

Maanpuolustuskorkeakoulu
Strategian laitos

Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen

Toimittanut: Pekka Sivonen

Julkaisusarja 1 | Strategian tutkimuksia No 33

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
STRATEGIAN LAITOS
JULKAISUSARJA 1: STRATEGIAN TUTKIMUKSIA No 33

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF STRATEGIC AND DEFENCE STUDIES
SERIES 1: STRATEGIC RESEARCH No 33

SUOMALAISIA NÄKÖKULMIA STRATEGIAN TUTKIMUKSEEN

PEKKA SIVONEN (toim.)

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Strategian laitos

HELSINKI 2013

Pekka Sivonen (toim.): Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen
Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos
Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 33
National Defence University, Department of Strategic and Defence Studies
Series 1: Strategic Research No 33

Uusimmat julkaisut pdf-muodossa
<http://www.mpkk.fi/fi/tutkimus-opetus/julkaisut/stratl/>

Kannen suunnittelu ja toteutus: Teemu Liiri
Taitto: Torsti Sirén

ISBN 978-951-25-2495-2

ISBN 978-951-25-2496-9 (PDF)

ISSN 1236-4959

**Maanpuolustuskorkeakoulu – National Defence University
Strategian laitos – Department of Strategic and Defence Studies**

Juvenes Print
Tampere 2013

SISÄLLYS

ESIPUHE	1
OSA I STRATEGIAN TUTKIMUKSEN TEORIAA JA METODOLOGIAA	3
1 REALISMI JA STRATEGIAN TUTKIMUS	5
1.1. Realismin pessimistinen näkemys kansainvälisen politiikan Luonteesta	6
1.2. Realismin koulukunnista ja metodologisista lähtökohdista	17
1.3. Realismi paradigmana	26
2 SOTILASSTRATEGIAN TUTKIMUKSEN PERUSTEITA	39
2.1. Mitä tutkitaan	40
2.2. Sotilasstrategian käytäntö ja logiikka	43
2.3. Tieteenfilosofiaa sotilasstrategian kehittämiseksi	47
2.4. Minne siis riennät sinä, sotilasstrategia?	52
3 SOTA TUTKIMUKSEN KOHTEENA	59
3.1. Sodan määritelmistä	61
3.2. Filosofisia lähestymistapoja sotaan	65
3.3. Sodan tutkimuksen virtauksia	67
3.3.1. Sota ja erilaisia episteemisiä ja teoreettisia lähestymistapoja	71
3.3.2. Rationalistiset teoriat	72
3.3.3. Konstitutiiviset teoriat sodan tutkimuksessa	73
3.3.4. Sodan tutkimuksen teemoja ja keskustelukysymyksiä	75
3.4. Johtopäätöksiä	78
4 KONSTRUKTIVISMI	91
4.1. Konstruktivismi osana suomalaista strategian tutkimusta	92
4.1.1. Sodan kuva ja asevoimat konstruoituna kokonaisuutena	92
4.1.2. Identiteetit puolustuspolitiikan rakentajina	94
4.1.3. Uhkakuvilla rakennettu politiikka ja politiikalla rakennetut uhkakuvat	97
4.1.4. Konstruktivismin kritiikki	99
4.2. Konstruktivismin avaamat näkymät suomalaiseen strategian tutkimukseen tulevaisuudessa	99
4.3. Turvallistamisteoria ja Kööpenhaminan koulukunta	100
5 JÄLKISTRUKTURALISTINEN TURVALLISUUSTUTKIMUS - MAHDOTON KÄSITE VAI KÄSITTEELLINEN MAHDOLLISUUS	105
5.1. Jälkistrukturalistinen orientaatio turvallisuustutkimuksen kentässä	107
5.2. Kolme tulokulmaa jälkistrukturalismiin	110
5.3. Jälkistrukturalistisia ongelmanasetteluja strategian alalla	112

5.3.1. ”Turvallisuuspolitiikan perusteet ovat epävakaita ja horjuvia”	112
5.3.2. ”Tieteellinen tutkimus ei ole yliverlainen tapa selittää turvallisuuspolitiikkaa”	113
5.3.3. ”Strategian tutkimus marginalisoi suuren osan ihmiskuntaa”	114
5.3.4. ”Strategian klassikoita luetaan yksiulotteisesti”	116
5.3.5. ”Strategian maantiede on kiistanalaista”	117
5.4. Mahdoton käsite vai käsitteellinen mahdollisuus?	119
6 TULEVAN ENNAKOINTI STRATEGIAN TUTKIMUKSEN KOHTEENA	127
6.1. Ennakoinnin perustavia ongelmia	127
6.2. Ennakoinnin problematiikka analyysitasojen klassisessa Kolmijaossa	129
6.3. Skenaariot ja mallintaminen: perusteita	134
6.4. Strategiset ennusteet hallinnon palveluksessa	136
6.5. Lopuksi	139
7 KVANTITATIIVISTEN MENETELMIEN VAIHTOEHTO KANSAINVÄLISEN TURVALLISUUDEN TUTKIMUKSESSA	149
7.1. Onko olemassa kvantitatiivinen maailma ja kvalitatiivinen maailma?	149
7.2. Mitä tutkitaan, kun tutkitaan sotilaallista strategiaa?	151
7.3. Teoriat ja mallinnus	156
7.4. Kvantitatiivisen tutkimuksen tekemisestä	158
7.4.1. Kvantitatiivisista aineistoista	158
7.4.2. Esimerkki kvantitatiivisen aineiston muodostamisesta	162
7.4.3. Tilastollinen kuvaus ja päättely	164
7.5. Määrällisten menetelmien tulevaisuus	166
OSA II EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN ALUEITA	171
8 ASEVARUSTELUN, ASEIDENRIISUNNAN JA ASEVALVONNAN KYSYMYKSIÄ	173
8.1. Asevarustelun piirteitä	173
8.2. Aseidenriisunta ja asevalvonta	179
8.3. Monenkeskiset ponnistelut aseidenriisunnassa ja asevalvonnassa	184
8.3.1. Joukkotuhoaseet	184
8.3.2. Sopimus ydinaseiden leviämisen estämisestä (NPT)	185
8.3.3. Ydinaseettomat vyöhykkeet	185
8.3.4. Ydinkoekieltosopimukset	187
8.4. Tavanomaisia aseita koskevat sopimukset	188
8.5. Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton (Venäjän) väliset ydinaserajoitusneuvottelut	190
8.6. Suomen rooli aseidenriisunnassa ja asevalvonnassa	193
8.7. Yhteenvedo	194

9 SOTAAN VARAUTUMISESTA AKTIIVISEEN ASEVOIMAN KÄYTTÖÖN – LÄNSIMAINEN SODAN KUVA MUUTOKSESSA	205
9.1. Näkökulma	206
9.2. Kamppailu sodan olemuksesta	210
9.3. Teknologiapainotteinen kriisinhallintatraditio	211
9.4. Terrorismin sotilaallinen torjunta kriisinhallintatradition loogisena jatkeena	214
9.5. Lopuksi – länsimaisten asevoimien aktiivinen käyttö kylmän sodan jälkeen	217
10 SOTILAALLISET UHKAKUVAT SUOMEN POLITIIKASSA	223
10.1. Sotilaalliset uhkakuvat	224
10.2. Kuvien sisällön muuttuminen	226
10.3. Uhkakuvien käyttö	237
10.4. Suomalaisien uhkakuvien erityisyys ja tulevaisuus	240
11 TERRORISMI	249
11.1. Strategian tutkimus ja terrorismi	249
11.2. Sodankäynnin ja terrorismin yhtäläisyyksistä ja eroista	254
11.3. Terrorismi on strateginen kysymys	255
11.4. Terrorismi epäsymmetrisenä taisteluna	257
12 KANSAINVÄLISEN VALLAN MEGATRENDEJÄ	267
12.1. Maailman väestökehityksen suuntaviivoja	268
12.2. Energiatulevaisuuden kehitysnäkymiä	271
12.3. Luonnonympäristön muutosnäkymiä	275
12.4. Maailman ruokajärjestelmän haasteita ja mahdollisuuksia	276
12.5. Vaikutuksia kansainväliseen järjestelmään	279
12.6. Muutoksia geostrategisella kartalla	280
12.7. Kärjistyvien haasteiden kerrannaisvaikutuksia	282
12.8. Johtopäätöksiä	284
13 LAAJAN LÄHI-IDÄN MUUTTUVA VOIMATASAPAINO JA TURVALLISUUDEN MONISÄIKEINEN VERKOSTO	295
13.1. Johdanto ja maantieteelliset käsitteet	295
13.2. Artikkelin rakenne	298
13.3. Geopolitiikka – laajan Lähi-idän voimatasapaino, kehitys 1979–2010	298
13.4. Voimatasapainon muutokset arabikevään 2011 jälkeen	300
13.5. Islam	302
13.6. Juutalaisuus	304
13.7. Islamin uskon ja juutalaisuuden ristiriidat	305
13.8. Radikaalin islamin kehittyminen, Muslimiveljeskunnasta al-Qaidaan	307

13.9. Turvallisuuskäsite ennen ja jälkeen arabikevään	311
13.10. Arabikulttuurin verkostot ja niiden merkitys turvallisuuteen	313
13.11. Alueelliset organisaatiot ja niiden turvallisuusulottuvuus	314
13.11.1. Arabiliitto	315
13.11.2. Persianlahden arabimaiden yhteistyöneuvosto (GCC)	317
13.11.3. OPEC	319
13.11.4. Islamilaisten maiden yhteistyöjärjestö (OIC)	320
13.12. Koulutus, tiedonvälitys ja media	321
13.13. Johtopäätökset	323
KESKEISTÄ KIRJALLISUUTTA	331
KIRJOITTAJISTA	345

ESIPUHE

Pekka Sivonen

Suomessa strategiaan kohdistuva tutkimus on vakiintunut tieteenala, joka on osa sotatieteellistä tiedeyhteisöä. Samalla se on osa kansainvälisen politiikan tutkimuksen yhteisöä. Englanninkielisenä vastinparina strategian tieteenalakäsitteelle on *strategic studies*, ei niinkään *strategy*. Tällä erottelulla tehdään ensinnäkin selväksi, että kyse on tutkimuksesta. Toisekseen viitataan laaja-alaisuuteen: on kyse paljosta muustakin kansainvälisen turvallisuuden alaan kuuluvasta kuin vain asevoimien käytön strategisesta tasosta. Puhutaan myös kansainvälisen turvallisuuden tutkimuksesta ja opetuksesta.

Strategian tutkimuksen ja opetuksen ainoa yliopistollinen laitos maassamme on puolustusvoimiin kuuluvan Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos. Vuonna 2015 se yhdistetään Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan ja Sotahistorian laitosten kanssa Sotataidon laitokseksi, jonka puitteissa strategia jatkaa itsenäisenä tieteenalana ja oppiaineena. Kansainvälistä turvallisuutta tutkitaan Suomessa osana laajempaa kansainvälisen politiikan tutkimuksen kokonaisuutta myös opetus- ja kulttuuriministeriön alaisissa yliopistoissa, Ulkopolitiittisessa instituutissa ja ulkoasiainministeriössä. Myös muualla puolustushallinnon piirissä tehdään virkatyönä kansainväliseen turvallisuuteen kohdistuvaa tutkimus- ja selvitystoimintaa.

Strategian laitos määrittelee alansa seuraavasti: ”Strategia on tieteenala ja toimintalinja, joka kohdentuu valtion tai valtioiden muodostaman yhteisön turvallisuuspäämäärien tavoitteluun. Tässä tavoittelussa käytettävät keinot ovat ensisijaisesti poliittisia, sotilaallisia tai taloudellisia. Strategian erityisenä osa-alueena on sotilasstrategia. Sillä tarkoitetaan sitä tapaa, jolla asevoimia käytetään valtion tai liittoutuman poliittisen johdon määrittämien päämäärien saavuttamiseksi.”

Strategian alan opetustarkoituksiin on olemassa lukuisia ansiokkaita ja muutaman vuoden välein päivitettäviä, laajoja ulkomaisia perusoppikirjoja. Maanpuolustuskorkeakoulussa käytetään varsinkin tällaisia amerikkalaisia ja brittiläisiä teoksia. Suomenkielisenä strategian perusoppikirjana käytettiin pitkään Pekka Visurin teosta *Turvallisuuspolitiikka ja strategia* (WSOY 1997), mutta sen julkaisemisesta on kulunut jo paljon aikaa. Käsillä oleva teos täyttää strategian alan uuden suomenkielisen oppikirjan tarpeen. Fokusoituessaan suomalaisiin perspektiiveihin strategian tutkimuksesta teos on kansallisiin etuihin ja näkökulmiin kiinnittyvä täydennys ja korjausmomentti käyttämillemme anglosaksisille perusoppikirjoille. Samalla tämä laaja-alainen kokoomateos on suunnattu myös yleisesti kansainvälisestä turvallisuudesta ja sen tutkimuksesta kiinnostuneelle lukijakunnalle.

Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen esittelee sekä perinteisistä lähtökohdista nousevia että uudempiin tutkimuksellisiin virtauksiin kiinnittyviä lähestymistapoja strategian tutkimukseen. Teoksen alkupuolella painottuvat tutkimuksen teoreettis-metodologiset kysymykset (*Osa I - Strategian tutkimuksen*

teoriaa ja metodologiaa), jälkipuoella puolestaan tutkimuksen empiiriset kohde-alueet (*Osa II - Empiirisen tutkimuksen alueita*). Teoksen laajuudesta huolimatta emme ole pyrkineetkään kattavuuteen, vaan esittelemme kirjoittajien oman asiantuntemuksen pohjalta valikoituneen läpileikkauksen strategian tutkimus- alasta. Strategian tutkimukselle tyypillisellä tavalla kirjoittajat edustavat taustaltaan sekä puolustusvoimien upseeristoa että siviilitutkijayhteisöä, joko erikseen tai oman uransa eri vaiheissa.

Kylmän sodan aikana strategian tutkimus painottui sotilasstrategisiin, ydinasestrategisiin ja kansainvälisen voimasuhdevertailun kysymyksiin. Kylmän sodan jälkeisellä ajalla tutkimusta on puolestaan leimannut niin kiinnostuksen kohteiden kuin tutkimusotteidenkin monipuolistuminen. Kansainvälisen turvallisuuden luonne on muuttunut globalisaation myötä, tutkimusotteiden muutoksessa ilmenee puolestaan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kehitys. Tämä ilmenee hyvin myös käsillä olevan teoksen sisällöstä. Strategian tutkimus elää ja kehittyy tässä ajassa, eikä juutu menneeseen.

Samalla suomalainen strategian tutkimus pyrkii omalta osaltaan myös palvelemaan kansallisen turvallisuutemme etuja. Ne ovat sopusoinnussa kansainvälisen turvallisuuden vahvistamisen tavoitteen kanssa. Toivottavasti myös tämä pyrkimys välittyy lukijalle kirjamme sivuilta.

Helsingissä, syyskuussa 2013,

Strategian professori

Pekka Sivonen

OSA I

STRATEGIAN TUTKIMUKSEN TEORIAA JA METODOLOGIAA

1.

REALISMI JA STRATEGIAN TUTKIMUS**Fred Blombergs*

Realismi¹ oli kansainvälisen politiikan tutkimuksen, ja samalla myös turvallisuus- ja strategian tutkimuksen, hallitseva lähestymistapa kylmän sodan aikana.² Kylmän sodan jälkeen muut lähestymistavat, kuten liberalismi, englantilainen koulukunta, konstruktivismi ja kriittiset teoriat, ovat esittäneet voimakasta kritiikkiä realismia kohtaan ja haastaneet sen aseman. Kritiikin mukaan realismi ei kykene selittämään kylmän sodan jälkeen tapahtunutta muutosta kansainvälisessä politiikassa eikä kansainvälisen turvallisuusympäristön monia keskeisiä piirteitä.³ Käyty teoreettinen keskustelu osoittaa realismin paradoksaalista asemaa nykyisessä kansainvälisen politiikan tutkimuksessa.⁴ Yhtäältä realismiin suhtaudutaan jo ohitettuna teoreettisena vaiheena, vaikka Yhdysvalloissa realismi ja sen uusi tutkijasukupolvi edelleen edustaa tutkimuksen valtavirtaa.⁵ Toisaalta realismia myös yhä pidetään hallitsevana lähestymistapana, vaikka suurin osa kansainvälisen politiikan tutkijoista edustaakin jotain toista lähestymistapaa.⁶ Voidaan kuitenkin sanoa, että tällä hetkellä realismi on liberalismien ja konstruktivismien rinnalla kansainvälisen politiikan tutkimuksen keskeinen tutkimussuuntaus. Näillä kolmella päälähestymistavalla on erilainen näkemys siitä, miten maailma toimii ja mitkä tekijät muokkaavat kansainvälisiä lopputuloksia.⁷

Tässä artikkelissa *pohditaan realismia strategian tutkimuksen teoreettisena lähtökohdista*. Aluksi on syytä todeta, että realismi ei ole yleinen teoria, jolla voitaisiin selittää kansainvälinen politiikka kokonaisuudessaan. Sillä on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Näin ollen realismin käyttökelpoisuus tutkimuksen apuvälineenä vaihtelee tutkimuskohteesta riippuen. Yksittäistä kansainvälispo-

* Artikkelin perustuu kirjoittajan väitöskirjatutkimuksen *Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012: Euroopan vakaus rakenteellisen, uusklassisen ja hegemonisen realismin näkökulmasta* tutkimusasetelmalukuihin. Ks. lisää Blombergs (2013), s. 13–92.

¹ Realismista käytetään yleisesti myös nimitystä *poliittinen* realismi. Tällöin halutaan korostaa, että realismissa on kyse kansainvälisen politiikan oppialan yhdestä pääsuuntauksesta eikä filosofisesta tietoteoreettisesta realismista. Realismi muotoutui kansainvälisen politiikan tutkimuksen suuntauksena varsinaisesti 1940-luvulla, vaikkakin sen älylliset juuret ulottuvat aina antiikin Kreikkaan. Realismien keskeisinä oppi-isinä pidetään Thukydidestä, Niccolò Machiavellia ja Thomas Hobbesia. Realismien historiallisiin juuriin kuuluvat käsitteet *voimatasapaino*, *reaalipolitiikka*, *geopolitiikka* ja *merkantilismi*. Katso lisää esim. Haslam (2002), Frankel (1996b) ja Smith (1986).

² Ks. esim. Walt (1998), s. 31 ja Mearsheimer (2002), s. 23 ja 25.

³ Ks. esim. Guzzini (2004), Legro & Moravcsik (1999), Ruggie (1995) ja Kegley (1993).

⁴ Wohlforth (2001), s. 233.

⁵ Little (2007), s. 213. Vrt. Wæver & Buzan (2007), s. 385 ja 393–398.

⁶ Sterling-Folker (2006c), s. 13.

⁷ Walt (1998) ja Snyder (2004).

liittistä ilmiötä voidaan tarkastella useasta teorettisesta näkökulmasta. Realismin tuottama näkemys poikkeaa muiden kansainvälisen politiikan lähestymistapojen näkemyksistä, mikä johtuu siitä, että realismin lähtökohtaolettamukset kansainvälistä politiikkaa ohjaavista tekijöistä ovat erilaiset, jolloin myös tutkimus kohdistuu erilaisiin tekijöihin. Realismi on tieteellinen lähestymistapa, joka koostuu useista keskenään kilpailevista ja toisiaan täydentävistä koulukunnista ja teorioista. Realismin koulukuntia yhdistävät tietyt yleiset perusolettamukset, joiden perusteella voidaan puhua realismin tutkimussuuntauksesta. Realismin eri teoriat pyrkivät selittämään erilaisia kansainvälispoliittisia ilmiöitä ja kysymyksiä. Niiden kautta avautuu useita ”oikeita todellisuuksia”.⁸ Näin ollen realismi strategian tutkimuksen lähtökohtana edellyttää ymmärrystä siitä, mitä realismilla oikein tarkoitetaan, mitkä ovat realismin lähtökohtaolettamukset, miten realismin eri koulukunnat eroavat toisistaan ja mitä realismin eri teoriat oikein pyrkivät selittämään. Vasta tämän jälkeen voidaan pohtia sitä, minkälaisiin kansainvälispoliittisiin ilmiöihin ja tekijöihin strategian tutkimus kohdistuu sekä sitä, mitä etuja, haittoja ja haasteita tästä seuraa, jos tutkimuksen teorettiseksi lähtökohdaksi otetaan realismi yleisesti tai yksittäinen realismin teoria.

1.1. Realismin pessimistinen näkemys kansainvälisen politiikan luonteesta

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa voidaan puhua realismin lähestymistavasta, koska realismin eri teoriat perustuvat yhteiseen näkemykseen kansainvälisen politiikan logiikasta. Realismin mukaan kansainvälisessä politiikassa on kyse *omia, kansallisia etujaan rationaalisesti ajavien suvereenien valtioiden välisestä jatkuvasta valtakamppailusta anarkkisessa maailmassa*.⁹ Tämä malli on toistunut valtioiden käyttäytymisessä vuosisatojen ajan ja samalla se on ollut myös keskeinen syy valtioiden välisten sotien taustalla. Tämän takia valtioiden tärkein tehtävä on huolehtia sotilaallisesta turvallisuudesta ja varautua sotaan. Juuri tämä pessimistinen näkemys¹⁰ kansainvälisen politiikan luonteesta erottaa realismin muista kansainvälisen politiikan teorettisista lähestymistavoista.¹¹ Tämä realismin maailmankuva, jossa on pohjimmiltaan kyse ontologisista¹² lähtökohdista, ohjaa tutkimuskohteen valintaa, siis sitä, mitä tutkitaan, mitä pyritään

⁸ Sterling-Folker (2006b), Sterling-Folker (2006a), Snyder (2004) ja Walt (1998).

⁹ Vrt. esim. Morgenthau (1960[1948]), s. 27.

¹⁰ Tästä poikkeuksena voidaan mainita eräät puolustuksellisen realismin koulukunnan edustajat. Ks. esim. Glaser (1994/1995).

¹¹ Lynn-Jones & Miller (1995), s. ix–x, Frankel (1996a), s. xiii–xviii, Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 14–15, Mearsheimer (1994/1995), s. 9–12 ja Donnelly (2000), s. 1–2, 73–77 ja 195–200.

¹² *Ontologiassa* on kysymys siitä, miten tutkija ymmärtää tutkittavan kohteen: onko olemassa objektiivista todellisuutta (objektivismi) vai onko maailma vain ihmisten kokemuksen subjektiivinen tuote (subjektivismi) ja onko todellisuus aineellista (materialismi) vai ei-aineellista (idealismi).

selittämään ja mitä tekijöitä jätetään huomioimatta tai taka-alalle. Realismi keskittyy suvereenien valtioiden, erityisesti suurvaltojen, valtakamppailun ja niiden turvallisuusongelmien tutkimiseen sekä kansainvälisen järjestyksen ja vakauden, siis sodan ja rauhan problematiikkaan.¹³

Jos strategian tutkimuksessa lähdetään liikkeelle pelkästään edellä esitetystä realismin yleisestä näkemyksestä kansainvälisen politiikan logikasta, se saattaa johtaa virheellisiin oletuksiin valtioiden ulkopoliittisesta käyttäytymisestä tai kansainvälisen politiikan lopputuloksista, eli esimerkiksi siitä, miksi sodat ja voimatasapaino¹⁴ toistuvat kansainvälisessä järjestelmässä. Samalla se saattaa johtaa myös tulkintaan, että realismin avulla ei kyetä selittämään jotain tiettyä kansainvälistä kysymystä. Realismien ydinkäsitteet, valta, selviytyminen ja turvattomuus, ovat universaaleja ja pätevät ajasta ja paikasta riippumatta.¹⁵ Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että realismin maailmankuva olisi deterministinen. Universaalista luonteestaan huolimatta realismin maailmankuva on olemukseltaan ehdollinen ja tilannesidonnainen. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tilanteesta riippuen valtioiden välinen valtakamppailu joko johtaa tai ei johda niiden väliseen sotaan. Valtioiden välinen jatkuva valtakamppailu ei myöskään tarkoita sitä, että valtioiden välinen yhteistyö olisi mahdotonta. Valtakamppailusta huolimatta valtiot harjoittavat yhteistyötä kansainvälisessä politiikassa. Tätä ehdollisuuteen ja tilannesidonnaisuuteen liittyvää ongelmaa voidaan havainnollistaa, kun tarkastellaan lähemmin, minkälaisille perusolettamuksille realismin maailmankuva rakentuu.

Realismien ensimmäisen perusolettamuksen mukaan *suvereenit kansalliset valtiot ovat kansainvälisen politiikan tärkeimmät toimijat* myös kylmän sodan jälkeen. Realismien teorit ovat etupäässä teorioita suurvaltojen valtopolitiikasta, koska suurvallat hallitsevat kansainvälistä politiikkaa. Realismissa valtioilla viitataan siis käytännössä suurvaltoihin.¹⁶ Pienet valtiot eivät kykene toimimaan kansainvälisessä politiikassa sellaisella tavalla kuin realismi olettaa valtioiden käyttäytyvän. Strategian tutkimuksen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että realismien teorioista ei välttämättä kyetä johtamaan relevantteja oletuksia pienten valtioiden ulkopoliittisesta käyttäytymisestä. Esimerkiksi voimatasapainoteorian mukaan valtiot pyrkivät tasapainottamaan voimakasta valtiota. Suurvallat toimivatkin ensisijaisesti näin. Sen sijaan pienet valtiot toimivat monesti voimatasapainoteorian vastaisesti ja hakevat voimakkaan suurvallan suojelua ja liittoutuvat sen kanssa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö realismi soveltuisi teoreettiseksi lähtökohdaksi pienten valtioiden turvallisuuden tai niiden

¹³ Griffiths (2007), s. 1–5 ja 9–10 ja Langlois (2007), s. 155–156.

¹⁴ Voimatasapainossa on ennen kaikkea kyse suurvaltojen välisestä vallan, erityisesti sotilaallisen voiman, tasapainosta. Tasapainotila ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki suurvallat olisivat yhtä voimakkaita, vaan se viittaa siihen, että yhdelläkään suurvallalla ei ole sotilaallista ylivoimaa eikä järjestelmässä ole hegemonia. Ks. voimatasapainosta lisää esim. Sheehan (1996) ja Little (2007).

¹⁵ Buzan (1996), s. 48, 50, 55–56 ja 60–63. Barry Buzanin mukaan realismien pitkäaikainen dominanssi kansainvälisen politiikan tutkimuksessa perustuu juuri näiden ydinkäsitteiden universaalisuuteen ja ajattomuuteen.

¹⁶ Ks. esim. Waltz (1979), s. 72–73, Mearsheimer (2001), s. 17 ja Hyde-Price (2007), s. 37.

harjoittaman turvallisuuspolitiikan tutkimuksessa. Realismin avulla voidaan selittää esimerkiksi pienten valtioiden turvallisuusympäristöä ja arvioida niihin kohdistuvan turvallisuusuhan voimakkuutta. Realismin teorian tutkimuksen lähtökohdista ohjaavat tutkimiskohteeksi pääsääntöisesti suurvaltojen valtopolitiikan.

Realistit eivät väitä, että valtiot olisivat ainoita toimijoita kansainvälisessä politiikassa. Realismin mukaan kansainvälinen järjestelmä on kuitenkin edelleen suvereenista valtioista koostuva valtiojärjestelmä,¹⁷ mistä johtuen valtiot myös ovat tärkeimmät toimijat kansainvälisessä politiikassa. Nationalismi on tärkein valtion yhtenäisyyttä ylläpitävä voima. Globalisaatio, integraatio, taloudellinen keskinäisriippuvuus ja kansainvälinen terrorismi eivät ole kyenneet horjuttamaan valtioiden asemaa.¹⁸ Tästä johtuen kansainvälisen politiikan keskeisiä asioita ei voi selittää tarkastelematta valtioita ja niiden ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Valtioiden perustavat kansainvälisiä organisaatioita ja instituutioita edistääkseen omia kansallisia päämääriään. Esimerkiksi liittojen avulla valtiot pyrkivät lisäämään turvallisuuttaan ulkoista vihollista vastaan, helpottamaan turvallisuusdilemmaa jäsenvaltioiden välillä ja lisäämään vaikutusvaltaansa kansainvälisessä politiikassa. Kansainväliset instituutiot perustuvat viime kädessä suurvaltojen etulaskelmiin ja heijastavat samalla niiden välistä vallanjakoa kansainvälisessä järjestelmässä. Realismin mukaan organisaatioilla ei siis ole itsenäistä vaikutusta kansainvälisessä politiikassa eivätkä ne kykene rajoittamaan ainakaan suurvaltojen valtopolitiikkaa.¹⁹ Realismin perustuvassa strategian tutkimuksessa kansainväliset organisaatiot nähdään ensisijaisesti suurvaltojen valtopolitiikan välineinä ja keskeinen syy, miksi valtiot harjoittavat yhteistyötä, on se, että valtiot hyötyvät siitä oman edun kannalta. Vaikka realismissa maailma nähdään kilpailullisena, myös realismin näkökulmasta voidaan tutkia valtioiden välistä yhteistyötä.

Realismin näkemyksiä ei kuitenkaan ole sidottu valtioon. Realismin mukaan maailma on pohjimmiltaan konfliktinen. Ihmiset eivät kykene selviytymään yksilöinä, vaan ainoastaan laajemman ryhmän jäseninä. Ihmisluonnon peruselementti on keskenään kilpailevien poliittisten ryhmien välinen valtakamppailu. Realismin selitysvoiman kannalta ei siis ole merkitystä sillä, minkälaisesta poliittisesta yksiköstä on kyse. Tällä hetkellä ne ovat kansallisvaltioita, mutta ne voivat olla esimerkiksi imperiumeja, liittovaltioita, kaupunkivaltioita tai heimoja.²⁰ Strategian tutkimuksen kannalta tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi sisällissotia on mahdollista tarkastella realismin viitekehysessä selit-

¹⁷ Valtiojärjestelmä tunnustettiin laillisesti kolmikymmenvuotisen sodan päättäneessä Westfalenin rauhansopimuksessa vuonna 1648. Ks. esim. Ertman (1997), s. 252–262. Jack Levyn mukaan suurvaltojen hallitsevasta roolista johtuen kansainvälinen järjestelmä on itse asiassa *suurvaltajärjestelmä*, jonka synty voidaan ajoittaa jo vuoteen 1495. Tällöin Ranska teki Italian niemimaalle aseellisen hyökkäyksen, jonka seurauksena suurvallat aloittivat valtakamppailun alueesta. Ks. Levy (1983), s. 19–49.

¹⁸ Vrt. Nye (2005), s. 2–4, 8–9, 242 ja 245.

¹⁹ Ks. esim. Jervis (1999) ja Glaser (2003b).

²⁰ Ks. Gilpin (1981), s. 15–18, Gilpin (1996), s. 5–8 ja 26, Mastanduno & Kapstein (1999), s. 4 ja 7–8 ja Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 14–15 ja 24.

tämällä valtioiden sisäisiä konflikteja valtataisteluna, jota poliittiset ja etniset ryhmät käyvät alueiden hallinnasta ja vaikutusvallasta.²¹ Realismin teorioiden käyttö tällaisissa tutkimuksissa edellyttää kuitenkin teoriasta johdettujen lisäolettamusten tekemistä, koska realismin koulukunnasta ei löydy teorioita valtioiden sisäisestä valtakamppailusta ja konfliktista.

Realismissa valtioiden suvereenisuus nähdään westfalenilaisena suvereenisuutena, joka ulkoisesti ilmenee valtion oikeutena päättää riippumattomasti sisäisistä asioistaan. Realisteille suvereenisuus merkitsee myös sitä, että valtio kykenee toimimaan itsenäisesti kansainvälisessä politiikassa. Valtiot pyrkivät lisäämään vaikutusvaltaansa, joka viittaa valtion kykyyn kontrolloida kansainvälistä toimintaympäristöä ja vaikuttaa muiden valtioiden ulkopoliittikkaan. Näin ollen valtion vaikutusvalta vähentää toisten valtioiden suvereenisuutta. Realismin ajattelussa valtion suvereenisuus on sitä suurempi, mitä vähemmän muut valtiot ja kansainväliset instituutiot kykenevät rajoittamaan sen toimintaa. Mitä enemmän valtiolla on valtaa, sitä vahvempi on sen suvereenisuus.²² Valtioiden suvereenisuutta on rikottu säännöllisesti historian kuluessa. Suurvallat ovat laajentuneet toisten valtioiden alueille ja puuttuneet toisten valtioiden sisäisiin asioihin sotilaallisilla interventioilla. Suurvallan etupiiriin kuuluvien valtioiden suvereenisuus on kaventunut. Realismissa suvereenisuus on siis nimenomaan suurvaltoihin liittyvä käsite. Pienillä valtioilla ei ole samanlaista suvereenisuutta kuin suurvalloilla. Kylmän sodan jälkeisessä maailmassa valtiot eivät ole tehneet sotilaallisia interventioita kansainvälisen yhteisön nimissä suurvaltojen alueelle. Suvereenisuuden kaventuminen koskee siis ainoastaan pieniä valtioita. Vaikka yhteistyö kansainvälisissä instituutioissa kaventaa pienten valtioiden suvereenisuutta, ne kuitenkin haluavat osallistua siihen, koska se tarjoaa ainakin rajoitetun mahdollisuuden vaikuttaa kansainväliseen politiikkaan.

Realismin toisen perusolettamuksen mukaan *kansainvälisen järjestelmän rakenne on edelleen anarkkinen*.²³ Järjestelmä koostuu itsenäisistä ja suvereenista valtioista, joiden yläpuolella ei ole laillista keskusvaltaa kontrolloimassa valtioiden käyttäytymistä. Kansainvälisen järjestelmän anarkiassa on siis kyse hierarkkisen järjestyksen puuttumisesta. Anarkia ei kuitenkaan merkitse kaaosta ja väkivaltaa, koska kansainvälinen järjestys realismin mukaan koostuu kahdesta elementistä. Ensinnäkin suvereenit valtiot huolehtivat järjestyksestä omalla alueellaan. Valtioiden sisäiset järjestelmät ovat siis hierarkkisia, jossa laillisella valtiovallalla on monopoli legitimiin voimankäyttöön. Realismin mukaan kansainvälisen järjestyksen perusta on puolestaan valtioiden välinen vallanjako, joka määrittää, mitkä valtiot ovat suurvaltoja ja mitkä eivät. Kansainvälisen järjestelmän voimakkaimpien eli ensimmäisen tason suurvaltojen lukumäärään perustuen realismi erottaa kansainvälisessä järjestelmässä neljä perusmuotoa,

²¹ Barry Posen on tutkinut valtioiden sisäisiä etnisiä konflikteja turvallisuuskäsitteiden näkökulmasta. Ks. Posen (1993).

²² Schmidt (2005), s. 527–528 ja 536–549 ja Baumann, Rittberger & Wagner (2001), s. 38–42 ja 45–48. Ks. *suvereenisuudesta* esim. Krasner (1999).

²³ Ajatus valtioiden välisestä anarkiasta voidaan palauttaa Thomas Hobbesin teokseen *Leviathan* (1651).

jotka ovat unipolaarinen eli yksinapainen, bipolaarinen eli kaksinapainen, tripolaarinen eli kolminapainen ja multipolaarinen eli moninapainen järjestelmä.²⁴ Kansainvälisessä järjestelmässä saattaa siis olla hierarkkisia alajärjestelmiä, joista voidaan mainita esimerkkinä suurvaltojen etupiirialueet. Toisaalta suurvaltojen välinen vallanjako määrittää sen, mikä tai mitkä suurvallat johtavat kansainvälistä järjestelmää ja keiden etuja järjestelmä ensisijaisesti edistää. Kansainvälinen järjestys on suurvaltojen välisen valtakamppailun ja valtopoliittikan lopputulos. Suurvallan johtoasema perustuu sen voittoon viimeisimmässä suurvalta- tai hegemoniasodassa. Suursodan jälkeen voittaneet suurvallat määrittävät kansainvälisen järjestyksen status quon sekä säännöt ja oikeudet, joita heikompien valtioiden on noudatettava.²⁵ Realismin mukaan kansainvälinen järjestys perustuu siis johtavan suurvallan sotilaalliseen ja taloudelliseen voimaan ja sen kansallisiin etuihin. Kansainvälinen järjestelmä on anarkkinen suurvaltojen näkökulmasta, mutta pienten valtioiden osalta siinä on selkeästi myös hierarkkisia piirteitä.

Kolmanneksi realismin mukaan *kansainvälisessä politiikassa on viime kädessä kyse vallasta (power)*. Kansainvälisen politiikan keskeinen piirre on suurvaltojen alueiden hallinnasta, valtaresursseista ja vaikutusvallasta käymä valtakamppailu. Suurvallat tavoittelevat valtaa, koska sen avulla ne kykenevät saavuttamaan ja turvaamaan kansalliset päämääränsä, joista turvallisuus ja vaikutusvalta ovat keskeisimmät. Anarkkinen kansainvälinen järjestelmä on oman avun maailma, jossa ei ole ylintä valtaa, joka suojelisi valtiota toisten valtioiden, erityisesti suurvaltojen, valtopyrkimyksiltä. Lisäksi valtioiden epätietoisuus toistensa päämääristä lisää pelkoa joutumisesta aseellisen hyökkäyksen kohteeksi. Näistä tekijöistä johtuen suurvallat pyrkivät kasvattamaan valtaansa, koska ne siten vahvistavat turvallisuuttaan ja lisäävät vaikutusvaltaansa. Valtakamppailu on aina nollasummapeliä. Realismin teorioissa kansainvälisen järjestelmän anarkkinen luonne selittää suurvaltojen valtopoliittikkaa ja niiden välistä valtakamppailua. Valtakamppailun voimakkuus riippuu kuitenkin muun muassa suurvaltojen välisestä voimasuhteesta, suurvaltojen lukumäärästä, maantieteellistä ja aseteknologisista tekijöistä sekä vallitsevasta voimasuhteesta status quo- ja revisionististen suurvaltojen välillä. Realisteilla on erilainen näkemys siitä, pyrkivätkö suurvallat maksimoimaan valtaansa vai turvallisuutensa.²⁶ Strategian tutkimuksen kannalta valta -käsitteen keskeisyys realismissa tarkoittaa sitä, että kansainvälistä politiikkaa ja suurvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ei voi

²⁴ Jervis (1999[1997]), s. 112–113, Waltz (1979), s. 129–131 ja 161–163, Mearsheimer (2001), s. 334–347, Schweller (1998), s. 39, 39–58 ja 187–188 ja Wohlforth (1999).

²⁵ Waltz (1979), s. 114–116, Gilpin (1981), s. 15–18 ja 27–37, Mearsheimer (2001), s. 29–54, Mearsheimer (2004), s. 192–195, Hall & Paul (1999), s. 2 ja 4–8 ja Donnelly (2000), s. 81–82, 89–93 ja 139–140. Realismin mukaan kansainvälinen järjestelmä voi olla myös hierarkkinen. Tällainen on hegemoninen järjestelmä, joka perustuu joko yhden suurvallan maailmanlaajuiseen hegemoniaan tai imperiumiin eli maailmanvaltaan. Suurvallat ovat kyenneet luomaan ainoastaan hegemonisia alueellisia järjestelmiä. Sen takia kansainvälinen järjestelmä on ollut aina anarkkinen nykyaikaisen valtiojärjestelmän aikana.

²⁶ Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 16–23, Schmidt (2005) ja Mearsheimer (2001), s. 12, 17–22 ja 29–54.

selittää ilman valtioiden vallan määrän ja niiden välisen voimasuhteen tarkastelua. Koska käsite kuitenkin on hyvin moniulotteinen, valtion vallan tarkastelu ei ole yksinkertaista.²⁷

Nykyrealismi painottaa vallan materiaalista, suurvaltojen kansallisiin voimavaroihin, perustuvaa määritelmää vallan suhteellisen määritelmän sijasta. Realismin teorit perustuvat ontologisesti näkemykseen materiaalisesta maailmasta.²⁸ Realismin mukaan vallassa on siis kyse pääasiassa valtion materiaalisista resursseista, ei vuorovaikutukseen perustuvavasta vaikutusvallasta. Mitä suuremmat valtaresurssit valtiolla on, sitä todennäköisemmin valtio saavuttaa omat päämääränsä ja kykenee myös vaikuttamaan toisiin valtioihin. Vallan määrä ei kuitenkaan suoraviivaisesti sanele lopputulosta, vaan siinä heijastuu muun muassa se, kuinka tehokkaasti valtio on käyttänyt valtaresurssejaan kyseisessä tilanteessa. Toisaalta esimerkiksi suursodan lopputulos heijastaa suurvaltojen voimasuhdetta, koska siinä on kyse suurvallan selviytymisestä itsenäisenä valtiona.²⁹

Realistit eivät ole yksimielisiä siitä, kuinka suurvaltojen vallan määrä voidaan mitata tai arvioida. Arvioinnin vaikeus johtuu siitä, että realismin mukaan vallan osatekijöitä on useita: väestön määrä, alueen koko, luonnonvarat, teollistumisen aste, teollinen kapasiteetti, teknologinen kehitys, taloudellinen kyky, sotilaallinen voima sekä hallinnon tehokkuus ja poliittinen kyky. Realismin mukaan vallan moniulotteisuudesta huolimatta valtion valta on mahdollista määrittää laskemalla yhteen kansallisen vallan eri elementit. Tällä tavalla valtiot voidaan asettaa järjestykseen ja luokitella suurvaltoihin ja pieniin valtioihin sekä määrittellä valtioiden välinen vallanjako ja kansainvälisen järjestelmän rakenne. Realismi korostaa vallan osatekijöistä erityisesti sotilaallisen voiman merkitystä, koska sota on toistuva ilmiö kansainvälisessä politiikassa. Tämän takia realismissa vallalla käytännössä viitataan valtion kykyyn voittaa sota. Sotilaallinen voima, joka koostuu valtion maa-, meri- ja ilmavoimista sekä ydinaseista, on näin ollen vallan perusmuoto ja päämittari, joka kertoo sen hetkisen valtioiden välisen voimasuhteen. Valtion potentiaalinen voima koostuu niistä resursseista, joita tarvitaan sotilaallisen voiman rakentamisessa ja kyvyssä käydä sota. Näistä tärkeimmät ovat väestön määrä ja valtion taloudellinen vauraus. Suurvaltojen potentiaalinen voima määrittää niiden välisen voimatasapainon tulevaisuudessa. Tämän takia suurvallat eivät pelkää ainoastaan sotilaallisesti voimakkaita suurvaltoja, vaan myös niitä suurvaltoja, joiden talous kasvaa muita suurvaltoja voimakkaammin.³⁰ Realismi strategian tutkimuksen lähtökohdista ohjaa vertailemaan valtioiden materiaalisia voimavaroja, erityisesti sotilaallista voimaa, taloudellista kykyä ja väestön määrää.

²⁷ Katso vallan moniulotteisuudesta ja vallan määrän mittaamisen vaikeudesta lisää esim. Wohlforth (1993) ja Baldwin (2002).

²⁸ Ks. esim. Wendt (1999), s. 1–7, 16, 23–24, 30–32 ja 99.

²⁹ Schmidt (2005), s. 523–549, erityisesti s. 528 ja 547–548, Mearsheimer (2001), s. 57–60, Waltz (1979), s. 183–192, Waltz (2000), s. 27–41 ja Art (1996).

³⁰ Schmidt (2005), Mearsheimer (2001), s. 43 ja 55–82, Wohlforth (1999), s. 9–22, Schweller (1998), s. 26–31, Wohlforth (1993), s. 3–4 ja Waltz (1979), s. 97–98 ja 129–131.

Realismin neljännen perusolettamuksen mukaan *sotilaallisella voimalla ja voimapolitiikalla on keskeinen merkitys kansainvälisessä politiikassa*. Anarkkisessa maailmassa suurvaltojen väliset suhteet ovat luonteeltaan kilpailulliset ja konfliktiset. Vastakkaiset intressit ja valtapyrkimykset omien rajojen ulkopuolella johtavat valtioiden välisiin eturistiriitatilanteisiin. Realismi korostaa, että kansainvälisen politiikan keskeinen piirre on valtioiden välisestä valtakamppailusta seuraava toistuva sotilaallisen voiman käyttö, mikä selittää sotilaallisen turvallisuuden keskeisyyden kansainvälisessä politiikassa. Se, että realismi näkee sodan toistuvana ja väistämättömänä ilmiönä,³¹ ei tarkoita sitä, että valtiot olisivat koko ajan sodassa keskenään. Realismin mukaan se tarkoittaa kuitenkin sitä, että kaikkien valtioiden pitää varautua sotilaallisen voiman käyttöön ja sodan mahdollisuuteen anarkkisessa kansainvälisessä järjestelmässä. Anarkia selittää näin ollen sen, miksi sodat toistuvat kansainvälisessä politiikassa, mutta sen avulla ei kuitenkaan kyetä selittämään yksittäisiä sotia. Realismin mukaan valtioiden väliset konfliktit eivät seuraa suoraan anarkiasta, vaan välillisesti siten, että anarkia synnyttää valtakilpailun suurvaltojen välille. Sotilaallisen voiman käyttö riippuu valtioiden kyvystä ja halusta, eli sotien taustalla ovat valtioiden erilaiset päämäärät ja tietoiset päätökset.³² Realismin mukaan aseellisen voiman käyttö on useissa tilanteissa käyttökelpoinen ja joskus myös välttämättömän keino suurvallan valtapoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Sota on siis aina politiikan väline. Tämä näkemys on lähellä clausewitzlaista käsitystä sodasta.³³ Realismin mukaan sodan taustalla on suurvallan omien etujen ajaminen ja hyödyn tavoittelu. Sotaan voivat johtaa myös pelko ja turvallisuuteen liittyvät syyt. Kolmas sodan taustalla oleva yleinen tekijä ovat arvo- ja vaikutusvaltaan liittyvät syyt.³⁴ Realismin mukaan suurvaltojen pitäisi käyttää aseellista voimaa vain, jos niiden elintärkeät kansalliset edut ovat vaakalaudalla.

Realismin mukaan suurvallat voivat ajautua sotaan, vaikka eivät sitä haluaisikaan. Tätä sodan alkamisen logiikkaa kuvaa käsite *turvallisuudilemma* (*security dilemma*).³⁵ Anarkkisessa kansainvälisessä järjestelmässä periaatteessa jokainen valtio muodostaa potentiaalisen sotilaallisen uhan toisille valtioille. Oman avun järjestelmä pakottaa suurvallat lisäämään sotilaallista voimaansa, koska se on paras keino huolehtia turvallisuudesta ja säilyttää suvereenisuus. Tämän seurauksena syntyy turvallisuudilemma, koska suurvaltojen pyrkimykset lisätä omaa turvallisuuttaan vähentävät toisten suurvaltojen turvallisuuden tunnetta

³¹ Colin Gray määrittelee sodan organisoiduksi aseelliseksi väkivallaksi, jota käydään poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Ks. Gray (2007), s. 284. Ks. sodan syistä esim. Levy & Thompson (2010).

³² Waltz (1979), s. 81, 88–93, 95, 102–105 ja 109–117, Gilpin (1981), s. 7, 15–18 ja 23 ja Mearsheimer (2001), s. 3, 17–22 ja 29–32.

³³ Preussilaisen sotateoreetikon Carl von Clausewitzin mukaan sota on politiikan jatkamista toisin keinoin. Sota on siis väline poliittisen päämäärän saavuttamiseksi. Ks. lisää von Clausewitz (1996[1832]).

³⁴ Realismin mukaan sotien taustasyyt eli oma etu, pelko ja kunnia ovat siis edelleen samat, jotka antiikin kreikkalainen historioitsija Thukydides esitti kaupunkivaltioiden toiminnan voimakkaimmiksi vaikuttimiksi teoksessaan *Peloponnesolaisota* (1982), I, 75–76.

³⁵ Turvallisuuksilemman käsitteen kehitti John Herz. Ks. Herz (1950) ja Herz (1951). Ks. lisää Jervis (1976), s. 63–76 ja Jervis (1978).

ja luovat siten epävarmuutta ja pelkoa. Turvallisuuskonfliktin ydin on se, että suurvallat eivät voi koskaan olla varmoja toistensa todellisista aikomuksista ja päämääristä eivätkä myöskään suurvaltojen välisistä voimasuhteista. Tämän takia niiden on ryhdyttävä vastatoimenpiteisiin ilmaantuneeseen todelliseen tai kuviteltuun turvallisuusongelmaan. Turvallisuuskonfliktin johtaa siihen, että jopa vain turvallisuutta tavoittelevat puolustukselliset status quo -valtiot voivat ajautua keskinäiseen turvallisuuskilpailuun, alueelliseen kriisiin ja sotaan, jota kumpikaan ei todellisuudessa halua. Strategian tutkimuksessa on näin ollen ymmärrettävä, että turvallisuuskonfliktin on aina ehdollinen ja tilannesidonnainen. Sen voimakkuus vaihtelee ja se edellyttää sitä, että valtiot ovat epätietoisia toistensa päämääristä. Aitoa turvallisuuskonfliktia ei siis ole, jos valtio tietää toisen valtion olevan aggressiivinen, laajentumiseen pyrkivä revisionistinen valtio. Silloin on kyse vain sotilaallisesta turvallisuussuhasta.³⁶

Realismin valtiokeskeisessä turvallisuuskäsityksessä turvallisuus kytkeytyy sotilaallisiin kysymyksiin – valtioiden toisilleen aiheuttamaan sotilaalliseen uhkaan ja aseelliseen voimankäyttöön tai sillä uhkaamiseen. Valtioihin kohdistuu sotilaallinen turvallisuusriski erityisesti naapurivaltioiden toimesta, koska niiden välillä saattaa olla erimielisyyksiä rajoista, alueista ja vähemmistökyseleisistä. Suurvallat ovat toinen turvallisuusriskin lähde, koska niillä on alueelliset ja jopa maailmanlaajuiset intressit, valtioiden rajojensa ulkopuolella ja kyky projisoida sotilaallista voimaa myös kaukaisille alueille. Valtioiden on vaikea arvioida oikein toisten valtioiden päämääriä ja aikoja, jotka saattavat muuttua hyvinkin nopeasti. Tämän takia valtioiden täytyy varautua pahimman vaihtoehdon varalle. Realismin mukaan sotilaallisen uhan määrittämisen kannalta oleellisin tekijä on toisen valtion sotilaallinen voima ja hyökkäyskyky. Kun valtioiden väliset sodat ovat olleet historian keskeinen piirre nykyaikaisen valtiojärjestelmän aikana, turvallisuudessa on ennen kaikkea kysymys siitä, miten valtioiden välisiä sotia voidaan tilannekohtaisesti estää, rajoittaa ja ratkaista. Realismin mukaan valtion turvallisuus voidaan määrittellä kahden ehdon kautta. Valtio on turvassa, jos yksikään toinen valtio ei uhkaa sitä, ja jos valtioon kohdistuu sotilaallisen hyökkäyksen uhka, on se turvassa, jos sillä on kyky puolustaa itseään uhan lähdeä vastaan järkevin kustannuksin. Valtiot voivat vastata sotilaalliseen uhkaan luomalla pelotteen joko omaa aseistusta lisäämällä tai liittoutumalla toisten valtioiden kanssa. Valtioiden turvallisuuden aste vaihtelee eri aikakausina riippuen turvallisuusriskin suuruudesta ja puolustuskyvyn voimakkuudesta. Realismin mukaan sotilaallisessa turvallisuudessa on siis viime kädessä kyse valtion olemassaolosta.³⁷

Monet realistikit ovat kritisoineet tällä hetkellä niin kansainvälisen politiikan tutkimuksessa kuin käytännön politiikassakin vallitsevaa laajaa turvallisuuskäsitystä³⁸ ja samalla korostaneet perinteistä käsitystä valtioiden toisil-

³⁶ Glaser (1997) ja Tang (2009).

³⁷ Miller (2001), s. 16–17 ja 29–30. Ks. realismin turvallisuuskäsityksestä myös esim. Morgan (2007), s. 16–22.

³⁸ Laajan turvallisuuskäsityksen mukaan turvallisuusriskit eivät ole luonteeltaan pelkästään sotilaallisia, vaan ne voivat olla myös poliittisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia tai ympäristöllisiä. Samalla valtioon kohdistuvan uhan sijasta on alettu painottaa yksilöihin, yhteiskun-

leen aiheuttamasta sotilaallisesta uhasta myös kylmän sodan jälkeisessä maailmassa. Realistien mukaan kansainvälisessä politiikassa ja samalla myös turvallisuuden ja strategian tutkimuksessa on kysymys sodasta ja rauhasta, siis sotilaallisen voiman uhan, käytön ja rajoittamisen tarkastelusta.³⁹ Realismin sotilaallista turvallisuutta painottava näkemys ei ainoastaan selkeytä hämärtyneitä turvallisuuskäsitettä, vaan samalla myös ohjaa valtioita kohdentamaan rajoitetut resurssinsa tämän suurimman ja oleellisimman turvallisuusuhan torjuntaan.

Anarkkisessa kansainvälisessä järjestelmässä suurvallat suhtautuvat toisiinsa potentiaalisina vihollisina. Kun suurvallat ovat epätietoisia toistensa todellisista päämääristä ja sen hetkisten päämäärien pysyvyydestä, ne kiinnittävät huomionsa toisten suurvaltojen valtaresursseihin ja sotilaalliseen kykyyn. Tämän seurauksena suurvallat tarkastelevat realismin mukaan keskinäistä yhteistyötä suhteellisen hyödyn näkökulmasta. Yhteistyötä vaikeuttaa suurvaltojen tuntema pelko siitä, että toiset suurvallat hyötyvät yhteistyöstä enemmän, jolloin myös niiden voima ja valta kasvavat suhteellisesti enemmän. Suurvallan sotilaallisen kyvyn kasvu aiheuttaa uhan toisille suurvalloille. Yhteistyön avulla suurvallat pyrkivät saavuttamaan mahdollisimman paljon etua, mutta toisaalta myös varmistamaan sen, että ne eivät häviä yhteistyössä. Suurvaltojen yhteistyötä vaikeuttaa myös niiden kokemus pelko tulla huijatuksi ja liian riippuvaisiksi toisista valtioista.⁴⁰ Yhteistyön vaikeus ei realismin mukaan tarkoita kuitenkaan sitä, että suurvaltojen välillä ei olisi yhteistyötä. Esimerkiksi voimatasapainologiikan mukaisesti suurvallat solmivat liittoja ja ovat yhteistyössä yhteistä vihollista vastaan. Liittosuhde on suurvalloille myös keino lieventää keskinäistä turvallisuusdilemmaa, sitoa toisten valtapolitiikkaa ja lisätä omaa vaikutusvaltaa. Osa realisteista näkee turvallisuusyhteistyön olevan tärkeä oman avun keino.⁴¹

Realismin viidennen perusolettamuksen mukaan *valtiot toimivat kansainvälisessä politiikassa rationaalisesti omaa kansallista etuaan edistäen*. Kansallinen etu⁴² on sidoksissa suurvaltojen vallan määrään. Tästä johtuen kansallisen edun sisältö vaihtelee suurvalloittain tilanteesta riippuen. Mitä voimakkaampi suurvalta on, sitä laajemmat ovat sen valtapyrkimykset omien rajojensa ulkopuolella. Toisaalta kansalliseen etuun sisältyy pysyviä piirteitä, joista tärkein on kansallinen turvallisuus. Suurvaltojen politiikan ensisijaiset tavoitteet ovat suvereenisuuden varmistaminen ja vaikutusvallan lisääminen. Mitä voimakkaampi ulkoinen sotilaallinen uhka valtioon kohdistuu, sitä selvemmin politiikan etusija on suvereenisuuden säilyttämisessä. Realisteilla on kuitenkin erilainen näkemys siitä, ovatko suurvallat viimekädessä vallan, turvallisuuden vai vaikutusvallan mak-

tiin ja koko ihmiskuntaan kohdistuvia turvallisuusuhkia. Ks. lisää esim. Brown, Coté, Lynn-Jones & Miller (2004), Buzan, Wæver & de Wilde (1998) ja Baldwin (1997), s. 13–17.

³⁹ Miller (2001), s. 14 ja 23–29, Mearsheimer (2005), s. 139–140 ja 143–150 ja Walt (1991), s. 211–239, erityisesti s. 212–213.

⁴⁰ Mearsheimer (1994/1995), s. 7, 9–13 ja 19, Mearsheimer (2001), s. 32–33, 42–43 ja 51–53, Waltz (1979), s. 105–106 ja Grieco (1995[1988]), s. 151–153 ja 160–168.

⁴¹ Glaser (2003b), s. 409–410 ja Jervis (1999), s. 43–45, 48–50, 54 ja 58–62.

⁴² Realismin näkemys kansallisesta edusta pohjautuu Niccolò Machiavellin ajatteluun. Ks. Machiavelli (1996) ja Machiavelli (1985[1532]).

simoijia. Realismin mukaan kansalliset intressit määrittävät politiikan sisällön. Suurvallat noudattavat yhteisiä sääntöjä ja normeja vain, jos se on niiden intressien mukaista. Jos nämä kaksi asiaa joutuvat ristiriitaan, kansallinen etu vie aina voiton. Suurvallat toimivat rationaalisesti ottaen huomioon ulkoisen toimintaympäristön. Suurvallat pyrkivät hyötyjen maksimointiin ja riskien minimointiin. Näin suurvallan vallan määrä ja valtioiden välinen voimasuhde vaikuttavat ratkaisevasti siihen, minkälaista valtapolitiikkaa suurvalta harjoittaa. Voimasuhteen lisäksi valtiot pyrkivät arvioimaan toisten valtioiden päämääriä ja sitä, miten niiden oma toiminta vaikuttaa toisten valtioiden käyttäytymiseen välittömästi ja pitkällä aikavälillä. Toisaalta päätöksenteon ongelma on siinä, että suurvallat joutuvat tekemään päätöksensä epätäydellisen informaation pohjalta. Tästä syystä ne voivat tehdä virhearviointeja. Suurvaltojen ”vääränlainen” toiminta ei kuitenkaan ole säännönmukaista siten, että rationaalisuusolettamus voitaisiin kyseenalaistaa.⁴³

Realismi strategian tutkimuksen lähtökohdana ohjaa tutkimaan suurvaltojen vallan määrää, niiden harjoittamaa valtapolitiikkaa ja keskinäistä valtakamppailua. Kansainvälisessä politiikassa on viime kädessä kyse sotilaallisen voiman käytöstä ja sotilaallisesta turvallisuusuudesta. Realismissa termiä strategia käytetään kahdessa merkityksessä. Ensinnäkin strategialla viitataan suppeasti *sotilasstrategiaan*, jolloin strategiassa on siis viime kädessä kyse sotilaallisen voiman käytöstä tai sillä uhkaamisesta poliittisten päämäärien saavuttamiseksi.⁴⁴ Realismin näkökulmasta katsottuna strategian tutkimuksessa on kysymys sotilaallisesta turvallisuudesta. Tällöin strategian tutkimus kattaa vain osan laajempaa turvallisuustutkimusta.⁴⁵ Toiseksi realismissa strategialla viitataan myös *suurstrategian*⁴⁶ käsitteeseen, jolloin strategian, turvallisuuden ja kansainvälisen politiikan tutkimuksen raja hämärtyy. Suurstrategiassa on kyse toimintalinjasta ja niistä käytännön toimista, joilla suurvalta ylläpitää kansallista turvallisuuttaan. Pienten valtioiden yhteydessä ei käytetä termiä suurstrategia, vaan sen sijasta puhutaan turvallisuuspolitiikasta. Vaikka sotilaallinen voima, sillä uhkaaminen ja sen käyttö, onkin keskeisessä asemassa suurstrategiassa, siihen kuitenkin sisältyy muitakin, etenkin poliittisia ja taloudellisia, keinoja.⁴⁷ Suur-

⁴³ Mearsheimer (2001), s. 21–22, 29–36, 135–137 ja 334, Mearsheimer (1994/1995), s. 10–11, Baumann, Rittberger & Wagner (2001), s. 38–39 ja 48–58 ja Donnelly (2000), s. 64–65. Ks. lisää Glaser (2010).

⁴⁴ Gray (1999), s. 17.

⁴⁵ Strategian tutkimus voidaankin nähdä yhtenä osana turvallisuustutkimusta, joka on puolestaan osa laajempaa kansainvälisen politiikan tutkimusta. Vrt. esim. Baylis & Wirtz (2007[2002]) ja Collins (2007).

⁴⁶ Brittiläinen sotateoreetikko Basil Liddell Hart käytti ensimmäisenä termiä ”suurstrategia”, jolla hän viittasi valtion poliittisen johdon strategiaan, jonka avulla ne koordinoivat valtion kaikkia voimavaroja, siis sotilaallisia, taloudellisia ja diplomaattisia, poliittisen päämäärän saavuttamiseksi sodan aikana. Sotilasstrategia on osa valtion suurstrategiaa. Ks. Liddell Hart (1954), s. 31 ja 335–336. Kylmän sodan aikana termin käyttö laajentui kattamaan niin rauhan kuin sodankin ajan. Suurstrategian käsitteestä lisää esim. Rosecrance & Stein (1993).

⁴⁷ Dueck (2006), s. 9–11 ja Goldstein (2005), s. 17–20. Robert Art määrittelee suurstrategian suppeasti. Hänen mukaansa suurstrategiassa on kyse sotilaallisen voiman käytöstä tai sillä

strategian päämäärän ei kuitenkaan tarvitse liittyä pelkästään turvallisuuteen, vaan se voi yhtä hyvin liittyä esimerkiksi valtaan, vaikutusvaltaan ja taloudelliseen vaurauteen. Monesti kansainvälisessä politiikassa suurstrategia määritelläänkin sotilaallisten, poliittisten ja taloudellisten keinojen yhdistelmäksi, jonka avulla suurvalta pyrkii takaamaan kansalliset etunsa.⁴⁸ Näin ollen suurstrategian tutkimus voi käsittää myös sellaisia kysymyksiä, jotka eivät suoranaisesti kuulu turvallisuustutkimuksen piiriin. Tällöin strategian tutkimus realismi teoreettisena lähtökohtanaan lähestyykin selkeämmin kansainvälisen politiikan tutkimusta.

Realistien tutkimuskohteena ei ole ollut sotilasstrategia sinänsä, siis se, kuinka suurvallat käyttävät sotilaallista voimaa poliittisten päämäärien saavuttamiseksi, vaan realistit ovat keskittyneet tutkimuksissaan siihen, minkälaisiin suurstrategioihin suurvallat turvautuvat kansainvälisessä politiikassa kansallisen turvallisuutensa ja oman etunsa takaamiseksi. *Christopher Laynen* mukaan suurvalloilla on pääasiallisesti kaksi suurstrategiaa: hegemoniaan pyrkiminen hegemoniastategian avulla ja voimatasapainon ylläpitäminen voimatasapainopolitiikan avulla.⁴⁹ *John Mearsheimer* puolestaan jakaa suurvaltojen selviytymisstrategiat hyökkäyksellisiin ja puolustuksellisiin strategioihin. Hyökkäyksellisiä strategioita ovat laajentuminen sodan avulla, kiristäminen ja verenvuodatusstrategiat.⁵⁰ Vallan maksimoimisen ja näiden hyökkäyksellisten strategioiden avulla suurvallat pyrkivät saavuttamaan alueellisen hegemonian. Puolustuksellisten strategioiden avulla, joita ovat tasapainottaminen,⁵¹ vastuun siirtäminen,⁵² liittoutuminen voimakkaamman suurvallan kanssa (*bandwagoning*) ja myönnytyspolitiikka, suurvallat puolestaan pyrkivät valta-asemansa säilyttämiseen ja muodostamaan voimatasapainon.⁵³ Realismin mukaan valtiot ovat harjoittaneet myös erilaisia yhteistyöstrategioita, joita ovat esimerkiksi valikoiva sitoutuminen (*selective engagement*) ja sitomisstrategia, ja ”piiloutumisstrategioita”, joita ovat esimerkiksi strateginen itsenäisyys, isolationismi eli eristäytyminen ja puolueettomuuspolitiikka.⁵⁴

uhkaamisesta niin turvallisuuteen kuin ei-turvallisuuteen liittyvien päämäärien tavoittelussa. Ks. Art (2003), s. 1–2.

⁴⁸ Kennedy (1991).

⁴⁹ Layne (2006), s. 5. Hegemoniastategiasta lisää esim. Wohlforth (2002).

⁵⁰ Kiristämisessä suurvalta pyrkii lisäämään valtaansa ja saavuttamaan muutoksen voimatasapainossa uhkaamalla sotilaallisen voiman käytöllä. Verenvuodatusstrategioissa (*bait and bleed, bloodletting*) suurvalta puolestaan pyrkii heikentämään toisia suurvaltoja houkuttelemalla ne keskinäiseen kalliiksi käyvään sotaan ja pysyttäytymällä itse tämän sodan ulkopuolella. Lisäksi suurvalta saattaa ylläpitää tätä sotaa avustamalla sodan heikompa osapuolta.

⁵¹ Tasapainottaminen (*balancing*) voi olla kovaa tai pehmeää, sisäistä tai ulkoista tasapainottamista. Erillisenä strategiana voidaan nähdä toisten alueiden tasapainottaminen (*offshore balancing*). Tällaisessa strategiassa alueen ulkopuolinen suurvalta pyrkii estämään alueellisen hegemonin nousun tietyllä maantieteellisellä alueella.

⁵² Vastuun siirtämisessä (*buck-passing*) suurvalta pysyttäytyy itse sivualla ja yrittää saada toisen suurvallan ottamaan vastuun voimakkaan ja aggressiivisen suurvallan laajentumispyrkimysten estämisestä.

⁵³ Mearsheimer (2001), s. 138–167.

⁵⁴ Ks. lisää esim. Posen and Ross (1996/1997), Schweller (1998), s. 65–75 ja Art (2003). Valikoivassa sitoutumisessa suurvalta ylläpitää sotilaallista voimaa tietyllä maantieteellisellä

1.2. Realismin koulukunnista ja metodologisista lähtökohdista

Vaikka realistit lähtevätkin liikkeelle edellä mainituista realismin perusolettamuksista, kansainvälisen politiikan oppialassa ei ole yhtenäistä realismin koulukuntaa. Kylmän sodan jälkeen realismin sisällä on käyty keskustelua näiden perusolettamusten erilaisista tulkinnoista, tärkeydestä ja painotuksista. Tämän keskustelun perusteella voidaan realismin koulukunnassa erottaa kolme nykyistä pääsuuntausta,⁵⁵ jotka koostuvat useista teorioista. Nämä ovat rakenteellinen realismi, uusklassinen realismi ja hegemoninen realismi. Realismin teorat voidaan jakaa näihin eri koulukuntiin ensinnäkin sen perusteella, mitä ne pyrkivät selittämään; pyrkivätkö ne selittämään kansainvälisiä lopputuloksia, kuten esimerkiksi suurvaltasodan todennäköisyyttä, voimatasapainon toistumista järjestelmätasolla, liittojen kestävyyttä tai kansainvälisen yhteistyön todennäköisyyttä, vai yksittäisten suurvaltojen valtopolitiikkaa. Tässä jaottelussa on samalla kyse analyysitasosta.⁵⁶ Rakenteellinen realismi selittää kansainvälistä politiikkaa joko kansainvälisen tai alueellisen järjestelmätason rakenteellisilla tekijöillä, kun taas uusklassisen realismin selitys perustuu yksikkö- eli valtiotason tekijöihin.

Toiseksi realismin teorat voidaan jakaa puolustuksellisen ja hyökkäyksellisen realismin koulukuntiin sen perusteella, miten ne näkevät kansainvälisen järjestelmän anarkian vaikuttavan kansainvälisen politiikan luonteeseen ja suurvaltojen käyttäytymiseen kansainvälisessä politiikassa. Kolmas realismin teorioita erottava tekijä on se, onko voimatasapaino vai hegemonia niiden mukaan ratkaiseva tekijä kansainvälisen vakauden ja suurvaltojen välisen rauhan kannalta. Realistien sijoittamista eri koulukuntiin vaikeuttaa se, että monet realismin teorat sijaitsevat eri koulukuntien rajamaastossa. Realismin sisällä onkin erilaisia näkemyksiä siitä, mihin koulukuntaan kukin realisti kuuluu. Realismin koulukuntajako ei siis näin ollen ole yksiselitteinen.

alueella suurvaltojen välisen voimatasapainon ylläpitämiseksi ja niiden välisen sodan estämiseksi.

⁵⁵ Kylmän sodan aikaisesta, ennen Kenneth Waltzin uusrealismia, vallinneesta realismista käytetään nimitystä *klassinen realismi*. Sen mukaan kansainvälisen politiikan luonne, jatkuva valtakamppailu, johtuu luonnostaan vallanhaluisista ihmisistä eikä niinkään kansainvälisen järjestelmän anarkiasta seuraavasta turvattomuudesta. Koulukunnan pessimistisen näkemyksen mukaan pahuus kuuluu ihmisen luonteeseen. Valtiot pyrkivät maksimoimaan valtansa, koska ihmiset ovat luonnostaan vallanhaluisia. Ihmisten ja valtioiden välinen valtakamppailu on ajasta ja paikasta riippumaton universaali ilmiö. Klassinen realismi painotti yksilö- ja valtiotason tekijöitä, siis ihmisten ja valtioiden roolia kansainvälisessä politiikassa. Klassisen realismin merkittävimpänä edustajana voidaan pitää Hans Morgenthaut. Ks. Morgenthau (1960[1948]). Muista klassisen realismin edustajista voidaan mainita Carr (2001[1939]), Schwarzenberger (1941), Spykman (1942), Kissinger (1957), Kennan (1985[1951]) ja Niebuhr (1960[1932]). Ks. klassisen realismin ja uusrealismin välisistä eroista esim. Spirtas (1996), s. 387–400.

⁵⁶ Kenneth Waltzin vuonna 1959 julkaisemasta teoksesta *Man, the State and War* lähtien kansainvälisen politiikan selittämisen analyysitasoiksi ovat vakiintuneet kansainvälinen järjestelmä-, valtio- ja yksilötaso. Ks. Waltz (2001[1959]).

Realismi	Olettamus anarkian vaikutuksesta kansainvälisen politiikan luonteeseen ja suurvaltojen valtopolitiikkaan		
	Turvallisuuden maksimointi, puolustuksellinen strategia, maltillinen valtopolitiikka, yhteistyö keino lisätä turvallisuutta	Vallan maksimointi, hyökkäyksellinen strategia, aggressiivinen valtopolitiikka pyrkimys laajentumiseen ja hegemoniaan, varautuminen pahimpaan, yhteistyö vaikeaa	
Analyysitaso / Selittävä tekijä / Ilmiö, jota teoria pyrkii selittämään	Puolustuksellinen realismi	Hyökkäyksellinen realismi	Hegemoninen realismi
Kansainvälinen järjestelmä / Järjestelmätason lopputulos: suurvaltasodan todennäköisyys, voimatasapainon toistuminen, yhteistyön edellytykset	Rakenteellinen realismi		
Valtiotaso / Suurvaltojen valtopolitiikka	Uusklassinen realismi		
Näkemyks kansainvälisestä vakaudesta ja suurvaltojen välisestä rauhasta	Voimatasapaino	Alueellinen hegemonia ja voimatasapaino	Hegemonia

Tietolaatikko: Nykyrealismin jako koulukuntiin.

*Rakenteellinen realismi*⁵⁷ selittää suurvaltojen välistä valtakamppailua ja turvallisuuskilpailua sekä niiden välisiä konflikteja pääasiassa kansainvälisen järjestelmätason tekijöillä. Anarkia, kansainvälisen järjestelmän polariteetin eli napaisuuden aste, siis suurvaltojen lukumäärä, suurvaltojen vallan määrä ja vallanjako sekä niiden välisessä voimasuhteessa tapahtuvat muutokset ovat keskeisimmät tekijät kansainvälisten lopputulosten ja suurvaltojen valtopolitiikan kannalta. Rakenteellisen realismin mukaan kansainvälisen järjestelmän rakenteelliset tekijät luovat mahdollisuuksia suurvaltojen valtopolitiikalle ja toisaalta myös rajoittavat niiden toimintaa. Anarkiasta johtuen valtioiden turvautuminen voimapolitiikkaan, siis sotilaallisen voiman käyttöön, on mahdollista ja tästä johtuen kaikkien valtioiden tärkein tehtävä on huolehtia turvallisuudestaan ja itsenäisyydestään. Suurvaltojen välinen vallanjako ja valtioiden välinen voimasuhte luovat puolestaan joko mahdollisuuksia tai rajoitteita suurvaltojen

⁵⁷ Tästä suuntauksesta käytetään myös nimitystä *uusrealismi* erotuksena varhaisemmasta, klassisesta realismista. Osa kansainvälisen politiikan tutkijoista yhdistää termin ”uusrealismi” pelkästään Kenneth Waltzin teoriaan.

harjoittamalle valtapolitiikalle.⁵⁸ Näin rakenteelliset tekijät yhdenmukaistavat suurvaltojen ulkopoliittista käyttäytymistä. Realismi ei jaottele valtioita hyviin ja pahoihin, vaan sen mukaan kaikki suurvallat toimivat saman logiikan mukaisesti poliittisesta järjestelmästä ja hallinnosta riippumatta. Tämä selittää esimerkiksi sen, miksi kylmän sodan aikana Yhdysvallat ja Neuvostoliitto harjoittivat samankaltaista valtapolitiikkaa sisäisistä eroistaan huolimatta.⁵⁹

Osa rakenteellisen realismin teorioista pyrkii selittämään vain kansainvälisen politiikan lopputuloksia, siis esimerkiksi kansainvälisten järjestelmien vakautta, suurvaltojen välisten sotien todennäköisyyttä, suurvaltojen välisen voimatasapainon toistumista järjestelmätasolla, liittojen kestävyyttä ja kansainvälisen yhteistyön mahdollisuuksia. Esimerkki tällaisesta teoriasta on *Kenneth Waltzin* voimatasapainoteoria,⁶⁰ jonka hän esittää rakenteellisen realismin klassikkoteoksessa *Theory of International Politics*. Teoriassaan Waltz väittää ensinnäkin, että kansainvälisen järjestelmän anarkkinen rakenne johtaa karkean voimatasapainon uudelleen muodostumiseen ja toiseksi, että kaksinapainen järjestelmä on vakaampi kuin moninapainen järjestelmä. Järjestelmätason teorian avulla voidaan selittää kansainvälisen politiikan rakenteellista dynamiikkaa, toistuvia ilmiöitä kansainvälisessä politiikassa ja suurvaltojen säännönmukaisia käyttäytymismalleja. Järjestelmätason teorian avulla kyetään myös selittämään, mitä rajoitteita ja mahdollisuuksia kansainvälisen järjestelmän rakenteet asettavat valtioille, mutta sen perusteella ei kyetä ennustamaan, miten järjestelmän yksiköt, siis valtiot, vastaavat näihin paineisiin. Suurvallat päättävät itse, miten ne reagoivat ulkoisten tekijöiden tuottamiin mahdollisuuksiin ja rajoituksiin. Waltzin voimatasapainoteoriassa selitettävä tekijä ei siis ole suurvaltojen valtapolitiikka, vaan kansainvälisen politiikan lopputulokset, kuten kansainvälisen järjestelmän vakaus ja suurvaltojen välisen voimatasapainon toistuvuus järjestelmätasolla.⁶¹ Realismin sisällä on käyty keskustelua siitä, voidaanko Waltzin teorian avulla ylipäätään selittää suurvaltojen valtapolitiikkaa. Vaikka Waltzin teoria onkin kansainvälisen politiikan teoria, periaatteessa siitä on mahdollista teoreettisten lisäolettamusten avulla johtaa yleisiä väittämiä suurvaltojen valtapolitiikasta.⁶²

Vasta Kenneth Waltzin voimatasapainoteorian ja rakenteellisen realismin myötä realismin keskeiseksi tavoitteeksi on tullut kansainvälisen politiikan ja suurvaltojen valtapolitiikan tieteellinen selittäminen.⁶³ Nykyrealismi eroaa tietoteoreettisilta lähtökohdiltaan ja metodologialtaan klassisesta realismista, joka pyrki tarjoamaan kestäviä periaatteita ja ohjenuoria menestykselliselle valtiomiestaidolle ja joka edusti perinteistä ymmärtämiseen pyrkivää tutkimusotet-

⁵⁸ Waltz (2000), s. 5–41 ja Mearsheimer (2006).

⁵⁹ Mearsheimer (2001), s. 22–25 ja Mearsheimer (1994/1995), s. 47–49.

⁶⁰ Toinen esimerkki puhtaasta rakenteellisen realismin teoriasta on teos Copeland (2000).

⁶¹ Waltz (1979). Ks. myös Waltz (1993) ja Waltz (2000).

⁶² Ks. tästä keskustelusta lisää esim. Elman (1996b), Waltz (1996), Elman (1996a), Telhami (2002) ja Hyde-Price (2007), s. 11–13, 52–53 ja 164–170.

⁶³ Wæver (1996), s. 162. Ks. realismin tieteellisestä kehityksestä lisää esim. Waltz (1990) ja Tellis (1996).

ta.⁶⁴ Nykyisen realismin teoriat pyrkivät siis epistemologialtaan⁶⁵ kansainvälisen politiikan tieteelliseen selittämiseen. Realismien teorioiden taustalla on positivismi, jossa tieteellisen objektiivisuuden nimessä kiinnitetään päähuomio havaittavissa ja mitattavissa oleviin tosiasioihin. Realismien lähtökohtaollettamus on, että kansainvälisestä politiikasta on löydettävissä lainkaltaisia säännönmukaisuuksia ja käyttäytymismalleja, joita voidaan selittää tieteellisesti. Realismi pyrkiikin rakentamaan kansainvälisestä politiikasta ja suurvaltojen valtapolitiikasta teorioita, jotka koostuvat loogisen yhteyden omaavista empiirisistä väitteistä. Realismien tavoitteena on myös teorioiden empiirinen todentaminen. Tällainen hypoteettis-deduktiivinen tutkimusote pyrkii teorioiden testaamiseen vertaamalla teoriasta johdettuja hypoteeseja objektiivisiin, teoriasta riippumattomiin faktoihin, jolloin teoria kokonaisuudessaan voidaan vahvistaa todeksi tai osoittaa vääräksi. Realismissa ilmiötä tarkastellaan positivistisen lähestymistavan mukaisesti ”ulkoa päin”. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa objektiivista, arvovapaata tietoa.⁶⁶

Kylmän sodan jälkeen käydyin realismin sisäisen teoreettisen keskustelun pohjalta rakenteellinen realismi voidaan jakaa puolustukselliseen ja hyökkäykselliseen realismiin.⁶⁷ Tämä jako perustuu näiden suuntausten perustavanlaatuisen käsityseroon kansainvälisen järjestelmän anarkkisen rakenteen vaikutuksesta suurvaltojen valtapolitiikkaan ja kansainvälisen politiikan lopputuloksiin. Puolustuksellista ja hyökkäyksellistä realismia voidaan siis pitää toistensa teoreettisina kilpailijoina, koska ne rakentuvat erilaisille oletamuksille suurvaltojen käyttäytymisestä ja antavat samalla erilaiset toimintaohjeet suurvaltojen harjoittamalle politiikalle.⁶⁸

Puolustuksellisen realismin mukaan kansainvälisen järjestelmän anarkkisuu-den ei välttämättä tarvitse tuottaa konfliktia ja sotaa valtioiden välille. Se antaa optimistisemmän kuvan kansainvälisestä politiikasta kuin hyökkäyksellinen realismi. Puolustuksellisten realistien mukaan historia osoittaa, että muut suurvallat pyrkivät tasapainottamaan yhden suurvallan hegemoniapyrkimyksiä ja että puolustuksella on monesti etu hyökkäykseen verrattuna. Näin ollen kansainvälinen järjestelmä kannustaa suurvaltoja maltilliseen ja varovaiseen valta-

⁶⁴ Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 16–17 ja Jackson & Sørensen (2003[1999]), s. 45–48, 69–70 ja 233–238.

⁶⁵ *Epistemologiassa* on kysymys siitä, miten tutkija voi hankkia ja saada tietoa maailmasta. Epistemologisesti kansainvälisen politiikan lähestymistavat voidaan jakaa selittämiseen ja ymmärtämiseen pyrkiviin. *Metodologia* liittyy läheisesti epistemologiseen kysymykseen. Siinä on kysymys käytännön metodeista, tavoista, joilla tietoa hankitaan ja kansainvälistä politiikkaa selitetään tai ymmärretään.

⁶⁶ Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 20 ja 23, Smith (1996), s. 11–21 ja 31–38, Hollis & Smith (1991[1990]), s. 1–7, 28–41, 45–67 ja 196–216, Jackson & Sørensen (2003[1999]), s. 45–48, 51–52, 84, 228–233, 238–240 ja 262–263 ja Nicholson (1996), s. 128–149, erityisesti s. 128–133.

⁶⁷ Jack Snyder käytti ensimmäisenä jakoa hyökkäyksellinen (aggressiivinen) ja puolustuksellinen realismi. Ks. Snyder (1991), s. 11–12.

⁶⁸ Hyökkäyksellinen vs. puolustuksellinen realismi –keskustelusta ks. tarkemmin esim. Lynn-Jones & Miller (1995), Frankel (1996a), s. xiv–xx, Taliaferro (2000/2001), Schmidt (2004), Glaser (2003a) ja Tang (2010), erityisesti s. 9–32 ja 165–177.

politiikkaan, jolloin suurvaltojen aggressiivisen valtopolitiikan täytyy olla etupäässä seurausta niiden sisäisistä tekijöistä.⁶⁹ Suurvallat pyrkivät ensisijaisesti vain takaamaan turvallisuutensa. Anarkkisessa maailmassa suurvaltojen pyrkimys lisätä omaa turvallisuuttaan tuottaa turvallisuudilemman, minkä seurauksena ne voivat virheellisesti turvautua aggressiiviseen politiikkaan ja ajautua keskinäiseen sotaan. Puolustukselliset realistit kuitenkin painottavat, että turvallisuudilemman voimakkuus vaihtelee muun muassa hyökkäys–puolustus-tasapainosta⁷⁰ ja maantieteellisistä tekijöistä johtuen. Joissakin tilanteissa valtioiden välinen yhteistyö on keino lieventää niiden välistä turvallisuudilemmaa. Puolustuksellisista realisteista voidaan mainita *Stephen Walt, Charles Glaser, Stephen Van Evera, Robert Jervis, Barry Posen* ja *Shiping Tang*.⁷¹

Sen sijaan *hyökkäyksellisen realismin* mukaan kansainvälisen järjestelmän rakenne edistää suurvaltojen välistä jatkuvaa valta- ja turvallisuuskamppailua sekä suurvaltojen aggressiivista käyttäytymistä ja niiden välistä konfliktia. Anarkkisessa, oman avun maailmassa, jossa valtiot ovat lisäksi epätietoisia toistensa, erityisesti tulevaisuuden, päämääristä, suurvallat eivät voi tietää, kuinka uhattuna niiden turvallisuus on ja onko niillä tarpeeksi sotilaallista voimaa oman turvallisuutensa takaamiseksi. Suurvallat tietävät kuitenkin, että mitä enemmän valtiolla on voimaa, sitä parempi on myös sen turvallisuus. Tämä johtaa niiden jatkuvaan ja kiivaaseen valta- ja turvallisuuskilpailuun.

Hyökkäyksellisen realismin mukaan vallan ja sotilaallisen voiman maksimoiminen on paras keino taata valtion turvallisuus. Pyrkimys turvallisuuden takaamiseen pakottaa siis rationaalisesti toimivat suurvallat parantamaan suhteellista valta-asemaansa, toisin sanoen maksimoimaan valtansa ja sotilaallisen voimansa suhteessa muihin valtioihin sekä omaksumaan hyökkäyksellisen strategian. Tällainen valtakamppailu ja -politiikka edistää konfliktien ja sotien syttymistä. Hyökkäyksellisen realismin pääteos on John Mearsheimerin *The Tragedy of Great Power Politics*. Mearsheimerin teorian mukaan suurvallat pyrkivät maksimoimaan valtansa turvallisuutensa takaamiseksi. Suurvaltojen valtopolitiikan päämääränä on saavuttaa alueellinen hegemonia hyökkäyksellisten strategioiden avulla. Vasta tällöin suurvalta on turvallisessa asemassa ja siitä tulee status quo -valtio. Suurvallat toimivat kuitenkin rationaalisesti. Heikkommat suurvallat joutuvat tilapäisesti turvautumaan puolustuksellisiin strategioihin.⁷²

Nykyrealismin holistisessa näkökulmassa kansainvälistä politiikkaa ja suurvaltojen valtopolitiikkaa tarkastellaan ja analysoidaan ylhäältä alas eli kan-

⁶⁹ Ks. lisää esim. Snyder (1991).

⁷⁰ *Hyökkäys–puolustus-tasapainossa* on kyse siitä, onko etu hyökkäyksellä vai puolustuksella. Kun esimerkiksi hyökkäyksellä on etu, suurvallan on helpompi tuhota vastustajansa asevoimat ja ottaa haltuunsa alueita kuin puolustaa omaa aluettaan. Tasapainossa on siis käytännössä kyse siitä, onko alueiden valloittaminen vai puolustaminen suhteellisesti helpompaa. Ks. lisää esim. Jervis (1978) ja Van Evera (1998).

⁷¹ Walt (1990[1987]), Glaser (2010), Van Evera (1999), Jervis (1978), Posen (1984) ja Tang (2010).

⁷² Mearsheimer (2001). Ks. myös esim. Labs (1997), Schweller (1994) ja Zakaria (1999[1998]).

sainvälisestä järjestelmästä käsin,⁷³ jolloin analyysitaso asettuu järjestelmä- ja valtiotasolle. Rakenteellisen realismin mukaan kansainvälinen toimintaympäristö määrittää tärkeimpänä tekijänä suurvaltojen intressit ja käyttäytymisen. Suurvallan suhteellinen valta-asema, johon vaikuttavat ensimmäisen tason suurvaltojen lukumäärä ja suurvaltojen välinen voimasuhde, kansainvälisessä järjestelmässä määrittää keskeisesti suurvaltojen valtapolitiikkaa. Realismin teorioissa suurvallan valta-asema kansainvälisessä järjestelmässä on siis riippumaton muuttuja eli selittävä tekijä, jonka avulla voidaan selittää riippuvaa muuttujaa eli selitettävää tekijää, joka on suurvaltojen valtapolitiikka.

Rationaalisuusolettamus on puolestaan se tekijä, joka kytkee kansainvälisen järjestelmän ja suurvaltojen valtapolitiikan realismin teorioissa. Rakenteellinen realismi olettaa, että suurvallat ovat yhtenäisiä toimijoita, jotka vastaavat toimintaympäristön luomiin paineisiin rationaalisesti ja jotka kykenevät tehokkaasti ottamaan sisäiset resurssinsa valtapolitiikan käyttöön. Tutkimusteknisesti tämä merkitsee sitä, että niin sanottua mustaa laatikkoa ei avata, eli suurvaltojen sisäiset tekijät jäävät tarkastelun ulkopuolelle, koska suurvallat vastaavat sisäisistä tekijöistä riippumatta yhdenmukaisesti ulkoisiin rakenteellisiin paineisiin. Rakenteellinen realismi ei väitä, että sisäisillä tekijöillä ei olisi merkitystä, mutta se näkee järjestelmätason materiaaliset tekijät tärkeimpinä suurvaltojen valtapolitiikkaa selittävinä tekijöinä. Erilainen valta-asema tuottaa myös erilaisista valtapoliittista käyttäytymistä. Kun suurvallan valta-asema kansainvälisessä järjestelmässä muuttuu, muuttuu myös sen harjoittama valtapolitiikka. Ainakin suurvallan valtapolitiittiset toimintamahdollisuudet joko lisääntyvät tai vähenevät suurvaltojen välisten voimasuhteiden muuttuessa.⁷⁴ Realismin perustuvan strategian tutkimuksen ensisijainen empiirinen tehtävä on määrittää suurvallan valta-asema ja suurvaltojen voimasuhteessa tapahtuvat vaihtelut ja selittää tämän avulla suurvaltojen valtapolitiikkaa ja siinä tapahtuneita muutoksia.

Puolustuksellisella ja hyökkäyksellisellä realismilla on kuitenkin erilainen näkemys siitä, kuinka anarkkinen kansainvälinen järjestelmä ja suurvallan valta-asema vaikuttavat suurvaltojen valtapolitiikkaan. Puolustuksellisen realismin näkökulmasta suurvallat pyrkivät maksimoimaan turvallisuutensa puolustuksellisten strategioiden avulla. Niiden valtapolitiikan päämäärä on ylläpitää voimatasapainoa suurvaltojen välillä. Myös hyökkäyksellisen realismin näkökulmasta suurvallat pyrkivät maksimoimaan turvallisuutensa, mutta ne pyrkivät siihen hyökkäyksellisten strategioiden avulla. Hyökkäyksellisen realismin mu-

⁷³ Holismissa ja individualismissa on Martin Hollisin ja Steve Smithin mukaan viime kädessä kyse tutkimuksen analyysitasosta, toisin sanoen siitä, tarkastellaanko tutkittavaa kysymystä ylhäältä alas vai alhaalta ylös. Valittu lähestymistapa ilmaisee, mikä tutkimuksessa ymmärretään selittäväksi tekijäksi. Ks. lisää Hollis & Smith (1991[1990]), s. 1–15, 36–38, 42–46, 92–118 ja 196–216 ja Hollis & Smith (1994). Nykyrealismi eroaa klassisesta realismista, joka oli individualistinen lähestymistapa. Sen näkökulmassa kansainvälistä politiikkaa tarkastellaan alhaalta ylöspäin eli toimijoista käsin, jolloin valtioiden sisäisten tekijöiden merkitys korostuu selitettäessä suurvaltojen ulkopoliitiikkaa. Vrt. Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 20.

⁷⁴ Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 16–23, Mearsheimer (2001), s. 17–22 ja 29–54, Baumann, Rittberger & Wagner (2001), s. 37–45, Mearsheimer (2009), s. 241–256, erityisesti s. 241–247 ja 250–254 ja Mearsheimer (2006), s. 75 ja 77–78.

kaan kuitenkin ainoastaan voimakkaat suurvallat kykenevät tavoittelemaan yli-voimaa ja alueellista hegemoniaa. Heikot suurvallat joutuvat turvautumaan puolustuksellisiin strategioihin tavoitteenaan voimatasapainon ylläpitäminen. Lisäksi puolustuksellisen realismin mukaan erityisesti hyökkäys–puolustustasapaino ja turvallisuusdilemman voimakkuus, ja hyökkäyksellisen realismin mukaan maantieteelliset tekijät vaikuttavat siihen, minkälaiseen strategiaan suurvallat päätyvät.

Toinen realismin koulukunta on *uusklassinen realismi*,⁷⁵ josta on itse asiassa tullut realismin hallitseva tutkimussuuntaus viimeisten vuosien aikana. Uusklassinen realismi eroaa rakenteellisesta realismista siinä, että se pyrkii selittämään suurvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, ei suurvaltojen valtapolitiikan kansainvälispoliittisia seurauksia. Uusklassiset realistit lähtevät liikkeelle rakenteellisen realismin näkemyksestä, jonka mukaan anarkkinen kansainvälinen järjestelmä sekä valtion kansalliset valtaresurssit ja valta-asema järjestelmässä muodostavat suurvallan valtapolitiikan perustan. Uusklassisen realismin tarkastelunäkökulma on siis rakenteellisen realismin tavoin holistinen ja selittämiseen pyrkivä. Kansainvälisen järjestelmätason tekijöiden vaikutus suurvaltojen valtapolitiikkaan nähdään uusklassisessa realismissa epäsuorana. Ulkoinen toimintaympäristö ei määrää, miten suurvalta toimii kansainvälisessä politiikassa. Ulkopolitiikasta päätetään suurvaltojen sisäisessä toimintaympäristössä, mistä syystä myös niiden valtapolitiikka on erilaista. Suurvalltojen on vaikea arvioida toisten valtioiden vallan määrää, niiden aiheuttaman sotilaallisen turvallisuusuhan suuruutta ja vaihtuvia politiikan päämääriä. Lisäksi suurvaltojen kyky siirtää omat resurssinsa ulkopolitiikan käyttöön vaihtelee tapauskohtaisesti. Uusklassiset realistit korostavat, että vaikka pidemmällä aikavälillä valtapolitiikan lopputulokset heijastavat järjestelmätason tekijöitä, suurvallat eivät sisäisistä tekijöistään johtuen välttämättä toimi aina sillä tavalla kuin pelkän kansainvälisen järjestelmätason tarkastelun ja rakenteellisen realismin perusteella voisi olettaa. Tämän takia uusklassisten realistien mukaan ulkopoliittisen käyttäytymisen selittämisessä täytyy tarkastella myös valtiotason tekijöitä. Uusklassinen realismi pyrkii yhdistämään rakenteellisen realismin näkemyksen kansainvälisen järjestelmän rakenteen merkityksestä ja klassisen realismin yksilö- ja valtiotason tekijät. Uusklassiset realistit ovat siis avanneet valtion ”mustan laatikon” siten, että myös ulkopoliittinen johto ja ulkopoliittinen päätöksenteko nousevat tutkimuskohteiksi.⁷⁶

Uusklassisista realisteista voidaan mainita *Randall Schweller*, joka on rakentanut suurvaltojen ulkopoliittista käyttäytymistä selittävän intressien tasapaino-teorian. Teoriassaan Schweller korostaa sitä, että revisionistisilla ja status quo-suurvalltoilla on erilaiset valtapoliittiset intressit ja päämäärät, mistä syystä ne myös käyttäytyvät eri tavoin kansainvälisessä politiikassa. Revisionistiset suurvallat turvautuvat status quo -suurvalltoja helpommin hyökkäyksellisiin strate-

⁷⁵ Termin *uusklassinen realismi* on lanseerannut Gideon Rose. Ks. tarkemmin Rose (1998).

⁷⁶ Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 1–5, 14, 19–21, 23–31 ja 41, Ripsman, Taliaferro & Lobell (2009), s. 280–281 ja 287–289, Rathbum (2008), Taliaferro (2000/2001), s. 132–135 ja Rose (1998), s. 144–154, 156–157 ja 165–168.

gioihin.⁷⁷ Toinen esimerkki on Stephen Waltin uhkatasapainoteoria⁷⁸, jonka mukaan suurvallat reagoivat uhkaan, jonka tasoon ei vaikuta vain vallan ja sotilaallisen voiman määrä, vaan myös maantieteellinen läheisyys, hyökkäyksellinen kyky ja hyökkäykselliset aiomukset. Teorian mukaan tasapainottaminen kohdistuu suurvaltaan, joka muodostaa välittömän uhan niiden turvallisuudelle. Samoin liittoutumiseen vaikuttaa suurvaltojen käsitys turvallisuushasta.

Kun rakenteelliset realistit selittävät suurvaltojen valtapoliittikkaa vallan määrän ja valtioiden välisen voimasuhteen avulla, usklassiset realistit, kuten esimerkiksi *Aaron Friedberg* ja *William Wohlforth*, selittävät suurvaltojen valtapoliittikkaa sillä, kuinka päätöksentekijät käsittävät suurvaltojen toimintamahdollisuudet toimintaympäristössään. Taustalla on oletamus, että suurvaltojen johtajien käsitys vallan jakautumisesta on erilainen kuin mikä se on objektiivisesti mitattuna. Valtioiden välisten voimasuhteiden ja toisten valtioiden ulkopoliittikan päämäärien arviointi on vaikeaa. Monesti muutos valtion suhteellisessa valta-asemassa tulee esille ulkoisina šokkeina esimerkiksi kansainvälisten kriisien yhteydessä.⁷⁹ Monet usklassiset realistit, kuten esimerkiksi *Steven Lobell*, *Jeffrey Taliaferro* ja *Fareed Zakaria*, ovat tutkineet nousevien tai laskevien suurvaltojen ulkopoliittista käyttäytymistä.⁸⁰ Christopher Layne, *Colin Dueck* ja *Norrin Ripsman* ovat tutkineet Yhdysvaltojen suurstrategiaa.⁸¹ Viime aikoina monet usklassiset realistit ovat tutkineet Kiinan nousua Yhdysvaltojen haastajaksi ja sen harjoittamaa suurstrategiaa. Heistä voidaan mainita *Thomas Christensen*, *Robert Ross* ja *Avery Goldstein*.⁸²

Realistit myöntävät, että suurvallat eivät sisäpoliittisista tekijöistä johtuen aina toimi realismin logikan mukaisesti kansainvälisessä politiikassa. Esimerkiksi Yhdysvaltojen suurstrategia itsenäistymisestä lähtien on ollut käytännössä sekoitus realismia ja idealismia sekä samalla tasapainoilua niin isolationismiin ja internationalismiin välillä kuin unilateralismiin ja multilateralisminkin välillä.⁸³ Usklassiset realistit ovat pyrkineet selittämään sitä, miksi, miten ja millaisissa tilanteissa suurvaltojen sisäpoliittiset tekijät vaikuttavat niiden ulkopoliittiseen käyttäytymiseen. Usklassisen realismin mukaan näin tapahtuu etenkin, jos kansainväliseltä järjestelmätasolta tulevat paineet eivät ole voimakkaat. Siis esimerkiksi silloin, kun suurvalta on selkeästi voimakkaampi suhteessa muihin suurvaltoihin, kun suurvaltaan ei kohdistu suoranaista voimakasta turvallisuuhkaa tai kun kansainvälinen järjestelmä on vakaa. Tällaisissa tilanteissa suurvallalla on useita suurstrategisia vaihtoehtoja kansallisten etujensa edistämiseksi. Mitä enemmän sisäpoliittiset tekijät ja yleinen mielipide pääsevät vaikuttamaan suurvallan ulkopoliittikkaan, sitä suurempi on mahdollisuus, että

⁷⁷ Schweller (1998).

⁷⁸ Walt (1990[1987]). Stephen Walt on tarkastellut Yhdysvaltojen ulkopoliittikkaa uhkatasapainoteoriaansa viitekehäyksessä. Ks. tarkemmin Walt (2006[2005]).

⁷⁹ Ks. lisää esim. Friedberg (1988) ja Wohlforth (1993).

⁸⁰ Lobell (2005[2003]), Taliaferro (2004) ja Zakaria (1999[1998]).

⁸¹ Ks. lisää Layne (2006), Dueck (2006) ja Ripsman (2002).

⁸² Ks. esim. Christensen (2003[1999]), Ross (2007) ja Goldstein (2005).

⁸³ Dueck (2006), s. 4, 45, 81, 115 ja 165, Layne (2006), s. 8–10, 28–37, 71–93 ja 118–133 ja Mearsheimer (2001), s. 22–27. Ks. lisää esim. Kupchan (2002), erityisesti s. 160–246.

suurvalta ei toimi realismin logiikan ja todellisen kansallisen etunsa mukaisesti. Uusklassisten realistien mukaan valittu suurstrategia kuitenkin epäonnistuu, jos siinä ei oteta huomioon kansainvälisen järjestelmän rakenteellisia tekijöitä ja suurvaltojen välistä voimasuhdetta. Sen sijaan silloin kun suurvaltaan kohdistuu selkeä ja suora turvallisuusuhka, suurvallan strategiavaihtoehdot ovat rajoitetummat ja ulkopoliittinen johto yksin päättää suurvallan harjoittamasta valtopoliitikasta. Mitä voimakkaammat ja selkeämmät paineet kansainvälinen järjestelmä luo, sitä todennäköisemmin suurvalta toimii siis realismin logiikan mukaisesti.⁸⁴ Neuvostoliiton hajoamisen jälkeinen ylivoimainen valta-asema luo Yhdysvalloille enemmän mahdollisuuksia kuin rajoitteita. Tämä toimintavapaus näkyy niin sanotussa Bushin doktriinissa eli Yhdysvaltojen sotilaallisessa interventiossa Irakiin maaliskuussa 2003 liberaalin demokratian levittämiseksi.⁸⁵

Uusklassinen realismi on lisännyt realismin kykyä selittää suurvaltojen valtopoliittista käyttäytymistä. Uusklassista realismia ei kuitenkaan pidä ymmärtää yrityksenä täydentää rakenteellista realismia siten, että ottamalla tutkimuskohteeksi myös suurvallan sisäiset tekijät ja yksikkötason muuttujat sen tarkoitus olisi vain selittää sellaisia anomaliaita, joita rakenteellisen realismin teorioilla ei ole kyetty selittämään. Uusklassinen realismi on nimenomaan ulkopoliittikan tutkimusohjelma, joka on nykyrealismista puuttunut.⁸⁶ Uusklassista realismia voidaan pitää osana rakenteellisen realismin loogista ja välttämättömyyden kehitystä. Valtioiden sisäisiä tekijöitä ja ideoita käytetään tutkimuksessa rajoitetusti realismin paradigman puitteissa. Tällä tavalla uusklassinen realismi vahvistaa realismin selityskykyä.⁸⁷

Hegemoninen realismi on kolmas realismin koulukunta. Vaikka hegemoninen realismi korostaa rakenteellisen realismin tavoin kansainvälisen järjestelmän rakenteellisten tekijöiden merkitystä suurvaltojen käyttäytymisessä, ne eroavat toisistaan siinä, mikä on niiden mukaan ratkaiseva tekijä kansainvälisen vakauden ja suurvaltojen välisen rauhan kannalta. Kun rakenteellisen realismin mukaan suurvaltojen välinen voimatasapaino on kansainvälisen politiikan keskeinen ja toistuva piirre sekä suurvaltojen välisen rauhan ja kansainvälisen vakauden edellytys, hegemoninen realismi näkee kansainvälisen politiikan hegemonioiden nousuina ja laskuina. Hegemonisen realismin mukaan vallan keskittyminen yhdelle suurvallalle tuottaa rauhan ja vakauden. Vastaavasti sota on todennäköisin vallansiirtymäkausilla, toisin sanoen silloin kun hegemonille ilmaantuu voimakas haastaja. Hegemonisen realismin koulukunnan teorioista voidaan mainita *A.F.K. Organskin* vallansiirtymäteoria ja *Robert Gilpinin* hege-

⁸⁴ Dueck (2006), erityisesti s. 1–8, 13–36 ja 163–171, Ripsman (2002), s. 1–25, 27–61, 87–89, 124–129, 161–164, 187–190, 212–219 ja 221–239, Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 2–3 ja 41 ja Ripsman, Taliaferro & Lobell (2009), s. 280–287.

⁸⁵ Ks. lisää Jervis (2004) ja Dueck (2004).

⁸⁶ Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 1–5, 19–21 ja 41, Ripsman, Taliaferro & Lobell (2009), s. 289–292 ja Taliaferro (2004), s. 228–229.

⁸⁷ Rathbun (2008), s. 294–321 ja Glaser (2003a).

monisen sodan teoria.⁸⁸ Kylmän sodan jälkeen hegemonisen realismin näkökulma on kansainvälisen järjestelmän oletetusta unipolaarisuudesta ja Yhdysvaltojen hegemoniasta johtuen tullut aikaisempaa painokkaammin esille. William Wohlforth on tunnetuin nykyisistä hegemonisen uusklassisen realismin koulukunnan edustajista.⁸⁹

1.3. Realismi paradigmana

Realismi, niin rakenteellinen, hegemoninen kuin uusklassinenkin realismi, on säilyttänyt peruspiirteensä, joiden takia se eroaa muista kansainvälisen politiikan lähestymistavoista. Ensinnäkin realismia luonnehtii edelleen pessimistinen näkemys kansainvälisen politiikan luonteesta ja sotien toistumisesta. Muista lähestymistavoista poiketen realismi painottaa peruspiirteensä anarkkista kansainvälistä järjestelmää, vallan keskeistä merkitystä kansainvälisessä politiikassa, suurvaltojen valtakamppailua ja -politiikkaa sekä valtioiden toisilleen aiheuttamaa sotilaallista turvallisuusuhkaa. Toiseksi realismin mukaan ulkoisella toimintaympäristöllä ja valtioiden valta-asemalla on ratkaiseva merkitys niiden ulkopoliittikkaan vaikuttavina tekijöinä. Kaikki realismin koulukunnat tarkastelevat kansainvälistä politiikkaa ja suurvaltojen valtapoliittikkaa kansainvälisestä järjestelmästä käsin. Realistit painottavat valtioiden välisen vallanjaon merkitystä niin kansainvälisten lopputulosten kuin valtapoliittikan selittämisessä. Kun uusklassinen realismi pyrkii selittämään suurvaltojen valtapoliittikkaa, se keskittyy siihen, miten valtioiden voimasuhteet heijastuvat suurvaltojen valtapoliittikkaan ja miten suurvallat kykenevät sisäpoliittisessa toimintaympäristössä siirtämään resurssinsa käytännön ulkopoliittikkaan. Kolmanneksi kaikkien realismin koulukuntien selitysmallit perustuvat materiaalsiin tekijöihin. Realismien mukaan on olemassa objektiivinen, materiaallinen maailma ja universaali kansainvälisen järjestelmä, jossa valtiot toimivat. Realismien mukaan uskomuksilla, normeilla, ideoilla ja keskustelulla ei ole itsenäistä vaikutusta suurvaltojen valtapoliittikkaan.⁹⁰

Niin realismien eri koulukunnissa kuin teorioissa näiden koulukuntien sisällä oletetaan, väitetään ja ennustetaan erilaisia asioita. Tästä johtuen strategian tutkimuksessa pitää käyttää varovasti ilmaisuja kuten ”realismi olettaa” tai ”realismien mukaan”. Tällaisia ilmaisuja on toki mahdollista käyttää, jos niillä viitataan yleisiin väitteisiin, jotka suurin osa realisteista jakaa. Esimerkkinä voidaan mainita realismien käsitys suurvaltojen välisestä ikuisesta valtakamppailusta. Monissa tapauksissa tällaiset ilmaisut ovat kuitenkin liian yleisiä. Tämän takia tutkimuksessa on parempi käyttää sellaista ilmaisua, joka viittaa täsmällisesti vain yhteen realismien koulukuntaan tai teoriaan.

⁸⁸ Ks. lisää Organski (1958), Organski & Kugler (1980), Kugler & Lemke (1996), Tammen et al. (2000), Gilpin (1981), Gilpin (1989) ja Levy & Thompson (2005).

⁸⁹ Wohlforth (1999), Wohlforth (2002) ja Brooks & Wohlforth (2008).

⁹⁰ Taliaferro, Lobell & Ripsman (2009), s. 1–5, 19–21 ja 41, Ripsman, Taliaferro & Lobell (2009), s. 289–292 ja Taliaferro (2004), s. 228–229.

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa ei siis ole olemassa vain yhtä täsmällisesti määriteltyä realismin teoriaa. Tämän seurauksena strategian tutkimuksessa realismia *per se* ei voida vahvistaa todeksi eikä osoittaa vääräksi tai kumota. Realismi koostuu useista teorioista, jotka ovat käytännössä joko teorioita kansainvälisistä lopputuloksista, eli esimerkiksi siitä, miksi sodat ja voimatasapaino toistuvat kansainvälisessä järjestelmässä, tai teorioita suurvaltojen valtapolitiikasta. Yhdenkään realismin teorian avulla ei voi selittää kaikkia kansainvälisen politiikan ilmiöitä. Realismin teorioilla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Jokainen realismin teoria ei siis ole yhtä pätevä eikä yhtä käyttökelpoinen kaikissa tilanteissa. Toisaalta monesti samaa kansainvälispoliittista ilmiötä voidaan tarkastella realismin eri koulukuntien ja useiden realismin teorioiden näkökulmasta. Tutkijaan kohdistuva haaste liittyy valintaan näiden koulukuntien ja teorioiden välillä. Teorian valinta ohjaa tutkimuksenasettelua ja vaikuttaa ratkaisevasti tutkimuksen johtopäätöksiin. Yksittäisen realismin teorian verifiointi tai falsifiointi on mahdollista strategian tutkimuksessa. Yksittäisen realismin teorian kykenemättömyys jonkin kansainvälisen politiikan tapahtuman tai yksittäisen suurvallan valtapolitiikan selittämisessä ei kerro koko totuutta realismin selityskyvystä. Useasti se kyetään selittämään toisella realismin teorialla tai koulukunnalla. Yksittäinen anomalia ei siis horjuta koko realismin paradigman käyttökelpoisuutta. Se ei myöskään sulje pois sitä, etteikö kyseinen teoria olisi pätevä toisessa kansainvälispoliittisessa tilanteessa.

Realismin sisällä käydään tällä hetkellä teoreettista keskustelua etenkin puolustuksellisen ja hyökkäyksellisen realismin, rakenteellisen ja uusklassisen realismin ja toisaalta myös rakenteellisen ja hegemonisen realismin välillä. Tämä vilkas sisäinen keskustelu edesauttaa testaamaan ja kehittämään realismin paradigmaa ja sen teorioita yhteisesti hyväksytyistä perusolettamuksista lähtien. Tällä teoreettisella keskustelulla on suora vaikutus myös kansainväliseen politiikkaan, koska realismi ei ole ainoastaan teoreettinen lähestymistapa selittää kansainvälistä politiikkaa, vaan se on samalla myös suurvaltojen valtapolitiikan, reaali politiikan⁹¹ käytäntö. Realismin tuomat selitysmallit ja näkemykset kansainvälisestä politiikasta ja erityisesti siitä, millä tavalla suurvallat todellisuudessa toimivat, auttavat strategian tutkimusta tuottamaan valtioiden ulko- ja turvallisuuspoliittista päätöksentekoa varten ohjeita ja suosituksia, kuinka valtioiden pitäisi toimia saavuttaakseen kansalliset päämääränsä.

⁹¹ Vrt. Wohlforth (2008) ja Mearsheimer (2002), s. 23–33. Ks. reaali politiikasta lisää esim. Kissinger (1994), s. 103–169 ja Haslam (2002), s. 183–246.

LÄHTEET

Art, Robert J., 1996. "American Foreign Policy and the Fungibility of Force", *Security Studies*, vol. 5, no. 4, Summer 1996, s. 7–42.

Art, Robert J., 2003. *A Grand Strategy for America*. A Century Foundation Book, Ithaca & London: Cornell University Press.

Baldwin, David A., 1997. "The Concept of Security", *Review of International Studies*, vol. 23, no. 1, January 1997, s. 5–26.

Baldwin, David A., 2002. "Power and International Relations", teoksessa Walter Carlsnaes, Thomas Risse and Beth A. Simmons (eds.), *Handbook of International Relations*. London & Thousand Oaks & New Delhi: SAGE Publications 2002, s. 177–191.

Baumann, Rainer; Volker Rittberger & Wolfgang Wagner, 2001. "Neorealist Foreign Policy Theory", teoksessa Volker Rittberger (ed.), *German Foreign Policy since Unification: Theories and Case Studies*. Manchester & New York: Manchester University Press 2001, s. 37–67.

Baylis, John & James J. Wirtz, 2007[2002]. "Introduction", teoksessa John Baylis, James Wirtz, Colin S. Gray & Eliot Cohen (eds.), *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, Second Edition. Oxford & New York: Oxford University Press 2007[2002], s. 1–15.

Blombergs, Fred, 2013. *Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012: Euroopan vakaus rakenteellisen, uusklassisen ja hegemonisen realismin näkökulmasta*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 32, Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Brooks, Stephen G. & William C. Wohlforth, 2008. *World Out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Brown, Michael E.; Owen R. Coté Jr.; Sean M. Lynn-Jones & Steven E. Miller (eds.), 2004. *New Global Dangers: Changing Dimensions of International Security, An International Security Reader*. Cambridge, Massachusetts & London, England: The MIT Press.

Buzan, Barry, 1996. "The Timeless Wisdom of Realism?", teoksessa Steve Smith, Ken Booth & Marysia Zalewski (eds.), *International Theory: Positivism & Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press 1996, s. 47–65.

Buzan, Barry; Ole Wæver & Jaap de Wilde, 1998. *Security: A New Framework For Analys*. Boulder, Co. & London: Lynne Rienner Publishers.

Carr, Edward Hallett, 2001[1939]. *The Twenty Year Crises 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*, 2nd edition, With a new introduction by Michael Cox. Great Britain: Palgrave.

Christensen, Thomas J., 2003[1999]. “China, the U.S. – Japan Alliance, and the Security Dilemma in East Asia”, teoksessa G. John Ikenberry and Michael Mastanduno (eds.), *International Relations Theory and the Asia-Pacific*, New York: Columbia University Press 2003, s. 25–56.

von Clausewitz, Carl, 1996[1832]. *On War*, Edited and translated by Michael Howard & Peter Paret. Princeton: Princeton University Press.

Collins, Alan, 2007. “Introduction: What is Security Studies?”, teoksessa Alan Collins (ed.), *Contemporary Security Studies*. Oxford & New York: Oxford University Press 2007, s. 1–9.

Copeland, Dale C., 2000. *The Origins of Major War*. Ithaca, N.Y. & London, Cornell University Press.

Donnelly, Jack, 2000. *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dueck, Colin, 2004. “Ideas and Alternatives in US Grand Strategy, 2000–2004”, *Review of International Studies*, vol. 30, no. 3, October 2004, s. 511–535.

Dueck, Colin, 2006. *Reluctant Crusaders: Power, Culture, and the Change in American Grand Strategy*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Elman, Colin, 1996a. “Cause, Effect, and Consistency: A Response to Kenneth Waltz”, *Security Studies*, vol. 6, no. 1, Autumn 1996, s. 58–61.

Elman, Colin, 1996b. ”Horses for Courses: Why Not Neorealist Theories of Foreign Policy?”, *Security Studies*, vol. 6, no. 1, Autumn 1996, s. 7–53.

Ertman, Thomas, 1997. *The Birth of Leviathan: Building States and Regimes in Medieval and Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Van Evera, Stephen, 1998. ”Offense, Defence, and the Causes of War”, *International Security*, vol. 22, no. 2, Spring 1998, s. 5–43.

Van Evera, Stephen, 1999. *Causes of War: Power and the Roots of Conflict*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Frankel, Benjamin, 1996a. ”Restating the Realist Case: An Introduction”, teoksessa Benjamin Frankel (ed.), *Realism: Restatements and Renewal*. London & Portland, Or: Frank Cass 1996, s. ix–xx.

Frankel, Benjamin (ed.), 1996b. *Roots of Realism*. London & Portland, OR: Frank Cass.

Friedberg, Aaron L., 1988. *The Weary Titan: Britain and the Experience of Relative Decline, 1895–1905*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Gilpin, Robert, 1981. *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gilpin, Robert, 1989. "The Theory of Hegemonic War", teoksessa Robert I. Rotberg & Theodore K. Rabb (eds.), *The Origin and Prevention of Major Wars*. New York: Cambridge University Press 1989, s. 15–38

Gilpin, Robert, 1996. "No One Loves a Political Realist", teoksessa Benjamin Frankel (ed.), *Realism: Restatements and Renewal*. London & Portland, Or: Frank Cass 1996, s. 3–26.

Glaser, Charles L., 1994/1995. "Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help", *International Security*, vol. 19, no. 3, Winter 1994/95, s. 50–90.

Glaser, Charles L., 1997. "The Security Dilemma Revisited", *World Politics*, vol. 50, no. 1, October 1997, s. 171–201.

Glaser, Charles L., 2003a. "The Necessary and Natural Evolution of Structural Realism", teoksessa John A. Vasquez & Colin Elman (eds.), *Realism and the Balancing of Power: A New Debate*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall 2003, s. 266–279.

Glaser, Charles L., 2003b. "Structural Realism in a More Complex World", *Review of International Studies*, vol. 29, no. 3, July 2003, s. 403–414.

Glaser, Charles L., 2010. *Rational Theory of International Politics: The Logic of Competition and Cooperation*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Goldstein, Avery, 2005. *Raising to the Challenge: China's Grand Strategy and International Security*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.

Gray, Colin S., 1999. *Modern Strategy*. Oxford & New York: Oxford University Press.

Gray, Colin S., 2007. *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. London & New York: Routledge.

Grieco, Joseph M., 1995[1988]. “Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism”, teoksessa Charles W. Kegley, Jr. (ed.), *Controversies in International Relations Theory: Realism and the Neo-liberal Challenge*. New York: St. Martin’s Press 1995, s. 151–171.

Griffiths, Martin, 2007. “Worldviews and IR Theory: Conquest or Coexistence?”, teoksessa Martin Griffiths (ed.), *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An introduction*. London & New York: Routledge 2007, s. 1–10.

Guzzini, Stefano, 2004. “The Enduring Dilemmas of Realism in International Relations”, *European Journal of International Relations*, vol. 10, no. 4, December 2004, s. 533–568.

Hall, John A. & T.V. Paul, 1999. “Introduction”, teoksessa T.V. Paul and John A. Hall (eds.), *International Order and the Future of World Politics*. New York: Cambridge University Press 1999, s. 1–15.

Haslam, Jonathan, 2002. *No Virtue Like Necessity: Realist Thought in International Relations since Machiavelli*. New Haven, CT: Yale University Press.

Herz, John H., 1950. “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, *World Politics*, vol. 2, no. 2, January 1950, s. 157–180.

Herz, John H., 1951. *Political Realism and Political Idealism*. Chicago: University Chicago Press.

Hobbes, Thomas, 1985[1651]. *Leviathan*, Edited with an Introduction by C. B. Macpherson, Penguin Classics. London: Penguin Books.

Hollis, Martin & Steve Smith, 1991[1990]. *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Clarendon Press.

Hollis, Martin & Steve Smith, 1994. “Two Stories About Structure and Agency”, *Review of International Studies*, vol. 20, no. 3, July 1994, s. 241–251.

Hyde-Price, Adrian, 2007. *European Security in the Twenty-First Century: The Challenge of Multipolarity*. London & New York: Routledge.

Jackson, Robert & Georg Sørensen, 2003[1999]. *Introduction to International Relations: Theories and approaches*, 2nd revised and expanded edition. New York: Oxford University Press.

Jervis, Robert, 1976. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton NJ: Princeton University Press.

Jervis, Robert, 1978. "Cooperation under the Security Dilemma", *World Politics*, vol. 30, no. 2, January 1978, s. 167–214.

Jervis, Robert, 1999. "Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate", *International Security*, Vol. 24, No. 1, Summer 1999, s. 42–63.

Jervis, Robert L., 1999[1997]. *System Effects: Complexity in Political and Social Life*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Jervis, Robert, 2004. "Understanding the Bush Doctrine", teoksessa Demetrios James Caraley (ed.), *American Hegemony: Preventive War, Iraq and Imposing Democracy*. New York: The Academy of Political Science 2004, s. 3–26.

Kegley, Charles W. Jr., 1993. "The Neoidealist Moment in International Studies? Realist Myths and the New International Realities", *International Studies Quarterly*, vol. 37, no. 2, June 1993, s. 131–147.

Kennan, George F., 1985[1951]. *American Diplomacy, 1900–1950*, Expanded Edition. Chicago: Chicago University Press.

Kennedy, Paul, 1991. "Grand Strategy in War and Peace: Toward a Broader Definition", teoksessa Paul Kennedy (ed.), *Grand Strategies in War and Peace*. New York: Yale University Press 1991, s. 1–7.

Kissinger, Henry A., 1957. *A World Restored: Castlereagh, Metternich, and the Problem of Peace, 1812–22*. Boston: Houghton Mifflin.

Kissinger, Henry, 1994. *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster.

Krasner, Stephen D., 1999. *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Kugler, Jacek & Douglas Lemke (eds.), 1996. *Parity and War*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Kupchan, Charles A., 2002. *The End of the American Era: U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*. New York: Alfred A. Knopf.

Labs, Eric J., 1997. "Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims", *Security Studies*, vol. 6, no. 4, December 1997, s. 1–49.

Langlois, Anthony J., 2007. "Worldviews and International Political Theory", teoksessa Martin Griffiths (ed.), *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An introduction*. London & New York: Routledge 2007, s. 155–156.

Layne, Christopher, 2006. *The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940 to the Present*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Legro, Jeffrey W. & Andrew Moravcsik, 1999. "Is Anybody Still a Realist?", *International Security*, vol. 24, no. 2, Fall 1999, s. 5–55.

Levy, Jack S., 1983. *War in the Modern Great Power System, 1495–1975*. Lexington, Kentucky: University Press of Kentucky.

Levy, Jack S. & William R. Thompson, 2005. "Hegemonic Threats and Great Power Balancing in Europe, 1495–1999", *Security Studies*, vol. 14, no. 1, January – March 2005, s. 1–30.

Levy, Jack S. & William R. Thompson, 2010. *Causes of War*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Liddel Hart, B. H., 1954. *Strategy*. New York: Praeger.

Little, Richard, 2007. *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths and Models*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lobell, Steven E., 2005[2003]. *The Challenge of Hegemony: Grand Strategy: Trade, and Domestic Politics*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Lynn-Jones, Sean M. & Steven E. Miller, 1995. "Preface", teoksessa Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones & Steven E. Miller (eds.), *The Perils of Anarchy: Contemporary Realism and International Security*, An International Security Reader. Cambridge, Massachusetts & London, England: The MIT Press 1995, s. ix–xii.

Machiavelli, Niccolò 1985[1532]. *The Prince*, translated by Harvey C. Mansfield. Chicago: University of Chicago Press.

Machiavelli, Niccolò, 1996. *The Discourses on Livy*, translated by Harvey C. Mansfield & Nathan Tarcov. Chicago: University of Chicago Press.

Mastanduno, Michael & Ethan B. Kapstein, 1999. "Realism and State Strategies After the Cold War", teoksessa Ethan B. Kapstein & Michael Mastanduno (eds.), *Unipolar Politics: Realism and State Strategies After the Cold War*. New York: Columbia University Press 1999, s. 1–27.

Mearsheimer, John J., 1994/1995. "The False Promise of International Institutions", *International Security*, vol. 19, no. 3, Winter 1994/1995, s. 5–49.

Mearsheimer, John J., 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York & London: W. W. Norton & Company.

Mearsheimer, John J., 2002. "Realism, the Real World, and the Academy", teoksessa Michael Brecher & Frank P. Harvey (eds.), *Realism and Institutionalism in International Studies*. Ann Arbor: The University of Michigan Press 2002, s. 23–33.

Mearsheimer, John J., 2004. "Power and Fear in Great Power Politics", teoksessa G. O. Mazur (ed.), *One Hundred Year Commemoration Hans Morgenthau (1904–2004)*. New York: Semenenco Foundation 2004, s. 184–196.

Mearsheimer, John J., 2005. "E.H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On", *International Relations*, vol. 19, no. 2, June 2005, s. 139–152.

Mearsheimer, John J., 2006. "Structural Realism", teoksessa Tim Dunne, Milja Kurki & Steve Smith (eds.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press 2006, s. 71–88.

Mearsheimer, John J., 2009. "Reckless States and Realism", *International Relations*, vol. 23, no. 2, June 2009, s. 241–256.

Miller, Benjamin, 2001. "The Concept of Security: Should it be Redefined?", *The Journal of Strategic Studies*, vol. 24, no 2, June 2001, Special Issue on Israel's National Security Towards the 21st Century, Editor Uri Bar-Joseph, s. 13–42.

Morgan, Patrick, 2007. "Security in International Politics: Traditional Approaches", teoksessa Alan Collins (ed.), *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press 2007, s. 13–34.

Morgenthau, Hans J., 1960[1948]. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 3rd edition. New York: Alfred A. Knopf.

Nicholson, Michael, 1996. "The Continued Significance of Positivism?", teoksessa Steve Smith, Ken Booth & Marisya Zalewski (eds.), *International Theory: Positivism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press 1996, s. 128–149.

Niebuhr, Reinhold, 1960[1932]. *Moral Man and Immoral Society: A Study in Ethics and Politics*. New York: Scribner's.

Nye, Joseph S., Jr., 2005. *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, Fifth Edition, Foreword by Stanley Hoffmann. United States: Pearson & Longman.

Organski, A.F.K., 1958. *World Politics*. New York: Alfred A. Knopf.

Organski, A.F.K. & Jacek Kugler, 1980. *The War Ledger*. Chicago: The University of Chicago Press.

Posen, Barry R., 1984. *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Posen, Barry, 1993. "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", *Survival*, vol. 35, no. 1, Spring 1993, s. 27–47.

Posen, Barry R. & Andrew L. Ross, 1996/1997. "Competing Visions for U.S. Grand Strategy", *International Security*, vol. 21, no. 3, Winter 1996/97, s. 5–53.

Rathbun, Brian, 2008. "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as a Logical and Necessary Extension of Structural Realism", *Security Studies*, vol. 17, no. 2, April–June 2008, s. 294–321.

Ripsman, Norrin M., 2002. *Peacemaking by Democracies: The Effect of State Autonomy on the Post-World War Settlements*. University Park: Pennsylvania State University Press.

Ripsman, Norrin M.; Jeffrey W. Taliaferro & Steven E. Lobell, 2009. "Conclusion: The State of Neoclassical Realism", teoksessa Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman & Jeffrey W. Taliaferro (eds.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge, UK & New York: Cambridge University Press 2009, s. 280–299.

Rose, Gideon, 1998. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, vol. 51, no. 1, October 1998, s. 144–172.

Rosecrance, Richard & Arthur A. Stein, (eds.), 1993. *The Domestic Bases of Grand Strategy*. Ithaca: Cornell University Press.

Ross, Robert S., 2007. "Balance of Power Politics and the Rise of China: Accommodation and Balancing in East Asia", teoksessa William W. Keller & Thomas G. Rawski (eds.), *China's Rise and the Balance of Influence*. Pittsburgh, Pa.: University Pittsburgh Press 2007, s. 121–145.

Ruggie, John Gerard, 1995. "The False Premise of Realism", *International Security*, vol. 20, no. 1, Summer 1995, s. 62–70.

Schmidt, Brian C., 2004. "Realism as Tragedy", *Review of International Studies*, vol. 30, no. 3, July 2004, s. 427–441.

Schmidt, Brian C., 2005. "Competing Realist Conceptions of Power", *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 33, no. 3, June 2005, s. 523–549.

Schwarzenberger, Georg, 1941. *Power Politics: A Introduction to the Study of International Relations and Post-war Planning*. London: J. Cape.

Schweller, Randall L., 1994. "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, vol. 19, no. 1, Summer 1994, s. 72–107.

Schweller, Randall L., 1998. *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*. New York: Columbia University Press.

Sheehan, Michael, 1996. *The Balance of Power: History & Theory*. London & New York: Routledge.

Smith, Michael Joseph, 1986. *Realist Thought from Weber to Kissinger*. Baton Rouge, LA & London: Louisiana State University Press.

Smith, Steve, 1996. "Positivism and Beyond", teoksessa Steve Smith, Ken Booth & Marysia Zalewski (eds.), *International Theory: Positivism & Beyond*. United Kingdom: Cambridge University Press 1996, s. 11–44.

Snyder, Jack, 1991. *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Snyder, Jack, 2004. "One World, Rival Theories", *Foreign Policy*, no. 145, November/December 2004, s. 53–62.

Spiro, Michael, 1996. "A House Divided: Tragedy and Evil in Realist Theory", teoksessa Benjamin Frankel (ed.), *Realism: Restatements and Renewal*. London & Portland, Oregon: Frank Cass 1996, s. 387–400.

Spykman, Nicholas John, 1942. *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. New York: Harcourt, Brace and Company.

Sterling-Folker, Jennifer, 2006a. "Applying International Relations Theory" teoksessa Jennifer Sterling-Folker (ed.), *Making Sense of International Relations Theory*. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers 2006, s. 327–331

Sterling-Folker, Jennifer, 2006b. "Making Sense of International Relations Theory" teoksessa Jennifer Sterling-Folker (ed.), *Making Sense of International Relations Theory*. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers 2006, s. 1–12;

Sterling-Folker, Jennifer, 2006c. "Realism", teoksessa Jennifer Sterling-Folker (ed.), *Making Sense of International Relations Theory*. Boulder & London: Lynne Rienner Publishers 2006, s. 13–17.

Taliaferro, Jeffrey W., 2000/2001. "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited", *International Security*, vol. 25, no. 3, Winter 2000/01, s. 128–161.

Taliaferro, Jeffrey W., 2004. *Balancing Risks: Great Power Intervention in the Periphery*. Ithaca & London: Cornell University Press.

Taliaferro, Jeffrey W.; Steven E. Lobell & Norrin M. Ripsman, 2009. "Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy", teoksessa Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman & Jeffrey W. Taliaferro (eds.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge, UK & New York: Cambridge University Press 2009, s. 1–41.

Tammen, Ronald L.; Jacek Kugler; Douglas Lemke; Allan C. Stam III; Carole Alsharabati; Mark Andrew Abdollahian; Brian Efrid & A.F.K. Organski, 2000. *Power Transitions: Strategies for the 21st Century*. New York: Chatham House.

Tang, Shiping, 2009. "The Security Dilemma: A Conceptual Analysis", *Security Studies*, vol. 18, no. 3, July–September 2009, s. 587–623.

Tang, Shiping, 2010. *A Theory of Security Strategy for Our Time: Defensive Realism*. New York: Palgrave Macmillan.

Telhami, Shibley, 2002. "Kenneth Waltz, Neorealism, and Foreign Policy", *Security Studies*, vol. 11, no. 3, Spring 2002, s. 158–170.

Tellis, Ashley J., 1996. "Political Realism: The Long March to Scientific Theory", teoksessa Benjamin Frankel (ed.), *Roots of Realism*. London & Portland, Or.: Frank Cass 1996, s. 3–94.

Thukydides, 1982. *The Peloponnesian War*, Translated by Richard Crawley, Revised by T. E. Wick. New York: Modern Library.

Wæver, Ole, 1996. "The Rise and Fall of Interparadigm Debate", teoksessa Steve Smith, Ken Booth & Marysia Zalewski (eds.), *International Theory: Positivism & Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press 1996, s. 149–185.

Wæver, Ole & Barry Buzan, 2007. "After the Return to Theory: The Past, Present, and the Future of Security Studies", teoksessa Alan Collins (ed.), *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press 2007, s. 383–402.

Walt, Stephen M., 1990[1987]. *The Origins of Alliances*. Ithaca, N.Y & London.: Cornell University Press.

Walt, Stephen M., 1991. "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, vol. 35, no. 2, June 1991, s. 211–239.

Walt, Stephen M., 1998. "International Relations: One World, Many Theories", *Foreign Policy*, no. 110, Spring 1998, s. 29–46.

Walt, Stephen M., 2006[2005]. *Taming American Power: The Global Response to U.S. Primacy*. New York & London: W.W. Norton.

Waltz, Kenneth N., 1979. *Theory of International Politics*. Boston, Mass.: McGraw-Hill.

Waltz, Kenneth N., 1990. "Realist Thought and Neorealist Theory", *Journal of International Affairs*, vol. 44, no. 1, Spring/Summer 1990, s. 21–37.

Waltz, Kenneth N., 1993. "The Emerging Structure of International Politics", *International Security*, vol. 18, no. 2, Fall 1993, s. 44–79.

Waltz, Kenneth N., 1996. "International Politics Is Not Foreign Policy", *Security Studies*, vol. 6, no. 1, Autumn 1996, s. 54–57.

Waltz, Kenneth N., 2000. "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, vol. 25, no. 1, Summer 2000, s. 5–41.

Waltz, Kenneth N., 2001[1959]. *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.

Wendt, Alexander, 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wohlforth, William Curti, 1993. *The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War*. Ithaca, NY & London: Cornell University Press.

Wohlforth, William C., 1999. "The Stability of an Unipolar World", *International Security*, vol. 24, no. 1, Summer 1999, s. 5–41.

Wohlforth, William C., 2001. "The Russian-Soviet Empire: A Test of Neorealism", *Review of International Studies*, vol. 27, no. 5, December 2001, s. 213–236.

Wohlforth, William C., 2002. "U.S. Strategy in a Unipolar World", teoksessa G. John Ikenberry (ed.), *America Unrivaled: The Future of the Balance of Power*. Ithaca, NY: Cornell University Press 2002, s. 98–118.

Wohlforth, William C., 2008. "Realism and Foreign Policy", teoksessa Steve Smith, Amelia Hadfield & Tim Dunne (eds.), *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*. Oxford, New York: Oxford University Press 2008, s. 31–48.

Zakaria, Fareed, 1999[1998]. *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

2.

SOTILASSTRATEGIA: SOTILASSTRATEGIAN TUTKIMUKSEN PERUSTEISTA*

Mika Kerttunen

Sotilasstrategiasta tutkimuskohteena on kirjoitettu yllättävän vähän. Hakusanoilla ”sotilasstrategia”, ”Military Strategy” tai ”militärstrategi” saaliiksi saa kyllä viittauksia sotateoriaan, strategian klassikoihin ja erityisesti tutkimuksiin jonkin yksittäisen valtion sotilaallisen voiman käytöstä. Sotilasstrategian tutkimuksen perusteita ruotivien artikkeleiden vähyyttä voidaan osittain selittää sotatieteiden ja strategian alojen jäsentymättömyydellä ja käsitteiden päällekkäisyyksillä. Mielenkiinto on usein myös kohdistunut joko kansainvälisen politiikan tai operaatiotaidon aloille, ja tutkimus on perustunut monesti traditionalistiseen tai behavioristiseen orientaatioon, missä tieteenfilosofiset kysymykset on otettu annettuna.

Tieteenfilosofisia lähtökohtia tarkastelevan kirjallisuuden niukkuuden painavin selitys ehkä onkin juuri, että ongelman ratkaisuun keskittyvät toimijatutkijat eivät ole ylipäättäänkään olleet kiinnostuneita kriittisestä akateemisesta kysymyksenasettelusta. Sotilasstrateginen kirjallisuus on pikemminkin sisältänyt normatiivisia suosituksia ja kuvannut myötäsukaisesti vallitsevia poliittisia käytäntöjä kuin tarkastellut kriittisesti tutkimuksensa edellytyksiä ja reunaehtoja. Sotilaallisen voiman käytön kysymykset on nähty käytännöllisistä lähtökohdista, ja käytännöllisyys ja akateemisuus toisilleen vieraina ja jopa vihamielisinä käytäntöinä. Todellinen akateeminen upseerikoulutus on vasta kasvattamassa sekä sotilaallisiin että tieteellisiin kysymyksiin perehtyneitä tutkijoita. Voidaan myös arvioida että, tieteen kriittisestä tarkastelusta viehättyneet tutkijat ovat kammoksuneet valtio- ja väkivaltakeskeiseksi katsomaansa sotilasstrategiaa ja löytäneet kutsumuksensa omiin akateemisiin opintoihinsa paremmin soveltuvilta elämänaloilta.

On kuitenkin perusteltua mennä tämänkin tutkimuskohteen juurille ja kysyä, mitä on sotilasstrategia, miten sitä voidaan tutkia ja mitä voivat olla tällaisen tutkimuksen tieteelliset ehdot ja edellytykset. Vastaamalla näihin kysymyksiin raivataan tilaa omalle sotilasstrategiselle tutkimusalalle, mutta samalla selkeytetään sotatieteiden sisäisiä reunapintoja. Kysymyksenasettelun kirkastuminen ei estä poikkitieteellistä tutkimusta tai dialogia vaan pikemminkin edistää sitä. Toki samalla vastataan kriittisiin kysymyksiin¹ sotilasstrategian olemassaolosta ja eriytyneen tutkimusalan oikeutuksesta. Kriittisten kysymysten vastauksista saattaa jopa olla käytännöllistäkin hyötyä.

* Artikkelini lainaa, jatkaa ja täydentää kirjoittajan julkaisua *Kuinka sota voitetaan. Sotilasstrategia ja sen tutkimisesta*. Kerttunen (2010).

¹ Kriittisyys ei automaattisesti tarkoita kielteistä erimielisyyttä vaan on pikemminkin analyyttinen, kysyvä ja kyseenalaistava suhtautumistapa. Myönteinen tai kielteinen suhtautuminen voivat molemmat olla seurausta kriittisestä ajattelusta.

Artikkelin perusajatuksena on tarkastella perinteisen ja uuden, painopisteisesti modernin ja postmodernin,² sotilasstrategian tieteenfilosofisia perusoletuksia alussa esitettävien kahden rinnakkaisen sotilasstrategian määritelmän mukaisesti. Sotilasstrategian määrittäminen paaluttaa sille erityisen tutkimuskohteen. Tarkastelu luotaa tutkimuksen ontologisia ja epistemologisia vaihtoehtoja tarkoituksenaan syventää ymmärrystä sotilasstrategisesta kysymyksenasettelusta ja sen vaihtoehtoista. Perinteisen ja uuden tutkimuksen mallintamisen avulla tarjotaan virikkeitä tutkimuksen uudelleen suuntaamiseksi.

2.1. Mitä tutkitaan

”*What stuff to theorize*”, kysyy *Neumann Waverin* kanssa toimittamassaan kansainvälisten suhteiden tutkimusta valottavassa teoksessa.³ Tämän mukaisesti voidaan siis kysyä ontologiaa painottaen, mitä on sotilasstrategia, mitä sen tutkimuksessa käsitellään ja mitä ’ainesta’ siinä jopa teoretisoidaan.

Sotilasstrateginen kirjallisuus ja tutkimus sisältävät niin filosofisia tutkielmia kuin normatiivisia toimintaohjeitakin, ja se navigoi politiikan ja sotatekniikan välisellä alueella. Esimerkiksi arvostetussa strategian oppikirjassa *Strategy in the Contemporary World* käsitellään muiden muassa sodan ja rauhan selityksiä, sodankäynnin historiaa ja sodan oikeuskysymyksiä sekä asiakysymyksistä esimerkiksi terrorismia, joukkotuhoaseita ja rauhanturvaamista.⁴

Sotilasstrategian käsite on vähintään yhtä epäselvä kuin strategiankin. Yksinkertaisimmillaan ymmärrettynä se käsittelee sodan voittamista;⁵ suurten sotilaallisten operaatioiden suunnittelua ja johtamista ja sotilaallisen voiman käyttämistä. *Clausewitzin* strategiamääritelmä opista taistelujen käyttämisestä sodan päämäärien saavuttamiseksi voidaan nykyaikana ymmärtää juuri sotilasstrategiana. Strategian käsitehän on laajentunut kattamaan myös muiden voimavarojen käyttöä poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Hieman laajennettuna, ja kytkettynä kansalliseen tai kansainväliseen asiakirjahierarkiaan, sotilasstrategialla tarkoitetaan ajatusta sotilaallisen voiman kehittämisestä ja käyttöperiaatteista saavuttamaan asetetut poliittiset tavoitteet.⁶

Liddell Hart oli yksi ensimmäisistä, joka erotti sotilasstrategian omaksi toimintatasokseen. Tyytymättömänä *Clausewitzin* ajatuksiin ja ensimmäisen

² Perinteisen sotilasstrategian ymmärretään tässä käsittävän antiikista modernismiin ulottuneena aikakautena syntyneet ja yhä relevantteina pidettävät ajatukset sotilaallisen voiman käytöstä. Uusi sotilasstrategia puolestaan ymmärretään lähinnä kahden viimeisen vuosikymmenen aikana nousseeksi vaihtoehtoiseksi tai rinnakkaiseksi tavaksi nähdä ja lähestyä tutkimuskohdetta.

³ Neumann (1997), s. 361

⁴ Baylis, Wirtz, Gray & Cohen (2007). Thomas G. Mahnkenin ja Joseph A. Maiolon (2008) *Strategic Studies. A Reader* on vastaavasti jäsennetty teoreettisen tarkastelun, klassikoiden tulkintojen ja asiakysymysten jaksoihin.

⁵ Mahnken (2007), s. 66–81.

⁶ NATO (2010). (“*That component of national or multinational strategy, presenting the manner in which military power should be developed and applied to achieve national objectives or those of a group of nations*”).

maailmansodan länsirintaman kauhun ja kurjuuden kokeneena hän halusi pientää taistelujen ja ratkaisutaistelun asemaa kansallisessa strategiassa. Hän lanseerasikin suurstrategian (*Grand Strategy*) käsitteen, jolle alisteisena sotilasstrategian (*Military Strategy*) piti operoida. Suurstrategian tehtävänä oli ”koordinoita ja ohjata kansakunnan tai valtioiden välisen ryhmittymän kaikkien voimavarojen käyttämistä sodan poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi.”⁷ Sotilasstrategian Liddell Hart puolestaan rajoitti käsittämään sotatoimien suunnittelun, valmistelun ja resurssien hankkimisen ja niiden allokoinen.⁸ Tässä siirrossa oleellisempaa oli strategian laajentaminen yleiseksi kuin sotilasstrategian erottaminen erityiseksi tasokseen. Sotilasstrategia jäi kummajaiseksi jonnekin sotateorian, johtamisen, operaatiotaidon tai jopa logistiikan rajamaille. Samalla jo 1800-luvun loppupuolella meristrategian myötä käynnistynyt eriytyminen jatkui. Ilma-aseen kehittyminen loi tarvetta ilmastrategialle ja ydinaseeseen ydinasestrategioille.

Strategian ja sotilasstrategian nimiä käytetään usein myös toistensa sekä doktriinien ja kattavimpien suunnitelmien synonyymeina. Esimerkiksi Posenin tunnetussa *The Sources of Military Doctrine* -tutkimuksessa tekijä ymmärtää sotilasdoktriinin osaksi suurstrategiaa. Siinä Posenin mukaan pohditaan poliittisten, taloudellisten, sotilaallisten ja muiden keinojen käyttämistä valtion turvallisuksien torjuntaan.⁹ Hieman yleistäen voidaan todeta, että lännessä strategia on hierarkiassa doktriinin yläpuolella, kun taas Venäjällä, kuten aikanaan Neuvostoliitossa, asia on päinvastoin. Strategiaksi tai doktriiniksi nimittäminen korostaa asiasisällön tärkeyttä jota ei joko sen (muka) tieteellisen tai poliittisen rationaliteetin mukaan sopisi mennä kyseenalaistamaan. Oleellista on mihin eksplisiittiset tai implisiittiset määreet ’poliittinen’ ja ’sotilaallinen’ liitetään: poliittinen strategia ohjaa sotilaallista doktriinia, ja poliittinen doktriini ohjaa sotilaallista strategiaa.

Sisältönsä puolesta sotilasstrategia sijoittuu poliittisen ideologian ja tieteellisen teorian välimaastoon. Varsinkin virallisissa strategia-asiakirjoissa, kansallisissa turvallisuus- tai sotilasstrategioissa ja selonteoissa, ratkaisut pyritään esittämään tieteellisen näköisen argumentaation avulla kestävinä totuuksina, mutta ne ovat joka tapauksessa aina poliittisia valintoja. Poliittinen ja sotilaallinen valta tuottavat ja omistavat hyväksytyt tiedon. Sotilasstrategia syntyy, kehittyy ja katoaa historian tapahtumien, yhteiskunnallisten voimien sekä tieteellisen-tekhnologisen kehityksen siivittämänä.

Opin ja teorian näkökulmista sotilasstrategia voidaan määrittää seuraavasti:

⁷ Liddell Hart (1967), s. 322.

⁸ Liddell Hartin jako muistuttaa Julian Corbettin esittämää ajatusta suuresta (”*major*”) ja pienestä (”*minor*”) strategiasta. Edellinen käsittelee kansakunnan kaikkia voimavaroja ottaen huomioon myös poliittiset, kaupalliset ja taloudelliset näkökulmat ja jälkimmäinen operaatiosuunnitelmia, tavoitteiden asettamista ja joukkojen suuntaamista. Corbett (1988 [1911]), s. 308–309.

⁹ Posen (1984), s. 13–14.

*Sotilasstrategia on yhtenäinen ajatus(rakennelma), joka esittää voimassaolevat uskomukset sotilaallisen voiman optimaalisesta käyttämisestä asetettujen päämäärien saavuttamiseksi.*¹⁰

Sotilasstrategia sisältää siten teoreettiset kuvaukset sotilaallisen voiman käytön tarkoituksesta ja tavoitteista sekä suunnittelu- ja käyttöperiaatteista. Kuinka yhtenäinen strategia onnistuu olemaan, on usein kyseenalaista. Sen tieteellinen selitys- ja ennustusvoima on vielä kyseenalaisempaa. Sotilasstrategiset uskomukset voivat olla kiinalaista ajattelua lainaten laskennallisia ja harhaanjohtavia ja eurooppalaisittain ilmaistuna preskriptiivisiä tai deskriptiivisiä. Uskomukset kuitenkin ohjeistavat, kouluttavat ja informoivat voiman käytöstä. Tämä on ymmärrettävä sekä voiman tosiasialliseksi käytöksi, sillä uhkaamiseksi ja painostamiseksi että sen olemassaoloksi pelotteena. Viittaukset voimassaoloon ja uskoomukseen laajentavat yllä viitattua ja laajalle levinnyttä Naton määritelmää nostamalla esille strategian, sotilasstrategian ja doktriinin poliittisen, konstruktivistisen sekä ajallisen ja paikallisen luonteen. Parasta ennen, ja ehkä.

Sotilasstrategia noudattaa jo määritelmällisesti sotilaallisen suorituskyvyn optimoinnin ja sotilasorganisaatioiden muun tarkoituksenmukaisuuden ehtoja. Toisaalta strategian ymmärtäminen poliittisena tekona – ja ilmeneminen usein konkreettisenä asiakirjana – auttaa hahmottamaan sen hallinnollisia ja vallankäytöllisiä tarkoituksia. Turvallisuuspoliittisissa strategioissa ja doktriineissa, kuten Suomessa valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa, identifioidaan uhkat, tavoitteet, voimavarat ja keinot sangen yleisellä tasolla. Sotilasstrategia muuntaa tämän poliittisen ohjauksen konkreettisiksi sotilaallisiksi uhkiksi ja tavoitteiksi sekä määrittää yksityiskohtaisemmin käytettävät ja kehitettävät voimavarat ja keinot. Poliittis-hallinnollisena päätöksenä sotilasstrategian perusteella allokoidaan siis resursseja; kuka saa, mitä, milloin ja miten.¹¹

Yllä esitetyn institutionaalisen näkökulman perusteella sotilasstrategia voidaan myös käsittää *hallinnolliseksi prosessiksi, missä poliittiset päätökset ja voimassaolevat uskomukset sotilaallisen voiman käytöstä muunnetaan sotilaallisiksi tavoitteiksi ja toimiksi*. Hallinnollisessa prosessissa, sotilasstrategisen ja operatiivisen tason suunnitteluprosesseissa teoreettiset ajatukset ja poliittiset tavoitteet saavat käytännöllisen ulkoasun.

Sotilasstrategian tai sotilasstrateginen tutkimus kohdistuu siten joko *teoreettisiin uskomuksiin sotilaallisen voiman optimaalisesta käytöstä tai käytännöllisiin prosesseihin, joissa sotilaallisen voiman käytöstä päätetään tai sitä käytetään kokonaisvaltaisten, yleensä kansallisten tai monikansallisten, päämäärien saavuttamiseksi*.

¹⁰ Kerttunen (2010), s. 63.

¹¹ Harold Lasswellin alun perin vuonna 1936 julkaistun teoksen nimen mukaisesti politiikassa voidaan painottaa myös Schmittin tavoin vastakohtaisten identiteettien rakentamista ja toimijoiden välisiä konflikteja. Lasswell (1958), Schmitt (1996).

2.2. Sotilasstrategian käytäntö ja logiikka

Niin antiikin, uuden ajan kuin moderninkin, Ranskan vallankumouksen myötä syntyneen sotilasstrategian kysymyksenasettelu on kohdistunut jo määritelmällisesti sotaan ja sodankäyntiin. Käsitteet sotilaallisen voiman tarkoituksesta, koostumuksesta ja käytöstä ovat kuitenkin vaihdelleet suuresti.

Heuser huomauttaa, ettei mitään johdonmukaista sotilaallisen voiman tarkoituksen tai käytön kehitystä voida paikantaa läntisestä historiasta. Ajattelu ja käytännöt ovat vaihdelleet ajallisesti ja paikallisesti ja vaikuttavat monin paikoin edelleenkin. Teknologinen kehitys on toki muuttanut sodan käynnin välineitä ja tapoja, mutta sodan perusolemuksen muutokset ovat olleet vähäisiä. Sodilla, taisteluilla ja väkivallalla yleensä on ollut instrumentaali tarkoitus: siitä on ajateltu olevan hyötyä. Sotilaallisen voiman käytön konkreettiset syyt vaihtelivat hallitsijan ja valtakunnan kunniasta, suoranaisen materiaallisen hyödyn saamiseen, siis ryöstämiseen, uskonnon levittämiseen tai puolustamiseen, alueen hankkimiseen tai ratkaisemaan monarkian sisäisiä vallanperimyskysymyksiä. Toisaalta kreikkalaiset, roomalaiset ja jumalsuhteensa kanssa kamppailleet kristityt samoin kun esimerkiksi hindut, islaminuskoiset ja jainalaiset pyrkivät kehittämään eettis-uskonnollis-juridista säännöstöä niin sodan estämiseksi kuin sodan säätelemiseksi. *Jus ad bello* ja *jus in bello* näkivät päivänvalon.¹²

Valtion ja yhteiskunnan aseman vahvistuminen vaikutti kollektiivisten sodan syiden korostumiseen. Kansallisuusaate vahvistui Amerikan ja Ranskan vallankumousten innoittamina, ja väkivalta nähtiin yhtenä keinona saada valta. Yksinvallan korvautuminen rajoittuneellakin kansanvallalla nosti ainakin sotilasstrategisessa kirjallisuudessa poliittiset syyt etualalle. Tämäkään kehitys ei ollut itsestään selvä, sillä ajatukset sotilaallisen voiman alistamisesta politiikalle ja poliittiselle ja siviilihallinnolle on kammottanut monia. Tällöin kyse ei ole ollut sotilasvallan lähtökohtaisesta paremmuudesta vaan nimenomaan ajatuksesta siviilien kyvyttömyydestä johtaa sotaa sekä politiikkaan oleellisesti kuuluvan keskustelun ja vaihtoehtoisuuden rajoittamisesta sodan kysymyksissä. Poliitikoista ei siis uskottu olevan sotilasstrategeiksi eikä politiikasta strategisrationaaliseksi prosessiksi. Ajatus ei ole aivan vieras nykyäänkään kuten esimerkiksi kotimainen keskustelumme Tasavallan Presidentin ylipääällikkyydestä kertoo.

Käytännön sotilasstrategian samoin kuin sen ontologiaa painottavan tarkastelun kannalta oleellisia kysymyksiä ovat aseellisen voiman rakenne ja koostumus sekä ajatukset sen käyttöperiaatteista. Kirjallisuudessa sotaa ja sodankäyntiä tavataan tyyppitellä erilaisten koulukuntien ja paradigmojen mukaan. Hyvin yleisesti ja varsinkin kylmän sodan päättymisen jälkeen on puhuttu napoleonilaisen paradigman korvautumisesta uudella. Tälle uudelle ei ole osattu antaa osuvaa nimeä. Sotilasstrategian kanssa läheisessä suhteessa olevan operaatiotaidon piirissä on yleistynyt jako neljään sodankäynnin sukupolveen. Ensimmäinen olisi tämän jaon mukaan perustunut massamaiseen joukkojen käyttöön, toinen massamaiseen tulivoimaan, kolmas liikesodankäyntiin ja nykyinen

¹² Heuser (2010), s. 39–75; Reichberg (2008), s. 11–29; Rengger (2008), s. 30–46.

neljäs kumouksellisen sodan aikakausi verkostoituneeseen kaikkien elementtien hyväksikäyttöön.¹³ *Alvin* ja *Heidi Toffler* ovat aiemmin painottaneet samansuuntaisesti yhteiskunnan kehitystasetta myös sotaa jäsentävänä tekijänä. Heidän mukaansa maatalousyhteiskunnan sodankäynti perustuu juuri joukkojen määrään, teollisuusyhteiskunnan teknologiaan määrään ja laatuun ja tietoyhteiskunnan ylivoimaiseen tietoon ja kommunikaatioon.¹⁴

Poliittisen ja sotilaallisen toimintaympäristön muutos on vavisuttanut sotilasstrategian ontologisia perusteita. Sodan sijaan soditaan konflikteissa, valtiot eivät ole niiden ainoita toimijoita, ja asevoimien rinnalla häärii tai niitä vastaan toimii monia muitakin aseistettuja ryhmittymiä. Kriisinhallinta samoin kuin uusvanhat vastakumoukselliset operaatiot ovat muodissa. Clausewitzlaista sodan ja politiikan suhdetta on pidetty vanhentuneena, samoin kuin taistelujen keskeistä asemaa sotilaallisessa toiminnassa.¹⁵

Sotilasstrategian uutta tilannetta voidaan kuvata seuraavien siirtymien avulla. Ensinnäkin kaksiulotteiselta taistelulentältä on siirrytty taistelutilaan, missä kolmiulotteisen tilan lisäksi radiospektrin ja immateriaalisten ulottuvuuksien hallinta on entistä tärkeämpää. Erillisestä ollaan siirtymässä integroituneeseen strategiaan. Tämän kanssa samankaltaista on muutos kansallisista ratkaisuista kohti yhä kansainvälisempiä ja yhteisiä tavoitteita, keinoja ja voimavaroja. Teknologinen kehitys on mahdollistanut toimia maantieteellisesti kauempana ja kauemmas. Paikallinen sota ja tuho ovat laajentuneet globaalin sodan ja tuhon mittapuuihin. Teknologian avulla pyritään myös nopeampaan ja kliinisempään voimankäyttöön, eli 'vaikuttamiseen'. Sodan painottamisesta on ainakin läntisessä maailmassa siirrytty kriisinhallinnan ensisijaisuuteen. Kriisinhallinnan tavoitteita, keinoja ja voimavaroja on puolestaan otettu osaksi tavanomaista sodankäyntiä. Sotilaallisen, fyysisen kriisinhallinnan rinnalle on noussemassa yhä tärkeämmäksi tiedonhallinta, monimuotoisen informaatiovirran hallitseminen ja hyväksikäyttäminen.

Kriisinhallinnan strategia on samalla kuitenkin lähestynyt sodan tavoitteita. Keinoja ja voimavarojen käyttöä tai sodan ja kriisinhallinnan käytäntöjä ei enää voida erottaa niin hyvin toisistaan kuin aikaisemmin. Moniulotteinen toimintakenttä muuttaa sotilaiden ja joukkojen tehtäviä, toimintaperiaatteita ja varustamista. Operaatioissa taistellaan käyttäen sotilasstrategisia oppeja ja seuraten niin kulutus- kuin liikesodankäynnin periaatteita ja taktiikkoja.

Sotilasstrategia on ainakin ydinaseaikakaudelle saakka pyrkinyt optimoimaan väkivallan käyttöä, ainakin siihen varautumista, valtion tai muun territoriaalisen toimijan päämäärien saavuttamiseksi. Vaikka kylmän sodan aikana yleisen strategian alalla ryhdyttiin painottamaan sodan välttämisen ensisijaisuutta, ydinasestrategioiden ja tavanomaisen sodankäynnin tutkimus jatkoi sodan voittamisen parissa. Sotilasstrategian voidaan ajatella ylläpitäneen käsitystä sodasta normaalina sosiaalisena toimintana jota vastaan se ei ota kantaa;

¹³ Katso esimerkiksi Hammes (2004a ja 2004b) tai Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton & Wilson (1989).

¹⁴ Toffler & Toffler (1993).

¹⁵ Katso esim. Keegan (1994) tai Smith (2005).

Rapoportin sanoin konfliktisuuntautuneelta strategialta puuttuu omatunto.¹⁶ Myös Bull nostaa esiin moraalien ja poliittisten kysymysten syrjäyttämisen 'puhtaan' strategian tavoittelussa.¹⁷ Tällainen strategia ja sen tutkimus ottaa annettuina tavoitteekseen kansainväliseen anarkiaan vastaamisen, keskeiseksi keinokseen sotilaallisen voimakäytön ja voimavaroikseen valtiot ja niiden asevoimat. Paradoksaalisesti, mutta samalla tarkoitushakuisesti voiman käyttöön keskittyneestä strategian tutkimuksesta sotien ja konfliktien väkivaltaisuus häivyttiin taka-alalle. Clausewitzlainen väkivallan tunnustava sota muuntui strategioiden ajatuksissa kylmäksi nollasumma- ja mustaksi lasihelmipeliksi.

Väyrynen, samoin kuin esimerkiksi Bull, Shy tai Williams, kritisoi sotilasstrategian tutkimuksen tieteellistä ontoutta. Väyrynen toteaa sen teorioiden olevan testaamattomia, jolloin sen päätöksenteon tueksi tarjoamia malleja ei voida osoittaa oikeiksi eikä vääriksi. Hänen mukaansa strategian teoriaa on arvioitava osana yhteiskunnallista poliittista prosessia eikä tieteellisillä kriteereillä. Kun soveltava (sotilas-)strategian tutkimus on kytköksissä viralliseen päätöksentekokoneistoon, toimii tutkimuskin usein tai aina sen ehdoilla.¹⁸ Williams haluaa tehdä eroa neo-realistisen teorian mekanistiseen sekä historian ja kulttuurin hylänneeseen strategiaan. Hän tarjoaa tutkimukselle kolme uutta teoreettista lähtökohtaa: regiimateorian, nyansoidun klassisen realismin materialistisen neo-realismien tilalle ja kriittisen teorian.¹⁹

Sotilasstrateginen logiikka on hyvin yksinkertaista. Riippumatta sukupolvesta ja siitä, onko kyseessä alusta-, suorituskyky- vai vaikutuskeskeinen ajattelutapa, syötteiden (*input, means*), toimien (*output, ways*) ja tulospäätösten (*results, effects*) välillä uskotaan vallitsevan lineaarinen korrespondenssi. Olemassa olevien tai hankittavien syötteiden edellytetään sekä vastaavan käsillä oleviin haasteisiin, toimivan optimaalisella tavalla että tuottavan juuri haluttuja tuloksia. Syötteiden, toimien ja tuloksien valinnan ja käytön oletetaan toimivan rationaalisesti.

Perinteisen sotilasstrategian rakenteellinen heikkous on siinä, että se työntää tekniset, inhimilliset, organisatoriset ja poliittiset reunaehdot taka-alalle ottamatta juurikaan huomioon esimerkiksi politiikan tutkimuksen, käyttäytymistieteiden tai yhteiskuntatieteiden tutkimustuloksia. Se yrittää huomioida jotain kansainvälisten suhteiden, sotahistorian ja operaatiotaidon kehityksestä, mutta tarkastelee näitä kysymyksiä usein vain poliittisen ja filosofisen realismin ontologian ja epistemologian lähtökohdista.²⁰ Jotkin sen johtopäätöksistä pe-

¹⁶ Rapoport (1965).

¹⁷ Bull (1968), s. 593–605. Ydinasestrategioiden epäpoliittisuudesta myös Shy (1999), s. 183–184.

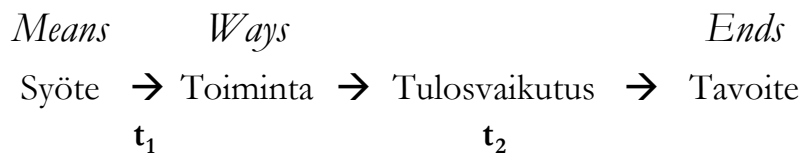
¹⁸ Väyrynen (1987). Myös Nokkala on useissa kirjoituksissaan nostanut esiin tämän ongelman, katso esim. Nokkala (2009). Strategian kritiikistä myös Visuri (1997), s. 443–460.

¹⁹ Williams (1993), s. 140–165.

²⁰ Poliittisella realismilla tarkoitetaan tässä kansainvälisten suhteiden koulukuntaa, joka näkee maailman anarkistisena, painottaa valtioiden ja materiaalistien tekijöiden, esim. sotilaallisen voiman, merkitystä sekä pitää ihmisiä ja valtioita rationaalisina toimijoina, jotka toimivat kansallisen edun, erityisesti valtansa edistämiseksi. Filosofisella realismilla tarkoitetaan tieteenfilosofista suuntausta, jonka mukaan todellisuus on olemassa riippumatta havainnoitsi-

rustuvat mieltymyksiin, hataraan historialliseen tutkimukseen, kvasitieteelliseen argumentaatioon ja kyseenalaisiin tulkintoihin. Yhtenä sotilasstrategisen tutkimuksen yleisenä metodologisena ongelmana on sodankäynnin alempien tasojen havaintojen käyttäminen strategisen tason johtopäätösten pohjana. Tasoproblematiikka on toki yhteinen muun yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kanssa.

Uskominen (erityisesti sotilaallisten) tulosvaikutusten ja (poliittisten) tavoitteiden (*ends*) väliseen korrespondenssiin ja korrelaatioon on sotilasstrategisen optimaalis-rationaalisen ajattelutavan suurimpia heikkouksia. Syötteen, esimerkiksi poliittisten aikomusten ja sotilaallisten voimavarojen, ja tulosvaikutusten ja tavoitteiden väliltä on redusoitu muiden tekijöiden väliintulo ja vaikutus. Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että edes kaikkien tulosten täydellinen saavuttaminen johtaisi automaattisesti poliittisten tavoitteiden saavuttamiseen. Ensinnäkin tulosten asettamisen (t_1) ja tulosvaikutusten saavuttamisen (t_2) välillä vallitsee välttämätön ajallinen ero. Tilanne saattaa välillä $t_1 - t_2$ kehittyä konfliktin sisäisen dynamiikan, uusien tekijöiden tai vaikkapa vihollisen vaikutuksesta niin, ettei edes suunnitelman mukaisten tulosten saavuttaminen johdakaan asetettuun päämäärään.²¹ Toisaalta mikään ei takaa, että poliittiset tai sotilaallisetkaan tulostavoitteet on osattu arvioida ja toiminta suunnitella poliittisten aikomusten ja päämäärien kannalta oikein. Oheinen kaava mallintaa tätä sotilasstrategian sisäänrakennettua optimaalis-rationaalista ajattelutapaa.

Edes kaikkien taistelujen voittaminen ei takaa sodan voittamista, strategisen päämäärän saavuttamista.²² Irakin asevoimien nopea lyöminen vuonna 2003 ja Saddam Husseinin kukistaminen, vangitseminen ja tuomitseminen eivät olleetkaan riittäviä toimia taistelujen ja väkivallan loppumiseen vaikka sotilasstrategisen analyysin perusteella näin piti käydä. Päinvastoin, nämä tapahtuvat ehkä olivatkin välttämättömiä tekijöitä laajamittaisen valtapelin käynnistymiseen ja taistelujen leimahtamiseen. Vuoden 2006 Etelä-Libanonin sodassa Israelin poliittinen ja sotilaallinen johto luotti vaikutuskeskeiseen toimintamallin ja uskoi sotilasteknologisen ylivoiman turvin saavutettavan sotilaallisen menestyksen johtavan heille suotuisaan poliittiseen ratkaisuun. Hizbollah vastasi osittaiseen ylivoimaan omilla innovatiivisilla ratkaisuillaan, eikä Libanonin kansa

jasta (ontologinen realismi) ja joka uskoo teorioiden vastaavan todellisuutta (tieteellinen realismi ja korrespondenssiteoria).

²¹ Syötteen ja toimien muuttaminen vaatii aikaa. Kansallisia sotilasstrategioita uusitaan yleensä hallituskausittain, ja uusien sotavarusteiden hankinta kestää nopeimmillaankin useita kuukausia asejärjestelmien uusimisen viedessä noin seitsemästä vuodesta yli vuosikymmeneen.

²² Gray (2003).

kääntynytkään hyökkääjän puolelle.²³ Teoreettiset väitteet ja todellisuus eivät aina vastaa toisiaan. Perusongelma on kuitenkin teorian logiikassa eikä se ole lopullisesti poistettavissa teorian yksityiskohtien parantamisella.

2.3. Tieteenfilosofiaa sotilasstrategian kehittämiseksi

Myös tieteenfilosofinen kehitys, varsinkin ns. kielellinen käänne ja jälkimodernistiset tutkimussuuntaukset, haastaa perinteisen, realistiseen ontologiaan ja objektivistiseen epistemologiaan tukeutuvan sotilasstrategian.

Sotilasstrategia ei ole tiede. Se on tieteellisesti tutkittavissa oleva tutkimusala siinä missä esimerkiksi Suomen historia historiatieteessä, kriminaalipoliittikka oikeus- tai valtiotieteessä tai operaatiotaito sotatieteissä. Tieteellisen tutkimuksen ja tutkimusalan perustan muodostavat yllä hahmotetun erityisen tutkimuskohteen lisäksi olemisen ja tietämisen, ontologian ja epistemologian, perusoletukset. Näistä voidaan puhua tieteenfilosofisina valintoina, tiedon ja todellisuuden tieteellisinä maailmakatsomuksina ja ajattelutapoina, ”joihin tutkimuksen muut menetelmälliset valinnat perustuvat”.²⁴

Ontologian ytimessä on filosofinen kysymys todellisuuden olemisesta. Yksinkertaistaen siis, onko todellisuus realistisen ontologian mukaisesti olemassa (ihmisen) tajunnasta riippumatta vai onko se subjektivistisen näkemyksen mukaisesti tajunnasta riippuvaista. Puu on ja kasvaa metsässä meistä riippumatta – tai sitten ei. Sotilasstrategian kannalta oleellisempi ontologinen kysymys on oletetusta olemassa olevien olioiden joukosta. Kuten *Crotty* huomauttaa tällöin ei enää puhtaasti tarkastella olemassa olon edellytyksiä vaan lähestytään osista ja niiden välisistä suhteista koostuvaa teoreettista näkökulmaa tai suuntautumista.²⁵

Ontologian käsitteen laajennettu käyttö on kuitenkin perusteltua, koska silloin ei vain tarkastella jonkin valitun ja usein instrumentaalisen teorian rajallista hierarkista järjestelmää vaan tunkeudutaan laaja-alaisemman ilmiön juurille. Pluralistinen, moneen todellisuuteen perustuva ontologinen näkemys on politiikan ja strategian alalla perustellumpi kuin yhteen todellisuuteen turvautuva monistinen näkökanta. Käytämme monimerkityksellisiä sanoja kuten ’sota’, ’rauha’ tai ’turvallisuus’ eksaktien ja esimerkiksi latinankielisten termien sijaan; Humpty Dumptyn sanoin, sanat tarkoittavat mitä niiden käyttäjä niillä tarkoittaa ja ”niihin on lastattu useita merkityksiä”.²⁶ Ontologinen uteliaisuus ei siis automaattisesti hyväksy esimerkiksi vastakumouksellisen tai kumouksellisen sodan teoriaa sellaisenaan vaan kysyy näiden ilmiöiden realistisesta tai subjektivistisestä olemuksesta²⁷ ja niiden sisäisistä ja ulkoisista suhteista ja rakenteis-

²³ Israelin ja Hezbollahin käsityksistä sodasta ja Israelin sotilasjohdon virhearvioinneista, katso esim. Porter (2009), s. 171–190.

²⁴ JYU koppa.

²⁵ Crotty (2010). Crotty käyttää ilmaisua “*theoretical perspective*”.

²⁶ Carroll (2008), s. 32.

²⁷ Esimerkiksi maolainen kumouksellisen sodan teoria on lähtökohtaisesti realistinen kun taas Castron ja Guevaran kehittämä ns. *Foco*-teoriaa voidaan pitää subjektivistisena.

ta. Crotty'n perustellun kritiikin voi siis kääntää toisinpäin: teoreettinen suuntautuminen ja sen kieli ja käsitteet ovat mitä suurimmassa määrin ontologisia valintoja!²⁸

Epistemologia käsittelee puolestaan tiedon ja tietämisen perusteita: yksinkertaistaen, mitä voidaan tietää ja miten tietoa hankitaan. Kolme selkeästi poikkeavaa epistemologiaa, tietämisen tapaa, voidaan hahmottaa: objektivismiin, konstruktionismiin ja subjektivismiin. Objektivismi lähtee siitä, että merkitykset ja sitä kautta merkityksellinen todellisuus ovat olemassa toimijasta (ihmisestä) riippumatta. Puu on puu, ja panssarivaunu on panssarivaunu, kuuluu objektiivinen totuus, ja se ei pala tulesakaan. Konstruktionismi väittää tiedon ja todellisuuden muodostuvan ihmisen ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Merkitys, tieto, on rakentunutta. Panssarivaunu voi joskus ja jossain tarkoittaa *tietylnlaista* taistelujoukko-asejärjestelmää, mutta toisaalla maskuliinisen vallan statussymbolia. Rakentunut totuus nousee erityisesti esille tarkasteltaessa riittävän erilaisia kulttuureja tai toimintaympäristöjä. Subjektivismi sen sijaan kieltää tiedolla ja todellisuudella olevan mitään yhteyttä tarkasteltavaan kohteeseen. Ihminen, subjekti, antaa objektille nimen, merkityksen ja todellisuuden. Ase-, tulenkäyttö- ja johtamisjärjestelmiä sisältävä liikuteltava metallikappale saa jonkin merkityksen, mutta muualta kuin objektiivisesta ”todellisuudesta” tai subjektin ja objektin suorasta vuorovaikutuksesta.²⁹

Tiedon hankkimisen kolme ehkä yleisintä tapaa (tai: strategiaa!) ovat puolestaan päättelyä painottava rationalismi, havaintoja korostava empirismi ja toimintaan perustuva pragmatismi. Rationalismi ja empirismi ovat historiallisesti ja lähtökohdiltaan toisilleen vastakkaisia. Modernin tieteen jyrkin perusjako kulkee empirismistä kummunneiden positivismi-realismiin ja interpretivismi-relativismiin välillä.³⁰ Kyse on ennen muuta subjektin asemasta joko objektiivisen tiedon vastaanottajana tai subjektiivisena tiedon tulkitsijana, rakentajana tai tuottajana.

Tieteenfilosofisia valintoja on tehtävä myös sotatieteellisessä tutkimuksessa. Edellä mainittujen epistemologioiden perusteella voidaan kysyä, onko sotilasstrategiasta mahdollista kirjoittaa mitään totuudellista pelkän järkeilyn perusteella, riittävätkö omakohtaiset havainnot, ja mitkä havainnot, sodan luonteen ymmärtämiseen tai ovatko sotilasjohtamisen todellisia auktoriteetteja vain sotilasjohtajina toimineet upseerit. Mikä on tietämisen perusta? Takavuosien kritiikki Maanpuolustuskorkeakoulun joidenkin opiskelijoiden opinäytetöiden aihevalinnoista kertoo empirismin ja pragmatismiin samoin kuin objektivismiin suosiosta perinteisessä sotilasstrategiassa ja upseerikoulutuksessa: miten kadetti voisi tietää mitään Yhdysvaltojen asevoimien kehityksestä – kadettien pitäisi siis pitäytyä itsensä, ja varmaankin aivojensa, kokoisissa aiheissa.³¹

²⁸ Colomb (2007), s. 99 (“At bottom ontology is a list of words.”).

²⁹ Crotty (2010), s. 8–9. Epistemologiseksi käsikirjaksi voi suositella Linda Martinin (1998) *Epistemology: The Big Questions*, jossa epistemologista ajattelua käsitellään hyvinkin kattavasti.

³⁰ JYU koppa.

³¹ Modernin upseerikoulutuksen jakautumisessa akateemisiin ja ammatillisiin opintoihin pyritään seuraamaan kantilaista tiedon ideaalia, rationalismin ja empirismin yhdistelmään,

Joidenkin mielestä saivartelua lähentelevä tieteenfilosofinen pohdinta on tarpeetonta ”mumbo-jamboa” ja erityisesti sotilasstrategian harjoittamisen kannalta jopa vahingollista. Väitän kuitenkin, että koska kaikilla, myös tieteenfilosofiaan torjuvasti suhtautuvilla on jokin, useimmiten tiedostamaton tieteenfilosofinen näkökulma, on parempi, että tutkijan valinnat ja oletukset esitetään eksplisiittisesti kuin, että ne jätetään kertomatta. Sotilasstrateginen kirjallisuus ja ohjesäännöt nimittäin sisältävät joukon myyttisiä käsityksiä. Esimerkiksi nykyään kovassa huudossa olevat epäsuora lähestyminen, liikesodankäynti ja vastakumouksellisen sodankäynnin *Hearts and Minds* -doktriini perustuvat kukin historian tietämättömyydestä, metodologisesta kyvyttömyydestä tai suoranaisesta tarkoitushakuisesta vääristelystä johtuviin virheellisiin lähtökohtiin.³² Ei pelkää sotilasstrategian tutkijoiden vaan myös sen tekijöiden on syytä pohdita niin tietoisia ennako-oletuksiaan kuin ehkä tiedostamattomia ennakkoluulojaan.

Tieteenfilosofian merkitys korostuu kun tutkija lähtee määrittämään, valitsemaan ja kuvaamaan teoreettista suuntautumistaan tai näkökulmaansa, eli lähestymään metodologisia valintojaan. Humanistinen tieteenala, yhteiskuntatiede, valtiotiede ja sotatiede, missä sotilasstrategian tutkimusala yleensä operoi, sisältävät suuren joukon erilaisia tutkimussuuntauksia joita ja joista valita. Ilman näiden ”ismien” tieteenfilosofisten oletusten ymmärtämistä valinta on summittaista ja merkityksellisen tutkimuksen tekeminen vaikeaa. Ilman karttamerkkien ymmärtämistä meno metsässä saattaa olla vauhdikasta, mutta poukkoilevaa.

Esimerkkeinä yleisistä teoreettisista suuntautumisista kannattaa sotilasstrategian tutkimuksen yhteydessä tarkastella positivismia, konstruktivismia ja postmodernismia.³³ Valinta on suppea ja tarkastelu auttamatta rajoittunutta, mutta ainakaan näihin kolmeen suuntautumiseen ei voi tutkimuksessa olla ottamatta joko eksplisiittistä tai implisiittistä kantaa. Varsinaisiin tutkimusmenetelmiin, sotilaskielellä ilmaistuna tutkimustaktiikkaan tai -tekniikkaan, ei tässä yhteydessä ole mahdollisuutta, eikä tarvetta edetä.

Positivismilla tarkoitetaan valistusajan tieteellisten ihanteiden vaikutuksesta syntynyttä ajattelutapaa, joka painottaa empiiristen havaintojen ja eksaktien tieteellisten mittaus- ja muiden tutkimusmenetelmien asemaa objektiivisen ja totuudellisen tiedon hankkimisessa ja tieteen harjoittamisessa.³⁴ Tutkija-subjektia ja tutkimuskohde-objektia pidetään siis toisistaan riippumattomina, ja tutkimusta arvovapaana ja ahistoriallisena. Positivismi nimenä kalskahtaa vanhanaikaiselta, mutta sen ideaaleja kuljetetaan monen luonnontieteeseen tukeu-

missä käsitteillä on sisältö ja havainnoilla merkitys. Ko. kritiikki esitettiin Sotilasaikakauslehden keskustelupalstalla.

³² Epäsuora lähestyminen ja liikesodankäynti perustuvat Liddell Hartin yksipuoliseen näkemykseen kiinalaisesta strategisesta kulttuurista sekä hänen ja esimerkiksi Lindin tarkoitushakuisen historian tulkintaan. *Hearts and Minds* -doktriinin painottaminen nojaa vahvasti kauanisteltuun kuvaan brittien Malajian operaatiosta (1948–60). Katso esimerkiksi Johnston (1995), Porter (2009) s. 111–141, Porch (2011), s. 239–257 ja Dixon (2009), s. 353–381.

³³ Tommi Koivula syventää erityisesti postmodernismin käsittelyä luvussa 5.

³⁴ Crotty (2010), s. 19–29; JYU koppa.

tuvan tieteenalan ja tutkimussuuntauksen sisällä. Positivistisesti, nykykielenkäytön mukaan ehkä pikemminkin tieteellisesti (Scientific³⁵) orientoituneet tutkijat pyrkivät paikantamaan lainalaisuuksia, invariansseja, muualtakin kuin koeputken sisältä. Tähän Clausewitzkin alun perin tähtäsi ennen kuin huomasi sen mahdottomaksi tutkimuksessaan sodasta. Jokainen kyselyjä, tilastoja ja mittauksia harrastava tutkija uskoo jossain määrin objektiivisen totuuden mahdollisuuteen ja omaan puolueettomuuteensa. Tiedon ja totuuden ehdottomuus on kuitenkin korvautunut epäilyllä tieteen mahdollisuuksiin ja varovaisemmalla tulkinnalla. Hypoteesien asettaminen ja testaaminen niiden verifiointiksi tai falsifioimiseksi kuuluu vielä tutkijoiden arsenaaliin ja tutkimusmenetelmäkurssien aineistoon.

Positivistinen tieteenideaali on hallinnut sotilasstrategista tutkimusta. Luonnontieteellisiä menetelmiä, varsinkin matemaattista mallinnusta ja tilastotiedettä, on käytetty sotilaallisen voiman käytön ja asejärjestelmien suorituskykyjen optimoinnissa. Saksan ja Japanin kaupunkien pommituslennot suunniteltiin ja suunnattiin operaatioanalyttisillä periaatteilla. *Doubt'n* teoria kaupunkien ja siviiliväestön tuhoamisen autuudesta vaikutti taustalla, mutta strategian toteuttaminen ja sitä kautta ilmasodankäynnin ja myöhemmän peloteteorian kehittäminen perustui positivistiselle logiikalle. Myös Scientific Study to War -nimellä tunnettu tutkimussuuntaus siinä missä osa rauhan ja konfliktin tutkimustakin tukeutuu lähtökohdiltaan positivistiseen tieteenfilosofiaan. Myös peliteoria, missä todellisuus puetaan matemaattiseksi malliksi, otaksuu sanovansa siitä jotain objektiivista. Huomautettakoon, ettei kvantitatiivinen tutkimus automaattisesti ole positivistista tai kvalitatiivinen postpositivistista, konstruktivistista tai kriittistä. Kvantitatiivinen tutkimus on syyttä jäänyt suomalaisessa strategian ja sotilasstrategian tutkimuksessa laadullisen tutkimuksen varjoon; senkin avulla voi tulkita tai olla kriittinen.

Konstruktivismi tai ehkä oikeammin sosiaalinen konstruktionismi on yhteiskuntatieteissä vallitseva käsitys sosiaalisen todellisuuden muodostumisesta. Todellisuus ymmärretään muodostuneen ja muodostuvan sosiaalisessa vuorovaikutustilanteessa ja olevan siten aikaan, paikkaan ja tekijöihinsä sidottu. Suuntaus on tunkeutunut myös luonnontieteiden alalle: luonnonlait ymmärretään sosiaalisiksi rakennelmiksi.³⁶ Äärimmillään konstruktionismi kiistää materialistisen maailman olemassaolon, mutta yleisimmin ja nimenomaan kansainvälisten suhteiden alalla ja sosiaalisen konstruktivismiin nimellä, se pyrkii rakentamaan siltaa rationalististen ja postmodernien koulukuntien välille. Tähän se tähtää realistisen ontologiansa ja konstruktivistisen epistemologiansa avulla. Todellisuus on olemassa ihmisestä riippumatta, mutta sen merkitykset ovat sosiaalisia rakenteita ja tulkintoja.³⁷ Aatteet, ideat ja normit samoin kuin raken-

³⁵ J. David Singerin (1969) artikkeli ”The Incomplete Theorist. Insight without Evidence” kertoo jo otsikossaan mistä tässä suuntauksessa on kyse: todisteiden esittämisestä. Singer toteaa: ”Scientific view is that while we can never be satisfied until the proposition in doubt has indeed been verified.”

³⁶ Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan sosiaalisen konstruktionismin luentosarjan esittely, 2011.

³⁷ Wendt (1999), s. 22–33.

teet ja identiteetit ovat keskeistä konstruktivismiin ontologiaa, sanan laajennuksessa merkityksessä.

Sotilasstrategisessa tutkimuksessa konstruktivismi on voimakkaasti yleistynyt suuntautuminen. Se on lyönyt itsensä läpi varsinkin kansainvälisten suhteiden kautta sotilasstrategiaa tarkastelevien tutkijoiden piirissä. Ranskan, Euroopan unionin tai Yhdysvaltain turvallisuusstrategioita voi sen avulla tutkia ranskalaisen, eurooppalaisen tai amerikkalaisen identiteetin ilmentyminä tahi suomalaista puolustuspolitiikkaa, sotilasstrategia mukaan lukien, itäisten ja läntisten sodan kuvien ja käsitysten funktiona. Sotilasstrategian ja sen käsitteiden olemassaolo hyväksytään, mutta niiden merkitys syntyy normien, identiteettien ja rakenteiden vuorovaikutuksesta, jota tutkija tulkitsee oman identiteettinsä ja omien valintojensa kautta.

Postmodernismin määrittäminen on haasteellista. *Lyotard*, joka teki *Toynbeen* sotien jälkeistä maailmaa kuvaavan käsitteen tunnetuksi esseessään *La Condition Postmoderne* (1979), itse yksinkertaistaa sen epäuskoksi metanarratiiveja, suuria totuudellisia kertomuksia ja teorioita kohtaan.³⁸ Metanarratiivit ovat tuomittavia, koska niiden katsotaan pyrkivän tiedonhallinnalla harjoittamaan sosiaalista kontrollia ja sortamaan ja syrjimään vähemmistöjä. Postmodernismi on erityisen kriittinen realistista ontologiaa ja objektivistista epistemologiaa kohtaan. Postmodernismi on siten anti-foundationalistista; totuus on diskursioiden ja representaatioiden kautta syntyneitä eikä se perustu mihinkään tiedon ja totuuden objektiiviseen, testattavaan ja perustavanlaatuisen periaatteeseen.³⁹

Sotilasstrategian tutkimukselle postmodernismi tarjoaa yllättävän paljon. Sen kriittisen suhtautumisen ja vaikkapa dekonstruktivisen lukutavan avulla voidaan esimerkiksi virallisia sotilasstrategioita avata objektivismia paremmin. Ydinasedoktriineissa mainittu ”minimaalinen pelote” näyttäytyykin siten maksimaalisena tai ulkopoliittisena ksenofobisena. Vastaavasti voidaan kysyä, onko kriisinhallinta oikeasti oikeuttavaa ja syrjivää tiedonhallintaa tai sodan jatkamista toisin keinoin? Postmodernismin salliva suhtautuminen tuo tutkijan ulottuville myös virallisen ja vallanpidon ulkopuolista lähteistöä, esimerkiksi populaarikulttuurista tai vähemmistöjen parista. Varovaisuus on kuitenkin paikallaan, varoittavat kriitikot. Jos kaikki käy eikä mitään kriteerejä sallita tai esitetä, niin mikään tieto ei ole toista totuudellisempaa eikä lopulta mikään sodan käytäntökään toista tuomittavampaa. Postmodernismi, joka kieltää universaalit, normatiiviset ja jopa eettiset periaatteet, tukeekin tällöin helposti sortoa ja taantumuksellisuutta, jota se on alun perin lähtenyt vastustamaan. Postmodernismi, niin kuin ei mikään muukaan teoria tai koulukunta, ei pääse karkuun lopulta poliittista luonnettaan. Siinä missä realistis-objektivistinen tiede on toiminut niin idän kuin lännen vallanpitäjien lyömäaseena, on vasemmistolainen vallanpito tai sen mallit, jopa terrorismi, löytänyt oikeutusta postmodernistisesta argumentaatiosta.

³⁸ Lyotard (1979).

³⁹ Smith & Owens (2006), s. 272–293.

2.4. Minne siis riennät sinä, sotilasstrategia?

Uusi tapa nähdä maailman konflikteja on johtanut lisääntyneeseen tarpeeseen ja haluun käyttää sotilaallista voimaa. Sotia käydään maailmassa vähemmän kuin ehkä koskaan aikaisemmin, mutta sotilaallisen voiman käytön kynnyks on kylmän sodan jälkeisessä, globalisoituneessa maailmassa alentunut. Ilma- ja ohjusiskuja ja muita interventioita perustellaan humanitaarisilla ihmisten auttamisen ja moraalisisilla oikein tekemisen argumenteilla.⁴⁰ Väkivallan käytön uskotaan ja toivotaan auttavan ja ratkaisevan perimmiltään poliittis-sosiaalisia konflikteja. On kuitenkin kyseenalaista, milloin, missä ja miten väkivalta johtaa kestäväan lopputulokseen. Ulkopuolisen voimankäytön avulla voidaan diktaattoreja toki syrjäyttää ja siviileihin kohdistuvia väkivallan tekoja hillitä, mutta kestäväan rauhan aikaansaaminen on vaikeaa. Perinteisen sotilasstrategian mukainen ontologia, harkinta ja päätöksenteko eivät kuitenkaan aina ja automaattisesti ole kannustamassa interventioihin.

Ongelma ei ole kuitenkaan periaatteellisessa halussa vastustaa poliittista ja sosiaalista väkivaltaa. Monien ihmisten ja kansojen elämäntilanne on kestävä, ja Nankingin, Ruandan tai Srebrenican kaltaiset massamurhat on pysäyttävä estämään. Kansainvälisten suhteiden kannalta perustavanlaatuisesti problemaattista on yhä vallitseva selektiivinen suhtautuminen maailman konflikteihin. Tästä seuraa väistämätön johtopäätös, ettei poliittisen realismin mukainen voima-, valta- ja geopolitiikka ole välttämättä korvautunut millään uudella ajattelulla. Uusi ajattelu pikemminkin on valjastettu vanhojen kärryjen vetojuhdaksi. Uuden ontologian nostamaan ilmiöön ei toisaalta osata tarjota muuta kuin vanhaa tai väärää metodologiaa. Sotilasstrategia on joko kyvytön tai kehittymätön.

Strategisen tutkimuksen haaste ei ole tutkimusmenetelmien puutteessa vaan sen ontologian ja epistemologian, siis lopulta kysymyksenasettelun, kapea-alaisuudessa ja relevanttien tutkimuskysymysten rakentamisen vaikeudessa. Holistinen teoretisointi ei selitä tarpeeksi, ja yksityiskohtiin pureutuva tutkimus ei selitä oikeaa asiaa vaan johtaa strategiselle ajattelulle vieraaseen kapea-alaisuuteen. Nykyajan strategisella tutkimuksella ja yksittäisellä tutkijalla on edessään tieteenalasuuntautumisen lisäksi valinta (poliittisen tai tutkimuksellisen) valtavirran ja kriittisen suhtautumisen väliltä. Sotilasstrateginen tutkimus omana tutkimuskohteena kaipaa jo uutta happea. Sotilasstrategista tutkimusta voidaan kehittää erityisesti laajentamalla sen keskustelua ja vuorovaikutusta muiden tieteen- ja tutkimusalojen kanssa. Tätähän Clausewitz harjoitti painottamalla sodan ja politiikan välistä vuorovaikutusta, lainaamalla siihen käsitteitä mekaniikasta sekä suhtautumalla johdonmukaisen kriittisesti niin omiin kuin muidenkin teoreemoihin. *Feyerabendinsa* lukenut *Boyd* käy myös hyvästä esimerkistä.

Sotilasstrategian ja strategioiden nuivan suhtautumisen ei pitäisi olla este esimerkiksi sosiaalisen, konstruktivistisen tai feministisen näköisen lähestymis-

⁴⁰ Katso esimerkiksi Britannian pääministeri David Cameronin julkilausuma ”*Necessary, legal and right*” Libyan intervention perusteista 19.3.2011 (Cameron 2011).

tavan käyttämiseen. Tästä voi olla hyötyä (heillekin) auttamalla määrittämään tavoitteita ja optimoimalla resurssien käyttöä, siitähän strategiassa on myös kyse. Kriittisellä asenteella ja 'vaarallisten kysymysten' esittämisellä voidaan joskus ehkä välttää typerän ja vahingollisen sota- tai hyökkäyspäätöksen teko. Eikä tyylinkään pitäisi ratkaista vaan argumentaation vahvuuden.

Kriittisessä otteessa oleellista on osata loitontua sota-, valtio- ja väkivaltakeskeisestä kielestä, diskurssista ja kysymyksenasettelusta ja tarkastellakin itseä ja 'vastustajaa' uusin silmin. Aluksi voidaan vaihtaa, tai ainakin kyseenalaistaa, perinteisesti käytettäviä termejä kuten 'vihollinen', 'sota', 'painopiste', 'välttämätön' tai 'ratkaisutaistelu'. Tämä ontologinen ja epistemologinen siirto voi avata uusia vaihtoehtoja toimia tai olla aktiivisesti toimimatta. Väite perustuu kielen, käsitysten ja toiminnan läheiseen suhteeseen, jolloin kielen muutoksen avulla voidaan pikkuhiljaa muuttaa toimintaakin.⁴¹ ”*Emphasize with your enemy*”, opettaa Yhdysvaltain entinen puolustusministeri Robert S. McNamara ja viittaa Kuuban ohjuskriisin aikaiseen myönteiseen ja Vietnamin sodan aikaiseen kielteiseen esimerkkiin.⁴² *Sunzin* maksimin mukainen vastustajan tunteminen on edelleen välttämätöntä, mutta ei enää riittävää.

Tieteenalojen, näkökulmien ja käsitteiden ennakkoluuloton lainaaminen, yhdistäminen ja väänteleminen, pakkoavioliitot ja kaanonin ulkopuoliset suhteet, stimuloivat mieltä ja kieltä ja saattavat synnyttää jotain uutta, vaihtoehtoista ja tarvittavaa.⁴³ Juuri koska sotilasstrategia ei ole oma tieteenalansa vaan omaleimainen tutkimusalue, siinä voidaan helpostikin omaksua hybridi, aidosti poikkitieteellinen tutkimusote. Useita ja toisilleen lähtökohdiltaan vastakkaisiakin tieteellisiä suuntautumisia on uskallettava käyttää. Feyerabendin kehoitus pluralistiseen metodologiaan ja *Nassin* possibilismi sopivat sotilasstrategiaankin. Se on tutkimus- ja toiminta-alueena liian merkittävä jätettäväksi minikään yhden koulukunnan tai suuntauksen temmellyskentäksi.

Buzanin mielestä (sotilas-) strategian tutkimus ei tosin pysty vastaamaan laajentuneeseen turvallisuuskäsityksen haasteisiin, mutta se voi kuitenkin jatkaa oman erikoisosa-alueensa, kansainvälisten suhteiden sotilaallisten aspektien parissa. Buzan myös määrittää suurstrategian (*Grand Strategy*) uudelleen; sen tulee olla eteenpäin katsovaa, poikkitieteellistä ja politiikan kysymyksiä koko kansainvälisen järjestelmän tasolla tarkastelevaa ja kyetä tarjoamaan järjestelmän rakenteita ja uhkien ja haavoittuvaisuuksien vuorovaikutusta selittäviä teorioita. Sen olisi samalla oltava kaikkia palvelevaa eikä ketään vastaan suunnattua.⁴⁴ Buzanin näkemys sotilasstrategian tutkimusalueesta on kapeampi

⁴¹ Katso Wendt (1992), s. 391–425. Kielen, käsitysten ja politiikan suhteeseen voi toki soveltaa samaa korrespondanssiuskon kritiikkiä kuin sotilasstrategiaankin. Kielen muutoksen, käsitysten muutosten ja politiikan muutoksen yhteys ei ole sekään niin lineaarinen ja deterministinen.

⁴² Robert S. McNamaran ensimmäinen opetus dokumenttielokuvassa *The Fog of War*. Morris (2003).

⁴³ Poliittisesta ja uusrealismista irrottautuneista suomalaisista strategian ja sotatieteiden tutkijoista mainittakoon Arto Nokkala, Torsti Sirén, Joonas Sipilä, Aki-Mauri Huhtinen, Jari Rantapelkonen, Jyri Raitasalo, Tommi Koivula ja Jarno Limnell.

⁴⁴ Buzan (1987).

kuin tässä esitetty laajennettu näkemys, jolloin hän myös käsittää tutkimuksen mahdollisuudet rajallisemmiksi.

Laajennettu sotilasstrateginen tutkimus käsittää niin perinteisen kuin uuden, jopa kriittisen sotilasstrategian. Perinteinen ajattelutapa ja sen mukainen tutkimus ei ole kadonnut tai katoamassa. Sodasta ilmiönä, pysyvänä, kameleonttina tai muuttavana, ja sen käytännöstä riittää edelleen tutkittavaa, ja vanhoihin totuuksiin kannattaa etsiä uusia totuudellisimpia sisältöjä. Tietolaatikkoon on koottu esimerkkejä perinteisen ja uuden sotilasstrategisen tutkimuksen tieteellisestä tunnusmerkistöstä.

Tutkimus	Perinteinen sotilasstrateginen tutkimus	Uusi sotilasstrateginen tutkimus
<i>Tarkoitus/ Kysymyksenasettelu</i>	sotien ja taistelujen voittaminen, asejärjestelmien optimointi	sodan, rauhan ja turvallisuuden ehdot
<i>Ontologia (tyyppi)</i>	realistinen monistinen	realistinen (ja subjektivistinen?) pluralistinen
<i>Ontologia (sisältö)</i>	materialistinen: asevoimat, organisaatio, asejärjestelmä	sodan, rauhan ja konfliktin kysymyksenasettelu, immateriaalinen todellisuus, vähemmistöt ja marginaalit
<i>Epistemologia</i>	objektivismi	konstruktivismi (ja subjektivismi?)
<i>Tieteenfilosofisia suuntauksia</i>	rationalismi positivismi empirismi	konstruktivismi postmodernismi feminismi
<i>Subtautuminen sotilaallisen voiman käyttöön</i>	kannustava <i>Para Bellum</i>	epäilevä <i>Ante Bellum?</i>
<i>Lähteistö</i>	keskusta/maskuliininen: virallinen aineisto, tutkittu tieto havainnot ja mittaukset	periferia/feminiininen: epävirallinen aineisto, muistitieto, heikot signaalit
<i>Heikkous – tai vahvuus?</i>	reduktiivisuus kriteerien relevanssi	epämääräisyys kriteerien puute

Tietolaatikko: Perinteisen ja uuden sotilasstrategisen tutkimuksen tunnusmerkistöä.

Voidaan siis siirtyä sisällön tutkimisesta (annettuina) *Onufin* painottamaan sisältöjen ehtojen ja edellytysten tutkimiseen ja ongelmia ratkaisevasta teoretisoinnista *Coxin* korostamaan kriittiseen. Enää ei riitä tarkastella uskomuksia siitä, miten sotilaallista voimaan käytetään poliittisten päämäärien saavuttamiseen, vaan pitää tarkastella myös ja erityisesti millä ehdoilla näitä uskomuksia voitaisiin toimeenpanna tai olla toimeenpanematta. Kapellimestari *Leif Segerstamin* kysymyksenasettelu musiikista, että ei pidä vain tarkastella miksi se soi vaan

miksi se soi ja kuuluu niin kuin soi ja kuuluu,⁴⁵ soveltuu myös sotilasstrategi-
sen uteliaisuuden lähtökohdaksi.

LÄHTEET

Baylis, John; James Wirtz; Colin S. Gray & Eliot Cohen (eds.), 2007. *Strategy in the Contemporary World*. Oxford: Oxford University Press.

Bull, Hedley, 1968. ”Strategic Studies and its Critics”, *World Politics* vol. 20, no.4.

Buzan, Barry, 1987. *An Introduction to Strategic Studies*. Tiptree: Macmillan Press.

Cameron, David, 2011. Press statement March 19, 2011.

[[Http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/libya/8393478/David-Cameron-Libya-action-is-necessary-legal-and-right.html](http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/libya/8393478/David-Cameron-Libya-action-is-necessary-legal-and-right.html)]

Carroll, Lewis, 2008. *Through the Looking-Glass*. Oxford: Oxford University Press.

Colomb, Robert M., 2007. *Ontology and the Semantic Web*. Amsterdam: IOS Press.

Corbett, Julian, 1988 [1911]. *Some Principles of Maritime Strategy*. Annapolis: Naval Academy Press.

Crotty, Michael, 2010. *The Foundations of Social Research*. London: Sage.

Dixon, Paul, 2009. “Hearts and Minds”? British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq”, *Journal of Strategic Studies*, vol. 32, no.3.

Gray, Colin S., 2003. ”Why Strategy is Difficult”, *Joint Force Quarterly*, Spring 2003.

Hammes, Thomas X., 2004a. “4th-generation Warfare: Our Enemies Play to Their Strengths,” *Armed Forces Journal*, November 2004.

Hammes, Thomas X., 2004b. *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*. St. Paul: Zenith.

Helsingin yliopisto, 2011. Valtiotieteellisen tiedekunnan sosiaalisen konstruktionismin luentosarjan esittely. [[Http://www.valt.helsinki.fi/staff/jproos/konstruktio.htm](http://www.valt.helsinki.fi/staff/jproos/konstruktio.htm), 13.4.2011]

⁴⁵ Segerstam (2011).

Heuser, Beatrice, 2010. *The Evolution of Strategy. Thinking War from Antiquity to the Present*. New York: Cambridge University Press.

Johnston, Alastair Iain, 1995. *Cultural Realism. Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*. Princeton: Princeton University Press.

JYU koppa, Jyväskylän yliopiston humanistinen tiedekunta. *Menetelmäpolkuja humanisteille*. [<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset>, 14.4.2011]

Keegan, John, 1994. *A History of Warfare*. New York: Vintage Books.

Kerttunen, Mika, 2010. *Kuinka sota voitetaan. Sotilasstrategiasta ja sen tutkimisesta* Helsinki, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimuslustoja, no. 45.

Lasswell, Harold, 1958. *Politics: Who Gets What, When, How*. New York: Meridian Books.

Liddell Hart, Basil Henry, 1967. *Strategy*. London: Faber & Faber.

Lind, William S.; Keith Nightengale; John F. Schmitt; Joseph W. Sutton & Gary I. Wilson, 1989. "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation," *Marine Corps Gazette*, October 1989.

Lyotard, Jean-François, 1979. *The Postmodern Condition*. Manchester: Manchester University Press.

Mahnken, Thomas G., 2007. "Strategic Theory" teoksessa Baylis, Wirtz, Gray & Cohen, (eds.), *Strategy in the Contemporary World*. Oxford: Oxford University Press.

Mahnken, Thomas G. & Joseph A. Maiolo, 2008. *Strategic Studies. A Reader*. Abingdon: Routledge.

Martin, Linda, 2008. *Epistemology: The Big Questions*. Oxford: Oxford University Press.

Morris, Errol (ohj.), 2003. *The Fog of War*. Radical Media & Senart Films Production.

NATO, 2010. *Glossary of Terms and Definitions AAP-6 (2010)*. [<http://www.nato.int/docu/stanag/aap006/aap-6-2010.pdf>, 24.9.2010]

Neumann, Iver B., 1997. "Conclusion" teoksessa Iver B. Neumann & Ole Wæver, *The Future of International Relations*. London: Routledge.

Nokkala, Arto, 2009. *Uhka ja kumppani: Venäjä Suomen puolustushallinnossa*. Helsinki, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia, no. 28.

Porch, Douglas, 2011. "The dangerous myths and dubious promise of COIN", *Small Wars & Insurgencies*, vol. 22, no. 02.

Porter, Patrick, 2009. *Military Orientalism*. London: Hurst & Company.

Posen, Barry, 1984. *The Sources of Military Doctrine. France, Britain, and Germany Between the World Wars*. Ithaca: Cornell University Press.

Rapoport, Anatoli, 1965. *Strategy and Conscience*. New York: Harper & Row.

Reichberg, Gregory M., 2008. "Jus ad Bellum" teoksessa Larry May (ed.), *War. Essays in Political Philosophy*. New York: Cambridge University Press.

Rengger, Nicholas, 2008. "The Jus in Bello in Historical and Philosophical Perspective", teoksessa May, Larry (ed.), *War. Essays in Political Philosophy*. New York: Cambridge University Press.

Schmitt, Carl, 1996. *The Concept of the Political*. Chicago: University of Chicago Press.

Segerstam, Leif, 2011. Arto Nybergin vieraana, *YLE TV 1*, 16.1.2011.

Shy, John, 1999. "Jomini", teoksessa Peter Paret (ed.), *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. Oxford: Oxford University Press.

Singer, J. David, 1969. "The Incomplete Theorist. Insight without Evidence", teoksessa Knorr, Klaus & Rosenau, James (eds.), *Contending Approaches to International Politics*. Princeton: Princeton University Press.

Smith, Rupert, 2005. *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*. London: Allen Lane.

Smith, Steve & Patricia Owens, 2006. "Alternative approaches to international theory" teoksessa John Baylis & Steve Smith, *The Globalization of World Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Toffler, Alwin & Heidi Toffler, 1993. *War and Anti-War. Survival at the Dawn of the 21st Century*. Boston: Little, Brown and Company.

Visuri, Pekka, 1997. *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. Juva: WSOY.

Väyrynen, Raimo, 1987. ”Asevarustelun teoria ja todellisuus”, teoksessa Ruha-
la, Kalevi (toim.), *Aseidenriisunta kansainvälisessä politiikassa*. Helsinki: Ulkopoliit-
tinen instituutti.

Wendt, Alexander, 1992. “Anarchy is what states make of it: the social con-
struction of power politics”, *International Organization* vol. 46, no. 2, Spring
1992.

Wendt, Alexander, 1999. *Social Theory of International Relations*. Cambridge:
Cambridge University Press.

Williams, Michael, 1993. “Neo-realism and the Future of Strategy”, *Review of
International Studies*, vol. 12, no. 2.

3.

SOTA TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Joonas Sipilä

πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστὶ, πάντων δὲ βασιλεύς, καὶ τοὺς μὲν θεοὺς ἔδειξε τοὺς δὲ ἀνθρώπους, τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε τοὺς δὲ ἐλευθέρους.

- Herakleitos *frag.* 25 (53)

”Sota on kaiken isä ja kuningas. Se osoittaa jotkut jumaliksi ja toiset ihmisiksi, toisista se tekee orjia ja toisista vapaita”, kirjoitti Herakleitos noin vuoden 500 tienoilla ennen ajanlaskumme alkua viitaten sodan keskeiseen merkitykseen ihmisyhteisöille.¹ Sota ilmiönä liittyy suoraan tai välillisesti hyvin suureen osaan ihmisyhteisöjen olemuksesta ja toiminnasta. Se on myös muovaava, todellisuutta uudelleen määrittävä voima ja siten hyvin hankala tutkimuksen kohde.

Sota luo tarinoita, joiden avulla ja joihin nojaten yhteiskunnat määrittävät itseään ja oikeuttavat vallitsevan järjestyksen.² Vallitsevien poliittisten realiteettien voidaan väittää tavallaan määrittävän viime kädessä aseellisen voiman kautta. Yhteisöjen sisäiselle järjestykselle on merkittävää tapa, jolla ne kontrolloivat aseellista voimaa.³ Toisaalta myös ulkoinen uhka määrittää yhteisöä ja aseellisella voimalla voidaan muuttaa yhteiskuntaa nopeasti ja radikaalisti myös ulkoapäin. Sotaa ja sodankäyntiä pidetäänkin yhtenä merkittävimmistä yhteisöjä muokkaavista tekijöistä.⁴

Sota on aina hallinnut tarinoita menneisyydestä ja siitä on löydettävissä merkkejä jo ajalta ennen kirjoitustaitoa. Sodat ovat muun muassa yksi keskeisistä välineistä menneen ajan mieltämiseksi. Sodat merkitsevät aikakauden loppuja ja uusien alkua, esimerkiksi 1900-lukua on vaikea jaksottaa tai mieltää viittaamatta vuosisadalla riehuneisiin sotiin. Sota ilmiönä on läsnä myös silloin kun sitä ei käydä. Sota ja siihen valmistautuminen muokkaa ympäristöä ja maaisemaa myös rauhan aikana.⁵ Esimerkiksi muistomerkit, arkeologiset kohteet tai historialliset taistelukentät toimivat konkreettisina muistutuksina menneistä

¹ Herakleitos *frag.* 25 (53). Haluan kiittää erityisesti Mika Kerttusta ja Tommi Koivulaa, jotka antoivat arvokkaita kommentteja tämän luvun aiemmista versioista.

² Esim. talvisotaan liittyvät (meta)narratiivit ja tapa, jolla ne yhä määrittävät suomalaista yhteiskuntaa.

³ Vrt. Weberin (1978), s. 54, klassinen määritelmä, joka määrittää väkivallan monopolin valtion keskeiseksi tunnusmerkiksi.

⁴ Ks. esim. Tilly (2006); Levy & Thompson (2010), s. 1-2; Burke (1997). Esimerkiksi YK:n peruskirjassa auki kirjoitettu syy järjestön perustamiselle on tavoite “pelastaa tulevat sukupolvet sodan vitsaukselta, joka jo kahdesti nykypolven eläessä on tuottanut ihmiskunnalle sanomattomia kärsimyksiä” (YK:n peruskirja. Saatavilla esim. <http://www.unric.org/fi/perustietoa-yksta/13>). Vaikkapa 1900-luvun ymmärtäminen ilman sen historiaan nivoutuvien sotien käsittelyä on mahdotonta, ks. esim. Giddens (1985), s. 244.

⁵ Ks. Schofield (2005).

sodista ja paikkoina, joiden avulla yhteiskunnallisesti merkittäviä tarinoita voidaan vahvistaa.⁶ Toisaalta vaikkapa varalentokentät ja suojatilat ovat ympäristöä rauhanaikanakin muokkaavaa sotaan varautumista. Sota vaikuttaa voimakkaasti ihmisyyhteisöjen lisäksi myös luontoon ja ympäristöön.⁷

Nykysuomen sanakirja

1. sota* s. 1. se tila, että kaksi t. useampia valtioita, kansoja, heimoja tms. taistelee asevoimin toisiaan vastaan pakottaakseen vastapuolen tahtoonsa (valloittaakseen, kukistaakseen sen t. torjuakseen sen hyökkäyksen; vrt. hyökkäys-, puolustusota); myös vastaavanlaisesta (jnk valtion sisäisestä) puolueiden tms. välisestä taistelusta (vrt. kansalais-, sisällissota);)(rauha. ...

2. laajentunutta ja kuv. käyttöä. | Kylmä s. 'poliittisin keinoin käyty valtioiden välinen taistelu'. ... (Nykysuomen sanakirja. WSOY 1967/1996.)

Kenttäohjesääntö, Yleinen osa

Sota: Tilanne jossa Suomi on joutunut vieraan valtion sotilaallisen voimankäytön tai vaikutuksiltaan siihen verrattavien terrori-toimenpiteiden kohteeksi ja jossa valtiollisen itsenäisyyden turvaaminen ja oikeusjärjestyksen ylläpitäminen vaativat puolustustilalain toimivaltuuksien käyttöä. (Kenttäohjesääntö, Yleinen osa, 2007)

Kielitoimiston sanakirja

Sota

1. suurten yhteisöjen (vars. valtioiden) välinen organisoitu aseellinen taistelu, sota-tila. [...]

2. sodankäynti, sotatoimet; taistelu(t). *Totaalinen sota. Konventionaalinen* [= tavanomaisin, ei ydinasein käytävä] *sota*. [...] **Kuv.** *Perinnöstä syntyi kiivas sota*. [...] *SP. Ei sota yhtä miestä kaipaa* kukaan ei ole korvaamaton.

3. taistelu, kamppailu; painostus. *Hermo-, propagandasota. Ideologinen sota. Kylmä sota. Sanasota. Kauppasota. Erik.*

a. kamppailu, ponnistelu jtk epäkohtaa, vitsausta tms. vastaan. *Rottasota. Sota tuholaisten torjumiseksi. Sota syöpää vastaan. Julistaa sota huumeille, huumeita vastaan.*

b. eräistä kamppailuleikeistä. *Lumi-, tyynysota.*

(Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2006)

Tietolaatikko 1: Sodan määritelmiä sanana.

Sota on tutkimuksellisesti hankala, arvolatautunut ja vaikeasti lähestyttävä ilmiö. Sitä harvemmin määritellään tutkimuksessakaan. Tämä aiheuttaa usein tutkimuskentässä ristiriitaisuuksia kun puhutaan ”eri sodista” (vrt. oheisen tietolaatikon määritelmät). Onko sota, johon strategian tutkimuksessakin viitataan, yksi ilmiö vai useampia? Miten sota määrittyy ja onko se aina käyttökelpoinen työkalu tutkimuksessa? Käsitteen määrittelykin on tärkeää, koska siten rajataan (ja myös osittain rakennetaan) ilmiötä, jotta sitä voidaan tutkia. Selkeä

⁶ Ks. esim. artikkelit teoksessa Gegner & Ziino (2012).

⁷ Sodan ekologian tutkimus on viime aikoina noussut esille. Ks. esim. Laakkonen & Vuorisalo (2007).

määrittely on myös apuväline keskustelun rajaamiseksi samaan ilmiöön. Strategian tutkimus on tavallaan sodan tutkimuksen soveltava tieteenhaara, joka viime kädessä pohtii sodan suhdetta yhteiskuntaan ja sen käyttöä valtion etujen ja olemassaolon turvaamiseksi.

Seuraavassa pohditaan ensin sodan käsitettä ja sotaa ilmiönä sekä niihin liittyviä haasteita. Sitten tarkastellaan yhteiskuntien lähestymistapoja sotaan. Kolmannessa alaluvussa luodaan katsaus erilaisiin tutkimusvirtauksiin, joilla strategian tutkimus ja sitä lähellä olevat tieteenalat ovat pyrkineet sotaa lähestymään. Yksittäisiä sotia ei käsitellä eikä luvussa myöskään tarkastella sodan tutkimuksen normatiivisia implikaatioita. Lopuksi pohditaan sodan tutkimuksen yleistä merkitystä sekä erityisesti sen merkitystä strategian tutkimukselle.

3.1. Sodan määritelmistä

Sota terminä ohjaa ajatukset väkivaltaan ja sen laajamittaiseen käyttöön. Yksinkertaisimmillaan ja laajimmillaan kyse on ”erityisestä viitekehuksesta vahingonteolle”.⁸ Sodan tarkemmat määritelmät ja termin merkityssisältö ovat kuitenkin vaihdelleet aikain saatossa ja ovat yhä muuttuvia. Sodan käsitteen epäselvät rajat heijastuvat esimerkiksi keskusteluun sodan synnystä sekä määrittelyvaikeuksiin sen suhteen minkälainen väkivalta, miten ja missä määrin tulisi laskea sodaksi. Kehittyneissä nyky-yhteiskunnissa on myös muita yksiselitteistä määrittelyä hankaloittavia tekijöitä, kuten vaikkapa informaatiosodankäyntiin liittyvät avoimet kysymykset sodan rajoista. Kuten Quincy Wright on todennut, sota voidaan yleensä määrittää joko (kansainvälis) oikeudellisesti tai sitten erityiseksi, väkivaltaa ja aseellisen voimankäyttöä sisältäväksi konfliktiksi ihmisyyhteisöjen välillä.⁹ Hedley Bull taas määrittelee sodan ”organisoiduksi väkivallaksi poliittisten yhteisöjen välillä”.¹⁰ Määritelmiä riittää.¹¹

Nykyiset länsimaiset sotakäsitykset ovat hyvin valtiokeskeisiä. Sota nähdään nimenomaan valtioiden toimenä. Silloinkin kun käsitellään muunlaisia sotia, käsitteistö on valtiokeskeistä, kuten sisällissodista puhuttaessa. Monissa tapauksissa syntyy määrittelyongelmia ja sotien sijaan käytetään muita termejä kuten ’aseellista konfliktia’. Esimerkiksi kynnystä, joka erottaa sodan muista konflikteista, on ollut vaikeaa määrittää ja vaikkapa vaadittavat uhrien määrät vaihtelevat tulkitsijasta riippuen.¹² Konfliktien osapuolet tai toimijat, jotka eivät istu nykykäsityksiin sodasta, uhkaavat joskus jäädä vähälle huomiolle so-

⁸ Riches (1991), s. 285.

⁹ Wright (1964[1942]), s. 5–19. Vrt. Bouthoul (1962), s. 41–58.

¹⁰ Bull (2002), s. 178: “War is organized violence carried on by political units against each other.”

¹¹ Esim. Levy & Thompson (2011), s. 3–4. Sotaan liittyvän ajattelun kehityksestä Euroopassa renessanssista eteenpäin ks. Gat (2001); Heuser (2010).

¹² Esim. Uppsala Conflict Data Program (UCDP, ks. www.pcr.uu.se/research/UCDP) asettaa sodan rajaksi 1 000 taistelukuolemaa vuodessa, mutta kriteerien soveltaminen on monivaiheista ja valikoivaa. UCDP:stä ks. esim. Wallensteen (2011), s. 111–124.

dasta puhuttaessa.¹³ Myös jotkin havaittavissa olevat trendit kuten sodankäynnin yksityistyminen tai niin sanottu kybersodankäynti sopivat huonosti vallitseviin näkemyksiin.¹⁴ Voisiko sota esimerkiksi ilmentyä pelkästään ”kybersotana” tietoverkoissa ja niiden kautta?¹⁵ Keskustelua käydään myös siitä, pitäisikö esimerkiksi kansanmurhaa tai joukkotuhontaa rinnastaa sotaan tai tutkia sotana.¹⁶

Yleiset sotakäsitykset sisältävät paljon julkilausumattomia olettamia. Sotaa itseään ei esimerkiksi käsitellä ontologisena kokonaisuutena vaan pikemminkin pyritään redusoimaan se muihin kokonaisuuksiin. Sota nähdään kansainvälisen järjestyksen häiriötilana tai rauhan vastinparina ja pahana negaationa, kolikon kääntöpuolena. Lyhytkin katsaus historiaan paljastaa, etteivät tällaiset itsensä selvyysinä otetut olettamukset ole aina pitäneet paikkaansa. Esimerkiksi muinaisille roomalaisille sota ja rauha eivät olleet yksiselitteisesti vastinpari ja toistensa vastakohtia. Rauha oli sodasta riippuvainen olotila, joka seurasi Rooman aseiden voittoa. Rauha oli merkki siitä, että roomalaiset olivat alistanneet muut. Rauha oli sodan jatkumo ja sille alisteinen ilmiö. Itse asiassa puhuttaessa tasavallan ajan Roomasta perinteisen sota – rauha (*bellum – pax*) -sanaparin sijaan roomalaista yhteiskuntaa olisi kenties joissain yhteyksissä helpompi lähestyä käsiteparilla *domi – militiae*.¹⁷ Kun roomalaiset olivat ”kotona”, *domi*, he olivat valitsemiensa viranhaltijoiden auktoriteetin (*auctoritas*) ohjauksessa. Usein kun he eivät olleet ”kotona”, roomalaiset olivat sotilaina sodan toimintaympäristössä, *militiae*. Silloin samat viranhaltijat sotapäällikköinä johtivat heitä käyttäen ehdotonta käskyvaltaansa (*imperium*).

Niin sanottu sodan vallankumous 1500-luvulta lähtien on myös erinomainen esimerkki siitä, kuinka sota ja sodankäynnin tavat ovat muokanneet yhteiskuntaa.¹⁸ Keskustelussa ne lukuisat erilaiset tekijät¹⁹, jotka muuttivat so-

¹³ Ks. esim. Rodgers & Muggah (2010) (jengit Väli-Amerikassa sodankävijöinä).

¹⁴ Sipilä (2011). Sodan yksityistymisellä viitataan sellaisten sodankäyntiin liittyvien toimien siirtymiseen/siirtämiseen yksityisten toimijoiden vastuulle, joiden katsottiin aiemmin kuuluvan valtiollisille asevoimille. Sodan yksityistymisessä länsimaissa on kyse ennen muuta kahdesta toisiinsa kytkeytyvästä trendistä: valtiollisten asevoimien eri toimien ulkoistamisesta ja ns. yksityisten sotilaallisten yritysten (*private military companies, PMC*) esiinnoususta. Myös monet ei-valtiolliset järjestöt, avustusjärjestöt sekä monikansalliset yhtiöt turvautuvat näiden yksityisten sotilaallisia palveluja tarjoavien yritysten puoleen. Sodan muutokseen vaikuttavista trendeistä ks. esim. Raitasalo & Sipilä (2008b).

¹⁵ Aaltola, Sipilä & Vuorisalo (2011), s. 22–29.

¹⁶ Heuser (2008).

¹⁷ See Rich (1993); Rüpke (1990); Harris (1979).

¹⁸ Sodankäynnin vallankumouksen (*military revolution*) käsitteen toi historiantutkimukseen professori Roberts virkaanastujaisluennossaan 1955. Käsitteellä hän viittasi sodankäynnissä erityisesti 1600-luvun alussa tapahtuneisiin muutoksiin. ”Sodankäynnin vallankumousdebatit” on jatkunut siitä lähtien. Ks. esim. artikkelit teoksessa Rogers (1995). Roberts (1995) on Robertsinkin alkuperäisen vuoden 1955 luennon laajennettu versio, joka alun perin julkaistiin vuonna 1967. Ks. myös McNeill (1982), Parker (2001); Sipilä (2005).

¹⁹ Esimerkiksi armeijoiden koot kasvoivat ja ne muuttuivat pysyvimmiksi, jalkaväen merkitys kasvoi, ruuti otettiin asteittain käyttöön ja kehitettiin uusia taktiikoita ja toimintatapoja. Myös valtamerikelpoiset laivat kehitettiin ja pysyvät laivastot syntyivät. Samalla valtioiden ja

dan kuvaa ja sodankäyntiä 1400-luvun lopulta alkaen, nimetään, ei ainoastaan yhteiskunnan muutoksen heijastumiksi, vaan myös syvien yhteiskunnallisten, muun muassa rahatalouteen, hallintoon ja oikeuslaitokseen ulottuvien muutosten alkuunpanijoiksi. Näiden muutuskulkujen ja tekijöiden yhteinen nimittäjä oli sota ilmiönä. Sodalla oli siis keskeinen rooli eurooppalaisen valtiojärjestelmän ja sitä kautta nyky-yhteiskunnan synnyssä.²⁰

Sotaa lähestytään usein myös oikeudellisin käsittein. Oikeudellista lähestymistapaa rasittaa kuitenkin erittäin suuri kontekstisidonnaisuus: lait ja oikeudelliset käsitykset ovat eriäviä ja ne ovat muuttuneet paljonkin historian kuluessa.²¹ Esimerkiksi nykyiseen humanitaariseen oikeuteen ja sodan oikeussääntöihin keskeisesti liittyvät oikeudelliset käsitykset siitä, että sotilaat ja siviilit voidaan erottaa toisistaan ja että siviileille aseettomuutensa vuoksi kuuluu luovuttamattomia oikeuksia, ovat Euroopassa keskiajalla hiljalleen kehittyneitä eivätkä universaaleja ja historiattomia. Toisaalta monet kansainvälisoikeudelliset tavat muuttuvat tai tulevat merkityksettömiksi. Esimerkiksi Yhdysvalloissa perustuslaki määrittää, että vain kongressilla on oikeus julistaa sota (*“to declare War”*).²² Viimeinen kongressin sodanjulistus on kuitenkin vuodelta 1942, jolloin 5. kesäkuuta Yhdysvallat julisti sodan Bulgarialle, Unkarille ja Romanialle.²³ Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvallat ei ole perustuslakinsa merkityksessä ollut kongressin sodanjulistuksella sodassa. Sen sijaan Yhdysvallat on käyttänyt sotilaallista voimaa ilman sodanjulistusta operaatioissa, jotka kongressi on kuitenkin hyväksynyt tai operaatioissa, jotka on toteutettu YK:n mandaatilla, mutta kongressin myöntämällä rahoituksella. Edellisistä voidaan mainita esimerkkinä ns. Vietnamin sota, jälkimmäisistä ns. Korean sota.²⁴ Ainakin 125 tapauksessa sotilaallista voimaa on käytetty Yhdysvaltain presidentin määräyksestä jo ennen kongressin hyväksyntää.²⁵

Sotien valtiollisuus ei ole myöskään sotaa määrittävä tekijä. Esimerkiksi yksityissotien käsite, joka oli normaali keskiajalla Euroopassa, ei esiinny tämän päivän valtioiden välisiin ja sisäisiin sotiin keskittyvässä sodan tutkimuksessa kuin alaviitteissä. Keskiajalla kuitenkin sota oli ennen kaikkea oikeudellinen

valtakuntien hallinnolliset järjestelmät ja pakkokeinot kehittyivät, mikä vahvisti niiden otetta omasta valtapiiristään. Kehityksestä ks. esim. Sipilä (2005), s.40–42.

²⁰ Ks. viite 4 *supra*. Keskustelu teeman ympärillä jatkuu edelleen, ks. esim. Gunn, Grummitt & Cools (2008).

²¹ Esimerkiksi antautumisesta eri aikakausina ks. Afflerbach & Strachan (2012).

²² US Constitution, Article I, Sect 8.

²³ Yhdysvaltain Kongressin sodanjulistukset: http://www.senate.gov/pagelayout/history/h_multi_sections_and_teasers/WarDeclarationsbyCongress.htm.

²⁴ Yhdysvaltain kongressi valtuutti presidentin käyttämään sotilaallista voimaa (*“[...] to repel any armed attack against the forces of the United States and to prevent further aggression.”*) Kaakkois-Aasiassa 7.1.1964. Valtuutus, *The Southeast Asia Resolution, Public Law 88-408*, tunnetaan paremmin nimellä *“Gulf of Tonkin Resolution”*. Saatavilla: <http://www.fold3.com/image/#4346698>. YK:n turvaneuvosto päätti Koreasta resoluutiolaan UNSCR 84 (7.7.1950).

²⁵ Tämä oli tilanne 2001. Ks. *The President's Constitutional Authority To Conduct Military Operations Against Terrorists and Nations Supporting Them* (September 25, 2001). Saatavilla: <http://www.justice.gov/olc/warpowers925.htm>.

käsite.²⁶ Sotien lisäksi oli konflikteja, joita ei kuitenkaan nimitetty sodaksi, koska niitä ei ollut aloitettu laillisesti. Esimerkiksi keskiajan ruotsin kielessä oli sotaa merkitsevän sanan (*krig*) rinnalla toinen sana (*örlig*), jolla nimenomaisesti tarkoitettiin sodankaltaista tilaa, joka oli lain ulkopuolella.²⁷ Näiden lisäksi oli olemassa yksityissotia, eräänlaista laillistettua, suurimittaista vihanpitoa tai verikostoja. Usein yksityissota julistettiin sotakirjeellä, jossa esitettiin sodan peruste ja syy sekä julkisesti tuomittiin toinen osapuoli. Yksityiset, vapaat ihmiset saattoivat käydä sotaa toisiaan tai vaikkapa kaupunkeja tai niiden raateja vastaan tai toisinpäin.²⁸

Sodan määritelmässä väkivalta, nimenomaan laajamittainen väkivalta, tarkemmin taistelemisen ja kamppailu, on keskeisellä sijalla. Clausewitzia lainaten: ”Varsinaisesti sota on taistelemista; vain taistelemisen on ainoa vaikuttava peruseriaate kaikissa niissä moninaisissa toiminnoissa, joihin yleensä sodalla sanan laajemmassa merkityksessä viitataan.”²⁹ Samalla sota on hyvin todellista ja fyysistä. Väkivallan kouriintuntuva, laaja ilmeneminen sodassa osaltaan vaikeuttaa sodan käsittelyä ja käsitteellistämistä. Sodan kauhut, ääritilanteet ja draama ohjaavat huomiota kohti erityistä, kohti yksittäisiä sotia, taisteluita ja kauheuksia. Sota on konkreettinen ilmiö, jonka vaikutuksia ympäristölle ja yhteisöille ei voi kieltää. Tästä johtuen sota ja erityisesti taistelemisen ovat myös vaikeasti teoretisoitavia ilmiöitä.³⁰ Voidaan kuitenkin sanoa, että fyysinen väkivalta on yksi sodan keskeisistä ominaisuuksista, joka yhdistää käsityksiä sodasta.

Taistelun käsite sisältää ajatuksen aktiivisesta vastustajasta, vihollisesta. Sota on tavoitteellista. Sodassa kullakin osapuolella on vihollinen tai vihollisia, jotka aktiivisesti pyrkivät romuttamaan toistensa suunnitelmat. Määritelmällisesti taistelun erottaakin joukkomurhasta aktiivinen vastustaja ja sen tekemä vastarinta.³¹ Vastustajan käsite sodan yhteydessä sisältää myös ajatuksen sosiaalisesta korvattavuudesta. Yksilö on vihollinen sen perusteella, että hän kuuluu viholliseksi nimettyyn sosiaaliseen kollektiiviin, eikä mistään häneen henkilöönä menevästä syystä. Sota on kollektiivista, ryhmien välistä väkivaltaa ja

²⁶ Sodan luonne julkisena oikeustoimena tai väkivaltaisena ”oikeustaisteluna” ja siitä johtuvat normatiiviset toimintamallit saattoivat vaikuttaa myös sodankäyntiin strategian tasolla tavalla, jota nykyään on vaikea tunnistaa, ks. esim. Honig 2012. Sodasta oikeustoimena keskiajalla ks. Whetham (2009), s. 71–113.

²⁷ Salminen (2010), s. 136.

²⁸ Sama, s. 140.

²⁹ Clausewitz (1980 [1832]), II, 1: ”Krieg in seiner eigentlichen Bedeutung ist Kampf; denn Kampf ist allein das wirksame Prinzip in der mannigfaltigen Tätigkeit, die man in der weiteren Bedeutung Krieg nennt.“

³⁰ Taistelunkuvasta ja yksilöstä taistelussa, ns. sodan tai taistelun kokemuksesta, ks. erit. Marshall (1947). Grossman (1995) rakentaa killologiaksi ristimänsä lähestymistavan Marshallin kiistanalaisten teorioiden varaan. Engen (2009) on tärkeä, tuore näkökulma keskusteluun. Ks. myös Shalit (1988).

³¹ Lisäksi, siinä missä murhan tarkoitus on toisen ihmisen surmaaminen, on taistelun varsinaisen tarkoitus vain harvoin vastapuolen taistelijoiden surmaaminen, joskin se on yleensä ainakin osin välttämätön sivutuote.

sosiaalisen korvattavuuden käsite erottaa sodan oikeudenkäytöstä tai yksilöllisyydestä.

Aktiivinen vastustaja yhdistettynä korkeisiin panoksiin, stressiin ja inhimilliseen erehtyvyyteen luo epävarmuutta sekä tekijän, jota Clausewitz kutsuu kitkaksi (*Friktion*). ”Sodassa kaikki on hyvin yksinkertaista, mutta yksinkertaisinkin asia on vaikeaa.”³² Niinpä jo antiikin ajoista on hyvä onni yhdistetty sodanjohtajan tärkeisiin ominaisuuksiin.³³ Kitka onkin yksi sodan keskeisistä ominaisuuksista. Sodan sisältämä epävarmuus nousee elintärkeään asemaan, koska sodan vaikutukset ovat potentiaalisesti yhteisölle niin tuhoisia. Sodan merkittävyys, suorasti ja epäsuorasti, yhteiskunnan vallitsevan järjestyksen legitimoinnissa selittää sodan ja aseellisen voiman keskeisen merkityksen (kansainvälis)poliittiselle diskurssille ja ymmärryksille. Se osaltaan selittää, miksi sodankäyntikykyä pidetään poliittisesti merkittävänä myös silloin, kun ei varsinaisesti sodita.³⁴

Sota on yhteisöjä määrittävä ilmiö. Sodan vaikutus yhteiskuntaan on havaittavissa myös silloin kun sitä ei käydä. Sodan käsite ei kuitenkaan ole helppo ja yksiselitteisesti määriteltävissä, koska se on alati muuttuva yhteiskunnallinen ilmiö. Toisin sanoen sodassa käytettävät keinot, sodan tavoitteet ja jopa käsitykset siitä, mikä erottaa voiton tappiosta, eivät ole muuttumattomia vaan sidoksissa historialliseen kontekstiinsa. Voidaan kuitenkin sanoa, että laajimmassa merkityksessä sodan käsitteen keskiössä ovat aina, sen yhteisöllisen, kollektiivisen luonteen lisäksi, fyysinen (joukko)väkivalta, tavoitteellisuus, aktiivinen vastustaja, sosiaalisen korvattavuuden periaate sekä kitka ja epävarmuus.

3.2. Filosofisia lähestymistapoja sotaan

Anatol Rapoport jaotteli yhteiskunnissa vallitsevia suhtautumistapoja sotaan identifioiden kolme suurta päävirtausta. Hänen mukaansa yhteisöissä voi vallita instrumentaalinen, kataklysmien tai eskatologinen suhtautuminen sotaan. Instrumentaalinen ymmärrys näkee sodan politiikan jatkeena ja työkaluna. Sodalla, sen vaarallisuudesta ja karmeudesta huolimatta, voidaan siis saavuttaa poliittisesti mielekkäitä tavoitteita. Kataklysmien lähestymistapa taas pitää sotaa pahana, vitsauksena, josta ei voi koitua mitään hyvää – mitkä sodan lyhyen aikavälin vaikutukset olisivatkin, loppujen lopuksi siitä koituu aina vahin-

³² Clausewitz (1980 [1832]), I, 7: “Es ist alles in Kriege sehr einfach, aber das Einfachste ist schwierig.”

³³ Esim. Cicero, *Man.* 28.

³⁴ Euroopan unionin valtiot tekevät syvää yhteistyötä monilla aloilla ja onkin mielenkiintoista, että taloudellisesta mahdistaan huolimatta EU on poliittinen kääpiö. Tämä voi osittain johtua siitä, että EU:lla ei ole sotilaallisia instrumentteja ympäristönsä suoraan muokkaamiseen, eikä niiden mukanaan tuomaa toimijan leimaa. Keskustelu tuntuu tahattomasti ja epäsuorasti painottavan sotilaallista voimaa kansainvälisen politiikan kentän toimijuuden olennaisena komponenttina. Tästä seuraavat vaateet ovat ajaneet EU:n yrityksiin rakentaa sotilaallista voimaa voidakseen nousta kansainvälisen toimijan asemaan, ks. Koivula (2009).

koa. Kolmannen filosofisen suuntauksen Rapoport nimesi eskatologiseksi. Eskatologinen suhtautuminen sotaan näkee sodan jonkinlaisena kulminaatiopisteenä, tapana toteuttaa yhteisön kohtalo ja saavuttaa jotain uutta.³⁵

Perinteinen clausewitzilainen lähestyminen näkee sodan politiikan työkaluna, sen jatkamisena toisin keinoin. Samaan aikaan länsimaissa vallitseva yleinen mielipide ja merkittävät osat yhteiskuntaa tarkastelevat sotaa, Rapoportin määrein, selkeästi kataklysmisessä valossa. Sotaa lähestytään yhteiskunnassa usein syvästi ristiriitaisella tavalla. Sota nähdään yhtäältä politiikan instrumentina, työkaluna, joka on siten tavallaan politiikalle alisteinen ilmiö. Toisaalta kataklysmisessä mielessä sodan pahuus takaa sen, että kaikki sotaan liittyvä on paha ja epäilyttävää. Sodan aloittaminen on siten kataklysmisestä näkökulmasta irrationaalista. Vallitsevat filosofiset suuntaukset vaikuttavat sodan mieltämiseen ja näkyvät yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa vaikuttaen myös sodan tutkimukseen.

Esimerkiksi *Encyclopaedia Britannica* 1800-luvun puolivälin editio painottaa sodan kataklysmistä luonnetta: “Historia on täynnä todisteita siitä, että sota on ollut yhteiskunnallinen paha ja vitsaus ihmiskunnan varhaisimmasta menneisyydestä lähtien. Se on esiintynyt sellaisella säännöllisyydellä eri aikakausina, että vaikuttaa siltä, että sota on välttämätön tai sisäänrakennettu osa ihmisyyttä, ihmisten kokonaisuutta, samoin kuin tiedetään joidenkin tautien olevan osa yksittäistä ihmistä.”³⁶

Myös eskatologisia näkemyksiä on kodifioitu tietosanakirjoihin: “[sota] Luonnon määräämä kansojen välinen taistelu, joka pyrkii säilyttämään ja parantamaan lajia, elintilaa ja elinoloja. Sen viimeisin ja ratkaisevin muoto on sota. [...] Sota tuhoaa ja hävittää, se muuttaa ja sallii jäädä eloon ja antaa elämään kykenemättömien kuolla. Se edistää voimakkaiden ja terveiden kehitystä ja tekee tilaa uudelle elämälle, joka syntyy sodan raunioista. Sota on suuri maailman muokkaaja, joka kokonaisvaltaisesti muotoilee maailmaa ja vaikuttaa ratkaisevasti valtion muodostukseen. Se on samanaikaisesti arvon ja elinvoiman suuri, sankarillinen ja pettämätön koe [...]”³⁷

³⁵ Rapoport (1968), s. 11–17. Instrumentaali lähestyminen sotaan heijastaa vaikkapa 1700-luvun valtiojärjestelmää, jossa sota usein näytteli jotain osaa valtioiden välisessä kanssakäymisessä. Esimerkkeinä sotaan eskatologisesti suhtautuneista yhteiskunnista voidaan mainita Neuvostoliitto, jossa odotettiin väkivalloin toteutettavaa maailman vallankumousta ja siirtymää kohti kommunismin autuutta, tai Hitlerin Saksa, jossa sodalla olisi hankittu arjalaiselle kansalle sille kuuluva valta-asema ja elintilaa (*Lebensraum*).

³⁶ *Encyclopaedia Britannica* (1853) (8th ed.): “All history, whether sacred or profane, teems with proofs that war has been social evil or disease, afflicting mankind from the earliest times, and recurring with such regularity at successive epochs, as to have almost appeared necessary to, or inherent in, the constitution of mankind, as an aggregate of men, just as some diseases are known to be to the constitution of an individual man.”

³⁷ *Handbuch der neuzeitlichen Webrwissenschaften*, (1936). H. Franke (Hrsg.): “Der naturgewollte Kampf der Völker bezweckt die Erhaltung und Verbesserung von Art, Lebensraum und Lebensbedingungen. Seine letzte und entscheidende Form ist der Krieg. [...] Der Krieg zerstört und vernichtet, er verändert und lässt Überlebtes, Lebensuntüchtiges vergehen. Er fördert aber auch die Entwicklung des Kraftvollen, Gesunden und macht den Weg frei für neues Leben, das aus seinen Trümmern geboren wird. Der Krieg ist damit der grosse

Kontrasti ylläolevien määritelmien välillä voi tuskin olla suurempi. Ei miikään ihme, että tutkijat ovat luopuneet sodan tutkimuksesta tai ajautuneet marginaaliin, jos heidän työnsä on jotenkin tulkittu heijastavan alemman lainauksen varsin eskatologisia ja darwinistisia näkemyksiä vuodelta 1936. Maailmansodat eivät ainoastaan selitä kansainvälisten suhteiden tieteenalan syntyä vaan myös yhteiskuntatieteiden suhteellista pasifismia ja sodan tutkimuksen marginaalisuutta.

Siitä huolimatta, että sota on laajalti tuomittua ja aseellisen voiman käyttöön poliittisista syistä usein viitataan kiertoilmauksin, on sotilaallinen voima, ja sitä kautta sota ilmiönä, olennainen rakennusosa toimijuutta maailmanpolitiikassa. Valtion ja kansalaisten turvallisuus on yhä poliittisen asialistan keskiössä, ja sota äärimmäisenä turvallisuusuhkana vaikuttaa kansainvälisen järjestelmän toimijoiden arvostuksiin.³⁸

3.3. Sodan tutkimuksen virtauksia

*Jokaisella aikakaudella on ollut omankaltaisensa sota, omat sotaa rajoittavat tekijänsä ja asenteensa. Jokaisella aikakaudella on siten myös omankaltaisensa sodan teoria [...]. Tästä seuraa, että kunkin aikakauden tapahtumia pitää arvioida sen ajan erityispiirteiden valossa.*³⁹ - Clausewitz

Sodan tutkimus on vahvasti kiinnittynyt yhteisön arvoihin ja käsityksiin itsestään. Sota on myös hyvin tunnelatautunut käsite, mikä luonnollisesti heijastuu tutkijoihin asti. Sodan tutkimusta vaivaavat usein julkilausumattomat ennakkolettamukset sekä tieteellisesti argumentoidun sodan käsitteen puuttuminen sekä siitä johtuva näennäinen teoriattomuus. Sota joko tuodaan mukaan itsensänselvyytenä tai, kuten toisinaan yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, jätetään kokonaan pois yhteiskunnallisten ilmiöiden joukosta. Yleisesti myös ole-

Former der Welt, der ihre gesamte Gestaltung und Staatenbildung massgebend beeinflusst. Er ist zugleich auch die grosse, heroische und unbestechliche Probe für Wert und Lebenskraft.[...]" ks. myös *Militär Lexikon Handwörterbuch der Militärwissenschaften* 1901, jonka määritelmä on instrumentaali: "Sota on pyrkimys ratkaista valtioiden ja ruhtinaiden, nykyisin enimmäkseen kansojen ja kansakuntien, väliset kiistat aseellisella voimalla muiden keinojen epäonnistuttua. Sodan tarkoitus on luonteeltaan aina poliittinen, mistä sota on myös peräisin. Sota on keino poliittisen päämäärän saavuttamiseksi [...] Paras puolustus on hyökkäys[.] " ("Krieg ist d. mit Waffengewalt herbeigeführte Entscheidung der auf gütlichen Wege nicht mehr beizulegenden Streitigkeiten – Zwischen Staaten u. Fürsten in manchen Zeitperioden – jetzt u. zumeist zwischen Völkern und Nationen. Die Kriegsabsicht ist also immer politischer Natur, aus welcher Quelle sie auch stammeder K. ist das Mittel, d. politische Absicht zu erreichen [...] Die beste Vertheidigung ist der Angriff[.]").

³⁸ Ks. Raitasalo tässä teoksessa. Sota voi olla myös riskienhallintastrategia, ks. Heng (2006); Shaw (2005). Vrt. Joas (2003); Adam, Beck & van Loon (2000).

³⁹ Clausewitz (1980 [1832]), viii, 3B: "[...] jede Zeit ihre eigenen Kriege, ihre eigenen beschränkenden Bedingungen, ihre eigene Befangenheit hatte. Jede würde also auch ihre Kriegstheorie behalten [...] Die Begebenheiten jeder Zeit müssen also mit Rücksicht auf ihre Eigentümlichkeiten beurteilt werden [...]."

tetaan, että sota ja erityisesti sodankäynti periaatteineen on muuttumaton ja siten aina noudattanut nykyisin vallitsevia käsityksiä.⁴⁰ Käsitykset sodasta ovat kuitenkin muuttuvia ja tutkija lähestyy sota a aina oman aikansa ja omien kulttuurillisten ennakkokäsitystensä näkökulmasta. Nämä näkemykset voivat poiketa paljonkin siitä, miten sama ilmiö jossain toisessa ajassa tai paikassa miellettiin.

Sodalla ei näyttäisi olevan selkeää yksiselitteistä, muuttumatonta olemusta sen keskeisiä yleisiä tuntomerkkejä laajemmin. Se miten sota on aikain kuluessa määritetty, miten, millaisin keinoin ja tavoittein sekä minkä vuoksi sitä on käyty, ovat olleet historian kuluessa muutoksessa. Sota on yhteiskunnallinen ilmiö ja siksi sen tarkempaa, aikakauteen sidottua ilmenemistä ei tule ottaa annettuna vaan alistaa tutkimukselle.⁴¹

Sodan määrittelyn hankaluudet ovat erityisen ilmeisiä sodan alkuperää pohtivassa tutkimuksessa ja keskustelussa. Minkälainen väkivalta, miten ja missä mittakaavassa, tekee väkivallasta sota? Voiko ylipäätään löytää kriteerejä, joilla tutkia sodan syntyä? Sodan alkuperän selvittäminen on ennen kaikkea arkeologien, antropologien ja historioitsijoiden pelikenttää, mutta keskustelulla on erityistä vaikutusta yhteiskuntatieteellisiin ja strategiantutkimuksellisiin lähestymistapoihin sotaan. Olennainen kysymys on, onko sota ”osa ihmisluontoa” vai jotain keksittyä ja siten myös poistettavissa olevaa. Tutkijan valitsema premissi ohjaa myös tämän päivän sotien tutkimusta. Sodan alkuperää pohtivassa tutkimuksessa erityinen ongelmakohde on sodan käsite itse. Väkivaltaa ja konflikteja sanan laajassa merkityksessä on aina ollut. Voi olla, että sodan käsite ei kuitenkaan analyyttisenä työkaluna sovellu esihistoriallisten väkivaltaisten konfliktien ymmärtämiseen. Silloin koko kysymys sodan alkuperästä ja synnystä jää ilman selkeää vastausta. Strategian tutkimuksen näkökulmasta on hyvä ymmärtää tämän sodan alkuperää koskevan kysymyksen tieteellinen vaikeus.⁴²

Yleisenä huomiona voidaan todeta, että sota ei akateemisessa tutkimuksessa näytä kantalaisittain olevan olemassa itsenään (*das Ding an sich*)⁴³ vaan se redusoidaan osaksi muita ihmiselämän osa-alueita, kuten politiikan jatkeeksi. Tämän seurauksena sodan tutkimus, merkityksestään huolimatta, on hyvin hajanainen ilmiö, jonka ainoa eri lähestymistapoja yhdistävä tekijä usein on länsimaisissa yhteiskunnissa vallitseva normatiivinen näkemys sodan pahuu-

⁴⁰ Tämän käsityksen vaaroista esim. keskiaikaisen strategian yhteydessä ks. Honig (2012).

⁴¹ Raitasalo & Sipilä (2004).

⁴² Sodasta esihistoriallisena aikana ja sodan alkuperästä ks. esim. Levy & Thompson (2011), s. 19–53; Gat (2009); Sipilä & Lahelma (2007); Gat (2006), s. 1–145; Otterbein (2004); LeBlanc (2003); Keeley (1996); vrt. Pinker (2002), s. 306–336. Nykyinen tutkimus näkee sodan hyvin varhaisena ilmiönä. Esintyy myös suuntauksia, joissa sota liitetään monimutkaisempiin yhteisöihin ja sitä pidetään poistettavana ilmiönä, ks. esim. Fry (2006). Sodan alkuperästä keskusteltaessa on muistettava, että monokausaaliset selitysteoriat ovat ongelmallisia peruslähtökohdiltaan. Millekään monimutkaiselle sosiaaliselle ilmiölle ei voida antaa vain yhtä, tyhjentävää selitystä. Sodan alkuperän tutkimusta riivaavat käsitteellisten hankaluuksien lisäksi vaikeat lähdekysymykset. Lähteiden puutteiden vuoksi mm. jo Delbrück (1920, s. 1–2) klassikkoteoksessaan aloitti sodan historiansa vasta persialaissodista.

⁴³ Kant (2007), Bxxvi–Bxxviii.

desta.⁴⁴ Sodan ontologian puute tai epämääräisyys osaltaan selittää sodan tutkimuksen hajanaisuutta ja sodan jäämistä aliteoretisoiduksi, muille yhteiskunnallisille ilmiöille alisteiseksi tekijäksi.⁴⁵ Huolimatta siitä, että sotaa tutkitaan paljon, ei sodan tutkimukselle ole syntynyt selvää temaattista ydintä eikä sodan tutkimuksesta ole tullut itsenäistä akateemista tieteenalaa.⁴⁶ Yrityksistä ei ole kuitenkaan ollut puutetta, merkittävimpänä voitaneen kenties mainita Gaston Bouthoulin toisen maailmansodan jälkeen luoma polemologia, joka pyrki yhdistämään yhteiskuntatieteellisiä tutkimustapoja sodan tutkimiseksi, ymmärtämiseksi ja ehkäisemiseksi.⁴⁷

Länsimaissa vallitseva tapa nähdä sota yksiselitteisesti, eksistentiaalisti ja filosofisesti pahana on myös vaikuttanut sodan tutkimukseen. Koska sotaa pidetään suurena vitsauksena, on tutkimuksella usein tavoitteena ymmärtää sotaa, jotta siitä voitaisiin päästä eroon. Tavoite on kannatettava eikä siihen itsessään sisälly ongelmia. Ongelmaksi voi kuitenkin muodostua, jos tutkija sen johdosta huomaamattaan määrittää tutkimuskohteensa (tai jonkin sen osan) siten, että siihen voi suoraan vaikuttaa. Tällöin tutkimuksen ennakkoolettamukset voivat vääristää tutkimustuloksia ja itse asiassa vaikeuttaa tutkitavan kohteen ymmärtämistä.⁴⁸

Strategian tutkimus tieteenalana on jossain määrin leimautunut, päätöksentekoa tukevan instrumentaalien luonteensa vuoksi, lähestymistavaksi, joka legitimoit väkivallan ja aseiden käyttöä sekä militaristisia järjestelmiä. Toisaalta arvostelua on kohdistettu strategian tutkimuksen koettuun tieteellisen syvyyden puutteeseen.⁴⁹ Yksi sotilasstrategian heikkouksista on korrespondenssi sotilaallisten välineiden ja keinojen sekä toisaalta poliittisten tavoitteiden välillä.⁵⁰ Osittain tämä johtuu sodan hankalasta olemuksesta ja ongelmista yhdistää poliittiset tavoitteet, (sotilas)strategia ja operatiiviset vaateet sodan kokonaisilmion viitekehyksessä, johon olennaisesti kuuluu epävarmuus, kitka ja ilmiön moninaisuus ja vaikea määriteltävyys.

⁴⁴ Tähdennettäköön, että tämän normatiivisen näkemyksen olemassaolon esiin nostaminen ja sen tutkimuksellisten vaikutusten arviointi ei tietenkään tarkoita, että luvun kirjoittaja pitäisi sotaa hyvänä tai tavoiteltavana asiana.

⁴⁵ Ks. erit. Barkawi & Brighton (2011); Brighton (2011); Burke (2007).

⁴⁶ Barkawi & Brighton (2011), s. 127–133.

⁴⁷ Ks. erit. Bouthoul (1962). Bouthoulin lähestymistavalla on yhtymäkohtia historiatieteeseen, ns. annalistiseen koulukuntaan, vrt. Braudel (1969); Braudel (1990); Burke (1990).

⁴⁸ Esimerkiksi ns. ”demokraattisen rauhan” -koulukunnan ennakkoolettamissa ja tutkimusotteessa voidaan väittää olevan havaittavissa tavoitteen luomia vääristymiä. Liberalistisista sodan ja rauhan teorioista ks. esim. Levy (2002), s. 355–360.

⁴⁹ Sotilasstrategian kritiikistä ks. erit. Kerttunen (2010), s. 57–61. Sodan aloittamisesta ja rationalismista ks. esim. Allison & Zelikow (1999); Bueno de Mesquita (2009); McDermott (2009).

⁵⁰ Kerttunen (2010), s. 60.

Sodan alkuperää ja ontologiaa käsittelevät keskustelut ovat strategian tutkimuksen näkökulmasta perifeerisiä. Sotaa tutkitaan hyvin erilaisilla tavoilla ja osana eri tieteenalojen diskursseja. Strategian ja kansainvälisen politiikan näkökulmasta jo käytyjen sotien tutkiminen itsenään ei myöskään ole kovin suosittua, vaan se jää yleensä historioitsijoille ja populaarikirjoittajille. Toteutuneet konfliktit ovat strategian tutkimukselle ja muulle yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle yleensä vain teorioiden rakentamisen raaka-ainetta. Tällöin usein tutkimuksellisessa mielessä kohdataan sudenkuoppia kun mennyttä luokitellaan ja käsitellään ikään kuin pelkkänä käyttäytymisenä, vaistomaisina reaktioina ärsykkeisiin, eikä tahdonalaisina, punnittuina toimina. Samoin käy kun vaikkapa historioitsijan näkemystä jonkin sodan tai konfliktin syistä kohdellaan faktana ja otetaan mukaan omaan aineistoon sellaisena.⁵¹

Sodan ilmenemistä ja sen luonnetta nykyisessä kansainvälisessä järjestelmässä selitetään monien eri lähestymistapojen kautta. Teorioilla pyritään selvittämään sodan ja rauhan vaihtelua ajan myötä ja eri puolilla maapalloa. Tarkkailukulma selittää myös tuloksia: on eroa tarkastellaanko sotaa valtion, valtiojärjestelmän vai kansainvälisen yhteisön näkökulmasta.⁵² Erityisen kiinnostava on kysymys sodan syistä – onko sodan syttyminen todennäköisempää jossain tiettyssä tilanteessa tai tiettyjen toimijoiden välillä? Vaikuttaako, ja jos niin miten, sodan syttymisen todennäköisyyteen vaikkapa yhteiskuntajärjestyksen muoto?

Tutkimuksessa, erityisesti yhteiskuntatieteellisessä, painopiste on ja on ollut valtioiden välisissä sodissa.⁵³ Suuri osa tutkimuksesta on keskittynyt valtioiden välisten sotien syihin ja syttymismekanismeihin.⁵⁴ Valtioiden välisiä sotia selittävät teoriat ovat usein länsimaa- ja Eurooppa-keskeisiä ja niiden sovellettavuus alueellisten sotien, sisällissotien ja vaikkapa etnisten konfliktien selittämiseen on rajallinen.⁵⁵ Myös sisällissodat ovat saaneet osakseen kasvavaa mielenkiintoa, ja sisällissotien tutkimus asettuukin selkeästi osaksi laajempaa, valtavirtaista turvallisuuden tutkimusta ja on usein valtioiden välisen sodan tutkimusta teoreettisempaa.⁵⁶ Sota ja sen ilmeneminen jaetaan siten (keinotekoisesti) kahteen erilliseen kenttään ja sidotaan valtion käsitteeseen. Sodalla ei näytä olevan omaa olevaisuutta, vaan se ilmenee vain valtiojärjestelmän tai kansainvälisten suhteiden anarkkisuuden tuotteena tai seurauksena eikä itsenäisenä ilmiönä. Sota ilmiönä määritetään tällöin suhteessa valtiojärjestelmään. Strategian tutkimuksessa, jolla määritelmällisesti on hallintoon liittyvä ulottuvuus päätöksenteon apuna, keskittyminen sodan valtiollisiin ilmenemismuotoihin on ollut vielä korostetumpaa.

⁵¹ Schroeder (1997), erit. s. 72.

⁵² Bull (2002), s. 180.

⁵³ Kansainvälisten suhteiden tieteenhaaran luomisessa ensimmäisen maailmansodan jälkeen oli merkittävänä vaikuttimena nimenomaan pyrkimys ehkäistä sotia tulevaisuudessa ymmärtämällä niitä paremmin [Olson (1972), s. 12].

⁵⁴ Ks. esim. Midlarsky (2000); Midlarsky (1989). Vrt. Väyrynen (2006).

⁵⁵ Barkawi and Laffey (2006), s. 330–336. Ks. myös Porter (2009).

⁵⁶ Ks. esim. Midlarsky (2009).

Sotataidon kentässä sodan ilmeneminen sodankäyntinä on tutkimusalueena operaatiotaidon ja taktiikan alaa. Se käsittelee kontekstisidonnaisia tapoja olemassa olevan aseellisen voiman käyttämiseen halutun tavoitteen saavuttamiseksi vallitsevien määritelmien, ymmärrysten ja rajoitusten viitekehyksessä. Operaatiotaito ja taktiikka tutkimussuuntauksena keskittyy tutkimaan lähinnä sotilaallisen voiman ja väkivallan konkreettista ja instrumentaalista käyttöä ja on hyvin käytänne- ja ammattiorientoitunutta.⁵⁷ Se on usein irrallaan yhteiskuntatieteellisestä sodan tutkimuksesta eikä tarjoa vastauksia moniin sodan tutkimuksen peruskysymyksiin kuten ontologisiin kysymyksiin tai vaikkapa sodan ja yhteiskunnan suhdetta koskevaan problematiikkaan. Keskiössä ovat sodan keinot pikemminkin kuin sodan tavoitteet tai luonne.

3.3.1. Sota ja erilaisia episteemisiä ja teoreettisia lähestymistapoja

Sodan tutkimusta voidaan pyrkiä luokittelemaan myös eri episteemisten traditioiden kautta. Soveltaen Alkerin ja Bierstekerin luokittelua on mahdollista erottaa kolme vallitsevaa episteemistä lähestymistapaa: traditionaalinen, luonnontieteellinen sekä diskursiivinen malli.⁵⁸ Traditionaalinen malli on ymmärrystä arkijärjen kautta ja nivoutuu pitkään historiallis-empiiriseen perinteeseen, jota vaikkapa perinteinen diplomatian tai historian tutkimus edustaa. Luonnontieteellinen lähestymistapa pyrkii (positivistiseen) rationaalis-empiiriseen aineiston käsittelyyn mukaillen luonnontieteiden lähestymistapoja ja käsittelee usein kvantitatiivisia aineistoja. Traditionaalisen ja luonnontieteellisen lähestymistavan ero on ennen kaikkea metodologinen. Diskursiivinen episteeminen lähestyminen keskittyy käytänteisiin teorian ohi ja olemassa olevan kyseenalaistamiseen.⁵⁹

Teoriaperinteet, joiden linssien kautta sotaa yleensä tutkitaan, voidaan puolestaan jakaa karkeasti kahteen luokkaan, rationalistisiin ja konstitutiivisiin. Rationalistiset suuntaukset ovat episteemiseltä perustaltaan pääasiassa traditionaalisia tai luonnontieteellisiä ja ne ovat vallitsevia sodan tutkimuksessa. Konstitutiiviset teoriat kiinnittävät huomiota todellisuuden rakentumiseen ja ole-

⁵⁷ Akateemisena tutkimusalueena operaatiotaito ja taktiikka on Suomessa vielä hyvin nuori ja sidottu Maanpuolustuskorkeakouluun. Käsitteellisellä tasalla yhtäältä operaatiotaidon ja taktiikan sekä toisaalta sotataidon, strategian ja sotilasstrategian määrittelyt ja rajapinnat ovat, ainakin vielä, osin hahmottomia. Taktiikan käsitteestä ks. Huttunen (2010), ks. myös Kesseli (2008).

⁵⁸ Nämä kolme episteemistä traditiota perustuvat Alkerin ja Bierstekerin klassisessa artikkelissaan (1984) erittelemiin kolmeen vallitsevaan episteemiseen lähestymistapaan: traditionaaliseen ja behavioristiseen sekä dialektiseen/marksilaiseen malliin. Behavioristinen ja dialektinen traditio on tässä vain nimetty uudelleen kuvaamaan paremmin tämänhetkistä kenttää, mutta niiden kuvaamat episteemiset lähestymistavat itsessään eivät ole suuresti muuttuneet. On painotettava, etteivät tässä nimetyt episteemiset traditiot ole essentialistisia vaan vain apuvälineitä helpottamaan erilaisten suuntausten mieltämistä.

⁵⁹ Vrt. Alker & Biersteker (1984).

massa olevien totuuksien luonteeseen ja ovat tässä mielessä usein diskursiivisia.⁶⁰

3.3.2. Rationalistiset teoriat

Rationalistisen lähestymistapa on episteemisiltä olettamiltaan traditionaalinen tai luonnontieteellinen pitäen sisällään myös fenomenologisia tutkimusstrategioita.⁶¹ Rationalististen ennakko-olettamien pohjalta tehdään traditionaalisin historiallis-empirisin menetelmin paljon tutkimusta. Luonnontieteellisemmät teoriat pyrkivät lähestymään sotaa erilaisten kokonaisaineistojen kautta, jotka voidaan alistaa hengeltään positivistis-empiristiselle tarkastelulle. Tällaisen ”tieteellisen sodantutkimuksen” aineistoa edustaa esimerkiksi Michiganin yliopistossa 1963 aloitettu *Correlates of War* -projekti, jonka kuluessa on kerätty laaja aineisto sodista ympäri maailmaa. Tietovarantoa on sitten lähestytty tilastollisin tutkimusmenetelmin.⁶² Myös esimerkiksi peliteoreettisin keinoin on tutkittu sotaa ja sen syttymistä.⁶³

Realistisen teoriaperinteen mukaan valtioiden (yhteisöjen) välillä vallitsee anarkkinen tila, jossa valtiot taatakseen turvallisuutensa pyrkivät hankkimaan valtaa. Ihmisluonnosta johtuen anarkkisessa tilassa turvallisuuteen ja valtaan pyrkiminen johtaa sotiin, jotka ovat siten erottamaton osa nykyistä valtiojärjestelmää ja ihmiskuntaa.⁶⁴ Ainoastaan järjestelmän voimatasapaino takaa (väliaikaisen) rauhan. Sotaa ontologisena ilmiönä ei käsitellä, sota on valtiojärjestelmään liittyvän turvattomuuden ja anarkian tuote. Realistisen koulukunnan teoretisointi ei voi löytää täysin sodatonta tilaa, mutta voi osoittaa millainen järjestelmän tasapaino parhaiten takaisi sodattomuuden.⁶⁵

⁶⁰ Vrt. Herrmann (2002).

⁶¹ Teoksen Brown, Coté, Lynn-Jones & Miller (1998) artikkelit valottavat hyvin sodan ympärillä yhteiskuntatieteissä käytävän keskustelun pääpiirteitä realismiin, demokraattisen rauhan teorian, etnisten selitysten ja kansainvälisten instituutioiden näkökulmista. Ks. myös Herrmann (2002).

⁶² Singer & Small (1972); Geller & Singer (1998). Ks. <http://www.correlatesofwar.org/>. ”Tieteellisestä sodantutkimuksesta” ks. myös erit. artikkelit teoksessa Vasquez & Henahan 1992. Positivistis-orientoituneesta lähestymisestä sotaan ks. myös esim. Bueno de Mesquita (2010), s. 109–200.

⁶³ Esimerkkinä ”luonnontieteellisen” tradition lähestymistavasta, joka nojaa mm. peliteoriaan ja tilastollisiin analyyseihin ks. Bruce Bueno de Mesquitin ja David Lalmanin klassikko-teos *War and Reason* (1992).

⁶⁴ Waltz (1979); Waltz (1959) esittävät ajatuksen selkeästi. Realististen teorioiden perinteisin edustaja klassinen realismi on edellä esitettyjen kategorioiden mukaan episteemiseltä suuntaukseltaan lähinnä traditionaalinen kun taas uusrealismissa on vahva luonnontieteellisten lähestymistapojen leima. Realistisen teoriakoulukunnan keskeisiin vaikuttajiin lukeutuvat neorealisti Kenneth Waltzin ohessa Stephen Walt ja John J. Mearsheimer sekä klassinen realisti Hans Morgenthau. Realistisesta koulukunnasta ks. Blombergin tässä teoksessa.

⁶⁵ Sodattomaksi tilaksi tosin voitaisiin laskea tilanne, jossa yksi valtio alistaa kaikki muut ja syntyy jonkinlainen maailmanvalta.

Liberalistinen koulukunta jakaa realistisen koulukunnan kanssa käsityksen kansainvälisen järjestelmän anarkkisesta tilasta. Liberalismin mukaan sen ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa sotaa, vaan yhteistyön, yhteisten normien ja organisaatioiden kautta voidaan saavuttaa pysyvä rauhan tila. Esimerkiksi demokraattisen rauhan koulukunnan mukaan voimatasapaino menettää merkityksensä demokraattisten valtioiden välillä ja turvallisuusvajeesta voidaan päästä eroon ja siten tavoittaa demokraattinen rauha.⁶⁶ Sodan tutkimuksen rinnalla elää myös rauhantutkimus, joka sitoutuu aatteelliselta pohjaltaan pitkälti liberalistiseen traditioon. Rauhantutkimus pyrkii paitsi näkemään rauhan rakentamisen ja säilyttämisen edellytyksiä myös kiinnittämään huomiota siihen, että rauha on muutakin kuin vain sodan poissaoloa.⁶⁷ On itsessään paradoksaalista, että rauhantutkimus ei kuitenkaan nimestään huolimatta tutki rauhaa vaan nimenomaan sotaa ja konflikteja, toisin sanoen se määrittää itsensä nimellisen tutkimuskohteensa antiteesin kautta.

3.3.3. *Konstitutiiviset teoriat sodan tutkimuksessa*

Konstitutiiviset teoriat painottavat todellisuuden sosiaalista rakentumista. Todellisuus ei ole ”tuolla ulkona”, vaan syntyy vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Konstitutiiviset teoriat ovat, edellä esitetyn luokittelun termein, pääasiassa diskursiivisia episteemiseltä lähestymistavaltaan. Ne ovat usein emansipatorisia ja kriittisiä luonteeltaan. Konstitutiiviset teoriat ovat merkittävästi laventaneet sodan tutkimuksen näkökulmaa ja tuoneet siihen uusia kysymyksenasetteluita, kuten kiinnostuksen marginaaliryhmien ja yksilön näkökulmaan. Nämä näkökulmat tulevat esiin myös sotahistorian tutkimuksessa kiinnostuksena ns. mikrohistoriaan, vaikkapa sodan kokemukseen tavallisten ihmisten ja kotirintaman näkökulmista. Konstitutiivisten lähestymistapojen erot ovat usein kuin veteen piirretty viiva ja jaottelut vastaavasti aina jossain määrin tulkinnanvaraisia.

Konstruktivistinen sodan tutkimus ei ota sotaa annettuna. Tutkimuksessa se, mitä sota on, voi olla pikemminkin lopputulos kuin lähtökohta. Sota määrittyy, rakentuu, yhteiskunnallisesti tekojen ja puheiden kautta. Lähestymistapa korostaa sodan kontekstisidonnaisuutta ja historiallisen kehityksen vaikutusta. Sota on yhteiskunnallinen ilmiö, jota lähestytään aina omista lähtökohdista ja tietynlaisin ennakko-olettamuksin. Siten käsitteen sisältö ja merkitys ovat muuttuvia.⁶⁸ Sodan nivoutuminen kulttuurillisiin käsityksiin on havaittavissa esimerkiksi keskustelussa, jossa pohditaan onko länsimaiden vielä toistaiseksi maailmanpolitiikassa dominantin aseman taustalla erityinen läntinen sodan kulttuuri, joka juontaisi juurensa aina antiikin kreikkalaisiin kaupunkivaltioihin.⁶⁹

⁶⁶ Demokraattisesta rauhasta ks. esim. Brown, Lynn-Jones & Miller (1996).

⁶⁷ Rauhantutkimuksesta ks. Wallenstein (2011).

⁶⁸ Raitasalo & Sipilä (2004). Ks. Searle (1995) yhteiskunnallisista faktoista. Viimeaikoina pintaan noussut ns. ”practice turn” näkee sodan yhteisöllisenä käytänteenä, ks. Adler & Pouliot (2011).

⁶⁹ Ks. esim. Hanson (2001). Vrt. France (2011); Black (2010).

Kriittisen teorian keskeinen oletus on, että tieto ei ole neutraalia. Kaikki yhteiskunnallinen tieto, mukaan lukien sotaa koskeva, palvelee aina jotakuta ja saattaa alistaa toisia. Miten sotaa voi tutkia marginaalin ja alistetun ihmisen näkökulmasta? Sotaa onkin tarkasteltu esimerkiksi sen ympäristövaikutusten kautta tai postkolonialistisesta perspektiivistä.⁷⁰ *Feministiset teorit* sisältävät lukuisia eri lähestymistapoja, joita yhdistää pyrkimys tarkastella sotaa sukupuoli-rakenteiden ja alistettujen ihmisten näkökulmista.⁷¹

Episteeminen traditio	Traditionaalinen	Luonnontieteellinen	Diskursiivinen
Teoriaperinne Rationalistiset teorit	käytetään Esimerkiksi: -sodan syyt (tietty) -tiettyjen sotien logiikka -sota valtiopolitiikan osana (esim. <i>miksi Saksa aloitti sodan?</i>)	yleinen Esimerkiksi: -sodan syyt (kv-järjestelmässä) -sota kv-järjestelmässä (esim. <i>minkä tekijöiden vallitessa [tilastollinen aineisto] sota syttyy?</i>)	hyvin harvinaisen
Konstitutiiviset teorit	käytetään Esimerkiksi: -sodan kuva -sota rakennelmana -mikrohistoria (esim. <i>millaista sota oli 1960-luvulla?</i>)	hyvin harvinaisen	yleinen Esimerkiksi: -tutkimuksen arvot -sodan kokemus (esim. <i>mitä viestitettiin kun sota määritetään näin?</i>)

Kuva 1: Suuntaa-antava esitys mainittujen episteemisten traditioiden ja teoriaperin- teiden suhteesta sekä joitain esimerkkejä mahdollisista tutkimusaiheista ja tutkimus- kysymyksistä.

Postmoderni tutkimus kohdistaa kritiikkinsä totuuden perustallisuutta kohtaan. Nimikkeen alle sopivia lähestymistapoja yhdistää kiinnostus vallan ja tiedon suhteeseen, postpositivistiset metodologiat sekä usko siihen, että ei ole ole- massa sellaista perustaa, jonka puitteissa kilpailevia (teoreettisia) väittämiä voisi arvioida. Postmodernille tutkimukselle on ominaista pyrkimys muokata vallit- sevia yhteiskunnallisia ymmärryksiä oman tavoitteen ajamiseksi. Jos vallitsevan ajattelun kovia totuuksia kansainvälisissä suhteissa voitaisiin korvata rauhalli- semmilla lähestymistavoilla, voidaan sotakin silloin poistaa kansainvälisestä

⁷⁰ Laakkonen & Vuorisalo (2007). Barkawi & Laffey (2006). Postkolonialistinen näkökul- man voidaan ajatella myös sitoutuvan ns. marksilaiseen sodan tutkimuksen traditioon, jossa sota nähdään yhteiskuntien luokkajaon tuotteena ja valtioiden uusien markkinoiden ja raa- ka-ainevarojen tavoittelun tuloksena. Erityisesti kapitalistisen järjestelmän katsottiin edesauttavan sotien syntyä. Marksilaisesta sodan teoriasta ks. esim. Kára (1968) ja Semmel (1981).

⁷¹ Feministisen teorian lähestymistavoista, ks. esim. Sylvester (2011); Dudink, Hagemann & Tosh (2004); Tickner (2002), s. 283–286; Goldstein (2001).

järjestelmästä.⁷² Toisaalta sodan tutkimuksessa postmodernit lähestymistavat saattavat herättää syytöksiä arvorelativismista, joka on erityisen raskauttavaa suhteessa yleiseen suhtautumiseen sotaan eksistentiaalisti pahana.

3.3.4. Sodan tutkimuksen teemoja ja keskustelukysymyksiä

Strategiantutkimukselliselta näkökulmalta erityisen kiinnostavina voidaan pitää muutamia edellä kuvattuihin lähestymistapoihin sitoutuvia erillisiä teemoja ja keskustelukysymyksiä: sodankuva tai sodan luonne -keskustelua, sodan syyt - tutkimustraditiota, globalisaatiota ja niin kutsuttua oikeutetun sodan tutkimusperinnettä.

Sodan kuva tai sodan luonne -keskustelu pohtii sodan ilmenemistä aseellisen väkivallan käyttöä ja taisteluita laajempänä ilmiönä, mutta menemättä sotaan poliittisena ilmiönä. Keskustelua käydään siitä, muuttuuko sodan luonne, ja pyritään selittämään sodankuvan muutoksia ja niiden perusteita. On selvää, että sota, siten kuin se ilmenee taistelukentällä, on monin tavoin muuttunut vaikkapa viimeisen tuhannen vuoden aikana. Keskustelua käydään siitä, heijastaako tämä käydyn sodan tapojen muutos sodankuvan ja sitä kautta sodan luonteen muutosta vai peräti muutosta sodan olemuksessa.⁷³ Keskustelun pohjavire palautuu synkän ja valoisamman ihmiskuvan väliseen jännitteeseen. Jos sodan olemus muuttuu, siitä voitaneen päästä eroon. Jos kyse on vain sodankäynnin tapojen ja ilmenemien muutoksista, sodan ontologinen luonne yhtenä yhteisöllisen elämän pysyvistä, ikävistä tukipilareista säilyy.

Sotaa tutkii laajasti ns. *sodan syyt* -traditio.⁷⁴ Realistinen perinne suhtautuu ihmisluontoon synkeästi ja näkee sodan väistämättömänä, liberalistinen tulkintraditio näkee sodan välttämisen mahdolliseksi. Sodan syitä on tässä monitahoisessa diskurssissa etsitty eri analyysitasoilta, kuten kansainväliseltä järjestelmätasolta, valtiotasalta valtioiden välisiä suhteita painottaen sekä toisaalta valtion sisäisistä yhteiskunnallisista syistä. Erillinen lukunsa on päätöksentekoprosessien tutkimus sodan syttymisten yhteydessä.⁷⁵

⁷² Postmoderni tutkimus voisi vaikkapa kiinnittää huomiota siihen, että tappaminen ei sana esiinny kv-politiikan oppikirjoissa vaikka on keskeinen osa sotaa. (Kiitän Tommi Koivulaa tästä huomiosta).

⁷³ Ks. esim. Toffler & Toffler (1993); Lynn (2003), s. 331–341; Keegan (1993); van Creveld (1991); Raitasalo & Sipilä (2008a). Kuten Colin Gray asian muotoilee: “War is organized violence threatened or waged for political purposes. That is its nature.” Siten Graylle sodan olemus on muuttumaton, mutta sen luonne muuttuu. Ks. Gray (2005), erit. s. 29–37, lainaus sivulta 30.

⁷⁴ Sodan syyt (*causes of war*) tutkimussuuntaus on kokonaisuutena altis kausaliteettia käsitteleville pohdintoille. Korrelaatio ja korrespondenssi eivät ole itsestään selviä ja itse kausaliteettia voidaan lähestyä monista näkökulmista, ks. esim. Kurki (2006) ”humelaisen”, luonnontieteellisen kausaliteetin kritiikistä. Kysymys siitä, mikä on sodan syy, on itse asiassa aina nippu useita erilaisia monimutkaisia kysymyksiä.

⁷⁵ Ks. esim. Levy & Thompson (2010); Suganami (1996); Vasquez (1993); Rotberg & Rabb

Sodan syntymisen sekä alkuperän tutkimuksessa pyöritellään usein erilaisia syykategorioita ja keskustellaan niiden luonteesta ja keskinäisestä painoarvosta sekä käytettävyydestä. Tällaisia kategorioita ovat muun muassa välittömät syyt ja taustasyyt, vaikuttavat ja mahdollistavat syyt sekä välttämättömät ja riittävät syyt. Syihin liittyvät keskustelut kohtaavat usein hankaluuksia esimerkiksi tarkastelun tason suhteen.

Välittömillä (*immediate*) syillä viitataan niihin tapahtumiin, jotka nimenomaisesti aiheuttivat jonkin tietyn sodan. Tällaiset syyt voivat usein olla hyvinkin triviaaleja tai sattumanvaraisia kuten El Salvadorin ja Hondurasin välillä 1969 käyty ns. jalkapallosota, joka sai alkunsa maiden välistä jalkapallo-ottelua seuranneesta mellakoinnista. Taustasyyt (*underlying causes*) taas painottavat rakenteellisia syitä, jotka ovat sotien taustalla. Vaikuttavilla (*efficient*) syillä tarkoitetaan syitä, jotka ovat yksittäisten sotien taustalla kuten sitä, että valtio X haluaa jotain mitä on valtiolla Y eikä saa sitä muutoin kuin väkivalloin. Mahdollistavat (*permissive*) syyt ovat taas tekijöitä, jotka mahdollistavat sodan kansainvälisessä järjestelmässä sitä kuitenkaan suoraan aiheuttamatta. Esimerkki mahdollistavasta syystä on esimerkiksi se, että kansainvälisessä järjestelmässä ei ole valtioiden yläpuolella toimijaa, joka voisi taata rauhan ja toimia puolueettomana tuomarina. Sodan syitä voidaan myös pohtia välttämättömien (*necessary*) ja riittävien (*sufficient*) syiden kautta. Välttämätön syy on sellainen, jota ilman sota ei voi sytyä kun taas riittävänä syynä pidetään syytä, joka takaa sodan syttymisen jollain aikavälillä.

Luokittelut ovat hyödyllisiä apuvälineitä, mutta eivät aina tarjoa mielekkäitä vastauksia kysymyksiin. Eritoten jos tarkastelutaso ei kohtaa kysymyksenasettelua mielekkäästi. Niinpä toisen maailmansodan syiksi voidaan väittää hermoimpulsseja tiettyjen yksilöiden aivoissa tai vastaavasti, toisessa ääritapauksessa, sitä, että Saksan joukot 1.9.1939 kello 4.45 aamulla hyökkäsivät Puolaan. Kumpikaan selitys – vaikka sinällään paikkaansa pitävätkin – tuskin on montakaan tarkastelijaa tyydyttävä vastaus maailmansodan synnylle.

Tietolaatikko 2: Sodan syitä.

Kylmän sodan jälkeen on tutkimuksessa noussut vahvasti esiin myös ns. *globalisaatio*. Kattotermin alta löytyy lukuisia erilaisia lähestymistapoja, joita sitoo ajatus siitä, että kehittyvä ja maapalloistuva talous ja ennen kaikkea tiedonvälitys ovat johtamassa siihen, että valtiolliset rajat menettävät merkitystään ja että tutkimusagendassa pitäisi tästä syystä keskittyä globaaliin tarkasteluun. Globalisaatiotutkimus sitoutuu myös keskusteluun sodan territoriaalisesta luonteesta ja valtioiden merkityksestä.⁷⁶ Merkittävimpiä avauksia sodan ja globalisaation suhteessa on Mary Kaldorin kontroversiaali teos ”Uudet ja vanhat sodat”.⁷⁷ Globalisaatiolla on ollut myös liittymäpintaa sodan tutkimukseen muilla ta-

(1989). Psykologisista tekijöistä ks. Stein (2002). Sodan syttymistä on tarkasteltu myös kiinnittäen erityistä huomiota ihmisten biologiaan ja erilaisiin kognitiivisiin mekanismeihin, ks. Rosen (2005).

⁷⁶ Ks. esim. artikkelit teoksessa Grenfell & James (2008).

⁷⁷ Kaldor (2006).

voin. Merkittävä esimerkki on sodan rooli kulttuurivaikutteiden levittäjänä globaalilla tasolla.⁷⁸

Niin sanotulla *oikeutetun sodan* (*Bellum Justum, Just War*) tutkimusperinteellä on myös vahva asema tiedeyhteisössä. Jo ammoisista ajoista sodan oikeutukseen on kiinnitetty paljon huomiota.⁷⁹ Lähestymistapa on kahtia jakautunut, yhtäältä on ns. *ius ad bellum*, joka määrittelee sodan aloittamisen problematiikkaa kansainvälisoikeudelliselta kannalta sekä toisaalta keskiaikaisesta perinteestä ja Hugo Grotiuksesta ponnistava *ius in bello*, joka käsittelee sodan oikeussääntöjä, oikeutta sodassa. Oikeutetun sodan koulukunta on instrumentaalinen tutkimussuuntaus, jossa tunnustetaan, että sotia valitettavasti esiintyy, mutta pyritään vaikuttamaan niiden käymiseen ja käytänteisiin. Nykyään sodan oikeudellinen käsittäminen on lukuisien haasteiden edessä sovittaessaan sotaan ja sen käyntiin vaikkapa suojeluvastuun periaatetta tai kyberulottuvuuteen liittyvää oikeudellista problematiikkaa.⁸⁰

Sodan tutkimus on siis hyvin laaja ja hajanainen kenttä, jolla tutkimusta tehdään monista eri lähtökohdista. Tuore kvantitatiivinen, bibliometrinen tutkimus osoittaa, että nykyisellä konfliktitutkimuksella on edelleen hyvin dynaaminen fokus ja että suurin osa tutkimuksista edelleen keskittyy valtioiden väliseen sotaan. Sillanpää ja Koivula tunnistavat neljä tutkimuksellista klusteria: *rauhan edellytykset, kansainvälisten konfliktien kehittymisen, konfliktien syntymisen logiikan ja sisällissodan tutkimuksen*. Klustereista ensimmäinen, *rauhan edellytykset* (*Prerequisites for peace*), keskittyy yhteiskunnallisiin, poliittisiin ja taloudellisiin tekijöihin, jotka edistävät rauhaa. Suuntauksella on valtiokeskeinen ja kataklysminen lähestyminen sotaan. Sotaa itse asiassa lähestytään epäsuorasti sen ilmenemättömyyden kautta. Toinen klusteri, *kansainvälisten konfliktien kehittyminen* (*The evolution of international conflicts*), sisältää sekä valtiotasoa että järjestelmätasoa lähestymistapoja. Kolmas suuntaus, *konfliktin syttymisen logiikka* (*The logic of conflict initiation*) on lähestymistapa, joka liittyy ensimmäiseen tunnistettuun diskurssiin. Se on valtiokeskeinen ja jaettavissa kahteen sodan syttymislogiikan mukaisesti (sota poliittisena liikkeenä strategisessa pelissä vs. demokraattisen valtiojärjestelmän toimintahäiriö). Neljännessä diskurssissa, *sisällissodan tutkimuksessa* (*Study of civil war*), yhdistävät tekijät ovat valtion sisäinen ulottuvuus sekä yleinen kataklysminen lähestymistapa pikemminkin kuin mikään teoreettinen suuntaus. Sillanpään ja Koivulan identifioimat neljä diskurssia ovat erityisen mielenkiintoisia, koska ne heijastavat konfliktin ja sodan tutkimuksen käytäntöä. Heidän havaintonsa osaltaan vahvistavat vaikutelmaa siitä, ettei so-

⁷⁸ Barkawi (2006).

⁷⁹ Esimerkiksi antiikin Roomassa oikeutetun sodan käsite oli keskeisen tärkeä ja yhden pappiskollegion, ns. fetiaalipappien tehtäviin liittyi keskeisesti sodan oikeutus ja sodan oikeanlainen julistaminen. Jotkin antiikin auktorien ilmaukset on irrotettu historiallisesta asiayhteydestään osaksi diskurssia kuten jo Grotiuksen siteeraama Ciceron Marcus Antoniusta vastaan suunnattujen filippiläispuheiden lausahdus: ”Etenim cum inter bellum et pacem medium nihil sit, necesse est tumultum, si belli non sit, pacis esse.” (Cicero, *Philippica Octava*, 4).

⁸⁰ Corey & Charles (2012); Walzer (1977); Hensel (2008); Williams (2012). Suojeluvastuusta ks. Pattison (2010), oikeudellisesta kyberproblematiikasta Palojarvi (2009).

dan ja konfliktin tutkimuksen saralla näytä olevan selkeää sodan temaattisen tutkimuksen perinnettä tai keskeistä tutkimuksellista korpusta.⁸¹

3.4. Johtopäätöksiä

Sodan ymmärtäminen ja tutkiminen ilmiönä edellyttää monitasoista lähestymistä. Tutkimuksellisessa kontekstissa on usein syytä pohtia ja määritellä sota vähintään tutkimuksen rajaamiseksi.⁸² Millainen on sodan ontologia, ilmiön olemus, joka erottaa sen kaikista muista yhteiskunnallisista ja käsitteellisistä rakennelmista? Sodan olemuksen, sen keskeisten, määrittävien piirteiden tulisi muodostaa sodan tutkimuksen pohja. Siitäkin huolimatta, että nämä ontologiset piirteet, tai pikemminkin niiden vaikutukset fyysiseen ja sosiaaliseen todellisuuteen, eivät välttämättä ole helppoja tunnistaa tai luokitella. Tässä luvussa on esitetty, että sodan keskeiset piirteet olisivat: (fyysinen) väkivalta⁸³, epävarmuus ja kitka, vastustaja, joukkotoiminta, sosiaalinen korvattavuus ja tavoitteellisuus⁸⁴. Sodan ilmenemät ovat kuitenkin moninaiset.

Suomalainen sodan tutkimus on suhteellisen vähäistä ja hajaantunutta. Sodan historian, erityisesti Suomen 1900-luvun sotien, tutkimuksen perinne on vahva, mutta tutkimus on varsin tapahtumaorientoitunutta.⁸⁵ Varsinkin maailmansotien tutkimus omalta osaltaan ruokkii ja uudentaa suomalaiselle yhteiskunnalle merkittäviä narratiiveja. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa sotaan liittyvä lähinnä rauhantutkimuksellinen ulottuvuus.

Puolustushallinnossa sota on jo määritelmällisesti keskeinen referentti. Sotaa sivuava tutkimus Suomessa keskittyy pitkälti hallinnonalan näkökulmasta välittömästi hyödylliseen. Sodan kuvaa ja turvallisuusympäristöä arvioiva tutkimus pitää sisällään myös tulevaisuudentutkimuksellista näkökulmaa pyrkessään ennustamaan tulevaa kehitystä.⁸⁶ Tyypillisesti pyritään esimerkiksi arvioimaan tulevia kehityskulkuja ja tulevaa sodankuvaa.⁸⁷ Tällaisilla tuotteilla pyritään vastaamaan pitkän aikajänteen suunnittelun tiedontarpeisiin. Lähestymistapa sotaan on usein teknologialähtöinen.⁸⁸ Tulevaan turvallisuusympäristöön ja sodankuvaan liittyvän keskustelun laineet väikkyvät taustalla esimerkiksi

⁸¹ Sillanpää & Koivula (2010). Aineisto kvantitatiiviseen tutkimukseen kerättiin bibliometrisesti ja se käsitti yli 1 300 artikkelia, jotka olivat ilmestyneet 40 konfliktintutkimuksen alaan kuuluvassa tiedelehdessä 2000–2006.

⁸² Tässä on myös tähdennettävä, että fokus on ja tulee olla sodan ilmiössä eikä sitä kuvaa-vissa sanassa tai sanoissa, niin tärkeää kuin onomasiologia onkin.

⁸³ Tekijä, joka on ehdottomasti huomioitava, ks. esim. Paret (1992), s. 108.

⁸⁴ Täysin satunnaista ja päämäärätöntä väkivaltaa ei voida määrittää sodaksi.

⁸⁵ Virkistäviä avauksiakin on kuten esim. Laakkonen & Vuorisalo (2007). Myös pyrkimyksiä yhteiskunnan ja sotalaitoksen vuorovaikutusta painottaviin yleisesityksiin on ollut, ks. esim. Malkki, Marjomaa, Raitasalo, Karasjärvi & Sipilä (2008).

⁸⁶ Tulevaisuudentutkimuksesta ks. Sivonen tässä teoksessa.

⁸⁷ Esimerkiksi Forsström (2002) ja sitä seuranneet ”Maavoimien taistelun kuvat”-tutkimukset.

⁸⁸ Hyvänä esimerkkinä vaikka säännöllisin väliajoin julkaistavat sotatekniset arviot ja ennusteet (STAE) kuten Kari *et al.* (2008).

asevelvollisuutta koskevassa keskustelussa. Myös vaikkapa sotilaallisen voiman käytön perusteita on pohdittu uskottavuustutkimuksin.⁸⁹

Strategian tutkimus, toisin kuin monet muut tieteenalat, pyrkii usein palvelemaan välittömiä tiedollisia intressejä erityisesti (puolustus)hallinnossa ja luomaan välineitä nykytilanteen ymmärtämiseen ja tulevaan varautumiseen. Tämä pragmaattinen, instrumentaalinen lähestymistapa on leimannut strategian tutkimusta.⁹⁰ Yleinen länsimainen katsantokanta suhtautuu sotaan Raportin kataklysmisen mallin mukaisesti onnettomuutena. Strategian tutkimus voidaan siten akateemisessa maailmassa nähdä tavallaan pahan välineellistämisenä, mikä on omiaan marginalisoimaan strategian tutkimusta tiedemaailmassa.

Strategian tutkimus, keskittyessään tutkimaan ensisijassa sodan suhdetta valtion turvallisuuspäämääriin ja niiden tavoitteluun, ei lähesty sotaa ilmiönä sen koko laajuudessa. Sodan merkitys yhteiskunnalle on paljon laajempi kuin mitä strategian tutkimus tai sitä sivuava turvallisuuspolitiikan ja kansainvälisten suhteiden tutkimus tutkimusaloina käsittelevät.

Sodan keskeisen merkityksen vuoksi olisi toivottavaa, että myös pienen maan tiedeyhteisössä olisi tilaa mahdollisimman monipuoliselle sodan tutkimukselle. Sodalla on merkitystä suomalaisellekin yhteiskunnalle muun muassa identiteettien tasalla. Sodan merkitys näkyy myös vaikkapa sodan käymiseen tarkoitettujen valtiollisten toimijoiden (Puolustusvoimat) ylläpitämisenä varoilla. Tämä huomioiden sodan ilmiön tutkimiseen osoitetaan huomattavan pieniä panostuksia. Sodan tutkimus kaipaa, paitsi selkeyttämistä ja irrottamista muiden aihealueiden ikeestä, emansipaatiota, myös uusia avauksia ja tutkimussuuntauksia.

Traditionaalisessa historian tutkimuksessa poikkitieteellinen menetelmä ja teoretietoisuus voisi edistää sekä sotahistorian että strategian ja kansainvälisten suhteiden tutkimusta. Sotataidon oppialalla taas erityistä huomiota vaatisi strategian ja operaatiotaidon sekä sotahistorian rajapinnat ja käsitteistö. Territoriaalisuuden ja muuttuvan maantieteen vaikutukset sotaan, vaikka siten kuin ne näkyvät globalisaation ja kybertoimintaympäristön linssien läpi, on vain yksi erityinen tutkimusta kaipaava alue. Tutkimusta kaipaavia kohteita on lukuisia muitakin, yksin sodan ja talouden yhteen kietoutuminen vaatisi määrätietoisia tutkimusohjelmia.⁹¹

Erityisesti sodan ontologian tutkimus ja sodan merkityksen ja rakentumisen laaja-alainen käsittely on tärkeää, jotta voidaan edistää ennakoasetelmien ja -olettamien purkamista (eikä vähiten rauhantutkimuksessa). Polemologian renessanssi olisi toivottava. Sotaa käsitteleviä teorioita tulisi pystyä arvioimaan osana oman kotimaisen sodan tutkimuksen keskustelua. Robert Coxia lainaten ”teoria on aina jotakuta varten ja johonkin tarkoitukseen”.⁹² Vaikkapa yhdysvaltalaisessa tieteellisessä keskustelussa syntyneet teoriat ja lähestymistavat ei-

⁸⁹ Ks. esim. Tarvainen (2012).

⁹⁰ Vrt. Sivonen (2006).

⁹¹ Sodan ja talouden dualismiin liittyy usein kysymys sodan teknologiaa edistävästä luonteesta, ks. esim. Ruttan (2006).

⁹² "Theory is always for someone and for some purpose", Cox (1981), s. 128.

vät välttämättä ole suoraan sovellettavissa pienen maan erityisiin näkökulmiin eivätkä siten välttämättä palvele päätöksentekoa tukevaa tutkimustakaan parhaalla mahdollisella tavalla.

Sodan käsitteen joustavuus ja aseellisen voimankäytön merkittävyys maailmalla on johtanut myös käytännön politiikan tason pyrkimyksiin määrittää sotaa ja sen hyväksytyjä käytänteitä omien intressien mukaiseksi. Lainaten George W. Bushin presidenttiehdokkaana pitämää puhetta: ”[...] joukkojemme rakentamisessa meidän tulee turvautua sodankäynnin teknologian kehittymiseen. Tämä mahdollistaa rauhan ylläpitämisen ja *sodan uudelleenmäärittelyn omilla ehdoillamme*.”⁹³ Määritelmät, akateemisetkaan, eivät ole pelkästään neutraaleja, arvovapaita ja käytänteitä kuvaavia. Ne myös luovat ja muokkaavat käytänteitä ja todellisuutta.⁹⁴ Tämänkin vuoksi sodan tutkimus on yhteiskunnallisesti tärkeää. Sota on monin tavoin vaikeasti lähestyttävä tutkimusaihe, liian hirvittävä tutkittavaksi, mutta juuri siksi sitä pitää tutkia.

LÄHTEET

Aaltola, Mika; Joonas Sipilä & Valtteri Vuorisalo, 2011. *Securing Global Commons. A Small State Perspective*. FIIA Working Paper 71.

Adam, Barbara; Ulrich Beck & Joost Van Loon (eds.), 2000. *The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory*. SAGE Publications.

Adler, Emanuel & Vincent Pouliot, 2011. ”International Practices”, *International Theory*, vol. 3, no. 1, s. 1–36.

Afflerbach, Holger & Hew Strachan (eds.), 2012. *How Fighting Ends. A History of Surrender*. Oxford University Press.

Alker, Hayward R. & Thomas J. Biersteker, 1984. ”The Dialectics of World Order: Notes for a Future Archeologist of International Savoir Faire”, *International Studies Quarterly* vol. 28, no. 2, s. 121–142.

Allison, Graham & Philip Zelikow, 1999. *Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*. 2nd edition. Longman.

Barkawi, Tarak, 2006. *Globalization and War*. Rowman & Littlefield Publishers.

⁹³ George W. Bush, ”Commencement Address at the United States Naval Academy in Annapolis”, Maryland, May 25 2001, in *Weekly compilation of Presidential Documents* (2001), pp. 804–807 [www.gpoaccess.gov/wcomp/index.html]. Sitaatti: “[...] we must build forces that draw upon the revolutionary advances in the technology of war that will allow us to keep the peace by *redefining war on our terms*.” (kursivointi lisätty)

⁹⁴ Vrt. Koivula tässä teoksessa.

Barkawi, Tarak & Shane Brighton, 2011. "Powers of War: Fighting, Knowledge, and Critique", *International Political Sociology*, vol. 5, no. 2, s. 126–143.

Barkawi, Tarak & Mark Laffey, 2006. "The postcolonial moment in security studies", *Review of International Studies*, vol. 32, no. 2, s. 329–352.

Black, Jeremy, 2010. "The Western Way of War", teoksessa George Kassimeris & John Buckley (eds.), *The Ashgate Research Companion to Modern Warfare*. Ashgate, s. 11–16.

Bouthoul, Gaston, 1962. *Le phénomène-guerre, methodes de la polemologie, morphologie des guerres, leurs infrastructures (technique, demographique, economique)*. PBP.

Braudel, Fernand, 1969. *Écrits sur l'histoire*. Flammarion.

Braudel, Fernand, 1990. *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II. Vol I.* transl. S. Reynolds. Fontana Press.

Brighton, Shane, 2011. "Three Propositions on the Phenomenology of War", *International Political Sociology*, vol. 5, no. 1, s. 101–105.

Brown, Michael E.; R. Owen Coté, Jr.; Sean M. Lynn-Jones & E. Steven Miller (eds.), 1998. *Theories of War and Peace. An International Security Reader*. MIT Press.

Brown, Michael E.; Sean M. Lynn-Jones & E. Steven Miller (eds.), 1996. *Debating the Democratic Peace*. MIT Press.

Bueno de Mesquita, Bruce, 2009. "War and Rationality", teoksessa M.I. Midlarsky (ed.), *Handbook of War Studies III. The Intrastate Dimension*. The University of Michigan Press (2009), s. 3–29.

Bueno de Mesquita, Bruce, 2010. *Principles of International Politics*. 4th Edition. CQ Press.

Bueno de Mesquita, Bruce & David Lalman, 1992. *War and Reason. Domestic and International Imperatives*. Yale University Press.

Bull, Hedley, 2002. *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. 3rd Ed. Columbia University Press.

Burke, Anthony, 2007. "Ontologies of War: Violence, Existence and Reason", *Theory & Event*, vol. 10, no. 2.

Burke, Peter, 1990. *The French Historical Revolution. The Annales School, 1929-1989*. Polity Press.

Burke, Victor Lee, 1997. *The Clash of Civilizations. War-making & State Formation in Europe*. Polity Press.

von Clausewitz, Carl, 1980[1832]. *Vom Kriege. Hinterlassenes Werk des Generals Carl von Clausewitz*. 19. Aufl., Jubiläumsausg. Dümmler.

Corey, David D. & J. Daryl Charles, 2012. *The Just War Tradition. An Introduction*. ISI Books.

Cox, Robert, 1981. "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millennium - Journal of International Studies*, vol. 10, no. 2, s. 126–155.

van Creveld, Martin, 1991. *The Transformation of War*. Free Press.

van Creveld, Martin, 2008. *The Culture of War*. Ballantine Books.

Delbrück, Hans, 1920. *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte. 1, Das Altertum*. Verlag von Georg Stilke.

Dudink, Stefan; Karen Hagemann & John Tosh (eds.), 2004. *Masculinities in Politics and War. Gendering Modern History*. Manchester University Press.

Engen, Robert, 2009. *Canadians under Fire. Infantry Effectiveness in the Second World War*. McGill - Queen's University Press.

Forsström, Pentti, 2002. *Venäjä vuonna 2020. Arvioita sotilaspolitiikasta ja sen perusteista*. Maavoimien taistelun kuvat 2020 - Ensimmäisen vaiheen taustatutkimus. Maanpuolustuskorkeakoulu: Strategian laitos. Julkaisusarja 2, Tutkimus-
selosteita 15.

France, John, 2011. *Perilous Glory. The Rise of Western Military Power*. Yale University Press.

Fry, Douglas P., 2006. *The Human Potential for Peace. An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence*. Oxford University Press.

Gat, Azar, 2001. *A History of Military Thought. From the Enlightenment to the Cold War*. Oxford University Press.

Gat, Azar, 2006. *War in Human Civilization*. Oxford University Press.

Gat, Azar, 2009. "So Why Do People Fight? Evolutionary Theory and the Causes of War", *European Journal of International Relations*, vol. 15, no. 4, s. 571–599.

- Gegner, Martin & Bart Ziino (eds.), 2012. *The Heritage of War*. Routledge.
- Geller, Daniel S. & J. David Singer, 1998. *Nations at War. A Scientific Study of International Conflict*. Cambridge Studies in International Relations 58. Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony, 1985. *The Nation-State and Violence. Volume Two of A Contemporary Critique of Historical Materialism*. Polity Press.
- Goldstein, Joshua S., 2001. *War and Gender*. Cambridge University Press.
- Gray, Colin, 2005. *Another Bloody Century. Future Warfare*. Weidenfeld & Nicolson.
- Grenfell, Damian & Paul James (eds.), 2008. *Rethinking Insecurity, War and Violence. Beyond Savage Globalization?* Routledge.
- Grossmann, David, 1995. *On Killing. The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society*. Back Bay Books, Little, Brown and Company.
- Gunn, Steven; David Grummitt & Hans Cools, 2008. "War and the State in Early Modern Europe: Widening the Debate", *War in History*, vol. 15, no. 4, s. 371–388.
- Hanson, Victor Davis, 2001. *Carnage and Culture. Landmark Battles in the Rise of Western Power*. Doubleday.
- Harris, William, 1979. *War and Imperialism in Republican Rome 327-70 BC*. Clarendon Press.
- Heng, Yee-Kuang, 2006. *War as Risk Management. Strategy and Conflict in an Age of Globalised Risks*. Routledge.
- Hensel, Howard M. (ed.), 2008. *The Legitimate Use of Military Force. The Just War Tradition and the Customary Law of Armed Conflict*. Ashgate.
- Herrmann, Richard K., 2002. "Linking Theory to Evidence in International Relations" teoksessa Carlsnaes, W., Risse, T. & Simmons B.A. (eds), *Handbook of International Relations*. Sage Publications, s. 119–136.
- Heuser, Beatrice, 2008. "Misleading Paradigms of War: States and Non-State Actors, Combatants and Non-Combatants", *War & Society*, vol. 27, no.2, s. 1–24.
- Heuser, Beatrice, 2010. *The Evolution of Strategy. Thinking War from Antiquity to the Present*. Cambridge University Press.

Honig, Jan Willem, 2012. ”Reappraising Late Medieval Strategy: The Example of the 1415 Agincourt Campaign”, *War in History*, vol. 19, no. 2, s. 123–151.

Huttunen, Mika, 2010. *Monimutkainen taktiikka*. Taktiikan laitos, julkaisusarja 1, 2/2010. Maanpuolustuskorkeakoulu.

Joas, Hans, 2003. *War and Modernity*, Transl. R. Livingstone. Polity.

Kaldor, Mary, 2006. *New & Old Wars. Organized Violence in a Global Era*. 2nd edition. Polity Press.

Kant, Immanuel, 2007. *Critique of Pure Reason*. Cambridge University Press.

Kára, Karel, 1968. ”On the Marxist Theory of War and Peace”, *Journal of Peace Research*, vol. 5, no. 1, s. 1–27.

Kari, Mikko *et al.* (toim.), 2008. *Sotatekninen arvio ja ennuste 2025 (STAE 2025). Osa 2, Puolustusjärjestelmien kehitys*. Puolustusvoimien teknillinen tutkimuslaitos.

Keegan, John, 1993. *A History of War*. Hutchinson.

Keeley, Lawrence, 1996. *War before Civilization*. New York.

Kerttunen, Mika, 2010. *Kuinka sota voitetaan. Sotilasstrategiasta ja sen tutkimisesta*. Maanpuolustuskorkeakoulu: Strategian laitos. Julkaisusarja 2, no 45.

Kesseli, Pasi, 2008. ”Operaatiotaito ja taktiikka tieteenalana”, teoksessa Huttunen, M. & Metteri, J. (toim.), *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Maanpuolustuskorkeakoulu: Taktiikan laitos. Julkaisusarja 2, taktiikan asiatietoa, n:o 1/2008.

Koivula Tommi, 2009. ”Towards an EU Military Ethos.” *European Foreign Affairs Review*, vol. 14, no. 2, s. 171–190.

Kurki, Milja, 2006. ”Causes of a divided discipline: rethinking the concept of cause in International Relations theory”, *Review of International Studies*, vol. 32, no. 2, s. 189–216.

Laakkonen, Simo & Timo Vuorisalo (toim.), 2007. *Sodan ekologia. Nykyaikaisen sodankäynnin ympäristöhistoriaa*. Suomalaisen kirjallisuuden seura.

LeBlanc, Stephen A., 2003. *Constant Battles. The Myth of the Peaceful, Noble Savage*. St. Martin's Press.

Levy, Jack S., 2002. ”War and Peace” teoksessa Carlsnaes, W., Risse, T. & Simmons B.A. (eds.), *Handbook of International Relations*. Sage Publications, s. 350–368.

Levy, Jack S. & Thompson, William R., 2010. *Causes of War*. Wiley-Blackwell.

Levy, Jack S. & Thompson, William R., 2011. *The Arc of War. Origins, Escalation, and Transformation*. The University of Chicago Press.

Lynn, John A., 2003. *Battle. A History of Combat and Culture*. Westview Press.

Malkki, Janne; Risto Marjomaa; Jyri Raitasalo; Tero Karasjärvi & Joonas Sipilä, 2008. *Sodan historia*. Otava.

Marshall, Samuel Lyman Atwood, 1947. *Men Against Fire. The Problem of Battle Command*. University of Oklahoma Press.

McDermott, Rose, 2009. ”Emotions and War: An Evolutionary Model of Motivation” teoksessa M.I. Midlarsky (ed.), *Handbook of War Studies III. The Intra-state Dimension*. The University of Michigan Press, s. 30–59.

McNeill, William H., 1982. *The Pursuit of Power. Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000*. The University of Chicago Press.

Midlarsky, Manus I. (ed.), 1989. *Handbook of War Studies*. Unwin Hyman.

Midlarsky, Manus I. (ed.), 2000. *Handbook of War Studies II*. University of Michigan Press.

Midlarsky, Manus I. (ed.), 2009. *Handbook of War Studies III. The Intrastate Dimension*. University of Michigan Press.

Mitchell, William, 1999 [1925]. *Winged Defense*. Reprinted in D. Jablonsky (ed.), *Roots of Strategy 4*. Stackpole Books.

Olson, William C., 1972. ”The Growth of a Discipline” teoksessa B. Porter (ed.), *The Aberystwyth Papers: International Politics 1919–1969*. Oxford University Press, s. 3–29.

Otterbein, Keith F., 2004. *How War Began*. Texas A&M University Press.

Palojärvi, Pia, 2009. *A Battle in Bits and Bytes: Computer Network Attacks and the Law of Armed Conflict*. The Erik Castrén Research Reports 27. University of Helsinki.

Paret, Peter, 1992. *Understanding War. Essays on Clausewitz and the History of Military Power*. Princeton University Press.

Parker, Geoffrey, 2001. *The Military Revolution. Military innovation and the rise of the West 1500-1800*. (2nd ed.). Cambridge.

Pattison, James, 2010. *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene?* Oxford University Press.

Pinker, Steven, 2002. *The Blank Slate. The Modern Denial of Human Nature*. Penguin Books.

Porter, Patrick, 2009. *Military Orientalism. Eastern War through Western Eyes*. Hurst & Company.

Raitasalo, Jyri & Joonas Sipilä, 2004. ”Reconstructing war after the Cold war”, *Comparative Strategy*, vol. 23, no. 3, s. 239–261.

Raitasalo, Jyri & Joonas Sipilä, 2008a. ”Muuttuva sodan kuva” teoksessa Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä (toim.), *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: No 24, s. 329–341.

Raitasalo, Jyri & Joonas Sipilä (toim.), 2008b. *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: No 24.

Rapoport, Anatol, 1968. ”Introduction by Anatol Rapoport” teoksessa Carl von Clausewitz, *On War*, Penguin Books, s. 11–80.

Rich, John, 1993. ”Fear, Greed and Glory. The Causes of Roman War-making in the Middle Republic” teoksessa John Rich & Graham Shipley (eds.), *War and Society in the Roman World*, Routledge, s. 38–68.

Riches, David, 1991. ”Aggression, War, Violence: Space/time and Paradigm”, *Man* vol. 26, no. 2, s. 281–297.

Roberts, Michael, 1995. ”The Military Revolution 1560-1660” teoksessa Clifford Rogers (ed.), *The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*, Westview Press, s. 13–35.

Rodgers, Dennis & Robert Muggah, 2010. ”Gangs as Non-State Armed Groups: The Central American Case” teoksessa K. Krause (ed.), *Armed Groups and Contemporary Conflicts. Challenging the Weberian State*. Routledge, s. 100–116.

Rogers, Clifford (ed.), 1995. *The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*. Westview Press.

Rosen, Stephen Peter, 2005. *War and Human Nature*. Princeton University Press.

Rotberg, Robert I. & Theodore K. Rabb, 1989. *The Origin and Prevention of Major Wars*. Cambridge University Press.

Rüpke, Jörg, 1990. *Domi militiae. Die religiöse Konstruktion des Krieges in Rom*. Franz Steiner Verlag Stuttgart.

Ruttan, Vernon W., 2006. *Is War Necessary for Economic Growth? Military Procurement and Technology Development*. Oxford University Press.

Salminen, Tapio, 2010. ”Sota ja sodankäynti Suomen myöhäiskeskiajalla” teoksessa Hannele Klemettilä (päätoimittaja), *Suomalainen sotilas. Muinaisurbosta nyhtii*. Weilin+Göös, s. 136–163

Schofield, John, 2005. *Combat Archaeology. Material Culture and Modern Conflict*. Duckworth.

Schroeder, Paul W., 1997. ”History and International Relations Theory: Not Use or Abuse, but Fit or Misfit”, *International Security*, vol. 22, no. 1, s. 64–74.

Searle, John R., 1995. *The Construction of Social Reality*. The Free Press.

Semmel, Bernard (ed.), 1981. *Marxism and the Science of War*. Oxford University Press.

Shalit, Ben, 1988. *The Psychology of Conflict and Combat*. Praeger.

Shaw, Martin, 2005. *The New Western Way of War. Risk-Transfer War and its Crisis in Iraq*. Polity.

Sillanpää, Antti & Tommi Koivula, 2010. ”Mapping Conflict Research: A Bibliometric Study of Contemporary Scientific Discourses”, *International Studies Perspectives*, vol. 11, no. 2, s. 148–171.

Singer, J. David. & Melvin Small, 1972. *The Wages of War, 1816-1965: A Statistical Handbook*. John Wiley and Sons.

Sipilä, Joonas, 2005. ”Puuneista bastioneihin – sota ja historialliset esimerkit” teoksessa Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä (toim.), *Muuttuva Sota*. Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies, s. 25–53.

Sipilä, Joonas, 2011. "Privatisation and the Character of War", *Kungliga Krigsvetenskapssocietätens Handlingar och Tidskrift* Nr 1/2011, s. 55–74.

Sipilä, Joonas & Antti Lahelma, 2007. "War as a Paradigmatic Phenomenon: Endemic Violence and the Finnish Subneolithic" teoksessa T. Pollard & I. Banks (eds.), *War and Sacrifice. Studies in Archaeology of Conflict* (also published as volume 2 of *Journal of Conflict Archaeology*). Brill, s. 189–209.

Sivonen, Pekka, 2006. "Strategiantutkimuksen haasteista ja realismin ajanmuutoksesta" teoksessa Aki-Mauri Huhtinen & Jarmo Toiskallio (toim.), *Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto*. Maanpuolustuskorkeakoulu, s. 108–118.

Stein, Janice Gross, 2002. "Psychological Explanations of International Conflict" teoksessa W. Carlsnaes; T. Risse & B.A. Simmons (eds.), *Handbook of International Relations*. Sage Publications, s. 292–308.

Suganami, Hidemi, 1996. *On the Causes of War*. Clarendon Press.

Sylvester, Christine (ed.), 2011. *Experiencing War*. Routledge.

Tarvainen, Tiina (toim.), 2012. *Näkökulmia uskottavaan puolustuskykyyn*. Puolustusministeriö.

Tickner, J. Ann, 2002. "Feminist Perspectives on International Relations" teoksessa W. Carlsnaes; T. Risse & B.A. Simmons (eds.), *Handbook of International Relations*. Sage Publications, s. 275–291.

Tilly, Charles, 2006[1992]. *Coercion, Capital and European States, AD 990-1992*. Blackwell.

Toffler, Alvin & Heidi Toffler, 1993. *War and Anti-War. Survival at the Dawn of the 21st Century*. Little, Brown.

Vasquez, John A., 1993. *The War Puzzle*. Cambridge University Press.

Vasquez, John A. & Marie T. Henehan (eds.), 1992. *The Scientific Study of Peace and War. A Text Reader*. Lexington Books.

Väyrynen, Raimo (ed.), 2006. *The Waning of Major War. Theories and Debates*. Routledge.

Wallensteen, Peter, 2011. *Peace Research. Theory and Practice*. Routledge.

Waltz, Kenneth, 1959. *Man, the State and War. A Theoretical Analysis*. Columbia University Press.

Waltz, Kenneth, 1979. *Theory of International Politics*. Addison Wesley.

Walzer, Michael, 1977. *Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations*. Basic Books.

Weber, Max, 1978. *Economy and society: an outline of interpretative sociology*. Vol. 1. G. Roth & C. Wittich (eds.). University of California Press.

Whetham, David, 2009. *Just Wars and Moral Victories. Surprise, Deception and the Normative Framework of European War in the Later Middle Ages*. Brill.

Williams, Howard, 2012. *Kant and the End of War. A Critique of Just War Theory*. Palgrave Macmillan.

Wright, Quincy, 1964[1942]. *A Study of War*. Abridged by L.L. Wright. The University of Chicago Press.

4.

KONSTRUKTIVISMI

Christian Perheentupa

Tässä artikkelissa käsitellään muutaman esimerkkitutkimuksen kautta viime vuosina yhä lisääntynyttä konstruktivistista suuntausta suomalaisessa strategian tutkimuksessa. Tarkastelu puoltaa paikkaansa, koska kuten myöhemmin esiteltävät tutkimukset osoittavat, konstruktivistinen lähestymistapa avaa asioita monista uusista näkökulmista. Tämä artikkeli ei missään tapauksessa pyri olemaan kattava esittely konstruktivismista eikä edes suomalaisessa strategian tutkimuksen piirissä toteutetusta suuntauksen tutkimuksesta. Lyhyen esittelyn tarkoituksena on avata muutamia näkökulmia ja samalla valaista konstruktivistisen tarkastelutavan tarjoamia mahdollisuuksista. Laajempaa tieteenfilosofista taustaa ja konstruktivismin liittymistä muihin strategian tutkimuksen perinteisiin tarkastelee erikoistutkija *Tommi Koivula* omassa artikkelissaan. Suomalaisen strategian tutkimuksen määrittelyä on puolestaan tehnyt *Pekka Sivonen* kirjan esipuheessa ja omassa artikkelissaan.

Kansainvälisten suhteiden tutkimukseen konstruktivistinen suuntaus vaikiintui 1990-luvulla. Yhtenä keskeisimpänä kirjoittajana oli *Alexander Wendt*. Hänen *John J. Mearsheimerin* kanssa käymänsä väittely *International Security* -lehdessä rakensi osaltaan konstruktivistisen suuntauksen asemaa kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa.¹ Wendtin erään artikkelin nimi ”Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics” tiivistää oivallisella tavalla konstruktivistisen perusnäkökulman ja sen suhteen perinteiseen realistiseen koulukuntaan, jossa kansainvälinen politiikka nähdään valtioiden välisenä kamppailuna anarkian keskellä.²

Nimitys konstruktivismi kertoo jo karkeasti, mistä suuntauksessa on kysymys. Konstruoida – rakentaa – kertoo suuntauksen taustalla olevasta näkökulmasta, jonka mukaan ei ole olemassa objektiivisesti tarkasteltavaa maailmaa tai asioita, vaan asiat rakentuvat merkityksistä, joita me niille annamme.³ Tässä artikkelissa tarkasteltavaa konstruktivismin suuntausta kutsutaan usein englanninkielisessä kirjallisuudessa sosiaalisesti konstruktivismiksi (engl. *social constructivism*).⁴ Termi viittaa merkityksien rakentumistapaan sosiaalisessa vuoropuhelussa muiden kanssa. Yhteisöinä ja yksilöinä me annamme asioille merkityksiä. Konstruktivismi pyrkii löytämään vastauksia esimerkiksi strategian tutkimuksen kannalta olennaiseen kysymykseen siitä, miten asioista tulee turvallisuuskysymyksiä. Konstruktivistisen näkökulman mukaan turvallisuuskin on sosiaalisesti rakennettu kokonaisuus.

¹ Mearsheimer (1995a), Wendt (1995) Mearsheimer (1995b).

² Wendt (1992), Vuori (2008) s. 94 perusteellinen kuvailu väittelystä

³ Pettmann (2000) s. 11.

⁴ Wendt (2006) s. 90.

4.1. Konstruktivismi osana suomalaista strategian tutkimusta

Konstruktivismin tarjoamia tulokulmia erityyppisiin strategian ja turvallisuuspolitiikan aiheisiin ovat hyödyntäneet lukuisat suomalaisetkin tutkijat ja kirjoittajat. Esittelen tässä niistä muutaman. Valikoima ei ole missään mielessä kattava, vaan se pyrkii paremminkin antamaan kuvan siitä, minkälaisia erityyppisiä näkökulmia konstruktivistisen teorian käyttö voi avata tutkimuskohteesta. Yksittäisten tutkimusten lisäksi tietolaatikossa esittelen yhden konstruktivistisen tutkimussuuntauksen alle syntyneen teorian – turvallistamisteorian.

Nimensä mukaisesti konstruktivismi pyrkii avaamaan rakenteita tai toimintatapoja tässä tapauksessa strategian ja turvallisuuspolitiikan alalla. Teoria se pyrkii vastaamaan *miksi?*-kysymyksen lisäksi kysymykseen *miten?*⁵ Tommi Koivula käsittelee myöhemmin tässä teoksessa laajemmin kriittisen turvallisuuden tutkimuksen kenttää ja siihen erityisesti valtionhallinnossa liittyvää problematiikkaa. Vaikka Koivula jaotteleeekin konstruktivismin ja turvallistamisen erillisiin joskin toisiinsa kytkeytyviin suuntauksiin, niin tässä luvussa niitä käsitellään saman kattokäsitteen alla osana suomalaista strategian tutkimusta. Koivulan artikkelin kriittisen turvallisuustutkimuksen tieteellisfilosofista taustaa käsittelevät osiot kattavat jo sinänsä tämänkin luvun piirissä käsiteltyjen suuntausten taustat. Tarkoituksena onkin esimerkkitutkimuksia valottamalla antaa kuva konstruktivistisen tutkimusotteen mahdollisuuksista strategian tutkimuksen piirissä. Lisäksi artikkelissa esitellään lyhyesti konstruktivistisen tutkimuksen osakseen saamaa kritiikkiä.⁶

Ennen tässä artikkelissa esiteltäviä tutkimuksia samoja konstruktivistisia suuntauksia turvallisuustutkimuksessa on hyödynnetty Suomessa *ennenkin*. Erityisesti Kari Laitinen ja Arto Nokkala ovat jo 2000-luvun vaihteesta saakka käsitelleet turvallisuutta rakennettuna kokonaisuutena. Laitinen on ollut suomalaisen turvallistamisteorian etujoukoissa.⁷ Nokkala puolestaan on jo pitkään kirjoittanut identiteettien ja uhkakuvien merkityksestä turvallisuuspolitiikassa ja strategiasa.⁸ Useat perässä tulleet strategian tutkijat ovat rakentaneet juuri heidän tutkimuksilleen ja jopa ohjaukselle oman työnsä konstruktivismin ja strategian tutkimuksen parissa.

4.1.1. Sodan kuva ja asevoimat konstruoituna kokonaisuutena

Sodan kuvaa ja siihen pohjautuvaa näkemystä asevoiman rakenteesta voidaan tarkastella rakennettuna tai laadittuna (konstruoituna) kokonaisuutena. Jyri Raitasalon väitöskirja *Constructing war and military power after cold war – The role of the United States in the shared western understanding of war and military power in the Post-*

⁵ Wendt (2006).

⁶ Perusteellisen esityksen konstruktivismin tieteenfilosofisen taustasta antaa Juha A. Vuori (2008) artikkelissaan, jossa hän käsittelee konstruktivismin olemuksen ja kehityksen kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa.

⁷ Laitinen (1999), (2005), (2006), (2009).

⁸ Nokkala (2001), (2005), (2006), (2009).

*Cold War Era*⁹ vuodelta 2005 käsittelee juuri kylmän sodan jälkeistä länsimaisen sodan kuvan muutosta ja sen pohjalta esitettyä näkemystä asevoimien kehittämisestä.

Raitasalon tutkimusongelmana on ”Miten ja millaisten mekanismien kautta sotilaallisen voiman merkitys on muuttunut kylmän sodan päättymisen jälkeen?”. Raitasalo pilkkoo ongelman neljään tutkimuskysymykseen:

- 1) Miten läntisen ajattelun jaetut ymmärrykset sodasta ovat muuttuneet kylmän sodan jälkeen?
- 2) Mitkä ovat sotilaallisen voiman keskeiset kulmakivet nykyisessä kansainvälisessä järjestelmässä?
- 3) Kuinka näistä keskeisistä sotilaallisista suorituskyvyistä tuli sotilaallisen voiman ilmentymiä?
- 4) Kuinka yhdysvaltalainen keskustelu sodan kuvan muutoksesta (engl. *revolution in military affairs, RMA*) on vaikuttanut läntiseen käsitykseen sotilaallisesta voimasta?¹⁰

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessään Raitasalo tarkastelee läntisiä jaettuina ymmärryksiä (engl. *shared understandings*) sodasta. Lännen Raitasalo määrittelee historiallisesti eikä niinkään maantieteellisesti rakentuneena kokonaisuutena. Tutkimuksen tarkastelu on rajoitettu Yhdysvaltoihin ja Eurooppaan. Toisissa yhteyksissä määrittely käsittää Naton ja Euroopan unionin. Sodan kuva sisältää tehdyn erottelun mukaan yhteisen näkemyksen

- 1) uhasta ja siihen valmistautumisesta
- 2) sodan luonteesta
- 3) keskeisistä sotilaallisen voiman osaskokonaisuuksista
- 4) teknologian tasosta
- 5) materiaalien resurssien jakautumisesta kansainvälisessä järjestelmässä¹¹

Raitasalo lähestyy kohdettaan myös sodan paradigman viitekehystä käyttäen. Kylmän sodan jälkeisissä keskusteluissa ravisteltiin vanhoja rakenteita ja järjestelmiä. Osana kokonaisuutta työssä tarkastellaan kansainvälisten järjestelmien ja sosiaalisten rakenteiden muutosta. Niiden muutos on kytköksissä kylmän sodan aikaisten normien ja sääntöjen muutokseen. Tutkimuksessa tarkastelu tapahtuu diskurssianalyysin keinoin analysoimalla julkaistuja virallisia strategia-asiakirjoja kylmän sodan aikaista perusnäkemystä vasten.¹²

Raitasalo esittelee väitöskirjassaan myös sen, kuinka yhdysvaltalaisesta sodankäynnin vallankumouksen (The Revolution in Military Affairs, RMA) rakennettiin muutoksen perusta koko länsimaisen sodan kuvan ja sitä kautta

⁹ Raitasalo (2005).

¹⁰ Sama, s. 9.

¹¹ Sama, s. 316.

¹² Sama, s. 185, ks. myös s. 317.

länsimaisten asevoimien muutokselle. Yhdysvaltojen sisällä keskustelu voimistui Persianlahden sodan jälkeen. Raitasalo katsoo RMA:n toimineen muutoksen pohjana niin hyvin, koska se takasi samaan aikaan jatkuvuutta valtiokeskeisyyden muodossa. RMA:a käytettiin rakentamaan uutta näkemystä sodan luonteesta. Samalla rakentui näkemyksiä asevoimien aktiivisemmän käytön suuntaan. Tarve tällaiseen aktiivisuuteen oli havaittu uudentyyppisten konfliktien myötä. Myös Yhdysvaltojen eurooppalaisille kumppaneille oli syntynyt halu kyetä vastaamaan uusiin tilanteisiin. Tähän RMA näytti tuolloin tarjoavan vastauksen.¹³

Raitasalo perehtyy tutkimuksessaan myös konstruktivistiseen käsitykseen voimasta ja erityisesti sotilaallisesta voimasta. Voiman (engl. *power*) käsite on perinteisesti ollut realistisen suuntauksen kovinta ydintä. Aiemmin mainitussa debattissaan Wendt yhtyy monilta osin Mearsheimerin esittämiin käsityksiin voimasta. Erotukseksi perinteisistä kovan materialistisesta voimakäsityksestä Raitasalokin tukeutuu Wendtin käsitykseen materiaalsen voiman rakentamisen ja käytön sosiaalisesti rakentuneesta perustasta ja kehittämisestä. Voima ei rakennu suoraan materiaaliselle pohjalle, vaan kyse on siitä, millaisia merkityksiä ja käsityksiä kullekin materiaalille annetaan. Sotilaallisen voiman kohdalla tämä voi tarkoittaa sitä, että uudessa diskurssissa esimerkiksi taistelupanssarivaunulla ei ole enää samanlaista merkitystä toimijan voimaa arvioidessa kuin aiemmin. Jos uhkakuvat muuttuvat laajamittaisesta konventionaalista sodasta terrorismin muodostamaan uhkaan, on tällä vaikutuksia siihen, minkälaista kalustoa hankitaan ja kuinka paljon. Uusien sosiaalisten rakenteiden ja normien vallitessa kyky iskeä yhdellä ohjuksella toiselle puolelle maailmaa voikin olla suurempaa voimaa kuin iskeä panssaridivisioonalla 200 kilometrin päähän.¹⁴

Raitasalon väitöskirja toimii tässä artikkelissa esimerkkinä konstruktivistisen suuntauksen tarjoamista mahdollisuuksista perehtyä itsestään selvinä pidettyjen yhteisten ajattelutapojen olemassaoloon ja rakentumiseen. RMA:a on usein käsitelty luonnonlain kaltaisena ilmiönä, joka vain riippumattoman deterministisesti kuvaisi vaatimukset tulevaisuuden sodankäynnille ja armeijoille. Raitasalon tutkimuksessa kuvataan hyvin, ettei kyse suinkaan ole objektiivisestä kehityskulusta vaan hyvin määrätietoisesta strategiatyöstä, jossa sodan kuva on pyritty määrittelemään uudelleen Yhdysvaltain omien vahvuuksien kautta. Perinteinen realismiin pohjautuva tutkimus usein sivuttaa tällaiset kulloistakin keskustelua edeltäneet taustatekijät, ja näin se tarjoaa huomattavasti kapeamman tarkastelukulman vallitsevaan tilanteeseen.

4.1.2. Identiteetit puolustuspolitiikan rakentajina

Identiteettien merkityksen ymmärtämisen politiikan ja erityisesti turvallisuuspolitiikan muotoutumisessa voidaan katsoa olevan pitkälti juuri konstruktivis-

¹³ Sama, s. 203. Persianlahden sodasta puhtia saaneen keskustelun Raitasalo katsoo siirtyneen ratkaisukohtaan vuoden 1995 Puolustusraportissa, ks. s. 208.

¹⁴ Sama, s. 90–97.

tisen teorian ja sitä käyttävien tutkijoiden ansiota. Suomalaisessa strategian tutkimuksessa viimeaikaisena esimerkkinä tällaisesta tutkimuksesta toimii everstiluutnantti *Torsti Sirénin* väitöskirja *State agent, identity and the "new world order" – Reconstructing Polish Defence Identity after The Cold War Era*¹⁵ vuodelta 2009. Väitöskirjassaan Siren tarkastelee puolalaista puolustusidentiteettiä kylmän sodan päättymisen jälkeen.

Pääkysymyksenä Sirénin tutkimuksessa on ”Miten Puola on asemoinut itsensä kansakuntana ja valtiotoimijana nykyisessä maailmanjärjestyksessä ja miten ulko- ja turvallisuuspoliittiset toimet ovat muuttaneet puolalaista puolustusidentiteettiä kylmän sodan jälkeisellä ajalla?”¹⁶ Muita kysymyksiä, johon teoksessa vastataan ovat muun muassa seuraavat:

- 1) Miten kansallisidentiteetti kehittyy, ja kuinka pysyvää sellainen on?
- 2) Kuinka yhtenäisenä käsitteenä valtio, valtiollinen ja kansallinen identiteetti voidaan ylipäätään nähdä?
- 3) Mikä sai Puolan identifioitumaan idän sijasta länteen?
- 4) Mihin puolalainen kansallisidentiteettirakenne pohjautuu?
- 5) Kuinka erilaiset perinteiset näkemykset ja opit rajoittavat tai rakentavat puolalaista puolustusidentiteettiä?
- 6) Miten puolalaisten määrittelemät ”toiseudet” ovat muuttuneet?¹⁷

Keskeisiä tekijöitä identiteetin muodostumisessa ovat historia, geopolitiikka ja erilaiset kansalliset kertomukset. Sirén on tutkimuksessaan etsinyt puolalaisia narratiiveja (kertomuksia, tarinoita) (engl. *narrative*), jotka kuvastavat puolalaista identiteettiä. Tutkijan mukaan näiden identiteettien tutkiminen on mielekäästä, koska ne heijastuvat myös valtion uhkakuviiin ja viholliskuviiin.¹⁸ Identiteettijä ovat luoneet erilaiset suuret kertomukset (engl. *grand narratives*), joiksi Sirén Puolan kohdalla lukee seuraavat:

- 1) tarinat kristinuskon etuvartiona toimimisesta
- 2) näkemys Puolasta lännen pelastajana
- 3) Puola idän ja lännen uhrina¹⁹

Samankaltaisia kertomuksia löytyy jokaiselta kansakunnalta. Suomen tapauksessa esimerkiksi pitkä historia Venäjän kainalossa ja viime sodat, erityisesti talvisota, muodostavat omat suomalaiskansalliset narratiivinsa. Omanlaisensa kertomus oli myös kylmän sodan aikana ylläpidetty puolueettomuus-kertomus.

¹⁵ Sirén (2009).

¹⁶ Sama, s. 14.

¹⁷ Sama, s. 14–19.

¹⁸ Sama, s. 310.

¹⁹ Sama, s. 233. Neljännen suuren kertomuksen eli tarinan uskonnollisesti suvaitsevaisesta Puolasta Sirén tuomitsee myytiksi.

Historialle voidaan myös luoda jälkikäteen identiteettiä luova merkitys, kuten 1800-luvun kansallisromanttisella kaudella.²⁰

Identiteettejä ylläpitäviksi voimiksi tai instituutioiksi väitöskirjassa todetaan Puolan valtio itsessään, armeija ja katolinen kirkko. Niistä voimakkaimmaksi katsotaan katolinen kirkko. Erityisesti poliittisen vaihtuvuuden rinnalla korostuu kirkon pysyvyys ja vakaus. Sen lisäksi, että mainitut instituutiot pitävät yllä ja voimistavat olemassa olevaa kansallisvaltion identiteettiä, ne myös ovat luoneet itselleen vahvan sisäisen identiteetin, jossa saattavat painottua eri tekijät kuin koko valtion identiteetissä.²¹ Sirénin havainnon mukaan katolisen kirkon voidaan katsoa painottavan Euroopan unionia enemmän kuin valtio tai asevoimat, jotka puolestaan asettavat omissa politiikan painotuksissaan etusijalle Nato- ja transatlanttiset suhteet.²²

Keskeinen käsite identiteetin muodostumisessa on myös toiseuden käsite. ”Minän” tai ”meidän” määrittelyssä on olennaista usein myös ”muiden” luominen. Identiteetti määritellään usein vastakohtana jollekin toiselle. Sirénin mukaan puolalaiset ovat rakentaneet tällaisia ”toisia” esimerkiksi Venäjältä ja Saksasta. Toiseuteen saattaa liittyä myös erilaisia komplekseja, kuten Puolan tapauksessa moraalinen ylivertaisuus, alemmuuden tunne tai suurvaltakompleksi. Tällaiset tekijät vaikuttavat myös politiikan rakentamiseen ja muihin toimijoihin suhtautumiseen. Puolan politiikasta Sirén on löytänyt vaikutuksia muun muassa suhtautumisessa naapureihin, Saksaan, Venäjään ja eri vähemmistökansallisuuksiin. Lisäksi tällaiset käsitykset vaikuttavat poliittisiin linjavalintoihin Euroopan unionin ja Naton kohdalla.²³

Sirénin väitöskirja on otettu mukaan tähän artikkeliin antamaan esimerkki konstruktivistisessä tutkimuksessa hyvin keskeisellä sijalla olevaan identiteettien merkitykseen. Väitöskirja kuvaa puolalaisen kansallisen identiteetin rakentumista ja identiteetin vaikutusta maan ulko- ja turvallisuuspoliittiseen päätöksentekoon. Koska konstruktivistisen perusoletuksen mukaisesti asiat ovat sosiaalisesti rakennettuja, on keskeisestä tuntee niiden rakentajien eli toimijoiden ajattelua ohjaavat perusoletukset. Tällöin puhutaan identiteeteistä.²⁴ Sirénin väitöskirjassa tällaisten identiteettien rakentumistapaa on tarkasteltu yhden valtion osalta. Ei kuitenkaan ole liioittelua väittää, että identiteettien rakentumismekanismat ovat varsin samankaltaisia useissa maissa, vaikka itse identiteetit olisivatkin erilaisia. Taustalla vaikuttavat historialliset tapahtumat ja erityisesti se, kuinka niitä hyväksi käyttäen rakennetaan oma kansallinen kertomus, johon yksilöt ja yhteisöt voivat kiinnittää omat tulkintansa arvoistaan. Perinteisesti tällaisten kansallisten suurten kertomusten ja identiteetin rooli on sivutettu valtiokeskeistä ja rationaalista valintaa edustavassa sekä samalla realismiin

²⁰ Sirén (2010) Suomen sodan aikana vuosina 1808–1809 ei kansallisuusaate ollut vielä rakentunut, mutta sotaa ja siihen liittyviä tarinoita esimerkiksi Runeberg hyödynsi tehokkaasti.

²¹ Sirén (2009) s. 235.

²² Sama, s. 307 taulukko 8.

²³ Sama, s. 307 taulukko 8. Sirén on koonnut tähän taulukkoon keskeisimmät väitöskirjansa havainnot kertomuksista, toiseuksista ja viitekohteista.

²⁴ Sama, s. 61, ks. myös Vuori (2008) s. 103.

pohjaavassa strategian tutkimuksessa tai niiden muodostumista ei ole tarkasteltu, vaan niitä pidetty annettuina vakioina.

4.1.3. Uhkakuvilla rakennettu politiikka ja politiikalla rakennetut uhkakuvat

Turvallisuuspolitiikan suunnittelussa erilaiset uhkakuvamallit ovat keskeisessä asemassa. Sana turvallisuus (engl. *security*, erotuksena sanasta *safety*) sisältää itsessään rakennetun merkityksen suojautumisesta jotakin uhkaa vastaan. Konstruktivistisen käsityksen mukaan tällaiset uhkakuvat ovat aina rakennettuja ja arvoitettuja määritelmiä. Jarno Linnéll toteaa suomalaista 2000-luvun alun turvallisuuspolitiikkaa käsittelevässä väitöskirjassaan *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*, että niin sanottujen virallisesti hyväksytyjen uhkakuvien takana on aina mukana myös poliittista vaikuttamista sekä arvioita resursseista. Linnéllin tutkimus keskittyy erityisesti vuoden 2004 valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon valmisteluprosessiin.²⁵

Linnéllin näkemyksen mukaan tutkimussuunta on painottanut erityisesti valtion sisäistä poliittista toimintaa ja siihen liittyviä merkityksiä uhkakuvien muodostuksen taustalla. Erityisesti Linnéll nostaa esiin viisi lähtökohtaa, joiden hän katsoo tiivistävän vaikuttavat seikat uhkakuvien taustalla. Näitä seikkoja ovat

- 1) toimijoiden välinen vuorovaikutus (sosiaalisuus)
- 2) kulttuurisidonnaisuus
- 3) uhkakuvien poliittisuus ja siihen liittyvät intressit sekä valinnan mahdollisuudet
- 4) identiteetin rakentaminen osana päätöksentekoa (identiteettipolitiikka)
- 5) uhkailmaisujen vaikutus uhkakuvien muodostumiseen (merkitysten anto kielellisille ilmaisuille)²⁶

Linnéll käyttää tutkimuksessaan konstruktivistista lähestymistapaa keskeisenä taustaoletuksena. Toisaalta hän toteaa sen olevan tarkoituksenmukaisin lähestymistapa ja tarjoavan tutkimukselle teoreettista lisäarvoa.²⁷ Turvallistamisteorian osalta (ks. tietolaatikko) tutkimuksessa hyödynnetään *Ole Waeverin* ja *Barry Buzanin* laatimaa turvallisuuden tasoihin ja sektoreihin jakavaa mallia.²⁸ Tutkimuksessa rakennetaan uhkakuvien rakentamisesta kokonaiskuviota, johon Linnéll on liittänyt teoreettiseen viitekehykseen vaikuttavat tekijät.²⁹

²⁵ Linnéll (2009).

²⁶ Sama, s. 34.

²⁷ Sama, s. 35.

²⁸ Sama, s. 48, ks. myös Buzan, Waever et al. (1998). Linnéll on työssään lisännyt alkuperäiseen kuvioon terveydelliset ja ravinnolliset osa-alueet sektorijanan päihin. Lisäys ei aivan toteuta kuvion yhtä alkuperäistä ideaa, jossa perinteinen turvallisuus ikään kuin laajenee kuvion keskiöstä ja vierekkäiset sektorit ja osa-alueet ovat toistensa kanssa läheisimmässä yhteydessä.

²⁹ Linnéll (2009) s. 137.

Limnell määrittelee tutkimuksessaan turvallistamisen toiminnaksi, jolla asioita nostetaan niin sanotulle hyväksytylle uhkakuvalistalle. Olennaisesta tässä prosessissa on uhkakuvien puitteistaminen.³⁰ Limnellin tulkinta poikkeaa jonkin verran Kööpenhaminan koulukunnan ja erityisesti Ole Waeverin määrittelyistä, joissa uhkakuva on vain osa turvallistamistoimea, jolla hankitaan oikeutus jollekin poikkeustoimelle.³¹

Limnellin väitöskirjan neljä tutkimuskysymystä kuvastavatkin osaltaan tutkimuksen sisältöä ja rakennetta. Konstruktivistinen taustaoletus kuvastuu kysymyksistä hyvin, ja niillä pyritään vastamaan juuri uhkakuvarakentamisen taustalla vaikuttaviin tekijöihin. Pääongelmansa Limnell muotoilee seuraavasti: ”Miten Suomen uhkakuvat rakennetaan 2000-luvun alussa ja mikä on näiden uhkakuvien vastaavuus ulkoisten toimijoiden ja suomalaisten uhkakuviin ja -käsitelmiin?”. Tämän ongelman hän jakaa seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Miten uhkakuvat rakennettiin vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen selontekoon ja eduskunnan hyväksymään mietintöön – miten päädyttiin esitettyyn uhkasisältöön?
- 2) Mitkä uhkakuvat osoittautuivat tässä turvallistamisprosessissa kiistanalaisimmiksi ja millä muodoilla toimijat toivat kiistanalaisuutta esille?
- 3) Millainen on Suomen uhkakuvalähtöisen ulkoisten avaintoimijoiden julistettujen uhkakuvien sisältö ja millaista turvallisuuskäsitystä ne heijastavat?
- 4) Miten yhteneväisiä kansalaisten uhkakäsitykset ovat vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa esitettyjen uhkakuvien kanssa?³²

Limnellin tutkimuskysymykset kuvaavat itsessään hyvin konstruktivistisen otteen mukaista ongelmanasettelua. Tarkastelun pohjana on oletus uhkakuvien rakentamisesta. Asioita ja uhkakuvia ei käsitellä objektiivisina faktoina, vaan ne nähdään rakennettuina kokonaisuuksina. Sirénin väitöskirjan narratiivisuudesta poiketen Limnell etsii myös toimijoita, jotka ovat osana tätä turvallistamisprosessia. Lisäksi turvallistamisteorian mukaisesti Limnellin voidaan katsoa korostavan näiden ”turvallistajien” merkitystä vertaamalla heidän rakentamiaan uhkakuvia kansalaisten uhkakäsityksiin.

Johtopäätöksinään Limnell esittää väitöskirjassaan lukuisia havaintoja. Muun muassa suhtautumista Venäjään ja maan liittämistä erityyppisiin uhkakuviin tutkija kuvaa konstruktivismin tarjoamin välinein. Muutenkin Limnell toteaa uhkakuvien 2000-luvulla politisoituneen osaksi normaalia politiikan tekoa ja niihin kohdistuvan politikoinnin lisääntyneen. Limnell tarjoaa yhtä selitysmallia sille, miten eri tekijät ja toimijat vaikuttavat turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Väitöskirjassa esitetään myös

³⁰ Sama, s. 142–143.

³¹ Buzan, Waever et al. (1998), ks. myös Vuori (2011). Vuori on väitöskirjassaan tutkinut turvallistamisen rakenteita kiinalaisessa poliittisessä kontekstissa.

³² Sama, s. 141–144.

suomalaisen turvallisuuskäsityksen rakentuneen kansainvälisen ja kansallisen väliselle kahtiajaolle. Kansainvälisen yhteistyön myötä turvallisuuskäsityksetkin jatkuvasti kansainvälistyvät ja uhkakuvat seuraavat etenkin länsimaista kehitys-suuntaa. Samalla tutkija havainnoi käsitysten ja uhkakuvarakentamisen olevan aktiivisesti sopeutuvia. Esimerkkinä tästä mainitaan sisäisten uhkakuvien tulo turvallisuuspolitiikan piiriin 2000-luvulla.³³ Limnell antaa väitöskirjansa lopuksi myös joitain kehittämideoita valtionhallinnon suuntaan ja erityisesti hän korostaa poikkihallinnollisuuden tarvetta uhkakuvamallien monimutkaistuesssa. Väitöskirja nostaa johtopäätöksissään selkeästi esiin myös uhkakuvien kiinteän liitoksen käytössä oleviin resursseihin ja niistä taisteluun.³⁴

4.1.4. Konstruktivismin kritiikki

Realismin koulukunnan edustajat ovat kritisoineet konstruktivismia erityisesti loputtomasta suhteellistamisesta. Onko mikään kovaa faktaa, jos kaikki on aina sosiaalisesti rakentunutta ainesta, jolle voidaan rakentaa uusia merkityksiä? Jo Mearsheimer Wendtin kanssa käymässä debatisssa (ks. johdanto) kritisoi konstruktivismia loputtomasta asioiden suhteellistamisesta ja kovien materiaalistien faktojen puuttumisesta. Konstruktivismin relativistista luonnetta on arvosteltu ja samalla sen on väitetty tekevän mahdottomaksi minkäänlaisten todennettävien väitteiden esittäminen. Erimerkiksi jos panssarivaunujen merkityksen turvallisuudelle sanotaan olevan sosiaalisesti rakennetun, niin samalla voidaan myös tämän väitteen itsessään olevan sosiaalisesti rakennetun ja niin edelleen. Tähän niin kutsuttuun loputtoman regression ongelmaan konstruktivistit vastaavat, ettei heidän tarkoituksenaan olekaan joka kerta pohtia koko fyysikaalisen maailman olemassaolon ongelmaa, vaan ainoastaan katsoa realistien niin sanottujen valmiiksi annettujen faktojen, kuten jonkin valtion identiteetin tai kansallisen edun, taustalle.³⁵

4.2. Konstruktivismin avaamat näkymät suomalaiseen strategian tutkimukseen tulevaisuudessa

Viimeisen vuosikymmenen aikana konstruktivismin teoria on tullut näkyväksi osaksi suomalaista strategian tutkimusta. Tässä luvussa esiteltujen tutkimusten ja tutkijoiden lisäksi lukuisat muut ovat lähestyneet turvallisuus- ja puolustuspoliittisia kysymyksiä samalta suunnalta. Toteutuneiden tutkimuksien lisäksi voidaan kai olettaa, että samalla teoria on vaikuttanut myös ajattelutapaamme. Myös ne tutkijat ja keskustelijat, jotka eivät teoriaa käytä tai kritisoivat sitä, ovat lähes pakotettuja kommentoimaan sitä. Tällä hetkellä konstruktivismin

³³ Limnell (2009), s. 371–377.

³⁴ Sama, s. 394–396, ks. myös Puukka (2005).

³⁵ Vuori (2008), s.117–136 Vuori käsittelee myös käytyä positivistien ja relativistien välistä väittelyä hupaisan Tähtien Sota -rinnastuksen avulla.

tulon suomalaisen strategian tutkimukseen voikin nähdä pysyvänä uutena näkökulmana tutkittavaan kohteeseen.

Konstruktivismi kansainvälisten suhteiden ja strategian tutkimuksessa syntyi aikanaan vuoropuhelussa uusrealistien kanssa. Myös jatkossa sen tärkeimmäksi rooliksi tutkimuksen kentällä voitaneen määritellä juuri vuoropuhelun ylläpito. Tällaisen vuoropuhelun keinoin voidaan välttää liian yksipuoliset ja ainoastaan materiaaliseen puoleen keskittyvät tulkinnat tai muuten liian yksinkertaistavat tulkinnat.

Professori Sivonen toteaa artikkelissaan strategian tutkimukselle tyypilliseksi pyrkimyksen poliittiseen relevanssiin ja päätöksenteon tukemisen. Tämä sidos päätöksentekoon on hyvä muistaa myös arvioitaessa konstruktivistisen tutkimuksen merkitystä osana suomalaista strategian tutkimusta. Parhaimmillaan konstruktivistinen tutkimus kykenee aukaisemaan päätöksenteon prosesseja tavalla, johon pelkkä perinteinen materiaalisen voiman tarkasteluun keskittynyt perinteinen tutkimus ei aina anna vastauksia. Jos tätä kautta tutkijoiden lisäksi myös päätöksentekijät hahmottavat uudella tavalla toisten osapuolten motiiveja, identiteettiä tai tavoitteita, on konstruktivistinen suuntaus osoittanut tarpeellisuutensa osana päätöksentekoa tukevaa strategian tutkimusta. Oman päätöksenteon taustojen avaaminen puolestaan tarjoaa mahdollisuuden entistä tehokkaampaan suunnitteluun, seurantaan ja osuvampaan tulevaisuuden arviointiin.

4.3. Turvallistamisteoria ja Kööpenhaminan koulukunta

Esimerkiksi yhdestä konstruktivistisen turvallisuustutkimuksen sisään rakennetuista suuntauksista tai koulukunnista olen valinnut tähän turvallistamisteorian. Teoriaa on muotoiltu etenkin niin sanotun Kööpenhaminan koulukunnan parissa. Kööpenhaminan koulukunnan ydinajatus on siinä, että turvallisuus on puheakti. Tällä tarkoitetaan sitä, että asioista tulee turvallisuuskysymyksiä vasta, kun ne nimetään sellaisiksi.³⁶

Turvallistamistoimessa on keskeisiä toimijoita ja osioita. Lyhyesti kuvattuna turvallistaja eli henkilö, joka on tarvittavassa sosiaalisessa asemassa, suorittaa turvallistamispuheaktin. Puheakti nimeää uhan, joka kohdistuu johonkin viitekohteeseen. Samalla turvallistaja esittää vaihtoehdoisen toimintamallin, jotta uhan toteutuminen voidaan välttää. Viitekohteen, johon uhka kohdistuu, pitää olla siinä mielessä legitiimi, että yleisö voi hyväksyä erityistoimet, joita turvallistaja esittää siihen kohdistuvan uhan perusteella.

Viitekohteen legitiimiyteen ja uhan uskottavuuteen liittyvät yleisön silmissä vaikuttavat tekijät, joita voivat olla esimerkiksi historia tai yleisön viimeaikaiset kokemukset jostain osatekijästä. Yleisön hyväksyntä ratkaisee, saako

³⁶ Vuori (2011). Vuori on väitöskirjassaan tutkinut turvallistamisen rakenteita kiinalaisessa poliittisessa kontekstissa. Vuoren väitöskirja on kattavin ja perusteellisin esitys, joka turvallistamisteoriasta on viimeaikoina julkaistu. Vastaväittäjänä väitöksessä toimi Ole Waever. Kööpenhaminan keskeisiä vaikuttajia ovat olleet juuri Waever (1989) (1997) ja Barry Buzan (1991), (1998). Puheaktista ks. Austin (1975), Searle (1996).

turvallistaja oikeutuksen esittämilleen erityistoimille. Yleisö ja turvallistajalta vaadittava sosiaalinen asema vaihtelevat viitekohteesta ja esitetyistä poikkeus-toimista riippuen.

Rakenteen ohella turvallistamisaktille on keskeistä sen sijoittuminen turvallisuuden kenttään kokonaisuutena. Turvallisuus voidaan jaotella eri sektoreihin ja analyysitasoihin. Tasot jakautuvat yksilö – alue – valtio – alueellinen – globaali. Sektorit puolestaan sotilaallinen – taloudellinen – poliittinen – yhteiskunnallinen – ympäristö.³⁷ Jaottelu on merkityksellinen siinä mielessä, että kullakin tasolla ja sektorilla on hieman omanlaisensa toimijat ja viitekohteet. Näin ollen esimerkiksi yksilötason ympäristöasioissa turvallistaja ja viitekohde saattavat olla hyvinkin erilaiset kuin kansainvälisen tason sotilaskysymyksissä.

Tyypilliset viitekohteet, uhat ja henkilöt, joilla on oikeus ”puhua turvallisuutta” vaihtelevat sektoreittain. Toisaalta turvallistajat saattavat ottaa oman turvallistamisaktinsa viitekohteen tai uhan toiselta tasolta sekä sektorilta. Esimerkiksi valtiollisen tason sotilaallinen toimija saattaa käyttää turvallistamistoimissaan alueellisen tason yhteiskunnallista uhkaa. Tällaisena esimerkkinä toimii Suomessa Neuvostoliiton romahtamisen aikaan käyty keskustelu masapakolaisuuden mahdollisuudesta tai tämän hetkinen keskustelu Espanjassa ja Kreikassa afrikkalaisista laittomista maahanpyrkijöistä.³⁸

Pääsääntöisesti yleisö kokee turvallistajan legitimiiksi toimijaksi vain yhdellä sektorilla. Toimijalla voi olla legitimitettä myös muilla tasolla tai sektorilla, mutta se ei yleensä ole samankaltaista. Esimerkiksi puolustusvoimain komentajalla saattaa olla jonkinasteinen mahdollisuus ”puhua turvallisuutta” poliittisen sektorin asioissa kotimaisella tasolla. Toisaalta komentajan turvallistamismahdollisuudet esimerkiksi ympäristöasioissa kansainvälisellä tasolla ovat todennäköisesti vähäiset.

LÄHTEET

Austin, J. L. (1975) *How to do things with words: the William James lectures delivered at Harvard University in 1955*; toim. J. O. Urmson ja Marina Sbisa, 2. ed. Oxford: Clarendon Press.

Buzan, Barry (1991) *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. 2nd ed. New York: Harvester Wheatsheaf.

Buzan, Barry; Ole Waever et. al (1998) *Security : a new framework for analysis*. Boulder Rienner.

Buzan, Barry; Ole Waever (2003) *Regions and Powers*. Cambridge University Press.

³⁷ Buzan, Barry; Ole Waever et. al (1998) s. 5.

³⁸ Buzan et. al (1998).

Laitinen, Kari (1999) *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka. Tulkintoja uusista turvallisuusista kylmän sodan jälkeen*. Tampereen yliopiston politiikan laitoksen sarja: Studia Politica Tamperensis No 7.

Laitinen, Kari (2005) ”Suomalainen asevelvollisuus. Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus”, teoksessa Laitinen, Kari ja Nokkala, Arto (toim.): *Suomalainen asevelvollisuus – historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Puolustusministeriön julkaisuja 1/2005. s. 7–118, Saarijärvi.

Laitinen, Kari (2006) ”Sirpaloitunut turvallisuus - turvallista hallintaa vai pelon hysteriaa?”, toksessa Huhtinen, Aki-Mauri ja Rantapelkonen, Jari (toim.): *Sirpaleita sotilaskulttuurin rajoilta*. Julkaisusarja 2, n:o 17, Johtamisen laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki: Edita.

Laitinen, Kari (2009) ”Muuttuva turvallisuusympäristömme ja keskustelu turvallisuudesta”, *Kosmopolis* Vol. 39:2/2009, s. 39–53.

Limnell, Jarno (2009) *Suomen uhkakuva politiikka 2000-luvun alussa*. Julkaisusarja 1, n:o 29, Strategian laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki: Edita.

Mearsheimer, John J.(1995) “The False Promise If International Institutions”, *International Security*, Winter 1994/95 (Vol,19 No. 3) s. 5–49.

Mearsheimer, John J.(1995b) ”A Realist Reply”, *International Security*, Summer 1995 (Vol 20, No. 1) s. 82–93.

Nokkala, Arto (2001) *Laajeneva sotilaspolitiikka. Strategia ja turvallisuus suomalaisessa asevoiman rakentamisessa*. Tutkimuksia n:o 94. Tampere: Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus.

Nokkala, Arto (2005) ”Suomalainen asevelvollisuus ja puolustusvoimien henkilöstörakenne kansainvälisissä muutospaineissa”, teoksessa Laitinen, Kari ja Nokkala, Arto: *Suomalainen asevelvollisuus - historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Puolustusministeriön julkaisuja 1/2005. s. 119–224, Saarijärvi.

Nokkala, Arto (2006) ”Venäjä, kriisinhallinta ja suomalaisen sotilaskulttuurin muutos?”, teoksessa Huhtinen, Aki-Mauri ja Rantapelkonen, Jari (toim.): *Sirpaleita sotilaskulttuurin rajoilta*. Julkaisusarja 2, n:o 17, Johtamisen laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki: Edita.

Nokkala, Arto (2009) *Uhka ja kumppani. Venäjä Suomen puolustushallinnossa*. Julkaisusarja 1 n:o 28. Strategian laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki: Edita.

Puukka, Ilkka (2005) *Valtapelit hallinnossa. Tapaustutkimus sotilaskulttuurin puolustuksesta puolustushallinnon uudistamisessa*. Tampere: Kustannus Oy Suomen Mies.

Pettman, Ralph (2000) *Commonsense Constructivism or the Making of World Affairs*. New York: M. E. Shape Armonk.

Raitasalo, Jyri (2005) *Constructing war and military power after the cold war*. Julkaisusarja 1, n:o 21, Strategian laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki: Edita.

Searle, John, R. (1996) *The Construction of the social reality*. London: Penguin Books.

Sirén, Torsti (2009) *State Agent, Identity and the "New World Order"*. Julkaisusarja 1, n:o 26, Strategian laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki: Edita.

Sirén, Torsti (2010) "Verum est ipsum factum – True is what has been made as such", *Journal of Military Studies*, vol. 1 No 1, s. 7–39.

Vuori, Juha A. (2008) "Luomisen hurmaa? Konstruktiivinen tiede kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa", teoksessa Hakovirta, Harto ja Vuori, Juha (toim.) *Tieteenteoriat ja kansainvälisten suhteiden oppialan kehitys*. Acta politica aboensia, A2, Uniprint, Turku, s. 93–137.

Vuori, Juha A. (2011) *How to Do Security with Words – A Grammar of Securitisation in the People's Republic of China*. Annales Universitatis Turkuensis B 336. Turku: University of Turku.

Wæver Ole (1989) *Security, the speech act: Analysing the politics of word*. Working paper 1989/19 Copenhagen Centre for Peace and conflict Research. Copenhagen.

Wæver Ole (1997) *Concepts of Security*. Väitöskirja. Copenhagen: University of Copenhagen.

Wendt, Alexander (1992) "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *International Organization*, vol. 46, no. 2, s 391–425.

Wendt, Alexander (1995) "Constructing International Politics", *International Security*, Summer 1995 (Vol 20, No. 1) s. 71–81.

Wendt, Alexander (1999) *Social Theory of International Politics*, Cambridge studies in international relations: 67, Cambridge University Press.

5.

JÄLKISTRUKTURALISTINEN TURVALLISUUSTUTKIMUS - MAHDOTON KÄSITE VAI KÄSITTEELLINEN MAHDOLLISUUS?

Tommi Koivula

Suomalaisen strategian tutkimuksen erityispiirteenä voidaan pitää laaja-alaisuutta ja tiettyä institutionaalista joustavuutta.¹ Oppialan on katsottu voivan mahduttaa piiriinsä monentyppisiä valtio-opin, kansainvälisten suhteiden ja sotilasstrategian aloihin nivoutuvia kysymyksiä sekä erilaisia tieteenfilosofisia ja menetelmällisiä lähestymistapoja samalla kun sen puitteissa on harjoitettu niin puolustushallintoa palvelevaa tilaustutkimusta kuin kriittisemmin orientoitunutta perustutkimustakin.²

Joustavuuden käänköpuolena on ollut oppialan ajoittainen sisäinen jännittyneisyys oppialan instrumentaalisen palvelutehtävän ja vapaamman akateemisen ulottuvuuden välillä. Puolustushallinnon suunnalta strategian tutkimukseen on saattanut kohdistua yksioikoisia odotuksia sen ensisijaisesta roolista esimerkiksi hallinnonalan strategisen suunnittelun apuvälineenä ja muiden ulottuvuuksien toisarvoisuudesta. Vastaavasti tiedeyhteisön piirissä strategian tutkimus on sisällöllisestä moninaisuudestaan huolimatta saattanut ajoittain leimautua vain kapeakatseiseksi hallinnon etujen ja tarpeiden palvelijaksi.

Toisaalta strategian tutkimuksen tieteenfilosofisella kirjollakin on ollut rajansa. Vaikka monet kansainvälisen turvallisuuden tutkimuksen lähestymistavat, kuten sosiaalinen konstruktivismi ja turvallistamisen analyysi ovat vakiinnuttaneet asemansa suomalaisessa strategian tutkimuksessa aina opinnäytetöitä myöten, eräät toiset lähinnä kriittiseksi katsottavat turvallisuustutkimuksen suuntaukset eivät ole vastaavalla tavalla nousseet esille. Osasyitä tähän saatta-

¹ Kiitän Mika Kerttusta, Arto Nokkalaa, Mikko Tyrväistä ja Joonas Sipilää artikkelin laatimisen yhteydessä annetuista arvokkaista kommentteista. Vastuu tekstin puutteista on luonnollisesti yksinomaan tekijällä.

² Strategialle on esitetty lukuisia määritelmiä. Pekka Visurin (1997) mukaan suomalainen turvallisuuden tutkimuskenttä voidaan tyypitellä ensinnäkin turvallisuuspolitiikan tutkimukseen, jolle on ominaista painottuminen turvallisuuteen liittyvien prosessien tarkasteluun ja toisaalta strategian tutkimukseen, jossa käsitellään oppia ja käytännön toteutusperiaatteita turvallisuusongelmien ratkaisemiseksi. Läheisessä suhteessa näihin on Visurin mukaan myös rauhantutkimus, jossa samoja kysymyksiä tutkitaan lähinnä erilaisista päämääristä ja näkökulmista käsin. Kriittisen turvallisuustutkimuksen näkökulmasta tällaisessa määritelmässä on ainakin kolme ongelmaa: ensinnäkin strategian tulkitseminen valtiojohtoiseksi sulkee pois muita turvallisuuden toimijoita. Toisaalta tutkimuksen ja poliittisten päättäjien toimintalinjan nivoutuminen toisiinsa johtaa siihen, että tutkimuksella nähdään olennaisesti päätöksentekoa tukeva rooli. Kolmanneksi korostaessaan erontekoa rauhantutkimukseen määritelmä tulee sisältäneeksi implisiittisen normatiivisen olettamuksen voiman käytön oikeutuksesta. Visuri (1997), s. 447.

vat olla oppiaineen suomalaisen tutkimuksen määrällinen vähyys, jonka vuoksi tutkimus on painottunut vain vakiintuneimpiin lähestymistapoihin, samoin kuin alan pienen tutkijakunnan henkilökohtaiset painotukset tai kriittisen turvallisuustutkimuksen vähäisemmäksi katsottu instrumentaalinen relevanssi. Merkitystä saattaa olla myös sillä, että moniin kriittisen turvallisuustutkimuksen perusolettamuksiin sisältyy hallintoon ja laajemmassa mielessä vallankäyttöön nivoutuvan oppiaineen kannalta ilmeisen ongelmallisia elementtejä. Tällä tavalla kysymys kriittisen turvallisuustutkimuksen roolista ikään kuin ilmentää oppiaineen ajoittain jännitteistä liikkumatilaa yhtäältä turvallisuustutkimuksen koko akateemisen moninaisuuden ja toisaalta strategian tutkimuksessa sopiviksi tai merkitykselliseksi katsottujen lähestymistapojen välillä.

Tässä artikkelissa tarkastellaan lähemmin yhtä katveeseen jäänyttä kriittisen turvallisuustutkimuksen osa-aluetta eli jälkistrukturalistista turvallisuustutkimusta ja pohditaan mahdollisuutta sovittaa sitä osaksi suomalaista strategian tutkimusta. Millaisia mielekkäitä kysymisen ja tarkastelun tapoja jälkistrukturalistinen orientaatio voisi tuoda suomalaisen strategian tutkimuksen kenttään? Voiko strategian tutkimus venyä sulauttamaan itseensä myös lähtökohtaisesti poikkeavia tieteenfilosofisia suuntauksia? Menettääkö kriittinen turvallisuustutkimus jotakin olennaista itsestään, jos sitä harjoitetaan institutionaalisesti strategian tutkimuksen yhteydessä?³

Jälkistrukturalismi ei tarjoa yksiselitteisiä menetelmällisiä ratkaisuja tai malleja strategian kysymysten käsittelemiseksi tai ratkaisemiseksi, itse asiassa sen puitteissa tyypillisesti jopa kyseenalaistetaan tällaisten mallien mahdollisuus ja mielekkyys. Kuitenkin jälkistrukturalismin kautta tarjoutuu lupaavia mahdollisuuksia kuvata monia aikamme strategian tutkimuksessa tärkeinä pidettyjä ilmiöitä. Samalla se voi toimia tutkimuksen itsensä luonnetta ja tilaa kuvastavana heijastuspintana, joka auttaisi valtavirran tutkimustakin kiinnittämään huomiota omiin lähtökohtiinsa ja menetelmiinsä. Laajemmassa ja radikaalimassa mielessä jälkistrukturalismi auttaa myös osoittamaan, että valtavirran tapa ymmärtää ja tarkastella strategian tutkimusta ja ongelmakenttää on vain yksi puhetapa tai diskurssi muiden joukossa.⁴

³ Termit jälkistrukturalismi ja postmodernismi nivoutuvat läheisesti toisiinsa kansainvälisten suhteiden tutkimuskirjallisuudessa. Vaikka käsitteitä saatetaan välillä käyttää jopa synonyymisesti, termien sisältöä voidaan kuitenkin erotella karkeasti seuraavalla tavalla: postmoderni viittaa tiettyyn historialliseen ajanjaksoon ja postmodernismi taas joukkoon noin 1960-luvulla alkunsa saaneita taiteellisia, arkkitehtonisia ja kulttuurisia liikkeitä, jolloin sitä voidaan pitää jälkistrukturalismia laajempänä käsitteenä. Jälkistrukturalismin erityispiirre on moninaisista lähtökohdista tapahtuva huomion kiinnittäminen todellisuutta käsittelevään kielenkäyttöön ja sen kriittiseen tarkasteluun. Näin ollen postmodernismi viittaa yleisempään tieteenfilosofiseen perustaan ja jälkistrukturalismi taas sille ominaiseen aineistojen tarkastelutapaan. Tämä vivahde-ero pyritään ottamaan huomioon myös tässä artikkelissa.

⁴ Diskurssi kuuluu kriittisen turvallisuustutkimuksen monitulkintaisiin ydinkäsitteisiin. Michel Foucault'n ajatteluun perustuen voidaan sanoa, että kielessä vaikuttaa joukko kielijärjestelmään (*langue*) tai yksittäisiin puhuntoihin (*parole*) palautumattomia sääntöjä, jotka ohjaavat merkitysten muotoutumista. Diskurssilla viitataan juuri näihin kielijärjestelmän ja yksittäisten puhuntojen välissä sijaitseviin sääntöihin ja käytäntöihin. Diskurssit voidaan nähdä myös tieto-opillisina järjestelminä, jotka sisältävät tiettyjä ontologisia käsityksiä; esi-

Artikkeli koostuu neljästä osasta. Ensimmäisessä luvussa jälkistrukturalistinen lähestymistapa pyritään sijoittamaan laajempaan turvallisuustutkimuksen kenttään. Tämän jälkeen luodaan tiivis katsaus jälkistrukturalismin avainolettamuksiin - niihin lähinnä tieteenfilosofisiin tekijöihin jotka erottavat sen strategian tutkimuksen valtavirran olettamuksista ja lähestymistavoista. Seuraavaksi konkreettisempaan esimerkkinä nostetaan esille joitakin jälkistrukturalismille ominaisia tarkastelemisen tai kysymisen tapoja erityisesti kansainvälisen turvallisuuden ja strategian ilmiökentässä. Lopuksi pohditaan jälkistrukturalismin ja laajemminkin kriittisen turvallisuustutkimuksen mahdollisuuksia ja rajoitteita suomalaisen strategian tutkimuksen näkökulmasta.

5.1. Jälkistrukturalistinen orientaatio turvallisuustutkimuksen kentässä

Länsimaisessa kirjallisuudessa strategian tutkimuksella ymmärretään tavallisesti valtioiden turvallisuuspoliittisiin päämääriin ja niiden tavoittelemiseen kohdistuvaa tutkimusta. Valtiolähtöisyys ja olettamus kansainvälisten suhteiden anarkisesta perusluonteesta on ollut ominaista tällä katsantokannalla (katso tietolaatikko). Tämän lisäksi strategian tutkimukselle on katsottu ominaiseksi sotilasstrategian tutkimuksen kautta huomion kiinnittäminen sotilaallisen voiman analysointiin ja sotilaallisten instrumenttien kuten asejärjestelmien käytön optimointiin.⁵

Tänä päivänä strategian tutkimus voidaan katsoa osaksi tai näkökulmaksi laajemmassa turvallisuustutkimuksen kentässä (englanninkielinen vakiintunut termi *security studies*).⁶ Tämä käsitteellinen kokonaisuus pitää sisällään sekä sotilaallisten että ei-sotilaallisten uhkien tutkimisen, samoin kuin valtiollisten, ei-valtiollisten ja alavaltiollisten toimijoiden tarkastelun.⁷

Turvallisuustutkimuksen osa-alueeksi on noin 1980-luvun alkupuolelta lähtien muodostunut myös ns. kriittinen turvallisuustutkimus (*critical security studies*). Sille on ominaista edellä mainitun ”konventionaalisen” turvallisuustutkimuksen ja strategian tutkimuksen tieteenfilosofisten lähtökohtien kyseenlaistaminen. Kriitiikin ydinajatus on, että painotuseroistaan huolimatta strategian tutkimukselle ja turvallisuustutkimukselle on yhteistä rationalistinen lähestymistapa turvallisuuden ongelmakenttään sekä olettamus siitä, että maailmassa vallitsee katsojasta riippumaton yhteinen ulkoinen todellisuus, jota tieteellisen tutkimuksen tulee pyrkiä kuvaamaan ja selittämään. Luonteenomaista kriittiselle turvallisuustutkimukselle onkin taipumus reflektivistiseen näkökulmaan, eli

merkiksi länsimainen tiede voidaan nähdä diskurssina, jossa vallitsevat tietyt puhumisen ja merkityksen tuottamisen säännöt, samoin strategian tutkimus.

⁵ Ks. Esim. Mutimer (2008), s. 40.

⁶ Itse asiassa kansainvälisiin kehityskulkuihin viitaten Waever ja Buzan näyttävät ajattelevan, että termi strategian tutkimus (strategic studies) on säilynyt nykypäivään saakka lähinnä siksi, että se on institutionalisoitunut joukkoon arvovaltaisten lehtien ja tutkimuslaitosten nimiä. Waever ja Buzan (2007), s. 384.

⁷ Esimerkki suomalaisen turvallisuustutkimuksen kirjosta ks. Kerttunen (toim.) 2007 ja Sipilä - Koivula (2013).

siinä pyritään objektiivisiksi katsottujen tosiasioiden sijasta tarkastelemaan pikemminkin tutkimusta itseään: sen lausuttuja ja lausumattomia olettamuksia. Näin ollen kriittinen turvallisuustutkimus on eräällä tavalla ”tutkimusta tutkimuksesta”.

Yhteisistä lähtökohdistaan huolimatta kriittinen turvallisuustutkimus on sisällöllisesti moninaista ja sitä voidaan tyypitellä lukuisiksi erilaisiksi orientaatioiksi. Sen ajallisesti varhaisimpana ulottuvuutena (joka on sittemmin merkittävässä määrin vaikuttanut muihin kriittisiin orientaatioihin ja osin myös sulautunut niihin), on ollut ns. kriittinen turvallisuusteoria (*critical security theory*). Kriittisen turvallisuusteorian puitteissa on huomiota kiinnitetty siihen, kenen arvot tai edut ovat teorian ja teoretisoinnin lähtökohtana. Sellaiset mahdollisesti itsestään selvinä pitämämme käsitteet kuten tutkimus tai turvallisuus katsotaan luonteeltaan poliittisiksi termeiksi, jotka lähtökohtaisesti sitoutuvat valtaan palvelemalla aina joitakin tarkoituseriä ja ryhmiä. Vastaavasti tutkimuksen arvovapautta ei katsota mahdolliseksi: puhe tieteestä, turvallisuudesta, ym. yleensä arvovapaiksi tai objektiivisiksi katsotuista asioista onkin tämän näkemysmukan mukaan aina sidoksissa jonkinlaisiin lähtökohtaisiin olettamuksiin ja arvoihin.⁸

Nämä kriittisen turvallisuusteorian piirteet ovat inspiroineet muita, myöhemmin erillisiksi irtautuneita turvallisuustutkimuksen suuntauksia. Tällainen on esimerkiksi sosiaalinen konstruktivismi (*social constructivism*), joka on kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa vakiinnuttanut asemansa 1990-luvulla. Tieteentilosophisesti myös konstruktivismi irtautuu realismi-liberalismista, koska sen puitteissa korostetaan todellisuuden sosiaalisesti rakentunutta eikä universaalia luonnetta. Sen sijaan konstruktivismissa ei omaksuta yksiselitteistä kantaa suhteessa valtioiden asemaan eikä tieteellisen tutkimuksen mahdolliseen kausaaliseen luonteeseen.⁹

Kolmantena kriittisen turvallisuustutkimuksen lähinnä menetelmällisenä suuntauksena on ns. Kööpenhaminan koulukunnan piirissä kehitetty turvallistamisteoria (*securitization theory*). Sen puitteissa tarkastellaan turvallisuutta koskevan todellisuuden tuottamista puheen ja tekstien kautta. Samoin kuin konstruktivismi nivoutuu kriittiseen turvallisuusteoriaan, kytkeytyy turvallistamistutkimus läheisesti konstruktivismiin. Ominaista sille on ajatus, että asioiden saattaminen turvallisuusviitekehyksen piiriin, ns. turvallistaminen tai turvallistamisakti katsotaan intersubjektiiviseksi ja sosiaalisesti rakentuneeksi toiminnaksi. Tässä suhteessa turvallistamistutkimus jakaa konstruktivismin lähtökohdan. Erona on kuitenkin turvallistamistutkimuksen erityishuomio poliittisiin käytäntöihin: konstruktivismiin korostaessa suhteellisen muuttumattomia sosiaalisia instituutioita, normeja ja identiteettejä, kiinnittyy turvallistamisteorian huomio aktiivisiin ja luonteeltaan dynaamisiin puheakteihin. Käytännössä turvallistamistutkimus on painotukseltaan kuitenkin konstruktivismia valtiokes-

⁸ Esimerkiksi Robert Cox'in kuuluisan sitaatin mukaan: ”Theory is always *for* somebody and *for* some purpose”. Ks. Cox (1981), s. 128.

⁹ Voidaankin ajatella, että raja ’objektivistisen’ ja reflektivistisen tieteenfilosofian välillä kulkee osin konstruktivismiin sisällä. Konstruktivismista laajemmin strategian tutkimuksessa ks. Christian Perheentuvan artikkeli tässä teoksessa.

keisempää, koska turvallistamisen katsotaan tyypillisimmin tapahtuvan valtiol-
lisessa viitekehyksessä.¹⁰

<i>Turvallisuustutkimuksen orientaatio:</i>	Perinteinen strategian tutkimus	Konstruktivismi	Jälkistrukturalismi
<i>Ontologia:</i>	Todellisuus universaali ja yksilöstä riippumaton	Todellisuus tuotetaan yhteisön päätöksellä	Yksilö tuottaa todellisuuden
<i>Epistemologia:</i>	Tutkimuksen päämääränä ulkoisen todellisuuden selittäminen. Ideaalina kausaalisuhteiden osoittaminen	Ambivalentti suhteessa kausaalisuuteen	Kausaaliteettien löytäminen ei ihmistieteissä mahdollista eikä tavoiteltavaa, rationaalisuuden kritiikki
<i>Tutkimusote:</i>	Objektivistinen; ulkoista todellisuutta selittävä	Intersubjektiiivinen	Reflektivistinen; erilaisten totuusväittämien politisointi ja problematisointi
<i>Tyypillinen analysoinnin kohde:</i>	Valtioiden ja liittoutumien turvallisuuspoliittinen tavoitteenasettelu, sotilaallinen voima ja sen instrumentit	Turvallisuuteen liittyvät normit, identiteetit ja instituutiot; merkitysten tuottaminen ja diskurssit	Samat kuin perinteisessä tutkimuksessa ja konstruktivismissa; näkökulma politisoiva ja problematisoiva

Tietolaatikko: Jälkistrukturalismi turvallisuustutkimuksen orientaationa.

Tässä artikkelissa käsiteltävää ns. jälkistrukturalistista tai postmodernia turvallisuustutkimusta (*post-structural security studies*) voidaan pitää neljäntenä kriittisen turvallisuustutkimuksen osa-alueena. Lähestymistavalle on ominaista sellaisen ontologis-epistemologisen vaihtoehdon esittely, jossa kritisoidaan sekä rationaalisuutta että valtiolähtöisyyttä. Samoin tietäminen ja totuus katsotaan siinä viime kädessä subjektiivisiksi ilmiöiksi. Yksinkertaistaen kyseessä on siis epäusko erilaisia metanarratiiveja - suuria tai kaikenkattavia totuusväittämiä - kohtaan. Tällaisten väittämien, iskulauseiden tai kertomusten kuten ”tiede”, ”edistys” tai ”demokratia” katsotaan viime kädessä joko toimivan vallankäytön ja sosiaalisen kontrollin työkaluina tai sitten olevan perustaltaan epävakaita tai kiistanalaisia käsitteitä. Sen sijaan niin tutkimuskohteen kuin tutkimuksen itsensäkin poliittisuus pyritään tuomaan näkyvämmiin esille.¹¹

¹⁰ Turvallistamisesta ks. Esim. Buzan, Waever & de Wilde (1998).

¹¹ Ks. Esim. Campbell (1998). Eri tavoin kriittiseen turvallisuustutkimukseen nivoutuvia suomalaisia tutkimuksia ks. esim. Raitasalo & Sipilä (2008), Nokkala (2009), Kerttunen (2009), Limnell (2009), Sirén (2009). Kriittisen turvallisuustutkimuksen kenttään voidaan laskea mukaan myös normatiivinen teoria, jossa kansainvälisiä suhteita tarkastellaan moraa-

5.2. Kolme tulokulmaa jälkistrukturalismiin

Kaikenlaiset pyrkimykset tyypitellä tieteellistä tai ylipäätään minkäänlaista kirjoittamista sisältävät väistämättä jonkun verran väkivaltaa, koska eri tutkimusten, tutkijoiden ja suuntausten välillä on erojen ja erityispiirteiden ohella aina myös runsaasti siteitä ja yhdistäviä tekijöitä.

Tämä varauksella pätee voimakkaasti myös yrityksiin jaotella kriittistä turvallisuustutkimusta eri orientaatioihin. Jälkistrukturalismin osalta selkeää yksiselitteistä luokittelua vaikeuttaa vielä se, että liike on sisäisesti tavattoman heterogeeninen ja moni-ilmeinen, minkä lisäksi eräs sen kantava ajatus on juuri kaikenlaisten määritelmien ja luokittelujen kritisointi. Jälkistrukturalismia olisiikin helpompi tyypitellä negaatioiden avulla; sen kautta mitä siinä vastustetaan kuin tiettyjen ytimekkäiden perususkomusten valossa. Huolimatta päällekkäisyyksistä suhteessa kriittiseen turvallisuusteoriaan, sosiaaliseen konstruktivismiin ja turvallistamisteoriaan sekä erinäisistä sisäisistä ristiriitaisuuksista, voidaan jälkistrukturalistisen tutkimuksen keskeisiä piirteitä pyrkiä kuitenkin lähestymään kolmen jokseenkin vakiintuneen ulottuvuuden valossa. Näitä ovat näkemys tietämisen perustan epävakaisuudesta, pyrkimys reflektiivisyyteen sekä huomio kieleen todellisuuden tuottajana.

Ehkä kaikkein radikaalein postmodernismin väittämistä on, että todellisuuksien ja totuuksien katsotaan olevan suhteellisia ja riippuvaisia. Objektiiivisten tai absoluuttisten totuusväittämien sijaan korostetaan, että ihmiset näkevät maailman ennen kaikkea subjektiivisesti. Ajattelutapa on ulottunut monille elämänaloille uskonnontutkimuksesta ja kirjallisuustieteestä aina arkkitehtuuriin, historian tutkimukseen ja taiteeseen saakka.

Jälkistrukturalismissa tämän totuuden perustallisuuden hylkäämisen tai anti-foundationalismin katsotaan äärimuodossaan merkitsevän sitä, että yksittäisen teorian ulkopuolella ei ole olemassa sellaista perustaa, jonka puitteissa kilpailevia väittämiä voisi neutraalisti arvioida. Väitteet tällaisen perustan olemassaolosta katsotaan vain diskursseiksi tai jotakin tahoja ja tarkoitusta palvelevia metanarratiiviksi, joihin tulee suhtautua skeptisesti. Jacques Derridan kuuluisan muotoilun mukaisesti ”*Tekstin ulkopuolella ei ole mitään*” - maailmaa ja todellisuutta koskevat väittämät voidaan ja tulee saattaa alttiiksi dekonstruktioille eli purkamiselle tai tarkemmin sanottuna erittelylle pienempiin osiin. Tällaisen asenteen tai lähestymistavan katsotaan johdattavan kriittistä lukijaa erilaisten totena tai arvovaltaisina esitettyjen väittämien perustana oleviin toisiin, vanhempiin ja vielä vanhempiin teksteihin, kunnes lopulta tekstin tai väittämän perimmäinen monimutkaisuus ja epävakaisuus paljastuvat.¹² Tekstin ul-

listen näkökulmien valossa kysymällä missä olosuhteissa mikin ratkaisu on moraalisesti perusteltu. Tätä kautta voidaan strategian tutkimuksenkin kannalta kiinnostavasti pohtia esimerkiksi kysymystä siitä, milloin sota on oikeutettua.

¹² Derrida korosti, että dekonstruktio ei ole metodi tai muutenkaan millään tavoin mekaaninen operaatio, joten sillä ei voi olla myöskään yhdenmukaisia tai yleistettäviä sääntöjä.

kopuolella ei ole objektiivista, ei-tekstuaalista viittauskohdetta josta sen tulkin-
ta voisi alkaa.¹³

Sen sijaan tiedon tuottamisessa tulisi korostaa erilaisuutta ja moniulottei-
suutta. Jos edellä esitetty positio otetaan vakavasti, johtaa se siihen, että syste-
maattisin ja tieteellisin menetelmin tuotettua tietoa ei voida katsoa itsestään
selvästi paremmaksi kuin muilla keinoin tuotettu tietoa ja tietämystä. Strategi-
an tutkimuksen viitekehukseen vietyä voidaan esimerkiksi pohtia sitä, mikä
oikeastaan tekee tieteellisestä tiedon tuottamistavasta ylivertaisen muihin to-
dellisuuden representaatioihin nähden ja missä määrin esimerkiksi kirjallisuus
ja populaarikulttuuri pystyvät tarjoamaan tieteen kanssa kilpailukykyisen tavan
lähestyä kansainvälisen turvallisuuden luonnetta ja ongelmia.

Reflektiivisyydellä tarkoitetaan tulkinnan perusteiden tietoista ja kriittistä
tarkastelua. Erityistä huomiota jälkistrukturalismissa kohdistetaan tiedon ra-
kentumisen reflektointiin. Tämän ajattelutavan mukaan tutkittavat ilmiöt ovat
olemassa ainoastaan osana käsitejärjestelmiä ja ideologioita. Valtioiden tai
muiden kansainvälisen politiikan toimijoiden intressejä ei nähdä annettuina tai
vakaina, mutta ei myöskään sosiaalisesti sovittuina kuten konstruktivismissa.¹⁴

”Kriittisyys” tarkoittaa eri turvallisuustutkimuksen orientaatioissa eri asi-
oita: kriittiselle turvallisuusteorialle se merkitsee erilaisten tietoväittämien taka-
na olevien intressien paljastamista, tavoitteenaan yhteiskunnallinen muutos.
Konstruktivismissa kriittisyys merkitsee tähän nivoutuvasti jossakin konteks-
tissa käytännöllisen ymmärryksen saamista siitä, kenen intressejä tietoväittämät
palvelevat. Sen sijaan jälkistrukturalistisessa katsannossa kriittisyyden voidaan
katsoa suuntautuvan ylipäätään totuusväittämiin, jolloin tavoitteena on yhtäältä
niiden epävakaisuuden ja toisaalta niiden tuottamisen logiikan paljastaminen.
Tämä kriittisyys nähdään jatkuvana prosessina tai oikeammin mielenmaisema-
na tai eetoksena, kun taas muissa suuntauksissa se tulkitaan staattisemmaksi ja
rajoitetummaksi projektiksi. Siten jälkistrukturalismin ”kriittisyys” on luonteel-
taan perustavanlaatuisempaa ja radikaalimpaa kuin muiden kriittisen turvalli-
suustutkimuksen suuntausten kriittisyys.¹⁵

¹³ Derrida käyttää tästä tekstin alkutilasta termiä aporia. Derrida (1978) *Of Grammatology*,
Part II Introduction to the "Age of Rousseau," section 2 "...That Dangerous Supple-
ment...", title *The Exorbitant. Question of Method*, s. 158–159 ja s. 163. Teksti tulee ym-
märtää tässä yhteydessä laajasti tarkoittamaan muitakin aineistoja kuin kirjoitettuja tai pu-
huttuja tekstejä; esim. oppirakennelmat, sosiaaliset konventiot jne.

¹⁴ Jälkistrukturalistinen lähestymistapa saa innoituksensa tyypillisesti Michel Foucault'n,
Jacques Derridan tai Emmanuel Levinasin filosofiasta. Tässä suhteessa se etäänny kriitti-
sestä turvallisuusteoriasta, jolla on ominaista nojautuminen ns. Frankfurtin koulukunnan
ajattelijoihin. Frankfurtin koulukunnan keskeinen tunnuspiirre oli pyrkimys sellaisen yhteis-
kuntateoria kehittämiseen, joka kriittisen lähestymistavan kautta pyrkii muuttamaan yhteis-
kuntaa kokonaisuutena. Tämä nähtiin vastakkaisena perinteiselle yhteiskuntateorialle, jonka
katsottiin pyrkivän ainoastaan ymmärtämään tai selittämään (ja sitä kautta tukemaan vallit-
sevaa) yhteiskuntaa. Tämän monella yhteiskuntatutkimuksen alalla vaikuttaneen ja esimer-
kiksi rauhantutkimusta inspiroineen koulukunnan keskeisiä teoreetikoita olivat mm. Max
Horkheimer, Theodor Adorno ja Jürgen Habermas.

¹⁵ Mutimer (2007), s. 70.

Kolmas jälkistrukturalismille, kuten laajemminkin kriittiselle turvallisuustutkimukselle ominainen piirre on kielen aseman korostaminen sosiaalisen todellisuuden tuottajana. Kuten esille on tullut, yhteistä eri kriittisille suuntauksilla on kritiikki objektiivisen totuuden mahdollisuutta vastaan. Tällöin ollaan kiinnostuneita tavoista, joilla ilmaisut luovat merkityksiä ja arvoja. ”Todellisuuden” koostumus ei riipu niinkään ulkoisista tekijöistä, vaan huomio tulee kiinnittää tapaan, jolla kielen käyttö luo toteamuksia, kuvauksia ja laajemmin katsottuna todellisuutta.

Jälkistrukturalismissa erityistä huomiota kiinnitetään siihen, miten joidenkin diskurssien ”totuudet” hallitsevat muita diskursseja retoriikan, dialogin ja keskustelun kautta. Esimerkkinä jälkistrukturalismille ominaisesta kriittisestä hegemonisen diskurssin lukemistavasta kansainvälisessä politiikassa voidaan mainita vaikkapa Jean Baudrillardin ranskalaisessa *Libération* -lehdessä ja brittiläisellä *Guardianissa* vuonna 1991 julkaisema essee *Persianlahden sotaa ei tapahtunut*.¹⁶ Siinä Baudrillard esitti, että Persianlahden vuosien 1990-91 tapahtumien ja niiden esittämistavan välillä ei vallinnut yhteyttä, ei ainakaan sellaista kuin se ajan läntisessä valtamediassa haluttiin esittää. Baudrillardin mukaan Saddam Husseinin vastainen liittouma pommitti Irakia oikeastaan vain osoittaakseen itselleen ja muille, että sitä vastassa oli varteenotettava vihollinen ja että sotilaallisen voiman käyttö oli edes jollakin tavoin perusteltavissa jonakin muuna kuin raakana väkivaltana. Valtavirran puhe ”Persianlahden sodasta” voidaan siis tulkita Yhdysvaltain voimankäyttöä oikeuttavana narratiivina. Kiistämällä ”Persianlahden sodan” olemassaolon Baudrillard mahdollisesti katsoi kiistävänsä myös vuosien 1990-91 tapahtumien tätä palvelevan tulkinnan.

5.3. Jälkistrukturalistisia ongelmanasetteluja strategian alalla

Jälkistrukturalistiset katsantokannat ovat siis pikemminkin näkökulma tutkimuskohteeseen kuin yhtenäinen teoriarakennelma; sekä niiden välillä että sisällä käydään jatkuvaa debattia soveltuvimmista lähestymistavoista.

Tässä luvussa nostetaan esille joukko jälkistrukturalismille tyypillisiä tarkastelunäkökulmia tai kysymisen tapoja strategian tutkimusta lähellä olevista aihepiireistä. Kattavan esittelyn sijaan tavoitteena on havainnollistaa jälkistrukturalistista tutkimusotetta sekä mahdollisesti konventionaalisen turvallisuustutkimuksen katveeseen jääviä, mutta potentiaalisesti merkittäviä ulottuvuuksia.

5.3.1. ”Turvallisuuspolitiikan perusteet ovat epävakaita ja horjuvia”

Jälkistrukturalismin otaksumaa tietämisen horjuvista perusteista on mahdollista viedä monen tyyppisiin strategian ja turvallisuuspolitiikan aineistoihin. Eräs tapa olisi soveltaa dekonstruktio -ajattelua aikamme turvallisuuspolitiikan il-

¹⁶ Baudrillard (1991).

miökenttään purkamalla siihen liittyviä teemoja taustoihinsa ja viittauskohteisiinsa.

Euroopan unioni käynnisti ensimmäisen merellisen kriisinhallintaoperaationsa *Atalantan* Adeninlahdella joulukuussa 2008. Julkilausuttu syy operaatiolle oli Maailman elintarvikeohjelman (WFP) alusten suojelu niiden toimittaessa elintarvikeapua Somaliaan, Somalian rannikkovesillä liikkuvien alusten suojelu sekä merirosvouden ja aseellisten ryöstöjen ennalta ehkäiseminen ja torjunta. Lisäksi *Atalantan* tehtävä oli suojata tarvittaessa Afrikan unionin AMISOM -operaation kuljetuksia.¹⁷

Atalanta ei kuitenkaan syntynyt tyhjiössä tai EU:n mekaanisena reagointina Adeninlahden tai Somalian turvallisuustilanteeseen. Operaation perusta voidaan jäljittää osaksi unionin sotilaallista kriisinhallintatoimintaa, joka on osa Euroopan unionin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Unionitasolla sitä ohjaa joukko unionin jäsenvaltioiden perussopimuksia, julistuksia, sovittuja periaatteita ja asiakirjoja, kuten Euroopan turvallisuusstrategia. Nämä puolestaan rakentuvat eurooppalaiselle integraatiolle ja sen jo vuosikymmenten aikana hahmottuneelle dynamiikalle. Näiden periaatteiden taustalta löytyy paljonkin erilaisia edesauttaneita tekijöitä, kuten tiettyjä poliittisia filosofioita, vaikkapa liberalistinen ajattelu sekä näkemys eurooppalaisesta integraatiosta jäsentensä välisenä rauhanprojektina. Niitä taas ovat innoittaneet esimerkiksi valistusfilosofit, Immanuel Kantin filosofia tai Adam Smithin ja Hugo Grotiuksen ajatukset 1600- ja 1700-luvuilla ja näiden tietynlaiset tulkinnat. Nekään eivät nousseet tyhjiöstä, vaan ovat suhteessa varhaisempaan kirjallisuuteen ja todennäköisesti uskontoon, joiden lähtökohdat ovat moninaiset ja lopulta perin vaikeasti jäljitettävät.

Siten näennäisen johdonmukainen ja selitettävissä oleva turvallisuuspoliittinen toiminta julkilausuttuine perusteluineen rakentuu joukolle erilaisia poliittisia, kulttuurisia ja filosofisia kerrostumia. Samalla turvallisuuspoliittisten ratkaisujen oletettu rationaalinen perusta hämärtyy - turvallisuuspolitiikka voidaan itse asiassa johtaa moniselitteisiin, osin epäselviin ja viime kädessä horjuviin lähtökohtiin.

Missä määrin voimme siis olettaa ulko- ja turvallisuuspolitiikan rationaaliseksi toiminnaksi? Voidaanko turvallisuuspolitiikka tai sitä koskeva järkiperäinen päätöksenteko eristää mittavasta kulttuurisesta ja filosofisesta vaikuttimien ja kerrostumien joukosta?

5.3.2. ”Tieteellinen tutkimus ei ole ylivertainen tapa selittää turvallisuuspolitiikkaa”

Tieteellisen tiedon erityisaseman kriittinen arviointi on postmodernistiselle ajattelulle tyypillinen piirre. Näkökulmaa voidaan soveltaa monin tavoin myös turvallisuuspolitiikan kysymysten tarkastelussa.

Yksi lähestymistapa on ”faktan” ja ”fiktio” suhteen pohdinta turvallisuuden ymmärtämisessä. Kuvaava esimerkki voisi olla vaikkapa Fox -TV-

¹⁷ Lisätietoja operaatiosta ks. [Http://www.eunavfor.eu/](http://www.eunavfor.eu/)

yhtiön vuosina 2001-2010 Yhdysvalloissa tuottama ja mm. Suomessa esittämä TV-sarja (ja myös videopeli) *24*. Siinä näyttelijä Kiefer Sutherlandin esittämä Yhdysvaltain liittovaltion agentti Jack Bauer pyrkii estämään kotimaahansa kohdistuvia terrori-iskuja yhdessä terrorismin vastaisen CTU -yksikön kanssa. *24* on luonteeltaan toiminta- ja draamasarja, jonka jokainen tuotantokausi seuraa yhden vuorokauden eli 24 tunnin ajan reaaliajassa Yhdysvaltain agenttien kamppailua erilaisia kansallisen turvallisuuden uhkia vastaan. Kriittisen turvallisuustutkimuksen näkökulmasta sarjassa voidaan kuitenkin havaita myös tarkoituksellisesti tai tahattomasti sisäänkirjoitettu taso, joka on seikkailuja, vaarallisia tilanteita ja jännitystä merkityksellisempi. Tällä tasolla sarjassa nousee esille monia syyskuun 11. päivän terrori-iskujen, terrorismin vastaisen sodan ja 'kansallisen turvallisuuden' problemaattisia ja traumaattisiakin ulottuvuuksia, kuten joukkotuhoaseiden uhka, poliitikkojen ja turvallisuuskoneistojen korrupatio sekä jatkuvien salajuonten ja selkäänpuukotusten ylläpitämä vainoharhaisuus sekä viime kädessä pelko. Samoin sarjan jaksojen kautta voidaan tarkastella laajempia moraalisia kysymyksiä esimerkiksi islaminuskosta uhkana länsimaille tai kidutuksen ja ihmisoikeusrikkomuksien oikeutuksesta terrorismin vastaisessa taistelussa. Vaikka (tai koska!) kyseessä on viihteellinen TV-sarja, saattaa se näitä teemoja esiin nostamalla tehdä terrorismin vastaista sotaa aivan yhtä onnistuneesti ymmärrettäväksi tai ainakin yhtä lähestyttäväksi kuin vaikkapa akateeminen strategian tutkimus. Jos näin on, eikö *24* ole yhtä mielekäs näkökulma kuvaamiinsa suurvallan turvallisuuspolitiikan ilmiöihin ja käytäntöihin kuin tieteellisin menetelmin tuotettu näkökulma?

Millainen tieto on siis strategian tutkimuksessa olennaista? Onko tieteellinen tutkimus ainoa tai edes paras keino kansainvälisen turvallisuuden ymmärtämiseksi?

5.3.3. ”Strategian tutkimus marginalisoi suuren osan ihmiskuntaa”

Valtavirran strategian tutkimukselle on ominaista voimakas kiinnostus sotilaallisen voimankäytön instrumentteihin, aineellisiin resursseihin, valtionpäämiehiin tai suurvaltapolitiikkaan. Perusolemukseltaan anarkiseksi oletettu, voimankäyttöön perustuva maailma ja rationalistinen päätöksenteko voidaan kuitenkin postmodernissa katsannossa nähdä pohjimmiltaan vääristyneenä tai ainakin yksiulotteisena tapana tarkastella turvallisuuden ja turvallisuuspolitiikan kenttää.

Profiloiduimmin tämä näkemys on tullut esille postmodernisti orientoituneen feministisen tutkimuksen kautta.¹⁸ Tästä näkökulmasta katsoen käyt-

¹⁸ Laajana tutkimusperinteenä feministinen orientaatio ei kaikilta osin mahdu jälkistrukturalistisen tieteenfilosofian alle. Itse asiassa alan oppikirjoissa se rajataan usein kriittisen turvallisuustutkimuksen ulkopuolelle (Ks. esim. Mutimer (2007)). Tässä artikkelissa feminismiä käsitellään vain siltä osin kuin se nivoutuu yhteen jälkistrukturalistisen katsannon kanssa. Kansainvälisen politiikan tutkimuksen piiriin feministinen tutkimusorientaatio nousi laajempaan tietoisuuteen 1980-luvulla, joskin liike polveili nopeasti erilaisiksi käsityksiksi siitä, mitkä rakenteet ja käytännöt aiheuttavat naisten turvattomuutta ja mitä niiden poistamiseksi

tämämme käsitejärjestelmät ovat sukupuolisesti vääristyneitä. Sukupuolittuneiden attribuuttien ja dikotomioiden katsotaan läpileikkaavan eri elämänaloja. Myös turvallisuuspolitiikka näyttäytyy feministisestä näkökulmasta maskuliinisten attribuuttien täyttämänä tilana. Tässä asetelmassa on yhdentekevää, katso taanko kansainvälistä politiikkaa realismin, uusrealismin, liberalismien vai marxilaisuuden kautta. Näennäisistä näkemyseroistaan huolimatta ne kaikki edustavat sukupuolittuneita ideologioita, stereotypioita ja dikotomioita, jotka hallitsevat ajatteluumme ja toimintaamme. Samalla ne legitimoivat ja luonnollistavat näitä valtasuhteita.

Toisaalta jälkistrukturalismissa (samoin kuin feministisessä ajattelussa) voidaan kiinnittää huomiota myös siihen, että myöskään kaikki miehet eivät ole samalla tavalla etuoikeutettuja, eivätkä kaikki naiset samalla tavalla alistettuja. Valtavirran ajattelu esittää valkoisen, länsimaisen, keskiluokkaisen, keskiikäisen miehen eräänlaisena oletusarvona tai normina. Vastaavasti nainen tai naiseus esitetään tyypillisesti sukupuolena. Feministisessä keskustelussa onkin nostettu esille, että myöskään naiseutta ei tulisi tyypitellä yhtenä ryhmänä tai romantisoida yksiulotteisesti sortavien patriarkaalisten rakenteiden uhrina. Toisiasiallisesti sellaiset tekijät kuten etnisuus, seksuaalisuus, ikä ja kansallisuus saattavat muokata elämää ja kokemuksia voimakkaammin kuin yksinkertainen tyypittely sukupuolen perusteella. ”Naiset” eivät ole sen yhtenäisempi ryhmä kuin ”miehetkään”.¹⁹

Marginaalisuuskeskustelun pelkistäminen vain sukupuolten tasa-arvokysymykseksi tai naisten aseman ajamiseksi ei siis tee oikeutta käsitteen moniulotteisuudelle. Laajemmassa mielessä suuntaus johdattaa kiinnittämään huomiota toiseuden ongelmaan kansainvälisissä suhteissa, eli ylipäätään vallan ulkopuolella olevien näkökulmaan. Tällöin tutkimuskohteeksi voivat naisten aseman ja patriarkaalisuuden analysoinnin lisäksi nousta yhtä lailla muutkin vallankäytöstä syrjään jäävät ryhmät kuten esimerkiksi kolmannen maailman asukkaat, siirtolaiset tai alkuperäiskansat.²⁰

Toiseuden lähtökohdasta käsin strategian tutkimuksen konventionaalista lähestymistapaa voidaan kritisoida myös siitä, että erilaiset ”low politics” - ilmiöt, kuten rauha ja sen ilmenemismuodot, marginaalit, yksilöllisyys, seksuaalisuus, etnisuus, ikä, koulutus, kieli, kulttuuri ja empatia jäävät paitsioon, vaikka ne voivat olla aivan yhtä mielekkäitä näkökulmia turvallisuuteen kuin valtavirran tutkimuksen miltei pakkomielteenomainen uppoutuminen sodan ja vallan instrumenttien tutkimukseen. Toisaalta huomiota voitaisiin kiinnittää myös siihen, että marginaalissa olevilla ryhmillä voi olla moninaisia rooleja valti-

pitäisi tehdä. Esille nousi esimerkiksi liberaalifeministinen orientaatio, jossa tavoiteltiin naisten näkyväksi tekemistä. Vastaavasti radikaali- ja marxilaiset feministit suuntaukset nousivat esille korostaakseen, että naisten sarron takana on patriarkaalinen järjestelmä. Standpoint -feminismissä taas korostetaan naisten erityisyyttä ja kokemusta, jolloin naisten ja miesten näkemykset turvallisuudesta ovat erilaiset. Valenius (2007), s. 166.

¹⁹ Ks. Esim. Hudson (2005), s. 159–161.

²⁰ Toiseuden teemaa ovat käsitelleet mm. psykoanalyttikko Jacques Lacan ja filosofi Emmanuel Levinas.

oidenvälisissä suhteissa ja taloudessa, vaikka valtavirran huomio kiinnittyy valtiomiehiin ja kenraaleihin.²¹

Kenen etuihin tai arvoihin päämäärien asettaminen perustuu? Mistä seikoista turvallisuuspäämäärien asettamisessa vaietaan?

5.3.4. ”Strategian klassikoita luetaan yksinlotteisesti”

Monilla tieteenaloilla erilaiset klassiset tekstit ovat avainasemassa eräänlaisina institutionaalisen kehityksen virstanpylväinä. Teksti ”korotetaan” klassikoksi kun sen katsotaan summaavan siihenastista tieteellistä keskustelua tai avanneen uusia lähestymistapoja tutkittavin aiheisiin.

Tarkoituksenmukaisuudesta huolimatta ilmiöllä on myös kääntöpuoli. Samalla kun yksittäinen teksti kanonisoidaan klassikoksi, annetaan sille helposti yksiulotteinen leima jonkun tietyn teorian tai näkökulman edustajana. Ajan kuluessa tämä tekstin institutionalisoituminen ja sille sovitun ”merkityksen” kategorisointi yleensä vain voimistuu. Postmodernismissä kritisoidaan taipumustamme pelkistää vanhoja tekstejä ja laajemminkin moninainen ja viime kädessä pirstaleinen menneisyys suuriksi, usein valtaa ylläpitäviksi ja muita näkökulmia marginalisoiviksi narratiiviksi. Tätä kautta jälkistrukturalismi johdattaa myös uudelleenarvioimaan oppialan piirissä vakiintuneita tulkintoja vanhoista teksteistä ja strategian niin sanotuista klassikoista.

Tämä postmodernin ajattelun esille nostama älyllinen kompastuskivi on usein toteutunut myös strategian valtavirran tutkimuksessa, jossa on kanonisoitu ja pelkistetty sellaisten kirjoittajien kuin Thukydides, Machiavelli, Hobbes, tai von Clausewitz moniulotteisia, monitulkintaisia ja ajallisen etäisyytensä vuoksi nykylukijalle vaikeasti ymmärrettäviä tekstejä usein karkeiksi iskulauseiksi tai näennäisen ajattomiksi ”opetuksiksi”. Samalla näitä tekstejä on yli- tai alitulkittu tukemaan mahdollisesti vuosisatoja myöhemmin aivan toisenlaisessa yhteydessä kehiteltyjä ajatusmalleja. Tämän seurauksena on päädytty esityksiin, joissa antiikin Kreikan kontekstissa laadittuja kirjoituksia on surutta siirretty kuvastamaan myös 1900-luvun suurvaltapolitiikan oletettuja lainalaisuuksia tai joissa Napoleonin sotien inspiroimaa pohdintaa on pyritty yleistämään koskemaan ydinaseiden aikakauden kysymyksiä.²²

Jälkistrukturalistisen liikkeen piirissä kehitetyt vastaukset tähän ongelmaan ovat moninaisia. Ne ulottuvat Roland Barthesin lanseeraamasta ”tekijän

²¹ Naisten moninaisista rooleista kansainvälisissä suhteissa Ks. Esim. Enloe (1989). Toiseuden teemaa on pidetty esillä myös kolmannen maailman näkökulmaa painottavassa postkolonialistisessa tutkimusperinteessä.

²² Teoksessaan *Inside/Outside: International Relations as Political Theory* R.B.J. Walker pyrkii tässä valossa analysoimaan viime vuosisataisten yhteiskuntateorioiden klassikoiden ja 1900-luvun kansainvälisten suhteiden teorioiden välistä suhdetta. Hänen mukaansa aikamme ’tieteellisinä’ esitettyjä maailmanpolitiikan teorioita tulisikin lukea lähinnä maailmankuvina. Ks. Walker (1993). Vastaavasti *Visions of Politics* -trilogiassaan Quentin Skinner pyrkii tulkitsemaan mm. Machiavellin ja Hobbesin teoksia aikalaisyhteydessään. Ks. Skinner (2002a) ja (2002b).

kuoleman” ideasta, jossa tekstin kirjoittaminen ja sen merkityksen luominen erotetaan toisistaan²³ yksinkertaisesti alkuperäislähteiden huolellisempaan, niiden laatimisaikankohdasta ja kontekstia kunnioittavampaan lukemiseen. Jälkimmäistä tarkoitusta varten Foucault kehitti erityisen tiedon arkeologian lähestymistavan, jota hän kaavaili konventionaalista aatehistoriasta poikkeavaksi tiedon, tieteiden ja aatteiden tutkimusalaksi. Tavoitteena tällaisessa lähestymistavassa olisi pyrkiä ottamaan huomioon menneisyyden näkökulmien ja diskurssien moninaisuus.²⁴

Mikä on klassisten tekstien asema ja merkitys strategian tutkimuksessa? Missä määrin historia ylipäättään antaa meille opetuksia?

5.3.5. ”Strategian maantiede on kiistanalaista”

Geopolitiikka - oletamus siitä, että maantiede ja luonnonvarat vaikuttavat politiikkaan - on strategian tutkimuksen ydinolettamuksia. Maantieteestä tehtyjä havaintoja on vuosisatojen ajan käytetty valtioiden välisen sotilaallisen valtakamppailun selittämiseen.²⁵ Niin Machiavelli kuin von Clausewitzkin ovat inspiroineet geopolitiikan tutkimusta; esimerkiksi *Ruhtinasta* on haluttu lukea pohdintana siitä, miten hallitsijat ovat historian esimerkkien valossa saaneet alueita hallintaansa ja säilyttäneet tai menettäneet ne.

1980-luvun lopulla esille noussut jälkistrukturalistisesti orientoitunut ”kriittinen geopolitiikka” alkoi kiinnittää huomiota geopolitiikasta ”tosiasioiden” sijaan geopolitiikan tutkimuksen ja ymmärryksen omaan poliittisuuteen sekä geopolitiikan tutkijoiden poliittiseen rooliin valtiovallan tai turvallisuuspolitiikan neuvonantajina. Huomion keskipisteeseen nousivat geopolitiikasta tekstit ja niiden tulkinta geopolitiikan tutkijoiden kirjoituksista päätöksentekijöiden puheisiin ja esimerkiksi lehtikirjoituksiin saakka. Klassikoiden kuten Mackinderin tai Kjällenin kirjoista ei etsitty enää tietoa siitä, miten geopolitiikasta tosiasiat ovat vaan alettiin analysoida sitä, mitä geopolitiikan klassikot asioista sanoivat ja miten he geopolitiikasta maailmaa tulkinnoillaan rakensivat.²⁶

Kriittisessä geopolitiikassa tutkitaan käytäntöjä, joissa poliittisen tilan ja alueiden haltuunottoa aktiivisesti tuotetaan ja marxilaisittain ilmaistuna uusintetaan. Käytännössä tätä tarkastelua pyritään harjoittamaan diskurssianalyysin kautta. Keskeisenä tyytymättömyyden kohteena on ollut valtavirran tutkimuksen taipumus tarkastella tilaa maantieteellisenä alueena, pääsyn ja hallinnan

²³ Barthes (1978).

²⁴ Ks. Foucault (2002).

²⁵ Geopolitiikka viittaa useimmiten valtioiden aluetta koskevaan valtakamppailuun sekä erityisesti valtioiden sotilaalliseen voimaan ja sen maantieteellisiin perusteisiin. Määritelmä seuraa ruotsalaisen valtio-opin professorin Rudolf Kjällenin ajattelua. Hän otti geopolitiikan käsitteen käyttöön vuonna 1899. Poliittisessa maantieteessä geopolitiikkaa tutkittiin kuitenkin jo ennen Kjälleniä, ja käytännön geopolitiikan historia ulottuu ainakin uuden ajan alkuvaiheisiin ja löytöretkiin. Geopolitiikasta ajattelutavan historia taas voidaan ulottaa antiikin Kreikan ja Rooman jumaltarustoihin saakka. Harle & Moisio (2003), s. 9.

²⁶ Harle & Moisio (2003), s. 10–11. Ks. myös Esim. Tuathail (1996).

näkökulmasta. Kriittisen geopolitiikan lähtöolettamuksia seurailten voidaankin problematisoida monia julkiseen keskusteluun ja strategian institutionalisoituneeseen tutkimukseen vakiintuneita käsityksiä ja ajatusmalleja.²⁷

Ajattelun kriittiset lähtökohdat ovat vietävissä myös esimerkiksi Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista ympäristöä ja sen oletettuja lainalaisuuksia - toisin sanoen Venäjää - koskevaan keskusteluun. J.K. Paasikiven kuuluisan sitaatin mukaan maantieteelle emme voi mitään. Usein erilaisissa yhteyksissä törmätään väittämiin, joissa Suomen turvallisuuspoliittista asemaa ja erityisluonnetta perustellaan yleisluontoisesti maamme geopolitiikalla ja historialla; ikään kuin että meidän tulisi ymmärtää ympäristöämme vain ”yhden maantieteen” perusteella.²⁸

Kriittisen geopolitiikan näkökulmasta ongelmallista näissä väittämässä on se, että tietyistä implisiittisistä vihjeistä huolimatta niissä ei täsmennetä sitä, millä tavoin nämä tekijät vaikuttavat Suomen asemaan. Samoin niille on ominaista tietty deterministinen sävy, siitä huolimatta että idänsuhteemme ovat itsenäisyydenkin aikaan saaneet varsin erilaisia muotoja. Kriittinen geopolitiikka pyrkiikin nostamaan tutkimuksen ja analyysien taustalla olevat olettamukset esille ja arvioinnin kohteeksi pohtimalla mm. sitä, onko maantieteitä vain yksi vai kenties useita.

Samoilla perusteilla voidaan kyseenalaistaa poliittisessa retoriikassa tyypillistä väittämää siitä, että Suomi olisi kylmän sodan jälkeen ”siirtynyt” jotenkin lähemmäksi Eurooppaa, sen ytimiä tai ylipäätään läntistä yhteisöä esimerkiksi EU-jäsenyytemme myötä 1990 -luvulla samoin kuin joissakin puheenvuoroissa esitettyä väittämää, jonka mukaan Suomi joiltakin osin ”palasi” Euroopan reunalle seuraavalla vuosikymmenellä varovaisemman ulkopolitiikan vuoksi. Kriittiselle kuulijalle tällaiset väittämät jättävät monia asioita epäselviksi. Kyl-

²⁷ Ks. Esim. Shapiro (1997) tai Nokkala (2001), s. 378 ja 384. Tunnettu esimerkki kriittiselle geopolitiikalle ominaisesta ‘konventionaalisen’ maantieteen kyseenalaistamisesta on Michael J. Shapiron tutkimus *Violent Cartographies: Mapping Cultures of War* (1997). Siinä Shapiro analysoi esimerkiksi Pequot-intiaanisodan ja Persianlahden sodan kautta maantieteen ja maantieteellisen kuvaston roolia valtioiden käyttämän väkivallan apuvälineenä ja oikeuttajana. Ks. Shapiro (1997) s. ix–xi. Postmodernissa tutkimuskirjallisuudessa on esitetty myös muita tulkintoja geopolitiikan problematiikasta. Teoksessaan *Antidiplomacy: Spies, Terror, Speed, and War* (1992) James Der Derian tarkastelee teknistyvää kansainvälisen politiikan todellisuutta pyrkien osoittamaan, miten tiedustelun, terrorismin sekä sodankäynnin ja diplomatian nopeutuminen ovat sekä voimistaneet valtioiden turvallisuusrakenteita, että luoneet aikamme kansainvälisen politiikan tilan, jota Der Derian nimittää antidiplomatiaksi. Antidiplomatian ytimessä on teknologian ja nopeuden yhteenliittyminen vallan ja vallankäytön apuvälineiksi. Toisaalta sellaiset asiat kuin nykyaikaisen viestintäteknologian välittömyys ja kaikkialla samaan aikaan läsnä oleva kuvien virta ovat tehneet maailmanpolitiikasta ja sen todellisuudesta yhä nopeatempoisemman ja teknologisesti kontingentin ilmiön. Tällä tavalla geopolitiikka on Der Derianin mukaan korvautunut kronopolitiikalla - muutos, jonka seurauksena ajattomia käsityksiä maailmanpolitiikan luonteesta, kansallisesta turvallisuudesta ja identiteetistä on yhä vaikeampaa ylläpitää. Ks. Der Derian (1992). Dromologian teemaa kehittää väitöskirjassaan Jari Rantapelkonen, ks. Rantapelkonen (2006).

²⁸ Historian tutkimus osoittaa, että esimerkiksi antiikin aikaan käsitykset tilasta ja maantieteestä olivat toisenlaisia kuin omana aikanamme. Myöhäisroomalaisesta raja- ja tilanäkemyksestä Ks. Esim. Sipilä (2009), s. 22–31.

män sodan jälkeen Suomessa käyty NATO-keskustelu näyttää paljolti uusintaneen näitä hämärästi perusteltuja, mutta poliittisesti käyttökelpoisia maantieteellisiä kategorioita.

Onko maantiede tai geopolitiikka todellakin ”syy” johonkin tapahtumaan tai ongelmaan? Millaisia ambitiesiä, agendoja, ja poliittisia valtasuhteita on Suomen asemaa ja sijaintia koskevien tekstien näennäisen objektiivisuuden ja epäpoliittisuuden takana? Miten niitä voidaan tehdä näkyviksi?

5.4. Mahdoton käsite vai käsitteellinen mahdollisuus?

Mikäli jälkistrukturalistista turvallisuustutkimusta haluaisi kuvata yhdellä sanalla, tuo sana olisi varmaankin ”epämukava”. Siinä kiistetään konventionaalisesti ymmärrettyjen ”faktojen” merkityksen, objektiivisuuden ja ylipäätään ajattomien ja arkhimedisten pisteiden mahdollisuus.²⁹ Jälkistrukturalismin suuntaukset kyseenalaistavat kodikkaat mallinnuksemme maailman luonteesta ja sen toimintaa ohjaavasta logikasta, sekä painostavat jatkuvasti etsimään ja tunnistamaan erilaisia kieleen, ajattelutapaan tai jopa tietämiseen sisältyviä valtarakenteita. Hylkäämiensä tulkintakehysten tai ”narratiivien” tilalle tutkimusote ei pyri tarjoamaan omaa vaihtoehtoista selitystapaa tai mallinnusta. Sen sijaan siinä pyritään problematisoimaan ja politisoimaan sellaisia ilmiöitä ja puheta-
poja, jotka tyypillisesti pyritään esittämään jollakin tavoin politiikan ylä- tai ulkopuolella olevina, kuten esimerkiksi rationaalisuus, tieteellinen tutkimus, klassisten tekstien asema tai geopolitiikka. Tällä tavoin myös strategia ja sen tutkimus itse voidaan nähdä yhtenä narratiivina tai diskurssina.

Jälkistrukturalistisen lähestymistavan vieminen yhteiskuntatieteen kenttään on siten haastavaa. Erityisen ongelmallista on sen tuonti strategian tutkimuksen alalle ja ylipäätään puolustushallintoon, jossa lähtökohtaisesti tutkimusongelmien ja näkökulmien määrittelyssä vallitsevat melko tiukat reunaehdot, ennen kaikkea kansallisen turvallisuuden tietyllä tavalla määritelty asialista. Asetelmaa ei helpota myöskään yleisempi kaikenlaisten ”teorioiden” ja ”-ismien” vieroksumisen ja vastaavasti ”faktojen”, mitattavissa olevan materian sekä ”tosiasioiden” arvostamisen perinne puolustushallinnossa, kuten ei myöskään se, että strategian alalla on tehty runsaasti tilausluonteista soveltavaa tutkimusta, joka on kytkeytynyt oman valtion strategian muotoiluun.³⁰

Merkitseekö jossakin määrin vapaaehtoinen päätyminen marginaaliin sitä, että näillä orientaatioilla ei ole annettavaa strategian tutkimukselle? Ajaako kriittisyys laajempaan yleiskäsitteenä turvallisuustutkimuksessa itsensä instrumentaalisen relevanssin ulkopuolelle? Vastaus näihin kysymyksiin ei ole yksiselitteinen.

Jälkistrukturalistinen lähestymistapa voi vaikuttaa monilla myönteisillä tavoilla strategian tutkimuksen kentässä. Ensinnäkin se voi tuottaa uusia kysymi-

²⁹ Tässä viitataan kreikkalaisen filosofi Arkhimedeeseen sanomaksi väitettyyn lauseeseen ”Antakaa minulle kiinteä piste, niin minä vipuan maan paikaltaan.”

³⁰ Ks. esim. Nokkala (2009), esipuhe.

sen ja katsomisen tapoja sellaisiin turvallisuuden ilmiökentän kannalta tärkeisiin ilmiöihin kuten tiedustelun muutos ja tilannekuvan lisääntynyt merkitys; median ja populaarikulttuurin kasvanut merkitys turvallisuuspolitiikassa, (ns. informaatio-osota); turvallisuuden yksityistäminen; kriisinhallinnan muuttuva luonne ja toimintaympäristö sekä uskonnon tai sukupuolen rooli konflikteissa ja kriisinhallinnassa. Tässä suhteessa jälkistrukturalismilla voidaan nähdä laajemmankin oppiaineen kannalta heuristinen funktio: se auttaa tutkijaa ja oppiainetta kohdistamaan katseensa niihin hämäriin kohtiin ja katvealueisiin, jotka valtavirran katsannossa jäävät helposti huomaamatta.

Toisaalta jälkistrukturalistinen tutkimus voi syöttää uusia käsitteitä turvallisuuspolitiikan ”uusien” tai uusina pidettyjen ilmiöiden kuvailuun. Erityisesti turvallisuuspolitiikan erilaiset rajapinnoilla olevat ilmiöt ovat avoimia tällaisille uusille käsitteille ja uusille puhetoivoille. Esimerkkejä asetelmista, joissa kriittiset orientaatiot pystyvät nousemaan terminologian ja sitä kautta myös tutkimusagendan tuottajiksi ovat vaikkapa erilaisten ”kriisien” nousu ja kriisipuheen yleistymisen läntisessä ja suomalaisessa uhkakuvakeskustelussa.³¹

Kriittiset lähestymistavat saattavat pystyä tarjoamaan tätä käsitteistöä ja sitä kautta myös niiden taustalla olevia ulkoista maailmaa kuvaavia metaforia ja kielikuvia laajemminkin omaksuttaviksi. Uudet orientaatiot vaikuttavat, vaikka marginaalistakin, tapaamme puhua kansainvälisestä turvallisuudesta ja ymmärtää sitä. Sitä kautta ne myös ovat omiaan tunkeutumaan vähitellen puhunnan ja ymmärryksen valtavirtaan. 1990-luvulla tapahtunut sosiaalisen konstruktivismiin tietynlainen läpilyönti kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa on tästä esimerkkinä. Vastaavalla tavalla feministinen orientaatio on omalta osaltaan jo muovannut ainakin sukupuolten suhdetta käsittelevän keskustelun sanastoa ja ehtoja. Eräällä tavalla tästä voidaan löytää yhtymäkohtia Kööpenhaminan koulukunnan piirissä kehitettyyn turvallistamisprosessiin: valtavirran reunallakin olevat suuntaukset nostavat aineksia strategian tutkimuksen agendalle ja sitä kautta vähitellen myös strategian poliittis-hallinnolliseen soveltamiseen. Feministisellä terminologialla muotoillen voitaisiin puhua myös kriittisyyden osittaisesta ”valtavirtaistumisesta”.

Kolmanneksi jälkistrukturalismille ominainen pyrkimys uudelleenpolitisoida turvallisuuden tutkimusta tai paljastaa sen poliittisia lähtökohtia voisi toimia myös tienviittäjänä läpinäkyvämpään, sekä itseään paremmin tuntevaan ja ymmärtävään strategian tutkimukseen. Taustalla tässä on ajatus, että strategian ja turvallisuuden tutkimus on joka tapauksessa luonteeltaan poliittista, jonkinlaisia tarkoituspäitä palvelevaa toimintaa. Uudelleenpolitisoivan tutkimusotteen kautta myös valtavirran tutkimukselle syntyisi painetta perustella ja avata omaa argumentointiaan, sen logiikkaa ja lähtöolettamuksia. Kenties tutkimuksellisesti kriittisen orientaation käytännöllisin anti onkin sen seikan esiintuonti, että tieteellisessä teoretisoinnissa tulisi välttää sitoutumista itsestään selviin tai

³¹ Beckin mukaan teollinen yhteiskunta on taipuvainen tuottamaan sellaisia uhkia, jotka eivät pysy sen hallinnassa. Ns. riskiyhteiskunta syntyy, kun erilaiset sosiaaliset, poliittiset, taloudelliset ja yksilölliset riskit karkaavat perinteisten turvainstituutioiden kontrollista. Ks. Beck (1992).

annettuihin käsitteisiin ja oppirakennelmiin. Instrumentaalissa katsannossa tätä kautta avautuu mahdollisuuksia ottaa avoimempaan tarkasteluun myös oppialan suhde muutamiin moraalisesti ongelmallisiin kysymyksiin, kuten strategian tutkimuksen rooliin väkivallan ja sotilaallisen voiman käytön oikeuttamisessa tai sotilasstrategisen tutkimuksen asemaan nykyajan yhteiskunnassa.³²

Jos jälkistrukturalistisen tutkimusotteen tuonti strategian tutkimuksen alalle ja puolustushallintoon on ongelmallista, tuo kriittisyyden ja strategian tutkimuksen näyttäminen pulmia myös kriittisen tutkimuksen näkökulmasta. Vaikka päätöksentekijät ovat Suomessa olleet toistaiseksi jokseenkin avarakatseisia turvallisuustutkimuksen sisällön suhteen, saatetaan tuloksia tarpeen mukaan myös käyttää harjoitetun politiikan ja ratkaisujen perustelun instrumenttina, mikäli siitä löytyy tätä tukevia elementtejä. Tällöin toteutuu eräänlainen ”institutionaalinen riski”: institutionalisoituessaan ja vakiinnuttaessaan asemansa kriittisyys altistuu sille, että se menettää teränsä ja omaleimaisuutensa tavalla, jota ei tapahtuisi, jos kriittistä tutkimusta harjoitettaisiin tietoisesti etäällä päätöksenteosta.

Kriittiseen orientaatioon vakavasti suhtautuvan tutkijan tulisikin jatkuvasti kysyä itseltään, mistä on tulossa, mihin pyrkii ja miksi. Yhtä lailla tulisi kysyä, millaisia tarkoituksia tutkimus palvelee. Siksi jälkistrukturalistinen tutkimusorientaatio merkitsee päättämätöntä kriittisen eetoksen etsimistä ja ylläpitämistä. Ensivaikutelmalta tämä kriittisyyden vaaliminen saattaa tuntua sopivan huonosti yhteen puolustushallinnon piirissä tehtävän tutkimuksen kanssa, jolle on leimallista paine kansallisen agendan palvelemiseen ja ristiriitaisten sävyjen vaimentamiseen. Kuitenkin on perusteltua ajatella, että yhtälöön voi hyvin kuulua myös ”sisäinen vastarintaliike”, joka peilaa valtavirran tutkimusta problematisoimalla ja kyseenalaistamalla sitä tapaa, jolla olemme tottuneet tarkastelemaan strategian ongelmakenttää. Oman elinvoimaisuutensa vuoksi suomalainen strategian tutkimus tarvitsee moniäänisyyttä, jopa soraääniä.

LÄHTEET

Barthes, Roland, 1978. “The Death of the Author”, teoksessa *Image-Music-Text*. Käännös Stephen Heath. Fontana Press, s. 77–85. Fulham Palace Road, Hammersmith, London.

Baudrillard, Jean, 1991. *La Guerre du Golfe n'a pas eu lieu*, Paris: Galilée, (englanniksi 1995 *The Gulf War Did Not Take Place*. Bloomington: Indiana University Press).

Beck, Ulrich, 1992. *Risk Society: Towards a New Modernity* Saksankielinen alkuteos *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne* (1986, Frankfurt am Main: Suhrkamp). London: Sage.

³² Sotilasstrategian tutkimukseen liittyviä moraalisia kysymyksiä käsitellään yksityiskohtaisemmin Mika Kerttusen artikkelissa.

Booth, Ken, 2005. "Beyond Critical Security Studies". Teoksessa Ken Booth (ed.), *Critical Security Studies and World Politics*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner s. 259–278.

Buzan, Barry; Ole Waever & Jaap de Wilde, 1998. *Security, A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.

Campbell, David, 1998. *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Indentity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

C.A.S.E. Collective, 2006. Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto. *Security Dialogue*, December 2006, vol. 37, no. 4.

Cox, Robert, 1981. "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory". *Millennium*, vol. 10, no. 2.

Der Derian, James, 1992. *Antidiplomacy. Spies, Terror, Speed, and War*. Cambridge, USA: Blackwell Publishers.

Derrida, Jacques, 1978. *Of Grammatology* Ranskankielinen alkuteos *De la Grammatologie* ilmestynyt vuonna 1967, Les Éditions de Minuit, käännös Gayatri Chakravorty Spivak. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.

Edkins, Jenny & Nick Vaughan-Williams (eds.), 2009. *Critical Theorists and International Relations*. 2 Park Square, Milton Park, Abington, Oxon OX14 4RN: Routledge.

Enloe, Cynthia, 1989. *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics*. London: Pandora.

Foucault, Michel, 2002. *The Archaeology of Knowledge*. (Ranskankielinen alkuteos *L'archéologie du savoir* [1969, Éditions Gallimard] englanniksi kääntänyt A.M. Sheridan Smith). London: Routledge.

Harle, Vilho & Sami Moisio (toim.), 2003. *Muuttuva geopolitiikka*. Gaudeamus, Helsinki.

Hudson, Heidi, 2005. "'Doing' Security as Though Humans Matter: A Feminist Perspective on Gender and the Politics of Human Security". *Security Dialogue*, vol. 36, no.2.

Kanto, Johanna & Johanna Valenius (toim.), 2007. *Toinen maailmanpolitiikka: 10 käsitettä feministiseen kansainvälisten subteiden tutkimukseen*. Tampere: Osuus-kunta Vastapaino.

Kerttunen, Mika (toim.), 2007. *Uudet uhkat?* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 2, tutkimuslustoista no 37.

Kerttunen, Mika, 2009. 'A Responsible Nuclear Weapons Power' – *Nuclear Weapons and Indian Foreign Policy*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia no 27.

Kerttunen, Mika, 2010. *Kuinka sota voitetaan. Sotilasstrategiasta ja sen tutkimisesta*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 2, tutkimuslustoista no 45.

Krause, Keith & Michael C. Williams, 1997. "From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies". Teoksessa Keith Krause & Michael C. Williams (eds.), 1997. *Critical Security Studies. Concepts and Cases*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Limnell, Jarno, 2009. *Suomen uhkakuuolitiikka 2000 -luvun alussa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, Strategian tutkimuksia no 29.

Mutimer, David, 2007. "Critical Security Studies: A Schismatic History" Teoksessa Alan Collins (ed.), *Contemporary Security Studies*. Great Clarendon Street, Oxford, OX2 6DP: Oxford University Press, s. 53–74.

Mutimer, David, 2008. "Beyond Strategy: Critical Thinking on the New Security Studies" Teoksessa Craig A. Snyder (ed.). *Contemporary Security and Strategy* (2nd edition). Houndmills, Basingstoke, Hampshire, RG21, 6XS: Palgrave Macmillan, 34–59.

Nokkala, Arto, 2001. *Laajeneva sotilaspolitiikka. Strategia ja turvallisuus suomalaisen asevoiman rakentamisessa*. Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, tutkimuksia no. 94, 2001, Tampere.

Nokkala, Arto, 2009. *Uhka ja kumppani: Venäjä Suomen puolustushallinnossa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, no. 28.

Peoples, Columba & Nick Vaughan-Williams, 2010. *Critical Security Studies. An Introduction*. 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN: Routledge.

Raitasalo, Jyri & Joonas Sipilä, 2008. *Sota - teoria ja todellisuus: Näkökulmia sodan muutokseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, no. 24.

Rantapelkonen, Jari, 2006. *The Narrative Leadership of War: Presidential Phrases in the 'War on Terror' and their Relation to Information Technology*. National Defence University, Department of Leadership and Management Studies, Publication Series 1, no. 34.

Shapiro, Michael J., 1997. *Violent Cartographies: Mapping Cultures of War*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Sipilä, Joonas, 2009. *The Reorganisation of Provincial Territories in Light of the Imperial Decision-Making Process. Later Roman Arabia and Tres Palaestinae as case studies*. Commentationes Humanarum Litterarum no. 126/2009, Societas Scientiarum Fennica.

Sipilä, Joonas - Koivula, Tommi, 2013. *Kuinaka strategiaa tutkitaan*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 2, tutkimuslustoista no. 50.

Sirén, Torsti, 2009. *State Agent, Identity and the "New World Order"*. Reconstructing Polish Defence Identity after the Cold war era. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, julkaisusarja 1, no. 26.

Sivonen, Pekka, 2006. "Strategiantutkimuksen haasteista ja realismin ajanmukaisuudesta". Teoksessa Aki-Mauri Huhtinen & Jarmo Toiskallio (toim.), *Maanpuolustuskorkeakoulu - kehittyvä sotatieteellinen yliopisto*. Professori Mikko Viitasalon juhlaKirja. Helsinki: Edita Prima Oy.

Skinner, Quentin, 2002a. *Visions of Politics: Volume 2 Renaissance Virtues*. The Edinburgh Building, Cambridge CB2 8RU UK: Cambridge University Press.

Skinner, Quentin, 2002b. *Visions of Politics: Volume 3 Hobbes and Civil Science*. The Edinburgh Building, Cambridge CB2 8RU UK: Cambridge University Press.

Snyder, Craig A. (ed.), 2008. *Contemporary Security and Strategy* (2nd edition). Houndmills, Basingstoke, Hampshire, RG21, 6XS: Palgrave Macmillan.

Tuathail, Gearóid Ó., 1996. *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. Minneapolis: University of Minnesota Press (vol. 6 Borderlines sarjassa) ja Lontoo: Routledge.

Valenius, Johanna, 2007. "Turvallisuus". Teoksessa Johanna Kanto & Johanna Valenius (toim.) *Toinen maailmanpolitiikka: 10 käsitettä feministiseen kansainvälisten subteiden tutkimukseen*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, s. 145–167.

Visuri, Pekka, 1997. *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. Juva: WSOY.

Wæver, Ole & Barry Buzan, 2007. "After the Return to Theory: the Past, Present, and Future of Security Studies". Teoksessa Alan Collins (ed.). *Contemporary Security Studies*. Great Clarendon Street, Oxford OX2 6DP: Oxford University Press.

Walker, R.B.J., 1993. *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wyn Jones, Richard, 1999. *Security, Strategy, and Critical Theory*. Boulder: Lynne Rienner.

6.

TULEVAN ENNAKOINTI STRATEGIAN TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Pekka Sivonen

Tässä luvussa käsitellään sitä osaa strategian tutkimuksesta, joka kohdistuu kansainväliseen turvallisuuteen ja kansainvälisiin suhteisiin. Niinpä sotilasstrateginen taso jätetään käsittelemättä, mikä johtuu omasta taustastani siviilitutkijana.

Strategian tutkimuksen päävirtaus edustaa systemaattisten yhteiskuntatieteiden mukaista pyrkimystä selvittää kohteensa tapahtumadynamiikkaa säännönmukaisuuksia ja syysuhteita paikantamalla. Tässä onnistumisen katsotaan mahdollistavan myös tulevan kehityksen ennakointia. Strategian tutkimukseen kuuluu käsitys siitä, että kansainväliseen toimintaympäristöön kyetään *vaikuttamaan* – sen sijaan että toimijat olisivat vain siinä vaikuttavien voimien uhreja. Vaikuttaminen kohdistuu poliittiseen ja asevoimia koskevaan päätöksentekoon ja sen taustalla oleviin suunnitteluprosesseihin. Vaikuttamisen intressistä nousee myös strategian tutkimuksen kiinnostus kansainvälisen turvallisuusympäristön tulevan kehityksen *ennakointiin*. Strategian tutkimus pyrkii poliittiseen relevanssiin, mahdollisiin toimitasuosituksiin saakka.

Strategian tutkimus ei olekaan arvovapaata tieteenharjoitusta, vaan sillä on *normatiivisia* tavoitteita. Suomessa harjoitettava strategian tutkimus tavoittelee Suomen turvallisuusaseman vahvistamista. Koska demokraattisesti hallitun Suomen turvallisuuspolitiikka pyrkii kansainvälisen rauhan ja vakauden vahvistamiseen, ovat myös maassa harjoitettavan strategian tutkimuksen lähtökohdat kansainvälisen turvallisuuden edistämistä palvelevia.

Strategian tutkimuksella on sekä tieteellinen että pragmaattinen intressi tulevien tapahtumien ennakointiin. Tässä *tieteellinen intressi* on perustutkimuksellinen kiinnostus katsoa, miten oikeaan tulevaisuus osoittaa ennakointiemme osuneen. Tulevaisuuden muuttuminen ajan mittaan nykyisyydeksi testaa tietämyksemme tasoa niistä mekanismeista, jotka vaikuttavat vallitsevaan ja kehityksessä olevaan kansainväliseen turvallisuuteen. *Pragmaattinen intressi* on puolestaan se toimitasuosituksien antamiseen liittyvä kiinnostus, joka liittyy haluun varautua riskeihin ja vaikuttaa kehitykseen. On kyse turvallisuuspolitiikan harjoittamisesta ja turvallisuusolosuhteiden hallinnasta.

6.1. Ennakoinnin perustavia ongelmia

Strategisten ennusteiden tekemiselle on suorastaan mahdotonta kehittää pitävää tieteellistä perustaa, mikä johtuu itse tehtävän logiikasta. On mahdotonta löytää kunnollista mittautapaa ennusteiden ennustevoimalle. Ennusteiden ennustevoimaa ei kyeta todistamaan itse ennustusvaiheessa, vaan se jää tulevi-

en tapahtumien osoitettavaksi. Poliittisiin toimintasuosituksiin kytkeytyvä strateginen ennuste voi kuitenkin olla myös *itse itseään toteuttava*, jos päättäjät toimivat näiden suositusten mukaisesti. Itseään toteuttava strateginen ennuste pitäisi kuitenkin kyetä sen laatimisvaiheessa identifioimaan itseään toteuttavaksi, jos ennustevoimasta haluttaisiin jotain definiivista sanoa. Tällaisen merkityksen mittaaminen on vaikeaa, joskin ennusteen poliittisen relevanssin perusteella joskus mahdollista.

Käsitys tulevaisuudesta perustuu *käsitykseen nykyisyydestä ja menneisyydestä*. Yksinkertaisin tapa ennustaa on paikantaa tällä hetkellä vaikuttavia kehitysuuntia, trendejä. Muutos voi luoda myös uusia muotoja kansainvälisten suhteiden piirteisiin. Jos taas katsotaan kehityksen toistavan aiempaa, haetaan kehämäiselle tai aaltoliikkeen omaiselle tapahtumien kululle vertailukohtat aiemmista sykleistä. *Stephen Jay Gould* on puhunut ”ajan nuolesta” (*time’s arrow*) ja ”ajan syklistä” (*time’s cycle*).¹ Skenaarioita laadittaessa voidaan ennakoita myös jyrkkiä katkoksia. Tällöinkin murroskohtia kuitenkin yritetään ennakoita sen pohjalta, mitä tiedämme menneistä murroksista ja nykyisin jo nähtävistä murrospaineista.

Esimerkkinä ajan nuolesta voi pitää käsitystä siitä, että taloudellinen, yhteiskunnallinen ja poliittinen kehitys ovat tehneet yhä vaikeammaksi kuvitella kehittyneiden demokratioiden ratkovan keskinäisiä ristiriitojaan asevoimin.² Esimerkkinä ajan syklistä voi puolestaan pitää käsitystä siitä, miten aikakausien vaihtumisesta huolimatta sotien syyt ovat säilyneet paljolti samanlaisina. Esimerkiksi *Michael Howard* on eritellyt peloponnesolaissotien ja ensimmäisen maailmansodan syttymisen syiden samankaltaisuutta.³

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa käsitykset *vakaudesta ja muutosten säännönmukaisuuksista* on suhteutettava tiettyihin ehtoihin. Näihin kuuluvat tapahtumien konteksti ja aikaperiodi. Rakenteellisten murrosten ja muutosprosessien osalta tarkastelun on ulotuttava riittävän pitkälle ajalle.

Ongelmana on jälleen jatkuvuutta, säännönmukaisuuksia tai murroksia koskevien käsitysten koettelu. Miksi vallitsevat juuri tietyt jatkuvuudet, miksi puolestaan ilmaantuvat tietyt muutokset ja murrokset? Vaikuttaisi siltä, että tulevaisuudesta esitettyjen arvioiden uskottavuuden tärkeimmät kriteerit ovat arvioiden esittäjän nauttima henkilökohtainen arvostus, hänen kykynsä esittää väitteensä vakuuttavalla tavalla ja arvioiden yhteensopivuus yleisesti vallitsevien käsitysten kanssa. Vastavirtaan kulkevaa tutkijaa ei välttämättä auta edes hänen ennusteensa myöhempi osoittautuminen oikeaksi. Koska tuollainen käsitys oli esityshetkenään epäsuosittu, se jäi todennäköisesti vähälle huomiolle. Niinpä sitä ei monikaan muista enää silloin, kun todellisuuden testi tulee.

Logiikka kuvastuu myös siinä ympäristössä, jossa strategian tutkimukseen kohdistuu julkisia *tietopalveluodotuksia*. Kun tiedotusjulkisuudessa kysytään strategiantutkijalta ennakoiteja kriisien tulevasta kehityksestä, ei haeta tieteellisiä tuloksia vaan ns. asiantuntija-arvioita. Ennakoiteja ei silloin varsinaisesti pyri-

¹ Gould (1987).

² Jervis (1991/92), s. 53–55.

³ Howard (1983).

tä testaamaan, vaan media ja suuri yleisö suhteuttavat asiantuntijan kantaa omiin käsityksiinsä. Helpoin tapa saada suosiota on tulkita kehityksen suuntaa sovinnaisesti.

Amerikkalainen politiikantutkija *Robert Jervis* on luetellut syitä siihen, miksi kansainvälisen politiikan kulun ennakointi on tutkimuksessa niin vaikeaa:

- yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella on rajoitettu tietopohja, ja niinpä vain harvat sen identifioimista säännönmukaisuuksista ovat luonteeltaan kiistattomia,
- vain harvoin yksi nimenomainen vaikutin määrää politiikan kulun,
- kansainvälisessä politiikassa kokemuksista oppiminen vaikeuttaa ennusteiden tekemistä,
- jollei valtion ulkoinen käyttäytyminen ole ulkoisen ympäristön määrätävissä, valtion johdolla on huomattava valintojen teon vapaus,
- kulloinkin maailmanpoliittinen tilanne on ainutkertainen,
- muutokset yhdessä osassa kansainvälistä järjestelmää ovat taipuvaisia synnyttämään muissa osissa ennakoimattomia seurannaisvaikutuksia,
- tietyt historialliset avaintapahtumat heittävät kansainvälispoliittisen kehityksen kulloinkin uudelle tielle,
- yleistysten aiemmasta paikkansapitävyydestä ei voi päätellä niiden pitävyyttä tulevaisuuden osalta.⁴

On yleistä perustella tulevaisuutta koskevia ennakoiteja historiallisilla kokemuksilla. Mutta vaikka historiallinen yleistys olisi toimivakin, ei ole mitään sääntöä osoittamaan millaisissa oloissa se menettää pätevyyttään tulevaisuuden ennakoinnissa. Mitkä ovat kansainvälisen järjestelmän tai siinä esiintyvien käyttäytymismallien pysyväisluontoisia piirteitä jatkuvan muutoksen oloissa, missä taas muutos on voimakkain? Mikä on muutoksen merkitys, aste ja ulotteisuus?

6.2. Ennakoinnin problematiikka analyysitasojen klassisessa kolmijaossa

Kenneth Waltz esitti kansainvälisen politiikan tutkimuksen kolmeksi analyysitasoksi päätöksentekotasoa, valtiotasoa ja kansainvälisen järjestelmän tasoa klassikoksi nousseessa teoksessaan *Man, the State, and War*.⁵ Päätäjätasolla esiin nousevat psykologiset tekijät, havainnot ja niiden tulkinnat, informaation kulku, pienryhmädynamiikka tai byrokraattisten rakenteiden luonne. Valtiotasolla esiin nousevat esimerkiksi valtioiden yhteiskuntajärjestelmä, poliittinen kulttuuri, kehitysaste, voimavarat tai valtatavoitteet. Kansainvälisen järjestelmän ominaispiirteiden tasolla puhutaan esimerkiksi vallan jakautumisesta järjestelmässä, järjestelmätasoisista sääntelytekijöistä tai kansainvälisen vuorovaikutuksen eri prosessien vaikutuksesta.

⁴ Jervis (1991/92), s. 39–46.

⁵ Waltz (1959).

Päätöksentekotasolla valtakunnan johtamisessa tehdyt ulkopoliittiset päätökset perustuvat päättäjien käsityksiin tulevaisuudesta. Valittavalle linjalle voidaan nähdä vaihtoehtoja, mutta niiden vertailua on vaikea tehdä systemaattisesti. Yksinkertaistavat käsitykset rationaalisesta valinnasta ovat perustuneet näkemykseen hyödyn maksimoinnista päätösten perustana.⁶ 1960-luvulta alkaen on tutkimuskirjallisuudessa ollut vahvasti edustettuna kritiikki ulkopoliittista päätöksentekoa koskevia rationaalisuusoletuksia vastaan. Kattavimmin tätä kritiikkiä on esittänyt *John Steinbruner*, joka katsoo päätöksentekijöiden olevan taipuvaisia valitsemaan ensimmäisen tyydyttävältä vaikuttavan vaihtoehdon, tulkitsemaan informaatiota sopimaan odotuksiinsa ja korjaamaan linjaansa asteittain palautteen nojalla.⁷ Myös Robert Jervis on esittänyt laaja-alaista kritiikkiä päätöksenteon rationaalisuusoletuksia kohtaan, varsinkin liittyen informaation ja tulkintojen valikoivaan luonteeseen.⁸ Samansuuntaisia tuloksia kriisipäätöksenteosta ovat saaneet mm. *Graham Allison*.⁹ Allison yhdessä *Morton Halperinin* kanssa¹⁰ ja *Ole Holsti* (1972)¹¹, pienryhmädynamiikan vaikutuksista esimerkiksi *Irving Janis*.¹² ”Ulkopoliittisten maailmankuvien” merkitystä informaation tulkintojen ohjaamisessa ovat tutkineet esimerkiksi *Alexander George* operationaalisen koodin¹³ ja *Robert Axelrod* operationaalisen kartan¹⁴ käsitteiden avulla.

Voidaan sanoa päätösten valintaperusteiden varioivan suuresti. Yhtäältä esiintyy säännönmukaisuuksia. Toisaalta näitä rikkovat laajalti tapaukset, joissa kognitiiviset, organisatoriset ja psykologiset tekijät nousevat etusijalle ja rikkovat säännönmukaisuuksia. Samalla rationaalinen päätöksentekokin voi tarkoituksenmukaisuussyistä tavoitella epävarmuuden ja vaikean ennustettavuuden ylläpitämistä. Identtisissäkin tilanteissa päätöksentekijät voivat toimia eri tavoin. Kun puhutaan ennakoitien tekijän kannalta vieraaseen poliittiseen kulttuuriin kuuluvasta päättäjistä, voi vallita informaation puute niistä arvoista, preferensseistä ja käsityksistä jotka päätöksentekoa leimaavat.¹⁵ *Area studies* -asiantuntemuksessa on kyse siitä, miten paikallisten olojen, kulttuurin ja toimintatapojen asiantuntemuksen pohjalta voidaan hahmottaa kognitiivisten ja motivaatiotekijöiden merkitystä päätöksenteossa.

Vajavaisesti rationaalinen käyttäytyminen liittyykin usein systemaattiseen taipumukseen toimia juuri ennustettavalla tavalla. Tällaista taipumusta voivat tuottaa esimerkiksi diktaattorien osalta emootiot, tottumukset, traditiot tai pakkomielleet. Ennustettavuutta voi tällöin parantaa emotionaalisten tekijöiden rooli päätöksenteon tilannekohtaisen joustavuuden vähentäjänä. Emotio-

⁶ Mallista esim. Schoemaker (1982).

⁷ Steinbruner (1974).

⁸ Jervis (1976).

⁹ Allison (1971).

¹⁰ Allison & Halperin (1972).

¹¹ Holsti (1972).

¹² Janis (1972).

¹³ George (1969).

¹⁴ Axelrod (1976).

¹⁵ Nicholson (1992).

naalinen päättäjä karttaa epävarmuutta, ja pyrkii yksinkertaistamaan valintojaan. Päätöksenteossa harkittavien näkökohtien monipuolisuus vähenee, ja tämä helpottaa päätösten ennakointia. Emotionaalisia perusteita voidaan tuki yrittää rationalisoimalla salata, mutta usein huonolla menestyksellä.¹⁶

Valtiotasolla liikkuvissa selitysmalleissa valtioiden käyttäytymistä selitetään esimerkiksi klassisen realismin mukaisella kansallisen edun ajamisella, valtion yhteiskuntamuodolla ja ideologialla, valtion kehitysasteella, valtion voimavaroilla tai ulkopoliittisella suuntautumisella. Viimeksi mainitun osalta tarkastellaan esimerkiksi turvallisuuspoliittisten perusratkaisujen merkitystä, yleisiä ulkopoliittisia tavoitteita ja ulkopoliitiikan käytettävissä olevaa keinostoa. Tällä tasolla liikkuu myös valtioiden muodostamien liittokuntien (poliittisten, sotilaallisten) päätöksentekoa koskeva tutkimus, koska valtiothan siinä ovat tärkeimpinä toimijoina.¹⁷

Valtiollisella tasolla strategisen ennakkoinnin ongelma on valtioiden suuri kulttuurinen ja poliittinen varianssi, jonka tuntemus on keskeinen asia tapahtumien ennakkoinnissa. Valtion harjoittaman turvallisuuspolitiikan ja strategian menestyksellisyys muodostuu tilannekohtaisesti: mahdollisuudet on tunnistettava ja priorisoitava, ja valinnat tehtävä aina rajallisten voimavarojen oloissa. Valtioiden ja liittoutumien voimasuhde-erot ovat aivan oma kysymyksensä. Voimaltaan ylivertaisella valtiolla on poikkeukselliset mahdollisuudet vaikuttaa kansainväliseen ympäristöönsä, rakentaa tulevaisuutta ja asettaa muita kansainvälisiä toimijoita reagoijan asemaan.

Valtiollisella tasolla joudutaan pohtimaan, ovatko asetetut turvallisuusstrategian tavoitteet oikein mitoitettut. Vastaavatko ne käytettävissä olevia voimavaroja, ja miten eri voimavaraelementit suhteutuvat toisiinsa? Mikä on suhde sotilaallisen voiman, taloudellisen voiman, ja poliittisten vaikutuskeinojen välillä? Entä liittoutumien kokoamisen kyky? Menestyksellinen valtiomiestaito lähtee näiden ulottuvuuksien oikeasta ymmärtämisestä.

Valtiollisen tason päätöksenteon ennakoiteja vaikeuttavat vaihtuvat ja jopa disinformaation keinoin salassa pidettävät tavoitteet, voimavarojen ja normatiivisten lähtökohtien vaihtelevuus, instituutioiden keskinäiset suhteet, päätöksenteon pienryhmäsuhteiden ja valtiollisten johtajien henkilökohtaisten ominaisuuksien varianssi.

Strategian tutkimuksen poliittinen vaikutusvalta on suurimmillaan silloin, kun on kyse sen toimivasta suhteesta voimakkaiden valtioiden päätöksentekoon. Yhdysvallat on varsinkin kylmän sodan jälkeen noussut omaan luokkaansa. Maa on panostanut ylivertaiseen sotilaalliseen voima-asemaansa kilpavarustelun jälkeenkin tavalla, jolle ei ole syntynyt vakavasti otettavaa vastapainoa. Maa voi omilla toimillaan muokata kansainvälistä turvallisuusympäristöä poikkeuksellisella tavalla. Strategisen tason ennustamisen vaikeus on kuitenkin yllättänyt Yhdysvallatkin: sotilaallisen voiman projisointi Afganistaniin ja Ira-

¹⁶ Heiner (1983) ja Howard (1983).

¹⁷ Euroopan unionin piirissä tehtävän päätöksenteon ennakointi on yksi tapahtumien ennustamiseen suuntautuvan kansainvälisen politiikan tutkimuksen huomionarvoinen haara: esim. Bueno de Mesquita & Stockman (1994), Bechtel & Leuffen (2010) ja Benjamin (2010).

kiin on tuottanut tavoiteltuja tuloksia paljon hitaammin kuin näitä päätöksiä tehtäessä uskottiin. Erityinen sotilaallinen kyky on ollut omiaan luomaan yli-optimistisia odotuksia.

Kansainvälisen turvallisuuden tutkimuksessa on tarkasteltu myös valtioiden ominaispiirteiden ja konfliktien esiintymisen välistä suhdetta. Paljon kannatusta saaneen teorian mukaan demokratiat eivät yleisesti ottaen käy sotia toisiaan vastaan; teoriaa on myös kritisoitu.¹⁸

Valtioiden konfliktisuhteissaan tekemiä valintoja on käsitelty ja pyritty ennakoimaan myös peliteoreettisten sovellutusten kautta. Niin sanotun vangin dilemman kaltaisissa tilanteissa valtioiden käyttäytymistä on tietokonesimulointien avulla pyrkinyt ennustamaan esimerkiksi Robert Axelrod. Hänen tulostensa mukaan valtiot ovat taipuvaisia tällaisissa tilanteissa hakeutumaan kohti vastavuoroisuusstrategiaa: kielteiseen käyttäytymiseen vastataan kielteisellä, yhteistyöhakuiseseen puolestaan yhteistyöhakuisella. Pitkän aikavälin hyötyodotusten keskeisyyttä Axelrod kutsuu ”tulevaisuuden varjoksi”.¹⁹

Jan Kleinnijenhuis puolestaan erottelee ennakoinnin perustaksi kansainvälistä turvallisuutta koskevissa vuorovaikutustilanteissa viisi valtioiden perustrategiaa: lujana pysyminen, kahden toimijan välinen vastavuoroisuusstrategia, monenkeskinen eli ”epäsuora” vastavuoroisuusstrategia, oman liittoutuman vahvistaminen ja vastustajan rankaisemiseen koottavat liittosuhdejärjestelyt. Empiirisen aineiston (COPDAB 1948–1978)²⁰ pohjalta hän päätyy siihen, että näitä kaikkia on käytetty yleisesti.²¹

Kansainvälisen järjestelmän tasolla strategisen ennakoinnin ongelmat liittyvät kansainvälisen toimintaympäristön poikkeukselliseen monimutkaisuuteen ja variaatioon. Järjestelmätasolla kohtaavat erilaiset poliittiset, taloudelliset, sotilaalliset, institutionaaliset ja kulttuuriset suhteet. Tapahtumien ennakoinnin perusteita haetaan ennen kaikkea järjestelmän rakenteista ja niiden muutosdynamiiikasta. Voimasuhteiden jakautumisen osalta rakenteellisia perusmalleja ovat *yksinäpainen*, *kaksinäpainen* ja *moninäpainen* järjestelmä. Napaisuuden yhteyttä konfliktien esiintymisaltiuteen on tutkittu paljonkin. Ei ole saatu vahvaa näyttöä kaksinäpäisen järjestelmän suuremmasta vakaudesta moninäpäiseen nähden, mutta sen sijaan kylmän sodan aikakausi on todettu poikkeuksellisen vakaaksi mm. ydinasevaraisuuden ja liittosuhteiden kestävyuden vuoksi.²²

Heti kylmän sodan päättymisen jälkeen tutkimusyhteisössä heräsi debatti siitä, mitä kansainvälisen järjestelmän konfliktialtiuden kannalta siirtymä kaksinäpäisestä moninäpäiseen järjestelmään merkitsisi. *John Mearsheimer* ennakoi turvallisuusjärjestelmän uuden epävakauden ja konfliktien aikakauden koittoa.²³ Samanaikaisesti *Stephen Van Evera* puolestaan katsoi paluun moninäpäiseen järjestelmään tapahtuvan 1990-luvulla niin uusissa olosuhteissa, että so-

¹⁸ Teesistä ja sitä koskeneesta debatista esimerkiksi Small & Singer (1976), Chan (1984) ja Russett (1993). Teesin kritiikistä esimerkiksi Layne (1994).

¹⁹ Axelrod (1984).

²⁰ Azar (1982).

²¹ Kleinnijenhuis (1995).

²² Esimerkiksi Saperstein (1991), Levy (1985), Bueno de Mesquita (1981).

²³ Mearsheimer (1990a, 1990b).

taiemman Euroopan riski kasvaisi vain vähän ja ohimenevästi.²⁴ Robert Jervis ennusti itäisessä Euroopassa jonkinlaista paluuta menneeseen epävakautteen ”ajan kehän” mukaisesti.²⁵

Kylmän sodan jälkeen Yhdysvaltain suhteellinen voima-asema kuitenkin kasvoi voimakkaasti, koska maa ei karsinut asevoimiensa menoja niin paljon kuin laajalti odotettiin. Samalla maa ryhtyi ajamaan kansallisia etujaan entistä avoimemmalla voimapolitiikalla. Tämän tuloksena kylmän sodan jälkeistä kansainvälistä järjestelmää on usein luonnehdittu myös yksinapaiseksi.

Yhdysvallat ei kuitenkaan pysty sanelemaan tahtoaan läpi kansainvälisessä yhteisössä, vaan joutuu hakemaan tapauskohtaisia liittoutumia ja neuvottelemään yhteisymmärryksistä. Pitäisinkin kylmän sodan jälkeistä kansainvälistä järjestelmää luonteeltaan uni-multipolaarisena, Yhdysvaltain voima-aseman hallitsemana mutta perusteiltaan silti moninapaisena järjestelmänä. Sitä paitsi se on kehittymässä ajan mittaan moninapaisempaan suuntaan. Kansainvälisen järjestelmän rakennemuutoksen ennustamisessa keskeisiä kysymyksiä ovat mm. Yhdysvaltain valta-aseman tuleva kehitys ja rooli, Euroopan unionin muuttuva asema, Venäjän ja voimakkaasti talouttaan kasvattavan Kiinan tuleva rooli.

Liittoutumisjärjestelyiden nopean vaihtelun kausiin on liitetty sotien ja niiden tuhoisuuden lisääntyminen.²⁶ Talouden ja teknologian vaikutuksia kansainvälisen järjestelmän ja varsinkin voimasuhteiden muutoksiin ovat tarkastelleet esimerkiksi *Paul Kennedy* ja *Eugene Skolnikoff*.²⁷ Riippuvuusrakenteiden kansainvälistä järjestelmää muuttava rooli on noussut yhä keskeisemmäksi kiinnostuksen kohteeksi ns. regimikehityksen ja integraation myötä. Tapahtumien ennakoinnin mahdollisuuksia tähän liittyen ovat tarkastelleet mm. *Robert Keohane* ja *Joseph Nye*.²⁸ Järjestelmätasoisia teorioita voimankäytön ja konfliktialttiuden selittäjänä kansainvälisessä järjestelmässä ovat kehittäneet ennen kaikkea uusrealistit: klassikoiksi ovat nousseet Kenneth Waltzin ja *Robert Gilpinin* kirjoittamat perusteokset.²⁹

Kansainvälisen järjestelmämuutoksen ennustamisessa on usein ajateltu voitavan hyötyä *korkean yleisyysasteen* teorioista (esimerkiksi voimapolitiittinen realismi). Tällaisilla on uskottu voitavan konstruoida järjestelmän toimintamalleista ja niiden determinanteista järjestelmän perustyyppisiä ja niiden dynamiikkaa koskevia yleistyksiä. Jos voitaisiin vielä rakentaa teorioita muutoksen ehdoista, päästäisiin ennakoiteihin tulevasta. Keskeisiä elementtejä ovat muutoksen ja jatkuvuuden tekijöiden välinen jännite, vaikutussuhteiden dynamiikka ja makrotasoisien tekijöiden painoarvo.

Ongelmana on kuitenkin tällaisen teoriorinnin korkea yleisyysaste itse. Tutkimus edellyttää hyvää empiiristä tietämystä tutkimuksen kohteen erityis-

²⁴ Van Evera (1990/91).

²⁵ Jervis (1991/92). Tuon vaiheen laajemmasta debatista katso myös Kegley & Raymond (1992) ja Waltz (1993).

²⁶ Kegley & Raymond (1990).

²⁷ Kennedy (1993), Skolnikoff (1993).

²⁸ Keohane & Nye (1977).

²⁹ Waltz (1979) ja Gilpin (1981).

piirteistä. Varianssi on suuri. Siksi säännönmukaisuuksien paikantaminen ja todentaminen (ennakointien pohjaksi) onnistuukin usein mielekkäämmin silloin, kun tavoitellaan kapeampaa sovellusalaa ja matalampaa yleisyysastetta. Yleistykset eivät ole sen etevämpiä, mitä laaja-alaisempia ne ovat; niiden pitävyys, niiden antama informaatio ja niiden relevanssi ratkaisevat.

6.3. Skenaariot ja mallintaminen: perusteita

Kansainvälisen järjestelmätason teorianrakennuksessa on käytetty myös *skenaarioiden* muodostamista. Kansainväliseen turvallisuuteen liittyvän skenaariotutkimuksen pioneereja olivat *Herman Kahn* ja *Thomas Schelling* 1950- ja 1960-luvuilla, jotka rakensivat strategiantutkimuksellisia malleja esimerkiksi ydinaseiden käyttöön liittyvän eskalaation hallinnasta.³⁰

*James N. Rosenau*n teos *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity* pyrkii paikantamaan kansainvälisen järjestelmän säilymisen ja muuttumisen perustekijät.³¹ Rosenau hakee kokonaiskäsitystä, joka ottaisi huomioon sellaisia vastakkaisvoimia kuin jatkuvuus vs. muutos, keskinäisriippuvaisuus vs. itsenäisyys, keskittävät ja desentralisoivat kehityskulut. Kaiken kaikkiaan siis se jännitteiden ja muutosten dynamiikka, joka horjuttaa maailmanpolitiikan jatkuvuutta ylläpitäviä rakenteita ja prosesseja. Teoksensa lopussa Rosenau rakentaa neljä skenaariota kansainvälisen järjestelmän tulevaisuuden ennakoimista varten. Näistä ensimmäinen on ”maailmanyhteisö”: keskinäisriippuvuuden syveneminen ja laajeneminen. Toinen on ”valtiokeskeiseksi palautettu järjestelmä”: siinä suvereenien valtioiden merkitys järjestyksen ylläpitämisessä korostuisi. Kolmas on ”pluralistinen järjestelmä”: hallitsevaksi nousisi vallan desentralisaation dynamiikka. Neljäs on ”kestävä kaksijakoisuus”: kamppailu sentralisoivien ja desentralisoivien voimien välillä jäisi ratkaisemattomaksi. Myös *Robert Harkavy* on rakentanut kansainvälisen järjestelmätason skenaariomalleja (seitsemän erilaista) kylmän sodan jälkeisen maailmanjärjestyksen muutoksen ennakoimisen perustaksi.³²

Yksinkertaisimmillaan mallintaminen ennustamisen tukena on ekstrapolaatiota. Toteutunut kehitys tulkitaan toiminnalliseksi malliksi, josta johdetaan ennusteita tulevasta. *Francis Fukuyaman* teoria kylmän sodan päättymisestä ”historian loppuna” edustaa *evoluutioanalogista* mallinrakennusta: historia nähdään evolutiivisena prosessina, jossa kehittynein muoto lopulta voittaa.³³ Evoluutioanalogista perusmallia edustaa myös *George Modelskin* tulevaisuudenennuste vuoteen 2100, jossa kansainvälisen politiikan muutosproesseja nähdään pitkällä tähtäimellä leimaavan *oppimisproessin* luonne. Päätöksentekijöiden oma oppimisprosessi tuottaisi aikaa myöten syvenevän sitoutumisen yhteistyövaraisuuteen.³⁴

³⁰ Esimerkiksi Kahn (1962), Kahn (1965), Schelling (1960) ja Schelling (1966).

³¹ Rosenau (1990).

³² Harkavy (1997).

³³ Fukuyama (1992).

³⁴ Modelski (1996).

Ekstrapolaatio on *lineaarinen malli*. Mutta mitä pidemmälle ekstrapoloiva ennuste ulottuu, sitä voimakkaammiksi muuttuvat epävarmuudet. Tähänastisen kehityksen taustalla olevat syy-seuraussuhteet voivat olla väärin tulkittuja. Trendi voi olla myös itseään rajoittava.³⁵ Lineaarisen mallin vaihtoehtona on *syklinen* ennustemalli. Organistisen analogian mukaisesti se nojaa ennusteensa käsitykseen historiallisten prosessien kulusta tietyn dynamiikan syntymänä, kehityksenä, kukoistuksena, kuihtumisena ja kuolemana.³⁶

Aivan oma ulottuvuutensa on tietokonesimulointiin perustuva ennustemallinnus. Kansainvälisen käyttäytymisen simulointimallinnusta on käytetty esimerkiksi sotien esiintymisen tutkimuksessa. Tätä kautta on pyritty vastaamaan siihen, miksi kansainväliset vuorovaikutusprosessit ajoittain epävakautuvat ja kriisit eskaloituvat väkivaltaisuuksiksi. *Gustaaf Geeraerts* puhuu tällaisten simulointikonstruktioiden yhteydessä hypermonimutkaisten järjestelmien dynamiikasta.³⁷

Kylmän sodan jälkeisen kansainvälisen turvallisuuden tutkimuksessa strategian tutkimus on uudistunut monipuolistumalla ja laaja-alaistumalla. Vielä kylmän sodan vuosina strategian tutkimuksen lähtökohdat olivat vahvasti sotilaallisten voimasuhteiden, suurvaltasuhteiden ja ydinasestrategioiden tutkimuksessa. Kylmän sodan jälkeenkin strategian tutkimuksen keskeinen tehtävä on ymmärtää ja selittää strategisia keinoja ja päämääriä, sotilaallisen voiman käyttöä ja käytöllä uhkaamista, sotien estämisen ja käynnin strategioita. Mutta strategian tutkimuksen kohteiksi ovat kasvavasti nousseet myös kansainvälinen yhteistyö turvallisuuden hallinnassa, kansainvälisten organisaatioiden laajentunut rooli, globalisaatio, valtioiden sisäinen turvallisuus, sisällissodat ja kriisinhallinta sekä terrorismi. Turvallisuuteen vaikuttavat voimat nähdään aiempaa laajempaan kokonaisuutena. Tämä on tarkoittanut lähestymistapojen, menetelmien ja kysymyksenasettelujen kirjon kasvamista.

Kylmän sodan jälkeinen muutos on koskenut myös koko kansainvälisen politiikan tutkimuksen kenttää. *Stanley Feder* on katsonut tämän muutoksen merkitsevän kansainvälisen politiikan tutkimuksen osalta menetelmällistä painetta kohti sellaista, mitä hän kutsuu moniskenaarioanalyysiksi (*multiple scenario analysis*). Eriasteisista varmuus- ja epävarmuusolettamista koostetaan vaihtoehtoisia ennusteita, joissa vaikuttavina tekijöinä kiinnitetään erityistä huomiota tarkasteltavan järjestelmän monimutkaisuuteen (*methods based on or compatible with complexity theory*). Lukuisten autonomisten toimijoiden muodostamat järjestelmät voivat tasapainotilan murruttua organisoitua uuteen tasapainoon monilla mahdollisilla tavoilla. Järjestelmän monimutkaisuus tuottaa epävarmuuden tulevasta, ja tuon epävarmuuden dynamiikka on tutkimuksen kohteena. Lähtökohdiana on erilaisten lopputulosten ennakointi päätöksenteon tueksi, ”*surveying the future*”.³⁸ Tämä poikkeaa kansainvälisen politiikan tapahtumien ennustamisambition perinteisestä tavasta paikantaa yksi todennäköisimmältä vai-

³⁵ Webb (1995).

³⁶ Modelski (1985).

³⁷ Geeraerts (1994).

³⁸ Feder (2002).

kuttava tulevaisuuskuva, kuten esimerkiksi *Nazli Choucrin* ja *Tomas Robinsonin* toimittamassa klassikkoteoksessa opastetaan.³⁹

6.4. Strategiset ennusteet hallinnon palveluksessa

Yleisiä tulevaisuudentutkimuksen lähtökohtia on hankala soveltaa strategian tutkimuksen piirissä. Tämä johtuu siitä, että tulevaisuudentutkimuksen suosituimmat sovellutukset liittyvät kaupallisiin tai yhteiskuntasuunnittelullisiin intresseihin: tulevaisuudesta ollaan kiinnostuneita, jotta halutut tapahtumat saataisiin toteutumaan ja oma institutionaalinen intressi maksimaalisesti hyödynnettyksi. Halutaan varautua oikein, jotta voitaisiin hyödyntää tulevaa ja suunnata panostukset parhaan tuotoksen antavalla tavalla. Pyrkimys on ”olla aikaansa edellä”, nähdä tulevaisuuteen ”oikein” jotta välttyttäisiin virheilä yrityksen toimintastrategian suunnittelussa tai päätöksentekoa tukevassa yhteiskuntasuunnittelussa. Strategian tutkimuksen keskeisin intressi sen sijaan jäsentyy toisin: tulevaisuuden mahdollisesti muassaan tuomien riskien, vaarojen ja epävakaisuustekijöiden identifiointiin, jotta niihin voitaisiin varautua.

Turvallisuuspoliittista päätöksentekoa tukevassa strategian tutkimuksessa voikin puhua tulevaisuuteen suhtautumisesta *riskien hallintana*. Kansallisen turvallisuuden alalla viisasta varautumista tulevaisuuteen on rakentaa turvallisuuden hallinnan välineistöä, puolustuskyky mukaan lukien, silmämääränä sen käyttökelpoisuus nähtävissä olevien *erilaisten* mahdollisten tulevaisuuskuvien oloissa. Epävarmuustekijöitä ei pidä liioitella: ellemme uskoisi tietävämme tulevaisuudesta, ei meillä olisi perusteita suunnittelulle. Kuitenkin tiedämme itse asiassa aika tavalla. Valtiot kehittävät asevoimiaan pitkän tähtäimen suunnitelmien pohjalta, ja poliittisia kulttuureita leimaa jatkuvuus. Strategisen suunnittelun perustaksi on paikannettava tulevaisuuskuvien suhteelliset todennäköisyydet ja epätodennäköisyydet.⁴⁰ Puolustushallinnon uhkakuvien tulee olla poliittisesti relevantteja. Poliittisten päättäjien on vaikea hyväksyä voimakkaasti muuttuvia tulevaisuuden uhkakuvia, elleivät tämänhetkiset kehityskulut kerro sellaisia muutoksia osoittavasta suunnasta.⁴¹

Luonnollinen seuraus tulevaisuuden ennakoinnin poliittisesta relevanssista on eri maiden puolustushallintojen, turvallisuustutkimuslaitosten ja tiedusteluorganisaatioiden osallistuminen tähän tutkimukseen ja sen rahoittamiseen. Osa tutkimuksesta jää vain hallinnon käyttöön eikä päädy julkaistavaksi. Osasta tehdään puolestaan julkaistavia versioita. Ja eräät laitokset julkaisevat kaiken tutkimuksensa, vaikka sen pääasiallinen tarkoitus olisikin hallinnon palveleminen. Luon ensin katsauksen eräisiin julkaistaviin trendiennusteisiin, jonka jälkeen käsittelen viranomaisten tapaa hyödyntää akateemisesti haastavampaa strategisten ennusteiden laadintaa. Jälkimmäisten osalta on yhtäältä kyse laajoihin empiirisiin aineistoihin pohjaavasta säännönmukaisuuksien osoittamisesta, toisaalta mallinnusratkaisujen ja ennustejärjestelmien rakentamisesta.

³⁹ Choucri & Robinson (1978).

⁴⁰ Fitzsimmons (2006–07).

⁴¹ André (1981), s. 49–51.

Yleistä kansainvälistä kehitystä koskevissa ennusteissa käydään järjestelmällisesti läpi valtioiden kansainvälisen toimintaympäristön odotettavissa olevia muutoksia. Tällöin tarkastelu painottuu keskeisiin kehitystrendeihin ja kysymyksiin niiden jatkuvuuden edellytyksistä. Tällaiset kattavat katsaukset todennäköiseen tulevaisuuteen voivat olla kertaluonteisesti tehtäviä tai määrävuosin päivitettäviä.

Ymmärtääkseni kertaluonteiseksi on tarkoitettu esimerkiksi Euroopan unionin *Institute for Security Studies* -tutkimuslaitoksen vuonna 2006 julkaisema *The New Global Puzzle: What World for the EU in 2025?*⁴² Kertaluonteisesti laadittiin myös Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen yhdessä Ulkopoliittisen instituutin kanssa vuonna 2007 valmistunut *Kansainvälisen järjestelmän toimijoiden ennakointia vuoteen 2030*, joka julkaistiin samanaikaisesti myös englanniksi nimellä *Predictions Regarding International Actors up to the Year 2030*.⁴³ Se laadittiin Suomen puolustusministeriön toimeksiannosta. En tiedä, onko Kanadan puolustusvoimien vuosina 2010–2011 julkaisema kolmiosainen *The Future Security Environment 2008–2030*⁴⁴ tarkoitettu kertaluonteiseksi vai päivitettäväksi. Muutaman vuoden välein päivitettävä on puolestaan Iso-Britannian puolustusministeriön *Development, Concepts and Doctrine Centre*n julkaisema *Global Strategic Trends*, josta tätä kirjoitettaessa viimeisin versio (2010) ulottaa ennustejaksonsa vuoteen 2040 saakka.⁴⁵ Säännöllisesti päivitettävä on myös *United States Joint Forces Command*n julkaisu *The Joint Operating Environment*, jonka tätä kirjoitettaessa viimeisin versio on ilmestynyt vuonna 2010.⁴⁶ Niin ikään säännöllisesti päivitettävä *United States National Intelligence Council*n julkaisu *Global Trends 2030: Alternative Worlds* on tätä kirjoitettaessa ilmestynyt internet-versiona vuonna 2012.⁴⁷

Kaikille näille on ominaista pyrkimys tarkastelun kattavuuteen ja menetelmällisen annin rajoittumiseen pelkkään tapahtumien ja ennakoidun tulevaisuuden kuvailevaan analyysiin. Akateemisessa mielessä näitä ei voi pitää varsinaisina tutkimuksina, vaan hallinnollista kulttuuria tukevana selvitystöinä. Yhdenkään pohjalta en voisi kuvitella voitavan julkaista artikkeleita arvostetussa tieteellisessä aikakauslehdessä. Sanon tämän siitä huolimatta, että olen mainitun suomalaisen julkaisun toimittaja ja yksi kirjoittajista.

Näiden julkaisujen rakenne poikkeaa toisistaan. EU:n tutkimuslaitoksen julkaisu on jäsenelty yhtäältä kansainvälisiä kehitystrendejä (demografia, talous, energia, ympäristö, tiede ja teknologia) käsitteleviin ja toisaalta maantieteellisiä alueita käsitteleviin lukuihin. Suomalainen julkaisu etenee maantieteellisten alueiden käsittelyn pohjalta. Kanadan asevoimien julkaisu jakautuu trendejä käsittelevään osaan EU-julkaisun tavoin, trendit pysäyttäviä tai kääntäviä ”shokkeja” käsittelevään osaan ja ”vaihtoehtoisia tulevaisuuksia” käsittelevään

⁴² Gnesotto & Grevi (2006).

⁴³ Sivonen & Heikka (2007).

⁴⁴ Chief of Force Development, Integrated Force, Canada (2010–11).

⁴⁵ The Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC), UK Ministry of Defence (2010).

⁴⁶ United States Joint Forces Command (USJFC), Joint Futures Group (2010).

⁴⁷ United States National Intelligence Council (USNIC).

osaan. Iso-Britannian puolustusministeriön julkaisu jakautuu käsittelemään seitsemää eri trendiä: fyysinen toimintaympäristö, yhteiskunnallinen kehitys, tiede ja teknologia, oikeudellinen ja normatiivinen kehitys, poliittinen kehitys ja sotilaallinen kehitys. Yhdysvaltain asevoimien julkaisu jakautuu käsittelemään lukuisia trendejä: demografia, globalisaatio, talous, energia, ruokatalous, vesitalous, ilmastokysymykset, pandemiat, kyberulottuvuus, avaruuden hyödyntäminen, yhteiskuntakehitys, voimankäytön tapojen muutos, ideologiset muutokset, joukkotuhoasekehitys, teknologia. Mutta se jakautuu myös maantieteellisten alueiden tarkasteluun. Yhdysvaltain tiedustelulaitoksen julkaisu jakautuu sekin lukuisiin trenditarkasteluosioihin.

Sen sijaan hallintoa palvelevassa *akateemisesti haastavammassa* strategisessa ennakoititutkimuksessa on vahva menetelmällinen painotus. Yleisten kehityssennusteiden sijasta tällöin pyritään esimerkiksi kansainvälisen ympäristön poliittisen epävakauden ennakointiin ja kansainvälisiä kriisejä koskevan varhaisvaroituksen tunnusmerkkien identifiointiin. Tässä on kaksi menetelmällistä vaihtoehtoa. *Yhtäältä* ennusteet voidaan pohjata yleistyksiin, jotka saadaan empiirisen tapausaineiston keräämisen ja siitä tehtävien *johtopäätösten* kautta. *Toisaalta* ratkaisu voi olla jonkinlainen *mallintaminen*. Tämäkin pohjaa empiirisen tapausaineiston käsittelyyn, mutta pyrkii aineiston systemaattisen käsittelyn järjestelmien rakentamiseen, tarvittaessa tietokoneavusteisesti ja peliteoreettisia tai matemaattisia apuvälineitä käyttäen. Tutkimustulokset voidaan julkaista tieteellisillä foorumeilla tai saattaa vain tilaajien käyttöön.

Katsotaan seuraavaksi, miten Yhdysvaltain hallinto (keskustiedustelupalvelu CIA ja puolustushallinto) on hyödyntänyt ja parhaillaankin hyödyntää tällaisia, laajojenkin tutkijaryhmien aikaansaamia tuloksia.

Jack Goldstone, Robert Bates, David Epstein, Ted Gurr, Michael Lustik, Monty Marshall, Jay Ulfelder ja Mark Woodward raportoivat vuonna 2010 *American Journal of Political Science*'ssa ilmestyneessä artikkelissaan CIA:n rahoittamasta tutkimushankkeesta, jolla pyrittiin mallintamaan ennakoinnin tueksi valtioiden poliittista epävakautta aiheuttavia tekijöitä. Tämän PITF-projektin (*Political Instability Task Force*) tulokset tarkoitettiin Yhdysvaltain ulkoasiainhallinnon päätöksenteon tueksi.⁴⁸

Projektiin osallistuivat muutamien yliopistojen ja ainakin yhden yksityisen tutkimussovellusyhtiön tutkijat. Empiirinen data valtioiden ajautumisesta poliittiseen epävakauteen piti sisällään 141 tapausta ajanjaksolla 1955–2003. Tutkimusasetelmassa oli kyse siitä, millaiset tekijät ovat laukaisseet epävakaisuuskehitystä. Keskeisin johtopäätös oli, että valtioiden poliittisten instituutioiden ominaispiirteet ja kehitysaste ovat tärkeimpiä poliittista epävakaisuuskehitystä ennakoivia tekijöitä. Tämä todettiin tärkeämmäksi vaikuttavaksi voimaksi kuin esimerkiksi taloudelliset, demografiset, tai maantieteelliset ja valtion kokoon liittyvät olosuhteet.

Kansainvälisten kriisien puhkeamista koskevan analyttisen varhaisvaroitusjärjestelmän rakentaminen on ollut Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelun ja puolustushallinnon keskeinen tavoite jo kymmenien vuosien ajan. Puolus-

⁴⁸ Goldstone, Bates, Epstein, Gurr, Lustik, Marshall, Ulfelder & Woodward (2010).

tushallinnon rahoittamasta pioneeriprojektista raportoivat *Stephen Andriole* ja *Robert Young* vuonna 1977 julkaistussa artikkelissaan ”*Toward the Development of an Integrated Crisis Warning System*”.⁴⁹ Peliteoreettisten apuvälineiden käyttöä kriisipäätöksentekoa koskevissa ennustemalleissa on tunnetuimmin hyödyntänyt *Bruce Bueno de Mesquita* (*Policon*-malli, eli *expected utility model*), jonka käytöstä CIA on raportoinut saaneensa oikeita ennusteita jopa 90 prosentissa tekemistään mallin sovelluksista.⁵⁰

Uusin Yhdysvaltain puolustushallinnon piirissä kehitetty ennustemalli on siellä edelleen käytössä: kyseessä on nimellä *The Integrated Crisis Early Warning System (ICEWS)* tunnettu ohjelma, jota *Sean O’Brien* selostaa vuonna 2010 julkaistussa artikkelissaan.⁵¹ Tämän ohjelman tavoitteena on luoda kattava, integroitu ja automatisoitu järjestelmä sotilaallisen päätöksenteon tueksi ennustamaan valtio- ja kansainvälisellä tasolla tapahtuvia kriisejä. Paitsi kriisien ennustamista, järjestelmä antaa suosituksia myös kansallisen turvallisuuden resurssien käytöstä kriisitilanteissa. Vaikuttamisen tasoiksi identifioidaan diplomaattisen, informaatiovaikuttamisen, sotilaallisen ja taloudellisen vaikuttamisen tasot. Epävakaasilmiöiden ennustamisen tietokoneohjelmistomallit on otettu tämän ohjelman puitteissa käyttöön vuonna 2008. Ilmiöiden luokkia ovat valtion sisäinen poliittinen kriisi, separatistinen kapina (*rebellion*), kumouksellinen toiminta (*insurgency*), etninen tai uskonnollinen väkivalta ja kansainvälinen kriisi.

Yhdysvalloissa tehdystä kriisien varhaisvaroitusmallien tutkimuksesta mainittakoon myös *Gerald Hopplen*,⁵² *Philip Schrodtin* ja *Deborah Gernerin*⁵³ sekä *Jon Pevehousen* ja *Joshua Golsteinin*⁵⁴ tutkimukset. Suomessa uutisdatan käsittelyyn nojaavaa tietokoneohjelmistopohjaista kansainvälisten konfliktien ennustemallia (KOMET-projekti) on Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella kehittänyt 2000-luvulla erikoistutkija *Antti Sillanpää*, joka kuuluu käsillä olevan teoksen kirjoittajakuntaan.

6.5. Lopuksi

Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella strategia määritellään paitsi tieteenalaksi, myös valtion tai valtioiden muodostaman yhteisön toimintalinjaksi turvallisuuspäämäärien tavoittelussa. Tulevaisuutta koskeva epävarmuus vaikeuttaa strategian *menestyksellistä* toteuttamista. Tätä koskevat pohdinnat ovat olleet esillä varsinkin *sotilasstrategian* tutkimuksessa. Puhutaan sotatoimien menestyksellisyyden ennustamisen vaikeudesta, jota lukuisat sotilasstrategian klassikot aina *Carl von Clausewitzia* myöten ovat painottaneet. Strategian teorian

⁴⁹ Andriole & Young (1977).

⁵⁰ Mallista Bueno de Mesquita, Newman & Rabushka (1985). Mallin käytöstä CIA:ssa Feder (1995).

⁵¹ O’Brien (2010).

⁵² Hopple (1984).

⁵³ Schrodt & Gerner (1997).

⁵⁴ Pevehouse & Goldstein (1999).

ja käytännön toteutuksen välisen suhteen monimutkaisuutta ja hankaluutta varsinkin sotilasstrategian menestyksellisyyden ennakoinnin osalta on uusimassa kirjallisuudessa käsitelty esimerkiksi *Colin S. Gray* kirjassaan *The Strategy Bridge: Theory for Practice*.⁵⁵ Samaa teemaa käsittelevistä artikkeleista mainittakoon *Alan Beyerchenin* "Clausewitz, Nonlinearity, and the Unpredictability of War"⁵⁶ ja *Stephan Fruhlingin* "Uncertainty, Forecasting and the Difficulty of Strategy".⁵⁷ En käy tässä näitä kysymyksiä läpi laajemmin, koska everstiluutnantti *Mika Kerttunen* on kirjoittanut käsillä olevaan teokseen artikkelin sotilasstrategian tutkimuksesta.

Ennustamisen vaikeus tuottaa epävarmuuden strategian menestyksellisyydestä myös siihen yleisten kansallisten turvallisuuspäämäärien tavoitteluun, jota tavataan kutsua *turvallisuuspolitiikaksi*. Kansallisen edun edistämisen mukaista strategiaa on toteutettava epävarmuuden oloissa sellaisella luovalla tavalla, joka huomioi välttämättömyyden toimia, asettaa tavoitteet realistisesti, käyttää tilanteeseen soveltuvia keinoja ja välttää kohtuuttoman riskinoton. Niinpä voidaan todeta, että yhtä hyvin toteutettavan sotilasstrategian kuin turvallisuuspolitiikan osalta puhutaan strategian soveltamisesta käytäntöön pikemminkin *taidon (art)* kuin *tieteen (science)* mielessä. Kun puhumme strategiasta tutkimusalueena (*strategic studies*), puhumme sotatieteellisestä (*military sciences*) aktiviteetista. Kun puhumme strategiasta sodassa ja politiikassa toteutettavana toimintalinjana, puhumme *sotataidosta (art of war)* ja *valtiomiestäidosta (statesmanship)*. Näissä taidoissa menestymisen kriteereitä ei pelkän strategian tutkimuksen välineillä kyetä koskaan määrittelemään. Toteutettavan toimintalinjan määrittely ja läpivienti vaatii kykyä sellaiseen sotilaalliseen ja poliittiseen todellisuuden kokonaisuuksien hallintaan, joka ei kuulu enää tutkimuksellisen kompetenssin piiriin. Strategian tutkimus ei edes pyri tällaiseen rooliin, sen sijaan päätöksentekijöiden menestyksellisyyttä mitataan juuri heidän onnistumisellaan tässä kokonaisuuksien hallinnassa. On kyse kyvystä johtaa sotatoimia strategisella tasolla ja kyvystä johtaa valtion ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa.

Pyrkimys tulevien tapahtumien ennakointiin muodostaa kansainvälisen politiikan tutkimuksessa ja strategian tutkimuksessa vuosikymmenten aikana vakiintuneen tutkimusintressin, joka on poikunut useita eri lähestymistapoja ja metodologisia suuntauksia.⁵⁸ Tälle tutkimusintressille on ollut tyypillistä kiinnostus vaikuttaa tuleviin tapahtumiin, pyrkimys puhutella päätöksentekotasoa. Poliittisen relevanssin saavuttamisessa tutkimus onnistuu sitä paremmin, mitä luotettavampana sen kykyä ennakointiin pidetään. Tässä suhteessa tilanne on

⁵⁵ Gray (2010). Katso myös Gray (2006).

⁵⁶ Beyerchen (1992/93).

⁵⁷ Fruhling (2006).

⁵⁸ Yhdenlainen läpileikkaus vallitseviin suuntauksiin tehtiin *International Studies Associationin* vuotuisessa konferenssissa New Yorkissa 15.–18.2.2009, jossa tämä oli konferenssin teemanäkökulmana. Siellä esitettyä on koostettu *International Studies Review*'n teemanumeroon vol. 12, no. 1 (2010), jonka johdantoartikkelin ovat kirjoittaneet Gerald Schneider, Nils Petter Gledditsch ja Sabine C. Carey (2010). He kehrittelevät ennakointimallien luokittelulähtökohtiaan edelleen vuotta myöhemmin ilmestyneessä artikkelissaan "Forecasting in International Relations: One Quest, Three Approaches" (2011).

varsin sekava: tutkimuskenttä on kovin epäyhtenäinen ja ennakoinnille asetetut ambitiotasot vaihtelevat suuresti. Myös päätöksentekijöiden kiinnostus ja kyky vastaanottaa tutkimuksen tarjoamaa tietoa on hyvin vaihteleva, ja siitä on vaikea saada tietoa. Asioiden yksinkertaistaminen havainnollistaa, ja täten auttaa puhuttelemaan päättäjiä. Mutta asioiden yksinkertaistaminen on luonnollisesti ristiriidassa tieteen peruslähtökohtien kanssa.

Strategiantutkimuksen päävirtaus pyrkii selvittämään kansainvälisen turvallisuuden tapahtumadynamiikkaa *säännönmukaisuuksia ja syysubteita* paikantaen. Onnistumisen katsotaan mahdollistavan myös tulevan kehityksen ennakointia. Tässä tieteellinen intressi on perustutkimuksellinen, pragmaattinen intressi liittyy puolestaan haluun varautua riskeihin ja vaikuttaa tulevaan. Strategiantutkimuksella onkin *normatiivisia* tavoitteita. Niinpä Suomessa harjoitettava strategiantutkimus tavoittelee Suomen turvallisuusaseman vahvistamista.

Strategisten ennusteiden *ennustevoimalle* ei voida löytää kunnollista mittaustapaa. Toisaalta epävarmuustekijöitä ei pidä myöskään liioitella. Ellemme uskoisi tietävämmme tulevaisuudesta, ei meillä olisi perusteita suunnittelulle. Kuitenkin valtiot kehittävät asevoimiaan pitkän tähtäimen suunnitelmien pohjalta, ja poliittisia kulttuureita leimaa jatkuvuus. Suunnittelun pohjaksi on paikannettava tulevaisuuskuvi- en suhteellisia todennäköisyyksiä.

*Kenneth Waltz*in jaottelun mukaan kansainvälisen politiikan tutkimuksen kolme perustavaa analyysitasoa ovat päätöksentekotasoa, valtiotasoa ja kansainvälisen järjestelmän taso. *Päätöksentekotasolla* yksinkertaistavat käsitykset rationaalisesta valinnasta ovat joutuneet kovan kritiikin kohteeksi. Toisaalta vajavaisesti rationaalinen käyttäytyminen voi olla ennustettavaakin. *Valtiotasolla* strategisen ennakoinnin iso ongelma on valtioiden suuri kulttuurinen ja poliittinen varianssi. *Kansainvälisen järjestelmän tasolla* ennakoinnin perusteita haetaan ennen kaikkea järjestelmän rakenteista ja niiden muutosdynamiikasta. On käytetty myös skenaarioiden rakentamista. Tällaiset voivat olla esimerkiksi lineaarisen tai syklisen kehityksen malleja.

Eri maiden puolustushallinnoissa on tullut tavaksi tehdä aika ajoin päivitettäviä katsauksia todennäköiseen kansainväliseen kehitykseen. Tällaiset ovat luonteeltaan selvitystöitä. Hallintoa palvelevassa akateemisesti haastavammassa ennakointitutkimuksessa on puolestaan vahva menetelmällinen painotus. Tämä haetaan yleistysten tekemisen perusteista tai mallintamisratkaisuisista.

Tietolaatikko: Tiivistelmä.

LÄHTEET

Allison, Graham T., 1971. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. Boston, MA, Little, Brown.

Allison, Graham T. & Morton H. Halperin, 1972. "Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications" teoksessa Raymond Tanter & Richard H. Ullman (eds.), *Theory and Policy in International Relations*. Princeton, NJ, Princeton University Press.

Andrén, Nils, 1981. "Future Studies and National Security: The Swedish Experience", *Cooperation and Conflict*, vol. 16, no. 1.

Andriole, Stephen J. & Robert A. Young, 1977. "Toward the Development of an Integrated Crisis Early Warning System", *International Studies Quarterly*, vol. 21, no. 2.

Axelrod, Robert, 1976. *The Structure of Decision: The Cognitive Maps of Political Elites*. Princeton, NJ, Princeton University Press.

Axelrod, Robert, 1984. *The Evolution of Cooperation*. New York, Basic Books.

Azar, Edward A., 1982. *Conflict and Peace Data Base (COPDAB) 1948–1978: Daily Event Records*. Ann Arbor, MI, Inter-University Consortium for Political and Social Research (ICPSR), data base 17767.

Bechtel, Michael M. & Dirk Leuffen, 2010. "Forecasting European Union Politics: Real-time Forecasts in Political Time Series Analysis", *European Union Politics*, vol. 11, no. 2.

Benjamin, Daniel (ed.), 2010. *Europe 2030*. Washington, D.C., Brookings Institution Press.

Beyerchen, Alan, 1992/93. "Clausewitz, Nonlinearity, and the Unpredictability of War", *International Security*, vol. 17, no. 3.

Bueno de Mesquita, Bruce, 1981. "Risk, Power Distribution, and the Likelihood of War", *International Studies Quarterly*, vol. 25, no. 4.

Bueno de Mesquita, Bruce, 1981. *The War Trap*. New Haven, CT, Yale University Press.

Bueno de Mesquita, Bruce; David Newman & Alvin Rabushka, 1985. *Forecasting Political Events: The Future of Hong Kong*. New Haven, CT, Yale University Press.

Bueno de Mesquita, Bruce & Frans N. Stockman (eds.), 1994. *European Community Decision Making*. New Haven, CT, Yale University Press.

Chan, Steve, 1984. "Mirror, Mirror on the Wall: Are the Free Countries More Pacific?", *Journal of Conflict Resolution*, vol. 28, no. 4.

Chief of Force Development, Integrated Force, Canada, 2010–11. *The Future of Security Environment 2008–2030, Parts 1-3*. Ottawa, Canadian Integrated Force.

Choucri, Nazli & Thomas W. Robinson (eds.), 1978. *Forecasting in International Relations: Theory, Methods, Problems, Prospects*. San Francisco, CA: W.H. Freeman.

The Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC), 2010. *Global Strategic Trends - Out to 2040*. London, United Kingdom Ministry of Defence [www.mod.uk/defenceInternet/microsite/dcdc].

Feder, Stanley, 1995. "Faction and Policon: New Ways to Analyze Politics" teoksessa H. Bradford Westerfield (ed.), *Inside CIA's Private World: Declassified Articles from the Agency's Internal Journal, 1955-1992*. New Haven, CT, Yale University Press.

Feder, Stanley A., 2002. "Forecasting for Policy Making in the Post-Cold War Period", *Annual Review of Political Science*, vol. 5.

Fitzsimmons, Michael, 2006-07. "The Problem of Uncertainty in Strategic Planning", *Survival*, vol. 48, no. 4.

Fruhling, Stephan, 2006. "Uncertainty, Forecasting and the Difficulty of Strategy", *Comparative Strategy*, vol. 25, no. 1.

Fukuyama, Francis, 1989. *The End of History and the Last Man*. New York, Free Press.

Geeraerts, Gustaaf, 1994. *War, Hypercomplexity and Computer Simulation*. Polepapers 1/1994, Centrum voor Polemologie, Vrije Universiteit Brussel.

George, Alexander L., 1969. "The 'Operational Code': A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making", *International Studies Quarterly*, vol. 13, no. 2.

Gilpin, Robert S., 1981. *War and Change in World Politics*. New York, Cambridge University Press.

Gnesotto, Nicole & Giovanni Grevi (eds.), 2006. *The New Global Puzzle: What World for the EU in 2025?* Paris, European Union Institute for Security Studies.

Goldstone, Jack A.; Robert H. Bates; David L. Epstein; Ted Robert Gurr; Michael B. Lustik; Monty G. Marshall; Jay Ulfelder & Mark Woodward, 2010. "A Global Model for Forecasting Political Instability", *American Journal of Political Science*, vol. 54, no. 1.

Gould, Stephen Jay, 1987. *Time's Arrow, Time's Cycle*. Cambridge, MA, Harvard University Press.

Gray, Colin S., 2006. *The Future of Warfare*, London, Phoenix.

Gray, Colin S., 2010. *The Strategy Bridge: Theory for Practice*. Oxford, Oxford University Press.

Harkavy, Robert E., 1997. "Images of the Coming International System", *Orbis*, vol. 41, no. 4.

Heiner, Ronald A., 1983. "The Origin of Predictable Behavior", *American Economic Review*, vol. 73, no. 4.

Holsti, Ole R., 1972. *Crisis, Escalation, War*. Montreal, McGill - Queens University Press.

Hopple, Gerald W., 1984. "Computer-based Early Warning: A Staircase Display Option for International Affairs Crisis Projection and Monitoring" teoksessä Gerald W. Hopple; Stephan J. Andriole & Amos Freedly (eds.), *National Security Crisis Forecasting and Management*. Boulder, CO: Westview Press.

Howard, Michael, 1983. *The Causes of War and Other Essays*. London, Unwin.

Janis, Irving L., 1972. *Victims of Groupthink*. London, Houghton Mifflin.

Jervis, Robert, 1976. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton, NJ, Princeton University Press.

Jervis, Robert, 1991/92. "The Future of World Politics: Will It Resemble the Past?", *International Security*, vol. 16, no. 3.

Kahn, Herman, 1962. *Thinking About the Unthinkable*. New York, Horizon Press.

Kahn, Herman, 1965. *On Escalation: Metaphors and Scenarios*. New York: Praeger.

Kegley, Charles W. Jr. & Gregory A. Raymond, 1990. *When Trust Breaks Down: Alliance Norms and World Politics*. Columbia, SC, University of South Carolina Press.

Kegley, Charles W. Jr. & Gregory A. Raymond, 1992. "Must We Fear a Post-Cold War Multipolar System?", *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 36, no. 3.

Kennedy, Paul, 1993. *Preparing for 21st Century*. Glasgow, HarperCollins.

Keohane, Robert O. & Joseph S. Nye, 1977. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston, MA, Little, Brown.

Kleinnijenhuis, Jan, 1995. *Forecasting Cooperation and Conflicts between Nations 1948-1978*. Paper presented at ECPR Joint Sessions, Bordeaux, April/May.

Layne, Christopher, 1994. "Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace", *International Security*, vol. 19, no. 2.

Levy, Jack S., 1985. "The Polarity of the System and International Stability: An Empirical Analysis" teoksessa Alan Ned Sabrovsky (ed.), *Polarity and War*. Boulder, CO, Westview.

Mearsheimer, John, 1990a. "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, vol. 15, no. 1.

Mearsheimer, John, 1990b. "Back to the Future, Part 2", *International Security*, vol. 15, no. 2.

Modelski, George, 1985. *Long Cycles in World Politics*. Seattle, WA, University of Washington Press.

Modelski, George, 1996. *Time, Calendars, and IR: Evolution of Global Politics in the 21st Century*. Paper presented at the 37th Annual Convention of the International Studies Association, San Diego, April.

Nicholson, Michael, 1992. *Rationality and the Analysis of International Conflict*. Cambridge, Cambridge University Press.

O'Brien, Sean, 2010. "Crisis Early Warning and Decision Support: Contemporary Approaches and Thoughts on Future Research", *International Studies Review*, vol. 12, no. 1.

Pevehouse, Jon C. & Joshua S. Goldstein, 1999. "Serbian Compliance or Defiance in Kosovo? Statistical Analysis and Real-Time Predictions", *Journal of Conflict Resolution*, vol. 43, no. 4.

Rosenau, James N., 1990. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton, NJ, Princeton University Press.

Russett, Bruce, 1993. *Grasping the Democratic Peace*. Princeton, NJ, Princeton University Press.

Saperstein, Alvin M., 1991. "The 'Long Peace' - Result of a Bipolar Competitive World?", *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 35, no. 1.

Schelling, Thomas C., 1960. *The Strategy of Conflict*. New York, Oxford University Press.

Schelling, Thomas C., 1966. *Arms and Influence*. New Haven, CT, Yale University Press.

Schneider, Gerald; Nils Petter Gleditsch & Sabine C. Carey, 2010. "Exploring the Past, Anticipating the Future: A Symposium", *International Studies Review*, vol. 12, no. 1.

Schneider, Gerald; Nils Petter Gleditsch & Sabine C. Carey, 2011. "Forecasting in International Relations: One Quest, Three Approaches", *Conflict Management and Peace Science*, vol. 28, no. 1.

Schoemaker, Paul J.H., 1982. "The Expected Utility Model: Its Variants, Purposes, Evidence and Limitations", *The Journal of Economic Literature*, vol. 20, no. 2.

Schrodt, Philip A. & Deborah J. Gerner, 1997. "Empirical Indicators of Crisis Phase in the Middle East, 1979-1995", *Journal of Conflict Resolution*, vol. 41, no. 4.

Sivonen, Pekka & Henriikki Heikka (toim.), 2007. *Kansainvälisen järjestelmän toimijoiden ennakointia vuoteen 2030*. Helsinki, Puolustusministeriö. Julkaistu samanaikaisesti myös englanniksi: *Predictions Regarding International Actors up to the Year 2030*. Helsinki, Finnish Ministry of Defence.

Skolnikoff, Eugene B., 1993. *The Elusive Transformation: Science, Technology, and the Evolution of International Politics*. Princeton, NJ, Princeton University Press.

Small, Melvin & David Singer, 1976, "The War-Proneness of Democratic Regimes, 1816-1965", *Jerusalem Journal of International Relations*, vol. 1, no. 4.

Steinbruner, John D., 1974. *The Cybernetic Theory of Decision: New Dimensions of Political Analysis*. Princeton, NJ, Princeton University Press.

United States Joint Forces Command (USJFC), Joint Futures Group, 2010. *The Joint Operating Environment 2010*. Norfolk, VA, United States Joint Forces Command [www.jfcom.mil].

United States National Intelligence Council (USNIC), 2012. *Global Trends 2030: Alternative Worlds*

[www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf].

Waltz, Kenneth N., 1959. *Man, the State, and War*. New York, Columbia University Press.

Waltz, Kenneth N., 1979. *Theory of International Politics*. Reading, MA, Addison Wesley.

Waltz, Kenneth N., 1993. "The Emerging Structure of World Politics", *International Security*, vol. 18, no. 2.

Van Evera, Stephen, 1990/91. "Primed for Peace: Europe after the Cold War", *International Security*, vol. 15, no. 3.

Webb, Keith, 1995. *Prediction Uncertainty and Control in International Relations*. Paper presented at ECPR Joint Sessions Conference, Bordeaux, April/May.

7.

KVANTITATIIVISTEN MENETELMIEN VAIHTOEHTO
KANSAINVÄLISEN TURVALLISUUDEN TUTKIMUK-
SESSA*Antti Sillanpää*

Tässä artikkelissa pyritään esittämään kvantitatiivista lähestymistapaa strategian tutkimukseen. Artikkelin ei pyri toimimaan määrällisten menetelmien oppaana, vaan esittämään muutamia esimerkkejä kvantitatiivisen tutkimuksen rajoja ja mahdollisuuksia. Pikainen tutustuminen määrälliseen lähestymistapaan voi auttaa strategian opiskelijaa paikallistamaan omia mielenkiintonsa kohteita.

7.1. Onko olemassa kvantitatiivinen maailma ja kvalitatiivinen maailma?

Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen otteen eroja on korostettu nostamalla esiin valittuja kohteita tutkimuserinteissä. Tieteen osa-alueet näyttävät myös kehittyvän dialektisesti; joku uusi tieteellinen ajattelutapa syntyy vastauksena aikaisempaan tilanteeseen. ”Pehmeiksi” kutsuttavien laadullisten menetelmien nimitys johtuu siitä, että kvantitatiiviset menetelmät omivat aikaisemmin itselleen ”kovan” tieteellisyyden¹. Syntyi ”pehmeys” ”kovuuden” vastapainoksi ja erojen kärjistämiseksi. Jakolinja kertoo tutkimuskäytännöistä, vaikka usein se aiheuttaa enemmän hämmennystä kuin tuottaa hyötyjä². Eroja hakevassa keskustelussa kvantitatiiviset menetelmät yhdistetään usein positivistiseen ja kvalitatiiviset menetelmät hermeneuttiseen tiedekäsitykseen³. Nämä tiedekäsitykset näkevät maailman erilaisena.

Positivistisena tutkimustavoitteena on ilmiöiden selittäminen ja ennustaminen. Tähän päästään, kun on löydetty asioiden syiden ja seurausten väliset yhteydet. Havainnointi on keskeistä sääntöjen löytämisessä. Havainnointia ja johdonmukaisuutta tarvitaan myös teorioiden ja muiden väitteiden arvioimisessa.

Hermeneuttinen eli ymmärtävä tiedekäsitys tulkitsee, ja tavoitteena on kuvata ja ymmärtää ilmiöitä. Tässä perinteessä on luontevaa ajatella, että vaikka luonnontieteessä asioita voitaisiinkin mitata ja löytää luonnonlakeja, niin inhimillinen toiminta tekee tavoitteen mahdottomaksi. Ihmisten toiminnassa keskeistä on asioille annettu merkitys. Merkityksiä voidaan antaa useita samalle asialle. Hermeneutikolle yleispäteviä sääntöjä ei voi olla, koska ihmisten teke-

¹ Alasuutari (1993), s. 75.

² Jensen (1991), s. 5.

³ Laaksovirta (1985).

mät havainnotkin ovat erilaisia. Havaintojen tulkitsijat ovat erilaisia, joten tulkinnatkin voivat olla erilaisia.

Esimerkki kuvastaa lähestymistapojen eroa. Positiivistinen tutkija voi mitata kahdelle tapaukselle ”Suomi” ja ”Venäjä” muuttujalle ”väestö” arvot ”5” ja ”140”. Luvut ovat tuloksia, joiden eroista voidaan tehdä kvantitatiivisia johtopäätöksiä. Tutkija voi esim. virhelähteiden tarkastelun jälkeen päätellä, että ”Venäjä” on 7:n kertaa suurempi valitun muuttujan mukaan. Tulos on olemassa vaikka tutkija vaihtuisi tai tutkimuskohteet sanoisivat itse mitä tahansa.

Hermeneuttiselle tutkijalle tulokset ovat pitkälle riippuvaisia tutkijastaan ja kontekstista. Tulosten tulkinta on keskeistä; minkä merkityksen osallistujat antavat. Mielenkiintoisten ominaisuuksien runsas lukumäärä, epämääräisyys ja kontekstisidonnaisuus lisäävät syitä käyttää laadullisia suureita. Tutkija voi tulkita em. tapauksia asiayhteydessään mutta myös omasta taustastaan käsin. Hän voi sanoa, että ensimmäinen tapaus ”Suomi” on ”varakas, koulutettu” ja toinen on ”suuri, arktinen”. Toinen tutkija voisi liittää samat ominaisuudet molempiin tapauksiin. Hermeneuttinen tutkijakin tyypittelee tutkimuskohdettaan kuvatessaan sitä. Tällöin hän hyödyntää lähinnä luokittelu- tai vertailuasteikollisia käsitteitä, kuten ”varakas, koulutettu”. Tyypittelyjen ei tarvitse olla keskenään yhteismitallisia.

Tapauksen keskinäinen vertailumahdollisuus mahdollistaa helpommin yleistämisen ja teorian testaamisen. Yksinkertaisissa tyypittelyissä, kuten ”varakas” tai ”ei-varakas”, selittäminen jää hyvinkin karkeaksi. Esimerkin mukaisen kategorisen muuttujan antaman tiedon perusteella on vaikea arvioida, mitä ”varakkuuden” kasvaminen tuo valtioiden suhteisiin.

Esimerkkitapauksiamme ”Suomi” ja ”Venäjä” kuvaavat siis erilaiset käsitteet, jotka palvelevat erilaisia tarkoituksia. Metodi tuottaa esiin faktat, joista tulee teorian todistelua⁴. Määrällisillä menetelmillä saimme lukuja, joita on helppo jalostaa ja vertailla, kun taasen laadullisilla arvioilla saimme vivahteikkaamman kuvauksen. Menetelmävalinnasta riippumatta tapaukset ovat yhtä paljon olemassa, joten kyseessä ei ole ontologinen valinta. Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen jako on valinta todellisuuden kuvaustapojen välillä⁵.

Jos kyse on vain kuvaustavasta, niin on luontevaa ajatella, että niin ”ymmärtävä” kuin ”selittävä” ajatusmaailma voi käyttää erilaisia menetelmiä. Positiivistit voivat tukeutua kvalitatiiviseen lähestymistapaan ja hermeneutikot voivat käyttää kvantitatiivisia työkaluja pysyen silti uskollisina tieteelliselle maailmankuvallalle⁶.

Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen menetelmien kahtiajaon asemesta tulisi ehkä korostaa tutkimuksen systemaattisuutta. Kvantitatiivinen tutkimus on systemaattista jo lähtökohdiltaan, koska kvantitatiivista menetelmää ei voi harjoittaa ilman kohtuullista järjestelmällisyyttä. Laadullisen aineiston analyysin

⁴ Anderson ja Meyer (1988), s. 282.

⁵ Niiniluoto (1980), s. 189.

⁶ Laaksovirta (1985).

systemaattisuus on sitä vastoin jatkumo. Toisessa päässä on vaikutelmanomainen, impressionistinen analyysi, ja toisessa päässä systemaattinen analyysi⁷.

Menetelmäoppailla on keskenään hyvinkin samanlaisia neuvoja kvantitatiivisen tutkimuksen tekoon, ja kiinnostunutta lukijaa kehoitetaan kääntymään niiden puoleen. Kvantitatiivinen tutkimus alkaa aiheen, teorian ja aikaisempien tulosten läpikäymisellä sekä rajausten ja määrittelyjen tekemisellä. Systemaattisuutta ja tutkimustulosten arviointia parantavat valintojen selkeys ja niiden perustelu. Niihin kuuluvat teorian lisäksi hypoteesien tai väitteiden esittely, riittävän perusjoukon ja otoksen valinta, havaintoaineiston keruu, sen käsittely, analysointi ja johtopäätösten tekeminen sekä raportointi

Kvantitatiivisen tutkimuksen raportoinnin lukujako voi olla esimerkiksi seuraavanlainen: johdanto, kirjallisuuskatsaus, teoria, empiirinen osa ja johtopäätökset. Empiirisen osan raportointi voidaan jakaa edelleen osiinsa: analyysin, tutkittavan tapauksen ja aikajakson perustelu, operationalisointi, datan keräys ja koodaus, datan kuvailu, menetelmän määrittely, tulokset, tulosten laadun ja relevanttiuden tarkastelu, tulosten vertailu muuhun kirjallisuuteen.

Tietolaatikko: Kvantitatiivisesta tutkimuksesta.

7.2. Mitä tutkitaan, kun tutkitaan sotilaallista strategiaa?

Strategiaa suunnitellaan, puhutaan, päätetään ja viedään käytäntöön. Strategioilla on siten ominaisuuksia, joiden kuvaamisen eri menetelmät ovat luonteovimpia. Tässä alaluvussa pohditaan näitä strategian ominaisuuksia tavoitteena tukea hedelmällistä menetelmävalintaa.

Sanaa ”strategia” käytetään moneen tarkoitukseen eri sovellusalueilla ja käyttötavat näyttävät yhä laajenevan⁸. Strategian tutkimus on kuitenkin lähtenyt sotilaallisten seikkojen arvioinnista. Esimerkiksi Carl von Clausewitzille strategia oli taito käydä taisteluja sodan päämäärän saavuttamiseksi, kun André Beaufre näki strategian taitona koordinoita voimakeinot poliittisen johdon asettaman päämäärän saavuttamiseksi⁹.

Strategian tutkimukselle näyttää olevan tyypillistä keskittyä keinoihin, kuinka tavoitteet saavutetaan¹⁰. Edellisistä käsitteistä voidaan nähdä, että clausewitziläisittäin tavoitteet tulevat valtion johdolta ja niiden asettaminen jää siten strategian normatiivisen tutkimuksen ulkokehälle¹¹. Jos käsitteet määrittäi-

⁷ Eskola ja Suoranta (1998).

⁸ Strategia-käsitettä voidaan käyttää eri tavoin myös sotilasorganisaatioissa. Ks. Laaksonen (2009).

⁹ Clausewitz (1998 [1832]); Beaufre (1965 [1963]).

¹⁰ Kirjallisuuskatsaus strategiasta, ks. esim. Paret & Craig & Gilbert (1986).

¹¹ Tässä on ero sotilaallisen ja uudempien strategian käsitteiden kanssa. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen www-sivuilla (luettu 11.8.2012) Strategian laitos esittelee, että strategia ”tarkastelee valtion tai valtioiden muodostaman yhteisön turvallisuuspäämäärien saavuttamista”. Sotilasstrategiassa tutkimuskohteena on ”tapa jolla asevoimia käytetään

sivät sotilaallisen strategian tutkimuskysymyksiä, niin keskeisimmiksi normatiivisiksi aihepiireiksi nousisivat esimerkiksi kuinka hankkia ”taito käydä taistelua” tai ”koordinoida voimakeinoja”, tai kuinka arvioida näitä taitoja.

Kuvassa 1 kootaan sotilaallisen strategian tutkimuksen lähestymistapoja ja niiden erilaisia ongelmia. Seuraavassa käytän suunnitellusta ja päätetystä strategiasta termiä ”suunniteltu strategia”. Tämä näkyy osittain erilaisina teksteinä puhuttuna strategiana, se on ”strategia puheissa”. Kun strategiaa viedään käytäntöön, se näyttää ”strategiana toiminnassa”¹².

Puheissa ja virallisissa dokumenteissa eli ”strategiassa puheista” näkyy tekstintuottajan yleisölle tarjoama versio, joka sisältää muutakin kuin suunnitellun strategian. Suomalaisessa tutkimusperinteessä on vahva perinne kirjoitetun tekstin laadullisesta analysoinnista. Tulkitut tekstit ovat usein virallisia dokumentteja, päätöksentekijöiden kirjoituksia tai heidän haastattelujaan. Tekstit pyrkivät vaikuttamaan käyttäjäkuntaansa monin eri keinoin, mikä on tiedostettava myös aineistoa tulkittaessa. Tekstit eivät ole samanlaisia edes samalta tekstintuottajalta. Saman henkilön puhe Maanpuolustuskurssin avajaisissa voi olla toisenlainen kuin strategiadokumentin julkisessa osassa. Erilaiset tekstit heikentävät tekstien tarkkuutta strategian arvioimisessa (reliabiliteettiongelma). Jos ”suunnitellun strategian” ja yleisölle suunnattujen strategiatekstien välinen yhteys on heikko, niin tekstiä tarkastelemalla ei pystytä vastaamaan strategiaa koskeviin kysymyksiin (validiteettiongelma). Viralliset tekstit jättävät paljon kertomatta, jos niistä tulisi saada selville esimerkiksi valtion turvallisuuspoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavien sotilaallisten keinojen ja taitojen arviointi.

Strategiatekstien hyödyntämisen ongelman voi ratkaista usealla eri tavalla. Päätöksentekijöiden ehkä rituaalinomaisten puheiden ja havaittavissa olevien tekojen väliin avautuu aukkoja, joiden paikallistamiseen tarvitaan uutta aineistoa¹³. Historiallisen tai tapaustutkimuksen lähtökohta on usein hyödyntää kysymyksen asettelun kannalta kaikki mahdollinen materiaali. Aineistot tarjoavat siten erilaisia osviittoja.

Kuvaa 1 seuraten tutkimus voi siis pyrkiä päättelemään, mikä on ”suunniteltu strategia” hyödyntämällä aineistoa ”strategiasta puheissa”. Mutta tällainen siirtymä herättää kuitenkin kysymyksiä validiteetista. Tapaustutkimuksella arvioidaan tekstejä ja puheita, mistä tehdään päätelmiä taustalla olevasta laajemmasta päätöksenteon linjasta. Ongelmaksi tulee ratkaista eri aineistojen suh-

tään valtion tai liittoutuman poliittisen johdon määrittämien päämäärien saavuttamiseksi”. Sitä vastoin liiketaloustieteessä ja organisaatiotutkimuksessa tavoitteiden määrittely kuuluu eksplisiittisesti strategian piiriin. Esimerkiksi George Steinerin (1979) näkemyksen mukaan strategia mm. vastaa kysymyksiin: ”Mitkä ovat tavoitteemme ja kuinka saavutamme ne?”. Koska strategia-termiä käytetään laajasti, niin usein perinteisestä strategiasta käytetään sanayhdistelmää ”sotilaallinen strategia”.

¹² Idealisoitujen kategorioitten tarkoitus on osoittaa tutkimuksellisia ongelmia ja mahdollisuuksia. On selvää, että puhuminen ja kirjoittaminen ovat tekoja ja toimintaa. Ne kuitenkin poikkeavat tapahtumista, jotka johtavat suoraan esimerkiksi ihmishenkien menetyksiin. Puheet edeltävät todennäköisesti aina surmatekoja, mutta itsessään sanat eivät tapa. Kärjitetty luokittelu ei myöskään tee oikeutta väliin jääviin moniin tapahtumiin.

¹³ Ks. esim. Törnudd (1982) ja Penttilä (1988).

teellinen merkitys ja mistä aineistot kertovat. Jos aineistoja on periaatteessa paljon käsillä, niin tarkoitushakuinen tai muuten heikko aineistovalinta synnyttää vääriä tuloksia¹⁴. Tutkimuksen laadun ulkopuolista arvioimista helpottaa selkeitä tutkimusasetelmia tuottavat teoria sekä läpinäkyvä tutkimusprosessi.

Validiteettiongelman ratkaisemiseksi tulisi varmentaa, että aineisto vastaa tutkimuksen kohdetta. Perinteisen validiteettiongelman ratkaisu on se, että sekä tutkijan tutkimuskohde että -aineisto löytyvät samasta kohdasta kuvan 1 kolmijakoa. Vaihtoehtoina siinä ovat ”suunniteltu strategia”, ”strategia puheissa” tai ”strategia toiminnassa”. Mutta jos ”suunniteltu strategia” jää sotilasstrategian kovan ytimen vuoksi määritelmällisesti salaisuudeksi, niin tutkijan on pysyttäydyttävä kahdessa muussa vaihtoehdossa.

Jos tutkimuskohteena on ”strategia toiminnassa”, niin strategiaa voidaan tarkastella toiminnan ja tapahtumien ketjuna. Henry Mintzberg (1987) päätteli organisaatiotutkimuksessaan (1987), että strategia on silloin ilmaantunut tai näkyvä strategia (*emergent strategy*). Strategia muodostuu organisaation ja ympäristön vuorovaikutuksessa, eikä yksittäisen henkilön päässä. Vuorovaikutuksessa ideat ja toiminnot kehittyvät toimintamalliksi (*pattern*). Näkökulma vähentää strategin roolia ja nostaa esille vuorovaikutuksen ympäristön kanssa¹⁵.

Nykyaikaisessa organisaatiotutkimuksessa kiteytyneet pohdinnat vuorovaikutuksesta löytävät vastineita myös sotilasstrategian historiasta. Esimerkiksi Herbert von Moltke kuvasi vuorovaikutusta arvioimalla, että vaikka strategia antaa taktikalle keinot, niin strategia myös omii jokaisen taistelun menestyksen ja rakentaa sen varaan¹⁶. Strategia antaa suuntaa sotatapahtumille, mutta ne synnyttävät jälleen strategiaa.

Tutkijan ei siten tarvitse hahmottaa strategiaa suunnitelmana tai juonena vaan ennemminkin löytää johdonmukaisuus toiminnassa. Tämä johdonmukaisuus ei ole välttämättä palautettavissa strategisiin suunnitelmiin. Vaikka tapahtumien takana on organisaation tavoitteellinen toiminta, niin ajateltu strategia ei kuitenkaan toteudu irrallaan toisista osapuolista. Alkuperäiset tavoitteet eivät ilmene teoissa siten täysin suunnitellusti, ja uusia asioita kehitetään asioiden edetessä¹⁷.

Voidaan myös arvioida, että ilmaantuneen strategia-käsitteen käyttökelpoisuus kasvaa. Jos kansainvälisissä suhteissa vaikuttavien toimijoiden määrä ja tapahtumien määrä kasvaa, niin yksittäisen päätöksentekijän ja strategisten suunnitelmien vaikutus entisestään vähenee.

¹⁴ Alkuperäisen julkaisun otsikon ”Uutiset strategian peilinä” peilianalogiaa jatkaen case-tutkimusten peili olisi kaleidoskooppinen tai sirpaleista yhdistetty. Mukana on erilaisia paloja, joista osa peilaa väärään suuntaan. Emme ole varmoja, onko peilistä näkyvä kuva tarkoitamme kohde.

¹⁵ Mintzberg (1987).

¹⁶ Strachan (2010), s. 26.

¹⁷ Henry Mintzberg kehitti mallin tutkiessaan normaaliajan siviiliorganisaatioita, mutta sotilaallisessa toiminnassa vuorovaikutuksen keskeisyys voi olla suurempi. Taitoa taistelujen voittamiseksi on vaikea nähdä kehittyvän ilman, että organisaatio oppii vastustajastaan ja muista ympäristötekijöistä.

Strategian tutkimuksessa tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tutkija arvioi sotavoiman taidot ja keinot tapahtuma-aineistosta. Teoista voidaan toki etsiä muitakin johdonmukaisuuksia ja yleistettäviä tekijöitä. Tämä lähestymistapa korostaa, että toimintamallin arviointi on ensisijaista puheista tehtävään malliin verrattuna. Tutkijan tavoitteena ei ole löytää ”suunniteltua strategiaa”, koska sen merkitys on toissijainen toteutuneen kehityksen rinnalla. Toteutunut strategia (strategia toiminnassa) voisi myös tarjota ennusteen tulevista strategisista toimista, jos oletetaan, että entiset johdonmukaisuudet pysyvät¹⁸.

Strategian tutkimuksessa keskittyminen toteutuneeseen strategiaan ja toimintaan ei ole tarkka menetelmämuotti. Strategian tutkimus edellyttää tutkijalta useita rajaavia valintoja, eikä toteutuneen strategian johdonmukaisuuksien etsintä ole tästä poikkeus. Kaikki uutiset suurista asevoimien siirroista eivät ole sotilasstrategisia, kuten eivät ole kaikki puolustusministerien lausunnotkaan. Tutkijan on tukeuduttava teoriaansa ja kokemukseensa siitä, mikä osa mahdollisesta aineistosta kuuluu strategian piiriin ja palvelee omaa tutkimusta¹⁹.

Toteutuneen strategian tutkimuksessa voidaan hyödyntää sekä määrällisiä ja laadullisia aineistoja. Niiden laatua on arvioitava lähdekriittisesti sekä käytetyn teorian että metodologian kannalta. Nykyhetkeen tai lähihistoriaan keskittyvän tutkimuksen aineiston valinta ja kelvollisuus riippuvat pitkälti kohdealueesta ja ajankohdasta, kuten muussakin tutkimuksessa. Toteutunutta sotilaallista strategiaa on selkeintä arvioida, jos tutkimuskohteet ovat konfliktin osapuolia. Vaikka tutkimusaineistoa olisi paljon, niin virhelähteiden vuoksi aineisto ei välttämättä kuvaa tapahtumia riittäväällä tarkkuudella (reliabiliteettiongelma). Mutta myös syvässä rauhantilassa olevan valtion toteutunutta sotilaallista strategiaa voidaan tutkia maan tekojen kautta. Esimerkiksi jos tutkimusaiheena on: ”Suomen strategiset valinnat ja muutokset”, niin ratkaisua voidaan päätellä havaituista tapahtumista ja muutoksista kansainvälisessä toiminnassa. Lähestymistapa voisi olla uutisaineistoanalyysi, josta myöhemmin enemmän. Mahdollisuutena olisi kuvata, minkälaisia uutisia kerrotaan kansainvälisestä toiminnastamme, ja kuinka paljon erilaisia uutisia julkaistaan eri aikoina²⁰.

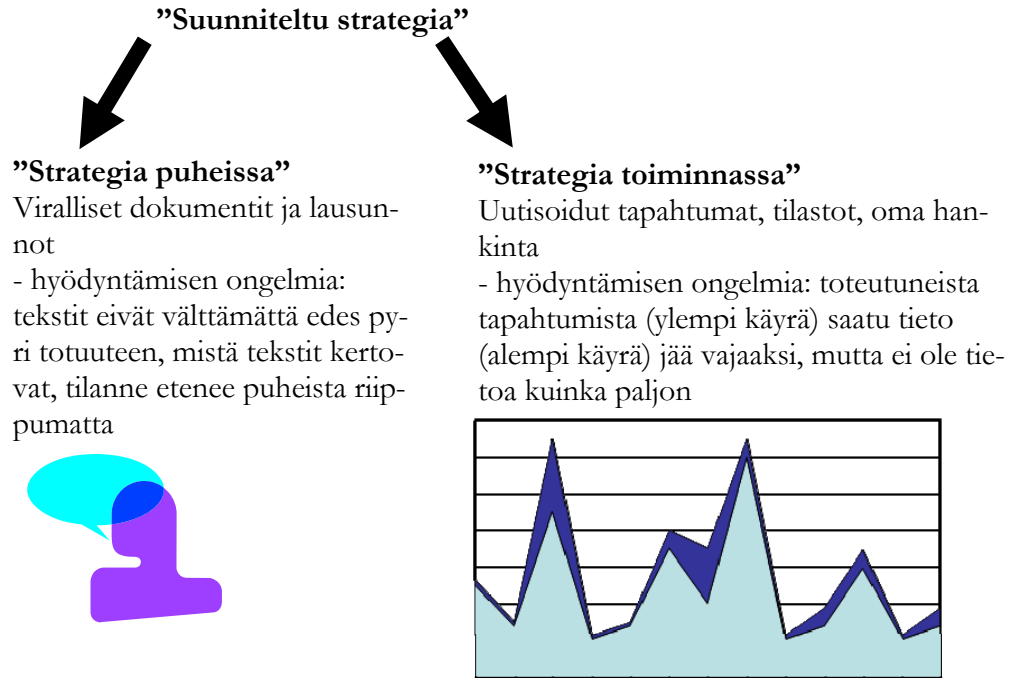
Narratiivi- ja muut diskurssianalyysit menevät usein validiteetti- ja reliabiliteettiongelmien ulkopuolelle. Kärjistetysti teksti on samalla tutkimuskohde, pitkälle sen syy ja seuraus. Laadullinen narratiivinen tutkimus pysyttäytyy siten kuvan 1 kohdassa ”Strategia puheissa”. Strategiaa avoimesti käsittelevä aineisto voikin kuvata paremmin jotain muuta kuin strategiaa. Vahvasti hermeneut-

¹⁸ Vaikka puheet ja asiakirjat (strategia puheissa) ovat validiteetiltaan ja reliabiliteetiltaan ongelmallisia, niin ne voivat toisaalta tarjota mahdollisuuden muutosten ennakointiin tilanteissa, jossa entiset toiminnan johdonmukaisuudet (*pattern*) katkeavat ja murtuvat. Asiakirjojen helppo saatavuus ja tutkimusekonomiset syyt myös voivat puoltaa niiden käyttöä.

¹⁹ Fokusointi ”strategiaan puheissa” ja ”strategiaan teoissa” tai strategian näkemisen ensisijaisesti suunnitelmalla tai ilmaantuneena tapahtumasarjana eivät muuta tutkijan henkilökohtaista vastuuta. Erot tutkijoiden taustoissa voivat johtaa erilaisiin näkemyksiin, mikä on ollut tutkimuskohteen toteutunut strategia. Mutta samasta syystä vaihtelevuutta on myös tutkimuksissa, jotka keskittyvät strategiasta annettuihin lausuntoihin.

²⁰ Peilianalogiaa jatkaen kyseessä olisi kuin käynti peilitalossa. Kuvissa on oikea henkilö, kuvia voidaan verrata keskenään, mutta kuvat ovat kaikki vääristyneitä. Emme vain tiedä, kuinka paljon.

tiseen perinteeseen nojaavassa lähestymistavassa virallisia dokumentteja ja suunniteltuja lausuntoja tulkitaan tekstinä ja diskurssina. Tekstien ei siten oletakaan olevan havaittavissa olevan maailman kuvaajia. Esimerkiksi narratiivisessa analyysissä perinteiset tieteen tekemisen tavoitteet jäävät syrjään, ja tutkimuksen ei tarvitse osoittaa tekstin ja kerronnan kohteen yhteyttä.

Kuva 1. Strategia ja sen tutkiminen puheista ja toiminnasta²¹.

William Labov (1997) arvioi, että diskurssin tasolla ei ole kysymys minkään todistamisesta, vaan tutkimus on hermeneuttista. Tekstin arvioiminen itsensä tuo esiin tekstintuottajan (puhujan) ja yleisön näkökulman ja lisää omaa ymmärrystämme kielestä ja sosiaalisesta elämästä²². Tämän tyyppiset tutkimusratkaisut loitontavat strategiapuhunnaa tavoitellusta tai toteutuneesta strategiasta. Tutkimuskysymyksiksi voisi nousta esimerkiksi ”Presidentti Sauli Niinistön ylipäällikkyyden uudenvuoden puheissa”. Vastaus ei kertoisi siis ylipäällikön tehtävästä sinällään eikä tehtävän toteuttamisesta missään konkreettisessa mielessä, mutta sitäkin enemmän ylipäällikkyydestä puheaktina. Yksittäisten tutkimustulosten välinen vertailu on myös lähtökohtaisesti mahdotonta, jopa turhaa²³. Hermeneuttinen lähestymistapa ei helposti taivu alan tyyppillisiin normatiivisiin vaatimuksiin, joten niiden käytännön merkitys voi jäädä vähäiseksi²⁴.

²¹ Kiitokset Joonas Sipilälle grafiikkaideasta ja ajatuksen kirkastamisesta tässä yhteydessä

²² Labov (1997), s. 395–415.

²³ Tarja Halosen ja Sauli Niinistön uudenvuoden puheiden vertailu tuskin tuottaisi tietoa ylipäällikkyyksien tehtävähoidon eroista vaan ehkä enemmän puheakteista ja yleisösuhteista

²⁴ Merkitys merkityksessä ’significance’, ei ’meaning’. Toisenlaisen arvion antaa Tommi Koivula (2004), joka esittää, että kansainvälisessä politiikassa ”retoriikan ja kannanottojen kautta välittyvä ”todellisuus” saattaa usein olla todellisempaa kuin jonkun asian fyysinen tekeminen”. Oman arvioni mukaan puheilla tehdään todellista politiikkaa, erityisesti

7.3. Teoriat ja mallinnus

Jyväskylän yliopisto on ylläpitänyt internetissä sivustoa (<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmäpolkuja>), jossa menetelmävalintaa kuvataan poluksi. Polulla valitaan yhteensopivat tutkimusstrategia, aineiston hankintamenetelmä sekä analyysimenetelmä. Kvantitatiiviset valinnat voivat liittyä niin aineiston hankintaan kuin analyysiinkin. Tässä alaluvussa läpikäydään muutamien esimerkkien avulla tutkimusmenetelmiä, jotka hyödyntävät kvantitatiivisia menetelmiä aineiston tarkastelussa tai sen analyysissä. Menetelmiä ei käydä tarkasti läpi, sillä erinomaisia menetelmäoppaita on saatavissa kirjoina ja sähköisinä versioina.

Määrällisissä menetelmissä esillä on usein vertailtavuuden ja yleistettävyyden mahdollisuus. Määrälliset menetelmät voidaan nähdä lähtökohtaisesti sopivina hypoteesien testaukseen. Kvantitatiivisen tutkimuksen läpinäkyvyyttä ja systemaattisuutta parantavat tutkimusvaiheiden erillisuus ja periaatteellinen yksinkertaisuus.

Teorialähtöisessä tai hypoteettis-deduktiivisessä perinteessä teoriasta johdetaan testattavat väittämät syy-seuraussuhteiksi empiiristä maailmaa varten. Hypoteesien operationalisoinnissa käsitteet muutetaan sellaisiksi, että niitä voidaan empiirisesti tutkia. Mallit voivat olla osa teorian operationalisointia, mutta niitä voidaan muodostaa myös empiirisestä datasta.

Empiirisen aineiston ensisijaisuutta strategian tutkimuksessa voidaan perustella teorian heikolla ennustevoimalla. Strategian alan teoria ei yleensä anna mahdollisuuksia hypoteesien testaamiseen, mutta aineisto voi silti tarjota mahdollisuuden mallinnukseen. Aineisto voi olla laadullista, määrällistä tai niiden yhdistelmä²⁵. Jos yksittäistapauksista pyritään tekemään yleistyksiä, niin kyseessä on aineistolähtöinen tai induktiivinen lähestymistapa.

Yleistys, teoria tai malli voi olla pohja myöhemmälle testaamiselle, mutta voi käydä niin, että induktiivisen päättelyt tulokset eivät välttämättä päde uudessa aineistossa. Aineistolähtöinen mallinnus voi osoittaa yhteyksiä eri muuttujien välillä, mutta yhteys ei ole välttämättä todiste kausaliteetista. Esimerkkinä on käytetty jäätelönsyönnin ja hukkumiskuolemien välistä yhteyttä. Molempia esiintyy paljon samaan aikaan, mutta keskinäistä syy-seuraussuhdetta ei ole, vaan vaikutus voi liittyä mallin ulkopuoliseen tekijään, tässä tapauksessa lämpötilaan. Tutkimuksessa merkittävät syy-seuraussuhteet eivät välttämättä

tekojen puuttuessa. Otaksuen, että puheteko ja fyysinen teko olisivat samanarvoisia ja nämä teot olisivat ristiriitaisia, niin fyysiset teot nousevat tärkeämpään rooliin. Tekojen arvoa on tietysti mahdotonta objektiivisesti määrittää, mutta ajatusleikkiä selkeyttäneen esimerkin Kreikan valheellisista väitteistä taloutensa kunnosta 2000-luvulla. Puheet kertoivat yhtä, mutta teot osoittivat toista. Vilpin laajuuden paljastuttua maa ajautui luotonantajien hyljeksimäksi ja Euroopan Unionin erityistoimien piiriin.

²⁵ Mallinnus poikkeaa historiallisesta näkökulmasta. Historiallisessa lähestymistavassa yhteiskunnallisten muutosten tahti näyttää ainutlaatuiselta ja ilman vertailukelpoisia vastineita.

löydy, jos malliin valikoituu väriä muuttujia²⁶. Induktiivisesti rakennettua mallia ei saisi testata samalla aineistolla, vaan eri tapauksilla.

Aineistolähtöinenkään mallinnus ei ole täysin teoriatonta, sillä siinä on mukana taustaoletuksia. Mallinnuksessa taustalla on ajatusrakennelma, että jollain tasolla yleistäminen tai toistuvuuksien hahmottaminen on mahdollista. Mallinnuksen lähtökohtana voidaan pitää ihmisten tapaa hahmottaa rajoitetun rationaalisesti (bounded rationality), mikä luo toimintaan yhteisiä piirteitä. Yksilöt arvioivat tapahtumien ketjuja vertaamalla uusia tietoja omaan mentaaliin malliinsa. Päätöksentekijöinä he perustavat mielipiteensä ja toimintansa aiemmin hankittuun käsitykseen samanlaisista tapahtumista. Kokemuksiin tukeutuminen johtaa siihen, että käytettävät toimintavaihtoehdot vähenevät. Jäykkien mentaalisten mallien, analogioiden, kognitiivisten karttojen tai stereotyyppien käyttö on ilmiö, joka on havaittu lukuisissa käyttäytymistä ja organisaatiota käsittelevissä tutkimuksissa²⁷.

Jos käyttäytymisen malleja on periaatteessa olemassa, niin tämä ei ratkaise tutkijan ongelmia. Pätevien ja laajemmin yleistettävissä olevien kvantitatiivisten mallien löytäminen voi koitua ylittämättömäksi haasteeksi. Erityyppisiä toiminnan malleja on kuitenkin käytössä. Mallit voidaan jakaa esimerkiksi dynaamisiin (*dynamic*) ja rakenteellisiin (*structural*) malleihin²⁸.

Rakenteellisissa malleissa käytetään yhteiskuntaa kuvaavia tekijöitä riippumattomina muuttujina ja tapahtumat ovat riippuvia muuttujia. Lähestymistapaa voidaan perustella esimerkiksi jos geopolittinen perusta tai demografia arvioidaan tutkimuskohteen toimintaa määrääväksi tekijäksi. Hyvin usein tämänkaltaista hyvin tehtyä aineistoa on helposti saatavilla. Geopolittinen asema pysyy hyvin vakaana, ja demografiaan liittyvät seikat ovat yleensä hyvin tiedossa. Mutta tapahtumien ennakointiin tämän tyyppinen mallinnus voi olla huo-noa, koska edellä mainittujen tekijöiden muutokset ovat hitaita. Esimerkiksi demografinen kehitys voi auttaa näkemään väestöpaineen olemassaolon, mutta tämä tieto ei auta kertomaan, milloin väestöpaine aiheuttaa muutoksia²⁹. Jos riippumattomien muuttujien arvoissa ei tapahdu muutoksia, niin selittämättömäksi jää esimerkiksi konfliktuutisten kasvu (riippuvan muuttujan mittari). Rakenteellista mallinnusta voidaan kritisoida myös siitä, että itsenäisiksi muuttujiksi valikoituu tekijöitä, joista saatava data on heikkolaatuista tai vanhaa. Tästä voi olla esimerkkinä vääristetyt tai puutteelliset sotilasmenotiedot. Vaih-

²⁶ Harhautumisen riski kasvaa nykyteknologian ansiosta. Suurten tietomassojen ja tehokkaiden tietokoneiden ansiosta voidaan löytää datasta yllättäviä korrelaatioita, mutta yhteydet tarjoavat lähinnä aiheen perusteellisemmalle jatkotarkastelulle.

²⁷ Ks. esimerkiksi Allison (1971); Cyert ja March (1963); Fiske (1989), s. 253–283; Reger ja Palmer (1996), s. 22–39; Weick (1990), s. 571–593.

²⁸ Schrodt ja Gerner (2000), s. 803–17.

²⁹ Vastaava lähestymistapojen ero näkyy pörssiyhtiöiden arvioinnissa. Ns. fundamenttianalyysi arvioi yrityksen tilaa ja ns. tekninen analyysi hyödyntää markkinadataa toteutuneista kaupoista. Jälkimmäisessä oletetaan, että kauppahintoihin on jo laskettu mukaan arviot yrityksen kaikista menestystekijistä. Teknistä analyysiä on perusteltu myös sillä, että se auttaa käyttäjänsä päättämään milloin kaupat tehdään yrityksestä, jonka fundamenttianalyysi on aiemmin osoittanut. Ajoitusseikat ja perussyyt ovat analogisesti molemmissa lähestymistavoissa samoja.

toehtoisesti data voi olla hyvälaatuista, mutta epärelevanttia suhteessa tutkimuskohteeseensa.

Dynaaminen mallintaminen hyödyntää tapahtumia sekä riippumattomana että riippuvana muuttujana. Dynaamisessa mallinnuksessa katsotaan, että rakenteelliset seikat ovat jo riippuvan muuttujan, kuten konfliktiuutisten, sisällä³⁰. Esimerkiksi konfliktia ei olisi syntynyt, jos rakenteellista painetta tai perussyitä (*root cause*) ei olisi ollut. Perussyihin ei ole kuitenkaan välttämätöntä paneutua, jos tutkimus keskittyy konfliktidynamiikkaan. Perussyiden olemassaolo otetaan siten annettuna. Aikaisemmat tapahtumat selittävät siten seuraavia tapahtumia. Muissa tilastollisissa menetelmissä usein koetaan seurausten vahva korrelaatio, autokorrelaatio ongelmaksi. Dynaamisessa analyysissä autokorrelaatio voi olla jopa tutkimuksellinen lähtökohta: rauhallisia aikoja seuraa rauhalliset ajat, kosto syntyy koston.

Dynaaminen mallinnus hyödyntää usein erittäin laajaa aineistoa. Tapahtumadata on voitu kerätä kymmenistä tuhansista uutisjutuista. Uutisten valtava määrä estää ihmisiä analysoimasta niitä, mikä on johtanut automatisoidun käsittelyn kehittämiseen³¹.

7.4. Kvantitatiivisen tutkimuksen tekemisestä

7.4.1. Kvantitatiivisista aineistoista

Strategian alan kvantitatiivisen tutkimuksen tutkimusasetelma on yleensä aikasarja- tai pitkittäistutkimus (*longitudinal*), poikkileikkaustutkimus (*crosssectional*) tai tapaustutkimus (*case study design*). Myös koeasetelma (*experimental*) on mahdollinen strategian alaan kuuluva aineiston keruutapa. Muiden tutkijoiden keräämiä aineistoja on myös mahdollista hyödyntää. Erilaisen tilastoaineiston lisäksi on olemassa tutkimusprojekteja, jotka tarjoavat datalähteitä yleiseen käyttöön. International Studies Association pitää yllä [www](http://www.isadiscussion.com)-sivuillaan luetteloa kvantitatiivisista aineistoista³². Oheisessa kaaviossa (Kaavio 1) on valikoima ISA:n esittämistä hankkeista (2011)³³. Projektien käyttämä data on hyvinkin monella tavalla koottu, mikä on osoitus ilmiöiden erilaisista kuvaustarpeista. Aineisto voi olla alun perin kvantitatiivista esim. kuolemat tietyn ajanjaksona tai kvantifiointi voi perustua arvioon. Kvantifiointi voi olla ihmisten tekemä, mutta nykyään yhä useammin luokittelu tehdään automatisoidusti. Oheisessa kaaviossa (Kaavio 1) on esitetty kvantitatiivisia aineistolähteitä.

³⁰ Schrodt ja Gerner (2000).

³¹ Gerner, Schrodt, Francisco ja Weddle (1994), s. 91–119; Schrodt ja Gerner (1994), s. 825–854.

³² Osittain vanhentunut vertailu projekteista: Gerner, Schrodt, Yilmaz ja Abu-Jabr (2002).

³³ [Http://www.isadiscussion.com/view/0/datasets.html](http://www.isadiscussion.com/view/0/datasets.html).

Data valtioiden välisistä konflikteista	
Armed Conflict data (Uppsala Conflict Data Program and PRIO)	Www-sivu: http://www.prio.no/cwp/ArmedConflict/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Sodan puhkeaminen, kuolemat
COW Interstate War data	Www-sivu: http://www.correlatesofwar.org Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Sodan esiintyminen, vakavuus, lopputulemat
COW Militarized Interstate Dispute (MID) data	Www-sivu: http://www.correlatesofwar.org Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Kiistojen esiintyminen, vakavuus, lopputulemat
DYMID (Maoz' dyadic MID data)	Www-sivu: http://psfaculty.ucdavis.edu/zmaoz/dyadmid.html
ICB Crisis data	Www-sivu: http://www.cidcm.umd.edu/icb/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Kriisien esiintyminen, vakavuus, lopputulemat
Lacina/Gleditsch Battle Deaths data	Www-sivu: http://www.prio.no/CSCW/Datasets/Armed-Conflict/Battle-Deaths/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Taistelussa kuolleet COW datassa, Fearon/Laitin sotadata, and UCDP/PRIO Armed Conflict data
Tapahtumadata (ks. myös teksti)	
Conflict and Mediation Event Observations (CAMEO)	Www-sivu: http://web.ku.edu/~keds/data.dir/cameo.html
Conflict and Peace Databank (COPDAB)	Www-sivu: http://webapp.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR/studies/07767
Kansas Events Data System (KEDS)	Www-sivu: http://web.ku.edu/~keds/data.html
King/Lowe "10 Million International Dyadic Events" data	Www-sivu: http://dvn.iq.harvard.edu/dvn/dv/king/faces/study/StudyPage.xhtml?studyId=505
Protocol for the Analysis of Nonviolent Direct Action (PANDA)	Www-sivu: Data ei ole ilmeisesti enää saatavilla.
World Events Interaction Survey (WEIS)	Www-sivu: http://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR/studies/05211
World Handbook of Political and Social Indicators	Www-sivu: http://dx.doi.org/10.3886/ICPSR07761 (päivitys, katso http://mershoncenter.osu.edu/expertise/institutions/worldhandbook.htm)
Interstate Rivalry	
Hewitt's Crisis Density Rivalry data	Www-sivu: http://www.cidcm.umd.edu/icb/data/
Klein/Goertz/Diehl Rivalry data	Www-sivu: http://www.u.arizona.edu/~ggoertz/rivalry/

Valtioiden välinen, sisäinen ja etninen konfliktidata	
Armed Conflict data (from Uppsala Conflict Data Program and PRIO)	Www-sivu: http://www.prio.no/cwp/ArmedConflict/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Sodan puhkeaminen, kuolemat
COW Extrastate War data (formerly Extrastate War data)	Www-sivu: http://www.correlatesofwar.org Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Sodan esiintyminen, vakavuus, lopputulemat
COW Intrastate War data (formerly Civil War data)	Www-sivu: http://www.correlatesofwar.org Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Sodan esiintyminen, vakavuus, lopputulemat
Cross-National Time Series Archive data (Banks)	Www-sivu: http://www.databanksinternational.com/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Salamurhat, lakot, kapinat, vallankumoukset, mielenosoitukset, assymetrinen sodankäynti
Doyle/Sambanis "International Peacebuilding" data (from 2000 APSR article)	Www-sivu: http://go.worldbank.org/KX4VDKU7F0 OR http://politics.as.nyu.edu/object/cohenlinks.html Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Sisällissota, rauhanturvaaminen
Fearon/Laitin Ethnicity, Insurgency, and Civil War data	Www-sivu: http://www.stanford.edu/group/ethnic/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Sodan esiintyminen, vakavuus, lopputulemat
Lacina/Gleditsch Battle Deaths data	Www-sivu: http://www.prio.no/CSCW/Datasets/ArmedConflict/Battle-Deaths/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Taistelussa kuolleet COW datassa, Fearon/Laitin sotadata, and UCDP/PRIO Armed Conflict data
Minorities at Risk data	Www-sivu: http://www.cidcm.umd.edu/mar/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Kumoukset, väkivalta, alistaminen, syrjintä
Sambanis "Partition as a Solution to Ethnic War" data (from 2000 WP article)	Www-sivu: http://go.worldbank.org/08ZHJ2TPI0 Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Sisällissota, jakaantuminen, sodan jälkeinen demokratisointi ja etninen väkivalta
State Failure Project / Political Instability Task Force	Www-sivu: http://globalpolicy.gmu.edu/pitf/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Kansanmurhat, syrjintä
World Handbook of Political and Social Indicators	Www-sivu: http://dx.doi.org/10.3886/ICPSR07761 Ks. päivitys: http://mershoncenter.osu.edu/expertise/institutions/worldhandbook.htm

Terrorismi	
Global Terrorism Database (from the National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism or START)	Www-sivu: http://www.start.umd.edu/start/data/gtd/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Iskun aika ja tapa, uhrit, tekijä
International Terrorism: Attributes of Terrorist Events (ITERATE)	Www-sivu: http://dvn.iq.harvard.edu/dvn/dv/nds/faces/StudyListingPage.xhtml?mode=1&collectionId=712
Terrorism, Insurgencies, and Guerrillas in Education and Research (TIGER) Suicide Attacks Worldwide data	Www-sivu: http://www.laits.utexas.edu/tiger/terrorism_data/suicide_attacks_worldwide/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Iskun aika ja tapa, uhrit, tekijöiden tausta ja määrä
Terrorism, Insurgencies, and Guerrillas in Education and Research (TIGER) Terrorist Groups Worldwide data	Www-sivu: http://www.laits.utexas.edu/tiger/terrorism_data/terrorist_groups_worldwide/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Terroristiryhmien kiinnittymät, ideologiat, organisaatorakenne
U.S. State Department Country Reports on Terrorism (formerly Patterns of Global Terrorism)	Www-sivu: http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/
Konfliktin hallintadata	
Doyle/Sambanis "International Peacebuilding" data (from 2000 APSR article)	Www-sivu: http://go.worldbank.org/KX4VDKU7F0 OR http://politics.as.nyu.edu/object/cohenlinks.html Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Sisällisota, rauhanturvaaminen
Huth/Allee Territorial Dispute data	Www-sivu: http://dvn.iq.harvard.edu/dvn/dv/phuth/faces/study/StudyPage.xhtml?studyId=18738 / Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Aluekiistojen sovittelu
ICB Crisis data	Www-sivu: http://www.cidcm.umd.edu/icb/ Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Kriisinhallinta
ICOW Territorial Claim, River Claim, and Maritime Claim data	Www-sivu: http://www.icow.org Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Alueellisten kiistojen, joki, vesistö- ja merikiistojen hallinta
Sambanis "Partition as a Solution to Ethnic War" data (from 2000 WP article)	Www-sivu: http://go.worldbank.org/08ZHJ2TPI0 Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Sisällissota, jakaantuminen, sodan jälkeinen demokratisointi ja etninen väkivalta
Third Party Interventions in Intrastate Disputes (TPI-Intrastate Disputes) data (from Mullenbach and Dixon)	Www-sivu: http://faculty.uca.edu/markm/tpi_homepage.htm Tutkimusten tyypillinen aihepiiri: Interventiot maiden välisissä kiistoissa ml. välittäjän, ryhmän, sota-voiman, rauhanturvaajien väliintulot

Kaavio 1: Kvantitatiivisia aineistolähteitä.

7.4.2. Esimerkki kvantitatiivisen aineiston muodostamisesta

Tutkimuksellisten lähtökohtien ja toteutustapojen moninaisuuden vuoksi käsitellen tässä vain yhtä esimerkkiä, uutisaineistoanalyysiä (news event analysis). Samalle menetelmälle käytetään myös nimityksiä automaattinen tai ohjelmallinen analyysi. Esimerkissä uutisaineistoanalyysiä tehdään lähinnä dynaamisen mallinnuksen periaatteiden mukaisesti. Siinä uudet tapahtumat ovat seurausta aiemmin raportoiduista uutistapahtumista. Lähestymistavan vuoksi tutkijalla on tarve suuriin uutisaineistoihin.

Perinteisten viestintäorganisaatioiden ja ns. kansalaisjournalistien verkoon tuottamat uutisaineistot tarjoavat runsaasti materiaalia erityisesti uusimpien tapahtumien tutkimukseen, mutta myös historiallista dataa on usein saatavilla. Uutistietokannat tarjoavat esikäsiteltyä materiaalia kohtuulliseen hintaan ja usein jopa ilmaiseksi. Tiedonsiirtokaan ei ole enää pullonkaula. Uutistietokantoihin pääsee käsiksi mm. internetistä ilmaisten tietokantojen tai kirjas-tojen ostamien palveluiden kautta.

Tietokannoista voidaan tuoda omaa käsittelyä varten tuhansia uutisia rajatusta aiheesta. Näitä uutisia käsitellään tietokoneohjelmien avulla. Automatisoidussa luokittelussa ja jatkokäsittelyssä tutkijan huomio ei ole yksittäisissä uutisissa. Ohjelman luokittelusäännöt ovat johdonmukaisia ja kohtuullisen yksinkertaisia. Uutisista koodataan yleensä kuka teki, mitä teki, kenelle teki ja milloin uutinen tapahtui. Uutisten luokittelusääntöjen luonti on länsimaalaisissa teksteissä suhteellisen helppoa, koska journalistien uutistekstit noudattavat hyvin usein samankaltaista rakennetta. Koska tekstistä irrotetaan vain vähän, niin analyysien luotettavuus paranee riittävän luotettavina pidettävien uutisten määrän kasvaessa. Koneellisessa luokittelussa uutisten luokittelusäännöt ovat keskeisiä. KEDS-projektin automaattinen uutisten erotteluohjelma luokittelee 80-85 % ”lukemistaan” uutisista kuten ihmisasiantuntija.³⁴

Uutisaineistoanalyysin jatkokäsittelyssä voidaan käyttää hyvinkin pitkälle kehittyneitä matemaattisia menetelmiä, koska dataa on usein riittävästi. Automatisoidussa luokittelussa ohjelma korvaa tekstin numerolla, joka on nominaali- eli laatuasteikkollinen. Tätä arvoa kuitenkin muokataan jatkokäsittelyn helpottamiseksi. Esimerkiksi Goldsteinin conflict-cooperation luokittelussa uutisia hyödynnetään kuin ne olisivat intervalli- eli välimatka-asteikkollisia mittauksia³⁵. Muunnoksen johdosta moniulotteinen laadullinen tapahtuma muuttuu hyödynnettäväksi numeroarvoksi. Yhteistyöuutiset, kuten neuvottelut, saavat positiivisia lukuja, ja konfliktiuutiset, kuten sotatoimet, saavat negatiivisia arvoja.

Asteikon ääripäissä kvantifioinnin tulokset näyttävät selkeiltä ja uskottavilta, mutta ääripäiden keskellä luokittelu ei ole yhtä luotettavalla pohjalla. Voidaan kysyä, kuinka paljon negatiivisempi asia on ”uhkaus” verrattuna ”lupaukseen”. Ongelma pahenee, jos analyysissä summataan aikajakson kaikki tapahtumat yhteen, minkä vuoksi aikajakso on pidettävä mahdollisimman ly-

³⁴ Schrodt ja Gerner (1994), s. 825–854.

³⁵ Goldstein (1992).

hyenä tai kokonaan vältettävä tapahtumien yhteenlaskua. Toisena ongelmana on moniulotteisen tiedon yksinkertaistaminen. Laadulliseen tutkimukseen liittyvät tekstin piilomerkit, ”rivien välit” jäävät ohjelmallisen analyysin ulkopuolelle.

Myös johdonmukaisesti valheelliset tai vinoutuneet uutiset voivat tarjota käyttökelpoista materiaalia jatkokäsittelyyn. Jos konfliktin osapuoli esittää valheellisiksi paljastuvia väittämiä, niin tämä johdonmukainen käyttäytymisen malli tarjoaa mahdollisuuden arvioida manipuloitujen uutisten takana oleviin muihin signaaleihin.

Käytännössä manipuloinnin siivilöiminen pois uutisista voi olla vaikeaa. Voidaan huomata, että tutkijan on tyydyttävä luottamaan uutisten määrään tai luottamiensa uutislähteiden laatuun tai matemaattisten menetelmien antamaan tukeen. Tutkijan ongelmana on kuitenkin se, että uutiset muuttuvat eri tavoin eri tilanteissa. Journalististen tuotteiden sisältämä virhe vaihtelee, mikä vaikeuttaa viestinnän manipuloinnin arviointia. Aluekohtaiset erot voivat synnyttää muitakin ongelmia, esimerkiksi konfliktissa käytetty terminologia voi poiketa eri alueilla. Lisäksi osapuoli voi reagoida samaan toimintaan eri tavoin, syynä ainoastaan vastapuolen erilaisuus.

Toimituksellinen koneisto toimii tapahtumien ja yleisön välisenä portinvartijana. Ammattijournalisteilla on pyrkimys yhdenmukaisena pidettyyn kriteeristöön, jonka perusteella valitaan uutiseksi kelpaavat tapahtumat. Uutiskriteereistä on tehty useita luokituksia, mm. jako subjektiiviseen ja objektiiviseen. Objektiivisiä uutiskriteereitä ovat tapahtuman voimakkuus, tapahtuman vaikutusten laajuus ja vaikutus yleisöön. Uutisen merkittävyys on riippumaton yleisön käsityksistä, mikä on toisin subjektiivisessä uutiskriteeristössä. Subjektiiviset uutiskriteerit lähtevät oletetusta yleisön kiinnostuksesta³⁶. Uutisten valintaan vaikuttavat muun muassa asian tärkeys, ajankohtaisuus, kiinnostavuus, vastakkainasettelu, epätavallisuus ja läheisyys³⁷. Internet-aika muuttaa uutisten valintaperiaatteita. Internetissä kansalaisjournalisti voi välittää tietoa helpommin omista lähtökohdistaan käsin, koska hänen ei tarvitse tehdä oletuksia yleisöstä tai ns. objektiivisistä kriteereistä.

Sodat ja katastrofit ovat ulkomaan uutisoinnin yleisimpiä aiheita, joten tutkijalle aineiston määrä ei useinkaan ole ylittämätön ongelma. Uutisten laatu on huolimatta usein puutteellista. Uutistoimittaja ei välttämättä pysty tai halua kuvata tapahtumia, sellaisena kuin ne ovat useista eri syistä. Sotatoimialueella toimittajat ovat myös riippuvaisempia viranomaisista, koska nämä voivat vaikuttaa heidän turvallisuuteensa. Koettu riippuvuus ja mieltymykset vähentävät myös tiedonvälityksen objektiivisuutta, minkä vuoksi mediaa on pidetty ”valtion pikku apulaisena” (*”government’s little helper”*)³⁸.

Laatuongelmia voi vähentää toimittajien ja ns. kansalaisjournalistien kasvava lukumäärä. Kiinnostavina pidettyjä asioita seuraa useampi henkilö, joista

³⁶ Bruun, Koskimies ja Tervonen (1989).

³⁷ Shoemaker, Reese (1996).

³⁸ Median objektiivisuutta kritisoidaan, mutta osansa saa myös viranomaisilta saadun tiedon taso. Huomioitavaa on se, että kaikki aineistot ovat puutteellisia ja edellyttävät ongelmanratkaisujaan. Ks. Zaller ja Chiu (2000).

osa hankkii tietoa eri lähteistä. Uutiskerronnan yleisnäkymä lähenee ”totuuden likiarvoa”, jos erilaiset tietovirrat kohtaavat ja kokonaisuus katetaan paremmin, vaikka jokaisessa yksittäisessä uutisessa olisi virheitä. Toisaalta automaattista luokittelua hankaloittavat uutiskerronnan perinteisten tapojen muuttuminen.

Journalististen ihanteiden toteuttamista vaikeuttavat kaupallisen median kustannuspaineet, jotka vähentävät lähetettyjen työntekijöiden määriä. Kansalaisjournalismi ei ole löytänyt vielä vakiintuneita toimintamuotoja, jotka pystyisivät kattamaan mediayhtiöiden jättämää aukkoa³⁹.

Esimerkki osoittaa, kuinka tutkija joutuu luomaan, usein vaivalloisestikin, käyttämänsä datan. Jatkokäsittelyssä tietoa jalostetaan niin, että johtopäätösten tekeminen on mahdollista.

7.4.3. Tilastollinen kuvaus ja päättely

Aineiston analyysitapoja on useita, ja menetelmäkehitys on ollut kiivasta. Tietokoneiden ja ohjelmistojen tehojen kasvu ja hintojen lasku ovat tuoneet sekä datan että analyysivälineet tutkijoiden pöydille. Deskriptiiviset menetelmät kuvailevat ja esittelevät tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Tilastollisessa päättelyssä (*inferenssi*) pyritään tekemään johtopäätöksiä numeeristen tai kvantitatiivisten tietojen perusteella. Tilastollisen päättelyn menetelmiä ovat tilastolliset mallit ja testaaminen.

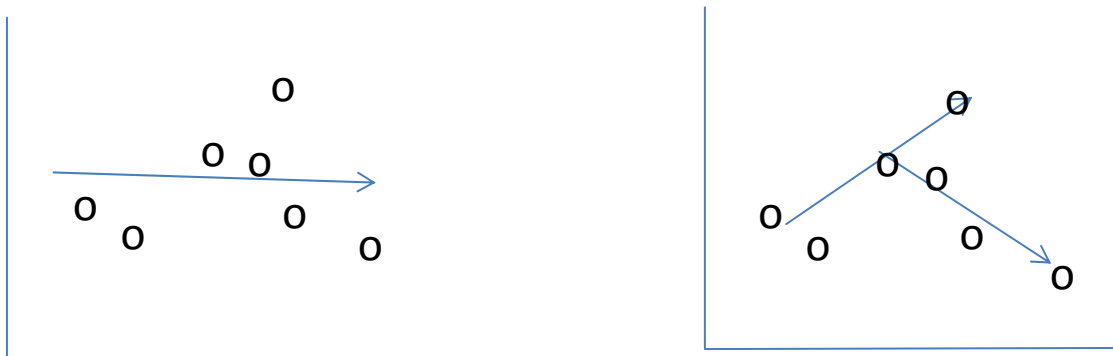
Strategian tutkimuksen ongelmana on useasti tutkittavien tapausten pieni lukumäärä. Jos tarkoituksena on tutkia yhden muuttujan vaikutusta, on kuitenkin pystyttävä kontrolloimaan muiden tekijöiden vaikutusta suhteeseen. Tarkastelun keskittyminen muuttujiin voi viedä huomion syy-seuraussuhteista. Tyypillinen kvantitatiivisten menetelmien ongelma on niiden tukeutuminen ongelmalliseen regressioanalyysiin, jossa riippuvan muuttujan arvo on seurausta kaikkien riippumattomien muuttujien arvosta. Regressioanalyysissä pyritään etsimään muuttujan vaikutusta riippuvaan tai riippuviin muuttujiin, ja lähtökohtaisesti oletetaan vaikutusten olevan samanlaisia koko aineistossa.

Ongelmiin on muutamia ratkaisutapoja mm. klusteri- ja sekvenssianalyysi⁴⁰ ja laadullinen vertaileva analyysi (*qualitative comparative analysis*, QCA)⁴¹. QCA on menetelmä, jolla vertaillaan ominaisuuksien yhdistelmiä. Se myös hyväksyy sen, että ilmiö voi olla seurausta erilaisista syistä, mikä on parannus moniin kvantitatiivisiin menetelmiin. Laadullisessa vertailevassa analyysissä päästään tilanteeseen, jossa lopputulos Y on seurausta olosuhteiden A, B, C tai olosuhteiden A, D, E ilmenemisestä. Tuo välissä oleva ”tai” laajentaa selittävien tekijöiden kirjoa.

³⁹ Esimerkiksi Yhdysvalloissa sanomalehtitoimittajien määrä putosi vuonna 2008 alimmalle tasolle neljännesvuosisataan. Ks. <http://www.pressgazette.co.uk/sto-ry.asp?storycode=40882>. Suunnan voi olettaa jatkuvan, jos kaupalliset mediatilat eivät löydä uutistarjonnalleen hyviä ansaintamalleja.

⁴⁰ Uprichard, 2009.

⁴¹ Ragin 1987, Ragin 2000.

Kuva 1: X:n vaikutus Y:n voi olla erilainen. Vasemman puoleisessa osiossa regressioanalyysi on tuottanut suoran joka pyrkii kuvaamaan riippuvan ja riippumattoman muuttujan välistä yhteyttä. Muuttujiin keskittyminen voi olla kuitenkin virheellistä. On mahdollista, että tilannetta kuvaisi paremmin kaksi suoraa (oikeanpuoleinen osio), joista toinen selittäisi paremmin pienemmillä arvoilla ja toinen suora suuremmilla arvoilla.

QCA pyrkii löytämään eri lopputulemiin johtavat erilaiset ominaisuuksien yhdistelmät (*configuration of conditions*). Analyysin tekijä joutuu määrittämään aiempaan tietoonsa perustuen taulukon keskeisistä ominaisuuksista. Ominaisuudet ovat toisaalta olosuhdetekijöitä (*causal conditions*) ja lopputulema (*output*)⁴². Normaalissa QCA-menetelmässä ominaisuuksien arvot luetellaan hyvin yksinkertaisesti, ominaisuus esiintyy tai sitä ei esiinny. Tämän jälkeen tapaukset ryhmitellään totuustaulukkoon. Ryhmittelyssä ominaisuuksien perusteella samanlaiset tapaukset sijoitetaan yhdelle riville.

QCA menetelmä pyrkii paikallistamaan, onko toteutuneelle aineiston mukaan riittäviä ja välttämättömiä ehtoja⁴³. Menetelmän avulla pystytään tekemään johtopäätöksiä pienestäkin aineistosta. Ragin (1987) esittää, että sopivin tapausten määrä on viiden ja 20 välillä.

QCA-menetelmää on laajennettu, jotta tutkijan ei tarvitsisi valita vain kahden arvon välillä (esiintyy / ei esiinny). Sumeiden joukkojen laadullisessa vertailevassa analyysissä (*fuzzy set qualitative comparative analysis, fsQCA*) muuttajat voivat saada erilaisia arvoja. Laajennetussa menetelmässä voidaan arvoiksi antaa esimerkiksi esiintyy / esiintyy paljon / esiintyy vähän / ei esiinny tai tarkkoja suhde- tai intervalliasteikkollisia lukuja. Laajennus edellyttää, että tutkittavia tapauksia on enemmän kuin dikotomisessa QCA-menetelmässä. Menetelmän käyttöä helpottaa tietokoneohjelma, joka on saatavissa mm. menetelmän kehittäjän, Charles Raginin, www-sivuilta.

⁴² Ragin (1987).

⁴³ Riittävä ehto tarkoittaa, että sen toteutuminen takaa, että väittämä on tosi. Esimerkiksi toisen maan pommitukset on riittävä todiste sotatoimien aloittamisesta. Sotatoimien aloittamisen todistamiseksi pommitukset eivät ole kuitenkaan välttämättömiä. Välttämätön ehto tarkoittaa, että tämä väittämän toteutumiselle on välttämätöntä myös tämän ehdon toteutuminen. Esimerkiksi Suomen turvallisuusneuvoston jäsenyyteen on välttämätöntä, että Suomi on valtio. Mutta se, että Suomi on valtio ei ole kuitenkaan riittävä ehto, sillä asiaan tarvitaan paljon muutakin.

7.5. Määrällisten menetelmien tulevaisuus

Konfliktitutkimuksessa on laaja kvantitatiivisen tutkimuksen perinne. Arvovaltaisissa tiedelehdissä julkaistuissa artikkeleista kootun tiedon perusteella voidaan erottaa muutamia tutkimusperinteitä, jotka hyödyntävät laajasti määrällisiä menetelmiä niin aineistossa kuin analyysissäkin. Hypoteettis-deduktiivinen tutkimusote on laajasti käytetty tutkimusote, erityisesti Pohjois-Amerikassa ⁴⁴.

Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen julkaisusarjat antavat hyvän kuvan strategian tutkimuksesta Suomessa. Niiden valottamassa tutkimuksen perinteessä tapaustutkimuksen rooli on merkittävä. Tapaustutkimuksessa käytetään aineistoa laajasti, mutta valintaan vaikuttaa silti tutkijan käyttämä teoria. Teoria näyttäytyy viitekehystenä, jonka valossa aineistoa tarkastellaan. Teoriaa ei siten ole tarkoitus testata, ainakaan hypoteettis-deduktiivisessä mielessä. Voidaan ajatella, että Suomessa harjoitetun strategisen tutkimuksen valtaviiran mukaisesti teoreettista viitekehystä tarvitaan avaamaan uusia näkökulmia tapahtuneen historian tulkintaan. Testaamisen asemesta teoriaa käytetään sen käytön motivoimiseen; koska hyödynnetty teoria avasi uusia näkökulmia, teoria on jo osoittanut hyödyllisyytensä. Tutkijan tehtävänä on osoittaa, mitkä ovat teorian käyttökelpoisuuden rajat.

Tähän tutkimusperinteeseen sopii myös määrällisten aineistojen hyödyntäminen. Jos kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen ovat todellisuuden kuvaustapoja, niin on luontevaa, että kotimaisessa strategian tapaustutkimuksissa on käytetty molempia aineistomuotoja. Tämä pitääkin paikkansa, vaikka määrällisiä aineistoja on käytetty vähemmän. Suomalaisperinteessä näyttääkin siltä, että määrällistä kuvaustapaa ei väheksytä, mutta päättely on ollut lähinnä laadullista. Tähän voi vaikuttaa tieteellisten syiden lisäksi myös heikko menetelmäosaaminen. Poikkeavana esimerkkinä on muun muassa Jarno Limnellin väitöskirja, jossa tilastollista päättelyä on hyödynnetty yhdessä luvussa ⁴⁵. Tämä luku ei ole kuitenkaan keskeinen kokonaisuudessa.

Suurten määrällisten aineistojen parantunut saatavuus ja helppokäyttöiset ohjelmistot voivat merkittävästikin lisätä kvantitatiivisten menetelmien suosiota myös Suomessa. Kehitystä vauhdittavat myös kansainvälistyminen englanninkieliseen tutkimusmaailmaan ja kvantitatiivisten lähestymistapojen tuominen menetelmäopetukseen. Suomalaisessa strategiakirjallisuuden perinteessä kvantitatiivisuus näkyykin erityisesti aineistotyyppinä. Kvantitatiivisten menetelmien laajempi hyödyntäminen odottaa vielä aloittajaansa.

⁴⁴ Sillanpää ja Koivula (2009).

⁴⁵ Limnell (2009).

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti, 1993. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 1993.
- Allison, Graham T., 1971. *Essence of Decision - Explaining the Cuban Missile Crisis*. Boston: Little, Brown and Company.
- Anderson, James A & Timothy P Meyer, 1988. *Mediated Communication: A Social Action Perspective*. Newbury Park, CA: Sage.
- Beaufre, André, 1965 [Introduction à la stratégie, Paris, 1963]. *Introduction to Strategy*. New York: Praeger.
- Bruun, Mikko, Ilkka Koskimies ja Ilkka Tervonen, 1989. *Utisoppikirja*. Helsinki: Tammi.
- von Clausewitz, Carl, 1998. *Sodankäynnistä [Vom Kriege, 1832]*. Helsinki: Art House.
- Cyert, Richard ja James March, 1963. *A Behavioural Theory of the Firm*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Fiske, Susan, 1989. ”Examining the Role of Intent: Toward Understanding Its Role in Stereotyping and Prejudice”, teoksessa Uleman, James ja Bargh, John (toim.), 1989. *Unintended Thought*. New York: Guilford Press.
- Eskola, Jari ja Suoranta, Juha, 1998. Jobdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino..
- Gerner, Deborah; Philip Schrodtt; Ömür, Yilmaz ja Rajaa, Abu-Jabr, 2002. *The Creation of CAMEO (Conflict and Mediation Event Observations): An Event Data Framework for a Post Cold War World*. American Political Science Association.
- Gerner, Deborah; Schrodtt, Philip; Francisco, Ronald ja Weddle, Judith, 1994. ”Machine Coding of Event Data Using Regional and International Sources”, *International Studies Quarterly*, Vol. 38, No. 1, 1994, s. 91–119.
- Goldstein, Joshua S., 1992. "A Conflict-Cooperation Scale for WEIS Events Data.", *Journal of Conflict Resolution* 36 (2), s. 369–85.
- Jensen, Klaus, Bruhn, 1991 (toim.), teoksessa Jensen, Klaus, Bruhn; Jankowski, Nicholas *Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. New York: Routledge.

Koivula, Tommi, 2004. ”Sodan kaikuja – Norjan ja Suomen henkilömiinaretoriikka kansainvälisten mediaprosessien ilmentäjänä 1995–2001”. *Studia Politica Tamperensis*, No 12, 2004.

Laaksonen, Marko, 2009. *MERKILLINEN STRATEGIA - Puolustushallinnon strategian semioottinen tarkastelu*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos julkaisusarja 1: Tutkimuksia No 1, 2009.

Laaksovirta, Tuula H., 1985. ”Tieteellinen metodi ja metodologia”, *Kirjastotiede ja informatiikka* 4 (2): 35–44, 1985.

Labov, William, 1997. “Some further steps in narrative analysis”, *Journal of Narrative and Life History*, 7, 1997, s.395–415.

Limnell, Jarno (2009) *Suomen uhkakuva- ja turvallisuuspolitiikka 2000-luvun alussa*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitoksen julkaisusarja 1, No 29.

Mintzberg, Henry, 1987. “Strategy Concept I: Five Ps for Strategy”, *California Management Review*, June, 1987.

Niiniluoto, Ilkka, 1980. *Jobdatus tieteenfilosofiaan: Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Helsinki: Otava.

Paret, Peter; Gordon, A.; Craig, Felix, Gilbert (eds.), 1986. *Makers of Modern Strategy From Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton: Princeton University Press.

Penttilä, Risto, 1988. *Puolustuslinjat – Puolustuspolitiikka Suomen kansainvälisen aseman vakaannuttamisessa 1944–1967*. Helsinki: Otava.

Ragin, Charles, 2000. *Fuzzy-Set Social Science*. University Chicago Press.

Ragin, Charles, 1987. *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley, CA.: University of California Press.

Reger, Rhonda ja Palmer, Timothy, 1996. ”Managerial Categorization of Competitors: Using Old Maps to Navigate New Environments”, *Organization Science*, Vol. 7, No. 1, 1996, s. 22–39.

Schrodt, Philip ja Gerner, Deborah, 2000. ”Cluster-Based Early Warning Indicators for Political Change in the Contemporary Levant”, *American Political Science Review* 94, 4, 2000, s. 803–817.

Schrodt, Philip ja Gerner, Deborah (1994) ”Validity Assessment of a Machine-Coded Event Data Set for the Middle-East, 1982-92”, *American Journal of Political Science*, Vol. 38, No. 3, 1994, s. 825–854.

Shoemaker, Pamela; Reese, Stephen, 1996. *Mediating the message: Theories of influences on mass media content*. New York: Longman.

Sillanpää, Antti, 2010. *Uutiset strategian peilinä*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4: työpapereita No 37.

Sillanpää, Antti ja Koivula, Tommi (2010) "Mapping Conflict Research: A Bibliometric Study of Contemporary Scientific Discourses". Review, *International Studies Perspectives* 11, no. 2 (May 1, 2010), s. 148–171.

Steiner, George, 1979. *Strategic Planning: what every manager must know*. New York: Free Press.

Strachan, Hew, 2010. *Clausewitzin sodankäynnistä [Carl von Clausewitz's On War, 2007]*. Juva: Ajatus Kirjat, Gummerrus Kustannus.

Törnudd, Klaus, 1982. *Sanat ja teot. Ulkopoliittisia kirjoitelmia [Ord och handling. Utrikespolitiska uppsatser]*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Uprichard, Emma, 2009. "Introducing Cluster Analysis: What can it teach us about the case?", teoksessa Byrne, D. ja Ragin, C. (toim.) *Handbook of Case Based Methods*. London: Sage.

Weick, K., E., 1990. "The Vulnerable System - An Analysis of the Tenerife Air Disaster", *Journal of Management*, Vol. 16, No. 3, 1990, s.571–593.

Zaller, John ja Chiu, Dennis, 2000. "Government's little helper: U.S. press coverage of foreign policy crises, 1946-1999", teoksessa Nacos, Brigitte ; Shapiro, Robert ja Isernia, Pierangelo (toim.), 2000. *Decisionmaking in a glass house: Mass media, public opinion, and American and European foreign policy in the 21st century*. Lanham: Rowman & Littlefield.

OSA II

EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN ALUEITA

8.

ASEVARUSTELUN, ASEIDENRIISUNNAN JA ASEVALVONNAN KYSYMYKSIÄ

Stefan Forss

Sota ja rauha ja harmaa alue niiden välissä määrittelevät osaltaan kansojen elämän raamit. Näin on aina ollut. Asevoimia on usein käytetty valtapyrkimysten välineenä hyökkäyksellisesti, mutta myös omaa elintilaa puolustettaessa. Clausewitzin ehkä tunnetuimman sanonnan mukaan ”sota on politiikan jatkamista toisin keinoin”.¹

Otsikon aiheita on tarkasteltava laajassa kehyksessä. Varustelulla voidaan kehittää sotilaallista voimaa moniin eri tarkoituksiin, aseidenriisunnalla taas yritetään edistää rauhaa ja asevalvonnalla luoda ennustettavuutta ja vakaampia kansainvälisiä olosuhteita.

Lukemattomat tekniset innovaatiot, joista osa on ollut sotilaallisia, ovat mullistaneet yhteiskuntia ympäri maailmaa ja vaikuttaneet imperiumien nousuun ja tuhoon sekä ratkaisevasti myös sodankäyntitapoihin. Kaikkein hurjinta kehitys on ollut viimeisen vuosisadan aikana.

8.1. Asevarustelun piirteitä

Aseiden kehittäminen ja asevarustelu ovat olleet valtioiden keskeisiä työkaluja, niiden pyrkimyksissä saavuttaa poliittisia tavoitteitaan ”toisin keinoin”. Tämä korostui erityisesti molempien maailmansotien aikana, jolloin aseiden kehittelyyn suunnattiin valtavasti resursseja ja tuloksia myös saatiin. Tekninen kehitys jatkui kuitenkin vahvana myös kylmän sodan aikana ja myös sen jälkeen varsinkin Yhdysvalloissa.² Asejärjestelmien ja niiden tukijärjestelmien kehittyessä työ uuden operatiivisen ajattelun luomiseksi jatkui. Sodankäyntimenetelmät ja -taito syntyvät jatkuvan kehitysprosessin tuloksena. Sodanvastaisista poliittisista liikkeistä tai aseidenriisuntapyrkimyksistä ei ole ollut tämän prosessin pysäyttäjiksi.

Viime vuosisata mullisti sodankäynnin muotoja moneen kertaan. Syntyi hokema, että sotilaat valmistautuvat edelliseen sotaan. Tämä on karkea ja väärä yksinkertaistus, mutta nopea tekninen kehitys tietysti asettaa puolustus suunnittelijoille omat erityishaasteensa.

On syytä pitää mielessä, että koettu yhteiskunnallinen tekninen kehitys ei olisi ollut mahdollista ilman luonnontieteiden ja tekniikan valtavia harppauksia 1900-luvulla. Ne loivat pohjan myös sotatekniikan tärkeimmille saavutuksille.

¹ ”Der Krieg ist eine bloße Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln“. Clausewitz (1832).

² Yleisen läntisen käsityksen mukaan asevarustelu Neuvostoliitossa oli jopa niin voimakasta, että se lopulta vei maan vararikkoon ja koko imperiumi tuhoutui.

Fysiikan ja kemian perustutkimus kukoistivat kuten myös soveltavat tekniset tieteenhaarat. Ydintutkimuksen tunnetuimmat tulokset ovat ydinaseet ja ydinvoimalat, materiaalitutkimus tuotti mm. puolijohdeet, jotka siivittivät elektronikan, tietokoneet ja it-alan hurjaan nousuun, kemian tutkimus tuotti mm. kehittyneet voitelu- ja polttoaineet, muovit ja niiden pohjalta kehitetyt uudet materiaalit, metallurgian saavutukset vaikuttivat suoraan metalliteollisuudessa yleensä ja erityisesti moottoritekniikan huikeaan kehitykseen. Moderni yhteiskunta ei tule toimeen ilman näitä, eikä varsinkaan ilman sähköä, joka on energian jalostunein muoto ja jolla on niin monipuolisia sovelluksia, että se kykenee pyörittämään yhteiskunnan suuria ja pieniä rattaita yhtä tehokkaasti.³

Sata vuotta sitten tuskin voitiin edes kuvitellakaan nykyisiä poltto-, suihku- tai rakettimeoottoreita. Liikkuminen maalla helpottui olennaisesti, ilmassa se kävi ensiksi mahdolliseksi ja myöhemmin arkipäiväiseksi, avaruuteen ihminen lensi ensimmäisen kerran vuonna 1961.

Sotilaallisella puolella vallankumous on ollut vähintäänkin yhtä valtava. Sotilasilmailun kehitys on tästä oivallinen esimerkki. Ensimmäisen maailmansodan alkeellisista pienistä kangaspintaisista lentokoneista on tultu viidennen sukupolven hävittäjäkoneisiin. Modernien taistelukoneiden tuotantokustannukset ovat kuitenkin nousseet niin tähtitieteellisiksi, että koneiden tilausmäärät ovat pudonneet jyrkästi. Enää ei pidetä täysin mahdottomana edes sitä, että ilmavoimien perinteinen rooli voisi tulevaisuudessa hävitä tyystin. Voi olla, ettei miehitettyä kuudennen sukupolven hävittäjää tulla enää edes vakavasti suunnittelemaan.⁴

Ohjustekniikan kehityksellä on suora yhtymäkohta myös ilmavoimien tulevaisuuteen. Ohjusilmapuolustus on saavuttanut sellaisen tason, että operatiivinen toimiminen vihollisen vahvasti puolustamassa ilmatilassa on hyvin vaikeaa muille kuin huippukalliille häivälentokoneille. Useimmissa suurissa sotilaallisissa konflikteissa, alkaen Persianlahden sodasta vuonna 1991 on ensiksi yritetty saavuttaa täydellinen ilmaherruus lamauttamalla vastustajan ilmapuolustusta. Työvälineinä ovat olleet lähinnä pitkän kantaman risteilyohjukset, joita vielä 1980-luvulla pidettiin lähinnä ydinaseina ja siksi jokseenkin käytökelvottomina, ja *stealth* rynnäkö- ja pommikoneet. Näiden lisäksi on mainittava tavanomaiset pommikoneet kaukovaikutteisine (”stand-off”) täsmäaseineen. Ominaista kehitykselle on myös ollut klassisten hävittäjäilmataistelujen asteittainen hiipuminen lähes olemattomiin.⁵

Stealth- eli häivälentokoneiden valmistus on kuitenkin jäänyt vaatimattomaksi poikkeuksellisten korkeiden tuotantokustannusten vuoksi.⁶ Yhdysvaltain ensimmäinen häivetaistelukone F-177 on jo poistettu käytöstä ja B-2-

³ VTT:n pitkäaikainen pääjohtaja, akateemikko Pekka Jauho on puolustanut tätä näkökantaa voimakkaasti eri yhteyksissä.

⁴ Creveld, (2010), s. 369–370. Israelilainen ohjusinsinööri Uzi Rubin, Strategian laitoksen Venäjä-seminaarissa 13.10.2011.

⁵ Olsen (2010).

⁶ Hyvä esimerkki on 1980-luvun lopulla valmistunut Yhdysvaltain strateginen pommikone B-2, jonka tuotanto jäi 21:een. Kehityskustannukset mukaan lukien koneiden kappalehinaksi tuli yli kaksi miljardia dollaria.

pommikone lienee jo nyt elinkaarensa lopussa. Häivetekniikka on kuitenkin tullut jäädäkseen ja sitä sovelletaan yleisesti mm. lentokoneiden, miehittämättömien lentokoneiden, ohjusten ja risteilyohjusten ja myös merivoimien alusten muotoilussa. Tekniikka on tulossa myös maavoimien kalustoon.⁷ On kuitenkin epävarmaa, tullaanko enää valmistamaan yhtä äärimmäisyyksiin meneviä lentokoneita kuin esimerkiksi B-2. Lopulta on kuitenkin kyse aseiden vaikutuksesta maalissa. Muilla keinoin voidaan ehkä päästä tuloksiin tehokkaammin ja taloudellisemmin.

Tässä ei ole mahdollista käsitellä tulevaa sotilasteknistä kehitystä kattavasti, joten yritän hahmottaa sitä muutamien konkreettisten esimerkkien avulla.

Scramjet (*Supersonic Air Combustion Ramjet*) eli *yliaänenipatoputkimoottori* on pitkälle kehittynyt suihkumoottorityyppi, joka polttaa nestemäistä vetyä tai muuta helposti höyrystyvää polttoainetta yliaänenopeudella moottorin läpi liikkuvassa ilmapirrassa. Tämän moottorityypin toimivuuden osoittaminen on ollut poikkeuksellisen vaikeaa. Se kyettiin osoittamaan vasta vuonna 2002.⁸ Toteutuessaan tällä tekniikalla olisi mullistava merkitys sekä siviili-ilmailussa, sotilaallisissa sovelluksissa ja avaruuslennoilla. Scramjet-teknologiassa puhutaan jopa yli Mach 10:n nopeuksista. Scramjetin etuna rakettimoottoriin nähden on se, että polttoaineen palamisprosessissa käytetään ilmakehän happea hapettimena. Ballistisessa ohjuksessa polttoaineen ja hapettimen osuus kokonaispainosta on tyypillisesti noin 85 prosenttia.

Scramjet-moottori edellyttää kuitenkin, että laitetta kiihdytetään jollakin muulla voimanlähteellä noin 4 Machin nopeuteen. Useimmiten kiihdytykseen käytetään rakettia. Toistaiseksi parhaat tulokset on saatu Boeing-yhtiön X-51A Waverider -testilaitteella, joka toukokuussa 2013 saavutti Mach 5,1:n nopeuden ja lensi yhteensä yli kuusi minuuttia joista kolme ja puoli minuuttia scramjet-moottorin avulla.⁹ Alkuperäisestä Mach 6:n nopeustavoitteesta¹⁰ jouduttiin kuitenkin tinkimään. Tällaisen laitteen muuntaminen risteilyohjukseksi lienee melko suoraviivaista ja toteutunee vuosikymmenessä. Näistä uuden sukupolven risteilyohjuksista on tarkoitus tulla yhdysvaltalaisen *Prompt Global Strike* -ohjelman tärkeitä työkaluja. Yhdysvaltain tavoitteena on ollut luoda kyky saada asevaikutusta mihin kohteeseen tahansa maapallolla tunnissa, mutta tavoite voi osoittautua epärealistiseksi.¹¹

Erityisesti strategisten ja taktisten ydinaseiden kantolaitteina toimivien ballististen ohjusten kehitys toisen maailmansodan jälkeen on ollut vaikuttava.

⁷ Quick (2011).

⁸ The University of Queensland. Scramjet-moottorin toiminta osoitettiin HyShot II -laukaisussa 30.7.2002 Woomeran koeampuma-asemalla Australiassa. Scramjet-moottorin käynnistämistä vaikeuksia on kansantajuisesti verrattu yritykseen sytyttää tulitikku hirmumyrskyssä.

⁹ Boeing (2013).

¹⁰ Boeing, Backrounder (2011).

¹¹ Yhdysvaltain operatiivinen konsepti edellyttää avaruusjärjestelmien massiivista käyttöä. Tämä ei tarkoita avaruuden aseistamista, kuten usein väärin väitetään, vaan maailmanlaajuisen komentojärjestelmä tarvitsee satelliitteja mm. tilannekuvan ylläpitämiseksi, viestintään ja paikannukseen.

Operatiivisesti kömpelöistä ja käyttäjilleen vaarallisista laitteista tuli ajan mittaan korkeassa valmiudessa olevia asejärjestelmiä. Niin maalta kuin mereltä laukaistavien strategisten ohjusten kantama pitenee mannertenväliseksi, samalla kun niiden osumatarkkuus parani kilometreistä 100–200 metriin.¹² Keskimatkan ohjusten, kuten yhdysvaltalaisen Pershing II:n, osumatarkkuus oli tätäkin huomattavasti parempi (50 metriä). Näillä aseilla haluttiin ylläpitää kykyä tuhota kohteina olevat vihollisen maalit perusteellisesti ja sen vuoksi vanhoissa ohjusmalleissa oli tyypillisesti hyvin voimakas megatonniluokan ydinräjähdä kompensoimaan alkuaikojen vaatimatonta osumatarkkuutta. Uudemmissa tehokkaammassa ja tarkemmissa ohjuksissa voitiin käyttää pienempiä ydinkärkiä, mikä samalla mahdollisti monikärkitekniiikan (*Multiple Independently Retargetable Warhead*, MIRV) käyttöönoton. On kuitenkin tärkeää huomata, että kylmän sodan aikaiset ballistiset ohjusjärjestelmät olivat ensisijaisesti ydinaseita, siis peloteaseita.

Poikkeuksiakin löytyy. Vastauksena Iranin ohjusiskuihin Bagdadiin, Saddam Husseinin Irak laukaisi yhteensä 190 ballistista ohjusta useisiin Iranin kaupunkeihin maiden välisen sodan aikana, vuonna 1988.¹³ Persianlahden sodan aikana, vuonna 1991, Irak laukaisi kymmeniä alkeellisia Scud-ohjuksia Israeliin. Operatiivisesti toiminta muistutti jossain määrin saksalaisten V-2-ohjushyökkäyksiä Lontooseen ja muihin kaupunkeihin toisen maailmansodan loppuvaiheessa. Irakin ohjusten tuho vaikutukset jäivät vaatimattomiksi sekä Iranissa että Israelissa, mutta ohjukset nostattivat pelkoa myös siksi, että kemiallisten taistelukärkien käyttöä ei voitu sulkea pois.

Ballististen ohjusten tekninen kehitys osumatarkkuuden suhteen on nyt uuden ison harppauksen kynnyksellä ja sillä tulee olemaan merkittävä vaikutus etenkin tulevaisuuden ilmavoimien suhteen monessa maassa. Kyse on satelliittinavigoinnin antamista mahdollisuuksista. Yhdysvaltain GPS-järjestelmä¹⁴ saavutti täyden operaatiivisen valmiutensa vuonna 1995, Venäjän Glonass-järjestelmä¹⁵ on täysin operatiivinen, EU ja European Space Agency (ESA) rakentavat yhdessä eurooppalaista Galileo-järjestelmää¹⁶ ja Kiina Compass-järjestelmäänsä¹⁷.

Aseiden täsmäohjaus satelliittinavigoinnin avulla on osoittautunut hyvin kustannustehokkaaksi, kun muiden muassa vapaasti putoavat ”tyhmät pommit” on voitu muuntaa yhtä tarkoiksi aseiksi kuin muut täsmäohjatut pommit asentamalla niihin GPS-ohjauslaitteet. Ehkä paras esimerkki on yhdysvaltalainen Joint Direct Attack Munition (JDAM) -perheen tuotteet, jotka joka sään aseina ovat laserohjattuja pommeja monipuolisempia.¹⁸

Samaa tekniikkaa voidaan käyttää myös ballistisissa ohjuksissa, jolloin vanhoista ohjustyypeistä kehitetyt mallit muuttuvat täsmäaseiksi. Yhdysvaltain

¹² Jane’s Strategic Weapon Systems (2011a).

¹³ Pike (2011).

¹⁴ USNO NAVSTAR (2012).

¹⁵ Federal Space Agency, Information-Analytical Centre (2012).

¹⁶ ESA, Factsheet (2011).

¹⁷ China-Europe GNSS Technology Training and Cooperation Center (2009).

¹⁸ Federation of American Scientists, Military Analysis Network (2012).

laivasto ja ilmavoimat ovat osoittaneet ohjuskokeissa parempaa osumatarkkuutta kuin 10 metriä. On huomionarvoista, että 1960-luvulla käyttöön otettu strateginen ohjus Minuteman II, joka poistettiin lopullisesti ydinaseroolista 1990-luvulla, on nyt kaavailtu paitsi maali-ohjukseksi ohjustorjuntaohjelmassa myös konventionaaliseen rooliin.¹⁹ Minuteman II:n kanto ydinaseroolissaan 1,2 megatonnin taistelukärjen ja sen osumatarkkuus oli parhaimmillaan noin 200 metriä mannertenvälisillä etäisyyksillä.²⁰

Yhdysvaltain kongressi ei ole toistaiseksi myöntänyt määrärahoja varsinaisten konventionaalisten ballististen ohjusten valmistamiseksi, mutta hanke on elossa ja todennäköisesti myös toteutuu. Muut valtiot, joilla on runsaasti ballistisia ohjuksia operatiivisessa käytössä, tuskin jättävät tätä houkuttelevaa teknistä mahdollisuutta käyttämättä. Konventionaalinen ballistinen täsmäohjus voi aiheuttaa suurta tuhoa esimerkiksi tiheästi rakennetussa kaupungissa.²¹ Lyhyen kantaman ohjusten, kuten venäläisen Iskander-M:n, ja keskimatkan ohjusten maaliin törmäysnopeus on noin 1,5 km/s eli Mach 4,4.²² Tämä tarkoittaa että törmäyksessä vapautuva suunnattu liike-energia aiheuttaa jo sinänsä niin suurta tuhoa, ettei räjähteitä välttämättä edes tarvita, varsinkaan jos taistelukärki on kova.²³ Kenttäkokeissa yhdysvaltalainen mannertenvälisen ohjuksen kova kärki tunkeutui graniittiin lähes kymmenen metriä.

Strategisten ja lyhemmän kantaman ohjusten muodostamaan uhkaan on yritetty vastata ohjustorjunnan keinoin jo vuosikymmeniä. Strategisen tasapainon säilyttämiseksi Yhdysvallat ja Neuvostoliitto solmivat vuonna 1972 ns. ABM-sopimuksen (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) joka oli voimassa vuoteen 2002, jolloin Yhdysvallat irtautui siitä. Presidentti Reagan puolestaan käynnisti poliittisesti hyvin merkittävän strategisen puolustusaloitteen SDI (*Strategic Defense Initiative*) vuonna 1983, jonka tekninen kunnianhimoisuus kuitenkin ylitti kaikki näköpiirissä olevat teknis-fysikaaliset rajat niin perusteellisesti, että hanketta arvostelleet fyysikot ja teknikot alkoivat käyttää siitä pilkkanimeä *Star Wars*. Strateginen ohjuspuolustus ei kuitenkaan ajatuksena kuollut, vaan Yhdysvaltain kaikki seuraavat presidentit ovat pitäneet ohjuspuolustushanketta tärkeänä.

Tavoiteltavaa suoritustasoa on kuitenkin Reaganin ajoilta laskettu rajusti eli pieneen murto-osaan täydellisen ohjuskilven tavoitteesta. Kolmekymmentä vuotta Reaganin aloitteen jälkeen on kuitenkin todettava, ettei vieläkään kaiketi ole kyetty tuhoamaan mannertenvälistä ohjusta torjuntaohjuksella realistisissa koeolosuhteissa.

Taktisten ballististen ohjusten torjunta on huomattavasti helpompaa kuin pitkän kantaman ohjusten torjunta, jos ohjukset lentävät ballistisella radalla

¹⁹ Woolf (2012).

²⁰ Strategic Weapon Systems (2011b).

²¹ Israelissa ollaan asiasta hyvin huolestuneita. Vrt. toisen maailmansodan ns. korttelipommit. Uzi Rubin, vierailulla Strategian laitoksella joulukuussa 2009.

²² Jane's Strategic Weapon Systems (2011a).

²³ Esimerkkinopeudella 1,5km/s törmäävä 1 000 kg:n taistelukärki luovuttaa yhtä paljon kineettistä energiaa kuin 250 kg:n trotyylipanos. Kun energia lisäksi on suunnattu, on tunkeutumiskyky. Ks. myös Woolf (2012).

eivätkä kykene merkittäviin ohjausliikkeisiin. Ohjusilmatorjunta-aseista on kehitetty taktisten ohjusten torjuntaan kykeneviä ohjuksia. Esimerkkeinä mainittakoon yhdysvaltalaiset Patriot PAC-3 ja Standard Missile-3 -ohjukset, sekä venäläinen S-400.

Israel ryhtyi määrätietoiseen ohjustorjuntahankkeeseen (Arrow) Persianlahden sodan jälkeen Yhdysvaltain avustuksella. Maalla on tällä hetkellä kaksi Arrow-2-ohjuspatteria maan pohjois- ja eteläosissa. Nämä antavat jo nyt melko hyvän peiton ja itse torjuntaohjus on osoittanut kykynsä ampua alas lyhyen kantaman ballistisia ohjuksia. Kehittyneempi Arrow-3, joka kykenee torjumaan keskimatkan ohjuksia ilmakehän yläosissa, arvioidaan tulevan operatiiviseen käyttöön vuonna 2016.²⁴ Israel on ensimmäisenä valtiona maailmassa onnistunut luomaan toimivan operatiivisen ohjustorjuntajärjestelmän ballististen ohjusten uhkaa vastaan.

Ohjustorjuntajärjestelmien kustannustehokkuutta suhteessa ballististen ohjusten kehitys- ja tuotantokustannuksiin on kuitenkin pitkään epäilty. Absoluuttista suojaa torjuntaohjukset tuskin koskaan tulevat tarjoamaan, mutta se ei sinänsä poista niiden tarvetta. Perinteinen ilmatorjunta ja sen vahvuudet ja heikkoudet käyvät hyvästä esimerkistä siitä, miten ohjuspuolustusjärjestelmiin voisi suhtautua. Vaikeasti torjuttavista ballistisista ohjuksista voi ainakin joissakin maissa tulla rynnäköilmavoimien korvike. Iran näyttäisi olevan yksi tällainen valtio.

Ohjustekniikan näköpiirissä olevat kyvyt ja uusien taistelulentokoneiden jyrkästi kohonneet kustannukset eivät silti riitä todisteiksi sotilasilmailun väistämättömästä hiipumisesta, kehitys vain hakeutuu uusille urille. Pieniä taktiseen tiedusteluun tarkoitettuja ilma-aluksia, joita lennokeiksi tavataan kutsua, on käytetty jo useita vuosikymmeniä, strategiseen tiedusteluun tarkoitettu isokokoinen miehittämätön *Global Hawk* tuli operatiiviseen käyttöön Yhdysvalloissa 2000-luvulla ja on osallistunut mm. Afganistanin ja Irakin sotiin. Tämä huipputekninen laite, joka suorittaa melko samanlaisia tehtäviä kuin legendaarinen tiedustelukone U-2 aikoinaan, on kuitenkin myös huippukallis, mutta jäänee ainakin Yhdysvaltain ilmavoimien käyttöön.²⁵

Afganistanin kaltaisella sotänäyttämöllä aseistetut miehittämättömät lentoalukset kuten yhdysvaltalainen *Predator* ja sen kookkaampi versio *Reaper* ovat osoittaneet tehokkuutensa pistemäisissä täsmäiskuissa. Tähän kategoriaan kuuluvat ase- (*Unmanned Combat Aerial Vehicle*,UCAV) ja tiedustelujärjestelmät (*Unmanned Aerial Vehicle*, UAV) ovat nopeassa kehityksessä.

Edellä esitetyt esimerkit eivät ole mikään kattava kuvaus käsiteltyjen alojen kehityksestä, vaan ne ovat lähinnä suuntaa antavia. Kehittyneiden maiden asevoimissa voidaan havaita samankaltaista teknistymistä ja kustannusten karkaamista myös muissa asehaaroissa kuin ilmavoimissa. Hyvin varustettu maavoimien tulevaisuuden taistelija on aivan eri maailmasta kuin veteraanisukupolven harmaisiin pukeutunut Suomi-konepistoolilla tai Pystykorva-kiväärillä taistellut suomalainen sotilas, mutta ero muutaman vuosikymmenen takaisen

²⁴ Global Security Newswire (2013).

²⁵ Drew (2011).

suomalaisen taistelijan varustukseen on myös suuri. Toteutuneella ja ennustettavissa olevalla kustannuskehityksellä on väistämättömät vaikutuksensa myös Suomen puolustusvoimien sodan ajan vahvuuteen.

Neuvostoliitto kehitti maailman valtavimman mekanisoidun armeijan toisen maailmansodan jälkeen. Nyt sekin konsepti on väistymässä osittain taloudellisista syistä mutta myös vanhentuneena. Merkittävin syy löytyy kuitenkin Yhdysvaltain aseteknisestä kehityksestä ja suunnannäyttäjän roolista kohti miesvahvuudeltaan pienempiä, mutta liikkuvampia ja tulivoimaisempia yksiköitä, joita tuetaan ilmasta. Yhdysvallat pitää koko maapalloa toiminta-alueenaan ja kehittää uusia aseitaan ja operatiivisia käytäntöjään sitä silmällä pitäen. Pienemmät valtiot seuraavat enemmän tai vähemmän perässä turvallisuuspoliittisten tarpeidensa ja taloudellisten kykyjensä mukaan. Asevoimien yleissäännöksi kylmän sodan jälkeisessä maailmassa on muodostunut tarve tulla toimeen pienemmillä mies- ja kalustovahvuuksilla, mutta samalla halutaan lisätä kykyä projisoida asevaikutusta yhä kauemmas, nopeammin ja tarkemmin.

Edellä kuvatussa asevarustelulla, rauhalla ja aseidenriisunnalla on ollut aika vähän yhteistä. Aseidenriisunnan rooli on ollut toissijainen ja sitä on käytetty silloin, kun on kyetty sovittamaan sille puitteet joihin valtaosa maista tai johtavat suurvallat kahdenvälisesti tai vastakkain olleet sotilasliitot ovat voineet yhtyä. Ironista kyllä, asevarustelun ehkä tärkeimpiä perusteluja niin idässä kuin lännessä on ollut rauhan säilyttäminen.²⁶ Tämä pätee edelleen. Venäjän pitkäaikainen johtaja ja presidentiksi uudelleen valittu Vladimir Putin puolusteli maan mittavaa 23 biljoonan ruplan (580 miljardia euroa) varusteluohjelmaa seuraavasti 24.2.2012:

*...kaikki [taloudelliset] ponnistelumme ovat turvallisuutemme varmistamiseksi, samalla tarkoitan myös kansainvälistä turvallisuutta. [...] Kansallinen tehtävämme ja jopa velvollisuutemme ihmiskunnalle on säilyttää strateginen ydinasetasapaino ja strategisten joukkojemme kyky.*²⁷

Viesti on selvä, rauhan hyväksi on ponnisteltava.

8.2. Aseidenriisunta ja asevalvonta

Yritykset turvata rauhaa ovat moninaiset ja myös suomalaiset ovat olleet asialla yllättävän varhain. Suomalainen valtiomies, senaattori ja rauhanmies Leo Mechelin edusti sitä koulukuntaa, joka jo 1900-luvun alkuvuosina painotti lailisuuden merkitystä yhteiskuntarauhan ja myös valtioiden välisen rauhan takaa-

²⁶ Yhdysvalloissa strategisen ilmakomentokeskuksen (Strategic Air Command) mottona oli: "Peace is our profession" (Pike, Terra Forums Gallery), [[Http://cpforums.org/gallery/v/Not+a+Number/Drosera_seedlings/peace-is-our-profession.jpg.html](http://cpforums.org/gallery/v/Not+a+Number/Drosera_seedlings/peace-is-our-profession.jpg.html)]. Rockwell-yhtiön B-1B-pommikoneiden kokoonpanohallin seinää Palmdalessa, Kaliforniassa koristi 1980-luvun puolivälissä teksti: "PREPARED FOR PEACE", [[Http://www.corbisimages.com/stock-photo/rights-managed/RR011418/b1-bombers-under-construction](http://www.corbisimages.com/stock-photo/rights-managed/RR011418/b1-bombers-under-construction)].

²⁷ Putin (2012).

jina. Hän halusi Haagin kansainvälisestä oikeudesta toimeenpanevan elimen, joka ratkaisisi valtioiden kiistakysymykset ja siten poistaisivat sodan syyt. Vuonna 1912 hän esitti ajatuksen eurooppalaisesta unionista, mahdollisuutena turvata rauha ja torjua näköpiirissä oleva sotaa.²⁸

Toinen tapa on ollut vielä suoraviivaisempi: jos aseet kielletään, loppuvat myös sodat. Ensimmäiset yritykset rajoittaa aseita kansainvälisesti otettiin Venäjän tsaari Nikolai II:n aloitteesta Haagin konferensseissa vuosina 1899 ja 1907. Tuolloin päätettiin mm. kieltää kemiallisten taisteluaineiden käytön, ilmapommitukset ja tietyt tuhoisat luodit (ns. *hollow point bullets*). Haagin konvention piiriin kuuluvaksi voidaan mainita myös Geneven pöytäkirja vuodelta 1925, joka kielsi kaikki kemialliset ja biologiset aseet.²⁹ Taustalla olivat ensimmäisen maailmansodan hirveät kokemukset. Siinä sodassa tappioluvut olivat nousseet omaan luokkaansa ja sen seurauksena rauhankysymys nousi vahvasti esille kansainvälisillä foorumeilla.

Kolmas tapa lähestyä problematiikkaa tuli alhaalta päin. Pasifistiset piirit ja kansainvälinen työväenliike yrittivät omia rauhanaatteen ruohonjuuritasolta ja kerätä kannattajia sen avulla. Rauha ja luokkataistelu olivat samaa kokonaisuutta.³⁰ Samalla rauhankysymys politisoitui vahvasti ja jäljet näkyvät vielä.

Mielipiteitään ilmaisivat myös kansainvälisesti tunnetut tiedemiehet, joiden erikoisala saattoi olla aivan muualla. Hyvänä esimerkkinä voidaan mainita Kansainliiton puitteissa toimineen Kansainvälisen henkisen yhteistyön instituutti (*Völkerbund - Internationales Institut für Geistige Zusammenarbeit*), joka julkaisi vuonna 1933 fyysikko Albert Einsteinin ja psykoanalyytikko Sigmund Freudin kirjeenvaihtoon perustuvan kirjan *Warum Krieg?* (Miksi sotaa?).³¹

Einstein ei omien sanojensa mukaan ollut vain pasifisti, vaan radikaalipasifisti. Hänen ensimmäisen kirjeensä otsikkona olikin *Für einen militanten Pazifismus* eli taistelunhaluisen pasifismin puolesta. Vain myrkyllinen propaganda voi kiihottaa kansanjoukkoja sotahuumaan ja sen vuoksi kansa on tehtävä propagandalle immuuniksi, Einstein järkeili. Pienellä määrällä aseistakieltäytyjiä voi hänen mielestään olla merkittävä rooli yleisen sodanvastaisen protestin äänitorvena. Einstein pohti miksi joukkoja voidaan innostaa järjettömiin tekoihin ja uhrautuvaisuuteen ja myös keinoja joilla valtaa pitävät ”voivat ohjata kansanjoukkojen tunne-elämää ja käyttää niitä tarkoituksperiensä ajamiseen”.

Freud puolestaan vahvisti ihmisten aggressiivisten ja tuhoisien viettien olemassaolon ja halusi sen vuoksi korostaa toisen eli säilyttää ja yhdistää – vietin merkitystä. Freud ei ollut radikaalipasifisti, ”kaikki sodat eivät ole yhtä tuomittavia. Niin kauan kuin on valtioita ja kansoja jotka ovat valmiita toisten

²⁸ Stubb (2012).

²⁹ Yale Law School (2008).

³⁰ Andrei Zhdanov määritteli kansainvälisen Kominformin kokouksessa syyskuussa 1947, että maailma on peruuttamattomasti jakaantunut kahteen leiriin. Toisessa ovat Neuvostoliiton johtamat rauhaa rakastavat edistykselliset voimat ja toisessa Yhdysvaltain johtamat sotaa lietsovat kapitalistimaat. Deery (2002). Sen tiimoilta syntyi mm. Maailman rauhanneuvosto (World Peace Council) joka toimi Helsingissä vuosina 1968–1999, paljolti Neuvostoliiton ja sen tiedustelupalvelujen ohjauksessa. Staar (1991), s. 84.

³¹ Einstein & Freud (1933). Ks. myös Einstein & Freud (2013).

häikäilemättömään tuhoamiseen, on näiden toisten oltava varustautuneita so-
taan”.³²

Idealistiset tavoitteet ja suurpoliittiset tosiasiat voivat kuitenkin törmätä. Niin Einstein, sen ajan verrattoman valovoimainen fyysikko, lähetti omista nimissään lähinnä unkarilaissyntyisten ydinfysiikkokollegojensa Leó Szilárdin, Edward Tellerin ja Eugene Wignerin laatiman poikkeuksellisen tärkeän kirjeen presidentti Rooseveltille 2.8.1939. Kirjeessä Einstein kertoi presidentille fyysikan perustutkimuksen tuoreista tuloksista, ydinfissiosta ja ketjureaktion mahdollisuudesta. Einstein varoitti, että “on mahdollista, joskaan ei mitenkään varmaa, että poikkeuksellisen voimakas uudentyypinen pommi olisi mahdollista valmistaa”.³³ Fyysikot pelkäsivät, että Natsi-Saksa ehtisi saada atomipommin käyttöönsä ennen Yhdysvaltoja. Kirje teki Rooseveltiin suuren vaikutuksen ja se johti Manhattanin projektin käynnistämiseen 1942, jonka puitteisissa ensimmäiset ydinpommit valmistettiin vuonna 1945. Einstein tulikin myöhemmin katumapäälle.

Rauhanaatteita tukevien tiedemiesten ja filosofien näkökannoille ominaista oli ruohonjuuritason perspektiivi, yksilön merkityksen korostaminen sodan vastaisessa taistelussa. Valtioiden välinen taso ja valtioita koskevat historialliset ratkaisut jäivät heiltä taka-alalle.

Valtioiden väliset suhteet ja ratkaisut eivät kuitenkaan ole syntyneet akateemisissa tai filosofisissa sfääreissä, vaan mieluummin kansainvälisellä areenalla, jolla valtiot ovat kautta historian ajaneet omia etujaan eri tavoin ja menetelmin (yksin tai kumppanuus- tai liittolaisuussuhteessa, rauhanomaisesti kilpailemalla tai väkivalloin).

Ensimmäisen maailmansodan aiheuttamista järkyttävistä tappioista huolimatta, sodanvastaisuutta voimakkaammaksi vastavoimaksi nousi erityisesti Saksassa koettu epäoikeudenmukainen ja nöyryyttävä Versailles’ssa kesäkuussa 1919 solmittu rauhansopimus, jota kuvattiin usein puukoniskuksi Saksan selkään. Saksan valtuuskunnan johtaja rauhanneuvotteluissa, kreivi von Brockdorff-Rantzau ilmaisi asian kirjeessä Ranskan presidentti Clemenceaulle seuraavasti:

*Olimme kauhuissamme, kun luimme asiakirjoissa meille esitettyjä vaatimuksia, vihollistemme voittoisaa väkivaltaa meitä kohtaan. Mitä syvemmälle me paneudumme tämän sopimuksen tarkoitukseen, sitä vakuuttuneemmiksi olemme tulleet sopimuksen määräysten täytäntöönpanon mahdottomuudesta. Ankaruudessaan tämä sopimus on enemmän kuin Saksan kansa voi sietää.*³⁴

³² Freud: ”... man kann nicht alle Arten von Krieg in gleichem Maß verdammen; solange es Reiche und Nationen gibt, die zur rücksichtslosen Vernichtung anderer bereit sind, müssen diese anderen zum Krieg gerüstet sein.” Einstein & Freud (1933), Ks. myös Järvi (1995), s. 64–69.

³³ Elert (1997). Kirjeen kopio löytyy osoitteesta: [Http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bf/Einstein-Roosevelt-letter.png](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bf/Einstein-Roosevelt-letter.png).

³⁴ *First World War.com*.

Saksan armeijan vahvuus rajoitettiin 100 000 mieheksi, raskas tykistö, kaasuse, panssarivaunut ja sotilaslentokoneet kiellettiin. Saksan merivoimille sallittiin alle 10 000 tonnin pinta-alukset, sukellusveneet kiellettiin tyystin. Kyseessä oli siten yhden johtavan Euroopan valtion mittavasta aseidenriisunnasta, mutta sen valvonta kuitenkin epäonnistui perusteellisesti. Merkittävä osasy syy oli Neuvostoliiton ja Saksan sotilaallinen yhteistyö, joka alkoi jo 1922 ja mahdollisti mm. Saksan ilmavoimien ja panssariaseen jatkuvan kehityksen.³⁵ Hitlerin valtaantulon jälkeen 1933 Saksan näkyvä militarisoiminen voimistui kohtalokkain seurauksin.

Toisen maailmansodan jälkeen johtavat suurvallat yrittivät kaapata rauhankysymyksen ml. aseistariisunnan itselleen. Yhdysvallat esitti niin sanotun Baruchin suunnitelman vuonna 1946.³⁶ Siinä ehdotuksessa Yhdysvallat, jolla tuohon aikaan vielä oli täydellinen ydinase-monopoli, olisi siirtänyt ydinaseensa YK:n hallintaan ehdolla, että kaikki muut valtiot luopuvat yrityksistä hankkia ydinaseita ja suostuvat kattavaan valvontajärjestelmään. Ehdotus raukesi Neuvostoliiton jyrkkään vastustukseen. Neuvostoliitto vaati, että Yhdysvallat ensiksi tuhoaa omat ydinaseensa ennen kuin se alkaa esittää ehdotuksia muille.

Kylmän sodan aikana ydinsodan pelko oli vahva. Lähinnä eri maiden tiedemiehistä koostuva kansainvälinen ns. Pugwash-liike, joka sai nimensä pienen kanadalaisen kylän mukaan, missä liikkeen perustamiskokous pidettiin vuonna 1957, ryhtyi ajamaan suurvaltojen välistä liennytyä erityisesti ydinasekysymyksessä. Liikkeen syntyyn vaikutti filosofi Bertrand Russellin ja Albert Einsteinin vuonna 1955 julkaisema manifesti.³⁷

Yhdysvaltain presidentti John F. Kennedy puolestaan haastoi Neuvostoliittoa rauhankilpailuun YK:n yleisistunnon kokouksessa 25.9.1961. Kennedy lausui tuolloin mm. seuraavasti:

Tehkäämme aselepo terrorin suhteen. Loihdikaamme esiin rauhan siunaukset. Samalla kun rakennamme kansainvälistä kykyä rauhan säilyttämiseksi, yhtykäämme ponnisteluihin riisua kansalliset kykymme käydä sota.

[...]

*Siksi aikomuksemme on haastaa Neuvostoliitto, ei asevarustelukilpaan vaan rauhankilpaan niin, että yhdessä saavuttaisimme yleisen ja täydellisen aseistariisunnan, askel askeleelta ja vaihe vaiheelta. Kutsumme heidät nyt siirtymään periaatteellisen sopimuksen tasolta saavuttamaan yhteisymmärrys todellisista toimeenpanosuunnitelmista.*³⁸

³⁵ Suvorov (2008), s. 16–18. Nimimerkki Suvorovin takaa löytyy länteen vuonna 1978 loikannut neuvostoliittolainen GRU-upseeri Vladimir Bogdanovitš Režun. Hänen kirjaansa *Icebreaker* (ilmestynyt myös Suomessa nimellä *Jäänsärkijä*) on moitittu puutteellisesta lähdeaineistosta. Tässä kirjassa lähdeluettelo yleensä vakuuttaa.

³⁶ United States Department of State, Office of the Historian (2013). Ks. myös *The Baruch Plan* (1946).

³⁷ Pugwash (1955).

³⁸ Kennedy (1961).

Presidentti Kennedy valitti, etteivät Yhdysvaltain ponnistukset rauhanomaisen ydintekniikan puolesta ydinasetekniikan sijaan olleet 15 vuoden aikana tuottaneet merkittävää tulosta. ”Myönnytyksiimme on vastattu obstruktiolla, kärsivällisyyteemme jääräpäisyydellä. Ihmiskunnan vetoomuksia rauhan puolesta on väheksytty.”

Yhdysvallat oli muita ydinasevaltioita huomattavasti edellä testiohjelmassaan ja pidättäytyi testeistä 1950-luvun lopulla samoin kuin Neuvostoliitto. Samalla Yhdysvallat kuitenkin tuotti suunnattoman määrän uusia ydinaseita, vuositasolla keskimäärin noin 5 000 kappaletta vuodesta 1958 lähtien.³⁹ Molemmat suurvallat ryhtyivät taas mittaviin kokeiluihin. Neuvostoliitto teki muutaman hurjan kokeen vain kuukausi Kennedyn puheen jälkeen, suurin koskaan räjäytetty pommi oli pääsihteerin Nikita Hrustševin mukaan 57 megatonnin räjähdystehon omaava pommi joka pudotettiin Novaja Zemljan yläpuolella 31.10.1961. Sen piti simuloida 100 megatonnin Tsaarin pommia (”Царь-бомба”) puolella teholla.⁴⁰

YK-puheessaan Kennedy esitteli joukon toimia ydinsotauhan rajoittamiseksi. Puoli vuosisataa myöhemmin voidaan todeta, että ne ovat edelleen ajankohtaisia.⁴¹ Samalla tämä on osoitus ydinaseproblematiikan vaikeudesta. Kun Yhdysvaltain presidentti Barack Obama julisti Yhdysvaltain sitoutumisesta ydinaseettomaan maailmaan Prahassa vuonna 2009, hän totesi samalla, että tavoite tuskin toteutuu hänen omana elinaikanaan.⁴²

Kysymykseen siitä, olisiko ydinaseeton maailma nykyistä järjestelmää turvallisempi, ei ole varmoja tai kiistattomia ajasta riippumattomia vastauksia. Kolmannelta maailmansodalta on toistaiseksi välttytty, samalla kuin asenteet ydinaseiden käytettävyydestä ovat muuttuneet ratkaisevasti eli käytännössä kielteisiksi. Suurvallat ovat ymmärtäneet, että kylmän sodan valtava ydinasevarustelu oli virhe ja sen vuoksi oli järkevää ryhtyä ydinaseriisuntaan.

Asevalvonnan ja aseidenriisunnan tuloksia voidaan luokitella kolmeen pääluokkaan. Ensimmäisessä ovat yleiset sopimukset eli monenkeskisesti neuvotellut sopimukset jotka ovat avoimia kaikille valtioille. Toisessa kategoriassa ovat alueelliset sopimukset, monenkeskisesti neuvoteltuja sopimuksia, jotka ovat avoimia tietyllä maantieteellisellä alueella sijaitseville valtioille. Kahdenvälisesti neuvotellut sopimukset muodostavat kolmannen kategorian. Tähän ryhmään kuuluvat erityisen tärkeinä strategisia ydinaseita koskevat rajoitus- ja vähentämissopimukset ja keskimatkan ohjuksia koskeva sopimus, joiden osapuolina ovat Yhdysvallat ja Neuvostoliitto ja sen seuraajamaa Venäjä.

³⁹ Natural Resources Defence Council.

⁴⁰ The Nuclear Weapons Archive. Yhdysvaltalainen asiantuntijaryhmä, fysiikan nobelisti Hans Bethen johdolla, päätyi samaan tulokseen eli 57 megatonnin räjähdystehoon.

⁴¹ Kennedy luetteli mm. seuraavat aiheet: ydinkoekieltosopimus, fission materiaalin tuotantokieltotoimet asetarkoituksien varten ja niiden leviämisen estäminen ydinaseettomiin maihin, ydinaseiden hallinnan siirtämisen kieltäminen ydinaseettomille valtioille, ydinaseiden avaruuteen sijoittamisen kieltäminen sekä ydinaseiden kantolaitteiden rajoittamattoman testaamisen ja tuotannon kieltäminen, tavoitteena niiden asteittainen hävittäminen.

⁴² The White House (2009).

8.3. Monenkeskiset ponnistelut aseidenriisunnassa ja asevalvonnassa

YK:n yleiskokouksen puitteissa on järjestetty kolme yleiselle aseidenriisunnalle omistettua erityisistuntoa (*UN Special Sessions devoted to Disarmament, SSOD*) vuosina 1978, 1982 ja 1988. Olisi ehkä voinut odottaa, että kylmän sodan aikaisen jännityksen purkautuminen olisi luonut edellytyksiä tämän prosessin jatkolle, mutta näin ei ole käynyt. Tulokset ovat jääneet laihoiksi, kun ainoastaan ensimmäisessä kokouksessa onnistuttiin saamaan aikaan loppuasiakirja.⁴³ YK on joko suoraan tai välillisesti myötävaikuttanut monien merkittävien monikansallisten sopimusten syntyyn. Tässä mainitaan vain tärkeimmät.⁴⁴

8.3.1. Joukkotuhoaseet

Usein luokitellaan kemialliset aseet, biologiset aseet ja ydinaseet omaksi erityiskategoriaksi, *joukkotuhoaseiksi*. Nämä eivät kuitenkaan ole potentiaalisten tuho vaikutusten suhteen yhteismitallisia, ydinaseet ovat siinä aivan omassa luokassaan. Ydinaseita ja niiden kehittämistä on yritetty rajoittaa monella eri tavalla, sekä globaalisti että alueellisesti, monenkeskisesti ja kahdenvälisesti.

Edellä mainittiin jo myrkkyykaasujen ja bakteeriaseiden käyttöä kieltänyt Geneven pöytäkirja vuodelta 1925. Sen pohjalle rakennettiin vuonna 1972 solmittu ja vuonna 1975 voimaan tullut bakteriologisia (biologisia) ja toksiniaseita koskeva yleissopimus (*Biological and Toxin Weapons Convention, BTWC*), joka oli ensimmäinen kokonaisen ase kategorian kieltävä monenkeskinen sopimus.⁴⁵ Kielto on käsitteenä laaja ja sisältää aseiden kehittämisen, tuotannon, hankinnan, siirtämisen (transfer), varastoimisen ja käytön. Sopimuksen oli vuonna 2011 ratifioinut 164 valtiota.

Kemiallisten aseiden kehittämisen, tuotannon, varastoinnin ja käytön kieltämistä sekä niiden hävittämistä koskeva yleissopimus (*Chemical Weapons Convention, CWC*) solmittiin vuonna 1993 ja se tuli voimaan vuonna 1997. Sopimuksen oli vuonna 2011 ratifioinut 188 valtiota.

⁴³ United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA), 1978. Tässä YK:n yleiskokouksessa päätettiin perustaa erillinen seuraajaelin vuonna 1952 perustetun YK:n turvallisuusneuvoston alaisen aseidenriisuntakomission tilalle, jonka tulokset olivat jääneet laihoiksi. Nimi United Nations Disarmament Commission säilyi. Sen lisäksi perustettiin uusi Genevessä toimiva aseidenriisuntakomitea, jonka nimi muutettiin vuonna 1982 aseidenriisuntakonferenssiksi, Conference on Disarmament, CD. Sen jäsenmäärä oli alussa 40, mutta on kasvanut 65:een. Myös Suomi on nykyisin jäsen. CD on lähinnä ollut keskustelukerho. Ks. esim. UN Conference on Disarmament Annual Report (2011).

⁴⁴ Kattavat luettelot löytyvät esimerkiksi Siprin vuosikirjoista tai YK:n tiedostoista, esim. UNOG Library Disarmament Resource Guides -tietokannasta.

⁴⁵ *The Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction*, (1975).

8.3.2. *Sopimus ydinaseiden leviämisen estämisestä (NPT)*

Ydinaseiden rajoittamiseen ja lopulliseen hävittämiseen tähtäävä ydinsulkusopimus (*Nuclear Nonproliferation Treaty, NPT, Sopimus ydinaseiden leviämisen estämisestä*) solmittiin vuonna 1968 ja se tuli voimaan 1970. NPT-sopimus on ehkä kaikkein merkittävin ydinaseita koskeva monenkeskinen sopimus.⁴⁶ NPT-jäsenmaiden lukumäärä on nyt 190. Vaikka ydinaseiden leviämistä ei ehkä ole onnistuttu rajoittamaan niin hyvin kuin olisi toivottu, todellisten ydinasevaltioiden lukumäärä on silti jäänyt melko alhaiseksi. Virallisia ydinasevaltioita on viisi, eli YK:n turvaneuvoston pysyvät jäsenet. Muita valtioita ei siten YK:n puitteissa tunnusteta ydinasevaltioiksi. Intia, Pakistan ja Pohjois-Korea ovat kuitenkin tehneet ydinkokeita avoimesti ja myös muilla tavoin osoittaneet ydinasevaltioille tyypillisiä teknis-sotilaallisia kykyjä. Käytännössä nämä valtiot ovat ydinasevaltioita.

Israel on oma lukunsa ja on todellisuudessa ollut ydinasevaltio jo kuuden päivän sodan ajoilta asti vuonna 1967.⁴⁷ Virallisesti Israel ei kiellä eikä myönnä ydinaseensa olemassaoloa, mikä on ollut maan politiikka jo yli 40 vuotta. Ballistisia ohjuksia liitetään usein ydinaseisiin. Ehkä sen vuoksi Israelin ballistisista Jericho-ohjuksista tiettävästi ei ole julkaistu valokuvia. Israelin sotilastekninen osaaminen on kuitenkin maailmanluokkaa ja ydinaseistuksensa suhteen se todennäköisesti on verrattavissa esimerkiksi Ranskaan ja Britanniaan.

Ydinasevaltioiden lukumäärä on jäänyt huomattavasti alhaisemmaksi kuin mitä vielä 1950- ja 1960-luvuilla odotettiin. Silloin ydinaseita vielä koettiin käyttöaseiksi, mutta kasvavan tietämyksen myötä useimmat ydinaseita havigelleet teknisesti edistyneet pienet valtiot luopuivat ydinaseohjelmistaan eri syistä.

Ydinaseiden leviämistä patosi osittain myös ydinasesuurvaltojen kuten Yhdysvaltain liittolaisilleen antamat turvatakuut. Japani ja Etelä-Korea ovat sellaisia valtioita, jotka todennäköisesti pystyisivät melko nopeasti valmistamaan omat ydinaseensa, jos luottamus Yhdysvaltain ydinsateenvarjoon pettää.

Ydinaseiden houkutus johtuu lähinnä valtioiden poliittisista valtapyrkimyksistä, mutta myös siitä tosiasiasta, että ydinasevaltiot eivät potentiaalisten suunnattomien tuhojen vuoksi ole sotineet keskenään. Onko ydinasevaltio kaikissa oloissa turvassa toisen valtion hyökkäykseltä, on kuitenkin epävarmaa. Iranin väitetty ydinaseohjelma on erityinen uhkatekijä, joka lisää pelkoa siitä, että myös joukko muita Lähi-idän valtioita saattavat käynnistää omia kansallisia ydinaseohjelmia.

8.3.3. *Ydinaseettomat vyöhykkeet*

Ydinaseiden leviämistä on myös yritetty rajoittaa luomalla ydinaseettomia vyöhykkeitä. Tässä on myös onnistuttu. Ominaista näille hankkeille on ollut virallisten ydinasevaltioiden sitoutuminen kunnioittamaan sopimusten piiriin kuu-

⁴⁶ *The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)*, (1970).

⁴⁷ Cohen (1998), s. 273–274.

luvia valtioita siten, etteivät ne käytä tai uhkaa käyttää ydinaseita näitä valtioita vastaan.

Etelämannerta koskeva sopimus (*Antarctic Treaty*) vuodelta 1959 määrää alueen käytön yksinomaan rauhanomaiseksi.⁴⁸ Kaikki sotilaallinen toiminta alueella on kielletty. Etelämanner on siten myös ydinaseeton vyöhyke.

Sopimus ydinaseiden sekä muiden joukkotuhoaseiden merenpohjaan ja sen sisustaan asettamisen kieltämiseksi (ns. *Seabed Treaty*) solmittiin vuonna 1971 ja tuli voimaan seuraavana vuonna.⁴⁹

Ulkoavaruutta koskeva sopimus (*Outer Space Treaty*) määrittelee valtiolliset periaatteet ulkoavaruuden tutkimukselle ja käytölle. Vuonna 1967 solmittu yleissopimus kieltää erityisesti joukkotuhoaseiden ml. ydinaseiden sijoittamisen ulkoavaruuteen.⁵⁰

Alueellisia ydinaseettomia vyöhykkeitä on solmittu seuraavasti:

- Latinalaisen Amerikan ja Karibian ydinaseeton vyöhyke (*Treaty of Tlatelolco*) vuonna 1967, voimaantulo 1968.⁵¹
- Tyynenmeren ydinaseeton vyöhyke (*Treaty of Rarotonga*) vuonna 1985, voimaantulo 1986.⁵²
- Kaakkois-Aasian ydinaseeton vyöhyke (*Treaty of Bangkok*) vuonna 1995, voimaantulo 1997.⁵³
- Afrikan ydinaseeton vyöhyke (*Treaty of Pelindaba*) vuonna 1996, voimaantulo 2009.⁵⁴
- Keski-Aasian ydinaseeton vyöhyke (*Treaty of Semipalatinsk*) vuonna 2006, voimaantulo 2009.⁵⁵

Pohjoismaiden ydinaseeton vyöhykehanke (PYV) käynnistyi presidentti Kekkonen aloitteesta vuonna 1963, mutta ajatuksen esitti neuvostomarsalkka Nikolai Bulganin jo vuonna 1958. Neuvostoliiton tavoitteena oli varmistaa, ettei Pohjolaan tulisi ydinaseita. Ruotsilla oli ollut oma vakava ydinaseohjelmansa 1950- ja 1960-luvuilla ja Norja ja Tanska sopivat Naton kanssa, ettei ydinaseita sijoiteta maiden alueelle rauhan aikana. Neuvostoliiton vastaantulon sisältö lähinnä Kuolan alueella jäi epäselväksi.

Tässä hankkeessa oli nähtävissä myös suomalaista diplomaattista harhautusta. Hanketta ei ajettu vakavasti vaikka sitä pidettiin vireillä käytännössä

⁴⁸ *ATS – The Antarctic Treaty*, (1959).

⁴⁹ *Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof (Seabed Treaty)*, (1971).

⁵⁰ *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (Outer Space Treaty)*, (1967).

⁵¹ *Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean (Treaty of Tlatelolco)*, (1968).

⁵² *South Pacific Nuclear Free Zone Treaty (Treaty of Rarotonga)*, (1985).

⁵³ *Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon Free Zone (Treaty of Bangkok)*, (1995).

⁵⁴ *African Nuclear Weapon Free Zone (Treaty of Pelindaba)*, (1996).

⁵⁵ *Treaty on a Nuclear-Weapon-Free Zone in Central Asia (Treaty of Semipalatinsk)*, (2006).

Neuvostoliiton hajoamiseen asti. Puoli vuosisataa myöhemmin voidaan todeta, että venäläinen osapuoli on edelleenkin yhtä haluton luopumaan tai siirtämään ydinaseitaan Suomen lähialueelta kuin aikanaan.⁵⁶

8.3.4. Ydinkoekieltosopimukset

Ilmakehässä, maalla ja merellä tehdyt ydinasekokeet lähinnä 1950-luvulla ja seuraavan vuosikymmenen alussa aiheuttivat niin paljon kielteisiä sivuvaikutuksia, että pian oli aihetta alkaa löytää keinoja niiden rajoittamiselle. Ensimmäisenä konkreettisenä tuloksena oli vuonna 1963 solmittu ja voimaan tullut osittainen ydinkoekieltosopimus (*Partial Test-Ban Treaty, PTBT*), joka kieltää ydinasekokeet ilmakehässä, ulkoavaruudessa ja veden alla.⁵⁷ Sopimukseen on liittynyt 125 valtiota.

Yhdysvallat ja Neuvostoliitto solmivat keskenään kaksi ydinkoekieltosopimusta 1970-luvulla. Ensimmäinen oli ns. kynnyssopimus (*Threshold Test-Ban Treaty, TTBT*) vuonna 1974, joka kieltää maanalaiset ydinkokeet joiden räjähdysteho on yli 150 kilotonnia (TNT).⁵⁸ Sopimuksen todentamiseen liittyvien teknisten tulkintavaikkeuksien vuoksi sopimus tuli voimaan vasta vuonna 1990.

Toinen sopimus oli ns. rauhanomaisia ydinräjähdyskokeita koskeva sopimus (*Peaceful Nuclear Explosions Treaty, PNET*) vuonna 1976.⁵⁹ Sekin tuli voimaan vasta 1990. Sekä Yhdysvalloissa ja Neuvostoliitossa selvitettiin mahdollisuuksia hyödyntää ydinräjäytystekniikka kansantaloudellisia rauhanomaisia tarkoituksia varten esimerkiksi kaivostoiminnassa, luonnonvarojen hyödyntämisessä ja liikenneväylien rakentamisessa. Yhdysvallat teki yhteensä 27 koetta (yht. 35 räjäytystä) ns. Plowshare-ohjelmassa vuosina 1961–1977.⁶⁰ Neuvostoliiton ohjelma oli huomattavasti mittavampi. Yhteensä tehtiin 239 koetta, joissa räjäytettiin 250 ydinlatausta vuosina 1965–1988.⁶¹ Osa kokeista oli käytännön sovellutuksia, kuten geologisia tutkimuksia luonnonvarojen löytämiseksi (39 kpl). Tyypillistä toiminnalle oli valmius tehdä massiivista väkivaltaa luonnolle seurauksista juurikaan piittaamatta. Toiminta loppui kun Neuvostoliitto lopetti ydinkokeiden tekemisen toistaiseksi vuonna 1990.

Kylmän sodan päätyttyä sekä Venäjä että Yhdysvallat käytännössä lopettivat ydinkokeiden tekemisen.⁶² Iso-Britannia oli pitkään tehnyt omat maanalaiset ydinkokeensa Yhdysvaltain ydinkoealueella Nevadassa ja oli siten käytännössä pakotettu lopettamaan oman koeohjelmansa. Ranska suoritti viimei-

⁵⁶ Koivula & Forss (2011), s. 156–157

⁵⁷ *Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water (Partial Test-Ban Treaty, PTBT)*, (1963).

⁵⁸ *Treaty on the Limitation of Underground Nuclear Weapon Tests (Threshold Test-Ban Treaty, TTBT)*, (1974).

⁵⁹ *Treaty on Underground Nuclear Explosions for Peaceful Purposes (Peaceful Nuclear Explosions Treaty, PNET)*, (1976).

⁶⁰ Nordyke (2000); ks. myös Plowshare Program.

⁶¹ Nordyke (2000).

⁶² United States Department of Energy, Nevada Operations Office (2000).

set kokeensa 1990-luvun puolivälissä Tyynenmeren koealueellaan Mururoan ja Fangataufan atolleilla ja myös Kiina teki viimeiset kokeensa vuonna 1996. Intia, joka oli tehnyt ”rauhanomaisen” ydinkokeen vuonna 1974 räjäytti useita latauksia kahdessa kokeessa vuonna 1998. Pakistan vastasi välittömästi omalla koesarjalla. Pohjois-Korea on viimeisin ydinkokeita suorittanut valtio (2 kpl, vuosina 2006 ja 2009).⁶³

Kylmän sodan loppumisen jälkeen avautui ensimmäinen realistinen mahdollisuus pyrkiä ydinkokeiden täydelliseen kieltosopimukseen. Monenkeskiset neuvottelut alkoivat vuonna 1993. Sopimus täydellisestä ydinkoekiellosta (*Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*, CTBT) oli valmis allekirjoitettavaksi syyskuussa 1996.⁶⁴ Sopimuksen voimaantulo edellyttää että 44 erikseen nimettyä valtiota ratifioi sopimuksen. Käytännössä nämä valtiot ovat sellaisia joilla on joko ydinvoimaloita tai tutkimusreaktoreita tai olivat YK:n aseidenriisuntakonferenssin (CD) jäseniä vuonna 1996.

Kaikki viisi virallista ydinasevaltiota allekirjoittivat sopimuksen ja niiden lisäksi mm. Iran ja Israel, jotka eivät kuitenkaan ole ratifioineet sopimusta, samoin kuin Yhdysvallat ja Kiina. Intia, Pakistan ja Pohjois-Korea ovat jättäytyneet sopimuksen ulkopuolelle kokonaan, minkä vuoksi sopimuksen voimaantulo ei ole näköpiirissä. Yhdysvaltain ratifiointi olisi erittäin tärkeä, mutta siitä valitettavasti tuli sisäpoliittinen kiistakapula jo presidentti Clintonin kaudella. Mitään teknisiä esteitä sopimuksen ratifiointille ei ollut. Sopimukselle on luotu varsin kattava valvontakoneisto, jonka tärkein elementti on maailmanlaajuinen seismologinen asemaverkko, missä myös Suomi on mukana. Sen lisäksi on myös muita teknisiä keinoja kuten radioaktiivisten ilmanäytteiden keräyskoneisto, hydroakustiset ja infraääniasemat ja kun sopimusta aletaan soveltaa myös valvontaa paikan päällä. Sopimusta hallinnoimaan on perustettu erillinen Wienissä toimiva organisaatio *Comprehensive Test Ban Treaty Organization*.

8.4. Tavanomaisia aseita koskevat sopimukset

Tavanomaisia aseita koskevat sopimukset voidaan jakaa kahteen ryhmään, sopimuksiin jotka kieltävät tietynlaiset aseet ja sopimuksiin, jotka rajoittavat sotilasliittoihin kuuluvien maiden tavanomaisia asevoimia.

Vuonna 1981 allekirjoitettu ja vuonna 1983 voimaantullut ns. CCW-sopimus (*Certain Conventional Weapons Convention, a.k.a. 'Inhumane Weapons' Convention*) säättää miinojen ohella myös muita hyväksytyt sodankäynnin reunamailla olevia ’epäinhimillisiksi’ koettuja asetyyppejä ja niiden käyttöä.⁶⁵

Maa- ja henkilömiinoja koskeva ns. Ottawan sopimus (*Anti-Personnel Mine (APM) Convention*), joka solmittiin 1997 ja tuli voimaan vuonna 1999, herätti

⁶³ Fedchenko (2009).

⁶⁴ *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*, (1996).

⁶⁵ *Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons which may be Deemed to be Excessively Injurious or to have Indiscriminate Effects (CCW Convention or Inhumane Weapons' Convention* (1981). Ks. myös Koivula (2004), s. 130

Suomessa runsaasti keskustelua.⁶⁶ Suomi liittyi sopimuksen jäseneksi vuonna 2012. Esimerkiksi Venäjä ja Yhdysvallat eivät ole liittyneet maamiinasopimukseen. Sopimuksen piirissä on 159 valtiota.

Rypäleammusten käyttöä, valmistusta, välittämistä (transfer) ja varastointia kieltävä sopimus (*Convention on Cluster Munitions*) solmittiin vuonna 2008 ja tuli voimaan elokuussa 2010.⁶⁷ Tämä sopimus ei vielä ole saavuttanut samaa kattavuutta kuin miinasopimus. Jäsenten määrä oli 70 maaliskuussa 2012, mutta yli 20 uutta maata liittyi jäseneksi vuodessa. Esimerkiksi Suomi, Viro tai Latvia eivät ole jäseniä, eikä Ruotsi ole sopimusta ratifioinut. Myös Venäjä ja Yhdysvallat ovat sopimuksen ulkopuolella.

Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton vastakkainasettelun heikentyessä 1980-luvun lopulla oli mahdollista käynnistää puolustusliittojen Naton ja Varsovan liiton väliset neuvottelut tavanomaisten aseiden rajoittamiseksi Euroopassa (TAE). Atlantilta Uralille sovellettava sopimus (*Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, CFE*) solmittiin vuonna 1990.⁶⁸ Sopimuksen yhtenä tärkeänä tavoitteena oli vaikeuttaa massiivisen yllätyshyökkäyksen mahdollisuutta, asia joka oli ollut voimakkaasti läsnä kylmän sodan aikana Euroopassa. Joukkojen sijoittamista sivustoille rajoitettiin (ns. flank rules) ja aseistukseen kohdistuvat rajoitukset koskivat taistelupanssarivaunuja ja panssaroituja taisteluajoneuvoja, tykistöä, taistelulentokoneita ja taisteluhelikoptereita.

Varsovan liiton lakkauttaminen ja Neuvostoliiton hajoaminen mutkistivat tilanteen perusteellisesti ja sopimusta tarkistettiin kahdesti. Miesvahvuuksia rajoittanut ns. TAE-1A-sopimusta tai vuonna 1999 solmittua tarkistettua TAE-sopimusta (*The adapted CFE Treaty*)⁶⁹ ei kuitenkaan ratifioitu. Presidentti Putinin valtakaudella Venäjä alkoi pitää TAE-sopimusta itselleen niin epäedullisena, että maa päätti jäädyttää sopimuksen soveltamisen joulukuussa 2007. Venäjä tulkitsi yksipuolisesti, että sopimus sisälsi tällaisen mahdollisuuden, jonka muut osapuolet ovat kiistäneet.⁷⁰ Joukkojen siirrot jo Tshetshenian sodan aikoihin 1990-luvulla rikkoivat sopimuksen sivustasääntöjä, mutta Nato katsoi tämän läpi sormien, koska siitä ei aiheutunut sille vaaraa. Samanlainen sopimusrikkomus tapahtui uudestaan Georgian sodassa. Tilanne on näin muuttunut entistä hankalammaksi, koska TAE-sopimus on lakannut toimimasta. Epävarmuus on kasvanut.

TAE-sopimuksen verifikaatio- eli todentamismääräykset muotoiltiin tiukoiksi. Säännölliset yksityiskohtaiset kalustoilmoitukset yhdistettynä paikan päällä tapahtuviin tarkastuksiin, antoivat luottamusta sopimuksen toimivuuteen.

TAE-sopimusneuvottelujen lomassa Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (ETYK) jäsenmaat kävivät Wienissä neuvotteluja turvallisuutta ja luottamusta lisäävistä toimista ja aseidenriisunnan saavuttamiseksi. Lopulliseen

⁶⁶ *Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction (Anti-Personnel Mine Convention)*, (1997).

⁶⁷ *Convention on Cluster Munitions* (2008).

⁶⁸ *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE)*, (1990).

⁶⁹ *The adapted CFE Treaty*, (1999).

⁷⁰ *Russian Federation: Ratification of Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE)*.

tulokseen päästiin vuonna 1994, jolloin luottamusta ja turvallisuutta (LTL) koskeva ns. Wienin asiakirja (*Vienna Document 1994 of the Negotiations on Confidence- and Security-Building Measures*) hyväksyttiin.⁷¹ Pariisissa marraskuussa 1990 hyväksytty Euroopan turvallisuuden perusasiakirja (*Charter of Paris for a New Europe*) oli poliittinen läpimurto, jota Wienin asiakirja vuodelta 1994 on tukenut käytännön tasolla ja se on toiminut pääsääntöisesti hyvin jo kaksi vuosikymmentä. Asiakirja määrää nykyisiä ETYJ-maita muun muassa tekemään melko yksityiskohtaisia ilmoituksia asevoimista ja sotilaskalustosta. Sotaharjoituksiin osallistuville joukoille on määrätty enimmäisvahvuus ja harjoituksiin on myös kutsuttava jäsenmaiden tarkkailijoita. TAE-sopimuksen umpikujan vuoksi Wienin asiakirjan merkitys on korostunut. Asiakirja on edellisen kerran päivitetty vuonna 2011.⁷²

8.5. Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton (Venäjän) väliset ydinaserajoitusneuvottelut

Suurvaltojen ydinarsenaalien kasvettua lähes tähtitieteellisiin mittoihin jo 1960-luvulla, syntyi maiden välille selvä tarve ryhtyä rajoittamaan niitä. Yhtälö ei ollut kovin helppo, koska Neuvostoliitto tavoitteli samaan aikaan pariteettia Yhdysvaltain kanssa. Taustalla vaikutti kuitenkin myös johtajien kasvava ymmärrys suurimittaisen ydinsodan järjenvastaisista tuhoisista vaikutuksista. Kuuban kriisi vuonna 1962 oli tuoreessa muistissa.

Yhdysvaltain ydinaseiden hurja kasvu oli paljolti perustunut puutteellisen tiedustelukyvyn ruokkimaan pelkoon.⁷³ Tämä asia korjaantui asteittain. U-2-tiedustelukoneen avulla voitiin kumota väitteet Neuvostoliiton suunnattomasta ohjusyivoimasta. U-2:n seuraaja, lentokoneiden nopeus- ja korkeusennätykset edelleen hallussaan pitävä tiedustelukone SR-71, jonka huippunopeus oli Mach 3,2 pystyi kuvaamaan Neuvostoliiton aluetta varsin tarkasti. Tiedustelusatelliitit kuitenkin muuttivat nämä asetelmat lopullisesti 1970-luvulla. Nykyiset kaikkien saatavilla olevat Google Earth -kuvat antavat viitteitä siitä, millaiseen kuvalaatuun pystyttiin jo tuohon aikaan ns. kansallisilla teknisillä keinoilla (*National technical means*). Kun kuvaukset myöhemmin muuttuivat digitaalisiksi, voitiin tieto välittää reaaliaikaisesti.

Ensimmäiset strategisten aseiden rajoitusneuvottelut Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton kanssa (*Strategic Arms Limitation Talks*) alkoivat vuonna 1969 Helsingissä, Suomen toimiessa tuolloin isäntämaana. Nimensä mukaisesti tavoitteena oli jäädättää strategisten ydinaseiden lukumäärä yhteisesti sovitulle tasolle. Neuvottelujen yhteydessä nousi kysymys ohjuspuolustuksesta esille niin tärkeänä, että sitä varten neuvoteltiin erillinen ns. ABM-sopimus (*Anti-*

⁷¹ *Vienna Document 1994 of the Negotiations on Confidence- and Security -Building Measures.*

⁷² *Vienna Document 2011 of the Negotiations on Confidence- and Security -Building Measures.*

⁷³ Forss (2006).

Ballistic Missile Treaty). SALT I - ja ABM-sopimukset allekirjoitettiin Moskovassa toukokuussa 1972.⁷⁴

SALT I -sopimusta luonnehdittiin jo sopimuksen otsikossa väliaikaiseksi ja sen vuoksi neuvotteluja jatkettiin vuosina 1977–1979 teknisesti entistä kunnianhimoisemmilla tavoitteilla. Laukaisualustoille määriteltiin kattoluvut ja ohjusten kantamien taistelukärkien lukumäärille enimmäisluvut ohjuskohtaisesti. SALT II -sopimus solmittiin Wienissä vuonna 1979.⁷⁵ Sopimuksen todentaminen oli edelleen kansallisten teknisten keinojen eli lähinnä satelliittiedustelun varassa mutta sovittiin kuitenkin, että käytöstä poistettujen ohjusten ja pommikoneiden tuhoaminen tehtäisiin niin että satelliitit ne havaitsisivat. SALT II -sopimus jäi ratifioimatta, kun maiden väliset suhteet taas huononivat Neuvostoliiton Afganistanin miehityksen vuoksi.

Seuraaviin todellisiin neuvotteluihin päästiin vasta presidenttien Reaganin ja Gorbatšovin valtakaudella 1980-luvun loppupuolella, kun maiden välinen vastakkainasettelun huippu oli sivuutettu. Muutos oli dramaattinen. Ensi kertaa ei keskusteltu pelkästään strategisten ydinaseiden rajoittamisesta, vaan nyt otettiin myös keskimatkan ohjusjärjestelmät neuvottelujen piiriin, tavoitteena kieltää tämä aseluokka kokonaan. Strategisia aseita koskevia neuvotteluja kutsuttiinkin nimellä *Strategic Arms Reduction Talks* (START).

Keskimatkan eli 500–5 500 kilometrin kantaman piiriin kuuluvat maalta laukaistavat ballistiset ohjukset ja risteilyohjukset kiellettiin kokonaan joulukuussa 1987 solmitussa ns. INF-sopimuksessa.⁷⁶ Tässä sopimuksessa tuhottiin vuoden 1991 loppuun mennessä yhteensä noin 2 700 ydinaseiksi luokiteltua asejärjestelmää, joista alle kolmasosa oli yhdysvaltalaisia.

Sopimusta varten luotiin uusi, tunkeileva valvontajärjestelmä joka sisälsi myös valvonnan paikan päällä. Lentäväksi lauseeksi muodostui presidentti Reaganin tokaisu virkaveljelleen Gorbatšoville: ”Trust but verify - *Доверяй, но проверяй* (Doverjai no proverjai)”.

On korostettava, että INF-sopimuksen valvonta, kuten jatkossa myös strategisia aseita koskevien START-sopimusten valvonta, kohdistui yksinomaan kantolaitteisiin ja ohjuksiin ja niiden tuotantolaitoksiin, mutta ei varsinaisiin ydinkärkiin. Yhteinen tahto oli, että ydinkärkien teknisiä ratkaisuja ei vastapuolelle paljasteta. Tietävästi ainoa poikkeus oli silloin, kun Ukrainassa olevat Neuvostoliiton ydinkärjet palautettiin Venäjälle. Neuvostoliiton ydinaseohjelmissa työskennelleet ukrainalaiset ydinaseteknikot saivat seurata ydinkärkien purkutoimia Venäjällä ja varmistua siitä, että aseet todella tuhottiin.

Strategisiksi aseiksi lasketaan yli 5 500 kilometrin kantaman maalta laukaistavat ballistiset ohjukset, strategiset ohjussukellusveneet ja pitkän kantaman raskaat pommikoneet. Presidentit George H.W. Bush ja Mihail Gorbatšov allekirjoittivat START-sopimuksen heinäkuussa 1991.⁷⁷ Neuvostoliiton hajoaminen mutkisti sopimuksen voimaantuloa, koska nyt sen strategisia ydin-

⁷⁴ *Anti-Ballistic Missile Treaty (ABM Treaty)* (1972), *Strategic Arms Limitation Talks (SALT I)*.

⁷⁵ *Strategic Arms Limitation Talks (SALT II)* (1979).

⁷⁶ *Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (INF Treaty)* (1987).

⁷⁷ *Strategic Arms Reduction Treaty (START)* (1991).

aseita olikin yhtäkkiä neljässä itsenäisessä valtiossa, eli Venäjällä, Ukrainassa, Valko-Venäjällä ja Kazakstanissa. Venäjästä tuli itseoikeutetusti Neuvostoliiton seuraajavaltio ja muut kolme valtiota liittyivät ydinsulkusopimukseen ydinaseettomina valtioina. Aivan kivuttomasti asia ei järjestynyt, mutta joulukuussa 1994 asia oli kuitenkin lopullisesti ratkaistu. Sen jälkeen START-sopimus oli voimassa seuraavat 15 vuotta.

START-sopimusta on pidetty kaikkien aikojen monimutkaisimpana ase-rajotussopimuksena ja sopimusaineisto on massiivinen. Sopimuksen allekirjoitushetkellä molemmilla osapuolilla oli laskennallisesti yli 10 000 ydinkärkeä. Sopimuksen voimassaolon aikana 5.12.2009 asti, strategisten ydinkärkien määrä väheni noin 80 prosenttia.

START-sopimuksen solmimisen jälkeen seurasi pitkä sekava jakso. Presidentit George H.W. Bush ja Boris Jeltsin allekirjoittivat START II -sopimuksen Moskovassa tammikuussa 1993. Presidentit Clinton ja Jeltsin puolestaan allekirjoittivat jo START III -aiesopimuksen Helsingissä vuonna 1997. Mitkään näistä ei kuitenkaan ratifioitu ja ne raukesivat lopullisesti 24.5.2002, kun presidentit George W. Bush ja Vladimir Putin allekirjoittivat ns. Moskovan sopimuksen joka tunnetaan myös SORT-sopimuksen nimellä (*Strategic Offensive Reductions Treaty*).⁷⁸ Sopimusteksti poikkesi tyyliltään edellisistä sopimuksista täysin. Yhden sivun mittaisena siinä määriteltiin käytännössä vain laukaisualustojen ja taistelukärkien sallitut kattoluvut sopimuksen umpeutuessa 31.12.2012.

Tärkeämpää kuin itse SORT-sopimus oli Yhdysvaltain irtautuminen ABM-sopimuksesta joka oli muodollisesti tullut voimaan vähän ennen SORT-sopimuksen allekirjoittamista. Venäjä ilmoittikin heti sen jälkeen, ettei START II -sopimus enää sido Venäjää, mikä antoi maalle mahdollisuuden säilyttää raskaat SS-18-ohjukset, maailman järeimmät ydinohjukset, jotka kukin kantavat kymmenen 0,75 megatonnin räjähdystehon ydinkärkeä. George W. Bush vähensi Yhdysvaltain ydinaseita yksipuolisesti suhteellisesti enemmän kuin ehkä kukaan edeltäjistään, mutta isänsä neuvotteleman START II -sopimuksen hylkääminen oli merkittävä poliittinen virhe. Sopimus kielsi maalta laukaistut monikärkiohjukset kokonaan.

Strategisten aseiden rajoitusprosessi palautettiin raiteille toukokuussa 2010, kun umpeutuneen START-sopimuksen tilalle saatiin uusi START-sopimus (*New START Treaty*), joka tuli virallisesti voimaan 5.2.2011.⁷⁹ Voimassaoloaika on kymmenen vuotta, jollei sinä aikana solmita uutta sopimusta, joka kumoaa vanhan. Uuden START-sopimuksen sallitut kattoluvut supistusten jälkeen ovat 1 550 ydinkärkeä ja 700 laukaisualustaa. Näiden lisäksi voi pitää sata laukaisualustaa reservissä. Viralliset ilmoitukset keväällä 2013 osoittavat, että Venäjä on jo nyt suorittanut sopimuksen edellyttämät supistukset ja että Yhdysvallat on lähellä näitä lukuja.⁸⁰

⁷⁸ *Treaty Between the United States of America and the Russian Federation On Strategic Offensive Reductions (The Moscow Treaty)* (2002).

⁷⁹ *New START* (2010).

⁸⁰ U.S. Department of State (2013).

Presidentti Obama esitti kesäkuussa 2013 Berliinissä Venäjälle tarjouksen neuvotella strategisten ydinaseiden lisärajoituksista.⁸¹ Venäjä kuitenkin torjui kahdenväliset jatkoneuvottelut Yhdysvaltojen kanssa ja esitti puolestaan monenkeskisiä neuvotteluja myös muiden ydinasevaltioiden kanssa.⁸² Käytännössä tämä uhkaa ajaa ydinaserajoitusprosessia umpikujaan.

8.6. Suomen rooli aseidenriisunnassa ja asevalvonnassa

Suomen vaikea asema kylmän sodan aikana ja johtajiemme tavoitteet vakiinnuttaa maamme asema puolueettomana maana edellyttivät luovaa ulkopolitiikkaa. Euroopan turvallisuuden edistäminen nähtiin keinona lieventää suurvaltojen välistä vastakkainasettelua ja sodan riskiä. Luottamusta maatamme kohtaan osoitti se, että suurvallat ryhtyivät neuvottelemaan strategisten aseiden rajoittamisesta nimenomaan Helsingissä. Suomelle Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin onnistunut kokous ja päätösasiakirjan aikaansaaminen Helsingissä vuonna 1975 oli suuri menestys.

Kylmän sodan loputtua Suomi oli hyvin aktiivinen ETYK:n (ja myöhemmin ETYJ:n) jäsenmaiden välisissä neuvotteluissa ja myötävaikutti vahvasti Euroopan turvallisuutta koskevien asiakirjojen syntyyn 1990-luvulla. Luovaa aktiivista osallistumista myös palkittiin, kuten vuonna 1992, kun Suomi ja Ruotsi pääsivät ulkopuolisina valtioina mukaan Avoin taivas -tarkkailulentosopimuksen täytäntöönpanoon kymmenen vuotta ennen kuin maiden liittyminen sopimuksen jäsenvaltioksi oli mahdollista.⁸³

Suomi on myös aktiivinen kansainvälisessä ajankohtaisessa diplomatiassa ja johtaa haastavaa hanketta Lähi-idän ydinaseettoman vyöhykkeen perustamiseksi. Tehtävä voi osoittautua yhtä hankalaksi kuin Pohjoismaiden ydinaseeton vyöhykehanke oli aikoinaan, mutta itse prosessi voi olla tulosta tärkeämpi.

Kemiallisen aseiden kieltosopimuksen instituutti VERIFIN on Helsingin yliopiston Matemaattis-luonnontieteelliseen tiedekuntaan kuuluvan Kemian laitoksen yksikkö.⁸⁴ Instituutti perustettiin vuonna 1994 jatkamaan vuonna 1973 aloitettua Kemiallisen aseiden tutkimusprojektia (CW-projekti), jota johti akateemikko Jorma K. Miettinen. VERIFIN tukee kemiallisen aseiden kieltosopimuksen valvontaa kehittämällä tutkimusmenetelmiä kemiallisille taisteluaineille ja antamalla alaan liittyvää koulutusta.

Seismologian instituutti on Helsingin yliopiston Matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan Geotieteiden ja maantieteen laitoksen osasto.⁸⁵ Aiempi vuonna 1961 perustettu seismologian laitos oli suoraan Helsingin

⁸¹ The White House, Office of the Press Secretary (2013).

⁸² *RIA Novosti* (2013).

⁸³ Hawes (1993). "In addition, although Finland and Sweden are not initial signatories to the Treaty, one quota over Belarus-Russia was set aside for Finland, and two for Sweden, in anticipation of their early accession to the Treaty and in recognition of their direct security concerns and the contribution they made to the success of negotiations."

⁸⁴ VERIFIN - Kemiallisen aseiden kieltosopimuksen instituutti.

⁸⁵ Seismologian instituutti.

yliopiston konsistorin alainen valtakunnallinen erillislaitos. Seismologian instituutin tehtävänä on suorittaa seismologista havainto- ja tutkimustyötä sekä ylläpitää Suomen kansallista seismistä asemaverkkoa. Instituutin tehtäviin kuuluu myös Suomen kansainvälinen seismologinen yhteistyö. Instituutin perustehtäviä on huolehtia niin kansallisesta seismisestä valvonnasta kuin Suomen osallistumisesta ydinkoekieltosopimuksen (CTBT) kansainväliseen seismiseen valvontaan.

Säteilyturvallisuuskeskuksen (STUK) tehtävä viranomaiselimenä on tutkia, valvoa ja edistää säteilyturvallisuutta Suomessa ja kansainvälisesti. Päätehtävänä on ydinturvallisuus. STUK toimii tiiviissä yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

Rajanylityspaikoilla Suomessa suoritetaan jatkuvaa säteilyvalvontaa. Nopean asiantuntija-avun saamiseksi viranomaisille, STUK on esimerkiksi kehittänyt säteilymittausten tukijärjestelmän, joka mahdollistaa mittaustiedon automaattisen, nopean ja luotettavan siirron STUKiin. Tämä säteilymittausteknologinen innovaatio sai suurta huomiota ydinturvakonferenssissa Soulissa Etelä-Koreassa maaliskuussa 2012.⁸⁶

”Suomi liittyi vähitellen tietävien ja osaavien valtioiden joukkoon”, entisen Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen pääjohtaja, akateemikko Pekka Jauho totesi haastattelussa Strategian laitoksella talvella 2012. Sen aseman säilyttäminen edellyttää myös valtiollista sitoutumista. Vaihtoehtona on yksinkertaisesti taantuminen.

8.7. Yhteenveto

Aseidenriisunnan ja asevalvonnan saralla kuten yleisemminkin kollektiivisen turvallisuuden luomisessa saavutettiin paljon kylmän sodan päätyttyä, mutta viime vuosien kehitys ei ole ollut yhtä suotuisa. Euroopan turvallisuudelle keskeiset saavutukset 1990-luvulta, kuten poliittisesti sitovat Pariisin ja Istanbulin asiakirjat vuosilta 1990 ja 1999, ovat paljolti vesittyneet lähinnä Venäjän vastustuksen vuoksi. Venäjän ehdottamat korvaavat järjestelyt vaikuttavat ennemminkin taka-askelilta.⁸⁷

TAE-sopimus on käytännössä lakannut toimimasta ja ydinaseriisunnan ensimmäinen mittavan tuloksen eli INF-sopimuksen tulevaisuus on epävarma. Venäjä pitää sopimusta itselleen kovin epäedullisena ja on välillä uhannut vetäytyä sopimuksesta. Yhdysvaltain ja Venäjän yhteinen vetoisuus muille maille liittyä INF-sopimukseen ei ole tuottanut tulosta.⁸⁸

Yhdysvallat ja Venäjä ovat vähentäneet strategisia ydinaseitaan tehokkaasti. Kahdessa vuosikymmenessä näiden valtioiden arsenaalit ovat kaventu-

⁸⁶ Säteilyturvakeskus (STUK) (2012).

⁸⁷ Koivula & Forss (2011), s. 169.

⁸⁸ United States Embassy, Moscow (2007).

neet noin 85 prosenttia. Taktisista ydinaseista ei kuitenkaan ole neuvoteltu, eivätkä tulevaisuudennäkymät edelleenkään ole kovin hyvät.⁸⁹

Pienemmät ydinasevaltiot ovat myös supistaneet omien ydinaseidensa määrää yksipuolisilla päätöksillä. Täydellinen ydinkoekieltosopimus ei ole vielä voimassa, mutta silti on todennäköistä, etteivät viisi virallista ydinasevaltiota tule enää tekemään uusia ydinkokeita. Uusia ydinasevaltioita voi silti syntyä Lähi-idässä. Iran on varteenotettava ehdokas ja kykenee todennäköisesti saavuttamaan tavoitteensa lähivuosina, jos maan johto niin päättää. Tämä voisi laukaista samanlaisia ohjelmia myös muissa Lähi-idän maissa, mutta niiden matka tavoitteeseen on vielä pitkä.

Pyrkimykset ja toiveet ydinaseettomasta maailmasta on nähtävä prosessina, jolla jo sinänsä on positiivinen vaikutus. Ydinaseriisuntaa kannattaa jatkosakin tukea voimakkaasti, koska se vähentää globaalin tuhon uhkaa olennaisesti. Hiroshiman ja Nagasakin tuhoja on syytä pitää hyvässä muistissa myös vastaisuudessa. Jo yhden voimakkaan ydinaseen laukeaminen suurkaupungissa aiheuttaisi ennen kokematonta tuhoa.

Aseita on kehitetty vuosituhansia, eikä loppua ole näköpiirissä. Ydinaseet ovat kuitenkin osoittautuneet täysin poikkeuksellisiksi suhteessa muihin aseisiin. Niitä on käytetty vain kahdesti, mutta sen seurauksena toinen maailmansota loppui. Se oli toistaiseksi tuhoisin sota ihmiskunnan historiassa. Kolmatta maailmansotaa ei ole käyty ehkä sen vuoksi, että pelko maailmanloppua lähellä olevasta tuhosta on toiminut tehokkaana pidäkkeenä.

Yhden sukupolven päästä on jo kulunut sata vuotta siitä, kun ydinaseita käytettiin operatiivisesti 6. ja 9. elokuuta 1945. Käsitys, että ydinaseet ovat käytännössä kelvottomia operatiivisina aseina sotilaallisissa konflikteissa, on ajan myötä vain voimistunut. Teknisesti asia ei välttämättä kestä syvällisempää tarkastelua, koska tuhovoimaltaan varsin ”pieniä” ydinaseita on jo kauan sitten kehitetty. Niiden räjähdysteho on kuitenkin edelleen toista kertaluokkaa kuin voimakkaimpien tavanomaisten aseiden.

Ydinase on silti ydinase ja näyttää siltä, että eräänlainen ydinaseiden käytötäbu olisi syntymässä. Valtio joka on valmis rikkomaan hiljaisesti hyväksytyä käytäntöä ydinaseiden käyttämättömyydestä, kantaisi kovin raskaan vastuun seurauksista. Toistamiseen henkeä tuskin enää saataisiin työnnettyksi pulloon takaisin. Nyt se on melkein onnistunut, eikä saavutusta ole syytä väheksyä.

Terrorijärjestöillä ei ole samanlaisia pidäkkeitä kuin valtioilla. Sen vuoksi kansainvälisellä yhteisöllä on syytä lisätä ponnistuksia ydinmateriaalien turvaamiseksi ja ydinaseteknologian leviämisen estämiseksi.

Hyväntahtoisista yrityksistä huolimatta aseidenriisuntatoimet sen enempiä kuin asevalvontakaan eivät ole kyenneet poistamaan sotia valtioiden keinovalikoimista. Kilpailussa vallasta ja vaikutusvallasta valtiot käyttäytyvät edelleenkin tarvittaessa hyvin häikäilemättömästi, yhtenä keinona sotilaallisen voiman käyttö. Aseidenriisunnalla ja asevalvonnalla on kuitenkin jatkossakin

⁸⁹ Pikayev (2009), s. 123. ”Russia will never trade 2 000 nuclear weapons for 200”, tohtori Pikayev sanoi Helsingissä 23.10.2009 Ulkopoliittisen instituutin järjestämässä ”The Non-proliferation Treaty and a World Without Nuclear Weapons” -seminaarissa.

tärkeät roolinsa, mutta niitä tulisi enemmän pitää ikuisuusprosesseina. Epärealistinen haaveilu absoluuttisista tuloksista on syytä jättää. ”Peace on Earth” jää jatkossakin vain kauniiksi ajatukseksi.

LÄHTEET

The Adapted CFE Treaty. SIPRI Yearbook 2000. [Http://www.sipri.org/research/security/euroatlantic/documentation/adap_CFE / 31.7.2013]

African Nuclear Weapon Free Zone (Treaty of Pelindaba). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [Http://disarmament.un.org/treaties/t/Pelindaba / 31.7.2013]

Anti-Ballistic Missile Treaty (ABM Treaty). United States Department of State. [Http://www.state.gov/t/avc/trty/101888.htm / 31.7.2013]

ATS – The Antarctic Treaty, 1959. [Http://www.ats.aq/documents/ats/treaty_original.pdf / 31.7.2013]

The Baruch Plan, 1946. Presented to the United Nations Atomic Energy Commission on June 14, 1946, Atomicarchive.com.

Boeing Media, 2013. *Boeing X-51A Waverider Sets Record with Successful 4th Flight*, 3 May 2013. [http://boeing.mediaroom.com/index.php?s=43&item=2667 / 31.7.2013]

Boeing, Backgrounder, 2011. *X-51A Waverider* [Http://www.boeing.com/defense-space/military/waverider/docs/X-51A_overview.pdf / 31.7.2013]

China-Europe GNSS Technology Training and Cooperation Center, 2009. *Compass (Beidou)* 2009. [Http://www.cenc.org.cn/Portal/html/en_COMPASS/index.html / 31.7.2013]

von Clausewitz, Carl, 1832. *Vom Kriege, 1. Buch, 1. Kapitel, Überschrift Unterkapitel 24*. [Http://www.clausewitz.com/readings/VomKriege1832/Book1.htm#1 / 31.7.2013]

Cohen, Avner, 1998. *Israel and the Bomb*. New York: Columbia University Press.

Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty (CTBT). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA), [http://disarmament.un.org/treaties/t/ctbt. [Http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/2001/20010014 / 31.7.2013]

The Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction, 1975. United Nations Office at Geneva (UNOG), UNOG Library Disarmament Resource Guides. [[Http://www.unog.ch/80256EE600585943/%28httpPages%29/04FBBDD6315AC720C1257180004B1B2F?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EE600585943/%28httpPages%29/04FBBDD6315AC720C1257180004B1B2F?OpenDocument) / 31.7.2013]

Convention on Cluster Munitions. United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [[Http://disarmament.un.org/treaties/t/cluster_munitions/](http://disarmament.un.org/treaties/t/cluster_munitions/) / 31.7.2013]

Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons which may be Deemed to be Excessively Injurious or to have Indiscriminate Effects (CCW Convention or 'Inhumane Weapons' Convention). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [[Http://disarmament.un.org/treaties/t/ccwc](http://disarmament.un.org/treaties/t/ccwc), <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopiviite/1983/19830064> / 31.7.2013]

Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction (Chemical Weapons Convention), United Nations Office at Geneva (UNOG), UNOG Library Disarmament Resource Guides [[Http://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/](http://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/) / 31.7.2013]

Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction (Anti-Personnel Mine Convention). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [[Http://disarmament.un.org/treaties/t/mine_ban](http://disarmament.un.org/treaties/t/mine_ban), <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2011/20110015> / 31.7.2013]

van Creveld, Martin, 2010. "The Rise and Fall of Air Power", teoksessa Olsen, John, Andreas (toim.), *A History of Air Warfare*. Washington D.C.: Potomac Books Inc.

Deery, Phillip, 2002. "The Dove flies east: Whitehall, Warsaw and the 1950 world peace congress", *Australian Journal of Politics & History*, vol. 48 no. 4, s. 449–468.

Drew, Christopher, 2011. "Costly Drone Is Poised to Replace U-2 Spy Plane", *The New York Times*, 2 August 2011. [[Http://www.nytimes.com/2011/08/03/business/global-hawk-is-poised-to-replace-u-2-spy-plane.html?_r=2&hp=&page-wanted=all](http://www.nytimes.com/2011/08/03/business/global-hawk-is-poised-to-replace-u-2-spy-plane.html?_r=2&hp=&page-wanted=all) / 31.7.2013]

Einstein, Albert & Freud, Sigmund, 1933. *Warum Krieg?* Völkerbund, Internationales Institut für Geistige Zusammenarbeit, Paris. [[Http://mohammed.wg.am/Albert_Einstein___Sigmund_Freud_-_Warum_Krieg.pdf](http://mohammed.wg.am/Albert_Einstein___Sigmund_Freud_-_Warum_Krieg.pdf) / 31.7.2013]

Einstein, Albert & Freud, Sigmund, 2013. *The Einstein-Freud Correspondence (1931-1932)*. [Http://www.public.asu.edu/~jmlynch/273/documents/FreudEinstein.pdf / 31.7.2013]

Elert, Glenn, 1997. *Albert Einstein's Letters to President Franklin Delano Roosevelt*. E-world. [Http://hypertextbook.com/eworld/einstein.shtml#first / 31.7.2013]

ESA, Factsheet, 2011. *Galileo Full Operational Capability Procurement*. [Http://download.esa.int/docs/Galileo_IOV_Launch/FOC_factsheet_20110728.pdf / 31.7.2013]

Fedchenko, Vitaly, 2009. *North Korea's Nuclear Test Explosion*. SIPRI Fact Sheet, December 2009. [Http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS0912.pdf / 31.7.2013]

Federal Space Agency, Information-Analytical Centre, 2012. [Http://www.glonass-ianc.rsa.ru/en/ 31.7.2013]

Federation of American Scientists (FAS), Military Analysis Network. *Joint Direct Attack Munition*. [Http://www.fas.org/man/dod-101/sys/smart/jdam.htm / 31.7.2013]

First World War.com, Primary Documents. "German Delegates' Protest Against Proposed Peace Terms at the Paris Peace Conference, May 1919". [Http://www.first-worldwar.com/source/parispeaceconf_germanprotest1.htm / 31.7.2013]

Forss, Stefan, 2006. *Yhdysvaltain ydinasepolitiikka*, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 2, No 34.

Global Security Newswire, 2012. *Obama Seeks Additional Nuke Cuts with Russia*, 23 March 2012. [Http://www.nti.org/gsn/article/obama-seeks-new-us-russian-nuclear-arms-reductions/ 31.7.2013]

Global Security Newswire, 2013. *Israel to Activate Arrow 3 System in 2016*, 4 June 2013 [http://www.nti.org/gsn/article/israel-activate-arrow-3-system-2016/ 31.7.2013]

Hawes, John H., 1993. *Open Skies Treaty will enhance international security*. Testimony before the Senate Foreign Relations Committee, Washington, D.C., March 11, 1993. [Http://findarticles.com/p/articles/mi_m1584/is_n13_v4/ai_13815053/pg_3/?tag=content;col1 / 31.7.2013]

Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (INF Treaty). United States Department of State. [[Http://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm](http://www.state.gov/t/avc/trty/102360.htm) / 31.7.2013]

Jane's Strategic Weapon Systems, 2011a. *Ballistic Missile Technologies and Performance Analysis*, Date Posted: 03 October 2011.

Jane's Strategic Weapon Systems, 2011b. *LGM-30F Minuteman II*, Date Posted: 13 October 2011.

Järv, Harry, 1995. *Aktualiteter i historiskt perspektiv*. Vasa: Scriptum.

Kennedy, John F., 1961. *Address Before the General Assembly of the United Nations*, September 25, 1961. [[Http://www.jfklibrary.org/Research/Ready-Reference/JFK-Speeches/Address-Before-the-General-Assembly-of-the-United-Nations-September-25-1961.aspx](http://www.jfklibrary.org/Research/Ready-Reference/JFK-Speeches/Address-Before-the-General-Assembly-of-the-United-Nations-September-25-1961.aspx) / 31.7.2013].

Koivula, Tommi, 2004. *Sodan kaikuja*. Tampereen yliopisto (väitöskirja). [[Http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5985-7.pdf](http://acta.uta.fi/pdf/951-44-5985-7.pdf)]

Koivula, Tommi & Stefan Forss, 2011. "Finlands solidaritetsdeklaration", teoksessa Bo Hugemark (red.), 2011. *Till bröders hjälp (Friends in Need)*. , Stockholm: Kungliga Krigsvetenskapsakademien.

Natural Resources Defense Council (NRDC). *Archive of Nuclear Data, Table of Global Nuclear Weapons Stockpiles 1945-2002*. [[Http://www.nrdc.org/nuclear/nudb/datab19.asp](http://www.nrdc.org/nuclear/nudb/datab19.asp) / 31.7.2013]

New START. United States Department of State. [[Http://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm](http://www.state.gov/t/avc/newstart/index.htm) / 31.7.2013]

Nordyke, Milo D., 2000. *The Soviet Program for Peaceful Uses of Nuclear Explosions*, Lawrence Livermore National Laboratory, September 1, 2000. [[Https://e-reports-ext.llnl.gov/pdf/238468.pdf](https://e-reports-ext.llnl.gov/pdf/238468.pdf) / 31.7.2013]

The Nuclear Weapons Archive. *Big Ivan, The Tsar Bomba ("The King of Bombs")*. [[Http://www.nuclearweaponarchive.org/Russia/TsarBomba.html](http://www.nuclearweaponarchive.org/Russia/TsarBomba.html) / 31.7.2013]

Olsen, John, Andreas (toim.), 2010. *A History of Air Warfare*, Potomac Books Inc., Washington, D.C.

Pikayev, Alexander, 2009. "Nonstrategic nuclear weapons", teoksessa Arbatov, Alexei ja Dvorkin, Vladimir (eds.), 2009. *Nuclear Proliferation: New Technologies, Weapons, Treaties*, Carnegie Moscow Center. [[Http://www.carnegie.ru/publications/?fa=35773](http://www.carnegie.ru/publications/?fa=35773) / 31.7.2013]

Pike, John, 2011. *Iran-Iraq War 1980-1988*, GlobalSecurity.org. [Http://www.global-security.org/military/world/war/iran-iraq.htm / 31.7.2013]

Plowshare Program. [Http://www.atomictraveler.com/PlowshareProgram.Pdf / 31.7.2013]

Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 1955. *The Russell-Einstein Manifesto*, Issued in London 9 July 1955. [Http://www.pugwash.org/about/manifesto.htm / 31.7.2013]

Putin, Vladimir, Prime Minister of the Russian Federation, 2012. *Visits within Russia - Prime Minister Vladimir Putin meets with experts in Sarov to discuss global threats to national security, strengthening Russia's defences and enhancing the combat readiness of its armed forces - Transcript*, 24 February 2012. [Http://premier.gov.ru/eng/visits/ru/18238/events/18248/ / 31.7.2013]

Quick, Darren, 2011. *BAE's ADAPTIV technology renders vehicles invisible to infrared*, Gizmag, 6 September 2011. [Http://www.gizmag.com/adaptiv-ir-invisibility-cloak/19748/ /31.7.2013]

RIA Novosti, 2013. "Nuclear Arms Reduction Deals to Become Multilateral – Lavrov", 22 June 2013.[Http://en.rian.ru/world/20130622/181811968/Nuclear-Arms-Reduction-Deals-to-Become-Multilateral--Lavrov.html / 31.7.2013]

Russian Federation: Ratification of Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [Http://disarmament.un.org/treaties/a/cfe/russianfederation/rat/the+hague / 31.7.2013]

Seismologian instituutti. [Http://www.seismo.helsinki.fi/ 31.7.2013]

SOPIMUS ydinaseiden leviämisen estämisestä, 11/1970. FINLEX, Valtiosopimukset. [Http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1970/19700011/19700011_2 / 31.7.2013]

South Pacific Nuclear Free Zone Treaty (Treaty of Rarotonga). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [Http://disarmament.un.org/Treaties/t/rarotonga / 31.7.2013]

Space Daily, 2012. "Israel to test Arrow-3 anti-missile system", 2 March 2012. [Http://www.spacedaily.com/reports/Israel_to_test_Arrow-3_anti-missile_system_999.html / 31.7.2013]

Staar, Richard, Felix, 1991. *Foreign policies of the Soviet Union*, Hoover Press.

Strategic Arms Limitation Talks (SALT I). United States Department of State. [Http://www.state.gov/t/isn/5191.htm / 31.7.2013]

Strategic Arms Limitation Talks (SALT II). United States Department of State. [Http://www.state.gov/t/isn/5195.htm / 31.7.2013]

Strategic Arms Reduction Treaty (START). United States Department of State. [Http://www.state.gov/t/avc/trty/146007.htm / 31.7.2013]

Stubb, Elisabeth, 2012. *Rätt som argument. Leo Mechelin och finska frågan 1886–1912, Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk 189*. Doktorsavhandling . Finska Vetenskaps-Societeten.

Suvorov, Viktor, 2008. *The Chief Culprit – Stalin’s Grand Design to Start World War II*. Maryland, USA: Naval Institute Press, Annapolis.

Säteilyturvakeskus (STUK), 2012. *Suomalainen säteilymittausteknologia näkyvästi esillä ydinturvan huippukokouksessa Soulissa*, 27.3.2012. [Http://www.stuk.fi/stuk/tiedotteet/fi_FI/news_733/ / 31.7.2013]

The University of Queensland, Centre for Hypersonics. *Research Project HyShot*. [Http://www.uq.edu.au/hypersonics/?page=19501 / 31.7.2013]

Treaty of Versailles, 28 June 1919. [Http://www.firstworldwar.com/source/versailles.htm / 31.7.2013]

Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water (Partial Test-Ban Treaty, PTBT). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [Http://disarmament.un.org/treaties/t/test_ban]

Treaty Between the United States of America and the Russian Federation On Strategic Offensive Reductions (The Moscow Treaty). United States Department of State. [Http://www.state.gov/t/avc/trty/127129.htm#1 / 31.7.2013]

Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean (Treaty of Tlatelolco). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [Http://disarmament.un.org/treaties/t/tlatelolco / 31.7.2013]

Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [Http://disarmament.un.org/treaties/t/cfe/ 31.7.2013]

Treaty on a Nuclear-Weapon-Free Zone in Central Asia (Treaty of Semipalatinsk). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). [Http://disarmament.un.org/treaties/t/canwfz / 31.7.2013]

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (Outer Space Treaty). United Nations Office for Outer Space Affairs.
[[Http://www.unoosa.org/oosa/SpaceLaw/outerspt.html](http://www.unoosa.org/oosa/SpaceLaw/outerspt.html) / 31.7.2013]

Treaty on the Limitation of Underground Nuclear Weapon Tests (Threshold Test-Ban Treaty, TTBT). United States Department of State.
[[Http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/ttbt1.html](http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/ttbt1.html) / 31.7.2013]

The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT). [[Http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/infcirc140.pdf](http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/infcirc140.pdf) / 31.7.2013]

Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof (Seabed Treaty). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA).
[[Http://disarmament.un.org/treaties/t/sea_bed](http://disarmament.un.org/treaties/t/sea_bed). [[Http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1972/19720018](http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1972/19720018) / 31.7.2013]

Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon Free Zone (Treaty of Bangkok). United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA).
[[Http://disarmament.un.org/treaties/t/Bangkok](http://disarmament.un.org/treaties/t/Bangkok) / 31.7.2013]

Treaty on Underground Nuclear Explosions for Peaceful Purposes (Peaceful Nuclear Explosions Treaty, PNET). United States Department of State.
[[Http://www.state.gov/t/isn/5182.htm](http://www.state.gov/t/isn/5182.htm) / 31.7.2013]

UN Conference on Disarmament Annual Report, 2011.
[[Http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/636/26/PDF/G1163626.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/636/26/PDF/G1163626.pdf?OpenElement) / 31.7.2013]

United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA), 1978. *Final Document of the Tenth Special Session of the General Assembly*, 30 June 1978.
[[Http://www.un.org/disarmament/HomePage/SSOD/GA10thSpSes1rstSpSession%20Disarmament.pdf](http://www.un.org/disarmament/HomePage/SSOD/GA10thSpSes1rstSpSession%20Disarmament.pdf) / 31.7.2013]

United States Department of Energy, Nevada Operations Office, 2000. *United States Nuclear Tests – July 1945 through September 1992*. DOE/NV—209 REV-15, December 2000. [[Http://www.nv.doe.gov/library/publications/historical/DOENV_209_REV15.pdf](http://www.nv.doe.gov/library/publications/historical/DOENV_209_REV15.pdf) / 31.7.2013]

United States Department of State, Office of the Historian, 2013. *Milestones 1945-1952- The Acheson & Lilienthal and Baruch Plans, 1946*.
[[Http://history.state.gov/milestones/1945-1952/BaruchPlans](http://history.state.gov/milestones/1945-1952/BaruchPlans) / 31.7.2013]

United States Embassy, Moscow, 2007. *Joint U.S.–Russian statement on the Treaty on the Elimination of Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles at the 62nd Session of the UN General Assembly*, 25 October 2007.

[[Http://moscow.usembassy.gov/st_10252007.html](http://moscow.usembassy.gov/st_10252007.html) / 31.7.2013]

U.S. Department of State, Bureau of Arms Control, Verification and Compliance, 2013. *New START Treaty Aggregate Numbers of Strategic Offensive Arms*, Fact Sheet, 3 April 2013.

[[Http://www.state.gov/documents/organization/207232.pdf](http://www.state.gov/documents/organization/207232.pdf) / 31.7.2013]

USNO NAVSTAR, 2012. *Global Positioning System Information*.

[[Http://www.usno.navy.mil/USNO/time/gps/gps-info](http://www.usno.navy.mil/USNO/time/gps/gps-info) / 31.7.2013]

VERIFIN - Kemiällisen aseiden kielto- ja valvontainstituutti.

[[Http://www.helsinki.fi/verifin/VERIFIN/suomi/index.html](http://www.helsinki.fi/verifin/VERIFIN/suomi/index.html) / 31.7.2013]

Vienna Document 1994 of the Negotiations on Confidence- and Security-Building Measures. United States Department of State.

[[Http://www.state.gov/t/avc/trty/102586.htm](http://www.state.gov/t/avc/trty/102586.htm) / 31.7.2013]

Vienna Document 2011 of the Negotiations on Confidence- and Security-Building Measures. OSCE FSC.DOC/1/11-86597.

[[Http://www.osce.org/fsc/86597](http://www.osce.org/fsc/86597) / 31.7.2013]

The White House, Office of the Press Secretary, 2009. *Remarks by President Barack Obama*, Prague, Czech Republic, April 5, 2009.

[[Http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered](http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered) / 31.7.2013]

The White House, 2013. *Remarks by President Obama at the Brandenburg Gate – Berlin, Germany*, 19 June 2013. [[Http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/19/remarks-president-obama-brandenburg-gate-berlin-germany](http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/19/remarks-president-obama-brandenburg-gate-berlin-germany) / 31.7.2013]

Wolf, Amy. F, 2012. *Conventional Prompt Global Strike and Long-Range Ballistic Missiles: Background and Issues*. CRS Report for Congress, Congressional Research Service, February 13, 2012.

[[Http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/R41464.pdf](http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/R41464.pdf) / 31.7.2013].

Yale Law School, 2008. *The Laws of War*. The Avalon Project, Documents in Law, History and Diplomacy. Lillian Goldman Law Library.

[[Http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/lawwar.asp](http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/lawwar.asp) / 31.7.2013].

YLEISSOPIMUS valtioiden toimintaa johtavista periaatteista niiden tutkiessa ja käyttäessä ulkoavaruutta, siihen luettuna kuu ja muut taivaankappaleet (1967). *FINLEX*. [[Http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1967/19670057/19670057_2](http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1967/19670057/19670057_2) / 31.7.2013]

9.

SOTAAN VARAUTUMISESTA AKTIIVISEEN ASEVOIMAN KÄYTTÖÖN – LÄNSIMAINEN SODAN KUVA MUUTOKSESSA

Jyri Raitasalo

Tässä kirjoituksessa arvioidaan länsimaissa kylmän sodan jälkeisellä ajalla tapahtunutta asevoimien käytön kehitystä. Länsimaisella agendalla tässä kirjoituksessa viitataan erityisesti Natoon ja sen jäsenmaihin. Suomea tässä kirjoituksessa ei tarkastella, mutta on huomionarvoista, että yleisten länsimaisten kehityslinjojen voi arvioida vaikuttavan myös niihin keskusteluihin ja arvioihin, joita Suomessakin tehdään. Suomen jäsenyys Euroopan unionissa ja kiinteä yhteistyö Naton kumppanina ”siirtävät” osaltaan länsimaisessa sotilaskontekstissa syntyviä vaikutuksia myös suomalaiseen keskusteluun.

Kirjoitusta ohjaa hypoteesi siitä, että sotilasliiton piirissä jäsenmaiden välillä on varsin yhtenäinen ymmärrys vallitsevista sotilaallisista uhkista ja asevoimien käytön perusteista. Näin ollen Nato nähdään tässä kirjoituksessa poliittisena ja sotilaallisena järjestönä sekä myös kulttuurisena ”sateenvarjona” sotilaalliselle ajattelulle ja toiminnalle jäsenmaiden välisessä vuorovaikutuksessa.

Tämän artikkelin kirjoittamisen taustalla vaikuttaa länsimaisten asevoimien käytön aktiivisuuden lisääntyminen samalla kun kansainvälisten aseellisten konfliktien määrä on ollut laskussa kylmän sodan jälkeisellä ajalla. Inhimillisen turvallisuuden raportit mm. vuosina 2005 ja 2009–2010 totesivat, että kansainvälisten konfliktien lukumäärä on ollut laskussa 1960-luvun lopulta alkaen ja että aseellisten konfliktien vuoksi kuolleiden ihmisten lukumäärä on laskenut.

Warfare in the 21st century is far less deadly than it was half a century ago.¹

Since the Cold War ended some 20 years ago, there has been a major decline in the number of armed conflicts being waged around the world, with high-intensity conflicts dropping by almost 80 percent. Despite the obvious importance of this change, it has been largely ignored by the research community. ... The changes in the international security landscape over the past 60 years have been remarkable. In the 1950s there were on average between six and seven international conflicts being fought around the world each year; in the new millennium the average has been less than one. ... International conflict numbers – which here include wars of colonial liberation – have been dropping since the late 1960s.²

¹ Human Security Report (2005), s. 16

² Human Security Report (2009/2010), s. 19–21.

Aseellisten konfliktien lukumääräisen vähenemisen lisäksi yksi keskeinen kansainvälinen kehityslinja on 1980-luvun jälkeen ollut kansanmurhien määrän merkittävä lasku.³ Myös taistelukuolemien (battle deaths) määrä konflikteissa on laskenut.⁴ Kylmää sotaa on länsimaissa monesti arvioitu ydinpelotteeseen keskittyneenä ”sodattomana” aikakautena, vaikka itse asiassa kylmän sodan aikana kansainvälisessä järjestelmässä käytiin paljon enemmän sotia kuin tänään. Lisäksi nuo kylmän ajan aseelliset konfliktit aiheuttivat paljon tämän päivän konflikteja enemmän kuolemia. Tässä kirjoituksessa arvioidaan länsimaisen sotilaallisen aktiivisuuden lisääntymistä kylmän sodan jälkeisessä maailmassa, jossa konfliktien lukumäärä seurannaisvaikutuksineen on ollut laskussa.

9.1. Näkökulma

Sota vaikuttaa yksiselitteiseltä ja kiistattomalta käsitteeltä. Lähes jokaisella on käsitys ja mielipide siitä, mitä sota on. Yleisesti sodan olemukseen liitettäviä ominaisuuksia ovat tänä päivänä ainakin väkivaltapitoisuus, laajamittainen väkivallankäyttö ja käsitys valtioista sodankäynnin tärkeimpinä toimijoina.

Sodan käsite on kansainvälisessä järjestelmässä määrittyvä sosiaalinen fakta⁵, jolla ei ole olemassa yhtä oikeaa tai objektiivisesti määritettävissä olevaa sisältöä. Sota on siis poliittinen käsite. Sota-käsitteen poliittisuus merkitsee sitä, että sen sisällöstä käydään jatkuvasti kamppailua. Eri toimijat pyrkivät määrittelemään sodan niiden omista lähtökohdistaan ja niiden omia etuja palvelevalla tavalla. Mittavaa tavanomaista (konventionaalista) sotilaallista voimaa omaavalle suurvallalle on hyödyllistä käsittää sota pääasiassa valtiotoimijoiden välisenä symmetrisenä sotilaallisena kamppailuna. Jos heikompi vastapuoli käsittää sodan samalla tavalla, ovat seuraukset lähes automaattisesti suurvaltaosapuolta suosivia: suurempi sotilaallinen suorituskyky mahdollistaa sodan voittamisen, kun vastapuoli pelaa ”samaa peliä samoilla säännöillä” suurvaltaosapuolen kanssa. Toisaalta pienen sotilaallisen suorituskyvyn omaava valtio (tai muu toimija) pyrkii usein omien intressiensä ajamiseen käsittämällä sota tavalla, joka ei automaattisesti muodosta etua sotilaalliselle suurvallalle. Epäsymmetrinen sodankäynti, sissisodankäynti, kumouksellinen sodankäynti ja terrorismi ovat esimerkkejä mahdollisuuksista ja pyrkimyksistä sodankäynnin toimintamenetelmien kehittämiseen tavanomaisen sodan sääntöjä kyseenalaistamalla. Alivoimaisen sotilaallisen toimijan on lähes pakko innovoida sodankäynnin toteuttamistavoissa, jos se aikoo pärjätä laajamittaisen väkivallan käytössä suurvallalle. Paras tapa innovoida on ”muuttaa pelin sääntöjä” – toisin sanoen rikkoa niitä pelisääntöjä, joita vahvempi sodan osapuoli on valmistautunut käyttämään.

³ Human Security Report (2005), s. 16 “Genocides and other cases of mass murder increased steadily from the 1960s until the 1980s, but have since declined dramatically, notwithstanding the atrocities in Rwanda and the Balkans.”

⁴ Sama; Human Security Report (2009/2010).

⁵ Sosiaalisista faktoista, ks. Searle (1995).

Epäsymmetrisen sodankäynnin käsite on monitahoinen. Sillä voidaan tarkoittaa toisaalta sodan osapuolten välistä sotilaallisessa suorituskyvyssä olevaa epätasapainoa (toinen on sotilaallisesti vahvempi kuin toinen) tai toisaalta sodan kuvan välistä eroavaisuutta. Jälkimmäisellä tarkoitetaan sitä eroa sodan päämäärissä ja menetelmissä, jota edellisessä kappaleessa kuvattiin. Vaikka sotilaallisen suorituskyvyn mittaaminen tai laskeminen on mahdoton tehtävä, on kuitenkin mahdollista *arvioida* karkeasti eri valtioiden (ja mahdollisesti muiden toimijoiden) väliset suorituskykyerot. Näihin vaikuttavat sotamateriaalin määrä ja laatu, henkilöstö (mukaan lukien sotajoukkojen organisointitavat, koulutus-taso ja henki) sekä sodankäyntidoktriini (oppi, jonka mukaisesti suorituskykyä käytetään). Materiaalisesti alivoimainen toimija voi kompensoida alivoimaansa esimerkiksi kehittämällä doktriiniaan (esim. hyödyntämällä sissisodankäynnin ja terrorismin menetelmiä) ja henkilöstöä (esimerkiksi vaikuttamalla koulutus-tasoon, uhrivalmiuteen tai yhteishenkeen). Lisäksi sotamateriaalin lukumääräisiä puutteita on mahdollista kompensoida materiaalin laadulla – ja päinvastoin.

Tässä kirjoituksessa sodan kuvalla tarkoitetaan laajamittaisen asevoiman käyttöön liittyvien käsitysten varsin yhdenmukaista kokonaisuutta. Sodan kuva näin ollen on kuvaus niistä olettamuksista ja ajatuksista, jotka ohjaavat sotaan varautumista ja sodankäyntiä. Sodan kuva vastaa mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Mitkä ovat ne uhkakuvat, joita vastaan pitää valmistautua käyttämään asevoimaa?
- Mitkä ovat asevoimien tehtävät?
- Minkälaiset asevoimat tarvitaan uhkiin vastaamiseksi ja asevoimien tehtävien suorittamiseksi?

Tämän päivän käsityksemme sodasta – ainakin länsimaissa – ovat muokkautuneet usean vuosisadan aikana. Valtioiden merkittävä rooli sodankävijöinä, laajamittaisen väkivallan käyttö poliittisten päämäärien saavuttamiseksi sekä ratkaisutaistelujen tärkeä merkitys sodankäynnissä ovat luutuneet sodan olemuksen sedimentiksi ainakin 1600-luvulta alkaen.⁶ Luonnollisesti viimeisten vuosikymmenten kansainväliset tapahtumat ovat muokanneet käsityksiämme sodan olemuksesta. Kylmän sodan aikana kahden supervaltablokin varustautuminen laajamittaiseen sotaan ratkaisutaisteluineen vaikuttaa yhä tänäkin päivänä ajatuksiimme sodasta, vaikka kylmä sota julistettiin päättyneeksi jo 1990-luvun alussa. Myös 1950–1980 -luvuilla esillä ollut mahdollisuus laajamittaisen tavanomaisen sodan eskaloitumisesta ydinsodaksi vaikuttaa edelleen 2010-luvulla ajattelutapoihin sodan luonteesta ja sen ”oikeasta”⁷ olemuksesta.

Sodan olemukseen ja luonteeseen liittyvässä teoretisoinnissa ja keskustelussa onkin huomionarvoista, että luutuneet kollektiiviset käsitykset muuttuvat pääsääntöisesti varsin hitaasti. Kollektiiviset sosiaaliset faktat ovat luonteeltaan

⁶ Esim. Franzen (2002).

⁷ Tässä yhteydessä on huomattava, että tämä ”oikeana” pidetty sodan kuvaus on sidottava tiettyyn kulttuuripiiriin (tässä kirjoituksessa pääasiassa ns. länsimaat) ja tiettyyn aikaan (esim. kylmän sodan ajan sodan kuva). Eri kulttuuripiirissä ja/tai eri aikana yhteinen ymmärrys sodan kuvasta saa erilaisen määritelmän.

”tahmeita” – niitä on helpompi vahvistaa (reproduce) kuin muuttaa (transform). Tämä ”tahmeus” johtuu mm. siitä, että sodan kuva on rakentunut pitkän ajan kuluessa useiden toimijoiden vuorovaikutuksessa. Tämä vuorovaikutus on luonteeltaan käytännön toimintaa (esimerkiksi sota Kosovossa vuonna 1999) sekä niistä tehtyjä tulkintoja (esimerkiksi Kosovon sota: ”laiton interventio” tai ”legitiimi humanitaarinen interventio”). Koska yhteiset tulkintamme käytännön toiminnasta ovat aina enemmän tai vähemmän ristiriitaisia tai kiistanalaisia⁸, sodan kuvan määrittely tietyllä ajanhetkellä on aina jossakin määrin epämääräinen tai kiistanalainen. Sodan kuva onkin laaja – strategisen tason – näkökulma siitä, miten tietty toimijajoukko (esimerkiksi länsimaat) käsittelee sotaa ja siihen varautumista. Sodan kuvan voi arvioida olevan varsin pysyvä, vaikeasti muuttuva kollektiivisten ajatusten rakennelma. Tosin, on huomattava, että tiettyinä erityisinä hetkinä – niin sanottuina kansainvälisen järjestelmän murroskausina – avautuu mahdollisuus luutuneiden käsitysten muuttumiselle.⁹

Tämä kirjoitus sotaan liittyvien käsitysten muutoksesta nojaa hypoteesiin, että kylmän sodan päättyminen avasi ainakin länsimaissa mahdollisuuden – ja itse asiassa tarpeen – määrittellä sodan olemus uudella tavalla. Tämä tarve määrittellä sodan olemus uudella tavalla kumpusi yleisesti hyväksytyistä ajatuksesta, että kylmä sota oli ohi. Globalisoituvaa yhteistyövaraiseen turvallisuuteen perustuva maailmanjärjestys oli monen valtiomiehen mielessä, kun 1990-luvun alussa oli tarve määrittellä valtioiden käsityksiä kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän tulevaisuudesta. Laajamittainen mekanisoituihin joukkoihin perustuva sodankäynti ja mahdollisuus ydinsotaan ei tässä uudessa tilanteessa ollut enää ainoa looginen ajatus sodan ”uudesta” luonteesta. Sodan perinteinen käsite tuli kyseenalaistetuksi 1990-luvun alkuvuosina sitä mukaa, kun ajatus kansainvälisen järjestelmän uudesta toimintalogiikasta nostettiin esiin ja samalla yleisesti todettiin maailman siirtyneen kylmän sodan jälkeiseen aikaan.

Jo 1990-luvun alkupuoliskolla oli ilmeistä, että Neuvostoliiton ja Varsovan liiton kaaduttua paluuta kylmän sodan todellisuuteen ei olisi. Vanha globaali turvallisuuslogiikka oli selkeästi poissa. Ongelmallista tuon ajanjakson turvallisuuslogiikan määrittelylle oli se, ettei ”uutta” valmista korvaavaa logiikkaa ollut tarjolla. Parhaimmillaankin oli olemassa rinnakkaisia, erilaisia ja kilpailevia ehdotuksia tai määrittely-yrityksiä siitä, mikä logiikka tai säännöstö kuvaisi parhaiten uuden aikakauden globaalia turvallisuustodellisuutta. Kansainvälisen politiikan ja strategian tutkimuksen maailmasta nostettiin esille

⁸ Tällä tarkoitan sitä, että eri toimijoilla on saman sodan kuvan piirissäkin erilaisia painotuksia siitä, mitkä tekijät kussakin käytännön toiminnassa on syytä nostaa esille. Esimerkkinä käytetty Kosovon sota esimerkiksi oli Yhdysvalloissa osoitus sen Nato-liittolaisten vähäisestä operaatiokyvystä. Tämän lisäksi Kosovosta voi nostaa esille mm. tarpeen sotilaalliseen toimintaan ilman YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmaa, sodan laittoman luonteen kansainvälisen oikeuden näkökulmasta tai Naton onnistumisen liittokuntana sodankäynnissä Euroopassa.

⁹ Sodan kuvasta ja sen muutoksesta sekä pysyvyydestä, ks. esim. Raitasalo (2005); Raitasalo (2008).

mm. ajatukset ”sivilisaatioiden yhteentörmäyksestä”¹⁰ ja ”historian lopusta”¹¹, jotka varsin eri lähtökohdista ja toisistaan poikkeavin painoituksin kuvasivat 1990-luvun alussa kehityssykyäksen saanutta uutta kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän luonnetta. Vastaavalla tavalla kansainvälisen politiikan käytännön toimijoiden – valtiomiesten – esittäminä tuotiin esille ajatukset ”uudesta maailmanjärjestyksestä”¹² ja kehittyneiden valtioiden velvollisuudesta puuttua kansainvälisiin kriiseihin sotilaallista voimaa käyttämällä¹³ – myös niissä tilanteissa, joissa kyseisellä kriisillä ei ole suoria turvallisuusvaikutuksia näille kehittyneille valtioille.

1990-luvun alku oli kansainvälisen politiikan käytännön toimijoille – valtioille ja erityisesti niiden edustajille – haasteellista aikaa. Valtiot toteuttavat päivittäin lukuisten virkamiesten, sotilaiden ja muiden toimijoiden välityksellä turvallisuus- ja puolustuspoliittista linjaansa. Näihin käytännön toimiin käytetään globaalisti tuhansia miljardeja euroja vuosittain. Tämä toiminta ei pääty siinäkään tilanteessa, että yleisesti todetaan maailman ”pelisääntöjen” muuttuneen. Toisin sanoen, kylmän sodan jälkeenkin valtioiden tuli määrittää diplomaateilleen, sotilaille ja muulle laajalle virkamieskunnalleen poliittinen ohjaus turvallisuuspäämääristä sekä sopivista keinoista näihin turvallisuuspäämääriin pääsemiseksi. Toisaalta on huomioitava se, ettei yksipuolinen toimintatapojen muutos murroskauden aikana ole helppoa. Kansainvälisessä järjestelmässä ei koskaan ole täyttä varmuutta toisten ”pelaajien” todellisista aikomuksista. Kansainvälisen järjestelmän anarkinen luonne tarkoittaa sitä, että turvallisuus- ja puolustuskoneistonsa suorituskykyä yksipuolisesti leikkaava toimija saattaa asettaa itsensä suurelle vaaralle alttiiksi. Muut toimijat saattavat yhteistyön retoriikan varjossa valmistautua toimimaan laajamittaista väkivaltaa käyttäen tällaista ”hyväuskoista” toimijaa vastaan.

Kylmän sodan lopun dilemma on siis lyhyesti sanottuna se, että yleisesti tunnustettiin tarve määritellä yhdessä kansainvälisen turvallisuusjärjestelmän uusi luonne ja keskeiset uudet toimintatavat, mutta yhdenkään toimijan etu ei ollut pienentää yksipuolisesti turvallisuus- ja puolustusasioihin ositettuja resursseja tai vähentää asevoimien toimintavalmiutta. Valmistuutta mallia kylmän sodan jälkeisen ajan turvallisuuslogiikasta ei ollut – eikä kansainvälistä konsensusta näin mittavasta ja merkittävästä asiakokonaisuudesta ole helppoa rakentaa lyhyessä ajassa.

¹⁰ Huntington (1993). ”It is my hypothesis that the fundamental source of conflict in this new world will not be primarily ideological or primarily economic. The great divisions among humankind and the dominating source of conflict will be cultural.”

¹¹ Fukuyama (1990).

¹² Bush (1991). ”What is at stake is more than one small country, it is a big idea—a new world order, where diverse nations are drawn together in common cause to achieve the universal aspirations of mankind: peace and security, freedom, and the rule of law. Such is a world worthy of our struggle, and worthy of our children's future.”

¹³ Esim. *An Agenda for Peace - Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping* (1992).

9.2. Kamppailu sodan olemuksesta

Konstruktivistinen strategian tutkimus lähtee siitä olettamuksesta, etteivät kansainvälisessä järjestelmässä vallitsevat ns. ”lainalaisuudet” tai käsitykset ole pysyviä. Kaikki järjestelmätason käsitteet ja käsitykset (esim. sota) ovat luonteeltaan intersubjektiivisiä – ne vakiintuvat tai muuttuvat toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa. Tämä vuorovaikutus voi olla luonteeltaan käytännön toimintaa (esim. laajamittainen väkivallankäyttö) tai diskursiivista (esitetään jokin asia sotana). Jos kaikki keskeiset toimijat – tai merkittävä osa näistä toimijoista – ymmärtävät käsityksen tai käsitteen samalla tavalla, voidaan sen arvioida olevan vahva. Vastaavasti kiistanalaisen käsityksen tai käsitteen voi sanoa olevan heikko – toisin sanoen viittaamalla tai vetoamalla siihen ei ole mahdollista vaikuttaa laajaa yleisöä.

Kylmän sodan aikana sotaan liittyvät käsitykset olivat varsin samansuuntaisia keskeisinä pidettyjen valtiotoimijoiden välillä. Sota merkitsi lähes kaikille valtioille samaa asiaa – laajamittaisia suurten tavanomaisten asevoimien välisiä taisteluja, jotka päättyisivät ratkaisutaisteluissa saavutetun menestyksen avulla. Ydinsota oli todellinen mahdollisuus – sen syttymistä vahingossa pidettiin mahdollisena, samoin kuin ydinsodan käynnistämistä rationaalisen poliittisen harkinnan tuloksena. Lisäksi valtiosuvereenisuuden ja interventiokiellon periaatteet kuuluivat intersubjektiiviseen sotakäsitykseen.

Kylmän sodan aikana käydyistä laajamittaisen väkivallankäytön tilanteista pääosa oli muita kuin valtioiden välisiä ”perinteisiä” sotia. Vuosittain käynnissä olevien sisällissotien lukumäärä kasvoi lähestulkoon koko kylmän sodan ajan, saavuttaen huippunsa 1980–1990 -lukujen vaihteessa. Tästä huolimatta valtiot varautuivat tuleviin sotiin nimenomaisesti vallinneen suurvaltakeskeisen valtioperustaisen sotakäsityksen mukaisesti. Sisällissodat olivatkin kehittyneissä maissa sodan kuvan marginaalissa koko kylmän sodan ajan, vaikka niitä oli jatkuvasti käynnissä – pääosan kylmän sodan ajasta useita kymmeniä vuodessa. Kylmän sodan aikana sisällissotia kutsuttiin tuon ajan sodan kuvan mukaisesti varsin osuvasti mm. ”matalan intensiteetin konflikteiksi” (Low Intensity Conflict, LIC).

1990-luvun alusta lähtien kehittyneiden maiden sodan kuva alkoi ”hajautua”. Koska maailmassa oli jäljellä enää yksi supervaltta, Yhdysvallat, oli supervaltojen välisen sodan mahdollisuus poistunut. Venäjän poliittinen ja taloudellinen alennustila 1990-luvulla, sekä sen sitoutuminen sotiin Tsetseniassa, merkitsi sotilaalliselta kannalta sitä, ettei Venäjän katsottu muodostavan Neuvostoliiton kaltaista uhkaa länsimaille. Myös 1990-luvun alussa vallinnut kylmän sodan päättymisen ”euforia” vaikutti siihen, miten Venäjän johtoon länsimaisissa suhtauduttiin: entisestä vihollisesta haluttiin kovasti uusi partneri.

Supervalta sodan mahdollisuuden nopeasti lähes kadottua sen tilalle länsimaisessa sodan kuvassa nousivat – tai nostettiin – alueelliset sodat, alueellisesti merkittävien valtioiden väliset sodat. Irakin hyökkäys Kuwaitiin vuonna 1990 tuotti empiiristä materiaalia tällaisen sodan kuvan puolestapuhujille. Tämän lisäksi – vähitellen 1990-luvun edetessä – valtioiden sisäiset sodat nousivat kehittyneiden maiden sotakäsityksissä entistä keskeisempään asemaan.

Operaatio Aavikkomyrskyn (Desert Storm) jälkeiset tapahtumat Irakissa (1991), Somalia, Ruanda ja Jugoslavia nostivat valtioiden sisäiset sodat kylmän sodan jälkeisen sodan kuvan ytimeen. Tänä on varsin paradoksaalista, koska samalla kun sisällissodat nousivat kehittyneiden maiden sodan kuvan ytimeen, näiden sotien lukumäärä ja niiden aiheuttamat kuolemat maailmassa vähenivät. Tätä paradoksia selittää kylmän sodan ajan sodan kuvan hajautuminen ja tarve määrittää uudelleen kuvaus nykypäivän ja tulevaisuuden sodista. Alueellisesti merkittävien valtioiden väliset sodat ja kehittymättömien valtioiden sisällissodat olivat ainoita potentiaalisia kandidaatteja arvioitaessa tulevia sotia 1990-luvun kuluessa.

9.3. Teknologiapainotteinen kriisinhallintatraditio

1990-luvun kuluessa vähitellen uudelleenmäärittyvän sodan kuvan yhtenä osatekijänä vaikutti alueellisten sotien ja sisällissotien lisäksi kehittyneiden maiden halu kyetä puuttumaan erilaisiin kriiseihin globaalisti. Kun uhka kansalliselle olemassaololle oli kylmän sodan päättymisen myötä monien valtioiden kohdalla poistunut kokonaan, oli niiden kehitettävä uusi logiikka asevoimiensa ylläpitämiseksi ja käyttämiseksi. Ilman tällaista uutta logiikkaa monen maan asevoimia olisi jouduttu leikkaamaan merkittävästi 1990-luvulta alkaen.¹⁴ Lisäksi sotilasliitto Nato olisi menettänyt olemassaolonsa oikeutuksen, ellei sodan kuvaa olisi uudistettu – ja laajennettu – sen jäsenmaiden piirissä. Yksi keskeinen strateginen diskurssi länsimaissa 1990-luvulla olikin Naton tulevaisuus – uudistuminen vai hajoaminen vanhan uhkan poistuttua.

1990-luvun puolivälissä päädyttiin länsimaissa arvioon, että globalisoituvassa maailmassa kriisejä ilmaantuu jatkuvasti. Kriisiytyvä maailma mahdollisti läntisten asevoimien uuden kehittämislogiikan synnyn, kun samanaikaisesti kylmän sodan päättymisen jälkeen keskustelu globalisaatiosta ja keskinäisriippuvuudesta virisi nopeasti. Kaukaiset kriisit nähtiin kansainvälisen vakauden uhkana, ja vakaus puolestaan olisi edellytys globaalien talouskasvun ja hyvinvoinnin ylläpitämiseksi. Länsimaissa hyväksyttiin vähitellen 1990-luvun kuluessa asevoimien käyttö sotilaallisen kriisinhallinnan¹⁵ tehtävissä. Länsimaisen kriisinhallintatradition kehittymiseen osalta voidaan puhua eräänlaisesta kansainvälisen vakauden aseellisesta manageroinnista samalla kun perusteita entistä aktiivisemmalle asevoiman käytölle haettiin ihmisoikeuksien loukkauksista ja muista julmuuksista kehittymättömissä maissa.

Länsimaisen kriisinhallintatradition esiinnousu ei ollut itsestään selvä tai peruuttamaton tapahtumaketju. Keskeistä oli, minkälaisia oppeja (eli tulkinto-

¹⁴ On huomionarvoista, että monissa maissa asevoimien vahvuutta ja puolustusbudjetteja leikattiin 1990-luvun alkupuoliskolla. Esimerkiksi kylmän sodan jälkeen (itse asiassa vuodesta 1987 alkaen) maailman sotilasmenot laskivat aina vuoteen 1998 saakka, jonka jälkeen ne ovat kääntyneet nousuun. Ks. esim. SIPRI Yearbook (2002).

¹⁵ 1990-luvulla ”ilmaantuivat” läntiseen strategiseen keskusteluun mm. seuraavat käsitteet: ”rauhanoperaatiot”, ”kriisinhallintaoperaatiot”, ”humanitaariset interventiot” ja ”rauhanpakottamisoperaatiot”.

ja) sekä onnistuneista että epäonnistuneista kriisinhallintaoperaatioista (tai -sodista) vedettiin. Vaikka varovaisuus asevoiman käyttöön lisääntyi Somalian kriisinhallintaoperaatioiden päätyttyä epäonnistumiseen ennen 1990-luvun puoliväliä, vedettiin niistä yhtenä opetuksena kuitenkin tarve kyetä tehokkaasti puuttumaan sekä syntymässä että käynnissä oleviin kriiseihin laajalla toiminta-alueella oman alueen tai maanosan ulkopuolella.

Monissa maissa kylmän sodan asevoimat oli tarkoitettu laajojen hyökkäysten tekemiseen ja niiden torjuntaan. Pääosin puolustukselliset operaatiot oli suunniteltu toimeenpantavan omalla alueella tai sen välittömässä läheisyydessä. Jatkuvassa valmiudessa oli miljoonia sotilaita – niin Natolla kuin Varsovan liitollakin. Pääosaa näistä mittavista panssaroiduista ja mekanisoiduista asevoimista ei ollut suunniteltu nopeisiin siirtoihin pitkien matkojen päähän. 1990-luvulla hyväksytyksi muodostunut uusi sodan kuva kaukaisista kriiseistä ja tarpeesta puuttua niihin nopeasti asetti siis kylmän sodan ajalta ”perityille” asevoimille muutospainetta. Nopea käytettävyyys ja strateginen liikkuvuus tulivat entistä tärkeimmiksi. Naton pääsihteerin George Robertsonin argumentoi voimakkaasti vuonna 2003:

Europe and Canada have 1.4 million regular soldiers under arms, and another million or so reserves. But they only have 55,000 deployed in the field, and still maintain that they are overstretched. I put it bluntly, the overwhelming part of the 1.4 million soldiers are useless for the kind of missions we are mounting today.¹⁶

1990-luvulta alkaen sotilaallisen pelotteen (deterrence) ja kriisien ennaltaehkäisyn tilalle kehittyi – tai käytännön toiminnan seurauksena kehitettiin – tarve käyttää sotilaallista voimaa aktiivisesti operaatioissa yhä laajemmalla maantieteellisellä alueella. Tämä kehityskulku oli erityisen merkittävä pienille valtioille, koska sotilaallisen voiman käyttö ei kuulunut niiden ”strategiseen kulttuuriin” kylmän sodan aikana. Samaa ei voi sanoa suurvalloista, jotka ovat vuosikymmeniä – ja itse asiassa vuosisatoja – olleet valmiita käyttämään, ja ovat käyttäneet, sotilaallista voimaa aktiivisesti omien intressiensä saavuttamiseksi.

Koska kaukaiset yllättävät kriisit eivät koskettaneet kehittyneiden maiden turvallisuutta tai kansalaisia välittömästi, oli näissä maissa kyettävä kehittämään sellaisia sodankäyntivälineitä ja -menetelmiä, joiden avulla omat sotilaat kyettäisiin suojaamaan mahdollisimman hyvin. Yhdysvaltavetoinen ajatus korkean teknologian sodankäyntiä mullistavasta vaikutuksesta muodosti hyvän perustan, jonka varaan kehittyvä länsimaisen sotilaallisen kriisinhallintatradition rakentaminen oli mahdollista.

Välittömästi kylmän sodan päättymisen jälkeen käydyin Persianlahden sodan seurauksena Yhdysvalloissa nostettiin esille ajatus sodankäynnin vallankumouksesta (Revolution in Military Affairs, RMA). Nopeasti kehittyvän ajatusrakennelman mukaan informaatioteknologian hyödyntäminen ase- ja johtamisjärjestelmissä mullistaa sodankäynnin olemuksen. Tuolloin Yhdysvalloissa yhtenä mahdollisuutena nähtiin pieni määrä (verrattuna kylmän sodan ajan

¹⁶ Robertson (2003).

massa-armeijojen kalustomääriin) erittäin suorituskykyisiä järjestelmiä, joiden avulla olisi mahdollista dominoida muita vastustajia taistelukentällä. Akateemisesta keskustelusta virisi USA:ssa nopeasti turvallisuus- ja puolustuspoliittinen visio, jota 1990-luvun loppuun mennessä pidettiin lähestulkoon itsestään selvänä ja todellisuutta objektiivisesti kuvaavana tosiasiana.¹⁷

Yksi RMA-vision kanssa kehittynyt ajatusrakennelmista koski asevoimien perinpohjaista muuttamista – ottaen huomioon uusien sotilasjärjestelmien kehittyvät suorituskyvyt. Asevoimien transformaatiosta tuli se iskusana, jonka varassa Yhdysvalloissa päätettiin edetä asevoimien toimintalogiikan muuttamiseksi kylmän sodan jälkeiseen aikaan sopivaksi.¹⁸ Yhdessä ajatukset sodankäynnin vallankumouksesta ja asevoimien transformaatiosta merkitsivät pienempiä, tehokkaampia ja käytettävämpiä asevoimia suhteessa kylmän sodan ajalta perittyihin massa-armeijoihin. Teknologiaavetoisesta asevoimien transformaatiosta tuli Yhdysvaltojen asevoimien kehittämislogiikan ohella myös kansainvälinen ”vientituote”, koska liittolaiset oli saatava noudattamaan samaa toimintamallia yhteensopivuuden ja yhteistoimintakyvyn ylläpitämiseksi.¹⁹ Ja kuten kehitys 1990-luvun jälkeen on osoittanut, on monilla länsimailla ollut suuria vaikeuksia toteuttaa RMA-transformaatio -perustaista asevoimien muutosta. Tämä on johtunut mm. asevoimille osoitettujen määrärahojen riittämättömyydestä suhteessa kalliiseen korkeaan teknologiaan nojaavaan muutokseen.

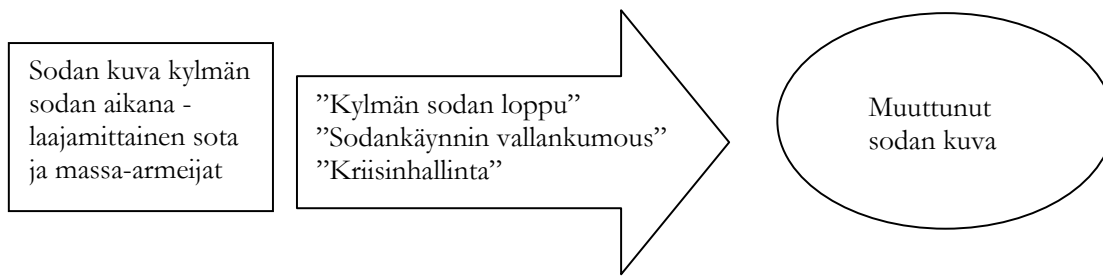
Kun länsimaiden turvallisuuspoliittinen analyysi keskittyi painottamaan sotilaallisen kriisinhallinnan kykyjen tärkeyttä 1990-luvulla, oli tarjolla näin ollen valmis konsepti ”oikeanlaisten asevoimien kehittämiseksi”. RMA-teesin mukaisesti transformoidut asevoimat näyttäytyivät sopivilta kaukana omalta alueelta toteutettavien operaatioiden toimeenpanoon. Olihan tarve siirtää sotilaallista suorituskykyä pitkien matkojen päähän nopeasti. Kankeat kylmän sodan divisioonarakenteiset massa-armeijat eivät näyttäytyneet tähän tehtävään sopivilta. Transformoidut asevoimat mahdollistivat myös joukkojen omasuojan (force protection) lisäämisen, mikä oli ehdoton edellytys kaukooperaatioille, joilla ei ollut suoranaista yhteyttä valtioiden omiin välittömiin turvallisuuspäämääriin. Omien sotilaiden kuolema ”kaukaisilla kentillä” ei ollut poliittisesti mahdollista – ainakaan niissä operaatioissa, joissa sotilasoperaation toteuttamisesta valtiolle koitua hyöty ei ollut suoranaisesti osoitettavissa.

Tultaessa 2000-luvulle oltiin länsimaissa siis tilanteessa, jossa pyrittiin ymmärtämään kansainvälisen turvallisuusympäristön uutta luonnetta ja haluttiin kehittää asevoimia uuteen turvallisuusympäristöön sopiviksi. Kuva 1 esittää yksinkertaistetussa muodossa länsimaiseen sodan kuvaan kylmän sodan jälkeisellä vuosikymmenellä vaikuttaneita tekijöitä.

¹⁷ RMA-keskustelun kehityslinjoista, ks. esim. Raitasalo (2005).

¹⁸ Esim. Annual Report to the President and Congress by Secretary of Defense, William Cohen (2000), luku 11.

¹⁹ Esim. Bush (2002).

Kuva 1: Länsimaisen sodan kuvan muutos 1990-luvulla.

Länsimaisen sodan kuvan muutos yllämainitulla ajanjaksolla ilmeni muutos-paineina kansainväliselle asevoiman käyttöä koskevalle normistolle. Valtiosu-vereenisuus ja interventiokiello ovat vuosisatojen aikana sedimentoituneita keskeisiä kansainvälisen järjestelmän normeja. Lisääntyvä kollektiivinen asevoiman käyttö ja puuttuminen valtioiden sisäisiin asioihin asevoimaa käyttä-mällä rapauttivat sekä valtiosuvereenisuutta että interventiokiellon ehdotto-muutta. Länsimaat kokivatkin 1990-luvun edetessä, että uusi turvallisuustilan-ne edellyttää uudenlaista normistoa – tai ainakin vanhan normiston sisällön uudelleentulkintaa. YK-järjestelmän piirissä esitetyt ajatukset ”an Agenda for Peace”²⁰ ja ”Responsibility to Protect”²¹ kuvastavat selkeästi sitä, miten pää-asiassa länsimaisen kriisinhallintatradition asteittainen kehittyminen johti pyr-kimyksiin määrittellä valtioiden yhteisesti hyväksymät kansainväliset asevoiman käytön säännöt uudella tavalla.

1990-luvulla alkoi siis kehitys, jonka seurauksena sotilaallisen voiman käy-tön kynnys kansainvälisissä suhteissa on madaltunut. Tämä kehitys ei ole ollut lineaarinen, eikä se ole perustunut selkeään tavoitteelliseen pitkän aikavälin toimintalinjaan tai politiikkaan. Pikemminkin kyseessä on ollut askel askeleelta etenevä prosessi, jonka lopputuloksesta ei ole ollut varmuutta etukäteen. Val-tiot – pääasiassa länsimaat Yhdysvaltojen johtamana – ovat reagoineet ”uu-den” kansainvälisen järjestelmän ”uusiin” uhkiin uusilla keinoilla ja ovat näin ollen teoillaan muuttaneet tapaa arvioita kansainvälisen turvallisuusjärjestel-män uhkia ja niihin sopivia toimintamenetelmiä. Jälkeenpäin tarkasteltuna 1990-luvun alussa alkanut reagointi erilaisiin kriiseihin länsimaisella kriisinhallintatraditiolla on näin ollen tulkittavissa kansainvälisen turvallisuusjärjestel-män ja asevoiman käytön sääntöjen uudelleenmäärittelyprosessina.

9.4. Terrorismin sotilaallinen torjunta kriisinhallintatradition loogisena jatkeena

Kun terroristit iskivät Yhdysvalloissa syyskuun yhdentenätoista päivänä vuon-na 2001, oli länsimaissa asevoiman käytön sääntöjen uudelleenmäärittely ollut käynnissä noin vuosikymmenen ajan. Tämä prosessi oli edennyt pääosin varsin

²⁰ Esim. United Nations (1992); Konisky (1998) ”International security is increasingly con-sidered to have a broader scope than was the case when the protection of national bounda-ries from external aggression was its focus.”

²¹ Ks. esim. The Responsibility to Protect (2001).

”hitaasti” – tapauskohtaisena harkintana eteen tulleeseen kriisiin tai laajamittaiseen ihmisoikeusloukkaukseen länsimaiden oman alueen ulkopuolella. Kriisinhallintaoperaatio toisensa jälkeen jätti jälkensä kollektiiviseen länsimaiseen tulkintaan turvallisuusympäristön luonteesta sekä asevoimien sopivasta ja tehokkaasta käytöstä uusien kriisien ratkaisemiseksi.

11.9.2001 muodostui länsimaisen asevoimien käytön uudelleenmäärittelyprosessin symboliseksi taitekohdaksi. Tuolloin ilman selkeää yhteistä länsimaista päämäärää tapahtunut reagointi erilaisiin kansainvälisiin turvallisuuspoliittisiin tapahtumiin muuttui Yhdysvaltajohtoiseksi määrätietoiseksi toiminnaksi sodankäynnin sääntöjen ekplisiittiseksi muuttamiseksi. Laajemmin ymmärrettynä presidentti George W. Bushin julistama terrorismin vastainen sota²² (Global War on Terror, GWOT) ei ollut ainoastaan sodankäynnin perusteiden muuttamiseen tähtäävä aloite. Sen tarkoituksena oli muokata Yhdysvaltojen sisäistä normistoa koskien turvallisuusviranomaisten toimintaa yhteiskunnissa sekä kansainvälisen järjestelmän säännöstöä laajemmin, ottaen huomioon mm. valtioiden välisen yhteistyön järjestelyjä terrorismin torjumiseksi ja terroristien saaman tuen vähentämiseksi. Yhtä kaikki, Bushin hallinnon määrittelemä terrorismin vastainen sota koski merkittävältä osiltaan asevoiman käytön toimintalogiikkaa kansainvälisesti.

Yksi keskeinen muutos Yhdysvaltojen asevoimien käytön periaatteissa 11.9.2001 jälkeen oli julistuksellinen siirtymä sotilaalliseen unilateralismiin – vaikka tämä lähtökohta on ollut periaatteellisena mahdollisuutena Yhdysvalloilla aikaisemminkin.²³ Samalla asevoiman käytön lähtökohdaksi julistettiin patoamisen ja pelotteen sijaan ennaltaehkäisevä toiminta (preventive use of force). Tavoitteena on ollut saada mahdollisimman laaja liittokunta – länsimaista ja maailmalta laajemminkin – Yhdysvalloissa tehtävän uhkamäärittelyn ja sitä tukevien sotilasoperaatioiden tueksi. Sodat Afganistanissa (2001 alkaen) ja Irakissa (2003 alkaen) ovat olleet suurimmat sotilasoperaatiot ”ideologisena sateenvarjona” toimineelle terrorismin vastaiselle sodalle.²⁴

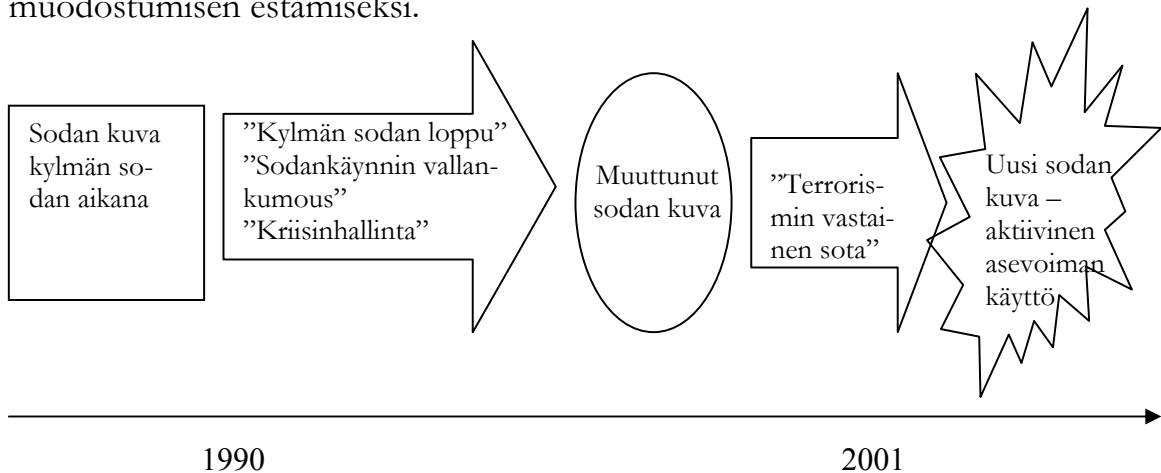
Vahva sotilaallinen vastaus Yhdysvaltoihin kohdistuneiden terrorismikosten jälkeen on ymmärrettävissä monen tekijän yhteisvaikutuksena. Ensinnäkin, Yhdysvallat on ollut koko kylmän sodan jälkeisen kauden ajan selkeästi maailman voimakkain sotilasvalta. Toiseksi, Yhdysvaltojen toimintaarsenaaliin on suurvalloille tyypilliseen tapaan kuulunut asevoiman käyttö omien intressien saavuttamiseksi jo vuosikymmenten ajan. Kolmanneksi, terroristiskut Yhdysvalloissa olivat mittaluokaltaan niin suuria, että ne edellyttivät selkeää ja määrätietoista vastaiskua terrorismia vastaan. Sotilaallinen toiminta on yksi mahdollinen keino osoittaa uhkan vakavuutta ja päättäväisyyttä tätä uhkaa torjuttaessa. Neljänneksi, Yhdysvalloissa oli vuoden 2001 alussa tapahtunut

²² Bush (2001), s. 1347–1351. ”On September 11th, enemies of freedom committed an act of war against our country. ... Our war on terror begins with Al Qaida, but it does not end there. It will not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped and defeated.”

²³ Yhdysvaltojen johdon taipumuksesta sotilaallisten ratkaisujen suosimiseen, ks. esim. Downes (2010).

²⁴ Esim. Raitasalo (2008), s. 189–213.

hallinnonvaihdos. George W. Bushin hallinnon uuskonservatiivinen siipi koki terrori-iskujen jälkeisen tilanteen mahdollisuutena Yhdysvaltojen johtoaseman selkeämpään määrittelyyn kansainvälisesti. Ja viidenneksi, 1990-luvulla kehkeytnyt länsimainen sotilaallinen kriisinhallintatraditio oli asteittain muuttanut sotilaallisen voiman käytön säännöstöä ja madaltanut kynnyksiä turvautua sotilaallisiin keinoihin turvallisuuspäämäärien saavuttamiseksi. Jos monet länsimaat olivat 1990-luvun lopulla valmiita sotaan ilman Yhdistyneiden Kansakuntien turvallisuusneuvoston päätöslauseelman tukea humanitaarisen kriisin ratkaisemiseksi (Kosovo 1999), näyttäytyi ”9/11-jälkeisenä aikana” mahdolliselta käynnistää sota terrorismin uhkan poistamiseksi tai potentiaalisen uhkan muodostumisen estämiseksi.

Kuva 2: Länsimaisen sodan kuvan muutos kylmän sodan jälkeen.

Terrorismin vastaisen sodan julistamisen aikoihin länsimainen sotilaallisen kriisinhallinnan traditio oli muuttanut ainakin osittain – poikkeuksen säännöksi. Toisin sanoen, perinteinen interventiokiello ja valtiosuvereniteetin kunnioitus olivat menettäneet asemansa suhteessa uusiin sääntöihin koskien ulkopuolisten valtioiden oikeutta hyökätä maahan sen sisäisten asioiden johdosta. Laajamittaiset ihmisoikeusloukkaukset muodostuivat 1990-luvun kuluessa oikeutetuksi perusteeksi käyttää sotilaallista voimaa toista valtiota vastaan tai sen alueella.

Yhdessä sotilaallisen kriisinhallinnan oikeuttavan poliittisen retoriikan kanssa terrorismin vastaisen sodan retoriikalla on pyritty vaikuttamaan kansainvälisen normiston sisältöön ja asevoiman käytön legitimeihin perusteluihin ja oikeudellisiin perusteisiin.²⁵ Kun retoriikkaan on yhdistynyt asevoiman käyttö – tai arkisemmin sanottuna sodankäynti – ovat kansainvälisen järjestelmän sodankäyntiä koskevat intersubjektiviiset tulkinnat olleet muutoksen kohteena sekä diskursiivisesti että käytännön toiminnan osalta.²⁶

²⁵ International Coalition for the Responsibility to Protect (2012) “The Responsibility to Protect (“RtoP” or “R2P”) is a new international security and human rights norm to address the international community’s failure to prevent and stop genocides, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity.”

²⁶ Vrt. Neumann (2002).

9.5. Lopuksi – länsimaisten asevoimien aktiivinen käyttö kylmän sodan jälkeen

Kylmän sodan päättyessä kyseenalaistui vuosikymmeniä vahvistunut supervaltablokkien väliseen sotaan keskittynyt sodan kuva. Oman alueen puolustamiseksi toteutettavien laajamittaisten valtiotoimijoiden välisten sotilasoperaatioiden ja ratkaisutaistelujen sijaan 1990-luvulta alkaen länsimainen sodan kuva on siirtynyt kohti pienempiä²⁷ ja oman alueen ulkopuolella toteutettavia sotilasoperaatioita, joilla ei ole selkeää yhteyttä kansallisen turvallisuuden ja oman alueen puolustamisen lähtökohtiin. 1990-luvulta alkaen sotilaallinen kriisinhallinta ja 2000-luvulta alkaen terrorismin vastainen sotilaallinen toiminta ovat yhdessä muokanneet länsimaista näkökulmaa asevoiman käytöstä ja niistä kansainvälisen järjestelmän säännöistä, jotka koskevat valtioiden mahdollisuuksia käyttää aseellista voimaa toisten valtioiden alueella.

Terrorismin vastaisen sodan vaikutuksia kansainvälisiin asevoimien käytön periaatteisiin ja länsimaiseen sodan kuvaan alkoivat vuoden 2003 jälkeen heikentää Irakin ja Afganistanin sotien epäonnistumiset. 2000-luvulla kävi jälleen kerran selväksi, etteivät sotilaalliset keinot välttämättä tuo kustannustehokkaita ratkaisuja poliittisiin kriiseihin. Yhdysvalloissa terrorismin vastaisen sodan toimeenpanon logiikka alkoikin muuttua jo George W. Bushin toisen hallinnon aikana. Barack Obaman noustua presidentiksi alkoi maassa vielä voimakkaampi vetäytyminen ennaltaehkäisevän sodankäynnin opista – tai ainakin käynnissä olleista laajoista sotilasoperaatioista. Myös jo yli vuosikymmenen kestänyt laajamittainen sotilaallinen toiminta Afganistanissa on ollut omiaan hillitsemään uusien ”kriisinhallintasotien” käynnistämistä.

Kun 15 vuotta oli kulunut kylmän sodan päättymisestä, oli useiden kansainvälisen järjestelmän kriisien ja länsimaiden toteuttamien uudenlaisten sotilasoperaatioiden seurauksena monissa maissa siirrytty asevoimien uskottavan toimintakyvyn arviointiin painottamalla mm. seuraavia tekijöitä:

- kyky ylläpitää joukkoja korkeassa valmiudessa
- kyky lähettää korkeassa valmiudessa olevia joukkoja operaatioon kauas omalta alueelta sekä kyky ylläpitää näitä joukkoja ko. operaatioissa
- joukkojen (teknisen) verkottumisen aste ja niiden varustaminen korkean teknologian materiaalilla (erityisesti kyvystä käyttää täsmäaseita²⁸ on muodostunut yksi selkeä ”uuden” sotilaallisen suorituskyvyn mittari)
- yhteistoimintakyky muiden maiden kanssa sotilasoperaatioissa sekä

²⁷ ”Pieni” on suhteellinen käsite myös sotilasoperaatioita arvioitaessa. Sekä Irakissa että Afganistanissa on käytetty yli 100 000 sotilaan vahvuista joukkoa tehtävien toteuttamiseksi. Näitä operaatioita voi arvioida ”pienemmäksi” suhteessa kylmän sodan ajan sodan kuvaan, jolloin näkökulmana oli liittokuntien miljoona-armeijoiden yhteenotto.

²⁸ On huomionarvoista, että kyky käyttää täsmäaseita käsittää ko. aseiden (esim. ohjautuvat pommit, ohjukset) omistamisen lisäksi kyvyn taistelukentän valvontaan ja tiedusteluun sekä maalittamiseen. Myös täsmäaseiden käytön mahdollistavat huolto- ja kunnossapitotoiminnot ovat olennainen osa kyvystä käyttää täsmäaseita.

- kyky ylläpitää jatkuva toimintavalmius operaatioissa olevalla joukolla (ml. kyky nk. ”aikakriittisten maalien” tuhoamiseen)

Huolimatta terrorismin vastaisen sotilaallisen toiminnan tason ”laantumisesta” viime vuosina, ovat monet tekijät puoltaneet länsimaiden asevoimien aktiivista käyttöä kansainvälisessä järjestelmässä esiintyvien kriisien taltuttamisessa kylmän sodan jälkeisellä ajalla. Kylmän sodan uhkakuvien poistuminen monien länsimaiden turvallisuusagendalta, olemassa olevien kaukaistenkin kriisien aikaisempaa laajempi mediahuomio, tarve kehittää ja ylläpitää länsimaiden asevoimia, korkean teknologian ja uusien toimintamenetelmien tuomat mahdollisuudet toteuttaa sotilasoperaatioita sekä vilpityn halu auttaa epäinhimillisissä olosuhteissa olevia ihmisiä kriisien keskellä ovat kaikki osaltaan vaikuttaneet länsimaisen aktiivisen asevoimien käytön tradition kehkeytymiseen. Muuttuneet uhkakuvat²⁹ ovat mahdollistaneet tämän kehityksen käynnistymisen siinä missä uudenlaiset välineet ja sotilasopit ovat olleet vastaus siihen, miten uudenlaisia operaatioita toteutetaan.

Länsimainen asevoimien kehityslinja viimeisen kahden vuosikymmenen aikana on korostanut kykyä toteuttaa kauko-operaatioita³⁰. Viimeisten kahden vuosikymmenen aikana tämä kyky toteuttaa sotilasoperaatioita kaukana omalta alueelta on keskittynyt sotilaallisen kriisihallinnan ja terrorismin vastaisen toiminnan näkökulmiin. Turvallisuusympäristön yleisestä kehityksestä riippuu se, minkälaiseksi käytettävien ja tehokkaiden asevoimien toimintaperiaatteet kehittyvät tulevaisuudessa. Tällä hetkellä näyttää siltä, että monissa länsimaissa ”into” osallistua sotaan muistuttaviin kriisinhallintaoperaatioihin on vähenemässä. Globaali finanssikriisi seurannaisvaikutuksineen, yhdistettynä pääsääntöisesti vaatimattomiin tuloksiin toteutetuissa sotilasoperaatioissa, on saanut valtiot arvioimaan uudelleen aktiivisen globaalien sotilaallisen toiminnan mielekkyyttä. Samalla monien valtioiden turvallisuuspoliittiselle agendalle ovat olleet nousussa uusimpina ”turvallisuus-ismeinä” kyberpuolustukseen ja arktiseen alueeseen liittyvät asiakokonaisuudet. Samalla tavalla kuin 1990-luvulla kaikkien länsimaiden tuli muodostaa kantansa kriisinhallintatradition kehittymiseen, ja 2000-luvulla asevoiman käyttöön terrorismin torjunnassa, tänään valtiot joutuvat ottamaan kantaa erilaisten kyberuhkien esiinnousuun ja siihen, muodostuuko arktisesta alueesta turvallisuuspoliittinen tila – vai peräti sotilaspoliittinen asiakokonaisuus.

²⁹ Monelle länsimaalle kylmän sodan päättyminen on – ainakin toistaiseksi – merkinnyt valtiolliseen olemassaoloon liittyvän sotilaallisen uhkakuvan poistumista kokonaan. Tästäkin huolimatta monet sotilaallisen uhkakuvan ”menettäneet” valtiot ovat olleet mukana kehittämässä uudenlaista näkökulmaa sotilasoperaatioihin. Tämän prosessin taustalla vaikuttanee myös halu säilyttää kansallista sotilaallista kykyä ennalta-arvaamattoman tulevaisuuden erilaiset potentiaaliset turvallisuustilanteet huomioiden.

³⁰ Tätä kutsutaan *expeditionary operations* -kyvyksi.

Monet länsimaat ovat olleet mukana toteuttamassa useita sotilasoperaatioita kaukana oman maan tai liittokunnan alueelta kylmän sodan jälkeen. Länsimainen näkökulma asevoiman käyttöön – ja näin ollen myös sotaan – on ollut muutoksessa kahden vuosikymmenen ajan. Uudessa – edelleen kehittyvässä ja muuttuvassa – länsimaisessa sodan kuvassa ovat korostuneet jatkuvasti käytettävissä oleva sotilaallinen voima, kansainvälinen yhteistoimintakyky sekä korkean teknologian mahdollistama lisääntyvä kyky sotilaalliseen vaikuttamiseen entistä pienemmillä joukoilla.

Länsimainen sotilaallinen aktiivisuus on kylmän sodan jälkeen lisääntynyt. Samanaikaisesti kriisien lukumäärä ja niiden vaikutukset ovat maailmanlaajuisesti vähentyneet.

Länsimaista sotilaallista aktiivisuutta viimeisen kahden vuosikymmenen aikana selittävät mm. perinteisten sotilaallisten uhkakuvien haalistuminen ja samanaikaisesti tarve ylläpitää asevoimien kehittämiseksi mielekäs toimintalogiikka. Monissa länsimaissa panostaminen sotilaalliseen kriisinhallintaan ja terrorismin vastaiseen sotilaalliseen toimintaan ovat mahdollistaneet asevoimien ylläpidon samalla, kun kylmän sodan aikainen Varsovan liiton uhka poistui. Ilman tätä näkökulman muutosta monella Naton jäsenmaalla – kuten myös Natolla organisaationa – olisi ollut suuria vaikeuksia sopeuttaa asevoimiensa toiminta kylmän sodan jälkeisen globaalin turvallisuusympäristön vaatimuksiin. Keskittyminen sotilaalliseen kriisinhallintaan ja toimintaan terrorismia vastaan ovat tarjonneet monelle maalle välineen asevoimiensa toimintakyvyn säilyttämiseen aikakautena, jolloin valtioiden väliset vastakkainasettelut eivät ole muodostaneet riittävää turvallisuuspoliittista imperatiivia asevoimien kehittämiseksi.

Tietolaatikko: Länsimainen näkökulma asevoiman käyttöön.

Arvioitaessa kansainvälisen turvallisuusympäristön pitkän aikavälin kehitystä on muistettava, että monissa maissa varaudutaan edelleen myös valtioiden välisiin konflikteihin. Erityisesti suurvallat ylläpitävät ja kehittävät nopeasti käytettävissä olevaa merkittävää sotilaallista suorituskykyä. Tämä on hyvä pitää mielessä, kun Suomessa arvioidaan turvallisuusympäristön kehitystä ja Suomen puolustusvoimien kehittämistä.

LÄHTEET

An Agenda for Peace - Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping, 1992. “Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992”, A/47/277-S/24111, 17 June 1992. [[Http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html](http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html) / 26.5.2004]

Annual Report to the President and Congress by Secretary of Defense, William Cohen, 2000. Department of Defense, 2000. Washington: U.S. Government Printing Office.

Bush, George H., 1991. *State of the Union Address*. Washington 29.1.1991.

Bush, George W., 2001. *Weekly Compilation of Presidential Documents* (2001), s. 1347–1351.

Bush, George W., 2002. “Interview with European Journalists”, May 21, 2002. *Weekly Compilation of Presidential Documents* 2002, s. 869.

Downes, Cathy, 2010. “Unintentional Militarism: Over-Reliance on Military Methods and Mindset in US National Security and its Consequences”, *Defense & Security Analysis*, vol. 26, no. 4, s. 371–385.

Franzen, Henning-A., 2002. “‘Proper War’ and ‘War in Reality’ - The Changing Concept of War”, *IFS Info 6/02*. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies.

Fukuyama, Francis, 1992. *The End of History and the Last Man*. New York: Avon Books.

Human Security Report, 2005. “War and Peace in the 21st Century.” Human Security Centre. [[Http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/2005/text.aspx](http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/2005/text.aspx) / 21.9.2012]

Human Security Report, 2009/2010. ”The Causes of Peace and the Shrinking Costs of War.” Human Security Project. [[Http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/20092010/overview.aspx](http://www.hsrgroup.org/human-security-reports/20092010/overview.aspx) / 21.9.2012]

Huntington, Samuel, 1993. “The Clash of Civilizations?”, *Foreign Affairs*, summer 1993.

International Coalition for the Responsibility to Protect, 2012. [[Http://www.responsibilitytoprotect.org](http://www.responsibilitytoprotect.org) /21.9.2012]

Konisky, David M., 1998. "The United Nations Dispute Settlement System and International Environmental Disputes". [[Http://www.princeton.edu/jpia/past-issues-1/1998/1.pdf](http://www.princeton.edu/jpia/past-issues-1/1998/1.pdf) / 19.9.2012]

Neumann, Iver, 2002. "Returning Practice to the Linguistic Turn: The Case of Diplomacy", *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 3, no. 3, s. 627–651.

Raitasalo, Jyri, 2005. *Constructing War and Military Power After the Cold War*, Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen julkaisusarja 1, no. 21.

Raitasalo, Jyri, 2008. "Bellum Americanum – globaali sota terrorismia vastaan" teoksessa Raitasalo Jyri ja Sipilä Joonas (toim.) *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen julkaisusarja 1, no. 24.

"The Responsibility to Protect", 2001. *Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*. Ottawa: International Development Research Centre. [[Http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%Report.pdf](http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%Report.pdf) / 21.9.2012]

Robertson, George, 2003. "The Role of NATO in the 21st Century", Puhe Berliinissä 3.11.2003. [[Http://www.nato.int/docu/speech/2003/s031103a.htm](http://www.nato.int/docu/speech/2003/s031103a.htm) / 19.9.2012]

Searle, John, 1995. *The Construction of Social Reality*. New York: Free Press.

SIPRI Yearbook, 2002. Stockholm International Peace Research Institute. Oxford University Press.

United Nations, 1992. *Note by the President of the U.N. Security Council on the Responsibility of the Security Council in the Maintenance of International Peace and Security*. January 1992.

10.

SOTILAALLISET UHKAKUVAT SUOMEN POLITIIKASSA

Arto Nokkala

Sotilaallinen uhka on asevoimien käytön uhka, johon vastataan omien asevoimien käytöllä tai esittämällä niillä vastauhkaa.¹ Asevoimilla voidaan uhata tarkoituksellisesti, mutta toisen asevoimat saatetaan tulkita uhkaksi ilman sitäkin². Jatkumon toisessa ääripäässä on niiden kykyjen esittely viestinnässä ja toisessa saattaminen välittömään toimintavalmiuteen.³

Sotilaallisia uhkia tarkastellaan seuraavassa uhkakuvina. Ne ovat yhteisiä käsityksiä siitä, minkä uskotaan uhkaavan Suomea niin, että siihen täytyy sotilaallisesti varautua. Samalla ne sisältävät käsityksen siitä, miten uhka on esitettävä. Sosiaalisissa vuorovaikutusprosesseissa korostetaan toisia ja häivytetään toisia uhkia. Niiden asema esimerkiksi politiikassa muuttuu. Uhkakuvat ovat väitteitä ja perusteluja, joita politiikassa tarvitaan ja käytetään. Varsinaisten poliittisten päättäjien rinnalla myös hallinto pyrkii vaikuttamaan keskusteluun toimintaympäristöstä.

Tämän luvun tavoitteena on määritellä julkisten sotilaallisten uhkakuvien sisältöä ja käyttöä Suomen politiikassa 2000-luvun alkupuolella ankkuroituna niiden pitkän aikavälin muutokseen. Lisäksi pohditaan suomalaisten sotilaallisten uhkakuvien erityistä asemaa ja tulevaisuutta.

¹ Uhkalla on tällöin välineellinen merkitys aseellisessa yhteenotossa tai sen varalta. Sota on sitä laajempi ilmiö, jolla on myös poliittista ja sosiaalista järjestystä rakentavia ja tuottavia vaikutuksia. Ks. Barkawi & Brighton (2011). Asevoimia voidaan käyttää puolustuksellisesti tai hyökkäyksellisesti, mutta kumpikin käyttötapa voi esiintyä myös yhtäaikaisesti eikä niitä voi erottaa täysin toisistaan. Hyökkäys voidaan myös nimetä puolustukseksi.

² Tällaisesta uhkasta puhutaan usein ”potentiaalisenä”.

³ Vrt. Buzan ym. (1998), s. 49–61. Etenkin realistisessa kansainvälisen politiikan tutkimustraditiossa esitetyn ”kaavan” mukaan uhka = kyky + aikeet (tahto). Uhkaan liittyy sen kohteen haavoittuvuus eli alttius tulla uhan vaikuttamaksi. Kenttäohjesäännön (2008) mukaan sotilaallinen uhka muodostuu poliittisten aikomusten ja sotilaallisen kapasiteetin perusteella, ja uhkamalleja, -kuvia tai -arvioita laadittaessa otetaan huomioon uhan todennäköisyys ja vaikuttavuus. Laajemmin ymmärrettynä sotilaallisena uhkana voidaan pitää kaikkea, jonka arvioidaan voivan vahingoittaa omaa toimintaa niin, että uhkaan täytyy vastata sotilasorganisaatiolla. Ensisijaisesti asevoimien toiminnalla tähdätään kuitenkin jonkin itselle (omalle ryhmälle) tärkeän puolustamiseen aseellisesti jonkun *toisen* väkivaltaa vastaan tai vaikuttamiseen toiseen asevoiman käytön uhalla toiseen omien intressien edistämiseksi. Asevoimien käytön hyväksyttävyyttä haetaan eri ryhmiltä, valtiolta, yhteiskunnalta, alueellisesti tai maailmanlaajuisesti.

10.1. Sotilaalliset uhkakuvat

Uhkakuvien käyttötarkoitus ohjaa niiden sisällön määrittelyä, mutta sisältö edistää tai rajoittaa uhkakuvan käyttökelpoisuutta asiayhteydestä riippuen. Poliittikka on pitkälti julkista toimintaa, mistä voi sotilaallisesta näkökulmasta olla haittaa suunnittelulle. Sen salaaminen mahdollistaa politiikasta poikkeavienkin uhkakuvien tuottamisen ja käytön.⁴

Puolustusvoimat toimii suunnittelussa ja politiikassa toisistaan poikkeavilla areenoilla ja toisten keskustelukumppanien kanssa, joiden vuorovaikutusta ohjaavat säännöt eroavat myös toisistaan. Ero näkyy myös siinä, miten uhkiin liittyviä kuvauksia on valtionhallinnossa nimetty ja luokiteltu. Yleisen tason kuvausta kutsutaan ”uhkamalliksi”. ”Uhkakuva” perustuu siihen ja täsmentää sitä, mutta liitetään nimettyyn valtioon tai muuhun tahoon. ”Uhka-arvio” käsittelee ympäristöä ja myös vastatoimia tätäkin yksityiskohtaisemmin.⁵

Tällainen luokittelu palvelee julkisuuden säätelyä. Uhkakuvat voidaan nimetä sitä varten esimerkiksi riskeiksi, haasteiksi, ongelmiksi tai epävarmuuksiksi. Uhkista voidaan olla jopa kokonaan puhumatta. Mikään organisaatio ei kuitenkaan voi olla pohtimatta, mihin se toiminnallaan tähtää. Sotilasuhkien erityinen merkitys johtuu siitä, että asevoimalla kyetään aiheuttamaan valtiolle ja yhteiskunnalle suurta tuhoa.

Tässä luvussa keskitytään uhkakuviin, joita esitetään politiikassa.⁶ Puolustusvoimat kohtaa siinä julkisuuden ja sen avoimuusvaatimukset sekä poliittiset toimijat⁷: valtioneuvoston, eduskunnan, tasavallan presidentin, puolueet ja järjestöt. Uhkakuvista tulee välineitä, joilla voi tavoitella voimavaroja ja sosiaalista hyväksyntää, mutta samalla viestittää strategisesti kykyjä sekä kotiyleisölle että rajojen ulkopuolelle mahdollisille vastustajille, kumppaneille ja liittolaisille. Viestinnän päämääränä on uskottavuus, jonka saavuttaminen riippuu kuitenkin ennen muuta viestin vastaanottajista.⁸

Politiikassa jollakin toimijalla on useimmiten toista enemmän valtaa vaikuttaa uhkakuvien sisältöön ja käyttöön, mutta kaikki toimijat voivat määritellä tilanteita jatkuvasti uudelleen. Sotilaalliset uhkakuvat ovat tulkinnallisia. Uhkia ei voida mitata, vaikka tunnettaisiin materiaalisia faktoja kuten asevoimien ja

⁴ Tästä huolimatta uhkakuvat saatetaan politiikassa esittää suunnittelun perustana oleviksi. Ks. esim. Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus (1997), s. 75. – Lisäksi valikoidujen päättäjien kesken voidaan käsitellä uhkakuvia varsin avoimesti, jolla vuorovaikutuksella on seuraamuksia sekä politiikkaan että suunnitteluun. Edustava esimerkki tällaisesta ovat julkisiksi tulleet kylmän sodan aikaiset uhkakuvat, ks. Visuri (2010), ss. 126–135.

⁵ *Kenttäohjesääntö* (2008), s. 107. Vrt. *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia* (2010), s. 93. Siinä ei määritellä ”uhkakuva”.

⁶ Millä tahansa toimijalla voi olla sotilaallisia uhkakuvia, kun se arvioi asevoimien käytön mahdollisuutta tai todennäköisyyttä. Tässä käsitellään vain sellaisia uhkakuvia, joita yleisesti yhdistetään Suomen sotilaalliseen puolustamiseen. Ne tulevat esille julkilausutuissa käsityksissä ja näkyvät valtion ja puolustusvoimien toiminnassa.

⁷ Puolustushallinto ja sen osana puolustusvoimat on laajassa mielessä myös itse poliittinen toimija. Se pystyy politisoimaan yleisesti tärkeinä pidettyjä asioita, nostamaan niitä ”pelattaviksi” ja käymään niistä julkista kamppailua.

⁸ Nokkala (2012).

kaluston lukumääriä ja teknisiä ominaisuuksia tai havaittavissa olevia joukkojen liikkeitä ja sijaintia. Kysymys on usein siitä, ketkä uhkia tulkitsevat ja missä yhteydessä ja onko heidän tulkintansa niin avointa, että siitä voidaan päästä selville. On kuitenkin arvokkaampaa, että tulkinnat ovat perusteltuja ja järjestelmällisiä kuin intuitiivisia ja päättelijöille itselleenkin perusteiltaan tuntemattomia.⁹

Asevoimat itse arvostavat sellaisia tekijöitä kuin koulutustaso, taistelutahoto tai johtamisen laatu, jotka kuitenkin ovat materiaalisia tekijöitä tulkinnanvaraisempia. Stephen Biddlen mukaan vastapuolen kykyjä helposti yliarvioidaan, jos sen varustus on modernia mutta taidot rajoitettuja. Vastaavasti uhkaa aliarvioidaan, jos varustus on vanhempaa mutta taidot hyviä.¹⁰ Osaltaan tämän vuoksi sotilaallisessa suunnittelussa tarvitaan ”varmuusmarginaaleja”, kun varautumisen ja toimintaympäristön suhdetta määritetään.

Yhteiskunta ehdollistaa asevoimien muodostamista ja käyttöä politiikan kautta. Eri toimijat vaikuttavat sen mukaan, mikä on niiden tieto, halu, kyky ja valta politisoida asioita, muokata uhkakuvien sisältöä ja suunnata niiden käyttöä. Valtiossa kehitetään erilaisia tapoja puhua uhkista niin, että tarvittaessa kyetään puolustautua niitäkin vastaan, joita ei ajankohtaisessa politiikassa voida tai kannata esittää. Puolustusvoimat koettaa myös turvata olemassaolonsa ja voimavaransa ja kehittää itseään sotilaallisen ajattelun mukaan sen sijaan, että pyrkisi toimintansa ”alasajoon” muiden organisaatioiden hyväksi. Tämän voi olettaa vaikuttavan siihen, miten uhkakuvia määritetään politiikassa. Sotilaallinen ajattelu voi tosin muuntua, mutta puolustushallinto tuskin luopuu sen ytimestä¹¹.

Uhkakuvia saatetaan lieventää tai jopa aktiivisesti häivyttää¹², jos entisiä on vaikea julkisesti oikeuttaa uudessa tilanteessa. Vaikuttavimpien uhkien tuomista esille voidaan välttää ja käyttää muita perusteita puolustuspoliittisten tavoitteiden ajamisessa. Uhkakuvien esittämisen tarve voi myös vähentyä, jos uhkiin uskotaan voitavan vastata entistä pienemmillä mutta laadullisesti paremmilla voimavaroilla. Tulkinnallisuus mahdollistaa uhkakuvien tarkoituksenmukaisen säätelyn ja turvaa samalla niiden esittäjän asemaa kamppailtaessa politiikassa käyttökelpoisesta tiedosta. Uhkien esittäminen *jonkinlaisina* voi joskus haitata menestymistä enemmän kuin niiden kieltäminen tai niistä vaikeaminen.

⁹ Sotilaallisia uhkia voi lähteä tutkimaan monista tieteenfilosofisista lähtökohdista ja hyvin erilaisin menetelmin. Tässä artikkelissa painotettu uhkakuvien tulkinnallisuus ja riippuvuus eri toimijoiden käsityksistä suosii kuitenkin konstruktivistista ja ihmistieteellistä tutkimusotetta muita vaihtoehtoja enemmän. Poliitikassa käytettävien uhkakuvien tutkimuksessa tavallisesti nojataan ennen muuta yhteiskuntatieteelliseen traditioon ja paradigmaan.

¹⁰ Biddle (2007).

¹¹ Tähän kuuluvat asevoimien kulttuurin perusoletukset eli käsitykset asevoiman käytön välttämättömydestä ja tehokkuudesta ja niiden asettamat perusvaatimukset.

¹² Häivyttämisellä tarkoitetaan pyrkimystä välttää esittämästä toimintaympäristöstä nousevia uhkia, lieventämisellä niiden esittämistä aikaisempaa yleisluonteisempina, ehdollisempina tai uhkaa lievempiä termejä käyttäen.

Maailman muutoksen myötä kamppailu tiedosta ja todellisuuden määrittelystä kiihtyy. Uhkakuvien esittämisen säätelystä tulee hallinnalle¹³ entistä tärkeämpää. Materiaalinen totuus painaa yhä vähemmän monimutkaisten tilanteiden käsittämässä. Mielikuvat korostuvat, ja viranomaisten ja poliitikkojen voi olla vaikea kilpailla muiden sisällöntuottajien kanssa. Esimerkiksi yhteisömedian nousu haastaa julkisen vallan toimintaa. Toisaalta vakavimmat sotilasuhat ovat Euroopassa useimmiten yhä kauempana ihmisten kokemusmaailmasta. Kaikki tämä lisää asiantuntijoiden kuten sotilaiden vaikutusvaltaa uhkakuvien määrittelyssä, mikäli heidän asiantuntemukseensa vain luotetaan.

Puolustusvoimien johdossa ei kuitenkaan voida etäännyttää julkisia uhkakuvia liikaa niistä, joita suunnittelu tarvitsee. Se aiheuttaisi kitkaa organisaation koko toiminnalle. Osan kuvien suunnittelukäytöstä voi myös olettaa voimavarojen hankkimiselle epäolennaiseksi. Jos uhkien esittäminen aiheuttaa muita keinoja enemmän sosiaalisia kustannuksia, puolustusvoimien hyväksyttävyyden yhteiskunnassa voi laskea ja johtaa voimavarojen suuntaamiseen muihin taroituksiin.¹⁴

10.2. Kuvien sisällön muuttuminen

Kylmän sodan aikana uhkien luonne Suomen turvallisuuspolitiikassa oli vahvasti poliittis-sotilaallinen, vaikka sotilaalliset uhat esitettiin vain peitetysti ja ulkopuolisia toimijoita osoittamatta. Edustavana esimerkkinä on Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean käsitys vuodelta 1981. Sen mukaan puolustuksen täytyi varautua lähinnä seuraavaan kahdentyyppiseen tilannekehityseen:

- 1) asteittain kiristyvään tilanteeseen, joka saattaa kestää kauan ilman, että osapuolten suhteet kärjistyvät avoimeksi sodaksi
- 2) aseelliseen selkkaukseen, jossa Suomen mahdollisuudet säilyä sotatoimien ulkopuolella riippuvat ulkopoliittisten toimien ohella kyvystä vastata alueen puolustuksesta ja tehdä sen hyväksikäyttö kolmatta osapuolta vastaan kannattamattomaksi.¹⁵

Varautumisen perustana olevat sotilaalliset uhkakuvat saattoi tiivistää myös yllätyshyökkäykseksi (kaappaushyökkäykseksi) ja laajamittaiseksi hyökkäykseksi, mutta näitä ei julkisuudessa esitetty.¹⁶ Oli tyypillistä välttää uhkatoimijoiden nimeämistä ja puhua joustavasta varautumisesta erilaisiin tilanteisiin. Tarkem-

¹³ Hallinnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä lähinnä valtion johtamista.

¹⁴ Uhkamäärittelyjen liika avoimuus voi olla esittäjälle haitallista, jos niitä ei kyetä viestimään sotilaallista toimintaa tuntemattomille tai siitä vieraantuneille eikä liittämään ajankohtaisiin asioihin tai ihmisille tärkeimpiin kysymyksiin.

¹⁵ Komiteanmietintö 1981:1.

¹⁶ Jouko (2006).

min yksilöimättä saatettiin puhua ”suurvaltaosapuolista” tai ”ulkovalloista”.¹⁷ Uhkien lähteinä painotettiin erilaisia olosuhde- ja rakennetekijöitä.¹⁸ Vasta kylmän sodan päätyttyä on tuotu esille, että Neuvostoliitto oli ensisijaisena mahdollisena hyökkääjänä kummassakin vaihtoehdossa.

Läntistä sotilasuhkaa pidettiin kylmän sodan loppuvaiheissa vähäisenä, joskin sellainen kyettiin vielä hahmottamaan sekä pohjoiseen että erityisesti etelärannikolle.¹⁹ Uhkamallin esillä pitämiseen vaikutti epäilemättä myös se, että yya-sopimukseen sisältyi tällaisen uhan mahdollisuus.

Kylmän sodan päätyttyä alettiin esittää aikaisempaa enemmän ei-sotilaallisia uhkia sotilaallisten rinnalla niitä kuitenkaan syrjäyttämättä. Uhkista ryhdyttiin puhumaan avoimemmin. Ne lievenivät, mutta toisaalta Venäjä uhkatoimijana ja sen sotilaallinen uhka korostuivat. Tämän ilmeisenä ehtona oli se, että jo ennenkin itäistä epätodennäköisempänä pidetty läntinen sotilasuhka muuttui lähes perusteettomaksi.²⁰ Sitä ei haluttu esittää edes ”teknisessä” sotilasstrategisessä mielessä. Suomen hakeutumisesta yhä tiiviimmin länteen tuli politiikan ohjenuora, joka sai ilmauksensa EU-jäsenyydessä ja läheisessä yhteistyössä Naton kanssa. Turvallisuuden laajentuessa puolustusvoimat paransi asemaansa uhkakuvien käytön asiantuntijana julkisessa keskustelussa.²¹

Suomen puolustussuunnittelun tilannemallien julistaminen vuonna 1991 oli avoimuuden selvä lisäys, vaikka niiden sisältöä eivät poliitikot ja ylimmät virkamiehet juurikaan tarkentaneet. Mallit olivat yllätyshyökkäys, kauttakulkuhyökkäys ja laajamittainen hyökkäys.²² Näillä malleilla oli jo selvästi toimija, vaikka sitä ei julistettukaan.

Kylmän sodan päättymisen jälkeisinä vuosina oli aluksi laajaa epäselvyyttä siitä, mikä tulee olemaan Venäjän asema Neuvostoliiton seuraajana erityisesti sotilasmahtina. Sen sijaan vuosina 1997–2004 uhkakuvia tehtiin ja käytettiin jo kansainvälisessä tilanteessa, jossa Yhdysvaltain johtoasema vahvistui. Se johti Naton pommituksiin Jugoslaviassa vuonna 1999, New Yorkin terrori-iskujen jälkeen Afganistanin sotaan 2001 ja 2003 Irakin valtauksen. Venäjän ulkopoli-

¹⁷ Esimerkki uhkakuvan käsittelystä Klenberg (1987). Tuolloin pääesikunnan päällikkönä ollut vara-amiraali Jan Klenberg toi esille, ettei Suomeen kohdistu vakavaa sotilaallista uhkaa. Puolueettomuuspolitiikkaa harjoittava valtio ei sellaista hyökkäysuhkaa voisi arvioonsa sisällyttää, koska sellainen edistäisi epäluuloja ja itse uhan syntymistä. Hänen mukaansa tavanomaisen sodan todennäköisyys Euroopassa oli kuitenkin olemassa. Sota olisi lyhyt, päiviä tai viikkoja kestävä ja ”ehkä raju ja tuhoisakin”. Se olisi vakavin ja vaativin tilannekehys, jossa puolustusvoimien olisi kyettävä tehtävänsä täyttämään ja jossa se myös voisi sen täyttää. Kumpikaan suurvaltaosapuoli ei kuitenkaan ollut lisännyt suuriin hyökkäyksellisiin maasotatoimiin tähtääviä valmisteluja Pohjois-Euroopassa.

¹⁸ Nokkala (2001), s. 244.

¹⁹ Ks. Lindberg (1994), erityisesti s. 90–171.

²⁰ Penttilä (1992), ks. ja vrt. Lindberg (1994).

²¹ Nokkala (2001), s. 253–260.

²² *The Military Doctrine of Finland* (1991). Yllätyshyökkäyksen tavoitteeksi ilmaistiin “valtiojohdon alistaminen”, kauttakulkuhyökkäyksen kuvattiin kohdistuvan “kolmanteen osapuoleen” ja laajamittainen hyökkäys tähtäisi “maan valtaamiseen”.

tiikka puolestaan ”heräsi uudelleen” itsevarmempaan suuntaan presidentti Vladimir Putinin aikana vuodesta 2000 lähtien.²³

Suomen uhkamallien taustaksi voidaankin päätellä se, että Venäjä astui niissä Neuvostoliiton sijalle paitsi ensisijaisena niin nyt sotilaallisesti ainoana merkittävänä uhkatoimijana. Samalla sotilaalliset uhkakuvat alkoivat kuitenkin lieventyä. Turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa, eduskunnan hyväksymissä selonteoissa ne kehittyivät seuraavasti:

- 1997
- 1) poliittinen ja sotilaallinen painostus, johon liittyy sotilaallisella voimalla uhkaaminen sekä sen rajoitettu käyttö
 - 2) yllättäen aloitettava strateginen isku, jonka tavoitteena on elintärkeiden kohteiden lamauttaminen ja haltuunotto sekä valtakunnan johdon alistaminen
 - 3) laajamittainen hyökkäys, jonka tavoitteena on strategisesti tärkeiden alueiden valtaaminen tai Suomen alueen hyväksikäyttö kolmatta osapuolta vastaan²⁴
- 2001
- 1) alueellinen kriisi
 - 2) poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen painostus, johon voi liittyä sotilaallisella voimalla uhkaaminen sekä sen rajoitettu käyttö,
 - 3) strateginen isku, jolla pyritään pakottamaan valtakunnan johto haluttuihin ratkaisuihin kohdistamalla lamauttavia toimia yhteiskunnan elintärkeisiin kohteisiin ja toimintoihin sekä puolustusjärjestelmään
 - 4) laajamittainen hyökkäys, jonka tavoitteena on strategisesti tärkeiden alueiden valtaaminen tai Suomen alueen hyväksikäyttö kolmatta osapuolta vastaan²⁵
- 2004
- 1) alueellinen kriisi, jolla voi olla vaikutuksia Suomeen
 - 2) poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen painostus, johon voi liittyä sotilaallisella voimalla uhkaaminen sekä sen rajoitettu käyttö
 - 3) sotilaallisen voiman käyttö, joka voi olla strateginen isku tai strategisella iskulla alkava hyökkäys alueiden valtaamiseksi²⁶

Puolustushallinto nosti vuoden 1997 uhkamalleista strategisen iskun esiin suunnittelun tärkeimpänä lähtökohtana, vaikka koko uhkatilanteiden kirjo saannotiinkin otettavan huomioon. Poliittisesti merkittävässä ns. taisteluhelikopterikeskustelussa keväällä 1998 puolustusministeriö perusteli ehdotuksiaan sillä, että ”puolustuksemme keskeinen puute on vaatimaton kykymme reagoida korkeassa toimintavalmiudessa olevien asevoimien muodostamaa potentiaalista uhkaa vastaan”²⁷.

²³ Esim. Mankoff (2009).

²⁴ *Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus* (1997), s. 75.

²⁵ *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2001*.

²⁶ *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004*.

²⁷ Puolustusministeriö (1998), s. 5.

Laajamittaisen hyökkäyksen, invaasion, uhka alkoi painua vain puolustuksen mitoituksen lähtökohdaksi, jota ei vielä voitu olla kokonaan mainitsematta. Sellaisen uhkakuvasisällön saattoi kuitenkin ennakoida virittävän poliittista keskustelua, jos Venäjän sotilaskapasiteetit alkaisivat merkittävästi laskea.

Vuoden 2004 selonteon uhkamallit oli johdettu edellisen, vuoden 2001 selonteon malleista. Jarno Limnéllin tutkimuksen mukaan ne pohjautuivat erityisesti Venäjän sotilaallisen kyvyn ja sotilasuhan todennäköisyyden ja toimintamallien arvioimiseen. Uusilla malleilla ei ollut selvää yhteyttä ajankohtaiseen toimintaympäristökuvaukseen. Ulko- ja sisäasiainministeriöissä oli myös arvoستeltu sitä, että puolustushallinto pyrkii korostamaan sotilaallisia uhkakuvia ja Venäjän epävarmuuden tilaa.²⁸

Limnéllin mukaan uhkamallien väljyys teki niistä poliittisesti toimivia ja antoi suunnittelulle pelivaraa. Venäjä-uhan painoa lisäsi se, että oli päätetty toistaiseksi pysyttäytyä Nato-jäsenyyden ulkopuolella. Puolustusvoimain komentaja oli vaikuttanut keskeisesti julkisten mallien muotoiluun, etenkin laajamittaisen hyökkäyksen poistamiseen omana mallinaan. Hän oli arvioinut sen herättävän liikaa kritiikkiä poliitikkojen keskuudessa. Malli säilyi muihin kätkeytynä, mutta ilmaistiin eri tavalla kuin ennen.²⁹

Pääesikunnassa laaditut mallit säilyivät selonteon jatkokäsittelyssä eikä niiden tausta-arvioita juurikaan kyseenalaistettu. Niin puolustushallinto kuin hallituksen ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta hyväksyivät mallien ”peitekielisyyden”. Puolustusvoimien edustajat väittivät niiden olevan silti ”niin lähellä totuutta kuin ne voivat olla selonteon kaltaisessa poliittisessä asiakirjassa”.³⁰ Eduskunnassa mallit yhdistettiin suoremmin Venäjään kuin itse selontekotekstissä ja sen valmistelussa. Limnéll on kuitenkin päätenyt siihen, että sotilaallisten uhkakuvien rakentamista ohjasi ”auktoiteettiisko”³¹ puolustusvoimia kohtaan. Ei-sotilaalliset uhkamallit olivat poliittisesti vaikuttavampia kuin sotilaalliset.

Limnéll tulkitsee, että puolustussuunnittelun perusteet eivät niinkään olleet muuttuneet vuoden 2001 selonteosta, mutta uhkakuvat muotoiltiin uudestaan niiden poliittisen hyväksyttävyyden varmistamiseksi. Sotilaallisten uhkamallien heikkous oli niiden perustelemattomuudessa, mikä johtui varovaisuudesta Venäjää kohtaan. Kuitenkin Venäjä oli mukana kaikkien turvallisuussektorien uhkakuvissa ja sotilaallisissa ainoa mahdollinen uhkan lähde. Limnéll päätyy arvioimaan, että 2000-luvun alun ilmapiiirissä vaaditaan sotilaallistenkin uhkakuvien perustelemista.³²

²⁸ Limnéll (2009), s. 312–313.

²⁹ Ks. ja vrt. sama, s. 314–315.

³⁰ ”Totuudella” tarkoitetaan tällaisessa yhteydessä usein puhujan käsitystä juuri suunnittelun perustana olevasta ”todellisesta” uhkakuvasta, jota hän pitää itse oikeampana kuin julkisuu-teen muovattua.

³¹ Lainausmerkit alkuperäisessä.

³² Limnéll (2009), s. 320–321, 330–396.

Oman tutkimukseni mukaan³³ Venäjä näyttäytyi puolustushallinnossa 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä yhä sotilaallisena uhkana, jota ei kuitenkaan haluttu nimetä sellaiseksi. Venäjää valtiona koskevassa puhettavassa sotilaallinen turvallisuus oli aikaisempaa heikommin esillä, mutta sotilasstrategisessa puhettavassa itänaapuria voitiin yhä pitää erityisenä ongelmana ja suunnittelussa erittäin todennäköisesti aivan olennaisena sotilaallisena uhkana. Käytännössä Venäjä on jäänyt ainoaksi valtioksi, jonka uskotaan voivan uhata Suomea sotilaallisen voiman käytöllä.³⁴

Tultaessa 2010-luvulle Yhdysvallat palasi presidentinvaaliensa jälkeen monenkeskisempään politiikkaan. Venäjällä uuden ulkopoliittikan vakiintumista seurasi aikaisempaa uskottavampi asevoimien reformivaihe. Sen taustana on osaltaan sota Georgiaa vastaan 2008, joka vain lyhytaikaisesti viilensi Venäjän ja Nato-maiden suhteita. Nato omaksui uuden strategian. Siinä kollektiivinen puolustus jäi yhä liiton perustehtäväksi, mutta kietoutui entistä selvemmin yhteen ensisijaisen kriisinhallintatehtävän kanssa ja laajan turvallisuuden mukaiset tehtävät korostuivat entisestään. Sotilaallinen integraatio Euroopassa on edennyt huolimatta Euroopan unionin talousvaikeuksista vuosikymmenen alussa. Suomessa Nato-jäsenyyden kannatus ei ole kasvanut yleisessä mielipiteessä. Vähintään 60 prosenttia suomalaisista ei ole kannattanut sotilaallista liittoutumista Natoon.³⁵ Sen sijaan eliitin piirissä jäsenyyden hakemista on jo pitkään kannatettu.³⁶

Vuoden 2009 selonteko valmistui tällaisessa yhteydessä. Siinä puolustuksen lähtökohdaksi sanotaan, että ”Suomeen kohdistuvan sotilaallisen voimankäytön tai sillä uhkaamisen *mahdollisuutta* ei voida sulkea pois” (kurs. AN). Sotilaallista painostusta tai voimankäyttöä ei kuitenkaan arvioida kohdistuvan Suomeen ilman, että se olisi laajemman kansainvälisen konfliktin osa. Esi-merkkinä annetaan se, että maan lähialueillakin voisi aiheutua ristiriitoja, jotka ääritapauksissa voivat koskettaa sotilaallisesti myös Suomea.³⁷

Uhkakuvamuotoilu on asiallisesti samansisältöinen kuin viitisen vuotta aikaisemmin. Lievennystä edustaa kuitenkin se, ettei uhkaavan voimankäytön muotoja enää haluta selonteossa eritellä eikä siis ainakaan julkisesti yhdistää puolustussuunnitteluun näin poliittisessa asiakirjassa. Sotilaallista painostusta tai voimankäyttöä *edes mahdollisuutena* ei kuitenkaan voitane olla kokonaan mainitsematta. Uhkakuvan sisältö alkaa yleisyydessään olla jo lähes itsestäänsel-

³³ Tutkimuksen haastattelut tehtiin Limnellin tutkimusta aikaisemmin, pääosin 4.4.–13.12.2005 välillä. Ks. ja vrt. Nokkala (2009), s. 136–151,

³⁴ Pitkän kantaman ohjuksia tavoittelevia Aasian tai Lähi-idän valtioita lukuun ottamatta, sikäli kuin Suomessa halutaan yhdenmukaistaa sotilaallisia uhkakuvia Naton ja Yhdysvaltain kanssa. Erityisesti alueiden valtaamiseen tähtäävän hyökkäyksen uhkaa on sotilaallisin perustein vaikea yhdistää muuhun valtioon kuin Venäjään.

³⁵ MTS. *Helsingin Sanomien* TNS Gallupilla teettämissä tutkimuksissa jäsenyyden hakemisen vastustus nousi joulukuussa 2011 jopa 68 prosenttiin. Yhtä suuri se oli edellisen kerran helmikuussa 2003 Yhdysvaltain ja Iso-Britannian Irakiin tekemän hyökkäyksen edellä. Ks. *Helsingin Sanomat* 21.12.2011.

³⁶ Eri tutkimuksissa on tullut esille muun muassa valtakunnallisen maanpuolustuskurssin käyneiden, vanhempien upseerien sekä lehtien päätoimittajien Nato-myönteiset kannat.

³⁷ *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009*, s. 79, 106–107.

vyys. Se ei estä muodostamasta tarkempia arvioita suunnittelua varten, vaan saattaa antaa niille jopa liikkumatilaa.

Selonteon eduskuntakäsittelyssä puolustus- ja ulkoasiainvaliokunta eivät kumpikaan kiistäneet uhkamäärittelyjä. Ulkoasiainvaliokunta tosin totesi arvi-
on puolustuskyvyn haasteista yleisluontoiseksi ja kaipasi tasapainoa turvallisuusympäristökuvauksen ja siitä johdettujen toimintalinjojen välille.³⁸ Tämä koski tosin erityisesti niin sanottuja uusia uhkia ja selonteon alkuosan toimintaympäristökuvausta. Varsinaisiin sotilasuhkamalleihin ei otettu kantaa.

Selonteon mukaan Suomeen ei kohdistu sotilaallista uhkaa eikä Venäjä myöskään muodosta sellaista. Vuoden 2008 sota Georgiassa vedettiin kuitenkin esille. Sen sanottiin osoittaneen, että Venäjä on valmis kansallisten etujensa turvaamiseen *lähialueillaan* myös asevoiman käytöllä. Uhkakuvaan liitetty esimerkki ristiriidoista Suomen lähialueilla voidaan tulkita vihjeeksi Venäjän ja Baltian maiden ja siten myös Venäjän ja Naton välisestä konfliktista lähinnä yleiseurooppalaisen kriisin yhteydessä.³⁹ Tosin uhkaajaa ei tässäkään mainita.

Selonteon analyysissä arvioidaan Venäjän sotilaallisen puolustuskyvyn paranevan. Käynnissä on muutos massa-armeijasta pienempään ja laadullisesti tehokkaampaan. Myös ammattiarmeijaan siirtyminen jatkuu. Itämeren alueella on Venäjälle keskeinen merkitys ulkomaankaupassa, millä on myös sotilaallinen ulottuvuutensa. Kuolan strategisen merkityksen arvioidaan jopa kasvavan.⁴⁰

Pohjoisten merialueiden, Kuolan tukikohtien, Pietarin alueen ja Itämeren kuljetusreittien turvaamista pidetään Venäjän strategisina intresseinä.⁴¹ Juuri Itämeren liittäminen mukaan Venäjä-uhkakuvaan on vahvistunut kylmän sodan jälkeisenä aikana, mutta muutoksessa painotetaan kuitenkin samalla ei-sotilaallisia tekijöitä.

Vuoden 2012 selonteossa Suomen arvioidaan voivan joutua painostuksen tai voimankäytön kohteeksi tai turvallisuuspoliittisen uhan ulottua Suomeen kriisissä, joka on joko alueellinen tai yleiseurooppalainen. Sotilaallisen voimankäytön ja ”erityisesti Suomeen aluevaltaustarkoituksessa tarkoitettun hyökkäyksen” todennäköisyyttä pidetään pienenä. Kokonaan sitä ei kuitenkaan suljeta pois. Edelliseen selontekoon verraten Venäjää ei enää kommentoida Suomen uhkien yhteydessä, joskin todetaan naapurin sotilaallisen varustautumisen vaikuttavan Suomen turvallisuusympäristöön keskeisesti maan sisäisen vakauden ja talouskehityksen ohella. Venäjän asevoimien muutoksia pidetään yhtenä Suomen lähiympäristöön vaikuttavana tekijänä. Lähialueille ulottuvien suorituskykyjen kehittämisen sanotaan säilyvän yhtenä keskeisenä pyrkimyksenä Venäjän luoteisella suunnalla. Joukkojen toiminta painottuu Pietarin ja Kuolan alueiden suojaamiseen.⁴²

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia on poliittisilta vaikutuksiltaan toissijainen selontekoihin nähden. Suomen puolustuskyky on yksi seitsemästä yhteis-

³⁸ UaVM 5/2009 vp., s. 4–6.

³⁹ *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009*, s. 39–42, 64–67, 106–107.

⁴⁰ Sama, s. 41–42.

⁴¹ Sama, s. 56.

⁴² *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012*, s. 12, 71–74.

kunnan elintärkeästä toiminnosta, mutta puolustusvoimilla on tekemistä myös muiden toimintojen kanssa. Esimerkiksi sotilaallinen kriisinhallinta palvelee elintärkeää kansainvälistä toimintaa, jonka piiriin luetaan myös kyky vastaanottaa sotilaallista apua ja toteuttaa isäntämaatuki. Puolustuskykyä kehitetään myös tietojärjestelmähyökkäyksiä vastaan, mikä uhka on noussut korostetusti esille 2000-luvulla.⁴³

Strategia vuodelta 2010 seurailee niitä muutoksia sotilaallisten uhkien sisällön määrittelyssä, joita tehtiin vuoden 2009 selontekoa varten. Varsinaiset sotilaalliset uhkamallit ovat samat kuin selonteossa, mutta niihin liittyy täsmen-
tävää kuvausta. Painostukseen sanotaan voivan liittyä alueloukkauksia sekä lisääntyneitä sotaharjoituksia ja joukkojen keskityksiä rajojen tuntumassa, sotilaallista tiedustelua, aseellisia välikohtauksia ja tuholaistoimintaa, maa-, meri-, ilma- ja tietoliikenteen häirintää, sotilaallisia informaatio-operaatioita ja tehostuksena epäsymmetristä sodankäyntiä. Voiman käyttö voi seurata suoraan painostusta tai juontua yleiseurooppalaisesta kriisistä. Käyttö voi alkaa yllätykseen pyrkien ja sillä koetetaan lamauttaa yhteiskuntaa, iskeä puolustusjärjestelmään ja pakottaa valtion johtoa toivottuihin ratkaisuihin. Iskuun voi liittyä informaatio-operaatioita, lento- ja laivaliikenteen häirintää ja kaukovaikutteisten asejärjestelmien sekä erikoisjoukkojen toimintaa. Strategisen iskun käsitettä ei enää yhteiskunnan turvallisuusstrategiassakaan käytetä.⁴⁴

Laajamittainen voimankäyttö voi alkaa yllätykseen pyrkivän jatkona. Sillä tavoitellaan vaikuttamista ”puolustajan elintärkeisiin kohteisiin ja toimintoihin sekä valtaamaan sodan päämäärän kannalta keskeiset alueet”. Keinovalikoima on mahdollisimman laaja. Siihen sisältyy esimerkiksi informaationsodankäyntiä, erikoisjoukkoja, tuholaistoimintaa, täsmäaseita ja maahyökkäystä sekä maan eristämistä. Laajoja maa-alueita tai puolustajan koko asevoimien tuhoamista ei välttämättä silloinkaan tavoitella. Tällaisen voimankäytön valmistelun oletetaan kestävän kuukausia.⁴⁵

Selonteon sotilaallisten uhkamallien julkisia täsmennyksiä sisältyy myös puolustusvoimien omiin asiakirjoihin kuten Kenttäohjesääntöön. Nämä koulutuksen pohjaksi tarkoitetut mallit vastaavat yhä 2010-luvun alussa vuoden 2004 selonteon malleja. Perusjakona on painostus ja sotilaallisen voiman käyttö. Jälkimmäinen voi olla suoraa jatkoa painostuksesta ja alkaa strategisena iskuna. Alueiden valtaamiseen pyrkivän hyökkäyksen uhan sanotaan syntyvän todennäköisesti laajan ja vakavan eurooppalaisen kriisin osana tilanteessa, jossa vastapuoli ei saavuta päämääräänsä painostuksella tai strategisella iskulla.

⁴³ *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010*, erityisesti s. 5, 17–29. Puolustuskykyyn on liitetty strategisena tehtävänä myös muiden viranomaisten tukeminen, johon sisällytetään virka-apu, pelastustoimintaan osallistuminen sekä tuki silloin, kun viranomais-
tuen muodossa on liitettävissä myös muiden elintärkeiden toimintojen kuin puolustuskyvyn turvaamiseen. Tämä edustaa tiivistä kosketuspintaa kansainväliseen turvallisuuskehitykseen.

⁴⁴ Sama, s. 77–79.

⁴⁵ Sama, s. 77–79.

Hyökkäyksen tavoitteeksi ennakoitaan strategisesti tärkeiden alueiden valtaamista tai valtakunnan alueen hyväksikäyttöä kolmatta osapuolta vastaan.⁴⁶

Ohjesäännön elinkaari on pitempi kuin poliittisten tekstien eikä uhkakuvaluotoiluilla ole samanlaista politisoivaa tarkoitusta kuin valtioneuvoston ja eduskunnan papereissa. Siitä huolimatta Kenttäohjesäännössä on täytynyt ottaa huomioon, että se tehtiin nyt ensi kerran täysin julkiseksi asiakirjaksi. Se mahdollistaa poliittisen lukemisen ja vaikuttamisen. Toimintaympäristöä ei voida esittää merkittävästi eri tavalla kuin valtioneuvoston ja eduskunnan hyväksymissä asiakirjoissa, mutta toisaalta pitkäksi ajaksi koulutusta varten tarkoitettut esitykset eivät voi johtaa sotilaallisesti epäolennaisuuksiin. Uhkatoimijoita ei voida silti nimetä. Selventävät uhkakuvaukset edustavat lähinnä ammatillisesti välttämätöntä ja pyrkivät vastaamaan kutakuinkin rationaalisesti uskottavaa sotilaallista suorituskykyä.⁴⁷

Sotilaallisten uhkien esittämisessä Suomen politiikassa selonteolla on ollut keskeinen merkitys 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Niiden hyväksyminen eduskunnassa ei kuitenkaan tee välttämättä selkoa siitä, mitä puolueet, yksittäiset kansanedustajat, kansalaiset ylipäätään tai eri järjestöt ajattelevat. Poliittisessa ja järjestökentässä kärkkäimpiä ”virallisten” uhkakuvien kiistäjiä ovat olleet vihreät, vasemmistoliitto sekä rauhanliikkeen järjestöt, vaikka näillä on myös merkittäviä eroja. Erityisesti vihreät ovat pyrkineet esittämään, että uudet laaja-alaiset uhkat ovat syrjäyttäneet sotilaallisia ja ennen muuta laajamittaisen hyökkäyksen uhkaa Suomen sotilaallisen varautumisen lähtökohtana.⁴⁸ Puolueiden ja järjestöjen uhkakuvapolitiikoinnin edellytyksiä on muuttanut kuitenkin se, että valtioneuvosto ja puolustushallinto ovat pysytelleet uhkakuvien sisällöissä erityistä asiantuntijaymmärrystä painottavalla ”skenaariotasolla”.

Yleisen mielipiteen sotilaallisista uhkakuvista saa tietoa erityisesti Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan tutkimuksista. Niiden informaatioarvoa vähentää kuitenkin se, ettei niissä ole suoraan kysytty esimerkiksi selonteokojen uhkamalleista, vaan on pitäydytty ajankohtaisessa toimintaympäristössä. Ydinaseet ja joukkotuhoaseiden leviäminen olivat kuitenkin vuonna 2011 kansalaisissa huolta aiheuttavina tekijöinä tärkeämpiä kuin esimerkiksi kehitys Venäjällä ja sen varustelumenojen kasvattaminen tai terroriteko Suomessa, mutta jäivät selvästi jälkeen sellaisista ongelmista kuin hyvinvointipalvelujen tulevaisuudennäkymät, työllisyystilanne Suomessa sekä Suomen tai Euroopan talouden näkymät. Vuonna 2010 Suomen arvioitiin varautuneen energian saatavuuteen, epidemioihin ja suuronnettomuuksiin hieman paremmin kuin aseellisen hyökkäyksen torjuntaan, johon puolestaan oli varauduttu paremmin kuin ter-

⁴⁶ *Kenttäohjesääntö* (2008), s. 72–87.

⁴⁷ Puolustushallinnossa erotetaan 2000-luvulla aikaisempaa selvemmin toisistaan puolustuskyky ja puolustusvoimien suorituskyky. Niistä edellinen on laaja-alaisempaa ja poliittisempaa, jälkimmäinen sotilaallisempaa ja teknisempää. Kenttäohjesäännössä käsitellään suorituskyvyn yhteydessä järjestelmiä ja organisaatorakenteita, elinjaksoja, säätelyä ja vaiheita ja toimintatapoja, mutta sen sijaan mahdollisimman vähän kansainvälisiä toimijoita. Suomen ohella mainitaan vain Euroopan unioni, Nato, Etyj, Euroopan puolustusvirasto ja nämä kaikki vain päätöksenteon rakenteiden sekä säädös- ja sopimusperusteiden yhteydessä.

⁴⁸ Esim. *Kobti valikoivaa asevelvollisuutta* (2010).

rorismin torjuntaan, luonnonkatastrofeihin tai hallitsemattomaan maahanmuuttoon.⁴⁹

Myös Nato-jäsenyyttä koskevat kyselyt selventävät epäsuorasti kansalaisten käsityksiä sotilasuhkista. Vuonna 2010 jäsenyyden kannattajista 23 % uskoi liittoutumisesta koituvan sotilaallista turvaa Venäjää vastaan ja 38 % ylipäättään lisää puolustuskykyä. Puolustuskyvyn ja turvallisuuden lisäys olivatkin vahvimmat kannattajien perustelut jäsenyyspyrkimykselle. Kannattajista suunnilleen kolmannes oli myös sitä mieltä, etteivät Suomen omat puolustusvoimat selviä yksin Suomen puolustamisesta. Jäsenyyttä vastustavista noin neljäsosa katsoi, että jäsenyys lisäisi Venäjän uhkaa Suomessa. Vahvin perustelu (50 %) jäsenyyspyrkimystä vastaan oli kuitenkin se, että suomalaiset sotilaat joutuisivat sotiin Suomen ulkopuolelle.⁵⁰

Nato-keskustelussa yhdistyvät 2010-luvun alussa näkökannat, jotka puoltavat liittymistä sekä puolustuskyvyn ylläpitämisellä että Suomen kansainvälisen aseman vahvistamisella. Toisaalta liittoutumista vastustetaan Suomen erityisaseman korostamisella ja konflikteihin mukaan joutumisen välttämällä. Venäjä-naapuruus esiintyy sekä jäsenyyttä puoltavana että sitä vastaan puhuvana tekijänä riippuen pitkälti siitä, mikä paino sille sotilaallisissa uhkamäärittelyissä asetetaan.⁵¹

Vuosina 2011 ja 2012 uhkakuvia esitettiin tilanteessa, jossa merkittävimmät kehityskulut olivat Euroopan talousvaikeudet sekä arabimaiden kansannousut. Suomessa hallitusohjelmaan otettiin puolustusmenojen leikkaukset 2010-luvun alkupuolella. Puolustusvoimissa käynnistettiin uudistus, jonka ratkaisumallin julkistaminen helmikuussa 2012 johti vilkkaaseen yleiseen keskusteluun. Toisin kuin siinä mallissa ei kuitenkaan käsitelty sotilaallisia uhkakuvia, vaan todettiin ainoastaan tavoitteena olevan huolehtiminen Suomen sotilaallisesta puolustuskyvystä ja puhuttiin vakiintuneeseen tapaan ”turvallisuusympäristöön suhteutetusta, uskottavasta puolustuskyvystä”.⁵² Puolustusvoimain komentaja ilmaisi syksyllä 2012 huolensa materiaali-rahoituksen riittävydestä vuosikymmenen loppupuolella.⁵³

Puolustusministeriön strategisen suunnitelman 2030 julkisessa versiossa vuonna 2011 ei puhuta suoraan sotilaallisista uhkista. Siinä mainitaan ainoastaan, että 20 vuoden aikana voi tapahtua asioita, ”jotka voivat uhata turvallisuutta ja edellyttää puolustuskyvyn käyttöä turvallisuuden ylläpitämiseksi”. Ne nimetään ”strategisiksi shokeiksi”, joihin sisältyy äärimmäisen epätodennäköisinä mutta mahdollisina mainittuja tapahtumia ja kehityskulkuja. Strategisen vision yhteydessä tosin mainitaan ”rajat ylittävät uhkat”. Niillä tarkoitetaan kuitenkin sellaisia, joihin vastataan viranomaisyhteistyöllä ja laaja-alaisella krii-

⁴⁹ MTS.

⁵⁰ Sama.

⁵¹ Vrt. Heinonen (2011).

⁵² *Puolustusvoiman uudistuksen ratkaisumalli* (2012).

⁵³ Puheloinen (2012). Komentajan mukaan saatettaisiin joutua rahoitustilanteeseen, josta ennen pitkää seuraisi luopuminen yleisestä asevelvollisuudesta ja koko maan puolustamiseen tarvittavasta puolustuskyvystä, puolustusvoimien tehtävien määrittely uudelleen sekä vuosikymmenen vaihteessa laaja, kokonaisturvallisuutta koskeva puolustusuudistus.

sinhallinnalla. Ne saattavat silti vaatia sotilaallisiakin kykyjä. Varsinaisia sotilasuhkia kätkeytyy suunnitelman neljään skenaarioon, joista haastavimmassa eli ”sirpaloituneessa maailmassa” sotilaallisia ja laaja-alaisia uhkia esiintyy samanaikaisesti. Strategian mukaan varautumista sotilaallisten ja ei-sotilaallisten uhkien torjuntaan ei voida kehittää erillisinä osa-alueina.⁵⁴ Ministeriön julkisissa uhkakuvamuotoiluissa on siirrytty 2000-luvulla sisällöllisesti pelkistetympään suuntaan. Tästä huolimatta uusi strategia edustaa pyrkimystä kytkeä sotilaalliset uhkamääritykset aikaisempaa tiiviimmin ajankohtaiseen toimintaympäristöön, mikä samalla integroi sotilaallista turvallisuutta muuhun turvallisuuteen.

Valtaosa poliittisista puolueista ja päättäjistä Suomessa ei ole ryhtynyt kiistämään puolustushallinnon uusia toimintaympäristömäärityksiä. Uhkakuvien lieventämiselle on siksi ollut vahvoja edellytyksiä. Silti Venäjän politiikan käänneet ja sotilaallinen toiminta on poliittisissa puolueissa käännetty useimmiten Suomen sotilaallisten uhkakuvien jatkuvuuden - vaikka ei niinkään niiden yksityiskohtaisen määrittelyn - perusteiksi.

Yksittäiset kansanedustajat ja esimerkiksi rauhanjärjestöt ovat sen sijaan haastaneet jonkin verran ”virallisia” uhkakuvia. Tällöin on ilmennyt lähinnä kahta linjaa. Niistä ensimmäisessä on pidetty varautumista Venäjän varalta tarpeellisempänä kuin mihin esimerkiksi selonteon linjaukset ovat viitanneet. Tavallisesti tähän on liittynyt suurten maavoimien ja yleisen asevelvollisuuden painotus. Toisessa linjassa on esitetty vaihtoehtoisia uhkakuvia laajemmassa kansainvälisessä yhteydessä ja painotettu muuta kuin sotilaallista turvallisuutta. Tähän linjaan on kuulunut Suomen kansainvälisen ja valtioiden keskinäisen turvallisuusriippuvuuden korostus sekä puuttuminen etäisiinkin konflikteihin, tosin usein muulla tavoin kuin sotilaallisilla keinoilla. Laajan turvallisuuden ajattelun vakiintuminen on ylipäätään vahvistanut tällaista linjaa.⁵⁵

Sotilaalliset uhkakuvat ovat pitkällä aikavälillä lieventyneet ja monipuolistuneet. Laajamittaista asevoiman käyttöä uhkana on painettu taka-alalle, mutta ei kokonaan poistettu. Samalla eriaikaisen rajoitetun ja verraten monimuotoisen asevoiman käytön uhka on korostunut. Lievimmillään se liittyy lähes normaalioloihin esimerkiksi kyberturvallisuuden kautta mutta toisessa ääripäässä yhä alueen tai sen osan valtaamiseen. Sotilaallinen uhka ilmaistaan hyvin yleisesti ja muita kuin uhkatermejä käyttäen silloin, kun sitä ei voida olla liittämättä ajankohtaiseen toimintaympäristöön ja kansainväliseen turvallisuuskehitykseen. Valtioneuvostotasolla on luovuttu strategisen iskun käsitteestä, mutta sitä vastaavaa asevoiman käyttöä voidaan kuitenkin pitää yhä pääuhkana, jota torjumaan Suomi sotilaallisesti valmistautuu. Sen alapuolelle tuotetaan joukko lievempiä tilanteita, joista varsinkin jo normaaliolojen tietojärjestelmäuhat ovat saamassa enemmän sotilaallista sävytystä ja yhä vahvemman aseman. Ominais-

⁵⁴ *Puolustusministeriön strateginen suunnitelma*. Suomen puolustus määrittää itsenäisen sijasta ”verkottuneeksi”. Sen seuraavana johdonmukaisena askeleena on yhteinen puolustus tunnusmerkkinään valtioiden sitoutuminen yhteistyöhön ja avunantoon tilanteessa, jossa yhteen tai useampaan niistä kohdistuu sotilaallinen hyökkäys.

⁵⁵ Selkeästi pasifistinen ajattelu puolustusvoimien tarpeettomuudesta on kuitenkin eduskunta- ja järjestötasolla hyvin marginaalista.

ta näille tilanteille on se, että muut kuin puolustusvoimat ovat niihin vastaamisessa ensisijaisia toimijoita.

Uhkakuvien lieventämistä osoittaa myös se, että suurvallan laajana yhteisoperaationa toteutuvan hyökkäyksen uhkaa esitetään selvästi aikaisempaa harvemmin julkisuudessa. Venäjän sotilaallisen suorituskyvyn kasvuun viitataan, mutta ilmeisesti sen joukkojen määrän lasku Suomen lähialueella pitkällä aikavälillä⁵⁶, läntisen sotilasyhteistyön kehittyminen ja myös poliittista tahtoa koskevat arvioinnit ovat heikentäneet vakavimpien skenaarioiden julkista käyttökelpoisuutta. Sotilaallisen voiman käytön uhan rinnalle tai edelle on aikaisempaa helpommin voitu ottaa pelkkä painostus tai ei-sotilaallisia uhkia, joita voivat aiheuttaa myös muut toimijat kuin Venäjä. Tästä huolimatta näihinkin uhiin on kehitelty sotilaallisia vastauksia, joskaan ei välttämättä varsinaista asevoiman käyttöä.

Sotilasuhkakuvien lieventäminen on johtanut politiikassa yleistävään ja erityyppisiä uhkakuvia yhdistävään suuntaan. Julistettujen ja julistamattomien uhkakuvien välinen ero on tämän myötä kasvamassa. Muutos luonee edellytyksiä konsensuksen jatkamiselle turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa. Vallitseva linjaus sallii kuitenkin yhä varautumisen laajaan sotilaallisten uhkien kirjoon, vaikka 2010-luvun puolustusvoimauudistus sopiikin yhteen erityisesti alueiden valtaamiseen pyrkivän hyökkäyksen uhan heikkenemisen kanssa. Puolustusvoimat voi keskittyä suorituskykyjen ja kapasiteettien käsittelyyn, ja erityisesti ministeriön linjaukset painottavat entisestään turvallisuuden laaja-alaisuutta, joka Suomessa kiteytyy virallisena yhteiskunnan turvallisuusstrategiana.

Lieventämisestä huolimatta Suomessa painottuvat kuitenkin yhä ne sotilasuhat, joita vastaan puolustaudutaan omalla alueella tai sen lähituntumassa. Äärimmillään niissä uhattuina ovat yhä suuret kansalliset arvot kuten valtion itsenäisyys ja kansakunnan elinmahdollisuudet. Tämä lähtökohta pitää esillä sotilaallisia uhkia myös suhteessa muihin.

Politiikassa myös Venäjä-uhkakuvaa on lievennetty. Kylmän sodan päättymistä seuranneen välivaiheen jälkeen on hyväksytty se, ettei Venäjän aiheuttamaa mahdollista sotilaallista uhkaa tarvitse pitää esillä. Uhka institutionalisoituu uudella tavalla, uusissa kansainvälispoliittisissa puitteissa. Silti Venäjän uskotaan vielä voivan *jossakin tilanteessa* kehittää aikeita, jotka uhkaisivat Suomen puolustusta. Lännän sotilaalliset kapasiteetit ja aikeet on sen sijaan käsitetty jo niin ”omiksi”, ettei niillä enää ole merkitystä uhkina Suomea vastaan eikä sellaisia lisäävinä.⁵⁷ Muut järjestyneen väkivallan uhat kuten terrorismi ja räjä-

⁵⁶ Vrt. esim. keskenään *The Military Balance* (1992), (1998), (2004) ja (2012).

⁵⁷ Julkinen yksityiskohtainen sotilaskapasiteettien analyysi ja arviointi on Suomessa ollut viime aikoina pitkälti tutkijoiden ja usein evp-upseerien varassa. Venäjän asevoimareformi ja uusi ulko- ja turvallisuuspolitiikka ovat luoneet kiinnostusta ja edellytyksiä ”geopolitiikan paluun” tutkimiselle, jonka yhteydessä viitataan tavallisesti Venäjän sotilaallisten kykyjen palautumiseen sitoen niitä suoraan Suomen puolustusvoimien haasteisiin. Uutena juonteena on myös lännen sotilaallisten kykyjen, erityisesti alueen puolustuksen, heikkenemisen kritiikki. Tällaisella, usein kantaa ottavalla asiantuntijaesityksellä lienee Suomen tilanteessa useimmiten poliittisesti uhkakuvia terävöittävä ja niiden jatkuvuutta tukeva merkitys. Ks. esim. Forss ym. (2011), Nordberg (2011).

ylittävä rikollisuus ovat selvästi toissijaisia sotilaallisen puolustuksen lähtökohdina, vaikka niiden merkitys onkin kasvanut 1990-lukuun verrattuna. Puolustusministeriön painotus puolustuskyvyn määrittelyssä ja puolustusvoimien tehtävä muiden viranomaisten tukemiseksi liittyvät puolustusta etenkin sisäiseen turvallisuuteen ja sen uhkiin.

10.3. Uhkakuvien käyttö

Sotilaallisia uhkakuvia käytetään kotimaisessa politiikassa ennen muuta voimavarojen jakamiseen sekä toiminnan hyväksyttämiseen. Niillä on kuitenkin vakuutettava myös ulkopuolisia toimijoita puolustuskyvystä ja sotilaallisesta suorituskyvystä. Vakuuttaminen ja mahdolliseen hyökkääjään kohdistuva pelote ovat kietoutuneet entistä enemmän yhteen 2000-luvulla.⁵⁸ Oman uhkakuvan esittelyllä pyritään esittämään, mihin kyetään varautumaan. Tämä käyttötarkoitus rajoittaa uhkakuvien sisältöä: ylimitoitettu uhkakuva menettää nopeasti käyttökelpoisuutensa eikä tue ulkopoliittikkaa. Tosin korostettu uhkakuva saattaa sisältää juuri ”pelotelisää”, jos mahdollisen vastustajan vakuuttaminen omasta kyvystä on erityisen tärkeä ja ulkopoliittisesti välttämätöntä. Pelotteeseen kuuluu kuitenkin samalla tarkoituksellista hämäryyttä: vastaanottajalle ei esitetä omasta kyvystä sellaista, josta sille olisi kiistatonta hyötyä pelotteen petäessä. Toisaalta uhkakuvalla viestitään liittolaisille ja kumppaneille avuntarvetta tai sitoutumista yhteisiin sopimuksiin ja joskus myös sitä, ettei oma politiikka muodostu liittolaisille rasitteeksi. Uhkakuva pyrkii yhtenäistymään sen valtion tai viiteryhmän kanssa, joka on turvallisuus- ja puolustuspolitiikalle erityisen tärkeä.⁵⁹

Institutionaaliset säännöt ohjaavat uhkakuvien käyttöä politiikassa.⁶⁰ Puolustusvoimien käsitykset ovat siksi erilaisia kuin vaikkapa puolueen tai kansalaisjärjestön. Yhdistäviä sääntöjä ilmenee suomalaisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tekemisen tavassa kuten yhdenmukaisuuteen ja yksimielisyyteen pyrkimisessä sekä luottamisessa puolustushallinnon asiantuntemukseen. Yksimielisyys ja jatkuvuuden tavoittelu ovat ilmenneet lisäksi retorisesti vaikuttavien ja helposti toisteltavien ”peruspilareiden” käytössä. Niiksi ovat jo kylmän sodan aikana muodostuneet yleinen asevelvollisuus, alueellinen puolustus, koko maan puolustaminen sekä maanpuolustustahdon korostaminen. Niiden esittämisestä on vaikeampi luopua kuin politikoida sillä, mitä kuhunkin pilariin kuuluu ja pitää kuulua. Uhkakuvia pyritään myös helposti käyttämään niin, että ne sopivat yhteen näiden perusasioiden kanssa. Poliittisessa muutoksessa hallintoa pidetään usein vain pienten askelten tavoittelijana. Siitä huolimatta muutoksen täytyy lähteä usein liikkeelle sen piiristä. Siihen sillä on myös edellytyk-

⁵⁸ Nokkala (2012).

⁵⁹ Sotilaallisten uhkakuvien poliittiseen käyttöön liittyy tekijä, jota voi kutsua järkeväksi minimiksi. Vaikuttavinta ei ole maalata sellaisia skenaarioita, joita vastaanottajat eivät pysty asettamaan niiden toteutumisen ehdoista riippuviin yhteyksiinsä. Uhkakuvien esittäjä asettaa lisäksi myös itsensä aina alttiiksi oman ryhmän taholta tulevalle kritiikille.

⁶⁰ March ja Olsen (1989), ks. myös Peters (2005).

siä siksi, että hallinto on suunnittelussaan orientoitunut pitkälle tulevaisuuteen ja vaihtoehtoisiin kehityskulkuihin.⁶¹

Pitkä rauhantila rajoittaa uhkakuvien käyttökelpoisuutta. Sen jatkuessa etenkin vakavat sotilaallisen varautumisen perustana olevat uhkakuvat saavat entistä huonommin vastakaikua. Niiden etäännyminen ihmisten kokemusmaailmasta vie huomiota ajankohtaisiin uhkiin ja epävarmuuksiin ja osaltaan uhkaesitysten torjuntaan ylipäättään. Päivänpolttavilla uhkilla ei useimmiten ole sotilaallista luonnetta mutta sen sijaan suuri medianäkyvyys, joka helpottaa ihmisten samastumista niiden varsinaisiin kohteisiin.

Muita uhkakuvien käyttöön vaikuttavia tekijöitä ovat pienen valtion ulkopoliittikan perussäännöt, jotka ovat osa poliittista kulttuuria. Ainakin niihin valtioihin, jotka ovat lähellä tai liittolaisia ja tärkeitä kumppaneita on pidettävä yllä hyviä suhteita ja vältettävä niiden ärsyttämistä, arvostelua ja erityisesti uhkaamista. Lisääntynyt keskinäisriippuvuus edellyttää ulkopoliitikalta responsiivisuutta ja vivahteiden tajua. Perussäännöt suosivat ympäristöön vaikuttavaa vakauspolitiikkaa⁶², mikä myös painottaa muita kuin sotilaallisia keinoja. Pienen valtion voimavarat ovat rajallisia ja turvallisuus suhteellisempaa kuin suuren. Uhkakuvien käyttö on ulkopoliittisesti herkkää ja määrättyy pitkälti diplomaattisten sääntöjen perusteella.⁶³ ”Väriä signaaleja” halutaan välttää. Poliittisessa viestinnässä on jännitettä sen suhteen, missä määrin tavoitellaan ehkä hienovaraista pelotetta ja missä määrin rauhoittavaa vakuuttamista.

Taloudellisen integraation oloissa julkisia sotilasmenoja on vaikea kasvattaa huomattavasti, jolloin myöskään suuria voimavaroja vaativia uhkakuvia on vaikea esittää. Puolustuskyky rajoittuu valtiontalouden mukaan. Suomen länsiriippuvuuden kasvu 2000-luvulla lisännee yhdenmukaisuutta toisten EU-maiden ja juuri sotilaallisesti myös Nato-maiden uhkakuvien kanssa, vaikka tuskin johtaakaan täysin yhteneviin uhkakuviin.

Yhteiskunnan muutos ohjaa osaltaan sitä, miten ja millaisia uhkakuvia ollaan taipuvia hyväksymään kotimaan politiikassa. Usein on tuotu esille yhteiskunnan muuttumista entistä turvallisuushakuisemmaksi, jopa ”pelon kulttuuria” ja samalla lisääntyvää valvontaa painottavaksi.⁶⁴ Kuitenkin esimerkiksi yksilöllistyminen, kaupungistuminen ja monikulttuuristuminen luovat sosiaalisia edellytyksiä entistä kriittisemmälle suhtautumiselle uhkaesityksiin. Erityisesti voi olla vaikea uskoa sellaisia uhkakuvia, joita ajankohtaiset havainnot eivät tue. Vieraan valtion hyökkäysuhkia sisältävä poliittinen viestintä ei välttämättä vaikuta yhtä tehokkaasti kuin aikaisemmin.

⁶¹ Ks. ja vrt. yleisesitys julkisesta politiikasta Harisalo ym. (2007).

⁶² Vakauspolitiikka tarkoittaa tässä toimia, joilla valtio pyrkii tukemaan tärkeimmän ympäristönsä alueellista ja toimijoiden sisäistä poliittis-sosiaalista vakautta. Silloin vältetään konfliktien kärjistämistä ja sellaista omaa varustelua, jonka toinen valtio voisi kokea vaarantavan etujaan.

⁶³ Näin esimerkiksi Suomen ulkopoliitikassa Venäjä-toimintaohjelma ei sisällä mitään, mikä voisi yhdistää sotilaalliseen uhkaan lukuun ottamatta Venäjän ja Georgian sodan mainitsemista. Siinä Venäjän sanotaan osoittaneen ”valmiutensa voimankäyttöön intressiensä edistämiseksi omien rajojensa ulkopuolella”. Ks. Venäjä-toimintaohjelma.

⁶⁴ Koskela (2009), Lyon (2001).

Sotilaallisten uhkakuvien lieventäminen ja häivyttäminen antavat puolustushallinnolle etenkin kotimaisessa politiikassa pelivaraa ja toimintavapautta. Ne myös vastaavat virkamiesetiikan mukaista pyrkimystä asiatietojen tarjoamiseen ja yleisön rauhoittamiseen. Hallinto pyrkii välttämään nauttimansa laajan luottamuksen menettämistä varomattomilla uhkakuvaesityksillä.⁶⁵ Toisaalta se joutuu helposti ankaran kritiikin kohteeksi, jos se ei ole ajoissa reagoinut suuren huomion saaviin uhkiin.⁶⁶

Valtioneuvostossa uhkakuvien käyttö ja sisältö määräytyvät paitsi asiantuntijoiden käsityksistä niin osaltaan hallitusohjelmasta, hallituspuolueiden arvioista ja muista poliittisista linjauksista käsin. Selontekomenettely tukee laajapohjaista hallitusta yhtenäisen toimintaympäristökäsityksen muodostamisessa. Eduskunnassa kysymys on siitä, mitä jokin uhkakuvien esittäminen vaikuttaa kansanedustajan ja puolueiden kannatukseen ja myös siihen, mitä oppositio saattaa tehdä. Puolustuspolitiikan yksimielisyysääntö on pitkälti vähentänyt riskejä, joita uhkakuvien käytöstä tulisi yksittäisille puolueille. Eduskuntaryhmien sisäinen kuri rajoittaa puolestaan kansanedustajia.

Vapaimmin vellovaa on yleinen kansalaiskeskustelu etenkin sosiaalisessa mediassa, mutta toisaalta yksittäisten mielipiteiden poliittinen painoarvo on pieni eikä edes yleinen, kyselyistä näkyvä mielipide ole kuin yksi monista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan vaikuttavista tekijöistä. Kansalaisjärjestöjen suhtautuminen ”virallisiin” uhkakuviin voi joskus olla poliittisesti erittäin vaikuttavaa. Suomen oloissa avainasemassa ovat kaksi toisistaan yhä erottuvaa ryhmää: maanpuolustusjärjestöt ja rauhanjärjestöt.

Suomen puolustusvoimat on yhä kansalaisarmeija, jossa yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden säilyminen on yhteydessä myös uhkakuvien käyttöön. Puolustusvoimat pääsee suoraan vaikuttamaan suuren varusmiesten ja reserviläisten joukon ja jopa heidän läheistensä käsityksiin. Vaikutus syntyy siitä, että koulutettavat joutuvat itse pohtimaan saamansa koulutuksen yhteyttä erilaisiin ”tositilanteisiin”.

⁶⁵ Lojaalisuussäännöt sallivat puolustusvoimissa tutkijoille ja nuoremmille sotilashenkilöille vapaampia esityksiä kuin esimerkiksi johtavassa asemassa oleville. Toisaalta ylin johto voi niin halutessaan vaikuttaa uhkakuvien ja niihin yhdistettävissä olevien tosiasiatietojen avulla poliittisesti muita tehokkaammin. Puolustusministeriö voi lisäksi suunnittelijanakin käyttää sellaista uhkakuvaretoriikkaa, joka ei ole välttämättä sallittua operatiivista suunnittelua tekeville.

⁶⁶ Tästä on lukuisia esimerkkejä alkaen Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuudesta vuonna 1986 aina Aasian tsunamiin 2004.

Uhka yhdistetään käsitteenä turvallisuuteen, joka viittaa johonkin kohteeseen kuten alueeseen, valtioon, yhteiskuntaan, ryhmään tai yksilöön. Tuon kohteen turvallisuutta pidetään vähintään mahdollisesti uhattuna ja kohdetta uhkalle haavoittuvana. Sotilaalliset uhkat ovat ennen kaikkea asevoimien käytön uhkia valtiota ja sen intressejä vastaan, ja valtiota pidetään velvollisena huolehtimaan kansalaistensa turvallisuudesta niiden varalta. Turvallisuuden laajennuttua puolustusvoimat on kuitenkin entistä enemmän mukana varautumisessa myös muunlaisiin turvallisuusuhkiin. Uhkakuvat antavat puitteita turvallisuutta ja sotilaallista toimintaa koskevien asioiden politisoinnille ja niillä politikoinnille. Poliitikko määrää muun muassa kuvien luokittelua, yksityiskohtaisuutta ja yhteyttä uhkiin tarvittaviin vastauksiin. Uhkakuvien tulee olla retorisesti viestittävässä, uskottavia ja havainnoilla perusteltuja sekä yhdistettävissä ihmisten kokemusmaailmaan. Niiltä edellytetään vaikuttavuutta, vaikka monia normaaliolojen faktoja on usein vaikeaa yhdistää vakavimpiin sotilaallisiin uhkakuviin. Etenkin valtioneuvosto ja puolustushallinto joutuvat ottamaan huomioon sen, että uhkakuvaviesti kulkeutuu helposti laajemmalle yleisölle kuin mitä ensisijaisesti on tarkoitettu.

Uhkakuvia käytetään politiikassa ennen muuta argumentteina, joilla esitetään ja rakennetaan poliittisia intressejä. Sotilaallisia uhkakuvia käytetään politiikan lisäksi strategisessa suunnittelussa. Siinä uhkakuvat ovat syötteitä organisaation päätösprosessissa, joka tuottaa puolustusvoimien valmiuden toteuttaa poliittisesti määritettyjä tehtäviä. Toisin kuin suunnittelussa uhkakuvista tulee politiikassa julkisen kamppailun välineitä. Niillä voidaan osoittaa, mihin puolustusvoimien pitäisi kyetä, mihin ne pystyvät ja mitä voimavaroja ne tarvitsevat.

Tietolaatikko: Uhkasta ja uhkakuvista.

10.4. Suomalaisen uhkakuvien erityisyys ja tulevaisuus

Kansainvälisiä vertailukohtia sotilaallisista uhkakuvista saadaan esimerkiksi Iso-Britanniasta, Norjasta ja Ruotsista. Kaikissa näissä pidetään 2010-luvulla esillä kansallista, oman alueen turvallisuutta myös sotilasuhkien varalta, mutta vieraiden valtioiden hyökkäysuhat on painettu selkeästi taka-alalle. Iso-Britanniassa on jo 1990-luvulta lähtien todettu julkisessa strategiassa, ettei millään valtiolla tai liitolla ole sekä aietta että kykyä uhata saarivaltiota sotilaallisesti. Uhan ilmaantumista ei kuitenkaan suljeta kokonaan pois pitkällä aikavälillä.⁶⁷ Sotilasopin yhteydessä varaudutaan myös suoraan uhkaan.⁶⁸

⁶⁷ *The National Security Strategy of the United Kingdom*, erityisesti s.15. Iso-Britannia käyttää ”integroitua” turvallisuuden lähestymistapaa, jossa uhat esitetään laajoina haasteina ja korostetaan aikaista puuttumista niihin, kriiseihin ja konflikteihin eri puolilla maailmaa. Eri viranomaisilla, myös puolustuksella on tässä osuutensa. Sotilaalliset haasteet ovat kuitenkin ennen muuta ulkomailla. ”Sotaretkioperaatioihin” (expeditionary operations) varaudutaan ensisijaisesti yhdessä Yhdysvaltain kanssa.

⁶⁸ *British Defence Doctrine*. Asevoimien ennakoitaan useimmissa Iso-Britannian turvallisuuden suojaamiseen liittyvissä tapauksissa operoivan laaja-alaisessa liitossa tai koalitiiossa.

Norjan erityishuomio on pohjoisten alueidensa puolustuksessa ja liittyy vahvasti luonnonvaroja koskeviin kasvaviin taloudellisiin intresseihin. Uhkakuvien muutosta osoittaa se, että asevoimat sanotaan muunnetuiksi 2000-luvun puolella invaasiopuolustusvoimista moderneiksi, monipuolisiin kotimaisiin ja kansainvälisiin tehtäviin soveltuviksi.⁶⁹ Strateginen konsepti erottaa toisistaan uhkan, riskin ja vauriot. Norjaa ei kohtaa ”selvä tai välitön” uhka, mutta rajoitettua sotilaallista painostusta ei voida sulkea pois. Riski liittyy sekä ihmisen että luonnon tuottamiin vahinkoihin. Maan turvallisuus voi joutua sen kohteeksi silloinkin, kun suoraa uhkaa ei kohdata. Vaurio riippuu hyökkäyksen tai tapahtuman vakavuudesta ja järjestelmän haavoittuvuudesta. Rajoitetun suoran sotilaallisen hyökkäyksen torjuminen Norjaa vastaan kuuluu normaalisti Natolle. Venäjää ”ei pitäisi nähdä” Norjalle sotilaallisena uhkana ja sen sotilaallinen läsnäolo pohjoisessa tulisi ymmärtää normaalitilanteeseen palaamisen 1990-luvun alennustilan jälkeen.⁷⁰

Norjan tavoin Ruotsi säilyttää oman alueensa puolustuksen, tosin ammatinharjoittajien pohjautuen, mutta suuntaa puolustusvoimiensa suorituskyvyn vahvasti kansainvälisiin tehtäviin. Maan puolustusministeri totesi jo vuonna 2004, että asevoimia muunnetaan tehokkaamman ja iskukykyisemmän puolustuksen aikaansaamiseksi.⁷¹ Hallitus on perustellut puolustuskyvyn huomattavaa kasvua sillä, että turvallisuuspoliittinen kartta on muuttunut perusteellisesti. Supervallan invaasion uhka on kadonnut jo kauan sitten, ja Itämeri on Nato- ja EU-maiden ympäröimä. Sotilaallisten intressikonfliktien ja välikohtausten riski on tosin olemassa, mutta sen sanotaan kohdistuvan muihinkin valtioihin kuin Ruotsiin.⁷² Sen puolustusvoimien mukaan valtioiden välinen sotilaallista kykyä haastava konflikti lähialueellakin koskettaa Ruotsia mutta epäsuorasti. Ensimmäinen uhka sellaisessa olisi painostus, jolla voisi olla sotilaallistakin sisältöä.⁷³

Sotilasdoktriinissa perustellaan maan puolustusvoimien kehittämistä yhtenä ”turvallisuuspolitiikan työkaluna” nimenomaan uhkien muutoksella. Puolustusvoimat turvaa osaltaan Ruotsin kansallisia intressejä silloinkin, kun tapahtumilla ei ole suoraa sotilaallista yhteyttä. Doktriini esitellään kehitetyksi kymmenessä vuodessa kattamaan koko konfliktispektrin ja ottamaan huomi-

⁶⁹ Faremo (2010).

⁷⁰ *Capable Force. Strategic Concept for the Norwegian Armed Forces* (2009), s. 21–22, 25, 39, 58, 83. Norjan puolustuspolitiikan laajaan tavoitevalikoimaan kuuluu suvereeniuden, oikeuksien ja etujen turvaaminen, toimintavapauden varmistaminen painostuksen alla, rauhan, vakauden, kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuksien kunnioituksen edistäminen sekä Norjan ja kansainvälistä turvallisuutta vastaan suunnatun voimankäytön estäminen, maan ja sen liittolaisten kollektiivisen puolustuksen edistäminen ja hyökkäysten torjunta, joka voi palvella paitsi Norjan niin myös kollektiivista turvallisuutta. Näiden lisäksi puolustuspolitiikallakin tähdätään yhteiskunnalliseen turvallisuuteen, ihmishenkien pelastamiseen ja seuraamusten hallintaan onnettomuus- ja hyökkäystilanteissa. Asevoimien tehtävät hoidetaan joko kansallisesti tai yhteisesti liittolaisten ja kumppanien kanssa. Niiden kirjo ulottuu tiedustelusta maan ja Nato-alueen yhteiseen puolustukseen, monikansalliseen kriisinhallintaan Norjan ulkopuolella sekä yhteiskunnalliseen turvallisuuteen ja muihin yhteiskunnallisiin avaintehtäviin.

⁷¹ *Helsingin Sanomat* 1.3.2004.

⁷² *A Functional Defence – with a substantially strengthened defence capability.*

⁷³ *Försvarsmaktens underlag för regeringens försvarspolitiska proposition 2009.*

oon myös ”siviiliedistyksen ensisijaisuus” sotilaallisen voiton painottamisen sijasta.⁷⁴

Yhteistä näille vertailumaille on, että oman alueen puolustuksen uhkien yhteydessä painotetaan laajempia kuin sotilaallisen hyökkäyksen torjunnan intressejä. Lisäksi huomio suunnataan usein verraten lieviin mutta ajankohtaisesti enemmän haittaaviin uhkiin, joihin asevoimienkin on usein välittömästi varauduttava. Tällöin painottuvat konfliktit eri puolilla maailmaa ja toisaalta ne turvallisuusuhat kotimaassa, joilla ei ole ensisijaisesti sotilaallista sisältöä ja jotka voivat olla myös sisäsyntyisiä. Asevoimilta ollaan näin häivyttämässä jakoa kansallisiin ja kansainvälisiin tehtäviin.

Suomessakin on etenkin valtioneuvostotason teksteissä merkkejä siitä, miten puolustusvoimilla varaudutaan laajaan konfliktikirjoon ilman jyrkkää eroa varsinaisten aseellisten uhkien ja muiden tai kansallisten ja kansainvälisten tehtävien välillä.⁷⁵ Suomessa pidetään kuitenkin vielä vertailumaita selvemmin poliittisesti yllä huomiota epätodennäköisempiin mutta toteutuessaan vakaviin ja maanpuolustusta kokonaisvaltaisemmin haastaviin uhkiin. Etenkin sotilaallisilla uhkakuvilla on yhä valtion ja kansan olemassaoloa koskevaa luonnetta. Tälle asemalle haetaan usein selitystä geopolitiikasta eli ”pitkästä itärajasta” ja konfliktihistoriasta Venäjä-naapurin kanssa sekä liittoutumattomuuden ajattelumallista.

Näiden jatkuvuustekijöiden rinnalle voidaan kuitenkin ehdottaa yhteiskunnallisempaa selitystä, joka koskee politiikan teon edellytyksiä. Suomi on yhä varsin yhtenäinen ja moniin muihin nähden vähemmän kansainvälistynyt ja globalistunut vaikka pitkälle tietotaidoltaan kehittynyt yhteiskunta. Keski-Eurooppaan verraten Suomi on maantieteellisesti ja kulttuurisesti perifeerinen. Se ei tosin paljon eroa lähinaapureistaan Norjasta ja Ruotsista, mutta on niitä selvemmin ”reunalla”. Tämä johtunee osaltaan siitä, että yhteydet Venäjälle eivät vielääkään vastaa niitä, joita on muihin maihin ja yhteiskuntiin. Suomalaisiin on myös kauan iskostettu sitä, että puolustus riippuu viime kädessä omista voimista, kansalaisten panoksesta ja yhteisistä arvo- ja tahtotekijöistä. Puolustusvoimien vahva asema yhteiskunnassa pitää sotilaallisesti rationaalista, oman maan puolustukseen liittyvää uhkakuvaa poliittisesti käyttökelpoisena kilpailevia esityksiä vastaan. Vaikka muut kuin sotilaalliset uhkat ovat Suomessakin politiikassa etualalla, niin sotilaallinen viitekehys on yhä helppo viestiä ja omaksua. Puolustusvoimien edustajia myös kuunnellaan Suomessa, joten heidän uhkakäsityksillään, etenkin niiden odottamattomalla muuttumisella, on yhä suuri merkitys.

Sotilaallisen turvallisuuden tärkeyttä ylläpitää myös pienvaltiollisuuden ajatus, jossa voimakas valtio tunnustetaan helposti uhkaksi tai tueksi. Valinta riippuu kuitenkin paitsi naapurin läheisyydestä, niin olennaisesti sen yhteiskunnan ja valtion erilaisuudesta. Suomalainen identiteetti on ollut vahvasti si-

⁷⁴ *Militärstrategisk doktrin*, erityisesti s. 13 ja 74.

⁷⁵ Tämä ei ole koskenut selontekoja, joissa sotilaalliset uhkakuvat ovat korostuneet siksi, että niiden yhteydessä useimmiten on jaettu yksityiskohtaisesti myös voimavaroja. Lisäksi etenkin vuoden 2009 selonteossa on tulkittavissa yhteyden puuttumista turvallisuusympäristön analyysin ja puolustuksen kehittämiseen kuuluvien arvioiden väliltä.

toutuneena Venäjän erilaisuuteen.⁷⁶ Globalisaatio ja kulttuurin monipuolistuminen sekä yhteyksien ja vuorovaikutuksen lisääntyminen ravistelevat kuitenkin tällaista suomalaisuuden ydintä. Vertailukohtaa voidaan hakea yhteiskunnista, joissa yhtenäiskulttuuri on hiipunut enemmän kuin Suomessa ja suuren naapurin kanssa koetaan yhteiskuntien samankaltaisuutta.

Juuri yhteiskunnallis-kulttuurinen muutos vaikuttanee Suomessa poliittisen ehdollistamisen kautta ehkä merkittävimmin sotilaallisten uhkakuvien tulevaisuuteen. Muutoksen piirteitä ovat edellä esiteltyjen lisäksi yksilöllistyminen, kaupungistuminen, sukupolvien vaihtuminen, väestön keski-ikäen nousu ja hyvinvointivaltion muuttuminen. Medioituminen johtaa ajankohtaisuuden painottamiseen, mitä sotilasuhkilla ei yleensä ole. Virtuaaliyhteisöt, elämyksellisyys⁷⁷ ja identiteettien monipuolistuminen saattavat johtaa siihen, että etenkin ”ylhäältäpäin” annettuja uhkakuvia aletaan pitää epäilyttävinä. Yksilöä koskettaviin uhkiin sen sijaan reagoidaan voimakkaasti.

Yksilöllistyminen kulkee käsi kädessä yhteisöllisyyden muuttumisen kanssa. Tämä on ymmärretty osittain myös jälkimodernin kehityksen seurauksena. Jatkuvuutta tukeneet kansalliset kertomukset ohenevat ja vaikuttavat vähemmän politiikassa. Muutos tapahtuu kuitenkin vähitellen, sen vaikutus on pitkälti välittyntä eikä sen seurauksien toteutumisesta voida esittää mitään aikoja.

Suuret kansainväliset shokit voivat vaikuttaa yllättävästikin erilaisten uhkakuvien keskinäiseen asemaan, mutta eivät välttämättä horjuta riittävän väljästi määritettyjä sotilaallisia.⁷⁸ Sen sijaan tosiasialliset, usein hitaat muutokset eri maiden asevoimien kapasiteeteissa ja voimasuhteissa, erityisesti Venäjän varustelu, mutta myös idän ja lännen poliittisen yhteistyön kehittyminen ja Naton laajeneminen vaikuttavat. Suomelle tärkeimpien valtioiden ja asevoimien uhkakuvien muuttuminen voi normien diffuusion ja vastaanoton kautta yhtenäistää omia uhkakuvia liittolaisten kanssa. Tosin samalla voi syntyä vastustavia, omia käsityksiä yllä pitäviä poliittisia reaktioita.

Suomen länsiriippuvuus ja sotilaallinen integraatio voivat osaltaan johtaa sotilaallisten Venäjä-uhkakuvien käyttökelpoisuuden heikkenemiseen 2010-

⁷⁶ Suomalaisesta identiteetistä ks. esim. Harle & Moisio (2000). Kansallinen identiteetti peilautuu suureen ”toiseen” mutta vähentää samalla sotilaallisella turvallisuudella politikoimista eli lisää konsensusta ja pitää yllä myös uhkakuvien jatkuvuutta. Arkiajattelussa identiteettien keskinäisriippuvuutta ei kuitenkaan tavallisesti haluta myöntää, vaan omalle identiteetille esitetään mieluummin pelkästään omaan yhteiskuntaan, kulttuuriin ja historiaan liittyviä perusteita. Erilaisuuteen liittyy myös tutkimuksellisesti esimerkiksi sellainen geopolittinen puhetapa, jossa eri valtioiden etupiirejä ei kohdella samanarvoisesti. Ks. ja vrt. Hast (2010).

⁷⁷ Toisaalta puolustusvoimien toimintaan liittyy ilman uhkiakin sitä tukevaa elämyksellisyyttä, joka sekään voi pitää yllä valmistelujen hyväksyttävyyttä.

⁷⁸ Suuria shokkeja voisivat olla esimerkiksi suuret terrori-iskut, suuronnettomuudet, luonnonkatastrofit, talousromahdukset tai sodat, joiden vaikutukset ulottuisivat konkreettisesti laajalle alueelle maailmassa. On kuitenkin huomattava, etteivät esimerkiksi terrori-iskut Yhdysvaltoihin vuonna 2001, Espanjaan 2004 tai Iso-Britanniaan 2005, Jugoslavian hajoaminen 1990-luvulla, Persianlahden sodat 1990 ja 2003, Afganistanin sota ja kriisi 2001 alkaen, tsunami 2004 tai tähänastiset taloudelliset laskukaudet näytä johtaneen Suomessa sotilaallisten uhkakuvien olennaiseen muuttamiseen.

luvulla, vaikka Venäjän politiikka jatkuisikin pääpiirtein nykylinjalla. Edellytyksenä kuitenkin lienee se, että lännen sotilaskapasiteettien arvostus säilyy Suomessa.

Suomalainen uhkakuvapolitiikka pyrkii laajankin turvallisuuden puitteissa nostamaan maanpuolustusta puolue- ja päivänpolitikoinnin yläpuolelle. Puolustushallinto pyrkinee jatkossakin korostamaan puolustuskyvyn ja puolustusvoimien suorituskyvyn riittävyttä, vaikuttavuutta ja uskottavuutta toimintaympäristöön nähden. Yhteisen puolustuksen korostuessa Euroopassa synergiaetujen hakeminen verkottumisesta ja yhteistyöstä voi olla tärkeämpää kuin jo varsin yleisluontoisten uhkakuvien muuttaminen.⁷⁹ Puolustuksen hyväksyttävyyttä haettaneen entistä selvemmin myös kansainvälisistä tehtävistä Keski-Euroopan maiden ja pohjoismaisten naapurien tapaan. Toisaalta suurin osa Euroopan maista on useimmiten käytännössä luopunut asevelvollisuudesta, jolloin asevoimien varautumista ulkomaisiin tehtäviin ei ole niiden politiikassa laajalti kyseenalaistettu.⁸⁰

Puolustuksen jatkuvuudelle on uhkakuvamäärittelyä tärkeämpää kuitenkin se, että ihmiset kokevat olevan jopa asevoimin puolustettavaa yhteistä ja ymmärtävät siihen tarvittavan kyvyn vaativan pitkäjänteistä kehittämistä. Esimerkiksi asevelvollisuus voi Suomen oloissa säilyä pitkällekin lähes ilman uhkakuvia sosiaalisen juurtuneisuutensa vuoksi, ellei puolustushallinto itse ala ajamaan siihen suuria muutoksia. Maan rajojen ulkopuolella Suomen puolustuksen uskottavuutta ei kuitenkaan voida pitää yllä ilman, että siellä kyetään arvioimaan Suomen kykyjen riittävyttä erilaisissa tilanteissa – etenkin niissä vaativimmissa, joihin puolustuskyvyillä ilmoitetaan tähdättävän.

Tulevaisuudessakin riittävyttä päätellään paitsi suomalaisesta politiikasta ja Suomessa esitetyistä väitteistä, niin myös sen perusteella, mitä puolustusvoimien jokapäiväinen toiminta, rahoitus ja muu yhteiskunnan tuki kertovat niistä arvioijille.

⁷⁹ Sotilaallinen ajattelu edellyttäne jatkossakin, että sotilaallinen tehokkuus ei heikkene. Siksi varsinkin puolustusvoimat saattaa pyrkiä säätämään uhkakuvia muutoksia vastaaviksi, mutta kuitenkin niin että kuvilla on yhä poliittista käyttöä. Puolustuksen voimavarakamppailuun vaikuttavat myös uhat, jotka saavat suuren mediahuomion, etenkin jos ne koskettavat suomalaisia laajalti. Sellaiset voivat tuottaa ainakin lyhytaikaisesti vaatimuksia turvallisuusresurssien uusjaosta.

⁸⁰ Yleisen asevelvollisuuden merkittävä ohentaminen Suomessa ei tosin välttämättä johtaisi yhtä vahvaan kansainvälisten tehtävien painotukseen kuin useimmiten Länsi-Euroopassa. Suomessa sotilaallisten uhkakuvien tähänastinen vahva asema olisi omiaan pitämään huomion siinä, mihin puolustusvoimat varautuu ja mihin se pystyy oman alueen puolustuksessa, mikäli asevelvollisuus ylipäätään jatkuu.

LÄHTEET

Barkawi, Tarak ja Brighton, Sarah, 2011. ”Powers of War: Fighting, Knowledge and Critique”, *International Political Sociology*, vol. 5, no. 5.

Biddle, Stephen, 2007. “Explaining Military Outcomes”, teoksessa Brooks, Risa A. ja Stanley Elizabeth A. (ed.), *Creating Military Power*. Stanford: Stanford University Press.

British Defence Doctrine. Joint Doctrine Publication 0-01, 3rd Edition, August 2008. [Http://www.mod.uk/NR/rdoonlyres/CE5E85F2-DEEB-4694-B8DE-4148A4AEDF91/0/20100114jdp0_01_bddUDCDCIMAPPS.pdf / 12.8.2013]

Buzan, Barry, Wæver, Ole ja Wilde, Jaap de, 1998. *Security*. Boulder: Lynne Rienner.

Capable Force. Strategic Concept for the Norwegian Armed Forces, 2009. Oslo: The Norwegian Ministry of Defence.

Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus, 1997. VNS 1/1997 vp, Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 17.3.1997.

Faremo, Grete, 2010. *Norwegian defence and security policy*. Speech by defence minister Grete Faremo at the Heads of State meeting held at the Ministry of Foreign Affairs on Tuesday 24 August 2010. [Http://www.regjeringen.no/en/dep/fd/whats-new/Speeches-and-articles/minister/speeches-and-articles-by-minister-of-def/2010/Norwegian-defence-and-security-policy.html?id=612899# / 12.8.2013]

Forss, Stefan, Kiiänlinna, Lauri, Inkinen, Pertti ja Hult, Heikki, 2011. *Venäjän sotilaspoliittinen kehitys ja Suomi*. Julkaisusarja 2 No. 47, Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

A Functional Defence – with a substantially strengthened defence capability. Ministry of Defence, Regeringskansliet, 19 March 2009. [Http://www.regeringen.se/sb/d/10448/a 12.8.2013].

Försvarmaktens underlag för regeringens försvarspolitiska proposition 2009. Bilaga 1, 30.1.2009. Högkvarteret, Försvarsmakten. HKV 23383: 51503.

Harisalo, Risto, Aarrevaara, Timo, Stenvall, Jari ja Virtanen, Petri, 2007. *Julkinen toiminta – Julkinen politiikka*. Tampere: Tampere University Press.

Harle, Vilho ja Moisio, Sami, 2000. *Missä on Suomi?* Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Tampere: Vastapaino.

Hast, Susanna, 2010. ”Kuka ketäkin piirittää: etupiirin genealogiaa” teoksessa Viljanen, Elina, Aitamurto, Kaarina, Lassila, Jussi ja Salmi, Anna-Maria (toim.), *Suuri ja mahtava metodologia? Lähestymistapoja Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimukseen*. Helsinki: Kleio.

Heinonen, Veikko U. J., 2011. *Suomalainen turvallisuuspolitiikka*, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 416. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Helsingin Sanomat 1.3.2004, 21.12.2011.

Jouko, Petteri, 2006. ”Periaatteista toteutukseen. Alueellisen puolustusjärjestelmän kehittäminen”, *Kylkiranta* no. 3.

Kenttäohjesääntö, 2008. Yleinen osa, Puolustusjärjestelmän toiminnan perusteet. Helsinki, Pääesikunta.

Klenberg, Jan, 1987. ”Vastaako sotalaitosjärjestelmämme uhkakuva?” teoksessa Friberg, Ralf (toim.), *Suomen turvallisuuden haasteet 1990-luvulla*. Jyväskylä: Kirjasuomi.

Kohdi valikoivaa asevelvollisuutta, 2010. Vihreiden linjaukset asevelvollisuudesta. Hyväksytty puoluehallituksessa 11.6.2010.
[[Http://www.vihreat.fi/node/15392](http://www.vihreat.fi/node/15392) / 12.8.2013]

Komiteanmietintö 1981: 1. *Kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö*.

Koskela, Hille, 2009. *Pelkokierre*. Helsinki: Gaudeamus.

Limnell, Jarno, 2009. *Suomen uhkakuva politiikka 2000-luvun alussa*. Strategian tutkimuksia No 29, Strategian laitos. Helsinki, Maanpuolustuskorkeakoulu.
[[Http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/4e4c4480443148cd864fcf56da31d1fc/StratL1_29w.pdf?MOD=AJPERES](http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/4e4c4480443148cd864fcf56da31d1fc/StratL1_29w.pdf?MOD=AJPERES) / 12.8.2013]

Lindberg, Steven, 1994. *Hotbilder för Finland*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.

Lyon, David, 2001. *Surveillance society*. Buckingham: Open University Press.

Mankoff, Jeffrey, 2009. *Russian Foreign Policy*. Lanham: Rowan & Littlefield.

March, James G. ja Olsen, Johan P., 1989. *Rediscovering Institutions*. New York: The Free Press.

The Military Balance, eri vuosilta 1992-2012. Oxford University Press (vuoteen 2004/2005 asti, sen jälkeen Routledge), for The International Institute for Strategic Studies.

The Military Doctrine of Finland, 1991. Statement by the Commander-in-Chief of the Finnish Defence Forces Admiral Jan Klenberg, in the Second Seminar on Military Doctrine, CSCE, Vienna 9th October 1991. Teksti kirjoittajan hallussa.

Militärstrategisk doktrin med doktrinära grunder (MSD 12), 2011. Högkvarteret, 01.07.11. Stockholm: Försvarsmakten.

[[Http://www.forsvarsmakten.se/upload/dokumentfiler/Doktriner/militarstrategisk-doktrin-2011.pdf](http://www.forsvarsmakten.se/upload/dokumentfiler/Doktriner/militarstrategisk-doktrin-2011.pdf) / 12.8.2013]

MTS Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, eri vuosilta 2007-2012. *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Tiedotteita ja katsauksia.

[[Http://www.defmin.fi/index.phtml?s=263](http://www.defmin.fi/index.phtml?s=263) / 12.8.2013]

The National Security Strategy of the United Kingdom. Security in an Interdependent World. March 2008.

[[Http://interactive.cabinetoffice.gov.uk/documents/security/national_security_strategy.pdf](http://interactive.cabinetoffice.gov.uk/documents/security/national_security_strategy.pdf) / 12.8.2013]

Nokkala, Arto, 2001. *Laajeneva sotilaspolitiikka*. Tutkimuksia No. 94. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus.

Nokkala, Arto, 2009. *Uhka ja kumppani*. Strategian tutkimuksia No 28, Strategian laitos. Helsinki, Maanpuolustuskorkeakoulu.

[[Http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/6053c600443148808646cf56da31d1fc/StratL1_28w.pdf?MOD=AJPERES](http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/6053c600443148808646cf56da31d1fc/StratL1_28w.pdf?MOD=AJPERES) / 12.8.2013]

Nokkala, Arto, 2012. ”Suomen puolustuskyvyn uskottavuus” teoksessa Tarvainen, Tiina (toim.), *Näkökulmia puolustuskyvyn uskottavuuteen*. Helsinki, Puolustusministeriö.

[[Http://www.defmin.fi/files/2061/Nakokulmia_puolustuskyvyn_uskottavuuteen.pdf](http://www.defmin.fi/files/2061/Nakokulmia_puolustuskyvyn_uskottavuuteen.pdf) / 12.8.2013]

Nordberg, Erkki, 2011. *Arvio ja ennuste Suomen puolustuskyvyn kehittämisestä vuoteen 2039 mennessä*. Helsinki: Art House.

Penttilä, Risto E. J., 1992. *Moskovasta Brysseliin*. Helsinki: VAPK-kustannus.

Peters, B. Guy, 2005. *Institutional Theory in Political Science*, 2.painos. London: Continuum.

Puheloinen, Ari, 2012. Puolustusvoimain komentajan puhe 202. Maanpuolustuskurssin avajaisissa Helsingissä 10.9. [[Http://www.mil.fi](http://www.mil.fi) / 12.8.2013]

Puolustusministeriö, 1998. *Valmiusyhtymien varustamisen tilausvaltuus (helikopterit)*. Selvitys 17.2.1998.

Puolustusministeriön strateginen suunnitelma. [[Http://www.defmin.fi/files/1830/plm_strateginen_suunnitelma.pdf](http://www.defmin.fi/files/1830/plm_strateginen_suunnitelma.pdf) / 12.8.2013]

Puolustusvoimauudistuksen ratkaisumalli, 2012. Tiedotustilaisuus Valtioneuvoston linnassa 8.2.2012, Puolustusvoimain komentaja. [[Http://www.mil.fi /](http://www.mil.fi/) 12.8.2013]

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2001. VNS 2/2001 vp, Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 13.6.2001.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. VNS 6/2004, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2004.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009. VNS, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2009.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012.

UaVM 5/2009 vp – VNS 1/2009 vp. *Ulkoasiainvaliokunnan mietintö.* Eduskunta 10.6.2009.

Venäjä-toimintaohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.4.2009. [[Http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/periaatepaatokset/2009/venaja-toimintaohjelma/145451.pdf](http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/periaatepaatokset/2009/venaja-toimintaohjelma/145451.pdf) / 12.8.2013]

Visuri, Pekka, 2010. *Idän ja lännen välissä.* Julkaisusarja 1, N:o 13. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos. Espoo: Fenix-Kustannus.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia, 2010. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010, Helsinki: Puolustusministeriö.

11.

TERRORISMI*Juha-Antero Puustola, Tiina Tarvainen*

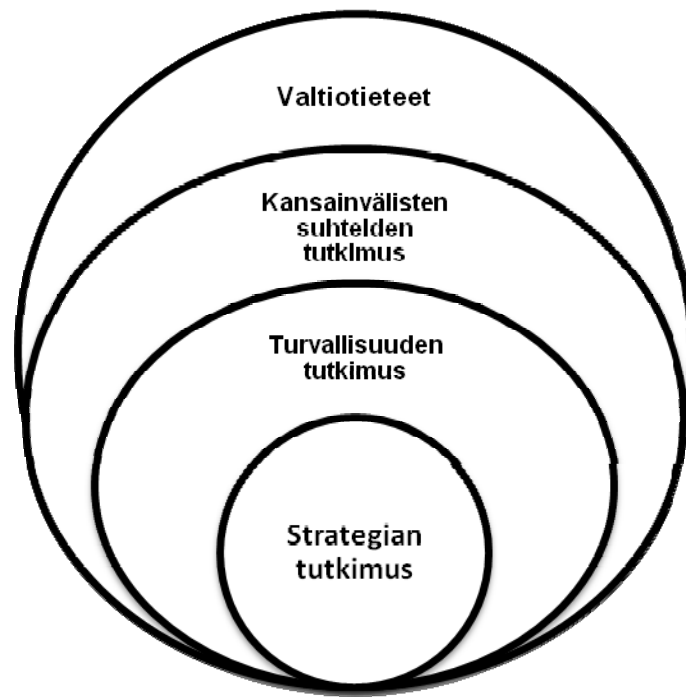
Artikkelissa analysoidaan terrorismi-ilmiötä strategian tutkimuksen yhtenä tutkimuskohteena. Perinteisesti strategian tutkimus on keskittynyt valtiollisten ja sotilaallisten uhkakuvien analysointiin, mutta kylmän sodan päättymisen jälkeen myös ei-valtiollisten uhkakuvien tutkimus on vakiinnuttanut paikkansa oppialalla.

Artikkelissa tarkastellaan ensiksi terrorismia koskevaa strategian tutkimusta ja pohditaan strategian tutkimuksen relevanssia kyseisen ilmiön analysoinnissa. Terrorismin tutkimus on poikkitieteellinen oppiala, jossa on tarpeen hyödyntää erilaisia (meta-) teoreettisia näkökulmia. Siinä missä terrorismi ilmiönä on monimutkainen, on myös sen tutkiminen problemaattista. ”Terrorismin tutkimus” on tietyllä tapaa semanttinen harha, sillä ei voida puhua yhtenäisestä oppialasta vaan ainoastaan yhteisestä tutkimuskohteesta, jonka lisäksi tutkijoilla ei välttämättä ole muita yhtäläisyyksiä. Terrorismia voidaan lähestyä poikkitieteellisesti aina historiallisesta psykologiseen lähestymistapaan, mutta luonnollisesti sitä on tutkittu runsaasti juuri kansainvälisten suhteiden ja sen eri ”alalajien” kautta. Kansainväliset suhteet ammentavat sisältöään muista tieteistä pitäen laajasti ymmärrettynä sisällään mm. osittain päällekkäiset spesifimmät turvallisuuspolitiikan, ulkopolitiikan, puolustuspolitiikan, rauhan ja strategian tutkimuskentät.

Seuraavaksi artikkelissa pureudutaan terrorismiin yhtenä epäsymmetrisen toimintatavan muotona ja argumentoidaan, että tämä lähestymistapa, yhdessä muiden strategian tutkimuksen linssien kanssa, voi tuoda ilmiön tarkasteluun ja torjumiseen uusia, hedelmällisiä näkökulmia.

11.1. Strategian tutkimus ja terrorismi

Strategian tutkimus on perinteisesti ollut sotataidon tutkimusta, mutta kylmän sodan jälkeisessä toimintaympäristössä sen tähtäin on laajentunut kattamaan sotilaallisten uhkien lisäksi myös ei-sotilaallisia turvallisuusuhkia. Laaja-alaisen turvallisuuskäsityksen myötä myös puolustushallinnon eri toimijat joutuvat huomioimaan kansainvälisen terrorismin mukanaan tuomat haasteet niin kansallisen turvallisuuden kentällä kuin kansainvälisissä kriisinhallintaoperaatioisakin. Strategian tutkimus joutuu täten kattamaan myös ei-sotilaallisia kysymyksiä, mutta toisaalta se voi myös tarjota hedelmällisen näkökulman poikkitieteelliseen ja varsinkin moniulotteiseen terrorismin tutkimukseen. Strategian tutkimus ei siis ole menettänyt relevanssiaan laajan turvallisuuden aikakaudella – vaan sen tarve on pikemminkin kasvanut.

Kuva 1. Strategian tutkimuksen ja turvallisuuden tutkimuksen välinen suhde¹.

Vesa Valtonen toteaa väitöskirjassaan, että ”sotatieteet tarjoavat Suomessa foorumin akateemiselle kokonaisturvallisuuden tutkimukselle - - tarjoten tärkeän näkökulman mm. yhteiskuntaturvallisuuden kehittämiseksi.” Strategian tutkimus kuuluu ns. kokoaviin sotatieteisiin, jota määrittävät usein tieteidenvälisyys, poikkitieteellisyys ja mahdollisuus tarkastella ilmiötä kahden tai useamman toisiaan lähellä olevan tieteenalan yhdistämisen kautta.”² Terrorismia, ja sen torjumista, voidaan täten tutkia ja tulkita relevantisti strategian tutkimuksen kautta. Ensiksi, sodankäynnillä ja terrorismilla on sekä yhtäläisyyksiä että eroja, ja terrorismin reflektointi muihin konfliktimuotoihin voi paljastaa relevantteja seikkoja myös sen luonteesta. Terrorismissa hyödynnetään sodankäynnin taktiikoita, kuten epäsymmetristä taistelua, informaatio- ja eritoten psykologisia operaatioita. Toiseksi, terrorismin ja sodankäynnin rajat ovat 2000-luvun alusta saakka hämärtyneet. Kolmanneksi, terrorismista on länsimaissa konstruoitu ”strateginen kysymys”, joka myös asevoimien on väistämättä huomioitava pitkän aikavälin strategisessa suunnittelussaan. Terrorismi ei ole taktinen vaan strateginen haaste joka edellyttää yhteistyötä niin kansallisten tiedusteluviranomaisten, asevoimien ja perinteisten lainvalvonnan toimijoiden kesken. Suomessa tämä toteutuu luonnollisesti puolustusvoimien laki-

¹ Baylis & Wirtz (2007), s. 13. Richard Bettsin (1997) mukaan strategian- ja turvallisuustutkimuksen erottaminen on niin ikään analyttisellä tasolla tarpeellista. Turvallisuustutkimus pitää sisällään myös ei-sotilaallisia aiheita, mutta sen on aina huomioitava sodan ja strategian kysymykset. Turvallisuustutkimuksen kohteet ovat laajoja ulottuen diplomatiasta aseiden kontrollointiin ja terrorismiin. Betts peräänkuuluttaa strategian tutkimusta clausewitzilaisittain voimankäyttöä koskevien päätösten tueksi: kuinka voimaa voidaan käyttää rationaalisenä politiikan välineenä.

² Valtonen (2010), s. 28–29.

sääteisen kakkostehtävän, muiden viranomaisten tukemisen ja virka-avun kontekstissa. Neljänneksi, monet terroristit itse julistavat “käyvänsä sota” vihollisiaan vastaan. Lopuksi, terrorismi on luonteeltaan clausewitzilaista väkivallan käyttämistä poliittisiin päämääriin pyrkimiseksi.

Strategian ja turvallisuuden tutkimus ovat yhteen liittyviä, eikä edellistä voi toteuttaa sitoutumatta samalla myös laajemmin jälkimmäiseen. Perinteisen turvallisuustutkimuksen (*Security Studies*) kohteena on ollut *sotilaallisen voiman käyttö sekä sillä uhkailu*. Strategian tutkimus on puolestaan keskittynyt *voimankäytön seurauksiin kansainvälisissä suhteissa*, ja sen tutkimiseksi ja kansallisten turvallisuusongelmien ymmärtämiseksi on ymmärrettävä turvallisuuden käsite. Stephen Waltin mukaan 1950-1960 -lukujen tutkimus oli heikkolaatuista ja jopa epäluotettavaa, ei-sotilaalliset ja poliittiset asiat ignorointiin. 1970-luvulta alkaen tutkimus on kehittynyt niin metodologisella kuin teoreettisellakin tasolla ja vuosikymmenen puolivälistä alkanut ”turvallisuustutkimuksen nousukausi” nosti sodan tutkimuksen rinnalle turvallisuudentutkimuksen kohteita.³ Bernard Brodie näkee turvallisuuspolitiikan tutkimuksen merkityksen strategian ydintutkimusta laajempaan. Kun strategian tutkimuksessa koetetaan minimoida resurssien käytön kustannukset turvallisuuden takaamiseksi, turvallisuuspolitiikka huomioi laajemmin poliittisia, sosiaalisia, taloudellisia ja sotilaallisia tekijöitä.⁴

Strategian tutkimuksen sijoittuminen kansainvälisten suhteiden ja turvallisuuden tutkimuksen alaisuuteen puoltaa sen paikkaa erilaisten turvallisuusuhkien tarkastelemisessa. Strategian tutkimuksen kentällä keskustelua onkin herättänyt lähinnä se, mihin saakka tutkimuksen skaalan tulisi ulottua, ja mitkä kysymykset oikeastaan kuuluisivat strategian tutkimuksen kentälle? Esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Britanniassa strategian tutkimuksen tutkimuslaitosten tutkimuskohteiden kirjo on jo hyvinkin laaja. Suomessa strategian ja muun laaja-alaisen turvallisuuden tutkimuksen rajanveto on käytännössä tehty hyvin selkeästi sellaisiin turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin asioihin, joilla voisi olla merkitystä puolustushallinnon kannalta, nyt tai tulevaisuudessa.

Turvallisuuden tutkimus ilman strategian tutkimuksen elementtejä on mahdollista, tosin kun strategian tutkimuskohteet sisältävät yhä enemmän myös ei-sotilaallisia aiheita, voi rajanveto olla vaikeaa. Kokonaisuus ratkaisee, vaikka sen hahmottaminen on aiempaa hankalampaa. Edes tutkimusmetodista –tai muusta orientaatiosta ei voi enää päätellä kallistumista turvallisuuden- tai strategian tutkimukseen, kun aiemmin jälkimmäinen oli tiukan positivistista ja rationalistista, uudet, kriittiset ja konstruktivistiset tuulet ovat puhaltaneet myös tälle alalle. Strategian tutkimus on ollut teoreettisesti muita aloja vähemmän paradigmoja murtavaa, mutta tämä ei välttämättä ole heikkous, korostaa Richard Betts. Teorioiden pysyvyys johtuu niiden laadusta: ”*One Clausewitz is still worth a busload of most other theorists*”.

Oppialana strategian tutkimus on perinteistä sotilaallista ja suorituskykykeskeistä tutkimusta laaja-alaisempaa, mutta hieman turvallisuustutkimusta

³ Walt (1991).

⁴ Brodie (1949).

fokusoidumpaa. Osa tutkijoista argumentoikin, että sen ei tule laajentua sisältönsä liikaa⁵. Strategian tutkimukseen kuuluu tietty käytännönläheisyys ja pragmaattisuus - laaja-alaisen turvallisuuskäsityksen myötä strategian tutkimuksen ei tule kadottaa ”ydintään” vaan keskittyä edelleen tavoitteellisen voiman ja (väki-) vallankäytön ympärille kytkeytyviin haasteisiin. Kaikkea ei pidä turvallistaa, eikä myöskään strategian tutkimuksen ole hedelmällistä laajentua liaksi pois alkusijoiltaan. Voiman -ja vallankäyttö on toki saanut uusia, materiaalisia ja immateriaalisia muotoja. Keskeistä on niiden käyttämiseen liittyvä intentionaalisuus (*Safety* ja *security* –ero). Esimerkiksi ympäristöongelmien ei tule sinällään, *per se*, olla strategian tutkimuksen primäärikohteita, mutta ”strategisia [kovan turvallisuuden] tutkimuskysymyksiä” niistä muodostuu silloin, kun ne aiheuttavat erilaisia turvallisuusimplikaatioita.

Richard K. Bettsin mukaan strategian tutkimusta tarvitaan koska se keskittyy clausewitzilaiseen ydinkysymykseen voiman (*force*) käytöstä politiikan välineenä⁶. Kun strategian tutkimus on keskittynyt aseellisen voiman käyttöön ja toisaalta sen torjumiseen, on varsin luonnollista hyödyntää näitä ajatuksia myös terrorismin tarkastelussa. Strategian käsitteellä ei enää viitata yksinomaan sotilasstrategiaan vaan kuten Kerttunen toteaa, strategia-konsepti on saanut uusia sisältöjä.⁷ Yksi perinteisimmistä strategian merkityksistä on viitata strategialla keinoihin valittuun päämäärään pääsemiseksi. Tavoitteellinen toiminta edellyttää strategiaa; mihin pyritään ja mitä tämän tavoitteen saavuttamiseksi tulisi tehdä. Sotilasstrategia taas analysoi sitä, miten asevoimia käytetään päämäärän saavuttamiseksi ja näin ollen terrorismistakin voi tulla sotilasstrateginen kysymys, ainakin niille valtioille, joiden keinovalikoimaan kuuluu asevoimien käyttäminen terrorismin torjumisessa (*counter terrorism*), kuten esimerkiksi Yhdysvallat ja Intia.

Colin S. Gray⁸ tarkoittaa strategialla generisestisesti voimankäyttöä ja sillä uhkailua politiikan toteuttamiseksi: täten myös terrorismi sopii perinteiseen clausewitzilaiseen viitekehykseen, jossa aseellinen voimankäyttö nähdään politiikan jatkeeksi. Kuten sotienkin tapauksessa, samat aseisiin ja väkivaltaan liittyvät, inhimillisistä tekijöistä (*human nature* -realismi) kumpuavat ongelmat ovat taustalla myös terroristisessa käyttäytymisessä. Strategian historia osoittaa että ihmiset merkitsevät koneita enemmän.⁹ Kuten sodalla, myös terrorismilla on omat poliittiset ja muut kontekstinsa¹⁰. Sodan poliittinen konteksti määrittää, mistä siinä loppujen lopuksi on kyse – ja sama pätee terrorismiin.

Terrorismi on myös hyvä esimerkki strategisesta uhkasta. Strategisen uhkan käsitteellä on aiemmin viitattu sotilasstrategiseen uhkaan, jonka torjumisessa tarvitaan sotilaallisia tai muita kovan voiman käyttökeinoja (erikoisjoukot, puolisotilaalliset joukot), ks. esim. Strategian käsitteen arkipäiväistyessä ja strategian tutkimuksen tutkimuskohteiden laajentuessa ei-sotilaallisiin uhkaku-

⁵ Betts (1997).

⁶ Sama.

⁷ Kerttunen (2007).

⁸ Gray (1999), s.17.

⁹ Gray (2005), s. 100.

¹⁰ Sama, s. 63–54; Gray (2006), s. 15–31.

viin, on käsitys strategisesta uhkasta muuttunut. Stephen Blankin¹¹ mukaan strategisia uhkia ovat sellaiset, jotka voivat aikaansaada todellisia strategisia tappioita tai muulla tapaa vakavia seurauksia. Jos terrorismia lähestytään strategisena toimintana, huomioon otetaan sekä toiminnan keinot eli taktiikat ja tavoitteet eli terrorismin tapauksessa sen poliittiset päämäärät ja muut artikkeleissa esitetyt terrorismin ”ydinelementit”. Terrorismia voidaan tarkastella täten kahdessa tasossa:

- 1) *Terrorismin strategia*, jossa pyritään selvittämään edellä mainittuja keinoja ja tavoitteita sekä
- 2) *Taktinen taso*, jossa keskitytään kulloiseenkin terrorismin muotoon ja terroristiseen toimintatapaan (esim. tietyt asetyypit tai iskutavat), kuitenkin edellinen taso huomioiden.

Al Qaida -verkoston ”strategiaa” tarkastelleet Bergen ym. (2011) näkevät terroristiorganisaation strategiana eriyttämisen l. diversifikaation eli hajanaisten eri toimijoiden hyödyntämisen tavoitteidensa ajamiseksi. Al Qaidan ”sateenvarjomaisen” ideologian ja brändin alla toimii lukuisia eri ryhmittymiä, ja sen strategiana on vastustajiensa musertaminen, häiritseminen ja uuvuttaminen. Strategialla on sekä taloudellinen että operatiivinen puolensa ja vastustajiin kohdistetaan yleistä häirintää ja kuormittavaa melua (”noise”) - yksittäiset ”lone wolves” -terroristit, muut jihadistiset ryhmät ja erilaiset terroristiset jäljittelijät kuormittavat viranomaisien resursseja jolloin ne tukevat myös al Qaidan tavoitteita. Toisaalta terroristit saavat mediahuomiota vaikka iskut eivät onnistuisikaan.¹² Taktisen tason tarkastelu voi puolestaan kohdistua esimerkiksi tiettyjen asetyyppien, kuten kemiallisten, biologisten, radiologisten, ydinaseiden ja improvisoitujen räjähteiden (CBRNE) tutkimiseen, mutta mikäli halutaan selvittää, miksi terroristit käyttäisivät juuri ko. aineita tai aseita tavoitteidensa saavuttamiseksi, tulee pohtia myös terroristien strategisia tavoitteita – miksi juuri nämä materiaalit palvelisivat terroristien päämääriä.

Turvallisuustoimijoiden taholta terrorismi on konstruoitu strategiseksi kysymykseksi, halusimmepa niin tai emme. On siis jokseenkin loogista, että myös *strategian tutkimuksen* on reagoitava tematiikkaan. Terrorismin tutkija Martha Crenshawin¹³ mukaan kylmän sodan jälkeisen strategian tutkimuksen tulee huomioida vallan ja turvallisuuden uudet muodot sekä ei-valtiollisten toimijoiden käyttämä ei-perinteinen voima, jota ei torjuta yksinomaan sotilaallisilla pelotteilla. Terrorismissa, ja myös sen torjumisessa, on kysymys loppujen lopuksi yksinkertaisista asioista, jotka saavat kussakin ajallisessa kontekstissään niille ominaisen muodon ja ulkoasun. Uhkailun ja väkivallan välineet muuttuvat aikakausittain mutta sodissa, terrorismissa ja muissa konflikteissa on yhä edelleenkin kysymys väkivallan käyttämisestä ja sillä uhkailemisesta poliittisten päämäärien saavuttamiseksi.

¹¹ Blank (2003), s. 4–7, 25–27.

¹² Bergen, Hoffman & Tiedmann (2011), s. 79–83.

¹³ Crenshaw (1989) ja Crenshaw (2000).

11.2. Sodankäynnin ja terrorismin yhtäläisyyksistä ja eroista

Strategian tutkimuksen perinteisellä ja keskeisimmällä tutkimuskohteella sodalla ja terrorismilla on paljon yhtäläisyyksiä, mutta ne ovat kuitenkin luonnollisesti erilaisia konfliktin muotoja. Sota on yksinkertaisesti poliittisten päämäärien tavoitteluun valjastettua, organisoitua väkivaltaa.¹⁴ Jos se ei täytä näitä kriteereitä, kyseessä ei ole sota. Myös terrorismin ja rikollisuuden erottavat niiden motiivit. Terrorismilla on poliittiset päämääränsä, rikollisuudella usein taloudelliset.¹⁵ Frank L. Jonesin mukaan terrorismia käsitteellistetään vertaamalla sitä usein siihen, miten se suhteutuu muihin konfliktimuotoihin, kuten rikollisuuteen ja sotaan. Terrorismi ei kuitenkaan ole “uusien sotien” muoto vaan pikemminkin epäsäännöllisen sodankäynnin tapa, jossa toki on kapinallistoiminnan piirteitä, mutta kuitenkin oma, erillinen luonteensa. Terrorismissa hyödynnetään sodankäynnin taktiikoita, kuten epäsymmetristä taistelua, informaatio- ja eritoten psykologisia operaatioita. Jonesin mukaan terrorismi on epäsäännöllistä sotaa, jolla on kapinallistoiminnan elementtejä mutta kuitenkin myös omia luonteenpiirteitään - siksi säännöllisen ja epäsäännöllisen sodan selittäjänä strategian teoriat selittävät hänen mukaansa myös terrorismia.¹⁶

Colin S. Gray korostaa että terrorismi ei ole sotaa *per se* mutta terroristit hyödyntävät toiminnassaan erilaisia epäsäännöllisen ja epäsymmetrisen sodankäynnin metodeja. Terrorismin raja liikkuu sodan ja rikollisuuden välillä, mutta terrorismin torjunnan viitekehyksessä terroristit tulee nähdä lainsäädännön kautta tuomittavina rikollisina, joita on ensisijaisesti torjuttava lainvalvonnallisin ja tiedustelun keinoin, tarvittaessa muiden viranomaisresurssien tukemana. Terrorismi on siis täysin oma konfliktin muotonsa, jossa on elementtejä molemmista. Keskeisiä metodeja ovat esimerkiksi psykologisen sodankäynnin toimintakeinot.¹⁷ Terrorismissa ei siis ole kysymys pelkästään taktiikasta vaan valittuja toimintakeinoja, eli väkivaltaa hyödynnetään siinä tiettyjen ennalta määrättyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tavoitteet vaihtelevat eri ryhmillä ja näiden tavoitteiden analysointi on erityisen tärkeää. Terrorismi on siis enemmän kuin taktiikkaa - se on tiettyihin lopputuloksiin pyrkivää strategiaa.¹⁸ Terrorismia ei silti tule liiaksi sekoittaa sodan, rikollisuuden tai kapinallistoiminnan muotoihin, koska sillä on oma ja näistä poikkeava ydinluonteensa. Terrorismissa voidaan kuitenkin käyttää hyväksi sodankäynnin taktiikkoja; joissa on sissisodankäynnistä, psykologisesta sodankäynnistä tai kapinallistoiminnasta tuttuja piirteitä. Terrorismi eroaa muista poliittisen väkivallan muodoista, kuten sissisodankäynnistä, siinä, että sen uhrit ovat pääsääntöisesti siviilejä.

9/11 -terrori-iskut sekoittivat terrorismin ja sodan rajaa. Aiemman käsityksen mukaisesti terrorismi nähtiin rajatumpana ja tavoitteiltaan selvempänä, kun taas perinteisesti sota on ollut valtiollista sekä uhannut maailmanrauhaa ja

¹⁴ Gray (2005), s. 30.

¹⁵ Sama.

¹⁶ Jones (2010), s. 102.

¹⁷ Gray (2007), s. 27; Harmon (2000), s. 235; Schmidt (2005).

¹⁸ Tarvainen (2011).

turvallisuutta.¹⁹ Ian Shapiro ja Darken kritisoivat joidenkin (kansainvälisten suhteiden) tutkijoiden näkemystä syyskuun 11. päivän aiheuttamasta paradigman muutoksesta. Kansainvälinen terrorismi, sen muodot tai päämäärät eivät ole muuttuneet, eikä se täten kaipaa uutta ”strategista vastausta”, kuten on toistuvasti väitetty. Jos halutaan arvioida terrorismin luonteen muuttumista, tulisi arvioida nimenomaan terroristien strategisia tavoitteita, jotka eivät ole muuttuneet. Muutos koskee ainoastaan edellä mainittua terrorismin torjumista (counter terrorism), sillä aiemmin ylikansallinen terrorismi ei ole ollut sotilasstrateginen, vaan poliittinen ja lainvalvonnallinen ongelma. Terrorismin torjunnassa on huomioitava uhkan monimuotoisuus ja muuttuminen, eikä sen torjumisen strategiaa voida suunnitella erikseen jokaista vihollista ja uhkaa vastaan.²⁰

Sodan ja terrorismin erottaminen toisistaan onnistuu vielä esimerkiksi lainsäädännöllisillä välineillä, mutta pitkällä aikavälillä tulevaisuuden haasteeksi voi muodostua erilaisten uhkien selkeiden rajojen - ainakin jonkin asteinen - sekoittuminen. Terrorismin torjumisen konstruointi ”sotana” voisi johtaa terroristien käsittämiseen sotilaina, jolla olisi terroristien päämääriä edistäviä seurauksia esimerkiksi sotilaallisia toimijoita koskevan lainsäädännön kautta. Tämä edellyttäisi uskoa siihen että tämä sota olisi voitettavissa ja terrorismi ”loppuisi” kokonaan.

Rem Korteweg²¹ tähdentää, ettei terrorismia voi enää lähestyä pelkästään taktisena tai paikallisena ongelmana, vaan sen strateginen luonne edellyttää yhteistyötä kansallisten tiedusteluviranomaisten, asevoimien ja perinteisten lainvalvonnan toimijoiden kesken. ”Strateginen terrorismi” pitää implisiittisesti sisällään näkemyksen, että terrorismia tulee tarkastella kokonaisvaltaisena toimintana jonka vuoksi terrorismin torjumisen ja vastaterrorisminkin tulee kattaa kaikki valtion/yhteiskunnan käytettävissä olevat keinot aina diplomaattisesta lainvalvonnallisiin, joskus jopa sotilaallisiin, kuten al Qaida -johtaja Osama bin Ladenin kirurgisen tarkka eliminointi 2.5. 2011 osoitti.²² Tarvittaessa tämä yhteistyö voi pitää sisällään myös interventioita heikkoihin valtioihin ja terroristisiin ”mustiin aukkoihin”, oleskelupaikkoihin (*black holes*). Tällaisesta alueesta toimii esimerkkinä Afganistan ja Pakistanin ns. FATA-alue, *Federally Administered Tribal Areas*).

11.3. Terrorismi on strateginen kysymys

Länsimaiden asevoimat huomioivat terrorismin pitkän aikavälin strategisessa suunnittelussaan. Terrorismi esiintyy keskeisenä uhkakuvana puolustus suunnittelussa ja länsimaisissa strategia-asiakirjoissa.²³ Terrorismin ja radikalismin

¹⁹ Korteweg (2010), s. 22.

²⁰ Shapiro & Darken (2007), s. 296–302.

²¹ Korteweg, Gohel, Heisbourg, Ranstorp & de Wijk (2010), s. 22.

²² Ks. ”strategisen terrorismin” käsitteestä lisää Tarvainen (2011).

²³ Ks. esim. NMS 2012, The JOE (2010), QDR 2010, DCDC 2010, Sustaining U.S. Global Leadership (2012).

ohella uhkaksi nähdään myös ns. ”hybridikonfliktit” tai ”hybridisodankäynti”, jossa voi sekoittua erilaisia valtiollisia ja ei-valtiollisia toimintoja, terrorismia ja kapinallistoimintaa (*insurgency*) ja erilaisia vaikuttamiskeinoja. Yhdysvalloissa nähdään, että erityisesti erikoisjoukkojen merkitys terrorismin torjunnassa kasvaa, Iso-Britanniassa tähdennetään asevoimien roolia viranomaisyhteistyössä ja kansallisen turvallisuuden sektorilla.²⁴

Terrorismi ei ole taktinen vaan strateginen haaste, joka edellyttää yhteistyötä esimerkiksi tiedusteluviranomaisten, asevoimien ja lainvalvonnan toimijoiden kesken. Suomessa tämä toteutuu luonnollisesti puolustusvoimien lakisääteisen kakkostehtävän, muiden viranomaisten tukemisen ja virka-avun kontekstissa. Terrorismin uhka on läsnä myös kriisinhallintaoperaatioissa. Puhtaan kapinallistoiminnan ohella myös terroristit ovat tehneet tuhoisia iskuja sotilaita vastaan. Symbolisena esimerkkinä toimii yhdysvaltalaiseen USS Cole -alukseen tehty isku vuonna 2000 Jemenin edustalla.

Terrorismin taktiikka ei yksin määritä terrorismia vaan terrorismista tekee ”terrorismia” juuri sen ydinluonne: pelon herättäminen ja väkivallan käyttäminen (useimmiten siviilikohteita vastaan) poliittisten päämäärien saavuttamiseksi (esimerkiksi valtion tai hallituksen provosoiminen vastareaktioihin, jotka paradoksaalisesti edistävät terroristien etua). Keskustelussa siitä, ovatko esimerkiksi suomalaiset kouluampumistapaukset, norjalaisen Nils Behring Breivikin kesällä 2011 tekemät iskut tai talebankapinallisten tienvarsipommit terrorismia, tulee ensisijaisesti tarkastella tekojen tavoitteita. Näiden perusteella jälkimmäiset täyttäsivät terrorismin tunnusmerkit, mutta ensimmäiset eivät.

Kun tarkastellaan terrorismin artikkelissa esiteltyjä ydinelementtejä, huomataan, että terrorismi ei strategisena ilmiönä – väkivallan instrumentaalisella käyttämisellä päämäärien tavoittelemiseksi – ole muuttunut ydinolemukseltaan vuosikymmenten –tai satojenkaan saatossa. Sen sijaan terrorismin toteuttamisen tavat; aseet, taktiikat ja jopa toimintaympäristöt ovat monipuolistuneet. Terrorismi kehittyi reaktiona terrorismintorjunnan käytäntöihin – Bruce Hoffman vertaa ilmiötä haihin, jotka joutuvat koko ajan olemaan liikkeessä selvitäkseen.²⁵

Kritiikki ”uuden terrorismin” ajatusta vastaan on perusteltu, sillä kyseisessä tässä debatissa terrorismin väitetyn uutuuden nähdään muodostuvan usein juuri uudentyypisten iskukeinojen, aseiden tai taktiikkojen kautta. Terrorismi ei ole uutta, koska sen luonne on aina ollut aina samanlainen, aivan kuten sodankäynninkin tapauksessa. Sen sijaan on luonnollista, että taktiikat, aseet ja iskukeinot muuttavat muotoaan sitä mukaa, kun ympäröivä konteksti antaa sille uusia mahdollisuuksia.

Terrorismiin liittyvä väistämätön epäsymmetria syntyy siitä, että useimmat terroristit näkevät itsensä sotilaina ja vapaustaistelijoina, jotka käyvät lopulta sotaa vastustajiensa kanssa. Terroristeja eivät rajoita sodan lait tai kansainvälisen oikeuden normistot, jotka koskevat terrorisminvastaisen toiminnan valtiollisia osapuolia. Tässä suhteessa terrorismi on aina epäsymmetristä.

²⁴ Sama.

²⁵ Hoffman (2002), s. 313.

11.4. Terrorismi epäsymmetrisenä taisteluna

Epäsymmetria voidaan määritellä monella tavalla. Tässä yhteydessä epäsymmetrialla tarkoitetaan vastustajan toimintatavoista, organisaatiosta ja ajattelutavasta poikkeamista siten, että omat vahvuudet ja vastustajan heikkoudet hyödynnetään maksimaalisesti.

Terrorismi ilmentää epäsymmetrisen taistelun oppeja. Kyseisen ajattelun juuret juontavat aina Sun Zin kirjoituksiin: ”Vältä ylivoimaista vihollista. Hajota vihollisen voimat. Hyökkää, kun vihollinen on valmistautumaton. Iske sinne, minne sinua ei odoteta”. Sun Zin ajatuksia ovat edelleen jalostaneet monet menestyksekkäät vastarintataistelijat, joista Mao Zedong on yksi. Vastarintaliikkeet ovat usein käyttäneet myös terrorismia yhtenä toimintatapanaan. Terrorismi on osa epäsymmetrisen taistelun kokonaisuutta.

Sotilaallinen epäsymmetria muodostuu seuraavista osa-alueista, joita myös terroristit hyödyntävät toiminnassaan:

- 1) teknologia
- 2) taistelutahto
- 3) organisaatio
- 4) normatiiviset erot
- 5) aikakäsitys
- 6) metodi

Mainitut osa-alueet vaikuttavat sekä vihollisen että omien kannattajien mieli-kuvaan esimerkiksi terroristiorganisaation vahvuudesta ja toimintakyvystä. Epäsymmetrisen sodankäynnin tärkein kohde on ihmismieli.

Metodi muodostuu taktiikasta ja doktriinista. Terroristien taktiikkaa on tutkittu runsaasti. Terrorihyökkäykset voidaan karkeasti jakaa seuraavasti:

- 1) pommien käyttö
- 2) aseelliset hyökkäykset
- 3) itsemurhaiskut, jotka erotellaan omaksi taktiikakseen, vaikka niissä käytetään samoja välineitä kuin muissa hyökkäyksissä
- 4) kidnappaukset
- 5) tuhopoltot
- 6) muut kuin aseelliset hyökkäykset

Valtaosa terroriteoista on toteutettu joko pommeilla tai aseellisilla hyökkäyksillä. Viime aikojen tuhoisimmat hyökkäykset ovat olleet näiden yhdistelmiä (Mumbai 2008, Oslo 2011).

Teknologian osalta suurin epäsymmetria vallitsee, mikäli vain konfliktin toisella osapuolella on joukkotuhoaseita. Terroristisilla organisaatioilla on ollut tavoitteena joukkotuhoaseiden hankinta, mutta toistaiseksi näitä aseita on vain terrorin kohteena olevilla valtioilla. Valtion näkökulmasta joukkotuhoaseet

ovat kuitenkin hyödyttömiä perinteisessä roolissaan eli pelotteena. Teknologinen etulyöntiasema on valtion kannalta merkityksetön.

Terroristien teknologiset ratkaisut perustuvat saatavuuteen, hintaan, käytön helppouteen ja tehokkuuteen. Perinteinen pommi on suhteellisen helppo joko rakentaa itse tai, erityisesti selkkausalueilla, hankkia valmiina. Muualla räjähdysaineita voidaan hankkia rikollisin menetelmin esimerkiksi työmaalueilta. Ilmiö on tuttu myös Suomessa, jossa räjähdysaineita varastetaan runsaasti vuosittain.

Pommien rakentamiseksi on julkaistu useita erittäin yksityiskohtaisia ohjeita, joita seuraamalla ainakin alkeellisen räjähteen voi valmistaa päivittäistavarakaupoista saatavasta materiaalista. Osa ohjeista on niin yksityiskohtaisia, että myös monimutkaisten sytyttimien räjähteiden valmistaminen on mahdollista.

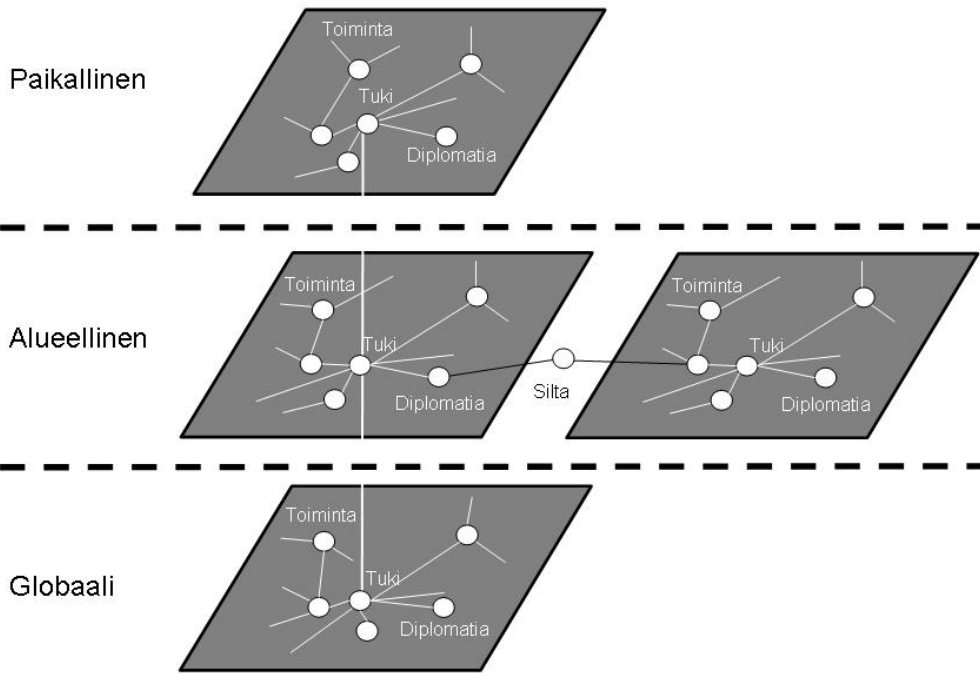
Selkkausalueilla on runsaasti aseita, joita voidaan käyttää hyökkäyksiin. Aseiden hinta on pysynyt alhaisena ja saatavuus hyvänä. Selkkausalueiden ulkopuolella aseiden voi hankkia laillisesti tai laittomasti. Esimerkiksi Ison-Britannian käsiasekielto ei ole estänyt aseiden käyttöä tuhansissa rikoksissa vuosittain (Crime in England and Wales 2010/11, s. 62). Mumbain terroriiskun (2008) jälkeen turvallisuusviranomaiset huolestuivat erityisesti aseiden tuhoivoimaisuudesta urbaanissa ympäristössä. Norjan tapahtumat vuonna 2011 sekä Ranskan ampumiset 2012 lisäsivät huolta entisestään.

Organisatorisesti terroristit poikkeavat huomattavasti valtiovastustajistaan. Organisaatio on huomattavasti löyhempi ja matalampi. Esimerkiksi globaalisti toimivan al-Qaidan eri ”alaosastoja” yhdistää jaettu viholliskuva, ideologia ja toimintatapa keskusjohdon asemesta.

Yhteisinä piirteinä voidaan pitää sitä, että kullakin alaosastolla on varsinaiseen suoraan toimintaan sitoutuneita henkilöitä, kannattajia ja julkisuuskuvasta huolehtivia henkilöitä. Toiminnan kannattajilla ja julkisuuskuvahenkilöillä voi olla yhteyksiä paikalliselta tasolta alueelliselle ja edelleen globaalille, mutta varsinaiset taistelijat eivät näitä yhteyksiä kenties lainkaan tarvitse. Eri haarojen välisiä yhdyshenkilöitä kutsutaan siltapersooniksi ja he auttavat rekryyttien, rahan ja tiedon siirtämisestä tasolta toiselle tai tason sisällä. Varsinaista materiaalsiirtoa harvemmin tarvitaan, koska toimintaan tarvittava materiaali hankitaan toiminta-alueella.

Keskusjohdon puute luonnollisesti heikentää terroristiorganisaation toimintaa, mutta samalla varmistaa jatkuvuuden. Yksittäisten henkilöiden surmaaminen ei eliminoi organisaatiota niin kauan kuin ideologia riittää houkuttelemaan uusia taistelijoita.

Jihadin dimensiot

Kuva 2: Paikallisen, alueellisen ja globaalin Jihadin ulottuvuudet.

Al-Qaidan ideologiaan perustuvan terrorismin keskusjohdottomuus on johtanut eri alueorganisaatioiden mielipide-eroihin ja jopa keskinäiseen kilpailuun. Osa mielipide-eroista on merkittäviä luonteeltaan. Esimerkiksi kysymys siitä, onko turvapaikan ja puhemahdollisuuden antanut valtio ”laillinen” hyökkäyskohde on tärkeä länsimaiden sisäisen turvallisuuden kannalta.

Keskusjohdon puute tai keskusjohdon mielipiteiden sivuuttaminen on myös johtanut suuriin imago tappioihin. Esimerkiksi Abu Musab al-Zarqawi kävi Irakissa siinä määrin brutaalia terrorikampanjaa, että al-Qaidan ydinjoukko pyysi häntä pidättäytymään ylenpalttisen väkivallan käytöstä. Al-Zarqawin kaltaiset henkilöt olivat epäilemättä yksi syy siihen, että irakilaiset sanoutuivat irti al-Qaidan tavoitteista.

Terrorismin voima on suurelta osin **normatiivisissa** eroissa eli suhtautumisessa lainsäädäntöön ja ”sodankäynnin etiikkaan” tai sääntöihin. Terroristien ei tarvitse noudattaa sopimuksia, jotka he saattavat jopa luokitella kansainvälisen salaliiton tuotteiksi. Kansainvälisten sopimusten tarkoitus on heikentää valtioiden itsemääräämisoikeutta, joten sopimukset ovat laittomia. Vastaavasti esimerkiksi toiminnan rahoittaminen rikollisin keinoin, esimerkiksi huumekaupalla, koetaan täysin lailliseksi toiminnaksi, vaikka ryhmän ideologia sinänsä olisi huumeiden vastainen.

Esimerkiksi jihadistisissa piireissä arvostettu Abu Mus'ab al-Suri kuvaa lännen sekaantumista muslimimaailman asioihin 1600 -sivuisessa ”Kutsu globaaliin islamistiseen vastarintaan” teoksessaan. Al-Surin mukaan Yhdysvallat hyödynsi Neuvostoliiton romahtamista synnyttääkseen uuden maailmanjärjestyksen, jossa se hallitsee islaminuskoisten elämää. Apuvälineenä Yhdysvallat käyttää mm. Kansainvälistä valuuttarahastoa jonka toimenpitein estetään valti-

oiden taloudellinen itsemääräämisoikeus. Vastaavalla tavalla esimerkiksi Yhdistyneet kansakunnat voidaan nähdä lännen ylivoiman säilyttäjänä ja tiettyjen valtioiden alistajana.

Sodankäynnin säännöt on polveilevan keskustelun kohde. Tärkein ero tavallisen asevoiman ja terroristien välillä on siviilien tarkoituksellinen surmaaminen. Siviilien surmaamisella saadaan epäilemättä voimakkain psykologinen vaikutus, joten kohteena nämä ovat terroristien tarkoituksien mukaisia. Terrorin ”todellinen maali” ei ole fyysisen iskun kohde, vaan taustalla oleva valtio tai organisaatio, johon tuho vaikuttaa psykologisesti lähinnä pelkoa ja turvattomuutta tuottamalla.

Surmaaminen on kuitenkin kyettävä perustelemaan sekä teon toteuttajille että ääriajattelun kannattajille. Tappaminen pyritään rationalisoimaan esimerkiksi siten, että siviilit eivät itse asiassa ole ”siviilejä”, vaan vastustajan ”sotilaita”, jotka esimerkiksi äänestyskäyttäytymisellään pitävät supressiiviset tai väärin toimivat hallinnot vallassa. Uskonnollisesti motivoituneessa terrorismissa siviilit voidaan luokitella ”väärauskoisiksi”, joiden tappaminen on lähestulkoon uskonnollinen velvollisuus. Terroristien motiiveista riippumatta tekijät on henkisesti erkaannutettava kohteistaan siten, että mahdolliset tunnontuskat eivät estä surmaamista.

Epäsymmetrisen taistelun osatekijöistä **taistelutahto** kattaa osan mainitusta erkaannuttamisesta ja toisaalta kannattajien sitouttamisesta terroristien aatteeseen. Terroristin henkilökohtainen taistelutahto syntyy radikalisoitumisprosessin myötä. Radikalisoitumisprosessiin vaikuttavat useat tekijät.

Ihmisten ajautumista ääri liikkeiden huomaan, eli radikalisoitumista, on tutkittu pitkään. Turvallisuusviranomaisten näkökulmasta kyseessä on mahdollisten terroristien profilointi, eli yksittäisten, mahdollisesti vaarallisten, ihmisten löytäminen suuresta ryhmästä joidenkin tiettyjen piirteiden avulla. On selvää, ettei esimerkiksi uskonnollinen vakaumus tai vastavakaumus sellaisenaan riitä varoitukseksi henkilön väkivaltaisten taipumuksien arvioimiseksi.

Terrorismiin suuntautuminen on monimutkainen ilmiö, jossa kyseisen henkilön ajatusmaailma muuttuu väkivallan hyväksyväksi. Pahimmillaan yksilöstä tulee väkivallan käyttäjä. Islamin tulkintoihin perustuvan uskonnollisen terrorismin osalta väkivallan hyväksyjät ja erityisesti käyttäjät luokitellaan salafisti-jihadisteiksi, poliittisiin päämääriin väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla pyrkiviksi henkilöiksi. Arviot tällaisten henkilöiden lukumäärästä vaihtelevat suuresti. Yleisesti hyväksytyyn luvun mukaan kaikista muslimeista kenties yksi prosentti kuuluu salafisti-jihadisteihin. Luku on vain arvio, koska esimerkiksi Iso-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa noin kolmasosa yliopistop opiskelijoista hyväksyi tappamisen uskonnon suojelemiseksi. Joka tapauksessa hyväksymisestä tai sen kokemisesta on kuitenkin pitkä matka varsinaiseksi tekijäksi.

Siirtyminen epäpoliittisesta uskonnollisuudesta väkivaltaa kannattavaan uskonnollisuuteen voi olla prosessina hidas tai joissakin harvoissa tapauksissa yllättävän nopea. Elinympäristössämme ja ihmisissä on ominaisuuksia, jotka toimivat uskonnollisen radikalisoitumisen syinä tai kiihdyttiminä. On oleellista huomata, että osa tekijöistä voi olla ”todellisia”, osa ”kuviteltuja”, ja osa tar-

koituksellisesti tietyllä tavalla tulkittuja. Tällaisia tekijöitä ovat ideologiset näkemykset, sosiaaliset ja poliittiset syyt, henkilökohtaiset ominaisuudet, yhteisölliset tekijät ja ryhmädynamiikka. Salafisti-jihadistien tulkinta islamista luo selkeästi radikalisoitumiselle tarvittavan ideologisen perustan.

Ymmärrettävistä syistä radikalisoitumista on tutkittu perusteellisesti mm. Iso-Britanniassa, jossa MI5 analysoi satojen terrorismiin kytkeytyneiden henkilöiden taustat. Tutkimuksessa havaittiin, että jokaisen ihmisen tie ääriajatteluun oli yksilöllinen. Yhteisenä piirteenä todettiin olevan jonkin henkilökohtaisen heikkouden tai kokemuksen, joka teki yksilöt alttiiksi ääriajattelulle. Analyysien mukaan yksi merkittävä ääriajattelua edistävä kokemus oli maahanmuuttoa seurannut syrjintä ja rasismi. Samoin opintoja vastaamaton heikosti arvostettu työ, vakava rikollinen menneisyys, pitkät oleskelut ulkomailla sekä uskonnollinen naiivius olivat altistavia tekijöitä. On huomattava, että esimerkiksi korkea koulutus ei yksinään suojaa ääriajattelulta.

Useimmilla henkilöillä radikalisoitumisprosessi kesti kuukausia tai vuosia, eikä yksikään muuttunut terroristiksi lyhyessä ajassa. Radikalisoituminen myös edellytti kontaktia samoin ajatteleviin ihmisiin. Kirjat, DVD:t tai internetissä oleva materiaali saattoivat olla merkittäviä osatekijöitä radikalisoitumisessa, mutta ilman henkilökohtaisia kontakteja ne eivät riittäneet houkuttamaan ihmisiä radikaalien verkostojen pariin. Norjan 2011 terrori-iskujen yhteydessä tosin otaksutaan, että tekijä on ainakin osin kuvitellut taustavoimansa ja yhteytensä. On tosin muistettava, että yleensä terrorismin katsotaan olevan ryhmätoimintaa, jolloin yksittäisten terroristien on todettu olevan pikemmin mielenvikaisia kuin terroristeja.

Yhteisölliset tekijät voivat johtaa ajatusten radikalisoitumiseen monella tavalla. Lähipiiri voi ohjata tulkintoihin, jotka tukevat henkilön radikalisoitumista. Erityisesti sukulaisuussuhteet ovat tilastollisesti merkittävä selittäjä terroristiryhmien muodostumisessa. Toisaalta henkilön lähipiiri voi olla kykenemätön selittämään esimerkiksi ”maailman epäoikeudenmukaisuutta”, jolloin selitysmallia voi tarjota ääri-ideologian kannattaja. Nämä ääri-ideologian saarnamiehet korostavat esimerkiksi islamin ja lännen välistä sotaa, johon jokaisen tosiuskovaisen tulee ottaa osaa.

Tunne maailman epäoikeudenmukaisuudesta voi olla turhautumista henkilökohtaiseen tai globaaliin tilanteeseen. Useat maailmalla käynnissä olevat kriisit ja aseelliset selkkaukset tuottavat loputtomasti materiaalia väkivaltaisen ideologian levittäjille. Erityisesti Yhdysvaltain sotilaalliset operaatiot Irakissa ja Afganistanissa on haluttu tulkita ristiretkiksi islamia vastaan. Samoin Yhdysvaltojen ja lännen tuki laajan Lähi-idän ja Aasian valtioiden hallituksille selitetään nukkehallitusten pystyttämiseksi. Nämä selitysmallit leviävät erityisesti internetissä, jolloin maantieteellinen etäisyys ei estä kriisien henkistä vaikutusta aikaisempien vuosien tavalla.

Henkilökohtaiseen tilanteeseen vaikuttavat oleellisesti kokemukset normaalielämässä. Arkielämässä koettu syrjintä, vähättely sekä opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksien puute voivat johtaa syrjäytymiseen, joka voidaan käsitellä kulttuurisiteen katkeamisena tai siteen syntymättä jäämisenä. Henkilö jää loukkuun eri sidosryhmien väliin siten, ettei hän koe kuuluvansa mihinkään

sosiaaliseen ryhmään. Tätä ihmiselle merkittävää psykologista seikkaa terroristit käyttävät hyväkseen uusien jäsenten värväämisessä ja koulutuksessa. Ääri-
liikkeet tarjoavat selitysmallin epäoikeudenmukaisuudelle, uskonnollisen tai
aatteellisen kulttuurisiteen ja lopulta jopa perheyhteydet korvaavat ryhmäsiteet
identiteettiään etsivälle ihmiselle.

Terroristien koulutusmetodeja on tutkittu runsaasti ja erityisesti koulu-
tuksen psykologinen ulottuvuus vaikuttaa toimivalta. Henkilöiden vakaumusta
vahvistetaan ääritulkintojen mukaisesti. Viimeistään koulutusleireillä tulevien
terroristien perhesiteet jäävät toissijaisiksi ryhmädynamiikalle ja suurin osa vä-
kivallan käyttöön liittyvistä moraalisisista tai uskonnollisista esteistä poistuu.
Erityisesti marttyyrioperaatioihin (itsemurhaiskuihin) valmisteltavien osalta
henkinen valmistelu näyttää selvästi ylittävän asekoulutustarpeet. Oleellista on
se, että sekä henkinen valmistelu että tarvittava asekoulutus voidaan järjestää
rakenteeltaan keveissä ”koulutuskeskuksissa”, joiden siirtäminen on helppoa ja
havaitseminen vaikeata. Lopullisen silauksen koulutukselleen terroristi voi
hankkia osallistumalla taisteluun koulutuksen antaneen tai samanmielisen
ryhmän mukana. On tietysti huomattava, että vastaavaa aatteeseen ja joukkoon
sitouttamista sekä väkivallan käytön hyväksyttävyyden lisäämistä tapahtuu
myös tavallisissa asevoimissa.

Vihasanomien leviämisen estäminen tai uskonnon tulkintojen esittäminen
on nykyisessä mediakulttuurissa käytännössä mahdotonta. Suurin osa ponnis-
teluista täytyy siis suunnata vihasanomien juurtumisen ehkäisyyn. Tämä työ
alkaa päiväkodista ja ”päätyy vanhainkotiin”, eli se ei rajoitu vain turvallisuus-
viranomaisien vastuualueelle vaan on koko yhteiskunnan yhteinen ponnistus.
Yhteenkuuluvuuden tunne ja kulttuurinen ymmärrys ovat avainasioita, kun
radikalisoitumisen kierre ja sisäsyntyinen terrorismi halutaan ehkäistä. Lisäksi
kaikille kansalaisille yhtäläiset mahdollisuudet koulutukseen, työntekoon ja po-
liittiseen toimintaan ovat ponnisteleminen arvoisia tavoitteita. Avoin kansa-
käyminen on kenties paras keino kapeita tulkintoja ja ennakkoluuloja vastaan.

Terroristien ja heidän kohteidensa **aikakäsitys** vaikuttaa myös erilaiselta.
Länsimaissa vallitsevassa ilmapiirissä johtajilta odotetaan nopeasti tuloksia
esimerkiksi vaalien jälkeen. Näin ollen esimerkiksi Afganistanin tilanteen pitki-
tyttyä sanonta ”teillä on kellot – meillä on aikaa” kuvaa hyvin vastarintaliik-
keen johtajien suhtautumista selkkaukseen.

Terrorismia voidaan siis tarkastella monella tavalla. Yleisin näkökulma
epäilemättä painottaa terrorismin rikollista luonnetta, mutta näkökulman vaih-
taminen esimerkiksi kuvattuun epäsymmetriseen sodankäynnin malliin saattaa
antaa uusia ideoita terrorismin torjuntaan.

LÄHTEET

Blank, Stephen J., 2003. *Rethinking Asymmetric Threats*. Strategic Studies Institute (SSI) U.S. Army War College.

Bergen, Peter; Bruce Hoffman & Katherine Tiedemann, 2011. “Assessing the Jihadist Threat to America and American Interests”, *Studies in Conflict and Terrorism*, vol. 34, no. 2.

Betts, Richard, 1997. “Should Strategic Studies Survive?”, *World Politics*, vol. 50, no. 1.

Brodie, Bernard, 1949. “Strategy as a Science”, *World Politics* 1, July 1949.

Crenshaw, Martha, 1989. *Terrorism and International Cooperation*. New York: Institute for East-West Security Studies.

Crenshaw, Martha, 2000. “The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century”, *Political Psychology*, vol. 21, no. 2.

DCDC, 2010. *Future Character of Conflict*. UK Ministry of Defence. Strategic Trends Programme.

Department of Defense. United States of America. Quadrennial Defense Review Report. February 2010. [[Http://www.defense.gov/qdr/images/QDR_as_of_12Feb10_1000.pdf](http://www.defense.gov/qdr/images/QDR_as_of_12Feb10_1000.pdf) / 7.8.2013]

Gray, Colin S., 1999. *Modern Strategy*. Oxford: Oxford University Press.

Gray, Colin S., 2002. “Thinking Asymmetrically in Times of Terror”, *Parameters* (Spring).

Gray, Colin S., 2005. *Another Bloody Century: Future Warfare*. London: Weidenfeld & Nicolson.

Gray, Colin S., 2006. *Recognizing and Understanding Revolutionary Change in Warfare: The Sovereignty of Context*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute.

Gray, Colin S., 2007. *Fighting Talk: Forty Maxims on War, Peace, and Strategy*. Westport, Connecticut: Praeger International.

Harmon, Christopher C., 2000. *Terrorism Today*. London: Routledge, Frank Cass Publishers.

Harmon, Christopher, 2001. “Five strategies of Terrorism”, *Small Wars & Insurgencies*, vol. 12, no. 3.

Hoffman, Bruce, 2002. "Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11", *Studies in Conflict & Terrorism*, vol. 25, no. 5.

The JOE, 2010. *The Joint Operational Environment*, US Joint Forces Command, VA.

Jones, Frank L., 2008. "Toward a Strategic Theory of Terrorism. Defining Boundaries in the Ongoing Search for Security", teoksessa Bartholomees Boone, J. (ed.), *Guide to National Security Issues Volume I: Theory of War and Strategy 3rd Edition*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute.

Kerttunen, Mika, 2007. *Strategia*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 3, Strategian asiatietoa, no 4, 2007. [[Http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/94e2120044713ae9a6d4a60619e9d60c/Strat13_4.pdf?MOD=AJPERES](http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/94e2120044713ae9a6d4a60619e9d60c/Strat13_4.pdf?MOD=AJPERES) / 7.8.2013]

Korteweg, Rem; Saijan Gohel; Francois Heisbourg; Magnus Ranstorp & Rob de Wijk, 2010. "Background Contributing Factors to Terrorism. Radicalization and Recruitment." Teoksessa Magnus Ranstorp (ed.), *Understanding Violent Radicalisation. Terrorist and Jihadist Movements in Europe*. Oxon, New York: Routledge.

The National Military Strategy of the United States of America, 2011. Redefining America's Military Leadership. [[Http://www.army.mil/info/references/docs/NMS%20FEB%202011.pdf](http://www.army.mil/info/references/docs/NMS%20FEB%202011.pdf) / 7.8.2013]

Schmid, Alex, 2005. "Terrorism as Psychological Warfare", *Democracy and Security*, 1:137–146.

Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defence. Department of Defence. United States of America. January 2012. [[Http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf](http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf) / 7.8.2013]

Tarvainen, Tiina, 2011. "Terrorismi strategiana", *Kosmopolis* 2/2011.

UK MoD, 2010. *Adaptability and Partnership: Issues for the Strategic Defence Review*. Presented to Parliament by the Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty. Helmikuu 2010. United Kingdom Ministry of Defence.

UK MoD, 2010. *Global Strategic Trends – Out to 2040. Fourth Edition*. [[Http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/38651ACB-D9A9-4494-98AA-1C86433BB673/0/gst4_update9_Feb10.pdf](http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/38651ACB-D9A9-4494-98AA-1C86433BB673/0/gst4_update9_Feb10.pdf) / 7.8.2013]

UK MoD. 2010. *Securing Britain in an Age of Uncertainty: The Strategic Defence and Security Review*. [[Http://www.direct.gov.uk/prod_consum_dg/groups/dg_digitalassets/@dg/@en/documents/digitalasset/dg_191634.pdf](http://www.direct.gov.uk/prod_consum_dg/groups/dg_digitalassets/@dg/@en/documents/digitalasset/dg_191634.pdf) / 7.8.2013]

Valtonen, Vesa, 2010. *Turvallisuustoimijoiden yhteistyö strategis-operatiivisesta näkökulmasta*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Taktiikan laitos. Julkaisusarja 1, no, 3.

Walt, Stephen, 1991. "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, vol. 35, no. 2.

12.

KANSAINVÄLISEN VALLAN MEGATRENDEJÄ*

Janne Malkki

Energia- ja raaka-ainevarantojen hupeneminen, ilmaston ja muun ympäristön muuttuminen sekä ruokavarastojen laskeminen alimmille tasoille sitten 1970-luvun–2000-luvun alkupuoliskolla edessämme näyttäisi olevan huomattavia muutoksia siinä, minkälaisia mahdollisuuksia ja rajoitteita luonnonympäristö tarjoaa ja asettaa ihmiskunnalle. Vuonna 2008 kärjistyneet taloudelliset vaikeudet voidaan tulkita osaltaan oireeksi siitä, että taloudellisen kasvun rajat näyttävät usealla osa-alueella tulleen ainakin tilapäisesti vastaan. Näiden rajojen merkittävyyteen vaikuttavat lisäksi maailman väestömäärä ja -rakenne sekä se, missä tahdissa niitä liudentavia tai uusia mahdollisuuksia avaavia innovaatioita saadaan omaksuttua laajamittaiseen käyttöön. Kaikilla näillä muutoksilla tulee olemaan vaikutuksia myös vallan jakautumiseen niin yhteiskuntien välillä kuin sisälläkin.

Tässä artikkelissa tarkastellaan ensin näiden keskeisten kansainvälisen vallan perusteisiin vaikuttavien tekijöiden muutosnäkyviä ja niiden yhteenkietoutumista. Artikkelin loppuosassa arvioidaan näiden erilaisten muutosten vaikutuksia kansainväliseen järjestelmään. Erillisessä tietolaatikossa luodaan vielä katsaus Suomen ja suomalaisten tulevaisuudennäkyisiin tässä samassa valossa.

Tarkastelun näkökulma pohjautuu ranskalaiseen annalistiseen koulukuntaan ja erityisesti Fernand Braudeliin liitettyyn strukturalistiseen historiakäsitykseen. Tämän näkemyksen mukaan historian sosiaaliset, poliittiset, aatteelliset, teknologiset, luonnonympäristöön liittyvät ja muut alarakenteet muuttuvat eri tavoin, eri tahtiin ja eri suuntiin. Näitä monitahoisia muutosvirtoja voidaan kuitenkin jäsentää jakamalla ilmiöt kolmelle aikatasolle sen mukaan kuinka kauan ne vaikuttavat. Tässä jaottelussa pitkäkestoisen aikatazon (*longue durée*) varsin pysyvänlaatuisia ilmiöitä ovat esimerkiksi maantiede ja ilmasto. Nopealla tempolla muuttuvien asioiden kuten poliittisen toiminnan ja erilaisten kulttuuristen muoti-ilmiöiden katsotaan puolestaan kuuluvan tapahtumahistorian pintaväreilyyn (*événements*). Näiden tasojen väliin sijoittuvat pääosin syklistä eli konjunktuurista aikaa (*conjuncture*) edustavat ilmiöt kuten vaikkapa sosiaaliset rakenteet.¹

Näin karkeassa jaottelussa eri aikatasojen väliset rajat ovat lähes väistämättä varsin häilyviä. Monin osin on pitkälti katsojan silmissä, mille aikatasolle mikäkin ilmiö luontevimmin sijoittuu. Tämä eri aikatasojen välisten rajojen häilyvyydestä juontuva tarkastelukehikon löyhyys on kuitenkin hyvin tarkoituksenmukaista, sillä se ohjaa arvioimaan erilaisten syy–seuraussuhteiden me-

* Artikkelin jatkaa ja täydentää kirjoittajan aiempaa artikkelia ”Kriisiytyvä maailma?” (*Kosmopolis* 4/2010).

¹ Braudel (1980). Vrt. Dosse (1987), s. 111–112; Kirkinen (1987), s. 126–153.

kanismeja ja painoarvoa jatkuvasti uudelleen suhteessa kulloiseenkin moniulotteisten muutosten muovaamaan alati muuttuvaan tilanteeseen.

Tässä artikkelissa esitetään yksi tällainen tilannearvio parhaiden julkisesti saatavilla olevien tietojen pohjalta keskittyen vaikutussykleiltään pidempikestoisiin luonnonympäristöön, teknologiaan ja yhteiskuntien rakenteisiin liittyviin ilmiöihin.

Yksi merkittävimmistä tulevaisuuteen liittyvistä epävarmuustekijöistä on se, että yhteisöjen mukautuminen muuttuviin olosuhteisiin tapahtuu poliittisen päätöksenteon sekä yksittäisistä ratkaisuista kasautuvien kollektiivisten kulttuuristen valintojen kautta. Nämä päätökset, ratkaisut ja valinnat eivät ole yleensä, jos koskaan, olleet ennalta määrättyjä, vaan avoinna on ainakin jälkikäteen arvioituna ollut useampia vaihtoehtoisia polkuja. Tämän erilaisten toimijoiden valinnanvapauden lisäksi tulevaisuuden ennakoimisen haasteita lisää se, että olosuhdetekijöiden muutosten kerrannaisvaikutukset voivat vaihdella suuresti riippuen siitä, minkälaisia ristikkäisvaikutuksia erilaisten tekijöiden välillä on.

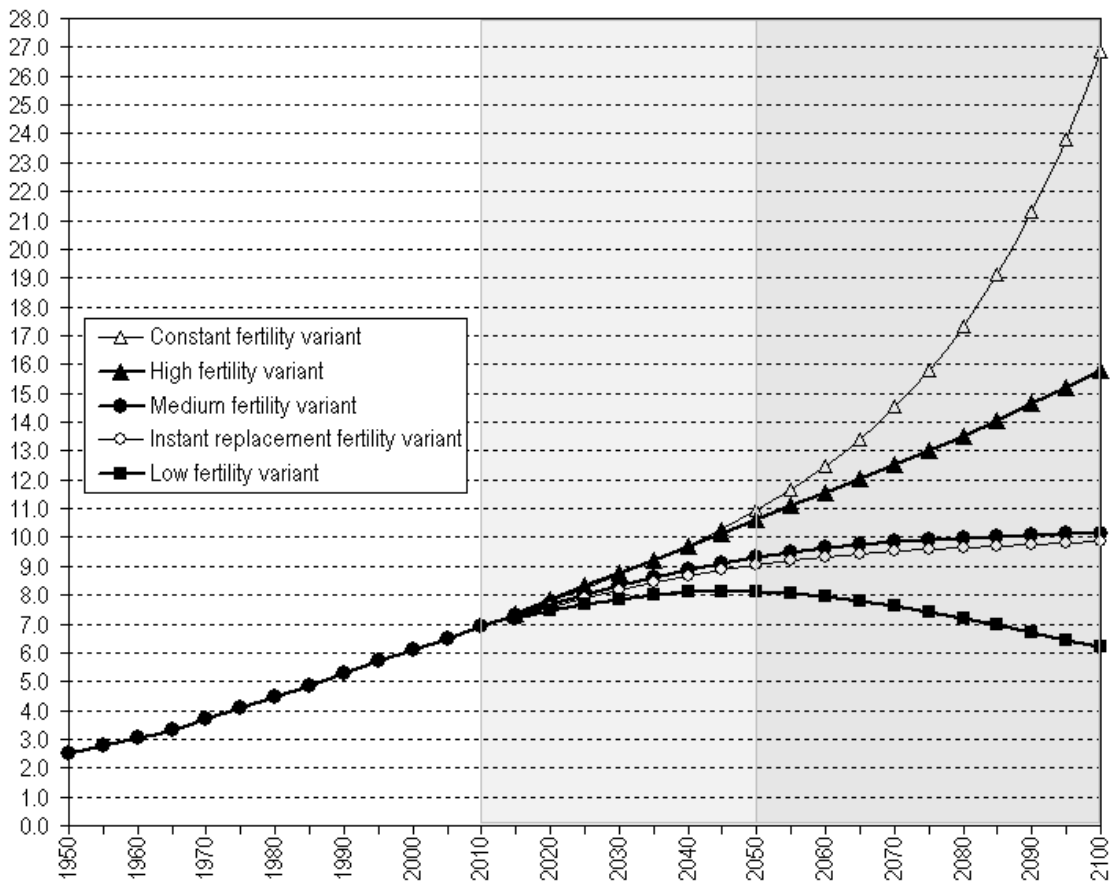
Tulevaisuuden ennakoimattomuudesta johtuen yksinkertainen olettaus havaittujen kehitystrendien jatkumisesta ei metodologisella tasolla riitä luotettavaan tulevaisuuden kartoittamiseen, vaan muutuskulkujen taustalla vaikuttavista syy–seuraus-suhteista on otettava tarkemmin selvää.² Käsillä olevassa tarkastelussa pääpaino onkin nykytilanteen ja erilaisten tulevaisuudennäkymien kuvailun ohella tärkeimpien vaikutusmekanismien ja niihin sisältyvien epävarmuustekijöiden selvittämisessä. Tässä katsauksessa ei ennusteta, mitä polkuja lopulta kuljetaan ja kuinka sankoin joukoin, vaan kartoitetaan tulevaisuudessa avautuvaa maastoa ja nykyisin kuljetuilla poluilla hämmöittäviä keskeisimpiä haasteita ja haarakohtia.

12.1. Maailman väestökehityksen suuntaviivoja

Maapallon väkimäärän voimakas kasvu on jatkunut voimakkaan syntyvyyden, lapsikuolleisuuden vähentymisen ja keskimääräisen elinajan pitenemisen siivittämänä näkökulmasta riippuen sadasta neljäänsataan vuotta. Tänä aikana alueelliset ja ajalliset erot eri ikäluokkien määräsuhteissa ovat vaihdelleet suuresti.³ Osaltaan tätä vaihtelua selittävät kulttuuriset erot sekä maataloustuotannon ja poikkeuksellisten sääilmiöiden epätasainen jakautuminen yhdistettynä eroihin alueellisten ja alueiden välisten kauppaverkostojen mahdollistamassa vaihdon määrässä. Fossiilisten polttoaineiden mahdollistaman teollisen vallankumouksen vilkastuttaman kaupankäynnin sekä tieteellisen vallankumouksen siivittämän maataloustuotannon tehostumisen myötä on ollut helpompi kiertää paikallisen elintarviketuotannon asettamia rajoituksia väestönkasvulle.

²Tulevaisuuden ennakointiin liittyvistä haasteista katso tarkemmin Prof. Pekka Sivosen artikkeli tässä kirjassa. Ks. myös Rinne (2007).

³Ks. esim. Jutikkala (1987/94).

Kaavio 1: Maailman väestön arvioitu ja projisoitu kehitys eri varianttien mukaan (miljardia ihmistä).⁴

Yhdistyneiden kansakuntien väestörahassto ennusti maailman väkiluvun saavuttaneen seitsemän miljardia 31. lokakuuta 2011.⁵ YK:n talous- ja sosiaaliasioiden osasto ennustaa väestön kasvavan yhdeksään miljardiin vuoteen 2050 mennessä ja kymmeneen miljardiin vuosisadan loppuun mennessä. Suurin osa väestönlisäyksestä arvioidaan keskittävän kehitysmaihin 15–59-vuotiaiden sekä yli 60-vuotiaiden ikäryhmiin. Huomionarvoista on, että näissäkin maissa syntyvyyden odotetaan alenevan. Tämä on tärkeää, sillä esitetyissä arvioissa keskeisin muuttuja on syntyvyys ja pienikin muutos keskimääräisessä lapsiluvussa johtaa varsin erilaisiin tulevaisuudennäkymiin, joita on haarukoitu kaaviossa 1. Esimerkiksi syntyvyyden pysyessä kaikissa maissa samana kuin vuosien 2005 ja 2010 välillä tulisi maailman väkiluku olemaan vuosisadan lopussa noin 27 miljardia ihmistä. Kunkin maan sekä yleisen historiallisen kehityksen huomioon ottaen näin ei kuitenkaan arvioida tapahtuvan, vaan syntyvyyden ennakoidaan tasaantuvan kaikkialla lähelle kehittyneiden maiden väestön uusiutumistasoa eli yhtä tyttöä ja 1,1 poikaa jokaista naista kohden. Jos syntyvyyden lasku jää puolta lasta hitaammaksi, tulee maailman väestökasvu jatkumaan, ja vuosisadan lopussa maailman väkiluku olisi 15,8 miljardia ihmistä. Jos syntyvyys sen sijaan laskee puolta lasta nopeammin päätyen uusiutumistason alapuolelle,

⁴DESA (2011b).

⁵UNFPA (2011), s. ii.

maailman väkiluku saavuttaa huippunsa hieman yli kahdeksassa miljardissa jo ennen vuotta 2050 ja laskee vuosisadan loppuun mennessä 6,2 miljardiin eli samalle tasolle kuin 1900-luvun alussa.⁶

Jos oletus syntyvyyden laskemisesta uusiutumistasolle tai jopa sen alle pitää paikkansa, tarkoittaa tämä siis sitä, että väestönkasvu tulee jollakin viipeellä taittumaan ehkä jo noin vuosisadan puolivälin tienoilla. Karkeasti ottaen muun maailman väestökehityksen ennakoidaan siis seuraavan kehittyneiden maiden ja erityisesti Euroopan esimerkkiä. Väestöllisten muutosten voitaneen odottaa osaltaan johtavan myös vastaavan suuruisiin vaikkakaan ei väistämättä samantapaisiin sosiokulttuurisiin muutoksiin, kuin mitä Euroopassa on viimeisten sadan vuoden aikana koettu esimerkiksi avioeron muututtua sosiaalisesti hyväksyttävämmäksi.⁷

Vielä toistaiseksi keskimääräisen eliniän piteneminen lisää kuitenkin joka tapauksessa maailman väkilukua. Tämä tulee lisäämään elintarvikkeiden, energian ja muiden raaka-aineiden kysyntää, ellei nykyisestä kehittyneiden maiden elintasosta ja sen tavoittelusta olla valmiita tinkimään vapaaehtoisesti. Energian ja elintarvikkeiden enenevä kulutus puolestaan lisää paineita näiden tuotantjärjestelmiä kohtaan kiihdyttäen samalla ilmastonmuutosta.

Ilmastonmuutoksen, raaka-aineiden hupenemisen ja ruokavarastojen laskeutumisesta keskustelu väestökasvun mahdollisuuksien rajoista on jälleen muuttanut ajankohtaiseksi. Tämän keskustelun juuret ovat pitkälti vedettävissä Rooman klubin vuonna 1972 julkaisemaan tutkimukseen kasvun rajoista, jossa erilaisten skenaarioiden avulla haarukoitiin jatkuvan väestö- ja talouskasvun seurauksia rajallisella planeetallamme huomioiden myös teknologisen kehityksen jatkuminen.⁸

Kasvun rajojen näkökulmaa voidaan luonnehtia uus-malthusilaiseksi varhaisen poliittisen talous- ja väestötieteen kehitykseen vaikuttaneen Thomas Malthusin vuonna 1798 julkaiseman teorian mukaan. Malthusin mukaan väestönkasvu johtaa ravinnon vähentymiseen henkeä kohden, jos väestön lisääntyminen eksponentiaalisesti geometrisen sarjan (esim. 2, 4, 8, 16...) mukaan ja ravinnontuotannon kasvaa aritmeettisen sarjan (esim. 1, 2, 3, 4...) mukaan. Tätä teoriaa on sittemmin kritisoitu paljon, kun ruoantuotanto on teollisen ja tieteen vallankumouksen myötä päässyt kasvamaan maailman väkimäärää nopeammassa tahdissa. Tätä kritiikkiä arvioitaessa on muistettava se, että vaikka teknologinen kehitys onkin mahdollistanut luonnonympäristön asettamien rajojen kiertämistä, niin luonnonvarat ovat edelleenkin rajallisia niin alueellisesti kuin maailmanlaajuisestikin tarkasteltuna.

Malthusin teoriaa ei siten voida pitää täysin vääränä. Historian kuluessa on tapahtunut väestöromahduksia esimerkiksi Grönlannissa ja Pääsiäissaarilla. Näissä tapauksissa on usein osoitettavissa väestökasvun johtaneen tehostuneisiin, luonnon uusiutumiskyvyn ylittäneisiin yrityksiin ravinnon ja muiden hyö-

⁶DESA (2009), ss. vii–viii; DESA (2011a); DESA (2011b).

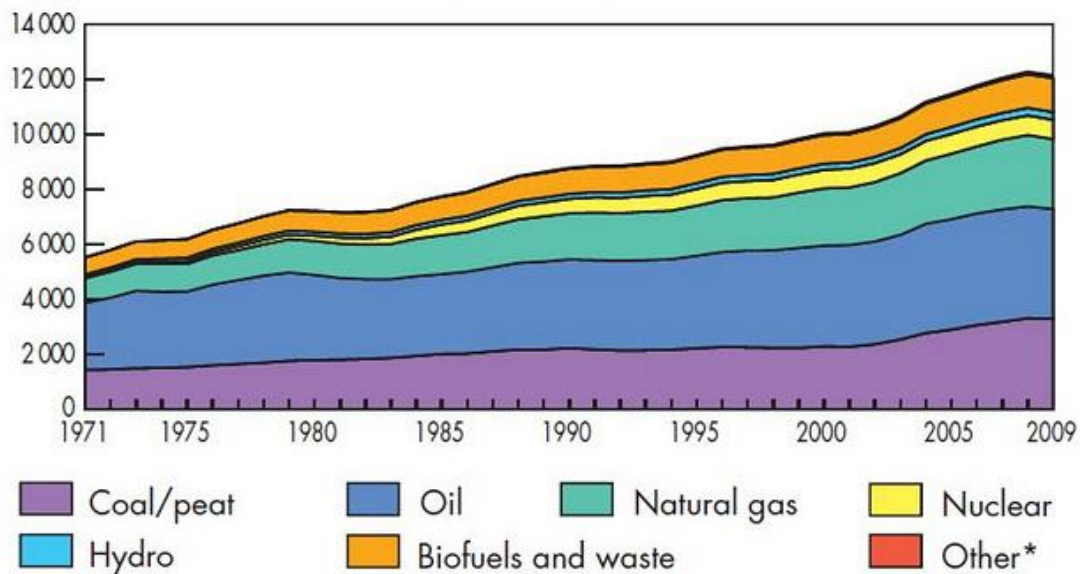
⁷Ks. esim. Friedman (2009), s. 8–9, 50–61.

⁸Meadows, Meadows, Randers & Behrens (1972). Cf. Meadows, Meadows & Randers (1993); Meadows, Randers & Meadows (2005).

dykkeiden hankkimiseksi, mikä on lopulta romahduttanut ekosysteemin kantokyvyn silloisen ihmispopulaation osalta. Luonnonympäristön asettamilla rajoilla on siis merkitystä väestökehityksen kannalta. On kuitenkin syytä muistaa myös se, että historiasta löytyy vastakkaisiakin esimerkkejä eri yhteisöjen menestyksekkäästä sopeutumisesta luonnonympäristön asettamiin rajoihin.⁹ Väestöromahdus ei siten ole ainoa mahdollinen seuraus ihmisyyhteisöjen kohdassa ruoantuotannon asettamia rajoja.

12.2. Energiatulevaisuuden kehitysnäkymiä

Väestönkasvun tavoin myös teknologisen kehityksen vauhti on ollut huima viimeisten muutaman sadan vuoden ajan. Teknologinen kehitys on toistaiseksi ollut liitoksissa energian käytön lisääntymiseen ja uusien voimanlähteiden hyödyntämiseen. Näin on siitäkin huolimatta, että erilaisten laitteiden tehokkuus on vuosisatojen ja -kymmenten saatossa noussut merkittävästi. Osaltaan tätä Jevonsin paradoksiksi kutsuttua ilmiötä voidaan selittää taloustieteen perusteisiin kuuluvan kysynnän ja tarjonnan lain perusteella. Energiatehokkuuden lisääntyminen on aluksi vähentänyt käyttövoiman kysyntää, mikä on laskenut energian hintaa ja tämä on johtanut käyttökustannusten halpenemiseen entisestään. Tämä on puolestaan tehnyt laitteiden käytöstä aiempaa houkuttelevampaa. Lisäksi entistä kilpailukykyisemmäksi muuttunutta konevoimaa on siirrytty käyttämään moniin uusiin tehtäviin ja tarpeisiin. Näin tehokkuuden lisääntymisen voidaan pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna nähdä osaltaan kasvattaneen energian kulutusta.¹⁰

Kaavio 2: Maailman primäärienergian kokonaistarjonta polttoaineittain (Mtoe), 1971–2009.¹¹

⁹Ks. esim. Diamond (2005).

¹⁰Ks. esim. Alcott (2005); Rubin (2009), s. 84–96.

¹¹IEA (2011), s. 6.

Uusiutuvat energialähteet ovat aina olleet saatavilla, mutta niiden hyödyntämisen kehittäminen on kuitenkin viimeisten sadan vuoden aikana ollut varsin hidasta verrattuna fossiilisten polttoaineiden ja ydinvoiman tarjoamiin mahdollisuuksiin, mikä on havaittavissa myös kaaviosta 2. Vuonna 2009 maailman eri primääristen energialähteiden osuudet jakautuivat Kansainvälisen energijärjestön tilastossa seuraavasti: öljy 32,8 %, hiili/turve 27,2 %, maakaasu 20,9 %, ydinvoima 5,8 %, vesivoima 2,3 %, poltettavat uusiutuvat energialähteet ja jätteet 10,2 % sekä muut 0,8 %. Tarkasteltaessa eri energiamuotojen kehitystä vuosina 1973–2009 voidaan havaita tuotetun energian määrän lähes kaksinkertaistuneen 6111 miljoonasta ekvivalenttisesta öljytonnista (Mtoe) vuoden 2009 arvoon 12150 Mtoe. Tämän tilaston huippuvuonna 2008 energiaa tuotettiin 12267 Mtoe, eli yli kaksi kertaa niin paljon kuin vuonna 1973. Öljyn suhteellinen osuus on laskenut vuoden 1973 46,0 prosentista, vaikka tuotantomäärät ovat nousseet. Maakaasun, ydinvoiman sekä hiilen/turpeen osuudet ovat sen sijaan nousseet useita prosentteja ja tuotantomäärät tietysti suhteessa vielä enemmän.¹²

Kansainvälisen energijärjestön tilastojen valossa maailman energijärjestelmä on osoittautunut muuntautumiskykyiseksi lisättäessä energian käyttöä. Useissa tapauksissa, kuten esimerkiksi sähkön tai lämmön tuotannossa eri energialähteitä on voitu suhteellisen helposti korvata jollakin toisella vaihtoehdolla. On kuitenkin myös tapauksia, joissa energialähteen vaihtaminen tuo mukanaan huomattavia haasteita. Nämä haasteet ovat merkittävässä roolissa arvioitaessa maailman energiatulevaisuuden näkymiä.

Valtaosa viimeisen puolen vuosisadan aikana käyttämästämme energiasta on peräisin uusiutumattomista lähteistä, joita on hyödynnettävissä vain rajallinen määrä. Energiayhtiö BP laskee tärkeimpien polttoaineiden todennettuja varantoja olleen vuoden 2010 lopussa senhetkiseen tuotantotasoon suhteutettuna seuraavasti: öljyä 46,2 vuodeksi, maakaasua 58,6 vuodeksi ja hiiltä 118 vuodeksi.¹³ Näiden tilastojen valossa öljyn merkitys korostuu arvioitaessa energiankäytössä tulevaisuudessa tapahtuvia muutoksia. Se on tärkein tällä hetkellä käytössä olevista energialähteistä, mutta sen arvioidaan ehtyvän ensimmäisenä.

Öljyn loppuminen ei tule tapahtumaan yht’äkkiä, vaan geologiasta johtuen jokaisen öljykentän tuotantomäärät alkavat laskea, kun noin puolet hyödynnettävissä olevasta öljystä on pumpattu. Lisäksi vanhoilta kentiltä saatava öljy on rikkipitoisempaa kuin tuotannon alkuvaiheessa. Tähän mennessä alati kasvaneeseen kysyntään on kyetty vastaamaan vanhojen kenttien hiipumisesta huolimatta ottamalla käyttöön uusia esiintymiä. Viime vuosina uusia esiintymiä on kuitenkin kyetty löytämään huomattavasti nykyistä tuotantotasoa hitaampaan tahtiin. Tällä hetkellä vaikuttaisi siltä, että öljyn tuotanto tulisi lähitulevaisuudessa keskittymään entistä selkeämmin Lähi-itään, Afrikkaan ja entisen Neuvostoliiton alueelle. Uusilla teknologioilla voitaneen lisätä saatavilla olevan öljyn määrää vielä jonkin verran, mutta suurimmat edistysaskeleet vaikuttaisi-

¹²IEA (2011), s. 6; IEA (2010a), s. 6.

¹³BP (2011), s. 7, 21, 31.

vat otetun käyttöön jo joitakin vuosia sitten. Niinpä useat tutkijat odottavat maailmanlaajuisen öljyn tuotantohuipun olevan nyt käsillä tai ainakin hyvin lähellä.¹⁴ Esimerkiksi Kansainvälisen energiajärjestön arvion mukaan raakaöljyn tuotanto ei enää tule ylittämään vuonna 2006 saavutettua huipputasoa.¹⁵ Kaikkien polttonesteiden kokonaistuotantomääriä sen sijaan voitaneen vielä kasvattaa jonkin verran uusiin huippulukemiin lisäämällä tervahiekasta ja muista hankalammin hyödynnettävistä lähteistä jalostettavaa osuutta, mutta jotta tämä olisi kannattavaa tulee polttonesteiden hinnan pysytellä historiallisesti katsoen korkealla tasolla.

Öljyn saatavuuden heiketessä keskeisin yksittäinen suuren mittaluokan haaste on öljyn ja kuljetussektorin voimakas sitoutuneisuus. Kansainvälisen energiajärjestön tietojen perusteella vuonna 2009 kuljetussektorin osuus öljyn kokonaiskäytöstä oli 61,7 % ja öljytuotteiden osuus kaikesta kuljetuksiin käytetystä energiasta oli 93,5 %. Arvioitaessa sopeutumisen haasteita on otettava huomioon vielä se, että kuljetussektorin osuus öljyn kokonaiskäytöstä on ollut ajan myötä kasvussa.¹⁶

Hupenevien resurssien ja kasvavan kysynnän ristipaineessa tapahtuvalla öljyn hinnannousulla voi olla merkittäviä kerrannaisvaikutuksia myös kuljetussektorin ulkopuolella. Esimerkiksi on esitetty, että vuosina 2007–2008 nopeasti kohonnut öljyn hinta olisi hidastanut talouskasvua siinä määrin, että se olisi heijastunut yhdysvaltalaisen kuluttajien lainanmaksukykyyn ja siten osaltaan ollut puhkaisemassa maan ylikuumenneiden asuntomarkkinoiden hintakuplaa, mitä on puolestaan pidetty yhtenä keskeisimmistä syistä finanssimarkkinoiden kriisiytymiseen loppuvuodesta 2008.¹⁷

Muiden energianlähteiden ja käyttösektoreiden suhteen tilanne vaikuttaisi olevan vähemmän haastava. Muiden fossiilisten polttoaineiden eli hiilen ja kaasun tuotantoa voidaan vielä lisätä nykyiselläkin teknologialla. Hiilen tuotantoa ennakoitaan rajoitettavan ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, joten puhtaamman kaasun osuuden odotetaan kasvavan voimakkaammin erityisesti liuskekaasun hyödyntämiseksi kehitetyn teknologian levitessä ympäri maailmaa. Muista energianlähteistä ydinvoimaa voitaisiin raaka-aineiden puolesta lisätä, mutta keväällä 2011 Fukushimassa tapahtuneen voimalaonnettomuuden jälkeen poliittinen vastustus tätä energiantuotantotapaa kohtaan on ainakin toistaiseksi lisääntynyt. Biopolttoaineiden tuotantoa voidaan lisätä, mutta vain jonkin verran ennen kuin se alkaa näkymään kielteisinä vaikutuksina maailman ruokamarkkinoilla. Lisäksi bioenergian tuotannon nettohyöty loppukäyttöön saatavilla olevan energian määrään nähden on monissa tapauksissa varsin alhainen. Uusiutuvista energianlähteistä vesivoima on jo otettu laajamittaiseen käyttöön ja suuri osa lupaavimmista paikoista rakennettu. Muista energianläh-

¹⁴Ks. esim. Rubin (2009); Macalister (2009); Connor (2009); Strahan (2007/08); Hirsch, Bezdek & Wendling (2005), s. 19, 69–70; Klare (2001), s. 40–43; ECOWAS-SWAC/OECD (2007). Vrt. USJFCOM (2010), s. 24–29.

¹⁵IEA (2010b), s. 6.

¹⁶IEA (2011), s. 36–37.

¹⁷Rubin (2009), s. 5–7, 18, 180–208. Vrt. Leeb & Leeb (2004/08); Strahan (2007/08), s. 114–124.

teistä tuuli- ja aurinkovoima sekä maalämpö ovat 2000-luvun alkuvuosina kasvaneet huimaa vauhtia. Niiden osuus maailman kokonaistuotannosta on kuitenkin hyvin pieni. Lisäksi tuuli- ja aurinkovoima ovat riippuvaisia sääolosuhteista, mikä aiheuttaa haasteita sähköverkkojen virran pitämisessä tasaisena. Näitä haasteita voidaan ratkaista rakentamalla virrankäytön säätelyyn kykeneviä älyverkkoja tai riittävää säätövoimakapasiteettia, jonka käyttö on suhteessa kalliimpaa kuin perusvoiman tuottaminen.

Haastavaan energiatilanteeseen sopeutumista hankaloittaa se, että väestönkasvu ja kehittyvien talouksien vaurastuminen lisäävät kilpailua energiavaroista. Tämä on omiaan nostamaan öljyn hintaa suhteessa muihin hyödykkeisiin, kunnes vähemmän tai muista lähteistä peräisin olevaa energiaa käyttäviä teknologioita tulee käyttöön suuressa mittakaavassa. Yksittäisten toimijoiden kannalta haasteita lisää se, että öljyn hintakehityksen ennustetaan olevan varsin ailahtelevaa, kuten tähänkin mennessä. Kysynnän ylittäessä tuotantokapasiteetin hinnat ampaissevat ylös, kunnes kipuraja ylittyy ja taloudellisen taantumamytöä romahtava kysyntä laskee hintoja.¹⁸ Öljyn hintojen sahaamisen pelätään myös hidastavan korvaaviin teknologioihin ja energialähteisiin tarvittavia investointeja, joiden kannattavuus riippuu öljyn hintojen pysymisestä suhteellisen korkealla tasolla. Toisaalta, jos onnistutaan löytämään kustannustehokkaita sopeutumiskeinoja ja niiden käyttöönotto alkaa edetä rivakasti, niin öljyn hinta saattaa myös kääntyä pidempiaikaiseen laskuun kysynnän vähenemisen seurauksena¹⁹.

Kokonaisuuden kannalta hintojen sahaaminen saattaa hidastaa öljyn ehtymistä ja siitä seuraavaa hintatason nousua antaen siten talouden rakenteille enemmän aikaa sopeutua fossiilisten polttoaineiden hupenemiseen ja sen kerrannaisvaikutuksiin. Sopeutumis aika on tarpeen, sillä valmiita öljyä korvaavia riittävän kustannustehokkaita teknologisia ratkaisuja ei vielä 2000-luvun alussa ole saatavilla riittävän laajassa mittakaavassa. Arvioitaessa vasta suunnitteilla olevien teknologioiden mahdollisuuksia liudentaa öljyn hupenemiseen liittyviä haasteita on huomioitava se, että uusien kulutustavaroiden käyttöönotto ei yleensä käy käden käänteessä. Tuotteiden tie suunnittelupöydältä testauksen kautta tuotantoon ja laajamittaiseen käyttöön vie oman aikansa, joka lasketaan tyypillisesti vuosikymmenissä²⁰. Tämä pätee niin autokannan uudistamiseen kuin suuriin infrastruktuurihankkeisiin. Nämä viipeet voivat johtua puhtaasti tuotannollisista tekijöistä, mutta niitä saattaa lisätä myös vaadittavien investointien suuruus suhteessa saatavilla olevaan hyötyyn.

Helpotusta raakaöljyn hupenemiseen ja polttonesteiden kallistumiseen jouduttaneen siis odottamaan vähintään vuosikymmen - pari. Siihen asti edellytykset materiaalisen elintason kohottamiseen heikkenevät varsinkin, kun jäljellä olevat luonnonvarat ovat enenevässä määrin hankalasti hyödynnettävissä paikoissa tai muodoissa. Näin on, koska energialähteiden tavoin myös muiden

¹⁸Ks. esim. Klare (2009); Hirsch, Bezdek & Wendling (2005); Leeb & Leeb (2004/08). Vrt. Wrange (2005).

¹⁹Sankley, Micheloto & Clark (2009).

²⁰Ks. esim. Hirsch & Bezdek & Wendling (2005), s. 20–25.

luonnonvarojen suhteen on pyritty käyttämään ensisijassa niitä esiintymiä, jotka ovat helpoimmin ja huokeimmin hyödynnettävissä. Raaka-aineiden tuottaminen hankalammin saatavilla olevista lähteistä vaatii enemmän energiaa ja työläämpiä jalostusprosesseja. Täten raaka-ainetuotannon ympäristövaikutukset ovat lisääntyneet suhteessa tuotettaviin määriin.²¹ Näin voidaan olettaa tapahtuvan myös jatkossa, ja tämä tulee osaltaan kiihdyttämään energiavarojen hupenemisen lisäksi myös ympäristön rappeutumista.

12.3. Luonnonympäristön muutosnäkyviä

Väestönkasvun ja kohoavan elintason mahdollistanut teollisuus sekä runsaat rahtikuljetukset ovat aiheuttaneet mittavia saasteongelmia. Vaikka tiukentuneet ympäristönormit ovatkin joissakin tapauksissa vähentäneet haittoja, ympäristön tilan heikkeneminen on monin osin peruuttamatonta.²² Yksi konkreettinen osoitus tästä on se, että sukupuutot ja eliölajien uhanalaistuminen ovat lisääntyneet sekä maalla että merellä, olkoonkin, että useiden suurempien eläinten katoaminen on johtunut ensisijassa liikapyyntistä.²³ Useimmiten ongelmat ovat jääneet paikallisiksi tai alueellisiksi, mutta ilmastonmuutoksen vaikutukset tulevat ulottumaan koko biosfääriin.

Ilmastotutkijoiden keskuudessa vallitsee laaja yksimielisyys siitä, että fossiilisten polttoaineiden käytön ja muun teollisen tuotannon seurauksena ilmakehään päätyvät hiilidioksidi ja muut niin kutsutut kasvihuonekaasut tulevat nostamaan tulevien vuosien kuluessa maailman keskilämpötilaa. Konsensusennusteiden mukaan lämpeneminen on väistämätöntä, vaikka päästöjä onnistuttaisiin huomattavastikin rajoittamaan.²⁴

Vähäiseltä näyttävä nousu planeettamme keskilämpötilassa voi johtaa suuriin muutoksiin elinympäristöissämme eri puolilla maapalloa. Luotettavaa tietoa eri kehityskulkujen nopeudesta tai mahdollisten erilaisten kerrannaisvaikutusten kasautumisesta aiheutuvien nytkähdysten ajoituksesta ei ole, ja eri arvioiden vaihteluväli on varsin suuri. Tiedeyhteisön keskuudessa vallitsee kuitenkin pitkälle menevä konsensus kehityksen suunnasta. Ilmastonmuutoksen arvioidaan johtavan kasvukausien pidentymisen ohella myös jäätiköiden sulamiseen, merenpinnan nousuun ja aavikoitumiseen.²⁵

Ilmastonmuutoksen vaikutuksissa on kuitenkin myös alueellisia eroja. Esimerkiksi Pohjois-Euroopassa ilmaston lämpeneminen jäänee suhteessa vähäisemmäksi kuin muualla maailmassa, sillä Pohjois-Atlantin lämpimät merivirrat tulevat todennäköisesti heikkenemään. Tämän heikkenemisen ei kuiten-

²¹Ponting (1991/93), s. 324–328.

²²Ks. esim. Tammilehto (2009); Ponting (1991/93), s. 346–392.

²³Ponting (1991/93), s. 161–193. Ks. myös Vié, Hilton-Taylor & Stuart (eds.) (2008).

²⁴Nevanlinna (päätoim.) (2008), erit. s. 124–130; Fölster (2009); IPCC (2007).

²⁵Ks. esim. Nevanlinna (päätoim.) (2008), s. 163–185.

kaan arvioida olevan niin voimakasta, etteikö myös Pohjois-Euroopan ilmasto lämpenisi kuluvan vuosisadan aikana.²⁶

Pelkkä keskilämpötilan muutos ei kuitenkaan kerro kaikkea, vaan ilmastomuutoksen tahdin lisäksi on tärkeitä huomioida lukuisten säähän liittyvien ilmiöiden syklinen ja ailahteleva luonne. Ilmastontutkijat pitävät mahdollisena, että ilmastomuutoksen jatkuessa poikkeavat sääilmiöt tulevat yleistymään ja hirmumyrskyjen tapauksessa voimistumaan.²⁷ Nämä muutokset uhkaavat sekä rannikkoalueille keskittyneen väestön elinympäristöä että monia tuottoisia viljelyseutuja.

Erilaisilla vaikeasti ennakoitavilla yhteensattumilla voi jatkossakin olla hyvinkin suuri merkitys tapahtumahistorian kannalta. Esimerkiksi vaikka suuren osan poikkeavien sääilmiöiden, kuten tulvien tai kuivuuden, vaikutuksista voitaneen odottaa jäävän paikallisiksi tai alueellisiksi, ovat myös maailmanlaajuiset ruokakriisit mahdollista, jos sadot syystä tai toisesta epäonnistuvat samanaikaisesti useilla tärkeillä viljelyalueilla.

Satojen heikkenemistä tai epäonnistumista liudentaa osaltaan se, että lisääntyvät hiilidioksidipitoisuudet jouduttavat kasvien kasvua. Kasvihuoneissa tehtyjen kokeiden perusteella tämä saattaa jopa kumota nousevien keskilämpötilojen muassaan tuomat negatiiviset vaikutukset. Uudemmat kokeet realistisemmissä kenttäoloissa viittaavat kuitenkin siihen, että lisääntyneiden hiilidioksidipitoisuuksien suotuisat vaikutukset jäävät pienemmiksi, jolloin viljakasvien sadot pienenisivät 5 % maailman keskilämpötilan noustessa 2°C ja 10 %, jos nousua olisi 4°C.²⁸

Tuoreemmissa arvioissa varoitetaan muutosten tahdin olevan kiihtymässä. Eri maiden hallitukset ovat ryhtyneet toimiin ilmaston lämpenemisen hillitsemiseksi, mutta suuri osa asiantuntijoista epäilee hallitusten kykyä rajoittaa keskilämpötilojen nousua yli useissa yhteyksissä kriittisenä pidetyn 2°C tavoite-tason.²⁹ Kaiken kaikkiaan ilmastomuutoksesta aiheutuvien negatiivisten vaikutusten arvioidaan olevan suurempia kuin positiivisten seuraamusten.

12.4. Maailman ruokajärjestelmän haasteita ja mahdollisuuksia

Väestönkehityksen ja energiankulutuksen tavoin myös maailman ruokajärjestelmässä on tapahtunut suuria muutoksia 1900-luvun puolimaista 2000-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle tultaessa. Niin kutsutun vihreän vallankumouksen eli 1940-luvulla alkaneen satoisampien kasvilajikkeiden ja tehokkaampien viljelymenetelmien levittämisen siivittämänä maailman ruoantuotanto on kyennyt kasvamaan kokonaisväestömäärää nopeammin, mikä on nähtävissä myös kaaviosta 3. Tämä on mahdollistanut ravinnosta saatavan energian määrän sekä lihan ja muiden arvokkaampien ravinnonlähteiden kulutuksen lisää-

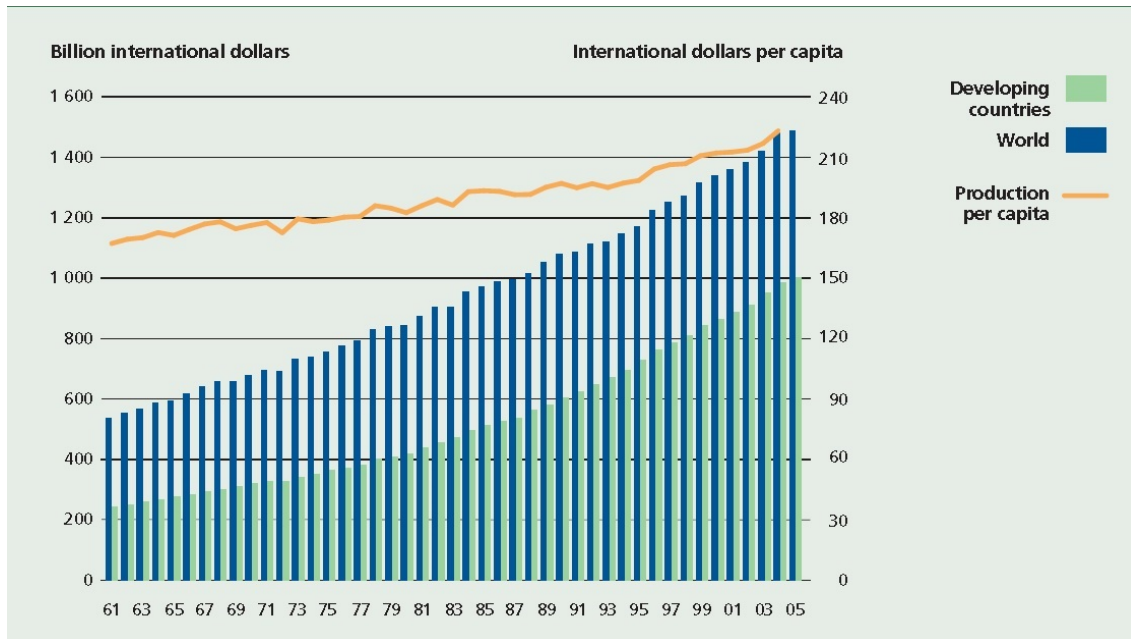
²⁶Ks. esim. Nevanlinna (päätoim.) (2008), s. 130–136. Pohjoisten alueiden tulevaisuudennäkymistä ks. myös Smith (2010/11); Anderson (2010).

²⁷Ks. esim. Nevanlinna (päätoim.) (2008), s. 127–128.

²⁸Wik, Pingali & Broca (2008), s. 31–32.

²⁹Adam (2009).

tymisen henkeä kohden laskettuna. Lisäksi elintarvikkeiden hinnat ovat laske-
neet samoin kuin aliravittujen osuus maailman väestöstä.

Kaavio 3: Maatalouden kokonaistuotanto ja tuotanto henkeä kohden, 1961–2005.³⁰

Maailman väestön ja sen elintason kasvaessa myös maataloustuotteiden kysynnän ennakoidaan jatkavan kasvuaan. On kuitenkin epävarmaa, missä määrin maataloustuotannon suotuisa kehitys voi jatkua. Yksi osoitus tästä on se, että Yhdistyneiden kansakuntien elintarvike- ja maatalousjärjestö arvioi keväällä 2008 maailman viljavarastojen hupenneen alimmille tasoilleen kolmeenkymmeneen vuoteen. Tämän seurauksena 37 valtion ennakoitiin tarvitsevan ulkopuolista apua väestönsä ruokkimiseen.³¹

Viljavarastojen hupeneminen liittyi vuosien 2006–2008 nälkäkriisiin, mihin liittyen ruokamellakoita raportoitiin olleen yli kolmessakymmenessä maassa. Tarkasteltaessa nälkää näkevien ihmisten määrää tilanne oli 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopussa pahempi kuin kertaakaan sitten vuoden 1970. Vaikka nälästä kärsivien suhteellinen osuus oli laskenut neljän vuosikymmenen takaisesta, heidän määräkseen arvioitiin 1,02 miljardia, eli yli joka seitsemäs maailman ihmisistä. Nälänhätiä haastetta lisää se, että maailman ruokahuoltotilanteen kohentuminen ei välttämättä paranna heikoimmassa asemassa olevien ihmisten tilannetta. Tämä johtuu siitä, että nälkäkriisin laukaisemiseen riittää jo elintarvikkeiden hinnan tilapäinen kohoaminen köyhimpien väestöryhmien maksukyvyyn ulottumattomiin. Niinpä esimerkiksi syksyllä 2008 kärjistynyt talouskriisi on elintarvikkeiden kysynnän vähentymisestä huolimatta pahentanut maailman nälkätilannetta, sillä köyhimpien ostovoima on laskenut ruoanhintaa nopeammassa tahdissa.³²

³⁰FAO (2007), s. 120.

³¹GIEWS (2008).

³²Sheeran (2008), s. 1; FAO (2009).

Nälänhätien muassaan tuomia haasteita lisää se, että ne koskettavat vain harvoin tasapuolisesti koko väestöä. Tämän johdosta ne ovat omiaan kärjistämään tai laukaisemaan poliittisia kriisejä. Lisäksi pidempään jatkuvasta aliravitsemuksesta johtuva yleiskunnon heikkeneminen laskee vastustuskykyä useita eri tauteja vastaan, mikä puolestaan lisää epidemiariskiä³³.

Haasteita maataloustuotannon voimakkaan kasvun jatkumiselle on useita. Ensinäkin ilmaston lämpenemisen ennakoitaan heikentävän satoja. Lisäksi kasvien ja viljelymenetelmien sopeutuminen muuttuviin olosuhteisiin tulee ottamaan aikansa. Toisaalta mahdollisuudet uusien peltojen raivaamiseen ilmastomuutosta hillitseviä metsiä tuhoamatta ovat jokseenkin loppuun käytetyt. Tästä haasteesta tekee osaltaan vakavamman se, että asutus on keskittynyt viljaville rannikkoseuduille ja monin paikoin kaupungistuminen on valtaamassa parasta viljelysmaata muuhun käyttöön. Kolmanneksi ihmisten vaurastuessa eläinproteiinien osuus ruokavaliossa on edelleenkin kasvussa. Eläinten kasvataminen vaatii puolestaan rehua ja viljaa, joiden kasvattaminen vie viljelyalaa ihmisravinnolta. Samaten aiemmin ruoaksi käytettyjä satoja on alettu enenevässä määrin käyttää uusiutuvien biopolttoaineiden raaka-aineina. Akuutein rakenteellinen haaste on kuitenkin se, että tärkeillä viljelyseuduilla Pohjois-Kiinassa, Punjabissa ja Yhdysvaltain keskilännessä on hyödynnetty kastelussa pohjavesivarantoja nopeampaan tahtiin kuin mitä ne uusiutuvat. Vaikka näitä vuosituhanten kuluessa kerääntyneitä vesimassoja olisi vielä saatavilla, niin niiden pumppaaminen käy yhä hankalammaksi ja kalliimmaksi.³⁴

Eroosiosta ja maaperän köyhtymisestä johtuen satomäärien ylläpito on pitkälti riippuvaista kemiallisesti tuotetuista lannoitteista ja erilaisista torjunta-aineista, joilla on tuomiensa hyötyjen lisäksi myös ympäristölle haitallisia vaikutuksia. Nykyiset maanviljelytavat hyödyntävät myös paljon konevoimaa, jonka osuus tuotantokustannuksista elää lannoitteiden tavoin energianhinnan myötä.³⁵ Maanviljelyn riippuvuus kallistuvasta energiasta ja hupenevista vesivaroista tulee johtamaan joko tuotettujen satojen hinnan nousuun tai tuotantotason alenemiseen, mikä sekkin johtaa ruoan hinnan nousuun, mikäli kysyntä ei vähene vastaavassa suhteessa.

Mereltä nostetut saaliit ovat pitkään korvanneet maataloustuotannon vajeita. Valtameret ja muut vesistöt eivät kuitenkaan ole ehtymättömiä ravinnon lähteitä, vaan Yhdistyneiden kansakuntien elintarvike- ja maatalousjärjestö on arvioinut myös kalastuksessa jo saavutetun kestävä pyynnin huipputaso niin ruoaksi kuin rehuksikin käytettävissä olevalta osalta. Kalanviljely on viimeisten muutaman vuosikymmenen aikana lisääntynyt voimakkaasti tuottaen vuonna 2006 jo 47 % ruoaksi tarkoitettusta kalasta. Tämän elinkeinon kasvutahti on kuitenkin hiljenemään päin alan joutuessa kilpailemaan rehusta muiden eläin-
tuottajien kanssa.³⁶

³³Ks. esim. Weiss (2000). Vrt. FAO (2011).

³⁴Brown (2009), s. 3–13, 31–54, 66–71. Vrt. Wik, Pingali & Broca (2008); FAO (2007), s. 119–135; FAO Global Perspective Studies Unit (2006); Pulliainen (2009).

³⁵Roberts (2008/09), s. 205–236; Strahan (2007/08), s. 124–130.

³⁶FAO Fisheries and Aquaculture Department (2009), s. 30–35, 153–176.

Näiden haasteiden edessä mahdollisuuksia ruokatilanteen parantamiseen odotetaan olevan jossakin määrin tuotannon tehostamisessa³⁷ mutta ennen kaikkea pienentämällä tuotanto- ja jakeluketjujen mittavaa hävikkiä, jonka suuruusluokka kehittyneissä maissa on 2000-luvun alussa ollut jopa 50 % tietämällä.³⁸

12.5. Vaikutuksia kansainväliseen järjestelmään

Edellä on tarkasteltu väestönkasvun, energiatulevaisuuden, luonnonympäristön muuttumisen ja maailman ruokatalouden tulevaisuudennäkymiä sekä niihin liittyviä haasteita. Nämä haasteet ovat merkittäviä myös historiallisesti tarkasteltuna, sillä suuri osa niistä liittyy pysyviin tai ainakin pitkäkestoisiin muutoksiin luonnonympäristön ihmiskunnalle tarjoamissa mahdollisuuksissa. Niiden aktualisoitumisen voidaan ennakoida johtavan materiaalisen elintason nousun hidastumiseen ja jopa kääntymiseen laskuun henkeä kohden laskettuna sekä kovenevaan kilpailuun hupenevista resursseista. Se minkälaisia ja kuinka vakavia näistä muutoksista juontuvia kerrannaisvaikutuksia tullaan jatkossa näkemään, riippuu pitkälti ilmastonmuutoksen voimakkuudesta, teknologisen kehityksen suunnasta ja nopeudesta sekä siitä, kuinka nopeasti väestönkasvun taittuminen tai muut yhteiskunnalliset ja kulttuuriset syyt vähentävät hupenevien luonnonvarojen ja niistä nykyisellään pitkälti riippuvaisten maataloustuotteiden kysyntää.

Tällä kaikella on vaikutusta myös siihen, millä tavoin eri toimijoiden väliset suhteet tulevaisuudessa muotoutuvat. Historiallisesti tarkasteltuna esimerkiksi ilmaston muuttumisen ja ruoan saatavuuden vaihteluilla on ollut voimakas yhteys sodankäynnin yleisyyden kanssa. Tilastojen valossa sodankäynti on ollut pohjoisella pallonpuoliskolla yleisempää kausina, jolloin ilmasto on ollut viileämpää. Havainto on kuitenkin merkittävä myös nykyisen ilmastonmuutoksen mahdollisia vaikutuksia arvioitaessa, sillä välittävänä tekijänä ilmaston lämpötilavaihteluiden ja sodankäynnin yleisyyden välillä ovat toimineet sato määrät ja ruoan saatavuus, joiden suhteen suotuisan tilanteen säilyminen ei ole itsestään selvää.

Sodankäynti ei kuitenkaan välttämättä yleisty välittömästi ilmaston ja ruoantuotantomäärien muututtua kuten tilastojen valossa tapahtui aina ennen vuotta 1400 jaa. 1600-luvulla ja 1800-luvulla väestön väheneminen alkoi vasta kaksi tai neljä vuosikymmentä ilmaston muututtua. Tämä muutos korreloi alueiden välisen ruokakaupan volyymin kasvun kanssa. Toisaalta 1900-luvun sodilla ja ilmaston muuttumisella ei näyttäisi olevan aiempien vuosisatojen kaltaista yhteyttä.³⁹ Sodankäynnin tulevaisuudennäkymien suhteen on huomioitava lisäksi se, että toisen maailmansodan jälkeen suurvaltojen arsenaaleihin

³⁷Brown (2009), s. 216–235; Ponting (1991/93), s. 248–266.

³⁸Stuart (2009).

³⁹Zhang et al. (2007), s. 19218.

hankitut ydinaseet vaikuttaisivat hillinneen vastakkainasettelun kärjistymistä suurimittaisiksi aseellisiksi yhteenotoiksi niitä omaavien valtioiden välillä.

Sodankäynnin yleistymisen ei siten voida ennakoida olevan väistämätön seuraus ilmaston lämpenemisestä. Tästä huolimatta riski on todellinen, ja ilmastonmuutosta luonnehditaan useissa tutkimuksissa ja raporteissa tekijäksi, joka lisää väkivaltaisten konfliktien todennäköisyyttä. Ilmastonmuutoksen seuraukset eivät kuitenkaan ole samanlaisia kaikkialla.

12.6. Muutoksia geostrategisella kartalla

Ilmastonmuutos ja eri raaka-aineiden saatavuuden hankaloituminen tulevat muuttamaan maailman strategista karttaa monin tavoin. Ilmaston lämpenemisestä johtuva aavikoituminen ja sademäärien muuttumisesta aiheutuva tulva-alttiuden lisääntyminen tulevat vaikeuttamaan joidenkin alueiden kulkukelpoisuutta. Vastaavasti jäätiköiden sulaminen ja leutonevat talvet tulevat helpottamaan liikkumista vuoristoissa ja pohjoisilla merialueilla. Tämä tulee jossain määrin vaikuttamaan siihen, minkä tyyppiset sotatoimet ovat eri alueilla mahdollisia ja mihin järjestykseen eri keinot asettuvat erilaisissa kustannus–hyötylaskelmissa.

Vähintäänkin yhtä tärkeää kuin eri alueiden kulkukelpoisuudessa tapahtuvat muutokset on se, että ilmaston myötä muuttuvat maa- ja metsätalouden edellytykset sekä rannikkoseuduille keskittynyttä asutusta uhkaava merenpinnan nousu tulevat yhdessä jäljellä olevien raaka-ainevarantojen kanssa vaikuttamaan laajojen alueiden taloudelliseen painoarvoon lisäten tai vähentäen niiden kiinnostavuutta asumisen sekä alueellisen ja/tai geostrategisen kilpailun kohteina. Yksi merkittävimmistä muutoksista on se, että arktisten alueiden luonnonvarojen hyödyntäminen tulee mahdolliseksi aiempaa laajemmassa mitakaavassa samalla, kun Itä-Aasian ja Euroopan välille avautuu uusi meriyhteys, joka on vaihtoehtoisia reittejä huomattavasti lyhyempi ja siten lieventää jonkin verran edellä kuvattuja energiatalouden haasteita.⁴⁰ Näiden molempien tekijöiden täysimittainen hyödyntäminen vaatii kuitenkin mittavia investointeja tukevampiin rahtilaivoihin ja tuotantolaitoksiin, joiden rakentamiseen kuluu useita vuosia.

Haasteiden epätasaista jakautumista lisää se, että niiden ennakoidaan kasautuvan ensisijassa alueille, joilla menee jo muutenkin huonosti. Taloudellisista syistä johtuen köyhimmät maat tulevat kärsimään eniten maailman ruoantuotanto-ongelmien kärjistymisestä ja mahdollisista uusien tautien aiheuttamista epidemioista. Näin on maantieteellisten ja ilmastollisten syiden lisäksi myös siksi, että köyhemmillä ja heikommin hallituilla alueilla on huonommat edellytykset organisoida sopeuttavia toimenpiteitä. On lähes kohtalon ironiaa, että useimmat näistä maista sijaitsevat alueilla, joiden arvioidaan kärsivän eniten myös ilmastonmuutoksen suorista vaikutuksista.

⁴⁰Giddens (2009), s. 203–226; High Representative & European Commission (2008); Numminen (2010). Ks. myös Haldén (2007); Klare (2008a); Klare (2008b).

Maatalouden haasteiden kasvun ja rannikkoseutujen elinolosuhteiden heikentymisen pelätään kärjistävän valtioiden sisäisiä vastakkainasetteluita ja johtavan yhteiskunnallisen epävakauden lisääntymiseen laajoilla alueilla. The Economist Intelligence Unit arvioi laatimansa indeksin pohjalta, että riski poliittiseen epävakauteen on maailmanlaajuisesti kohonnut vuoden 2008 finanssikriisin seurauksena huomattavasti verrattuna muutaman vuoden takaiseen tilanteeseen. Riskialttimpien maiden lista ei yllätä. Ne löytyvät paria poikkeusta lukuun ottamatta Saharan eteläpuolisesta Afrikasta sekä muiden maanosien köyhimpien valtioiden joukosta.⁴¹ Poliittisten levottomuuksien riskin voitaneen siis olettaa jatkossakin jakautuvan alueellisesti suunnilleen samoin kuin tälläkin hetkellä.

Kiristyvät elinolot eivät kuitenkaan väistämättä johda poliittisiin levottomuuksiin. Eri toimijoiden poliittisilla valinnoilla on keskeinen rooli tulevaisuuden suuntalinjojen määräytymisessä. Tässä yhteydessä suurvaltatoimijoiden merkitystä korostaa se, että niiden välisillä suhteilla on suuri merkitys muille toimijoille avoinna olevien mahdollisuuksien rajaajana.

Eri suurvaltojen etujen yhteensovittamista hankaloittaa se, että niiden kohtaamat haasteet ja lähtökohdat vastata niihin ovat erilaisia. Esimerkiksi öljyn saatavuuden heikkenemisen vaikutukset poikkeavat hyvinkin paljon riippuen öljyntuotannon omavaraisuuden asteesta. Polttonesteiden kallistuessa niistä riippuvaisen teknologian kustannustehokkuus heikkenee. Öljyn viejämailla, joita 2000-luvun alun suurvalloista on vain Venäjä, ei kuitenkaan ole yhtä akuutteja paineita siirtyä muita voimanlähteitä hyödyntävään teknologiaan kuin öljyn tuonnista riippuvaisilla Yhdysvalloilla ja valtaosalla Euroopan valtioista. Kiina on puolestaan vähemmän riippuvainen öljystä, mutta joutuu jo suhteellisen läheisessä tulevaisuudessa sopeutumaan omien kivihiilivarojensa hupenemiseen.

Yksi monissa yhteyksissä esitetty skenaario on se, että tulevaisuudessa eri valtakeskittymät luovat omat etupiirinsä, jotka kilpailevat maailman hupenevista resursseista. Nämä valtakeskittymät rakentuisivat ensisijassa ydinasevaltojen tai niiden välisten liittoutumien ympärille.⁴² Tällaisia etupiirejä luotaessa ei olisi poissuljettua vuoden 2008 Georgian sodan kaltaisten rajaselkkausten toistuminen. Muodostuvien valtapiirien sisällä suurmahdeilla olisi vapaammat kädet käyttää voimatoimia erilaisten kriisien ratkaisemisessa. Suurvaltaimperioiden laajentuessa ja lujittuessa lisääntyy kuitenkin myös riski niiden välisten kiistojen kärjistymisestä yhteenotoiksi ja jopa ydinsodaksi. Yksi tulevaisuuden ydinkysymyksistä on, minkälaisia muotoja mahtivaltojen kilvoittelu tulee saamaan ja riittääkö atomiasearsenaalien muodostama uhka maailman tuhoamisesta jatkossakin hillitsemään syntyvien kiistojen kärjistymistä avoimiksi yhteenotoiksi saati täysimittaisiksi sodiksi.⁴³

⁴¹EIU (2009), s. 15–26.

⁴²Ks. esim. Huntington (1996/97). Vrt. Hirst (2001), s. 100–101.

⁴³Vrt. Hirst (2001), s. 98. Ks. myös Gray (2005/06); Kerttunen (2008).

12.7. Kärjistyvien haasteiden kerrannaisvaikutuksia

Kärjistyessään paikalliset ja alueelliset haasteet saattavat ulottaa vaikutuksensa myös laajemmalle ainakin neljää eri kautta. Ensinnäkin yhteiskunnallinen epävakaus ja mahdolliset valtioiden väliset sodat saattavat aiheuttaa häiriöitä maailmankauppaan erityisesti silloin, kun ne sijoittuvat lähelle kuljetusverkoston keskeisiä solmukohtia tai pullonkauloja tai joidenkin tärkeiden raaka-aineiden tuotantoalueille. Kansainvälisen yhteisön vaikeudet suitsia Somalian rannikon merirosvousta ovat yksi esimerkki siitä, mihin kehitys voi tulevaisuudessa johtaa.

Toiseksi ilmastonmuutoksesta johtuvan elinolojen paikallisen tai alueellisen kurjistumisen niin maaseudulla kuin kaupungeissakin pelätään voivan johtaa myös laajoihin muuttoliikkeisiin. Jos näin käy, niin sopeutumiskitkaa nousee niin ympäristöpakolaisten kuin heitä vastaanottavien yhteisöjenkin keskuudessa.

Kolmanneksi ympäristön muuttumisen pelätään johtavan myös luonnonvarojen hallinnasta käytäviin sotiin. Eri raaka-aineiden houkuttelevuus ja merkitys sodankäynnin kohteina riippuu kuitenkin taloudellisen merkityksen lisäksi myös esimerkiksi niiden kauppakuntoon saattamiseen ja kuljettamiseen tarvittavasta infrastruktuurista sekä siitä, kuinka pitkällä aikavälillä taloudellista hyötyä on saatavissa. Ilmastonmuutos voi kärjistää valtiollisten toimijoiden luonnonvarakilpailua ainakin kolmella eri tavalla.

Näistä tavoista ensimmäinen on se, että ilmaston lämpeneminen tulee helpottamaan luonnonvarojen hyödyntämistä laajoilla alueilla ja se saattaa lietsoa rajakiistoja eri valtioiden välillä. Toisaalta esimerkiksi öljyn, maakaasun ja metallien tuottaminen edelleenkin hankalina säilyvissä olosuhteissa vaatii mittavia investointeja, joiden takaisinmaksuajat ovat varsin pitkiä. Näin ollen rauhallisten toimintaedellytysten turvaamiseksi kannustimet erilaisten sopimusteitse haettavien ratkaisujen aikaansaamiseksi ovat merkittäviä. Toisaalta useissa nykyisissä öljyntuotantoalueille sekä suunniteltujen öljy- ja kaasuputkien mahdollisille reiteille sijoittuvissa kriiseissä voidaan nähdä taustalla suurvaltojen kilvoittelua resurssien hyödyntämiseen liittyvistä oikeuksista.⁴⁴

Toinen tapa, jolla ilmastonmuutos vaikuttaa valtioiden käytettävissä oleviin luonnonvaroihin, on sademäärien muuttuminen ympäri maapalloa. Tämän pelätään johtavan makean veden käyttöoikeuksista käytäviin sotiin erityisesti useampien valtioiden lävitse kulkevien suurien jokien varsilla. Tähänastisen historian perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että vesihuoltoa koskevia sopimuksia on pyritty kunnioittamaan jopa kriisitilanteissa.

Kolmas ja ehkä merkittävin tapa, jolla luonnonolosuhteiden muuttuminen voi vaikuttaa valtioiden välisiin suhteisiin liittyy siihen, että Kiina on Saudi-Arabian ja eräiden muiden maiden tavoin ryhtynyt parantamaan ruokahuoltilannettaan hankkimalla erilaisin pitkäaikaisin sopimuksin käyttöönsä laajoja viljelysalueita Afrikan köyhistä maista, joiden väestö kohdanee tulevien näl-

⁴⁴Klare (2001), s. 27–137. Ks. myös Strahan (2007/08), s. ix, 1–35.

kätkriisien vaikutukset ensimmäisten joukossa.⁴⁵ Useiden uusien valtiollisten toimijoiden nouseminen nykyisten suurien ylikansallisten yritysten rinnalle tulee muuttamaan kilpailuasetelmia kansainvälisillä ruoantuotantomarkkinoilla. Tällä voi olla vaikutuksia niin paikallisiin konflikteihin kuin eri valtioiden kokemaan tarpeeseen pyrkiä turvaamaan kauppa- ja huoltoyhteyksiään.

Kilpailu resursseista voi johtaa poliittisten levottomuuksien ja sisällissotien lisäksi myös rikollisuuden lisääntymiseen ja valtioiden väliin sotiin. Luonnonvarojen arvonnousu tekee niistä nimittäin myös houkuttelevampia ryöstökohteita, mikä puolestaan lisää tarvetta kuljetusten ja varastojen suojeluun.⁴⁶

Neljänneksi erilaisten paikallisten ja alueellisten haasteiden kasautuminen, esimerkiksi elinmahdollisuuksien heikentyminen laajoilla alueilla, suurimittainen ympäristöpakolaisuus ja ympäri maailmaa leviävät ruokakriisit voivat narkertaa myös kansainvälisen järjestelmän legitimitettä. Tiettyjä oireita tästä on jo nähtävissä, vaikka historiallisesti tarkasteltuna kansainvälisen järjestelmän pelisäännöistä käytävissä kädenväänössä ei mitään uutta olisikaan.

Viimeistään vuonna 2008 kärjistyneen talouskriisin myötä riskialttiiksi osoittautuneiden uusliberaalien talousoppien kuten taloudellisten toimijoiden itsesäätelyyn luottamisen tilalle on jo vaadittu tiukempaa markkinoiden säätelyä. Tämän lisäksi uutta pontta ovat saaneet uudenlaisia talouden pelisääntöjä ja periaatteita koskevat erilaiset pohdinnat, joissa otetaan jatkuvaan talouskasvuun pyrkivää nykyjärjestelmää paremmin huomioon rajallisen planeettamme ja muuttuvan luonnonympäristön tarjoamat mahdollisuudet.⁴⁷

Suurvaltojen lisäksi kansainväliset ja alueelliset järjestöt, pienemmät valtiot sekä erilaiset kansalaisyhteiskunnassa vaikuttavat toimijat voivat omalta osaltaan vaikuttaa kansainvälisen järjestelmän muotoutumiseen. Näin on erityisesti kulutuskäyttäytymiseen vaikuttavien poliittisten ja kulttuuristen valintojen saralla. Tarjolla olevia vaihtoehtoisia lähestymistapoja ovat esimerkiksi permakulttuuri⁴⁸ ja de-growth-ajattelu⁴⁹.

Lisääntyvä kilpailu talouden pelisäännöistä ja periaatteista voi nostaa pannonkia niin valtioiden sisäisissä kuin kansainvälisissäkin poliittisissa kiistoissa, koska se voi hankaloittaa eri osapuolten mahdollisuuksia kompromissien tekemiseen. Toisaalta muutoksia voi tapahtua myös verrattain nopeasti ja kitkatomasti kuten esimerkiksi globalisaation myötä kiihtyneeseen tahtiin tapahtunut markkinaliberaalien talousoppien leviäminen käytäntöön kylmän sodan päättymisen jälkeen.

⁴⁵ECOWAS-SWAC/OECD (2006); Gill, Huang & Morrison (2007); Wang (2007). Ks. myös Brown (2009), s. 10–11; von Braun & Meinzen-Dick (2009); GRAIN (2008).

⁴⁶Eri luonnonvarojen ryösteltävyydestä ja muista luonnonvarojen hyödyntämiseen kohdentuvista sotilaallisista toimista ks. esim. Renner (2002).

⁴⁷Ks. esim. Worldwatch-instituutti (2010); Strahan (2007/08), s. 211–237. Ks. myös Harkka (2009), s. 182–233; Bruun & Eskelinen (toim.) (2009); Lausti (2008).

⁴⁸Ks. esim. Holmgren (2004); Bates & Hemenway (2010).

⁴⁹Ks. Flipo & Schneider (eds.) (2008).

12.8. Johtopäätöksiä

Edellä on keskitytty ensisijassa erilaisiin pidempikestoisten luonnonympäristön muutoksien mukanaan tuomiin haasteisiin sekä niiden mahdollisiin vaikutuksiin maailman geopoliittiseen toimintaympäristöön. Erilaisista uusina avautuvista mahdollisuuksista ja niiden vaikutuksista on vaikeampi tuottaa luotettavia arvioita, mikä lisää tulevaisuuden kartoittamisen haasteita. Historia osoittaa, että erilaiset muutokset voivat tuoda muassaan negatiivisten riskien lisäksi myös positiivisia mahdollisuuksia ja että mittaviinkin haasteisiin on useissa tapauksissa kyetty sopeutumaan. Tästä ja eri toimijoiden mahdollisuudesta valita erilaisia toimintamalleja johtuu se, että tulevaisuus ei ole ennalta määrätty.

Tulevien maapallon luonnonympäristön rakenteellisten muutosten vaikutukset riippuvat kolmesta seuraavasta tekijästä: 1) missä vaiheessa ja kuinka haastavina ne aktualisoituvat suhteessa maailman väkiluvun kasvun taittumiseen, 2) missä määrin ja millä aikataululla teknologinen kehitys pystyy vaikuttamaan näiden haasteiden merkittävyyteen sekä 3) missä tahdissa ja kuinka todenmukaisina eri toimijat tunnistavat muuttuvat realiteetit ja ryhtyvät sopeuttamaan toimintaansa niitä vastaaviksi.

Eri toimijat eivät kuitenkaan ole samassa veneessä näiden haasteiden edessä. Eri haasteiden vaikutukset kohdistuvat eri tavoin eri maantieteellisille alueille ja eri toimijoiden lähtökohdat vastata erilaisiin haasteisiin ovat erilaiset. Tästä johtuen tilaa ja tarvetta erilaisille sopeutumis- ja toimintastrategioille löytynee runsaasti, ja tämä saattaa lisätä kitkaa eri toimijoiden välisissä suhteissa.

Kansainvälisen vallan jakautumisen suhteen kiinnostavimpia kysymyksiä ovat se, mihin suuntaan maailman poliittis-taloudellinen järjestelmä alkaa kehittyä, millä tavoin ja missä tahdissa keskeisten toimijoiden asema muuttuu sekä missä määrin joukkotuhoaseiden mukanaan tuoma kauhun tasapaino rajoittaa asevoiman käyttöä sovitettaessa yhteen eri toimijoiden näkemyksiä voimatasapainon kulloisestakin tilanteesta.

Väestö. Väestörakenteeltaan Suomi on varsin tyypillinen kehittynyt Eurooppalainen teollisuusmaa. Maamme väestön ennakoidaan kasvavan edelleen ja nousevan yli kuuteen miljoonaan kuluvan vuosisadan puoliväliin mennessä. Tämä väestönkasvu johtuu ensisijassa keskimääräisen eliniän noususta, sillä yli 65-vuotiaiden osuuden ennustetaan nousevan yli kymmenen prosenttiyksikköä nykyisestä. Vastaavasti nuorten, 0–14-vuotiaiden, ja ennen kaikkea työikäisten eli 15–64-vuotiaiden osuuden ennustetaan laskevan. Ilman mittavaa muuttoliikettä maamme väkiluku alkaa kuitenkin laskea, kun aika alkaa jättämään toisen maailmansodan jälkeen syntyneistä nk. suurista ikäluokista (Tilastokeskus (2012)).

Väestön ikäjakauman muuttumisesta johtuva huoltosuhteen heikkeneminen tulee olemaan suuri haaste seuraavien vuosikymmenien aikana. Toisaalta väestönkasvun taituminen tapahtunee Suomessa melko lailla ensimmäisen maiden joukossa, mikä saattaa osaltaan helpottaa sopeutumista hupenevien luonnonvarojen mukanaan tuomiin haasteisiin maailmantalouden kasvulle. Näihin molempiin haasteisiin sopeutumista helpottanee osaltaan myös väestön korkea koulutustaso.

Energia. Energian kokonaiskulutus on Suomessa pysynyt melko lailla samalla tasolla vuosien 2000 ja 2010 välillä. Tilastointitavasta riippuen tuontitavarana tulevien fossiilisten polttoaineiden osuus tästä kulutuksesta oli vuonna 2010 hieman vajaat kaksi kolmannesta tai vajaa puolet öljyn vastatessa noin puolesta fossiilisista lähteistä saadusta energiasta. Vastaavasti uusiutuvien energialähteiden osuus oli joko vajaa viidennes tai runsas neljännes ydinvoiman vastatessa noin kuudesosasta energiankulutusta (BP (2011), s. 41. Vrt. Tilastokeskus (2011)).

Suomi näyttäisi siis olevan varsin haavoittuvainen fossiilisten polttoaineiden hinnannousulle ja mahdollisille toimitushäiriöille, mutta samaan aikaan kansainvälisesti vertailtuna verrattain hyvissä asemissa ei-fossiilisten energiamuotojen hyödyntämisen suhteen. Uuden ydinvoimalan valmistuminen sekä julkisen liikenteen ja muun infrastruktuurin kohtuullisen hyvä kunto luudentavat niin ikään osaltaan fossiilisista polttoaineista vieroittautumiseen sisältyviä haasteita.

Ilmastonmuutos. Suomi sijaitsee alueella, jossa ilmastonmuutoksen mukanaan tuomat haasteet jäävät tämän hetkisen tiedon valossa suhteellisesti ottaen vähäisiksi. Sopeutumista helpottaa se, että sään vuotuiset vaihteluvälit ovat jo ennestään suuria ja ettei täällä ole mitään sellaisia erityisympäristöjä, joihin ilmastonmuutoksen arvioidaan vaikuttavan dramaattisimmin. Ilmastonmuutoksen laajemmista vaikutuksista ainakin Arktisten alueiden merkityksen nousu, ruoantuotannon ja maailmankaupan mahdolliset häiriöt sekä ilmastopakolaisten määrän ennakoitu kasvu tulevat kuitenkin vaikuttamaan myös maamme ja sen asukkaiden tulevaisuudennäkymiin.

Ruoantuotanto. Pohjoisesta sijainnista huolimatta Suomen omavaraisuus ruoan suhteen vaikuttaisi olleen varsin hyvällä mallilla 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopussa. Viljojen, perunan, lihan, kananmunien ja maitotuotteiden osalta tuotanto on vuonna 2009 pääpiirteissään kattanut kulutuksen, kun taas sokeria, öljykasveja, vihanneksia, hedelmiä ja kalaa on tuotu huomattava osa kulutuksesta. Vuoden 2010 osalta julkaistut ennakkotiedot ovat pitkälti samansuuntaisia, vaikka tärkeimpien viljojen eli vehnän, ohran ja kauran sadot näyttäisivät jääneen pienemmiksi (TIKE (2011a). Vrt. TIKE (2011b)).

Ruoantuotantoon liittyy kuitenkin myös vähintäänkin kaksi merkittävää rakenteellista riskitekijää: nykyisten viljelytapojen riippuvaisuus öljypohjaisesta konekannasta ja uusiutumattomiin raaka-aineisiin pohjautuvista lannoiteaineista sekä ilmastonmuutoksen myötä muuttuvien kasvuolosuhteiden tuomat haasteet viljeltyjen kasvilajien satomäärien ylläpitämiselle.

LÄHTEET

Adam, David, 2009. ”World will not meet 2C warming target, climate change experts agree”, *The Guardian*, 14 April 2009. [Http://www.guardian.co.uk/environment/2009/apr/14/global-warming-target-2c / 2.11.2009]

Alcott, Blake, 2005. ”Jevons’ paradox.” *Ecological Economics*, 54, s. 9–21. [Http://www.blakealcott.org/pdf/sdarticle.pdf / 9.12.2011]

Anderson, Alun, 2010. *Kun Arktis sulaa. Elämä, kuolema ja politiikka arktisella alueella*. Helsinki, Art House.

Bates, Albert & Toby Hemenway, 2010. ”Agrikulttuurista permakulttuuriin”, teoksessa Worldwatch-instituutti 2010, s. 82–90.

BP, 2011. *BP Statistical Review of World Energy June 2011*. London, BP. [Http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2011.pdf / 15.12.2011]

Braudel, Fernand, 1980. ”History and the Social Sciences. The Longue Durée”, teoksessa *F. Braudel on History*. Chicago, The University of Chicago Press, s. 25–54.

von Braun, Joachim & Ruth Meinzen-Dick, 2009. ”*Land Grabbing*” by Foreign Investors in Developing Countries. Washington DC, International Food Policy Research Institute. [Http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/bp013all.pdf / 20.11.2009]

Brown, Lester R., 2009. *Plan B 4.0. Mobilizing to Save Civilization*. New York, W. W. Norton & Company – Earth Policy Institute. [Http://www.earthpolicy.org/images/uploads/book_files/pb4book.pdf / 16.10.2009]

Bruun, Otto & Teppo Eskelinen (toim.), 2009. *Finanssikapitalismi. Jumala on kuollut*. Helsinki, Like.

Connor, Steve, 2009. ”Warning: Oil supplies are running out fast. Catastrophic shortfalls threaten economic recovery, says world’s top energy economist”, *The Independent*, 3 August 2009. [Http://www.independent.co.uk/news/science/warning-oil-supplies-are-running-out-fast-1766585.html / 13.10.2009]

DESA, 2009. *World Population Prospects. The 2008 Revision. Highlights*. New York, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, United Nations. [[Http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2008/wpp2008_highlights.pdf](http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2008/wpp2008_highlights.pdf) / 29.7.2009]

DESA, 2011a. *World Population to reach 10 billion by 2100 if Fertility in all Countries Converges to Replacement Level*. New York, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, United Nations. [[Http://esa.un.org/unpd/wpp/Other-Information/Press_Release_WPP2010.pdf](http://esa.un.org/unpd/wpp/Other-Information/Press_Release_WPP2010.pdf) / 2.1.2012]

DESA, 2011b. "Figure 1: Estimated and projected world population according to different variants, 1950-2100 (billions)", *World Population Prospects, the 2010 Revision*. New York, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, United Nations. [[Http://esa.un.org/unpd/wpp/Analytical-Figures/htm/fig_1.htm](http://esa.un.org/unpd/wpp/Analytical-Figures/htm/fig_1.htm) / 2.1.2012]

Diamond, Jared, 2005. *Collapse. How Societies Choose to Fail or Survive*. London, Allen Lane.

Dosse, François, 1987. *L'histoire en miettes. Des "Annales" à la "nouvelle histoire"*. Pariisi, Éditions La Découverte.

ECOWAS-SWAC/OECD, 2006. "Africa and China", *Economy Series of the Atlas on Regional Integration in West Africa*. [[Http://www.oecd.org/dataoecd/42/26/38409391.pdf](http://www.oecd.org/dataoecd/42/26/38409391.pdf) / 20.11.2009]

ECOWAS-SWAC/OECD, 2007. "Oil and Gas", *Economy Series of the Atlas on Regional integration in West Africa*. [[Http://www.oecd.org/dataoecd/28/34/38798400.pdf](http://www.oecd.org/dataoecd/28/34/38798400.pdf) / 20.11.2009]

EIU, 2009. *Manning the barricades. Who's at risk as deepening economic distress forms social unrest*. London, The Economist Intelligence Unit. [[Http://graphics.eiu.com/specialReport/manning_the_barricades.pdf](http://graphics.eiu.com/specialReport/manning_the_barricades.pdf) / 17.10.2009]

FAO, 2007. *The State of Food and Agriculture. Paying Farmers for Environmental Services*. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations. [[Http://www.fao.org/docrep/fao/010/a1200e/a1200e00.pdf](http://www.fao.org/docrep/fao/010/a1200e/a1200e00.pdf) / 26.1.2012]

FAO, 2009. *The State of Food Insecurity in the World 2009. Economic crises – impacts and lessons learned*. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations. [[Http://www.fao.org/docrep/fao/012/i0876e/i0876e.pdf](http://www.fao.org/docrep/fao/012/i0876e/i0876e.pdf) / 15.10.2009]

FAO, 2011. *The State of Food Insecurity in the World 2011. How does international price volatility affect domestic economies and food security?* Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations. [[Http://www.fao.org/docrep/014/i2330e/i2330e.pdf](http://www.fao.org/docrep/014/i2330e/i2330e.pdf) / 12.10.2011]

FAO Fisheries and Aquaculture Department, 2009. *The State of World Fisheries and Aquaculture 2008*. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations. [[Http://www.fao.org/docrep/fao/011/i0250e/i0250e.pdf](http://www.fao.org/docrep/fao/011/i0250e/i0250e.pdf) / 24.6.2010]

FAO Global Perspective Studies Unit, 2006. *World agriculture: towards 2030/2050. Interim Report. Prospects for food, nutrition, agriculture and major commodity groups*. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations. [[Http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/esag/docs/Interim_report_AT2050web.pdf](http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/esag/docs/Interim_report_AT2050web.pdf) / 6.1.2012]

Flijo, Fabrice & Francois Schneider (eds.), 2008. *Proceedings of the First Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity. Paris 18–19 April 2008*. [[Http://events.it-sudparis.eu/degrowthconference/en/appel/Degrowth Conference - Proceedings.pdf](http://events.it-sudparis.eu/degrowthconference/en/appel/Degrowth_Conference_-_Proceedings.pdf) / 23.6.2010]

Friedman, George, 2009. *The Next 100 Years. A Forecast for the 21st Century*. New York, Anchor Books.

Fölster, Stefan, 2009. *Maailmanloppu on peruttu. Ilmastomuutokseen voi sopeutua*. Jyväskylä, Atena.

Giddens, Anthony, 2009. *The Politics of Climate Change*. Cambridge, Polity Press.

GIEWS, 2008. *Crop Prospects and Food Situation. No2 April 2008*. Rome, Global Information and Early Warning Service, Food and Agriculture Organization of the United Nations. [[Http://www.fao.org/docrep/fao/010/ai465e/ai465e00.pdf](http://www.fao.org/docrep/fao/010/ai465e/ai465e00.pdf) / 15.10.2009]

Gill, Bates; Chin-hao Huang & J. Stephen Morrison, 2007. "Assessing China's Growing Influence in Africa", *China Security*, vol. 3, no. 3, s. 3–21. [[Http://csis.org/images/stories/070913_assessing_china.pdf](http://csis.org/images/stories/070913_assessing_china.pdf) / 20.11.2009].

GRAIN, 2008. *Seized! The 2008 Land Grab for Food and Financial Security*. Barcelona. [[Http://www.grain.org/briefings_files/landgrab-2008-en.pdf](http://www.grain.org/briefings_files/landgrab-2008-en.pdf) / 20.11.2009]

Gray, Colin S., 2005/06. *Another Bloody Century. Future Warfare*. London, Phoenix.

Haldén, Peter, 2007. *The Geopolitics of Climate Change*. Stockholm, FOI, Swedish Defence Research Agency.

Harakka, Timo, 2009. *Luoton loppu. Rahavallan raunioilta kohti uutta kapitalismia*. Helsinki, Werner Söderström Osakeyhtiö.

High Representative & European Commission, 2008. "Climate Change and International Security. Paper from the High Commissioner and the European Commission to the European Council", S113/08. 14 March 2008.
[[Http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/99387.pdf](http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/99387.pdf) / 23.2.2001]

Hirsch, Robert L.; Roger Bezdek & Robert Wendling, 2005. *Peaking of World Oil Production: Impacts, Mitigation, & Risk Management*. U. S. Department of Energy, National Energy Technology Laboratory. [[Http://www.netl.doe.gov/publications/others/pdf/Oil_Peaking_NETL.pdf](http://www.netl.doe.gov/publications/others/pdf/Oil_Peaking_NETL.pdf) / 13.10.2009]

Hirst, Paul, 2001. *War and Power in the 21st Century*. Cambridge, Polity Press.

Holmgren, David, 2004. "Essence of Permaculture",
[[Http://www.holmgren.com.au, Writings-välilehti](http://www.holmgren.com.au/Writings-välilehti) / 23.6.2010]

Huntington, Samuel P., 1996/97. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London, The Free Press.

IEA, 2010a. *Key World Energy Statistics*. Paris, International Energy Agency.
[[Http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2010/key_stats_2010.pdf](http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2010/key_stats_2010.pdf) / 2.1.2012]

IEA, 2010b. *World Energy Outlook 2010. Executive Summary*. Paris, International Energy Agency. [[Http://www.worldenergyoutlook.org/docs/weo2010/WEO2010_es_english.pdf](http://www.worldenergyoutlook.org/docs/weo2010/WEO2010_es_english.pdf) / 19.1.2011]

IEA 2011. *Key World Energy Statistics*. Paris, International Energy Agency.
[[Http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2011/key_world_energy_stats.pdf](http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2011/key_world_energy_stats.pdf) / 2.1.2012]

IPCC, 2007. *Climate Change 2007. Synthesis Report*. Geneva, Intergovernmental Panel on Climate Change. [[Http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_ipcc_fourth_assessment_report_synthesis_report.htm](http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_ipcc_fourth_assessment_report_synthesis_report.htm) / 13.10.2009]

Jutikkala, Eino, 1987/94. *Kuolemalla on aina syynsä. Maailman väestöhistorian ääri-
viivoja*. Porvoo, Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kerttunen, Mika, 2008. ”Ydinaseet 2000-luvun maailmanjärjestyksessä”, teoksessa Jyri Raitasalo & Joonas Sipilä (toim.), *Sota — teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen* Helsinki, Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, s. 11–41.

Kirkinen, Heikki, 1987. *Historian rakenteet ja voimat. Jobdatus historianfilosofiaan*. Helsinki, Kirjayhtymä.

Klare, Michael T., 2001. *Resource Wars. The New Landscape of Global Conflict*. New York, Metropolitan Books.

Klare, Michael T., 2008a. *Rising Powers, Shrinking Planet. How Scarce Energy Is Creating a New World Order*. Oxford, Oneworld Publications.

Klare, Michael T., 2008b. ”The New Geopolitics of Energy”, *The Nation*, 19.5.2008. [Http://www.thenation.com/doc/20080519/klare/print / 23.2.2010]

Klare, Michael T., 2009. ”Energy at the Xtreme edge”, *Asia Times Online*, 24.9.2009. [Http://www.atimes.com/atimes/Global_Economy/KI24Dj02.html, 24.9.2009]

Lausti, Tapani, 2008. *Tienviittoja tulevaisuuteen*. Helsinki, Like.

Leeb, Stephen & Donna Leeb, 2004/08. *The Oil Factor. Protect Yourself—and Profit—from the Coming Energy Crisis*. New York, Business Plus.

Macalister, Terry, 2009. ”Key oil figures were distorted by US pressure, says whistleblower. Exclusive: Watchdog’s estimates of reserves inflated says top official”, *Guardian*, 9 November 2009. [Http://www.guardian.co.uk/environment/2009/nov/09/peak-oil-international-energy-agency/print / 10.11.2009]

Meadows, Donella; Dennis Meadows; Jørgen Randers & William W. Behrens III, 1972. *Kasvun rajat. Ihmiskunnan kohtalontilannetta koskevaan Rooman klubin tutkimussuunnitelmaan liittyvä raportti*. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Meadows, Donella; Dennis Meadows & Jørgen Randers, 1993. *Ylittävät kasvun rajat. Maailmanyhteisön romahdus vai kestävä tulevaisuus?* Tulevaisuuden tutkimuksen seura.

Meadows, Donella; Jørgen Randers & Dennis Meadows, 2005. *Kasvun rajat 30 vuotta myöhemmin*. Helsinki, Gaudeamus.

Nevanlinna, Heikki (päätoim.), 2008. *Muutamme ilmastoa. Ilmatieteen laitoksen tutkijoiden katsaus ilmastonmuutokseen*. Karttakeskus.

Numminen, Lotta, 2010. *Sulavan Arktiksen avainkysymykset. Luonnonvarat ja hallinnointi*. Ulkopoliittinen instituutti. [Http://www.upi-fia.fi/en/publication/103/ 8.2.2010].

Ponting, Clive, 1991/93. *A Green History of the World. The Environment and the Collapse of Great Civilizations*. Harmondsworth, Penguin Books.

Pulliainen, Erkki, 2009. ”Ruokakriisistä ruokaturvaan – Poliitiikan globaalit haasteet – Tulevaisuutta historian opetuksen valossa”, *Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen katsaus 2/2009*. [Http://www.pulliainen.net/ep5/539/539.html / 3.12.2009]

Renner, Michael, 2002. *The Anatomy of Resource Wars*. Washington, Worldwatch Institute. [http://www.worldwatch.org/system/files/EWP162.pdf / 16.10.2009]

Rinne, Juhani, 2007. ”Kuinka te saatoitte?”, *Tieteessä tapahtuu*, 4/2007, s. 43–50. [Http://ojs.tsv.fi/index.php/tt/article/viewFile/208/183 / 10.2.2010]

Roberts, Paul, 2008/09. *The End of Food. The Coming Crisis in the World Food Industry*. London, Bloomsbury Publishing Plc.

Rubin, Jeff, 2009. *Why Your World Is about to Get a Whole Lot Smaller. What the price of oil means for the way we live*. London, Virgin Books.

Sankley, Paul; Silvio Micheloto & David T. Clark, 2009. *The Peak Oil Market. Price dynamics at the end of the oil age*. Deutsche Bank. [Http://www.odac-info.org/sites/default/files/The%20Peak%20Oil%20Market.pdf / 21.3.2010]

Sheeran, Josette, 2008: ”The New Face of Hunger”, Keynote address for Center for Strategic and International Studies. Washington DC 18 April 2008. [Http://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/newsroom/wfp177149.pdf / 15.10.2009]

Smith, Laurence C., 2010/11. *The New North. The World in 2050*. Profile Books, London.

Strahan, David, 2007/08. *The Last Oil Shock. A Survival Guide to the Imminent Extinction of Petroleum Man*. London, John Murray.

Stuart, Tristram, 2009. *Waste. Uncovering the Global Food Scandal*. London, Penguin Books.

Tammilehto, Olli, 2009. *Rahdin rikokset*. Helsinki, Like.

TIKE, 2011a. *Ravintotase 2009*. Helsinki, Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus.

[http://www.maataloustilastot.fi/sites/default/modules/pubdlnet/pubdlnet.php?file=http://www.maataloustilastot.fi/sites/default/files/elintarvikkeiden_kulutus_2009_lopulliset_tiedot.xls&nid=1947 / 27.12.2011]

TIKE, 2011b. *Ravintotase 2010, ennakkotiedot*. Helsinki, Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. [http://www.maataloustilastot.fi/sites/default/modules/pubdlnet/pubdlnet.php?file=http://www.maataloustilastot.fi/sites/default/files/ravintotase_2010_ennakkotiedot.xls&nid=1947 / 27.12.2011]

Tilastokeskus, 2011. ”Energia”.

[[Http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_energia.html](http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_energia.html) / 10.2.2012]

Tilastokeskus, 2012. ”Väestö”.

[[Http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html](http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html) / 10.2.2012]

UNFPA, 2011. *State of world population 2011. People and possibilities in a world of 7 billion*. New York, United Nations Population Fund. [[Http://foweb.unfpa.org/SWP2011/reports/EN-SWOP2011-FINAL.pdf](http://foweb.unfpa.org/SWP2011/reports/EN-SWOP2011-FINAL.pdf) / 2.1.2012]

USJFCOM, 2010. *The Joint operating Environment*. Suffolk, United States Joint Forces Command. [[Http://www.jfcom.mil/newslink/storyarchive/2010/JOE_2010_o.pdf](http://www.jfcom.mil/newslink/storyarchive/2010/JOE_2010_o.pdf) / 21.6.2010]

Vié, Jean-Christophe; Craig Hilton-Taylor & Simon N. Stuart (eds.), 2008. *Wildlife in a Changing World. An analysis of the 2008 IUCN Red List of Threatened Species™*. Gland, IUCN. [[Http://data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/RL-2009-001.pdf](http://data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/RL-2009-001.pdf) / 23.6.2010]

Wang, Jian-Ye, 2007. *What Drives China's Growing Role in Africa?* International Monetary Fund. [[Http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07211.pdf](http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07211.pdf) / 20.11.2009]

Weiss, Holger, 2000. ”Nälkä”, teoksessa R. Marjomaa, J. Nurmiainen & H. Weiss (toim.), *Ilmestyskirjan ratsastajat. Sota, nälkä, taudit ja kuolema historiassa*. Tampere, Vastapaino, s. 111–190.

Wik, Mette; Prabhu Pingali & Sumiter Broca, 2008. *Global Agricultural Performance: Past Trends and Future Prospects*. Background Paper for the World Development Report 2008. [[Http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2008/Resources/2795087-1191427986785/Pingali-Global_Agricultural_Performance.pdf](http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2008/Resources/2795087-1191427986785/Pingali-Global_Agricultural_Performance.pdf) / 5.1.2012]

Worldwatch-instituutti, 2010. *Maailman tila 2010. Kulutuskulttuurista kestävään elämäntapaan*. Helsinki, Gaudeamus.

Wrange, Kim, 2005. *Markkinatalouden luonnonlait vähenevän öljyn maailmassa*. Järvenpää, Yrityssanoma Oy.

Zhang, David D.; David Brecke; Harry F. Lee; Yuan-Qing He & Jane Zhang, 2007. "Global climate change, war, and population decline in recent human history", *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* vol 104 no 49 (December 4, 2007), ss. 19214–19219. [[Http://www.pnas.org/content/104/49/19214.full.pdf+html?with-ds=yes](http://www.pnas.org/content/104/49/19214.full.pdf+html?with-ds=yes) / 20.9.2011]

13.

LAAJAN LÄHI-IDÄN MUUTTUVA VOIMATASAPAINO
JA TURVALLISUUDEN MONISÄIKEINEN VERKOSTO

Juha Mäkelä

In 1971 president Nixon's security advisor Henry Kissinger asked about the historical effect of the 1789 French Revolution of Mr. Zhou Enlai, contemporary Prime Minister of People's Republic of China. Zhou Enlai replied: "too soon to tell".¹

Yllä oleva sitaatti presidentti Nixonin turvallisuusneuvonantaja Henry Kissingerin ja silloisen Kiinan Kansantasavallan kakkosmiehen, pääministeri Zhou Enlain välillä antaa perspektiiviä arabimaailmassa tällä hetkellä tapahtuviin muutoksiin. Vallankumouksien aikajanana puhutaan vuosista, jopa kymmenistä ennemmin kuin kuukausista. Alueen turvallisuustilanteeseen perehtyneiden asiantuntijoidenkin mielestä esimerkiksi Iranin islamilainen vallankumous (v. 1979) on yhä ”kesken”.²

13.1. Johdanto ja maantieteelliset käsitteet

Artikkeli keskittyy kuvaamaan laajan Lähi-idän turvallisuusdynamiikkaa ja sen muutosta. Laaja Lähi-itä termin lisäksi maantieteellisestä Lähi-idästä käytetään monia spesifisimpiä määritelmiä. Mm. seuraavat Lähi-idän tutkimuksen terminologiassa esiintyvät käsitteet ovat yleisiä:

- Maghreb
- Mashreq
- Levantti

Määritteiden etymologia: ”perinteinen” Lähi-itä ei ole maantieteellisenä alueena täysin yksiselitteinen. Englanninkielisen ”*the Middle East*”-sanan alkuperä juontaa alkunsa Britti-imperiumin sotilaallisista hallintoalueista – Lähi-idän komentoalueeseen kuului alue Niililtä aina Aral-järvestä lähteviin Amu Darya (Afganistan) ja Syr Darya (Kazahstan) jokiin saakka.³ *Middle East*-termiä alettiin käyttää myös amerikkalaisten toimesta. Vuonna 1902 tunnettu meri-strategisti Alfred Thayer Mahan määritteli ”*Middle East*”-maantieteellisen alueen ja sana yleistyi arkikäyttöön.⁴ Synonyyminä *Middle East*-termille käytetään myös ”*Near East*”-nimikettä, joka viittaa vastapainona sanaan ”*Far East*”-ter-

¹ Sick (2011).

² Sama.

³ Eickelman (2002).

⁴ Koppes (1976).

mi, joka käsitti Kiinan ja Kiinaa ympäröivät valtiot. Koska alun perin Lähi-itä nimike ei kattanut Egyptiä ja sen itäpuolisia valtioita niin alue on tapana jakaa vielä kahteen osaan *Mahgreb*:iin joka käsittää Pohjois-Afrikan arabivaltiot sekä *Mashreq*:in käsittäen Libanonin, Israelin, palestiinalaisalueet, Syyrian, Jordanian, Irakin sekä Kuwaitin.

Myös eurooppalaisiin karttanimiin vakiintunut Persianlahti on terminä ongelmallinen. Se kuvaa Persian (Iran) ja arabikulttuurin yhä käynnissä olevaa hegemoniakamppailua. Arabian niemimaan valtiot käyttävät alueesta nimitystä Arabianlahti. Englanninkielisessä termistössä on kieleen vakiintunut nimitys ”*Gulf*” joka neutraalina nimikkeenä soveltuu hyvin käytettäväksi. Provosoimatta ketään voidaan puhua ”*Gulf*”-alueesta (*Gulf-states*, *Gulf-region* etc.)

Tutkijapiirit ovat viime vuosina alkaneet käyttää myös uutta termiä ”laaja Lähi-itä” (*wider Middle East*), joka kokoavana terminä kattaa aiemmat Maghreb, Mashreq ja Lähi-itä alueet. Termillä on myös poliittinen konnotaatio – se kuvaa Yhdysvaltain poliittisia, taloudellisia ja sotilaallisia intressipainopisteitä. Maantieteellisenä alueena laaja Lähi-itä ulottuu arabivaltioiden lisäksi idässä Turkkiin, Iraniin, Afganistaniin ja Pakistaniin, sekä Afrikan mantereella Sahelin alueen pohjoispuolisiin valtioihin. Joissain yhteyksissä myös Keski-Aasian valtiot luetaan kuuluviksi tähän alueeseen. Yhdysvaltojen näkökulmasta laaja Lähi-itä muodostaa yhtenäisen ja useissa turvallisuuskysymyksissä keskinäisriippuvaisen alueen.

Toinen yhdistävä tekijä laajalle Lähi-idälle on se, että alueen valtioiden rajat on aikanaan määritelty entisten siirtomaaisäntien tai silloisen voimatasapainon mukaisen jaon perusteella – voimatasapainon, joka ei edusta nykyistä poliittista ja demografista jakoa. Nämä historialliset painolastit vaikuttavat yhä voimakkaasti yleisen mielipiteen⁵ käsitykseen siitä, kuinka esim. länsi koetaan yhteistyökumppanina turvallisuusyhteistyössä.

Kolmanneksi, alueen valtioiden käsitys mm. valtiojärjestyksestä ei välttämättä yhdy läntisten demokratioiden malliin valtio-ideaalista. Vahvan valtion tunnusmerkkinä pidetään sotilaallista voimaa ja sisäinen turvallisuus saavutetaan ennemmin kontrollilla ja valvonnalla kuin kansalaisoikeuksia vahvistamalla. Läntisistä demokratioista poikkeava käsitys ei ole yleinen vain laajan Lähi-idän alueella. Esimerkiksi kelpaavat pääosa maailman kahdestakymmenestä suurimmasta talousmahdistista (G-20 maat), joista puolet edustaa joko autoritaarisesti tai semi-autoritaarisesti hallittuja maita tai hallintoja joissa sotilasvallalla ja turvallisuusorganisaatioilla on edelleen merkittävä painoarvo.⁶

Neljäs päätekijä, joka vaikuttaa valtaosin muslimiväestöstä koostuvan alueen turvallisuusbalanssiin, on suhtautuminen juutalaisvaltio Israeliin. Perustamisestaan v. 1948 lähtien Israel ja sen alueeseen liittyvä ratkaisematon itsenäisen Palestiinan valtion kohtalo on säilynyt keskeisenä kiistakysymyksenä, josta eri toimijat poliittisten erimielisyyksien lisäksi ammentavat ”oikeutuksensa” radikalisoitumiseen ja aseelliseen vastarintaan.

⁵ Arabimaailman yleinen mielipide = ”arabikadun” mielipide.

⁶ Mm. Argentiina, Brasilia, Etelä-Korea, Indonesia, Intia, Kiina, Saudi-Arabia, Turkki ja Venäjä

Viides keskeinen turvallisuuteen vaikuttava tekijä on alueeseen kuuluvien Persianlahden maiden strateginen merkitys globaalille energiataloudelle. Alueen valtiot omaavat noin 60 %:n osuuden tunnetuista öljyreserveistä, sekä n. 40 % maakaasureserveistä. Yksinomaan Persianlahden maiden osuus koko maailman raakaöljyn viejänä on myös 40 % -luokkaa.⁷ Strategisten energiavarojen merkitys on monisyinen. Persianlahden strateginen merkitys vaikuttaa kaikkien laajan Lähi-idän maiden turvallisuuteen. Öljynkuljetusreitit, laivaväylät erityisesti Hormuzin salmi sekä Suezin kanava luovat keskinäisriippuvuutta alueen valtioille. Samalla ne saavat aikaan ristiriitoja koska öljy- ja kaasuvarat eivät jakaannu tasaisesti valtioiden kesken. Strategisen merkityksensä vuoksi myös ulkopuolisten voimien läsnäolo, sekä poliittisesti että sotilaallisesti on merkittävä voimatasapainoon vaikuttava tekijä. Alueen valtioiden koko ja painoarvo kansainvälisessä politiikassa vaihtelee. Israel ja Pakistan ovat alueen ainoat ydinasevaltiot, Iran puolestaan on tavoitellut ydinasevaltion statusta. Arabian niemimaan kiistakysymyksiin liittyvät poliittiset, taloudelliset ja sotilaalliset erimielisyydet on perinteisesti ratkottu kolmiossa Bagdad – Teheran – Riad. Vuoden 2003 USA-koalition Irakin vastainen sota ja Irakin miehitys järkytti tälle kolmiolle perustuvaa voimatasapainoa ja johti arabivaltioiden ja Iranin väliseen hegemoniakamppailuun Irakiin muodostuneen turvallisuustyhjiön täyttämistä. Hegemoniakamppailu ja siihen liittyvä liittolaisasemien haku on edelleen muutostilassa USA:n vetäytyttyä sotilaallisesti Irakista vuoden 2011 lopussa.

Turvallisuusteorioiden ja tarkastelunäkökulman osalta laaja Lähi-itä eroaa nyky-eurooppalaisesta turvallisuustraditioista. Turvallisuutta käsitellään realismin teorian termein ja se mielletään yhä regiimin, eli hallinnon turvallisuudeksi. Sisäisestä turvallisuudesta vastaa poliisi ja ulkoisesta turvallisuudesta (rajat) asevoimat. Konstruktivistista laajan turvallisuuden, satikka inhimillisen turvallisuuden (arjen turvallisuus) seikkoja ei koeta tärkeiksi, eikä niihin uhrata valtion resursseja. Taloustieteen termeillä mitattuina alueen valtiot kuuluvat vielä nk. kolmannen maailman ja kehittyvien talouksien ryhmään. Yhteiskuntajärjestys pohjautuu autoritaarisiin hallintoihin tai semi-demokratioihin ja niiden sosiaalista rakennetta määrittää luokkayhteiskuntajako. Valtioita johtavat eliitit (poliittinen, uskonnollinen, taloudellinen, sotilaallinen, akateeminen jne.) ja pääosa väestöstä on matalasti koulutettua työväestöä. Erityisesti nuorison ja nuorten miesten työttömyys on samalla turvallisuushaaste, se luo pohjaa radikalisoitumiselle. Tuotantorakenne perustuu pitkälti raaka-aineiden ja perusteollisuuden varaan. Palvelusektori työllistäjänä on suhteellisesti pieni verrattuna Eurooppaan tai Yhdysvaltoihin.

⁷ Savic (2006), s. 37–40.

13.2. Artikkelin rakenne

Artikkelin tavoitteena on antaa lukijalle oppikirjan omaisesti yksityiskohtaista tietoa laajan Lähi-idän turvallisuuteen liittyvistä seikoista, sekä avata monisyistä ja -kerroksista verkostoa johon alueen turvallisuusrakenteet valtioiden sisällä, niiden välillä sekä alueellisessa kontekstissa perustuvat. Artikkelin alku käsittää historiakatsauksen vuodesta 1979 nykypäivään. Se pyrkii aikaisempien teorialukujen terminologiaa hyväksikäyttäen kuvaamaan voimatasapainon muutoksia laajan Lähi-idän alueella. Lisäksi on nähty tarpeelliseksi käydä läpi islamin ja juutalaisuuden ”lyhyet oppimäärät” niiltä osin joita tarvitaan ymmärtämään yhtä keskeisintä Lähi-idän konflikteihin vaikuttavaa seikkaa – politiikan ja uskonnon sekoittumista keskenään. Artikkelin luo myös historiallisen katsauksen muslimiveljeskunnan laajalle vaikuttavaan ideologiaan, joka on toiminut perustana nykypäivän radikaalin islamistisen ideologian ja terrorismin leviämiseen.

Tekstin loppuosa vie lukijan pintaa syvemmälle turvallisuuskulttuurin erityispiirteitä, ajattelumaailmaa ja verkostoja käsittelevissä kappaleissa. Artikkelin lopussa tarkastellaan vielä ylikansallisten organisaatioiden ja tiedonvälityksen roolia osana alueellista kokonaisuutta.

13.3. Geopolitiikka – laajan Lähi-idän voimatasapaino, kehitys 1979–2010

Yhdysvaltojen merkitys Lähi-idän muuttuviin voimasuhteisiin on tärkein laajan Lähi-idän voimatasapainoa määrittävä ulkopuolinen tekijä, ja Yhdysvaltojen asettuminen tietylle puolelle sekä sen liittolaisten valinta on aina merkinnyt muutosta voimasuhteissa. Iranin shaahin kukistuminen ja Iranin islamilainen vallankumous merkitsivät merkittävää vedenjakajaa voimatasapainossa. Yhdysvaltojen tukema shaahin Iran (1953–1979) oli osa patoamis-politiikka, jolla estettiin Neuvostoliiton pääsy Persianlahden strategisesti tärkeille öljykentille, yhdessä Turkin NATO-jäsenyyden kanssa (1952). Iranin islamilaisen vallankumouksen aikaansaama amerikkalais-vihamielisyyks ja Iranin tuki šiiä terrorismille (Hizbollah) pakotti USA:n hakemaan liittolaisia muualta. Iran-Irak sodassa 1980–1988 Yhdysvallat pysytteli virallisesti puolueettomana, mutta joutui 1985–1986 taitteessa tekemään uudelleen arvioinnin sodan lopputuloksesta ja Neuvostoliiton mahdollisesta lähentymisestä Iranin suhteen. Strateginen tilannearvio johti siihen että Yhdysvallat aloitti salaiset asetoimitukset ja tiedustelutietojen välittämisen Irakin lisäksi myös Iranille.⁸ Tuolloin Irak oli saamassa yliotteen pitkittyneestä sodasta.⁹ Iran kytkökset johtivat v. 1986 paljastuessaan nk. Irangate-skandaaliin, joka hetkellisesti heikensi arabivaltioiden luottamusta Yhdysvaltojen tukeen.

⁸ Engelberg (1987).

⁹ Shalom (1990).

Varsinaisesti Yhdysvaltojen sotilaallinen läsnäolo arabimaissa alkoi ensimmäisen Persianlahden sodan aikana 1990–1991. Tuolloin USA:n Persianlahdelle tuotujen joukkojen kokonaisvahvuus kohosi yli 500 000, kun se ennen koalition sotatoimia oli perustunut sotilasneuvonantajien liittolaismaissa ja ollut alle 700 sotilasta.¹⁰

Sodan jälkeen Yhdysvaltojen sotilaallinen läsnäolo alueella säilyi. Aikakautta leimasivat YK:n Irakin vastaiset pakotteet ja Saddam Husseinin kieltäytyminen yhteistyöstä YK:n asetarkastajien kanssa. Jännittyneen ilmapiirin keskellä Persianlahden maat tekivät Yhdysvaltojen kanssa kahdenkeskisiä puolustus-sopimuksia ensisijaisesti Irakin uhkaa, mutta myös Iranin vaikutusvallan leviämistä vastaan. Yhdysvaltojen pysyvän sotilaallisen läsnäolon vastineeksi maat solmivat kahdenkeskisiä öljynjalostus- ja toimitussopimuksia, sekä kansainväliseen kaupankäyntiin liittyviä Yhdysvaltojen suosituimmuusasemaa korostavia sopimuksia. Samaan aikaan osana patoamis-politiikkaa Yhdysvallat antoi sotilaallista tukeaan Afganistanin mujahideen-taistelijoille näiden sissisodassa Neuvostoliiton miehitystä (1979–1989) vastaan. Afganistanin sota muodostui merkittäväksi käännepisteeksi kansainvälisen terrorismin osalta, sillä Afganistan veti puoleensa runsaasti arabi-vapaaehtoisia ja synnytti kansainvälisen pyhän sodan - jihadin käsitteen. Osa näistä vapaaehtoisista oli myöhemmin synnyttämässä al Qaeda-liikettä opeilla joita Yhdysvallat oli kouluttanut, ja joita seuraavien vuosikymmenten aikana käytettäisiin sitä itseään vastaan.

Osama bin Laden oli vuonna 1991 tarjonnut Saudi-kuningashuoneelle oman mujahideen organisaationsa käyttöä irakilaiden joukkojen karkottamiseksi Kuwaitista. Saudit kuitenkin luottivat enemmän amerikkalaisiin joukkoihin ja karkottivat bin Ladenin v.1994 Sudaniin. Bin Laden sai turvapaikan Sudanin hallituksen suojissa ja aloitti globaalien terrori-iskujen suunnittelun pääkaupunki Khartumiin perustetusta päämajastaan. Vuonna 1996 bin Laden siirtyi Sudanista Afganistaniin, jonne muodostettiin al Qaidan uusi päämaja maata hallitsevan Taliban-liikkeen suojissa. Afganistania oli tarkoitus käyttää ponnahduslautana iskuissa kansainvälisiä kohteita vastaan.¹¹ Samana vuonna al Qaida ilmoitti virallisesti aloittaneensa sodan Yhdysvaltoja vastaan, julistaen että jokaisen muslimin henkilökohtainen velvollisuus oli pyhä sota Amerikkaa ja sen liittolaisia vastaan al-Aqsan moskeijan (Jerusalem) vapauttamiseksi, sekä vihollisen ajaminen pois muslimien pyhien paikkojen alueelta (Saudi-Arabia ja Arabian niemimaa kokonaisuudessaan).

Syyskuun 11, 2001 terrori-iskujen seurauksena aloitettu Yhdysvaltojen Enduring Freedom operaatio Taliban-hallinnon syrjäyttämiseksi, sekä Irakin miehitys ja Saddam Husseinin syrjäyttäminen v. 2003 muuttivat alueen voimatasapainoa. Ennen Enduring Freedom-operaatiota Iran oli ajautumassa sodan partaalle Afganistanin kanssa. Suhteet olivat kiristyneet Iranin tukiessa Pohjoista Liittoa ja vastustaessa Talibanin valtaa.¹² Kulminaatiopiste kiristyneissä suhteissa saavutettiin 1998, kun Taliban taistelijat valtasivat Iranin konsulaatin

¹⁰ Bowman (2008)

¹¹ Mohamedou (2007), s. 49.

¹² Hämeen-Anttila (2004), s. 224.

pohjois-Afganistanissa Mazar-e-Sharifissa ja teloittivat valtauksen yhteydessä useita iranilaisia diplomaatteja. Iranin näkökulmasta katsottuna USA:n terrorisminvastainen sota oli siis tervetullut, ja USA soti samalla ”Iranin puolesta” Taliban-hallintoa vastaan.¹³

Irakin sota v.2003 Saddam Husseinin kukistamiseksi ja Saddamin häviön jälkeinen Yhdysvaltojen miehityshallinnon päätös lakkauttaa Irakin Baath-puolue ja kaikki sen turvallisuusrakenteet (asevoimat ja poliisi) sai aikaan epätoivotun tuloksen. Poliittisen- ja turvallisuustyhjiön muodostuminen Irakiin antoi naapurimaa Iranille mahdollisuuden laajentaa vaikutuspiiriään Irakiin tukemalla sen šiia-yhteisöjä.

Seuraavan kerran Iranin uhka naapureilleen ja kansainväliselle yhteisölle nousi esiin v. 2006 kun luottamuksellista tietoa Iranin salaisesta ydinaseohjelmasta vuoti kansainväliselle atomienergiajärjestö IAEA:lle. Todellinen tai kuviteltu uhka on tiivistänyt myös entisten vihollisten Saudi-Arabian ja Israelin välejä. Molemmat näkevät Iranin äärikonservatiivisen nykyjohton ydinaseambitiot uhkana omalle turvallisuudelleen. Persianlahden arabimaiden yhteistyöjärjestössä saudit julistavat Iranin uhkaa kollektiivisena uhkana koko Arabian niemimaan alueelle ja ovat Yhdysvaltojen tuella onnistuneet nostamaan Iranin vastaisen turvallisuusyhteistyön GCC-järjestön¹⁴ agendan keskiöön. Luonnollisesti kyse on myös Saudi-Arabian ja Iranin keskinäisestä hegemoniakamppailusta.

13.4. Voimatasapainon muutokset arabikevään 2011 jälkeen

Arabikevään demokratiakansanousut alkoivat Tunisian jasmiinivallankumouksesta 14.1.2011 leviten kulovalkean tavoin Lähi-itään autoritaaristen hallintojen haastajiksi. Tunisia järjesti ensimmäiset vapaat vaalinsa lokakuussa 2011. Valtaan nousi maltillinen islamistipuolue Ennahda, joka on sitoutunut sekulaarin ja demokraattisen valtion kehittämiseen.¹⁵ Sen sijaan Egyptissä, Libyassa, Jemenissä ja Syyriassa kansanousut haastoivat vahvat diktaattorit, jotka eivät vapaaehtoisesti suostuneet lähtemään vallasta. Libyassa seurauksena oli verinen sisällissota, jossa Nato Arabiliiton pyynnöstä ja YK:n turvaneuvoston valtuuttamana tuli estämään kansanmurhaa ja asettui Qaddafin hallintoa vastustavien kapinallisten puolelle.¹⁶ Libyan johtajan syrjäyttämiseksi käytiin kuuden kuukauden mittaiset veriset taistelut, eivätkä kapinalliset ilman Nato:n merkittävää ilma- ja tiedustelutukea olisi kyenneet voittamaan.

Egyptissä presidentti Mubarakin vallasta syrjäyttäminen ei ole johtanut demokratian edistymiseen, päinvastoin – turvallisuustilanne on pahentunut entisestään ja valtakamppailua käydään kulissien takana sotilasneuvoston, is-

¹³ Sick (2011).

¹⁴ Persianlahden arabimaiden yhteistyöjärjestö.

¹⁵ *al Jazeera* (28.10.2011).

¹⁶ Sly, Warrick ja Jaffe (19.3.2011).

lamiinien, uudistusmielisten demokratialiikkeen nuorten, sekä Mubarakin valtakliikkiin kuuluneiden lakkautetun liittipuolueen NDP:n kannattajien kesken. Syyria ja Jemen ovat puolestaan ajautuneet pitkään sisällissodan kierteeseen, joka uhkaa jatkoa vuosia. Arabian niemimaan kuningaskunnat näyttävät selviävän demokratiakuohunnasta säikähdyksellä. Monarkit ovat kansannousuista pelästyneinä olleet valmiita lupaamaan kansalaisilleen sosiaalisia ja poliittisia uudistuksia säilyttääkseen oman asemansa. Lisätakeena niillä on myös hyvät kahdenväliset suhteet Yhdysvaltoihin.

Johtopäätökset, joita arabimaat ja ennen kaikkea maiden johtajat ovat Arabikeväästä vetäneet on se, että liittolaisuus terrorismin vastaisessa sodassa Yhdysvaltojen kanssa – seikka, jonka piti varmistaa autoritaaristen johtajien asema – ei enää olekaan takuu vallassa pysymiselle. Kulminaatiopiste Yhdysvaltojen politiikassa tapahtui presidentti Mubarakin kohdalla. Yhdysvalloille demokratian edistäminen arabimaissa painoi vaakakupissa enemmän kuin liittolaisuus terrorismin vastaisessa sodassa. Presidentti Barak Obama kehotti suorasanaisesti Mubarakia väistymään televisiopuheessaan 1. helmikuuta 2011¹⁷, johon Mubarak lopulta taipui 11.2.2011. Saman kohtalon koki Jemenin presidentti Abdullah Saleh – Valkoinen talo ilmoitti että hänen aikansa presidenttinä on ohi.¹⁸ Saleh väistyi marraskuussa 2011. Syyrian osalta presidentti Bashar al-Assadin lähtölaskenta käynnistyi helmi-maaliskuun 2011 vaihteessa alkaneen kansanousun alusta.

Poliittisen valtakamppailun islamistien ja maltillisten voimien välillä sekä sisällissotien uhka eivät ole ainoita haasteita arabimaiden turvallisuudelle. Yhdysvaltojen sotilaallisen läsnäolon voimakas väheneminen sen vetäytyttyä Irakista, sekä v. 2014 mennessä Afganistanista synnyttää arabinäkemyksen mukaan turvallisuustyhjiön, jota Iranin pelätään käyttävän hyväkseen. Iranille puolestaan USA:n ”mission accomplished” Irakissa ja Afganistanissa uhkaa maan joutumista Yhdysvaltojen listalle mahdollisen seuraavan sotilasoperaation kohteeksi. Iranin salainen tuki šiiä-vastarinnalle Irakissa, asetoimitukset Afganistanin vastarinnalle¹⁹, sekä tuki Bahrainin kansannousun šiiä-väestölle maaliskuussa 2011, onkin nähtävä osana viivytysstrategiaa, jolla Iran yrittää saada Yhdysvaltojen huomion käännettyä pois itsestään tukemalla ympärysmaidensa oppositiovoimia, ja yrittämällä pitää Yhdysvallat sotilaallisesti sitoutuneena nykyisiin liittolaistensa avustusoperaatioihin.²⁰

Iranin kannalta Syyrian kohtalo on vaa’an kielen asemassa. Syyria kuuluu geopoliittisesti nk. šiiä-akseliin, jonka kautta Iran pitää yllä läsnäoloaan Libanonissa, ja jota kautta aseiden salakuljetus ja rahallinen tuki Hizbollah- ja Hamas-liikkeille saadaan välitettyä. Niin kauan kuin Irakin turvallisuustilanne säilyy epävakana ja niin kauan kuin Syyria johtaa alawiitti-eliitti on Iranin vaikutusvalta turvattu. Myös Venäjälle on kyse oman vaikutusvallan säilyttämisestä, Syyria on Venäjän ainoa todellinen arabi-liittolainen, joten kansanousun lop-

¹⁷ *Voice of America* (1.2.2011).

¹⁸ *New York Times* (3.4.2011).

¹⁹ Petraeus (2011).

²⁰ Sick (2011).

putulos, jossa valta Syyriassa siirtyisi enemmistönä oleville ja keskiluokan muodostaville sunneille, olisi peruttamaton tappio sekä Venäjälle että Iranille.²¹ Uuden alueellisen hegemonin Turkin antama suora tuki Syyrian oppositiolle lähentää Turkkiä entisestään arabimaihin, sekä viilentää Turkin ja Iranin suhteita. Sekulaarin, mutta väestöltään 99 % islamilaisen Turkin roolimalli on monelle arabikevään suuntaa etsivälle maalle esimerkki siitä, miten ”orientaali-demokratiaa” rakennetaan oman, eikä länsimaisen mallin mukaan.

Kuva 1: Šiia-akseli.

13.5. Islam

Islam on pohjimmiltaan rauhanomainen uskonto, arabiankielisen sanan juuresta johdetaan monta eri merkitystä; rauhaa (*salam*), turvallisuutta (*salim*) ja (*islam*) alistumista jumalan tahtoon, nöyryymistä sekä (*istislam*) antautumista. Samasta juuresta on lähtöisin islamin uskonnon kannattajaan, siis väestöön viittaava muslimi-termi (*muslim*), joka sananmukaisesti tarkoittaa ”alistuvaa”.²² Muslimeja on maailmassa 1,6 miljardia, joka on reilu viidesosa maailman väestöstä.²³ Suomessa muslimeja arvioidaan olevan 50 000–60 000.²⁴ Islam perustuu Koraaniin, jonka perimätiedon mukaan arkkienkeli-Gabriel välitti profeetta Muhammedin kautta uskovaisille. Koraanin lisäksi uskonnon harjoittamista ohjaavat hadithit, eli Profeetan teoista, tavoista ja sanomisista muistiinkirjoitettu perinne, joka tallennettiin 700–800 luvuilla jKr. Hadith’it ovat osa laajem-

²¹ Sama.

²² Cowan (1979), s. 497.

²³ PEW Research Center (2009).

²⁴ Juntunen, Martikainen & Sakaranaho (2008), s. 71–73

paa sunnaa, jolla puolestaan ymmärretään perimätiedon mukaiset kirjoittamatotomat normit, kiellot ja velvollisuudet joiden mukaan profeetta Muhammed eli ja levitti islamin uskoa. Sunna määrittää mm. muslimin jokapäiväisen elämään liittyviä arkielämän asioita kuten ruokailuun, puhtauteen, pukeutumiseen sekä uskonnon harjoittamiseen liittyviä seikkoja. Sunna käsittelee myös yksilön suhdetta perheeseen, ystäviin sekä ohjeistaa kuuliaisuutta ja uskollisuutta valti-
onjohtoon.²⁵ Islam rakentuu viidelle pilarille jotka ovat²⁶

- uskon tunnustaminen (*shahada*)
- päivittäiset 5 rukousta Mekkaan päin (*salat*)
- Ramadanin aikainen paasto (*sawm*)
- almuvero (*zakat*)
- pyhiinvaellus Mekkaan (*hajj*)

Pääosa muslimeista kuuluu sunnimuslimeihin (87–90 %), šiiojen osuuden ollessa 10–13% välillä. Kahden pääsuuntauksen lisäksi löytyy pienempi ibadimuslimien ryhmä, joka on sunni-suuntausta konservatiivisempi. Ibadismi ovat valtauskonto Omanissa, lisäksi heitä löytyy mm Algeriasta, Tunisiasta, Libyasta sekä Itä-Afrikasta.²⁷

Šiia-muslimit ovat enemmistönä Iranissa ja Irakissa, lisäksi lukumäärältään suuria šiialaisryhmiä asuu mm. Libanonissa, Pakistanissa, Intiassa, Bahrainissa sekä Azerbaidzanissa.²⁸

Sunnalaisuus ja šiialaisuus eroavat toisistaan siinä suhteessa että sunnalaiset pitäytyvät tiukasti kiinni Koraanin opetuksesta ja profeetta Muhammedin toimintatavasta – sunnasta (arab. tapa). Kun taas šiialaisuudessa, jonka merkittävin suuntaus on kaksitoista-šiialaisuus uskotaan, että profeetta Muhammed nimitti seuraajakseen serkkunsa ja vävynsä Alin, jonka suvussa hän halusi sekä yhteisön poliittisen että hengellisen johtajuuden kulkevan. 12-šiialaisuus tunnustaa imaameikseen Alin, tämän pojat Hasanin ja Husainin sekä Husainin yhdeksän jälkeläistä suoraan alenevassa polvessa. Näistä viimeisen, Mahdin, uskotaan kätkeytyneen ihmisiltä vuonna 874, elävän edelleen yliluonnollisella tavalla ja palaavan ihmisten keskuuteen lopun aikoina johtamaan taistelua vääryyden voimia vastaan.²⁹

Merkittävin ero sunni-islamin ja šiialaisuuden välillä kiteytyy kysymykseen islamilaisen yhteisön johtajuudesta. Sunnalaisille riittää, että valtion poliittinen johtaja antaa tukensa islamin harjoittamiselle ja uskonnollinen johtajuus on kollektiivisesti uskonoppineilla (esim. Saudi-Arabia tai Egyptin al-Azhar moskeija), joilla on auktoriteetti antaa koko uskovien yhteisöä (*umma*) käsittäviä lausumia ja tulkintoja (*fatwá*) Koraanista ja sunnasta. Saudi-Arabiassa ja mm. Qatarissa vaikuttaa lisäksi sunni-islamin fundamentalistinen äärisuuntaus wah-

²⁵ HRH Prince El Hassan bin Talal (2004).

²⁶ Sama.

²⁷ Hoffman (2001).

²⁸ PEW Research Center (2009).

²⁹ Kirkon lähetystyön keskus (2006).

habismi. Wahhabismi on opiltaan tiukan äärikonservatiivinen ja pyrkii palauttamaan islamin uskon harjoittamisen alkuperäiseen profeetta Muhammedin ajan käytäntöihin. Pieni osa wahhabiiteista kannattaa myös radikaaleja keinoja islamin alueen (*dār al-islām*) puhdistamisessa vääräuskoisista (aseellinen jihad).

13.6. Juutalaisuus

Juutalaisia on maailmassa noin 13,5 miljoonaa. Israelissa heitä asuu 5,7 miljoonaa ja Yhdysvalloissa 5,3 miljoonaa. Suuria juutalaisdiasporia on lisäksi Ranskassa, Kanadassa ja Isossa-Britanniassa. Suomessa juutalaisia asuu n. 1300 henkilöä.³⁰

Juutalaisen kansan esi-isänä pidetään Abrahamia, joka eli toisella vuosituhannelle eKr. Hän sai Raamatun mukaan kutsun asettua asumaan Kanaanin (nyk. Israel) maahan. Abrahamin pojanpoika Jaakob joutui kuitenkin pakenemaan nälänhätää Egyptiin. Hänen kahdestatoista pojastaan syntyivät Israelin heimot. Juutalaisuus juontaa juurensa mahtavimmasta – Juudan heimosta. Juutalaiselle uskonnolle antoi muodon Mooses, joka johti kansansa Egyptistä luvatus maan porteille. Tämä 40-vuoden vaellus tunnetaan nimellä *eksodus* ja sen aikana Jumala antoi Moosekselle Jumalan käskyt eli *Tooran* Siinainvuorella. Tämän katsottiin merkitsevän liiton solmimista Israelin kansan ja Jumalan välillä.³¹

Tooran lisäksi juutalaisuuden tärkeisiin kirjoihin kuuluu *Talmud* (hepr. oppi, opetus). Talmud on Tooran ja Vanhan testamentin profeettojen selitysteos, jonka Jumala opetti suullisesti Moosekselle, ja joka välittyi hänen kauttaan perimätietona eteenpäin lainoppineille. Talmud-traditio kirjoitettiin n. 200 jaa. *Mishna*-nimiseksi hepreankieliseksi kokoelmaksi. Siinä käsitellään laajasti sellaisia kysymyksiä, jotka länsimaissa kuuluvat valtion eivätkä uskonnon alueeseen (oikeuskäytäntö, hallintojärjestelmä, taloudelliset suhteet).³²

Kanaanin maahan asetuttuaan israelilaiset rakennuttivat Jerusalemin temppelin, josta tuli heidän uskonharjoituksensa keskus. Babylonialaiset valloittivat alueen, hävittivät temppelin ja veivät sen yläluokan pakkosiirtolaisuuteen v. 568 eKr. Juutalaisten palatessa Palestiinaan hävitetyn temppelin tilalle rakennettiin toinen kuningas Herodoksen toimesta. Juutalaiskapinan v. 70 jKr. puhkeamisen jälkeen roomalaiset hävittivät toisenkin temppelin ja siitä jäi jäljelle nykypäivään vain länsimuuri (itkumuuri), ja temppelin eläinuhrien sijaan uskonnonharjoituksen kiintopiste siirtyi koteihin ja synagogiin. Juutalaisuuden lahkona ilmenevän Messias-opin mukaan ns. ”Kolmannen Temppelin ” rakentaminen on yhdistetty Messiaan paluuseen maan päälle.³³

Juutalaisuudessa korostuu Israelin maan (*Erets Yisrael*) maantieteellinen ja poliittis-uskonnollinen merkitys. Israelin kansa on tarkoitettu elämään Juma-

³⁰ Helsingin juutalainen seurakunta.

³¹ Uskonnot Suomessa – juutalaisuus.

³² Juusola & Huuhtanen (2002), s. 37.

³³ Uskonnot Suomessa – juutalaisuus.

lan sille vartavasten lahjoittamassa maassa. Monet juutalaisuuden käskyt on tarkoitettu suoritettaviksi ainoastaan Israelissa; jokainen juutalainen rukoilee kohti Jerusalemiä ja katsoo sinne hääkatoksen alla – hautaankin hänet asetetaan kohti Jerusalemiä.³⁴

Nykyjuutalaisuuden neljä pääsuuntausta ovat³⁵

- ortodoksijuutalaisuus
- konservatiivinen juutalaisuus
- reformijuutalaisuus
- rekonstruktioismi

Yllämainituista ortodoksijuutalaisuus lähtee siitä että Toora kokonaisuudessaan on muuttumaton ja lakia toteutetaan tiukemmin kuin juutalaisuuden muissa suuntauksissa. Ortodoksijuutalaisuuteen liittyy rabbien, eli uskonoppi-
neiden keskeinen rooli. Suhde ympäröivään maailmaan punnitaan kaikkina aikoina rabbien tulkitsemien lakien kautta. Ortodoksijuutalaisuudessa korostuu naisten ja miesten kanssakäymistä säätelevät tiukat käyttäytymissäännöt. Konservatiivit juutalaiset puolestaan ajattelevat että Tooran ohjeita voidaan muokata ja että niiden tulee sopeutua vallitsevaan kulttuuriin, kuitenkin säilyttäen juutalaisuuden perusarvot. Reformijuutalaisuus on mm. Yhdysvalloissa juutalaisuuden suurin uskonnollinen suuntaus. Sen tunnuspiirteitä ovat uskonnon yksilöllisyys ja vapaampi tulkinta Toorasta. Reformijuutalaisuudessa uskon periaatteiden oppiminen ei-uskonnollisin tavoin on osa tapa- ja kulttuurikasvatusta. Reformijuutalaiset hyväksyvät myös modernin pukeutumisen ja käytöstavat sekä sukupuolien tasa-arvon. Rekonstruktioismi-juutalaisuus on moderni amerikkalainen juutalaisuuden suuntaus; miehet ja naiset ovat tasa-arvoisia työelämässä, ml. homot ja lesbot. Jumalaan uskotaan deistisesti, mikä ei vaikuta jokapäiväiseen elämään. Suuntaus katsoo juutalaisuuden sivilisaatioksi joka on jatkuvassa kehityksessä, eikä muista suuntauksista poiketen korosta juutalaisten olevan valittu kansa.

13.7. Islamin uskon ja juutalaisuuden ristiriidat

Läpi ihmiskunnan historian uskontoja on käytetty eri kansojen ja kulttuurien valloitusotien ja politiikan välineenä. Ristiretket 1095–1291 nähtiin paavin oikeuttamina sotina kristinuskon levittämiseksi ja pyhän maan (Jerusalem), sekä Konstantinopolin valtaamiseksi takaisin muslimeilta. Nykypäivän islamin uskon ja juutalaisuuden vastakkainasettelu perustuu poliittisvaikutteisiin ääritulkintoihin, jotka hakevat motiivinsa lähinnä Israelin valtion perustamisesta v. 1948 ja siitä seuranneesta Israel – Palestiina-konfliktin ratkaisemattomasta tilanteesta. Arabinäkökulman mukaan arabit eivät vastusta juutalaisia kansana,

³⁴ Juusola & HUUHTANEN (2002), s. 25

³⁵ Uskonnot Suomessa, juutalaisuus.

sen sijaan he vastustavat sionistista³⁶ valtiota, jossa vain juutalaisilla olisi täydet kansalaisoikeudet, muiden uskontojen ja kansojen edustajien jäädessä kakkosluokan kansalaisten asemaan. Kovan linjan juutalaiset puolestaan eivät pidä Palestiinan valtion kysymystä tärkeänä, vaan vetoavat siihen että Israelilla on paljon suurempia turvallisuusuhkia jotka tulisi ratkaista ennen palestiinalaisvaltion kysymystä (mm. terrorismi, Iranin ydinaseohjelma).³⁷ Uskontojen ristiriidat kulmineoituvat maantieteellisesti Jerusalemin Temppelevuorelle, joka on sekä juutalaisuuden että islamin uskon pyhä paikka.

Kuva 2: Jerusalemin Temppelevuori (Kuva: Juha Mäkelä).

Juutalaisen käsityksen mukaan Temppelevuori on maailmankaikkeuden pyhin paikka. Sieltä alkoi maailman luominen. Kuningas Salomo rakensi temppelin juuri Temppelevuorelle. Toiseen kertaan rakennetusta temppelistä on nykypäivänä jäljellä vain itkumuuri.³⁸ Muslimeille Temppelevuori (*al-haram al-sharif*) on taas pyhä siksi, että islamin perinteen mukaan profeetta Muhammed ratsasti Temppelevuorelta ylös taivaaseen tapaamaan aikaisempia profeettoja. Legendan muistoksi Temppelevuorella kohoavat kaksi moskeijaa – Kallimoskeija ja al-Aqsan moskeija. Islamilaisessa perinteessä koko Palestiinan alue tulkitaan islamilaiseksi omaisuudeksi (*waqf*), jonka luovuttaminen väärauskoisille on kielletty.

³⁶ Sionismi eli juutalaisnationalismi, jonka tulkinnan mukaan juutalaisilla on oltava oma kansallisvaltio.

³⁷ Schueftan (2012).

³⁸ Juusola & Huuhtanen (2002), s. 33–34.

Rauhanomaista yhdessäoloa korostavia uskonkohtiakin kuitenkin löytyy: Koraanin mukaan juutalaisilla ja kristityillä on erityisasema ”kirjan kansoina” (*ahl al-kitab*), ja islamin usko tunnustaa Muhammedia aiemmin eläneet profheetat Abrahamin, Mooseksen ja Jeesuksen, siis juutalaisuuden ja kristinuskon keskeiset henkilöt.³⁹

13.8. Radikaalin islamin kehittyminen, Muslimiveljeskunnasta al-Qaidaan

Muslimiveljeskunnan (*al-ikhwan al-muslimoun*) perusti egyptiläinen opettaja ja imaami Hassan al-Banna v. 1928. Muslimiveljeskunnan perustamisen taustalla oli eräänlainen herätysliike ja kapina silloista voimassa olevaa yhteiskuntajärjestystä vastaan. Egyptissä elettiin britti-imperiumia vastustavan arabinationalismin aikaa. Iso-Britannia oli v. 1922 myöntänyt Egyptille itsenäisyyden, mutta brittisotilaat olivat jäänet maahan kouluttamaan armeijaa. Egyptiä johti korruptoitunut ja brittien sätkynukkena pidetty kuningas Faruk ja maan eliittiä syytettiin maallistumisesta ja länsimaisten tapojen ihannoinnista. Muslimiveljeskunnan ideologia oli vastavoima maallistumiselle ja vieraantumiselle islamin uskosta, he halusivat palauttaa Koraaniin perustuvan uskonnollisen lain – Sharian, rappeutuneen ja maallistuneen Egyptin perustuslaiksi. Pääosa muslimiveljeskunnasta tavoitteli vallankumousta rauhanomaisin keinoin. Heidän aseinaan olivat hyväntekeväisyys, sosiaalityö ja opetus – seikkoja jotka Egyptin valtio oli laiminlyönyt ja joihin oli suuri tarve, erityisesti köyhimmän väestön keskuudessa. Muslimiveljeskunnalla oli myös aseelliseen toimintaan keskittynyt siipi (*niẓam al-Khas*), joka yhdessä nk. vapaiden upseerien ryhmittymän kanssa (mm. Gamal Abdel Nasser ja Anwar Sadat) valmisti kuningas Farukin vallasta syöksemistä. Vuonna 1948 järjestö lakkautettiin, koska sen vallankaappausuunnitelmat olivat tulleet julki. Veljeskunnan perustaja Hassan al-Banna ei ehtinyt näkemään vallankumousta, sillä hänet salamurhattiin turvallisuuskoneiston toimesta v. 1949. Vallankumous, jossa kuningas Faruk syöstiin valasta, tapahtui v. 1952.⁴⁰

Vallankumouksen jälkeen Nasser ja hänen arabisosialismin aatteensa nousivat valtaan. Muslimiveljeskunnan toiminta kiellettiin v. 1954 Nasserin kohdistuneen murhayrityksen jälkeen koska presidentti näki järjestön uhkana omalle politiikalleen. Samalla hän vangitutti mm. Yhdysvalloista opiskelemasta palanneen veljeskunnan jäsenen Sayyid Qutbin (1906– 1966). Kuten muut veljeskunnan jäsenet myös Qutb joutui turvallisuuskoneiston kidutuksen kohteeksi, mikä katkeroitti häntä entisestään. Hänestä tuli radikaali-islamismien oppi-isä, jonka kirjan⁴¹ innoittamana al-Qaidan johto Ayman al-Zawahiri, Abu Musab al-Zarqawi ja Osama bin Laden perustelivat Koraanin tulkintansa oi-

³⁹ HRH Prince El Hassan bin Talal (2004).

⁴⁰ Pargeter (2010), s. 28–35.

⁴¹ Kirja ”Tienviittoja matkalla” (1964).

keutusta terrorismiin. Viimeisessä tekstissään⁴² Qutb toi ensimmäistä kertaa termin *al-qa'eda* esiin. Qutb:lle *al-qa'eda* tarkoitti tukikohtaa, josta islamilaisen aseellisen vastarinnan tuli lähteä liikkeelle. Taistelu tuli aloittaa syrjäyttämällä lännen asettamat maallistuneet ja lännen korruptoimat arabihallitsijat (lähivihollinen – *al adu al-qarib*), kauko-vihollisia (*al adu al beyyd*) olivat ”sionistivaltio” Israel sekä länsi.⁴³ Qutb:n maltillisimmista ajatuksista on jäänyt nykypäivään elämään muslimiveljeskunnan ajattelumaailmaa ohjaava toimintatapa: se pyrkii ensisijaisesti hyväntekeväisyystoiminnalla ja uskonnollisella koulutuksellaan hankkimaan niin laajan väestön suosion että se pystyy rauhanomaisin keinoin syrjäyttämään korruptoituneet hallitukset ja palauttamaan pitkällä tähtäimellä Shariaan perustuvan islamilaisen valtion⁴⁴.

Tärkeä ajanjakso radikaalin islamismien kehittämisessä olivat arabimaiden sodat Israelia vastaan 1967 ja 1973. Nöyryyttävien tappioiden⁴⁵ sotilaallinen alemmuuden tunne loi uuden toimintatavan – arabiterrorismin. Palestiinan alueelle syntyi useita Israelin valtion vastaiseen aseelliseen vastarintaan keskittyneitä järjestöjä. Tunnetuin näistä PLO, Palestiinan vapautusjärjestö, perustettiin v. 1964. Alla olevaan taulukkoon on listattu keskeisiä alueella nykypäivänä toiminnassa olevia nationalistisia vastarintajärjestöjä, jotka toiminnassaan keskittyvät Israelin vastaiseen aseelliseen taisteluun⁴⁶.

Neuvostoliiton v.1979 alkanut Afganistanin miehitys synnytti kansainvälisen pyhän sodan, jihadin-käsitteen. Afganistaniin virtasi vapaaehtoisia ulkomaalaisia mujahideen-sissitaistelijoita auttamaan afganistanilaisia uskonveljiään. Heille kommunistinen ja ateistinen Neuvostoliitto toimi mallina ”arkkivihollisesta”. Kremlille sen sotavoiman ja talouden ylikuormittuminen Afganistanissa johti vetäytymiseen helmikuussa 1989. Voitokkaat ja sodan karsimat mujahideen-sissit näyttelivät tärkeää osaa al-Qaida järjestön perustamisessa. Amerikkalaisten tuella ja asetoimitusten varassa venäläisiä vastaan taistelleet mujahideenit aloittivat pian uuden pyhän sodan – tällä kertaa Amerikkaa vastaan.⁴⁷ Samalla kansainväliseen tietoisuuteen nousivat ensi kertaa järjestön johtajien Osama bin Laden ja pääideologi Ayman al-Zawahirin nimet.⁴⁸

Vuonna 1996 al-Qaida onnistui Taliban hallinnon kanssa muodostamaan Sayyid Qutb:n kirjassaan kuvaamaan tukikohdan (*al qa'eda*), teokraattisen islamin uskon ja Koraanin ankaraan tulkintaan pohjautuvan valtion Afganistaniin. Afganistanin oli tarkoitus toimia ponnahduslautana islamilaisen kalifaatin laajentamisessa. Terrori-iskut syyskuun 11.2001 ja sitä seurannut globaali terrorismin vastainen sota kuitenkin esti al-Qaidan suunnitelmien toteutumisen. Kansainvälisen jihadin osalta sekä Afganistan että Irak ovat toimineet arabimaita laajemmin nuorten miesten innoittajina jihadiin Amerikkaa ja länttä vas-

⁴² Qutbin arabian kielinen teos; *limabda a'damuni – Miksi minut teloitettiin?*

⁴³ Calvert (2011).

⁴⁴ Sama, s. 257.

⁴⁵ Pollack (2002).

⁴⁶ National Counterterrorism Center-tietokanta.

⁴⁷ Terrori-iskut USA:n lähetystöjä vastaan Tansaniassa ja Keniassa v. 1998

⁴⁸ Mohamedou (2007), s. 52.

taan. Tora Boran vuoristotaisteluissa loppuvuodesta 2001 al-Qaidan sotilaallisen hierarkkinen rakenne hajosi⁴⁹, ja sen jälkeen organisaatio on toiminut verkostorakenteessa vaikeammin paikannettavina pieninä soluina, jossa mm. järjestön johto sai turvapaikan Pakistanista maan turvallisuusrakenteiden tietoisella avustuksella.⁵⁰

	Perustamis- vuosi/ toimintaalue	Aseellinen taistelu	Osa Lähi- idän rau- han pro- sessia	Tuki
Fatah - Sotilaallinen siipi 1) Al-Aqsan marttyyrien prikaatit 2) Fatah Tan- zim	1959/ Länsiranta	Sotilaallisen siiven kautta	KYLLÄ	Palestiinalais- hallinto
Hamas -Sotilaalli-nen siipi 1) Al- Qassam prikaatit	1987/Gaza	Sotilaallisen siiven kautta	KYLLÄ	Palestiinalais- hallinto, Iran,Syyria
Hizbollah	1982/Etelä- Libanon, Bekaan laakso	KYLLÄ	KYLLÄ (osa Liba- nonin sisä- ja ulkopoli- tiikka)	Iran,Syyria
PIJ Palestiinan islamilainen jihad	1979/Gaza, Länsiranta ja Ramallah	KYLLÄ	EI	Iran, Syyria, Hizbollah
EIJ Egyptin islamilainen jihad	1980/Egypti, Palestiina	KYLLÄ	EI	- Organisaation perusti nykyinen al-Qaidan johtaja Ayman al- Zawahiri
Al Gama'a al Islamiya	1973/Egypti, Palestiina	KYLLÄ	EI	Muslimiveljes- kunnasta eron- nut aseellinen siipi

Taulukko 1: Lähi-idän nationalistisia Israel-vastaiseen aseelliseen taisteluun keskittyneitä järjestöjä.

⁴⁹ Chubin, Hoffman ja Rosenau (2004).

⁵⁰ Johnson (2.5.2011).

	Koraani	Maltillinen islam	Radikaali militantti islamismi
Eri uskontojen rinnakkainelo	X	X	
Lojaalisuus valtiojohdolle	X	X	
Osallistuminen politiikkaan/ puolue toimintaan		X	
Sharia-laki lainsäädännön perustana	X	X (pitkällä aikavälillä rauhanomaisin keinoin)	X (aseellisen taistelun/kaappauksen keinoin)
Puolustussota Islamin uskon puolustamiseksi	X	X	X
Islamin uskon levittäminen aseellisin keinoin, hyökkäyssota/ aseellinen taistelu			X
Iskut siviilejä vastaan, siviilien surmaaminen			X
Vastarinnan/jihadin nationalistinen fokus			X (mm. palestiinalaiset äärijärjestöt)
Globaali asellinen vastarinta/Jihad			X (al-Qaida ideologia)
Terrorismi			Vastarinnan legitiimi epäsymmetrinen metodi vahvempaa vastustajaa vastaan (nationalistinen tai globaali fokus)

Taulukko 2: Koraanin, maltillisen islamin ja radikaalin islamismin tulkintoja sekä maltillisen islamin ja radikaalin militantin islamismin välisiä turvallisuusajattelun ja väkivallan käytön tulkintaeroja.

Globaalin terrorismin vastaisen sodan yhtenä ilmentymänä oli piittaamattomuus sodan oikeussäännöistä, ihmisoikeuksista ja kenttätason raaistuneet toimintamenetelmät. Al-Qaida perusteli omia toimintatapojaan vastaukseksi Yhdysvaltojen Quantanamon ja Abu-Ghraibin suljettujen vankiloiden toimintamenetelmiin. Bin Ladenin surmaaminen 1.5.2011 ei näytä lopettaneen al-Qaidan toimintaa. Terrori-iskuja jatkavat al-Qaidan ideologiasta innoituksensa saaneet ja al-Qaidaa sympatisoivat alueelliset terroristisolut ja radikalisoituneet

”yksinäiset sudet”. Al-Qaidaan voi liittyä verkossa, eikä jihadia varten tarvitse matkustaa koulutusleireille Lähi-itään. Toiminta-alue on laajentunut globaaliksi ja vetänyt mukaansa uusia ryhmiä, mm. länsimaalaisia islamin uskoon kääntyneitä henkilöitä. Vaikka uskontoa käytetään perusteena terrori-iskujen oikeutukseen, on syytä korostaa että terroristien taustamotiivit ovat ennen kaikkea poliittiset.⁵¹ Sen keskiössä on kolme, jo aikanaan egyptiläisen Sayyid Qutb:n esiin tuomaa tavoitetta:

- korruptoituneiden muslimidiktaattorien syrjäyttäminen
- lännen ja sionistien vastainen taistelu
- islamistisen valtion ja oikeusjärjestelmän luominen ja sen vaikutusvaltan laajentaminen (kalifaatti)

13.9. Turvallisuuskäsite ennen ja jälkeen arabikevään

Kuten artikkelin johdannossa on todettu, mielletään turvallisuus Lähi-idässä ensisijaisesti hallinnon turvallisuutena, jossa turvallisuus on ”nolla-summa”-peliä. Suurin uhka monarkille tai diktaattorille on vallankaappaus, jollaisia alueen historiaan mahtuu useita. Epänormaalia on se, että valta vaihtuisi poliittisen prosessin tuloksena. Hallitsijoille vallankaappausten estäminen, joko kansan taholta tai sisäpiirin tekemänä (”palatsivallankumous”), on merkinnyt tarvetta luoda turvallisuuskoneisto, jonka valvonta kattaa kaikki yhteiskuntaelämän osa-alueet ja tasot. Tiedustelu- ja turvallisuuspalvelut, arabiaksi - *mukhabarat* ovat autoritaarisissa arabimaissa kulissien takana suuria vallankäyttäjiä. Arabikevään tapahtumista huolimatta ne ovat kyenneet säilyttämään vaikutusvaltansa ja ovat demokraattisen kontrollin ulkopuolella sekä nauttivat eräänlaista immuniteettia valtion sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden takaajina. Hallitsijat puolestaan soveltavat turvallisuuspalveluihinsa ”hajota ja hallitse” -taktiikkaa varmistaen että yksittäinen organisaatio ei kasva liian vaikutusvaltaiseksi.

Kansalaisten valvonta ulotetaan valtion johdon tasolta yksittäisen ihmisen tasolle, jokaiseen kaupunginosaan ja lähiohjelmaan luodun informantti-verkoston avulla (taksit, torimyyjät, vaatekojut ja kioskit). Valtio pyrkii myös kontrolloimaan sähköistä viestinvälitystä säilyttämällä oikeuden eri operaattorien verkonvalvontaan, ja tarvittaessa mobiilipalvelujen estoon.⁵²

Sotilaallisen turvallisuuden ja asevoimien perusratkaisujen osalta Lähi-itä jakautuu kahtia. Monissa arabitasavalloissa on vielä voimassa pakollinen asevelvollisuus, jolla on yhteiskunnan luokkajakoa ylläpitävä vaikutus. Korkeasti koulutetut ja hyvät yhteiskuntasuhteet omaavat eliitit pystyvät välttämään asepalveluksen, kun taas keskiluokka ja työväestö joutuvat palvelukseen. Poikkeuksen muodostavat perheet joissa on vain yksi poika, tällaiset perheet vapaut-

⁵¹ Burgat (2008), s. 117.

⁵² Christopher ja Loretta (23.7.2009).

taan asepalveluksesta, koska kulttuuriin kuuluu että vanhin poika jo varsin nuorella iällä ottaa vastuun perheensä elättämisestä.

Asepalveluksen taso vaihtelee huomattavasti maasta toiseen. Osa arabi-maista hyödyntää asevelvollisia ilmaisena työvoimana. Esimerkiksi Egyptissä pisin varausmiespalvelusaika on kolme vuotta ja siihen valikoidaan pääosin kouluttamattomat ja lukutaidottomat nuorukaiset joista valtaosa suorittaa asevelvollisuutensa asevoimien omistamissa sotatalouden piiriin kuuluvissa tehtaissa ”orjatyövoimana” saamatta koko palvelusaikanaan ollenkaan asekouluksien perusteita.⁵³

Persianlahden vauraat öljymonarkiat ovat puolestaan esimerkki turvallisuuden ulkoistamisesta. Alueen kulttuuri-identiteettiin ei kuulu velvollisuus maan puolustamiseen, sen sijaan ollaan valmiita maksamaan siitä että joku ulkopuolinen taho vastaa puolustuksesta rahallista korvausta vastaan⁵⁴. Tyypillisiä ovat ammattiarmeijat, joiden ylin upseeristo kuuluu hallitsijasukuihin, aliupseeriston ja miehistön ollessa usein vierastyövoimaa köyhemmistä arabi-maista tai Aasiasta.⁵⁵ Eri puolustushaarojen tekninen osaaminen on ulkoistettu Amerikasta ja Euroopasta värvätyille sotilasiantuntijoille. Öljyvaltioiden palkkasoturiarmeijoiden heikkona puolena pidetään niiden moraaliala ja kriisijalan uskottavuutta. Rauhanaikana palkkasotilaat nauttivat korkeasta tulotasosta, mutta heidän valmiutensa puolustaa isäntävaltioitaan sodassa voidaan kyseenalaistaa.

Toinen rinnakkainen keino Persianlahden maille huolehtia valtioiden ulkoisesta turvallisuudesta on kahdenkeskiset puolustussopimukset Yhdysvaltojen kanssa. Arabinäkökuilmasta amerikkalaisten joukkojen läsnäolo (tukikohdat, koulutusapu yms.) antaa turvaa myös kriisiaikana. Yhdysvaltojen näkökuilmasta tukikohdat palvelevat mm. terrorismin vastaisen sodan agenda: on tärkeää olla iskuetäisyydellä nykyisistä (Irak, Afganistan) ja mahdollisista tulevista kriisipesäkkeistä (Iran). Yhdysvalloilla on kahdenkeskiset puolustussopimukset kaikkien Persianlahden arabivaltioiden kanssa, ja sillä on alueella yli 20 pysyvää sotilastukikohtaa (30–40 000 sotilasta).⁵⁶ Alla oleva lainaus edustaa Lähi-idän autoritaaristen hallintojen perinteistä turvallisuuskäsitystä ja sen suhdetta kansanjoukkoihin:

*States considered subjects primarily in the aggregate. Henceforth, they were, at least in the view of state authorities, individuals to be counted, policed, ordered, taxed, conscripted, and inspected.*⁵⁷

⁵³ *al Jazeera* (23.11.2011). *Egyptian military's quandary*. Sotatalouden yrityskonsortiot Egyptissä, joissa noin puolet asevelvollisista työskentelee käsittävät mm. auto- ja vaatetehtaita, vihanne- ja hedelmätkkuja, talo- ja tierakennusta, keramiikkaa, sekä turistikeskusten kunnoss- tus- ja ylläpitopalveluita.

⁵⁴ Asevoimien budjetit kohoavat vuositasolla n. 10 % BKT:sta mm. Saudi-Arabiassa, Kuwaitissa ja Omanissa.

⁵⁵ JFQ, issue 55, 4th quarter 2009, *Future Gulf War*.

⁵⁶ *Geopolitics Quarterly* (2010), s. 167–180.

⁵⁷ Eickelman (2002), s. 314.

Arabikevään vaikutuksena voidaan havaita yllä olevan käsityksen asteittain alkanut muutosprosessi. Regiimin turvallisuuteen, sekä vain kovan turvallisuuden konseptiin (ulkoinen ja sisäinen turvallisuus) pohjautuvan turvallisuuskäsityksen haastajaksi on ensi kertaa nousemassa inhimillisen turvallisuuden ulottuvuus. Hallitsijoiden ja heidän turvallisuuskoneistojensa on otettava huomioon kansanjoukkojen mielipide. Muutosprosessi on asteittain käynnistymässä, tosin sen lopputulosta on vaikea ennustaa. Eri maat ovat omaksuneet erilaisia strategioita vastata massojen vaatimuksiin. Näistä voidaan karkeasti erotella ainakin seuraavat kolme päälinjaa:

- 1) Poliitikot seuraavat populistisesti arabikadun yleistä mielipidettä eivätkä uskalla tehdä päätöksiä – poliittinen prosessi kariutuu vastakaisten poliittisten intressiryhmien keskinäiseen valtakamppailuun, eikä yhteistyö ryhmien kesken onnistu (mm Egypti).⁵⁸
- 2) Mittavilla sosiaalisilla avustuspaketeilla, sekä parlamentaarisilla ”näennäis-uudistuksilla” pyritään osoittamaan kansalle että sen vaatimuksiin vastataan – hallitsijat eivät kuitenkaan näe tarvetta vallan delegointiin vaan koettavat turvata hallitsevan eliitin vallan (esim. Saudi-Arabia).
- 3) Repressiivinen agenda: kaikki mielenilmaisut leimataan kansallista turvallisuutta ja yhtenäisyyttä vaarantaviksi, sekä ulkoapäin johdetuiksi konspiraatioiksi. Turvallisuuskoneistoa vahvistetaan ja sen kontrollia mm. sosiaalisesta mediasta ja opposition valvonnasta lisätään. (esim. Bahrain).

13.10. Arabikulttuurin verkostot ja niiden merkitys turvallisuuteen

Lähi-idän kulttuurin ominaispiirteenä on perhe- ja heimosidosten tärkeys ja niiden heijastuminen yhteiskunnan kaikille sektoreille, myös turvallisuusajatteluun. Osin tämä johtuu puuttuvista tai heikosti kehittyneistä valtiotason hierarkkisista rakenteista, mutta pääosin heikkoja instituutioita selittävät kulttuurihistorialliset syyt, mm siirtomaavalta-ajan perintö. Arabikulttuurissa valtiokeskeisille vahvoille instituutioille ei ole ”tilausta” koska perhe ja heimositeet ovat vahvempia ja muodostavat yksilön primääri-turvaverkoston. Lähi-itä on patriarkaalisten sukupolvelta toiselle periytyvien tapa- ja kulttuurikäytäntöjen dominoivaa aluetta. Mikrotasolla patriarkaalinen luokkayhteiskunta vaikuttaa yksittäisen henkilön jokapäiväiseen elämään, uskontoon, ystäväpiiriin, aviopuolison valintaan sekä sijoittumiseen opiskelu- ja työmarkkinoilla. Perhe ja heimo ovat yksilön identiteetin muotoutumisessa määrääviä tekijöitä, valtioidentiteetin jäädessä sivummalle.⁵⁹ Perinteisesti mm. avioliitto on tulevien

⁵⁸ Voi johtaa valtioiden hajoamiseen useampaan osaan kun eri etniset ryhmät vaativat oikeuksiaan. vrt. esim. Libyan nykytilanne jossa historialliset maakunnat Tripolitania, Kyreinika ja Fezza mielivät laajempaa autonomiaa Muammar Qaddafin hallinnon syrjäyttämisen jälkeen.

⁵⁹ Allen (2006), s. 14.

aviopuolisoiden perheiden päätettävä asia, jossa sulhasella ja morsiamella ei juuri ole sanaansa sanottavana. Avioliitto on tapa lisätä oman perheen taloudellista tai muuta vaikutusvaltaa, sekä liittoutua oman suvun vaikutusvallan kasvattamiseksi. Naisen asema on perinteisesti alisteinen miehen, eli perheen päään rooliin verrattuna.

Valtiotasolla puhutaan patriarkaalisen kulttuurisidonnaisen termin sijaan patrimonialisesta yhteiskunnasta – termi, jolla viitataan valtion hallintojärjestelmään ja perinnölliseen johtajuuteen autoritäärisissä valtioissa. Myös heimosidonnaisuudet vaikuttavat valtioturvallisuuteen esimerkiksi:⁶⁰

- valtion sisäisten poliittisten allianssien ja lojaalisuuden muodostumisessa valtion johtoon
- maa- ja vesialueiden sekä energiavarojen hallitsemisessa
- paimentolaisheimojen vuosittaisissa kesä- ja talvimuutoissa (reiteillä, jotka saattavat ulottua useamman valtion alueelle)
- paikallisen itsehallinnon asioissa, joihin kuuluu heimojen omien alueiden itsenäinen turvallisuuskontrolli ja heimoperinteiden mukaiset rangaistukset
- heimojen välisten kiistojen sovittelussa

Haasteena Lähi-idässä on voimakas kaupungistuminen, joka murtaa perinteisiä suku- ja heimorajoja. Hallitsijat joutuvatkin johtamistaidossaan ottamaan huomioon molempien väestönsien eli heimojen ja urbanisoituneen kaupunkiväestön tarpeiden tyydyttämisen. Epäonnistuminen tässä tasapainoilussa johtaa helposti mellakointeihin ja väkivaltaan keskusvaltaa tai sen alueellisia edustajia (kuvernöörit) vastaan.

13.11. Alueelliset organisaatiot ja niiden turvallisuusulottuvuus

Lähi-itä poikkeaa muista maantieteellisistä alueista siinä suhteessa, että ylikansalliset alueelliset organisaatiot ovat päätösvallaltaan suhteellisen heikkoja. Heikkouteen voidaan nähdä kaksi perussyötä. Ensinnäkin, kolonialismin aikana siirtomaaisäntävaltiot usein laiminlöivät paikallisen hallinnon kehittämisen koska sen korvasi Euroopasta ”tuotu” siirtomaahallinto, jossa ylimmät virkamiehet olivat isäntävaltioiden edustajia. Kun maat sitten itsenäistyivät, niin niiltä puuttuivat omat mallit toimivista hallintorakenteista, samoin kuin ammattitaitoinen ylin virkamieskunta. Tästä syystä erityisesti alueellisia organisaatioita pidetään vielä suhteellisen ”nuorina”.

Toiseksi, Lähi-idän valtioita on itsenäistymisiensä jälkeen hallittu vuosikymmeniä autoritaaristen johtajien toimesta joille vallan keskittäminen on ollut tärkein tavoite. Itsevaltaisesti hallinneiden johtajien näkökulmasta vallan delegointi – tai edes osan siitä - jakaminen pois omasta kontrollista ylikansallisille instituutioille ei ole ollut prioriteettilistalla päällimmäisenä. Regimin turvalli-

⁶⁰ Alon (2009), s. 13.

suus ulkoisia ja sisäisiä uhkia vastaan on korostetusti kansallinen kysymys, ja siksi se on pidetty alueellisen yhteistyön agendan ulkopuolella. Lähi-idän alueelliset organisaatiot ovat olleet luonteeltaan alueen johtajien keskustelufoorumia jotka ovat kokoontuneet säännöllisiin huipputapaamisiin antamaan päätöslausemia asioista joista valtioiden johtajat ovat helposti löytäneet yhteisymmärryksen (esim Israelin sotilaallisten iskujen tuomitseminen palestiinalaisia vastaan). Libyan ja Syyrian sisällissotien melskeissä alueelliset organisaatiot ovat kuitenkin saaneet uutta puhtia ja ne ovat profiloituneet uudella tavalla. Tässä artikkelissa luodaan katsaus seuraavaan neljään alueellisesti merkittävimpään organisaatioon ennen kaikkea niiden turvallisuusulottuvuuden näkökulmasta:

- Arabiliitto (Arab League)
- Persianlahden arabimaiden yhteistyöneuvosto (GCC, Gulf Cooperation Council)
- Islamilaisten maiden yhteistyöjärjestö (OIC, Organization of Islamic Cooperation)
- OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries)

13.11.1. Arabiliitto

Arabiliitto perustettiin v. 1945 alkuperäisenä tarkoituksenaan toimia foorumina jäsenmaidensa talouden kehittämisessä, liiton jäsenmaidens sisäisissä sekä kolmansien osapuolten välisissä kiistojen sovittelussa sekä yhteisten poliittisten kantojen muodostamisessa. Vuonna 1950 jäsenmaat allekirjoittivat keskinäisen puolustuksen sopimuksen.

Kuva 4: Arabiliitto.

Arabiliiton rooli Israel-Palestiina konfliktissa on keskeinen. Arabiliitto tukee Palestiinan valtion perustamista ja sen agendalla konflikti on yksi tärkeimmistä. 1960- ja 1970-luvuilla Arabiliitto toimi pan-arabismien soihdunkantajana. Arabiliiton ensimmäisessä huippukokouksessa 1964 jäsenmaat ilmaisivat yksimielisen tukensa Jasser Arafatin johtamalle PLO:lle. Vuoden 1967 Sudanin huippukokous on jäänyt historiaan ”kolmesta-ei”-stä arabi-israeli suhteissa. Kaikki Arabiliiton jäsenet sitoutuivat yhtenä rintamana Khartumin päätöslauselmaan:

- ei rauhaa Israelin kanssa
- ei Israelin valtion tunnustamista
- ei neuvotteluja Israelin kanssa

Kaikkien valtioiden osalta sitoutuminen ”kolmeen ei:hin” ei kuitenkaan kestänyt pitkään. Egypti solmi rauhansopimuksen Israelin kanssa 1979 ja Jordania 1994. Arabiliitossa on nykyään 22 jäsenmaata, joista tosin Syyria erotettiin marraskuussa 2011 sen aiemmin maaliskuussa alkaneen kansanousun ja sitä seuranneiden presidentti Assadin hallinnon omaa kansaansa vastaan kohdistettujen ylimitoitettujen voimatoimien johdosta. Muita saman kohtalon kokeneita maita ovat Egypti, joka erotettiin kymmeneksi vuodeksi sen solmittua rauhansopimuksen Israelin kanssa v. 1979, Irak, joka erotettiin v. 1990 Kuwaitin miehittämisen johdosta, sekä Libya, jossa presidentti Qaddafin vastaisen kansanousun alkaessa Arabiliitto erotti maan helmikuussa 2011. Libya palautettiin uudelleen jäseneksi elokuussa 2011 jolloin Arabiliitto tunnusti Libyan väliaikaisen hallinnon (*National Transitional Council*) maan lailliseksi edustajaksi.

Vuonna 2002 Beirutin huippukokouksessa Arabiliitto teki merkittävän rauhanaloitteen (*Arab Peace Initiative 2002*)⁶¹, jossa se tarjosi Israelin valtion tunnustamista ja kaikkien Arabiliiton jäsenmaiden suhteiden normalisoimista (rauhansopimusta) Israelin kanssa, mikäli Israel vetäytyisi v. 1967 Kuuden päivän sodassa miehittämiltään alueilta⁶² ja tunnustaisi Palestiinan valtion Gazassa ja Länsirannalla, sekä itä-Jerusalemien palestiinalaisvaltion pääkaupunkina. Aloitetta on vuoden 2002 jälkeen yritetty herättää henkiin useampaankin otteeseen siinä kuitenkaan onnistumatta.

Arabiliiton päätöksentekomenettelyä on kritisoitu tehottomaksi. Kokoustapa noudattelee YK:n yleiskokouksen mallia jossa jokaisella jäsenmaalla on yksi ääni, eikä veto-menettelyä tunneta. Päätöksenteon heikkous sisältyy julki lausumien toimeenpanoon – toisin kuin YK:ssa Arabiliiton päätöslauselmat eivät ole sitovia vaan jokainen jäsenmaa toteuttaa ja vahvistaa päätökset itsenäisesti. Arabiliittoon pätee sanonta ”paljon puhetta – ei toimintaa”. Sen epäonnistumisiin lasketaan mm. v. 1990–1991 Persianlahden sota sekä v. 2003 Irakin sota, joissa molemmissa Arabiliiton yhteinen rintama hajosi syviin erimielisyyksiin.⁶³

⁶¹ HRH King Abdullah II of Jordan, s. 203–204.

⁶² Ml. palestiinalaispakolaisten paluuoikeuden.

⁶³ Masters (2012), s. 4.

Profiilin nosto alueellisissa turvallisuuskysymyksissä on tapahtunut arabikevään kansanousujen yhteydessä. Arabiliiton vetoamus YK:n turvallisuusneuvostolle luoda suojeluvastuuperiaatteen mukaisesti lentokieltoalue libyalaisien siviilien suojelemiseksi oli tärkeä merkkipaalu, jolla saatiin aikaan turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1973⁶⁴ sekä sen mahdollistama Nato:n ilmaoperaatio. Syyrian sisällissodassa Arabiliitto on puolestaan tuominnut presidentti Assadin ylimitoitettut voimatoimet ja vaatinut hänen syrjäyttämistään.⁶⁵ Arabiliitto myös lähetti siviilitarkkailijoitaan selvittämään väestöön kohdistuneita massasurmia.⁶⁶

Terävöitetystä julkilausumistaan huolimatta Arabiliiton heikkous alueellisena turvallisuustoimijana on se, että siltä puuttuu järjestönä sotilaallinen voima. Vuoden 1950 kollektiivisen puolustuksen sopimus jäsenmaiden kesken on jäänyt kuolleeksi kirjaimiksi, eikä järjestön kehitys ole tuomassa tilanteeseen muutoksia. Arabiliiton jäsenmailta puuttuu kyky johtaa liiton jäsenmaiden yhteisiä operaatioita, esimerkiksi rauhanturvaamisen alalla. Yksittäiset jäsenmaat ovat kyllä aktiivisesti mukana mm. Afrikan Unionin operaatioissa, mutta konkreettisempaa yhteistoimintaa ei puolustus- tai turvallisuussektorilla Arabiliiton puitteissa ole tulevaisuudessakaan odotettavissa.

13.11.2. Persianlahden arabimaiden yhteistyöneuvosto (GCC)

Persianlahden arabimaiden yhteistyöneuvosto on ainoa arabimaailman alueellinen järjestö jolla on olemassa myös toimivat sotilaalliset rakenteet. Yhteistyöneuvosto perustettiin vuonna 1981 Saudi-Arabian aloitteesta ja saudit ovat tänäkin päivänä järjestön kantava voima, jonka ääni painaa eniten neuvoston kantoja muodostettaessa. Jäsenmaita on kuusi; Kuwait, Yhdistyneet arabiemirikunnat, Bahrain, Saudi-Arabia, Oman ja Qatar. Perustamisestaan lähtien yhteistyöneuvosto on pyrkinyt eriytymään muista arabimaista korostamalla Persianlahden arabimaiden omaa kiinteämpää yhteenkuuluvuutta ja identiteettiä. Jäsenmaiden näkemyksen mukaan Persianlahden alueen öljy- ja kaasuvarojen mukanaan tuoma strateginen merkitys globaalille taloudelle antaa kuudelle jäsenmaalle erityismerkityksen maailmankaupassa ja siitä syystä yhteistyöneuvosto on luonteeltaan ennen kaikkea kauppa- ja talousliitto. EU:n tapaan kansalaisten ja työvoiman liikkuminen on vapaata jäsenmaiden alueilla. Neuvoston tavoitteena ollut yhteisen valuutan (*kbaliiji*) käyttöönotto ja yhteisvaluutta-alueen luonti on sen sijaan viivästynyt.⁶⁷

Yhteistyöneuvoston sotilaallinen komponentti - *Peninsula Shield Force (PSF)* - perustettiin vuonna 1984. Sen alkuperäinen tarkoitus oli turvata jäsenmaidensa rajat, erityisesti Saudi-Arabian ja Kuwaitin Irakin vastaista rajaa vuosina 1980 -1988 käynnissä olleen Iranin – Irakin sodan aikana. Irakia ei ”häi-

⁶⁴ YKTN:n päätöslauselma 1973 (17.3.2011).

⁶⁵ *Financial Times* (23.1.2012).

⁶⁶ *Haaretz* (26.12.2011).

⁶⁷ *The Sunday Guardian* (15.5.2011).

rikkö-valtiona” ole myöhemminkään huolittu järjestön jäseneksi ja Persianlahden arabimaiden yhteistyöneuvostoa onkin kritisoitu saudi -agendan ja sen voimapolitiikan ajamisesta Saudi-Arabian alueellisessa hegemoniakamppailussa Irakia ja Irania vastaan.

Peninsula Shield Force on kasvanut perustamisensa aikaisesta noin kahden prikaatin vahvuisesta maavoimakomponentista 40 000 sotilaan vahvuiseksi ja kaikki puolustushaarat käsittäväksi nopean toiminnan joukoksi.^{68,69} PSF:n ensisijainen toiminta-alue on kuuden jäsenvaltion alueella jossa se turvaa rajoja ulkoisia uhkia vastaan. Irakin sodassa v. 2003 PSF:a käytettiin Kuwaitin suojaamiseen Saddam Husseinin joukkojen sotilaallisilta toimilta. Bahrainin v. 2011 maaliskuun šiiä-kansannousun aikana Peninsula Shield Force suojasi Bahrainin kriittisen sotilas- ja siviili-infrastruktuurin. PSF-joukkojen käyttö edellyttää aina jäsenmaiden valtionjohtajien yksimielistä päätöstä ja kaikkien jäsenmaiden joukkokontribuutiota.⁷⁰ Sen merikomponenttia toimii ennaltaehkäisevässä roolissa Persianlahdella. Se on valmistautunut mahdollisten Iranin merimiinoitteiden raivaamiseen Hormuzin salmesta yhteistoiminnassa Yhdysvaltain, Iso-Britannian ja Ranskan alueella olevien alusosastojen kanssa.⁷¹

Kuva 5: Persianlahden arabimaiden yhteistyöjärjestö.

Tulevaisuuden kehityssuunta GCC:n osalta näyttää entisestään tiivistävän järjestön merkitystä jäsenmaidensa kollektiivisen ulkoisen- ja sisäisen turvallisuuden takaajana. Arabikevään kansanousujen jälkimainingeissa jäsenvaltioiden

⁶⁸ Kuffel (2000)

⁶⁹ al-Saeri (28.3.2011)

⁷⁰ Sama.

⁷¹ al-Akhbar (30.1.2012).

sisäministerit päättivät joulukuussa 2011 perustaa Peninsula Shield Force:n mallin mukaiset yhteiset poliisivoimat, jossa eri maiden poliiseja voitaisiin lähettää toisen jäsenvaltion avuksi maiden sisäiseen turvallisuuteen kohdistuvien uhkien estämiseksi.⁷² Poliittisen päätöksen vieminen käytäntöön sille asteelle, että osa poliisiyksiköistä saavuttaa yhteisoperaatioiden vaatiman tason, vienee pari vuotta.

Turvallisuusyhteistyön tiivistyminen neuvoston jäsenmaiden kesken on tehnyt siitä myös houkuttelevan vaihtoehdon uusille jäsenehdokkaille. Touku-kuussa 2011 jäsenmaiden Riadin huippukokous hyväksyi Jordanian ja Marokon mukaan jäsenyysohjelmaan joka ennen pitkää johtaa täysjäsenyyteen. Jemenin täysjäsenyyttä taas on kaavailtu vuoden 2016 alusta. Kolmen uuden jäsenmaan mahdollinen liittyminen yhteistyöneuvostoon on nähtävä saudikuningashuoneen Iranin patoamispolitiikan valossa. Jemenin mahdollinen jäsenyys antaisi saudeille mahdollisuuden katkaista Iranin tuki Jemenin hallitusta vastaan aseellista vastarintaa tekeville šiiä-vähemmistöille. Jordania ja Marokko puolestaan edustavat turvallisuuspoliittisessa mielessä vahvoja Yhdysvalloille ystävällismielisiä monarkioita, joilla on kehittyneet nykyaikaiset asevoimat. Marokon jäsenyys oudoksuttaa sen maantieteellisen sijainnin vuoksi, se on kokonaan erillään muista jäsenvaltioista. Yhdistävänä tekijänä vanhoille jäsenille ja uusille jäsenkandidaateille on puolestaan se, että ne ovat kaikki sunni-johtoisia arabimonarkioita (pl. Jemen, joka on tasavalta), joissa heimokulttuurin merkitys valtion sisäiseen voimatasapainoon on yhä tärkeä. Mahdollisen yhdeksän jäsenmaan yhteistyöneuvoston väkiluku kohoaisi noin 100 miljoonaan Iranin väkiluvun ollessa 80 miljoonaa. Sotilaallisesti tarkasteltuna GCC nousisi tuolloin konventionaalisen asearsenaalinsa puolesta ylivoimaiseksi Iranin sotilaalliseen potentiaaliin verrattuna.⁷³

13.11.3. OPEC

Lokakuussa 1973 OPEC:n arabijäsenvaltiot ja OPEC:iin kuulumattomat Egypti ja Syyria päättivät vähentää öljyn tuotantoaan ja aloittaa öljytuotteiden kauppasaarron Yhdysvaltoja vastaan vastavetona sen sotilaalliselle tuelle Israeliin Jom Kippur sodassa. Kauppasaartoa laajennettiin myös muihin Israelille ystävällisismielisiin valtioihin mm. Iso-Britanniaan, Hollantiin, Kanadaan, ja Japaniin. Saarrolla pyrittiin vaikuttamaan ao. maiden politiikkaan jotta ne luopuisivat pro-Israel linjastaan ja siirtyisivät arabiystävällisempään suuntaan. Poliittikan muutosta ei sanottavasti tapahtunut mutta Yhdysvaltojen uhkaus lopettaa viljatoimitukset arabimaille johti kauppasaarron päättymiseen maaliskuussa 1974. Heijastevaikutuksineen öljykriisi ja arabien nk. ”öljyase” kuitenkin nelinkertaistivat öljyn hinnan ja johtivat maailmantalouden pahaan laskusuhdanteeseen.⁷⁴

⁷² *Arab News* (8.12.2011).

⁷³ *The Sunday Guardian* (15.5.2011).

⁷⁴ Licklider (1988)

Ensimmäinen öljykriisi avasi monen maan silmät sille tosiasialle kuinka riippuvaisia ne olivat Persianlahden öljytoimituksista. Öljykriisi sai Iso-Britannian ja Norjan aloittamaan öljynetsinnän Pohjanmereltä, ja USA sekä Ranska aloittivat ydinvoimaloiden lisärakentamisen päästäkseen irti yksipuolista öljyriippuvuudestaan energian tuotannossa.

Öljykriisit seurasivat toistaan; Iranin islamilainen vallankumous 1979 sekä Iranin–Irakin sota vaikeuttivat öljynvientiä. Osapuolet pyrkivät heikentämään toistensa öljyntuotantokapasiteettia mm. tuhoamalla vastustajan öljytankkereita. Persianlahden sodan aikaan 1990 Saddam Hussein määräsi joukkonsa Kuwaitista vetäytyttäessä polttamaan Kuwaitin öljyntuotantolaitokset, mikä toimenpide sai aikaan uuden hintapiikin öljyn hinnassa.⁷⁵

Nykypäivänä öljyaseen käyttöä ei pidetä enää houkuteltavana vaihtoehtona. Yhdysvallat on vuosien saatossa luonut hyvät suhteet Persianlahden öljyntuottajavaltioihin ja tehnyt itsestään korvaamattoman niiden ulkoisen turvallisuuden takaajana solmimalla kahdenkeskisiä puolustussopimuksia, sekä sijoittamalla tukikohtiaan alueelle. Hintapiikit ovat nykyään kaikkien etujen vastaisia ja saattavat aiheuttaa katkoja maiden valuuttavirroissa jolloin myös valtaa pitävän regiimin asema kyseenalaistettaisiin valtioiden sisältä käsin.⁷⁶

13.11.4. Islamilaisten maiden yhteistyöjärjestö (OIC)

Islamilaisten maiden yhteistyöjärjestö on perustettu 1969. Sen tärkeys muslimimaailman sekä globaalin islamilaisen yhteisön (*umma*) arvojen ja yhtenäisyyden vaalijana johtuu sen maantieteellisestä kattavuudesta – järjestöön kuuluvien valtioiden yhteenlaskettu väkimäärä on 1.6 miljardia. Järjestössä on 57 jäsenmaata ja islamilaisten suurvaltojen Turkin ja Pakistanin ohella se käsittää kaikki Keski-Aasian valtiot sekä Kaakkois-Aasian väkirikkaat islaminuskoiset saarivaltiot. Ainoa eurooppalainen jäsenvaltio on Albania. Suuren muslimipopulaation omaavat Venäjä ja Thaimaa osallistuvat järjestön kokouksiin tarkkailijajäsenenä, kun taas Intia⁷⁷ ja Etiopia eivät ole jäseniä muslimiväestönsä suhteellisen suuresta osuudesta huolimatta. Myös Yhdysvalloilla on vuodesta 2007 ollut järjestössä oma nimetty erityislähettiläs.⁷⁸

Järjestön poliittinen merkitys perustuu sen Israel-vastaisuudelle ja varauksellomalle tuelle Palestiinan valtion oikeutuksesta. Järjestön perustamiskirjassa todetaan muun muassa seuraavaa:⁷⁹

- järjestö tukee Palestiinan kansaa jotka ovat tällä hetkellä vieraan valtion miehityksen alla ja rohkaisee heitä saavuttamaan heille kiistatta kuuluvat oikeudet ml. oikeus itsemääräämisoikeuteen ja suvereenin valtion perustamiseen jonka pääkaupunkina olisi Jerusalem, säilyttäen

⁷⁵ Energy Matters: The Mideast Oil Crisis

⁷⁶ Kärnä (haastattelu 22.3.2012)

⁷⁷ Pakistan on järjestön alkuperäisenä perustajajäsenenä estänyt Intian liittymisen.

⁷⁸ *People's Daily* (29.6.2007).

⁷⁹ Organisation of Islamic Cooperation, OIC Charter.

- ja vaalien kaupungin islamilaista luonnetta ja sen islamilaisia pyhiä paikkoja
- järjestön pääsihteeristön päämaja on Jeddassa (Saudi-Arabia) kunnes Jerusalem on vapautettu ja siitä tulee organisaation pysyvä päämaja-paikka

Järjestö profiloituu islamofobian vastaisilla julkilausumillaan. Se on tuominnut mm. tanskalaisen Jyllandspostenin Muhammed-pilakuvat. Järjestöä on kritisoitu siitä, että se pyrkii tarkoitushakuisesti nostamaan esiin vain muslimivähemmistöjen kokemat vääryydet ei-muslimimaissa, mutta jättää agendallaan kokonaan huomioimatta muslimimaiden sorron omia vähemmistöjään kohtaan (esim. kurdikysymys). Käytännön politiikan saavutuksia ei kovan retoriikan sijaan ole. Järjestön ongelmana on maantieteellinen heterogeenisuus, ainoa yhdistävä tekijä on lopulta islamin usko. Järjestö on liian iso kyetäkseen tehokkaaseen päätöksentekoon. Osasyynä tehottomuuteen on järjestön sisäinen valtakamppailu Iran-johtoisen šiiä-suuntauksen ja saudien jyrkän linjan wahhabistien välillä, joka lamaannuttaa usein järjestön konsensus-menettelyyn perustuvan päätöksentekomekanismin. YK-foorumilla OIC on kyennyt yhdistämään voimansa ja ajaa järjestönä YK:n turvallisuusneuvoston reformia, tavoitteenaan pysyvien jäsenten määrän kasvattaminen niin että turvaneuvosto käsittäisi myös muslimimaailman edustuksen.⁸⁰

13.12. Koulutus, tiedonvälitys ja media

Moskeijoiden perjantairukoukset (perjantai arab. *yawm al-jum'a* = kokoontumispäivä) ovat islaminuskoisten maiden perinteinen tiedonvälistystapa. Perheen miespuoliset jäsenet osallistuvat viikottaisiin perjantairukouksiin, joissa Koraanin selittämisen ohella käsitellään muslimimaailman ajankohtaisia ja universaaleja ongelmia. Ei ole poikkeus että paikallinen imaami ottaa kantaa myös poliittisiin asioihin kuten parlamentti- tai presidenttivaaleihin ja ohjeistaa ”tietämätöntä” kansaa siitä kuinka heidän tulisi äänestää.

Matala koulutustaso, luku- ja kirjoitustaidottomuus ovat taustatekijöitä arabimaailman monille ongelmille. Arabian kieli jo itsessään luo haasteen; klassinen arabia nk. kirjakieli on osin ”kuollut kieli” koska sitä ei käytetä normaalissa jokapäiväisessä kanssakäymisessä. Kuitenkin sanomalehdet, uutiset ja akateeminen kirjallisuus julkaistaan klassisella arabialla. Myös kirjoitustaidon oppiminen edellyttää klassisen arabian hallitsemista. Edellä mainitut seikat ovat monelle Lähi-idän asukkaalle jo liian korkea kynnyks jolloin kielitaito jää paikallisen murteen osaamisen varaan. Murteet eroavat toisistaan, eivätkä eri maantieteellisillä alueilla asuvat henkilöt välttämättä ymmärrä toistensa murteita. Kirjakielen hallitsemista ei väestön keskuudessa mielletä tärkeäksi koska päivittäinen kanssakäyminen onnistuu ilmeisesti ilman – näin ollen klassista arabiaa osaa vain paremmin koulutettu väestön osa – seikka, joka karsii yliopisto-opintoihin kyke-

⁸⁰ Ahmad (2008).

nevät nuoret. Huonompiosaiset valikoituvat matalapalkkaisiin ammatteihin. Tämä sosiaalisesta asemasta johtuva koulutusmahdollisuuksien eriarvoisuus pitää yhä omalta osaltaan yllä luokkayhteiskuntajakoa eliitin ja työväestön kesken.

Alla oleva ALESCO:n⁸¹ taulukko näyttää kehityksen siitä kuinka lukutaidottomuus on arabimaailmassa hiljalleen vähentynyt:⁸²

	1970	1990	2004
Lukutaidottomien määrä %:a koko väestöstä	73 %	48,7 %	35,6 %

Taulukko 3: Lukutaidottomien määrä arabimaailmassa.

Vuoden 2004 tilanteesta voidaan numeerisesti todeta, että arabimaailmassa 70 miljoonaa yli 15-vuotiasta ihmistä ei osaa lukea. Alueelliset erot maiden välillä, samoin kuin miesten ja naisten lukutaidottomuudessa, ovat suuria. Naisista luku- ja kirjoitustaidottomia oli 46,5 % ja miehistä ”vain” 25,1 %.⁸³ Naisten suurempi lukutaidottomuus johtuu patriarkaalisen tapakulttuurin perinnöstä, jonka käsityksen mukaan tyttöjen koulutukseen ei kannata uhrata varoja, koska he kuitenkin jäävät aikaisessa vaiheessa kotiin hoitamaan perhettä ja lapsia. Suurten kaupunkien ulkopuolella on myös puutetta tyttökouluista, koska tapakulttuurin mukaan yläasteikäiset lapset tulee eritellä poika- ja tyttökouluihin. Joissain arabimaissa tyttöjen ja poikien erotteleminen toteutetaan niin, että koulut toimivat kahdessa vuorossa; aamupäivät pojille ja iltapäivät tytöille.

Lähi-itää vaivaava tiedonvälityksen ongelma on vapaan tiedon välityksen puuttuminen aina arabikevään tapahtumiin saakka. Valtaa pitävien autoritaaristen eliittien intressinä on ollut oman aseman säilyttäminen, jossa tavoitteessa tärkeänä instrumenttina on toiminut valtion monopoli ja sensuuri tiedonvälityksessä. Tiedotus- ja informaatioministeriöillä on ollut valta muokata selektiivisesti kansalaisten ymmärrystä heitä ympäröivästä maailmasta ja omalta osaltaan vahvistaa käsityksiä valtion virallisista uhkakuvista. Matala koulutus- ja sivistystaso edesauttaa mielipiteen muokkausta, sillä lehdistön ja television välittämä informaatio assosioidaan totena, eikä ”virallista totuutta” osata tai uskalleta kyseenalaistaa.

Radion ja television ohella matkapuhelinten saatavuuden ulottuminen osaksi jokaisen ihmisen elämää on muuttanut väestön ja tiedotusvälineiden suhdetta. Mobiiliviestinnän yleistyminen on johtanut ”teknologia-harppaukseen”, jossa lukutaito ei enää ole välttämätöntä. Puhuttu viestintä korvaa luku- ja kirjoitustaidottomuutta – ilmiö, joka on levinnyt yleisesti nk. kolmannen maailman (”kehitysmaat”) alueelle.

⁸¹ Arab League Education, Science and Culture Organization.

⁸² Hammoud (2005).

⁸³ *Daily Star* (17.1.2005).

Arabikevään kansannousuihin liittyvänä ilmiönä on esiin noussut sosiaalisen median vahva rooli. Sosiaalinen media ei aloittanut kansannousuja, mutta sen merkitys sananvapauden puolestapuhujana ja massamielenosoitusten koollekutsumisessa oli merkittävä. Kansannousujen alkuvaiheessa valtaa pitävät vähättelivät sen liikkeellepanevaa voimaa. Asenneilmasto muuttui nopeasti, kun massojen voima kykeni kaatamaan diktaattoreita (Tunisia, Egypti). Vastatakseen sosiaalisen median uhkaan valtioiden tiedustelu- ja turvallisuuspalvelut alkoivat nopeasti hankkia verkonvalvontaan ja mobiilipalvelujen estoon soveltuva laitteistoa.⁸⁴ Sosiaalisen median rooli nousi merkittäväksi, kun sensuroitujen uutislähetysten kilpailijaksi saatiin ”You-tube-materiaalia” turvallisuuskoneiston siviileihin kohdistamista raakuuksista. Sosiaalisen median myötä valtioiden rajoihin sidottu sensuuri on poistunut samalla kun faktojen uutisoinnista on tullut massojen tehtävä. Nimettömänä tapahtuvaan ”on-line” viestintään liittyy siihenkin uusia haasteita: tarkoitushakuinen väärän tiedon levittäminen on entisestä helpompaa. Lähdekritiikki on edelleen tarpeen.⁸⁵

”Vapaan” sosiaalisen median ja autoritaaristen johtajien hallitsemien tiedotusvälineiden välinen kamppailu lisää arabimaailman fragmentoitumista. Pieni Qatar, joka toimii al-Jazeera uutistoimiston päämajana, sai voimakkaiden arabivaltioiden (Egypti, Saudi-Arabia) vihat niskoilleen, koska oli näiden mielestä välittänyt puolueellista tilannekuvaa kansannousujen tapahtumista. Uutiskanavan Bahrainin mielenosoituksiin liittynyt itsesensuuri tulkittiin taas johtuvaksi Bahrainin kuningashuoneen mittavista investoinneista al-Jazeeraan.⁸⁶ Kritiikistä huolimatta Al-Jazeeralla on tärkeä rooli koko arabimaailman tavoittamana pan-arabialaisena uutiskanavana oheisen esimerkin mukaisesti:

[The notion that there is a common struggle across the Arab world is something al Jazeera helped create”, said March Lynch, a professor of Middle East Studies at George Washington University who has written extensively on the Arab news media. “They did not cause these events, but it’s almost impossible to imagine all this happening without al Jazeera]”⁸⁷

13.13. Johtopäätökset

Laajan Lähi-idän rooli globaalille turvallisuudelle säilyy tärkeänä johtuen mm. alueen runsaista energiavaroista ja sen geopoliittisesta merkityksestä. Energiavarat, niiden hallinta, strategiset laivaväylät ja alueen valtioiden liittolaissuhteet ovat vastakkainasettelua ja kriisiherkkyyttä ylläpitäviä tekijöitä. Alueen valtiot näkevät maailmanjärjestyksen yhä unipolaarisena. Turvallisuuskontekstissa Yhdysvallat on ainoa varteenotettava turvallisuustoimija, eikä sen strategisen painopisteen siirto Aasiaan merkittävästi heikennä sen sotilaallista sitoutumista

⁸⁴ *Jane’s Defence Weekly* (14.3.2012).

⁸⁵ Schillinger (20.9.2011).

⁸⁶ Lmrabet (2012).

⁸⁷ *The New York Times* (27.1.2011).

laajan Lähi-idän alueelle. Yhdysvalloilla ei ole varaa jättää jälkeensä turvallisuustyhjiötä, jonka täyttämistä Kiina, Intia, Turkki tai Venäjä kilpailisivat keskenään.

Israelin näkökulmasta katsottuna arabivaltioiden kansannousujen seurauksena tapahtuvat poliittiset muutokset heikentävät sen turvallisuutta. Islamis-tipuolueiden valtaannousu järkyttää status quohon perustuvaa voimatasapainoa. Israelin uhkakuvana on se, että sen naapurimaat purkavat historiallisesti merkittävät rauhansopimukset (Egypti, Jordania) ja että arabikadun asenneilmasto Israelia kohtaan muuttuu entistä revansistisemmäksi hyödyntäen Palestiinan konfliktin synnyttämää ”pysyvää” arabi-solidarisuutta. Palestiinan valti-on kysymys pitää yllä myös äärijärjestöjen aseellista vastarintaa. Niin kauan kuin Palestiinan valtiota ei ole ja Israel jatkaa palestiinalais-alueiden miehitystä, niin kauan ”nationalistinen terrorismi” nähdään myös oikeutettuna toimintatapana osana vastarintaa.

Valtioiden sisäisen turvallisuuden tasolla arabikevät-termin käyttö antaa harhaanjohtavan kuvan tavoitteista joita kansannousuilla on eri valtioissa ollut. Demokratiakansannousujen alkuun panevana voimana on eliittien valtakauden lopettaminen ja sitä kautta vähemmistöinä olleiden kansanryhmien (mm. muut uskontoryhmät, naiset, kurdit) tasapuolisen edustavuuden lisääminen. Egyptin esimerkki jossa vanhan eliitin on korvannut mm. Muslimiveljeskunnasta ja salafisteista koostuva ”poliittinen valtaeliitti” – joka ei sekään hyväksy vallan jakamista muille vähemmistöille – kertoo osaltaan arabikevään tavoitteiden epäonnistumisesta. Vanhat eliitit on korvattu uusilla, ja ”vahvan valtion-” ja ”valtio-turvallisuuden” -mallit ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden vaalijana säilyvät. Inhimillisen turvallisuuden taso ei muutostilassa oleville yhteiskunnille nouse tärkeäksi tekijäksi ainakaan käynnissä olevien pitkäkestoisten muutosprosessien alkuvaiheessa (> 10 vuoden aikajänne). Uusien poliittisten toimijoiden painopiste on valtioiden sisäisissä valtakamppailuissa.

Patriarkaaliseen tapakulttuuriin kuuluva laaja Lähi-itä on alueen monisyy-siin turvallisuusrakenteisiin perehtymättömille suuri haaste. Ulkoapäin suoritetut interventiot tai valtioiden ulkopuolelta valtaan nostetut johtajat rikkovat herkkää turvallisuusbalanssia. Sosiaalisen median rooli jakautuu kahtia. Toisaalta se toimii kansainvälisen yhteisön suuntaan sananvapauden edistäjänä ja ”parhaimmillaan” saa aikaan hallintojen väärinkäytökset lopettavan ulkopuolisen intervention. Valtansa säilyttäneille regiemeille sosiaalisesta mediasta on sen sijaan muodostunut niiden valta-asemaa uhkaava tekijä.

Kansainvälisten järjestöjen osalta voidaan todeta arabikevään tuoneen alueellisten järjestöjen agendalle uuden painopisteen – kollektiivisen turvallisuuden. Sen korostaminen näkyy erityisesti Persianlahden arabimaiden yhteistyöjärjestössä, joka kehittää yhteisiä asevoimiaan ja poliisijoukkojaan Iranin todellista tai kuviteltua uhkaa vastaan, sekä sisäisten levottomuuksien hallintaan. Yhdysvaltojen kahdenkeskiset puolustussopimukset ja sen tukikohdat säilyvät silti tärkeänä ”turvatakuuna” kehittyvän alueellisen yhteistyön rinnalla.

LÄHTEET

Ahmad, Ishtiaq, 2008. “The Organization of the Islamic Conference: From Ceremonial Politics Towards Politicization?”, teoksessa Harders, Cilja ja Legrenzi, Matteo (toim.) *Beyond Regionalism? Regional Cooperation, Regionalism and Regionalization in the Middle East*. Ashgate Publishing Limited, Hampshire.

al Jazeera, 28.10.2011. “Ennahda wins Tunisia’s elections”. [Http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/10/2011102721287933474.html/ 10.1.2012]

al Jazeera, 23.11.2011. *Egyptian military’s quandary*. [Http://www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2011/11/2011112363625681613.html/ 10.1.2012]

al-Akhbar, 30.1.2012. *Gulf Arabs prepared for Iran showdown if Hormuz blocked*. [Http://english.al-akhbar.com/content/gulf-arabs-prepared-iran-showdown-if-hormuz-blocked-official/ 6.2.2012]

Allen, Mark, 2006. *Arabs*. MPG Books Ltd, Cornwall.

Alon, Yoav (2009), *The Making of Jordan; Tribes, Colonialism and the Modern State*. I.B. Tauris & Co Ltd, London.

Arab News, 8.12.2011. “Gulf states to have joint police force”. [Http://arab-news.com/saudi Arabia/article544768,ece?service=print/ 10.2.2012]

Berman Institute – North American Jewish Databank University of Connecticut, *World Jewish Population, 2010*. [Http://www.jewishdatabank.org/Reports/World_Jewish_Population_2010.pdf/ 16.1.2012]

Bradley, L., 17.3.2008. “After Iraq: Future US. Military Posture in the Middle East”, *The Washington Quarterly*. [Http://www.cfr.org/iraq/after-iraq-future-us-military-posture-middle-east/p15744/ 16.1.2012]

Calvert, John (2011), *Sayyid Qutb and the Origins of Radical Islam*. The American University in Cairo Press.

Christopher, Rhoads and Loretta, Chao, 23.7.2009. “Iran’s Web Spying Aided by Western Technology”, *The Wall Street Journal*. [Http://online.wsj.com/article/SB124562668777335653.html/ 7.3.2012].

Chubin, Sharam; Hoffman, Bruce; Rosenau, William, 2004. *The United States, Europe and the Wider Middle East*. RAND Center for Middle East Public Policy [Http://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/2004/RAND_CF210.pdf/10.2.2012]

Cowan, J.M., (toim.), 1979. *The Hans Webr Dictionary of Modern Written Arabic*.

Daily Star, 17.1.2005. "Report: 70 million Arabs still unable to read or write". [Http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/Jan/17/Report-70-million-Arabs-still-unable-to-read-or-write.ashx#axzz1r3lMa6f] / 16.1.2012]

Eickelman, Dale F., (2002), *The Middle East and Central Asia – An Anthropological Approach*, Prentice Hall, New Jersey.

Energy Matters: The Mideast Oil Crisis. [Http://library.thinkquest.org/20331/history/Mideast.html?tql-iframe / 16.1.2012]

Engelberg, Stephen, 1987. "Iran and Iraq Got 'Doctored Data, U.S. Officials Say," New York Times, 12.1.1987, s. A1, A6.

Financial Times, (23.1.2012). *Syria condemns Arab League proposal*. [Http://www.ft.com/cms/s/0/6c5a8c64-45d4-11e1-acc9-011144feabdc0.html/ 10.2.2012]

Geopolitics Quarterly, Volume 6, No 4, Winter 2010, "Impacts of U.S. Military Presence in the Arabic Countries of Persian Gulf – Security shield or Reduce of Legitimacy". [Http://www.sid.ir/en/VEWSSID/J_pdf/108020112009.pdf/ 16.1.2012].

George, Alan (2003), *Syria – neither Bread, nor Freedom*. Zed Books Ltd. London.

Haaretz, 26.12.2011. "Arab league observer: Assad committing genocide in Syria". [Htp://www.haaretz.com/misc/article/arab-league-observer-assad-committing-genocide-in-syria/ 22.2.2012]

Hammoud, Hassan R., 2005. *Illiteracy in the Arab world*, EFA Global Monitoring Report to UNESCO (2006), Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2006, Literacy for Life. [Http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001462/146282e.pdf/16.1.2012]

Helsingin juutalainen seurakunta. [Http://www.jchelsinki.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=47:seurakunta&catid=36:communityfin/ 16.1.2012]

Hoffman, Valerie J., 2001. *Ibadi Islam: An Introduction.* "Islamic Studies, Islam, Arabic and Religion. 1 Apr. 2001. University of Georgia. [Http://www.uga.edu/islam/ibadis.html/1.8.2012]

HRH King Abdullah II of Jordan, 2011. *Our Last Best Chance, the Pursuit of Peace in a Time of Peril*, Penguin Books Ltd., London.

HRH Prince El Hassan bin Talal, 2004. *To Be a Muslim – Islam, Peace, and Democracy*, Oxford University Press, Pakistan.

Hämeen-Anttila, Jaakko, 2005. *Islamin käsikirja*, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Jane's Defence Weekly, 14.3.2012. Iranian experts aiding Syria in suppression of uprising.

Johnson, Wesley, 2.5.2011. "Bin Laden found near Pakistan's Sandhurst", *Independent*. [Http://www.independent.co.uk/news/world/asia/bin-laden-found-near-pakistans-sandhurst-2277871/6.2.2012]

Juntunen, Marko; Martikainen, Tuomas ja Sakaranaho, Tuula (toim.), 2008. *Islam Suomessa – muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Juusola, Hannu; Huuhtanen, Heidi (toim.), 2002. *Uskonto ja politiikka Lähi-idässä*, Gaudeamus Kirja, Helsinki.

Kirkon lähetystyön keskus, Suomen evenkelis-luterilaisen kirkon ulkoasiainneuvoston islam työryhmä, 2006. *Islamin monimuotoisuus – kirkko ja islam sarja, nro 11*. [Http://apostoli6.evl.fi/julkaisut.nsf/0/C07E0A324E30736EC225736900532E42/\$file/hyvä%20tietää%20islamista%2011%20islamin%20monimuotoisuus.pdf/ 16.1.2012]

Koppes, Clayton R., 1976. "Captain Mahan, General Gordon, and the origins of the term "Middle East Middle", *Eastern Studies*, Volume 12, Issue 1. Taylor & Francis Group.

Kuffel, Glenn P., 2000. *The Gulf Cooperation Council's Peninsula Shield Force*. Naval War College's Joint Military Operations Department research paper. [Http:www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA3785521/ 16.1.2012]

Kärnä, Lauri, Neste Oilin energia-asiantuntija, haastattelu 22.3.2012. Aineisto kirjoittajan hallussa.

Licklidge, Roy, 1988. *International Studies Quarterly* Vol. 32, No 2 (June 1988), *The Power of Oil: Oil Weapon and the Netherlands, the United Kingdom, Canada, Japan and the United States*, s.205 -226, Blackwell Publishing Ltd. Oxford.

Imrabet Ali, 23.4.2012. *Arabikevät katsoo peiliin*. Alustus Anna Lindh-säätiön seminaarissa Helsingissä Aineisto kirjoittajan hallussa.

Masters, Jonathan, 2012. *The Arab League, Update January 26, 2012*. Council on Foreign Relations. [Http://www.cfr.org/middle-east/arab-league/p25967/17.1.2012]

Mohamedou, Mohammad-Mahmoud Ould, 2007. "Understanding al Qaeda", *The Transformation of War*. Pluto Press, London.

National Counter Terrorism Center's database.
[[Http://www.nctc.gov/site/groups/index.html](http://www.nctc.gov/site/groups/index.html)]

The New York Times, 27.1.2011. "Seizing a Moment, Al Jazeera Galvanizes Arab Frustration". [[Http://www.nytimes.com/2011/01/28/world/middleeast/28jazeera.html](http://www.nytimes.com/2011/01/28/world/middleeast/28jazeera.html)/ 6.2.2012]

The New York Times, 3.4.2011. "U.S. Shifts to Seek Removal of Yemen's leader, an Ally". [[Http://www.nytimes.com/2011/04/04/world/middleeast/04yemen.html?pagewanted=all](http://www.nytimes.com/2011/04/04/world/middleeast/04yemen.html?pagewanted=all)/ 10.1.2012]

NPR, 12.11. 2011. "Arab league votes to suspend Syria". [[Http://www.npr.org/2011/11/12/142268719/arab-league-holds-emergency-meeting-on-syria](http://www.npr.org/2011/11/12/142268719/arab-league-holds-emergency-meeting-on-syria)/ 16.1.2012]

Organisation of Islamic Cooperation, OIC homepage. [[Http://www.oic-oci.org/page_print.asp?p-id=53](http://www.oic-oci.org/page_print.asp?p-id=53)/21.3.2012]

Pargeter, Alison, 2010. *The Muslim Brotherhood – The Burden of Tradition*, Saqi Books, Thompson Press Ltd., India.

People's Daily Online, 29.6.2007. "U.S. envoy to OIC to be named in weeks". [[Http://7english.peopledaily.com.cn/200706/29/print20070629_388779.html](http://7english.peopledaily.com.cn/200706/29/print20070629_388779.html) / 16.1.2012]

Petraeus, David, 16.3.2011. "Concern in US over increasing Iranian activity in Afghanistan", *Pajhwok Afghan News*. [[Http://www.pajhwok.com/en/2011/03/16/concern-us-over-increasing-iranian-activity-afghanistan/](http://www.pajhwok.com/en/2011/03/16/concern-us-over-increasing-iranian-activity-afghanistan/) 15.3.2012]

PEW Research Center, October 2009. *Mapping the Global Muslim Population, a Report on the Size and Distribution of the World's Muslim Population*. [[Http://pewforum.org/newassets/images/reports/Muslimpopulation/Muslimpopulation.pdf](http://pewforum.org/newassets/images/reports/Muslimpopulation/Muslimpopulation.pdf)/ 16.1.2012]

Pollack, Kenneth M., 2002. *Arabs at War, Military Effectiveness, 1948-1991*. A Council on Foreign Relations Book, University of Nebraska Press, Lincoln.

RTTNews, 25.8.2011. "Arab League Recognizes Libyan Rebel Council". [[Http://www.rttnews.com/Story.aspx?type=gn&Id=1700187&SM=1](http://www.rttnews.com/Story.aspx?type=gn&Id=1700187&SM=1)/6.2.2012]

al-Saeri, Muqbil; Asharq al-awsat, 28.3.2011. *A talk with peninsula force Commander Mutlaq Bin Saleem al-Azima*. [[Http://www.asharq-e.com/print.asp?artid=id24676](http://www.asharq-e.com/print.asp?artid=id24676)/ 27.3.2012]

Savic, Vladislav, 2006. *Det tysta kriget – olje, maket control*. Bokförlager Natur och Kultur, Stockholm.

Schillinger, Raymond, 20.9.2011. “Social Media and the Arab Spring: What have We learned?”, *Huffington Post*. [Http://www.huffingtonpost.com/ raymond-schillinger/arab-spring-social-media_b-970165.html./ 15.3.2012]

Schueftan, Dan, 16.3.2012. *The Middle East’s Geopolitical Chessboard, Israel’s Perspective*. Luento Ulkopoliittisessa instituutissa. Aineisto kirjoittajan hallussa.

Shalom, Stephen R., 1990. *The United States and Iran-Iran War 1980-1988*. [Http://www.iranchamber.com/history/aprticles/united_states_iran_iraq_war1.ph/ 16.1.2012]

Sick, Gary, 20.11.2011. *Iran and the Arab Spring*. Luento AUC Forum’ssa Kairossa. Aineisto kirjoittajan hallussa.

Sly, Liz; Warrick, John and Jaffe, Greg, 19.3.2011, “International coalition launches strikes on Gaddafi’s forces in Libya from Sea and Air”, *Washington Post*. [Http://www.washingtonpost.com/world/international-coalition-launches-strikes-on-libya/2011/03/19/ABIT8bw_story.html?hpid=z1 / 16.1.2012]

The Sunday Guardian, 15.5.2011. “GCC gives green signal to Jordan, Morocco membership”. [Http://www.sunday-guardian.com/news/gcc-gives-green-signal-to-jordan-morocco-membership/ 6.2.2012]

Ulkoasiainministeriö, 3.2.2011. Valtiosihteeri Torstilan viesti Egyptin Helsingin-suurlähettiläälle. [Http://www.finland.se/public/default.aspx?contentid=212246&contentlan=1&culture=fi-FI / 20.3.2012]

The Voice of America, 1.2.2011. “Obama tells Mubarak that Transition must begin now” [Http://www.voanews.com/english/news/Obama-Tells-Mubarak-that-Transition-Must-Begin-Now-115068399.html./ 16.1.2012]

KESKEISTÄ KIRJALLISUUTTA

TIETEELLINEN KIRJOITTAMINEN JA KIELENHUOLTO

Ekholm, Kai & Rami Heinisuo, 2002. *Tee gradu! Verkkoajan tutkielmantekijän opas*. BTJ Kirjastopalvelu.

Hakala, Juha T., 2008. *Uusi graduopas. Melkein maisterin entistä ehompi niksikirja*. Gaudeamus, Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula, 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15. uudistettu painos. Tammi.

Iisa, K. Oittinen H. & Pehl, A. 2006. *Kielenhuollon käsikirja*. 6. laajennettu ja päivitetty painos. Helsinki: Yrityskirjat.

Kielijelppi. Jelppiä akateemiseen viestintään. [<http://www.kielijelppi.fi>].

Kielitoimiston sanakirja. MOT Kielikone. Saatavilla Puolustusvoimien Tornintranetissä ja *Koulutusportalissa*.

Kinnunen, Merja & Olli Löytty (toim.), 2002. *Tieteellinen kirjoittaminen*. Vastapaino.

Korpela, J. K. *Nykyajan kielenopas*. [[Http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/kielenopas/index.html](http://www.cs.tut.fi/~jkorpela/kielenopas/index.html)].

Kniivilä, S., Lindblom-Ylänne, S. & Mäntynen A., 2007. *Tiede ja teksti. Tehoa ja taitoa tutkielman kirjoittamiseen*. Helsinki: WSOY.

Luostarinen, Heikki ja Väliaverronen, Esa, 1991. *Tekstinsyöjät: yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta*. Tampere: Vastapaino.

Metsämuuronen, Jari, 2006. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: opiskelijalaitos*. 2. laitos, 3. uud. p. International Methelp.

Tuomi, J., 2008. *Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen*. Helsinki: Tammi.

Turtia, K., 2001. *Sivistyssanat*. Helsinki: Otava.

Yin, Robert K, 2003. *Case Study Research. Design and Methods*. 3rd ed. Applied Social research methods series; vol. 5. Sage Publications.

TIETEENFILOSOFIA

Yleisesti

Kiikeri, M.; Ylikoski, P., 2004. *Tiede tutkimuskohteena: filosofinen johdatus tieteen tutkimukseen.*

Niiniluoto, Ilkka, 1983. *Johdatus tieteenfilosofiaan: käsitteen- ja teorianmuodostus.*

Niiniluoto, Ilkka, 1983. *Tieteellinen päättely ja selittäminen.* Otava.

Niiniluoto, Ilkka, 2003. *Totuuden rakastaminen: tieteenfilosofisia esseitä.* Helsinki: Otava.

Popper, Karl R., 1995. *Arvauksia ja kumoamisia. Tieteellisen tiedon kasvu.* Helsinki: Gaudeamus.

Raatikainen, Panu, 2004. *Ihmistieteet ja filosofia.* Helsinki: Gaudeamus.

Rationalismi

Aristotle, 1992. *The Politics.* Reprinted with revised bibliography. Translated by Sinclair, T.A. England: Penguin Books.

Aristotle, 2002. *Nicomachean Ethics.* Translated by Christian Rowe. New York: Oxford University Press.

Chávez-Arviso, Enrique (ed.), 1997. *Descartes – Key Philosophical Writings.* Great Britain: Wordsworth.

Descartes, René, 2006 [1637]. *A Discourse on the Method.* United States of America: Oxford University Press.

Plato, 1996. *The Republic.* Translated by Richard W. Sterling and William C Scott. United States of America: W.W. Norton & Company.

Shapiro, Ian (ed.), 2003. *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration.* United States of America: Yale University Press.

Empirismi

Hume, David, 1985 [1739–40]. *A Treatise of Human Nature.* England: Penguin Books.

Hume, David, 1993 [1779/1757]. *Dialogues [1779] and Natural History of Religion [1757].* New York: Oxford University Press.

Hume, David, 1995 [1758]. *An Inquiry Concerning Human Understanding*. United States of America: Prentice Hall.

Locke, John, 1979 [1689]. *An Essay concerning Human Understanding*. New York: Oxford University Press.

Pragmatismi

Buchler, Justus (ed.), 1955. *Philosophical Writings of Peirce*. New York: Dover Publications, Inc.

Dewey, John, 1997 [1910]. *How We Think*. United States of America: Dover Publications, Inc.

James, William (2007 [1904]) *A New Name for Some Old Ways of Thinking*. The Library of America, Lecture II.
[www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/us/james.htm]

Peirce, Charles Sanders, 1955. “How to make our ideas clear”, teoksessa Buchler, Justus (ed.), 1955. *Philosophical Writings of Peirce*. New York: Dover Publications, Inc.

Konstruktivismi (tieteenfilosofiana)

Berger, Peter ja Luckmann, Thomas, 2005. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Pompa, Leon (ed.), 1982. *Vico – Selected Writings*. United States of America: Cambridge University Press.

Searle, John, 1995. *The Construction of Social Reality*. United States of America: The Free Press.

Sirén, Torsti, 2010. “Verum Est Ipsum Factum - True Is What Has Been Made as Such”, *Journal of Military Studies*. [[Http://ojs.tsv.fi/index.php/jms](http://ojs.tsv.fi/index.php/jms)]

YLEISET TUTKIMUKSEN TEKOON JA METODEIHIN LIITTYVÄT TEOKSET

Aaltola, Juhani ja Valli, Raine (toim.), 2007. *Ikänoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Aaltola, Juhani ja Valli, Raine (toim.), 2007. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Alasuutari, Pertti, 1999. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Chalmers, A., F., 1999. *What is this Thing Called Science (3rd Edition)*. United States of America: Hackett Publishing Company, Inc.

Creswell, John W., Vicki L. & Plano, Clark, 2011. *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. 2. ed. SAGE.

Ekholm, Kai ja Heinosaari, Rami, 2002. *Tee gradu! : verkkoajan tutkielmantekijän opas*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Eskola, J. & Suoranta, J., 2003. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Flyvbjerg, Bent, 2004. *Making Social Science Matter – Why social inquiry fails and how it can succeed again*. United Kingdom: Cambridge University Press.

Gadamer, Hans-Georg, 2004. *Philosophical Hermeneutics (Renewed version)*. Translated and edited by Linge, David, E. United States of America: University of California Press.

Gerring, John, 2001. *Social Science Methodology: A Criterial Framework*. Cambridge University Press.

Hakala, J.T., 1999. *Graduopas. Melkein maisterin käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko ja Sajavaara, Paula, 2009. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Järvinen, P&A, 1996. *Tutkimustyö metodeista*. Tampere: Opinpaja Oy.

Kansanen, Pertti ja Uusikylä, Kari (toim.), 2004. *Opetuksen tutkimuksen monet menetelmät*. Jyväskylä: PS-kustannus.

King, Gary, Robert O. Keohane; Verba, Sidney, 1994. *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton University Press.

Kinnunen, Merja ja Löytty, Olli (toim.), 1999. *Iso gee: gradua ei jätetä*. Tampere: Vastapaino.

Kuhn, Thomas, S., 1996. *The Structure of Scientific Revolutions (Third Edition)*. United States of America: The University of Chicago Press.

Metsämuuronen, Jari (toim.), 2006. *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Helsinki: International Methelp.

Metsämuuronen, Jari, 2009. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Helsinki: International Methelp.

Nørreklit, Lennart, 2006. "The double hermeneutics of life world – a perspective on the social, dialogue and interpretation", *Philosophy and science studies*, Nr. 5. Aalborg: Danish Centre for Philosophy and Science Studies.

Puusa, Anu ja Juuti, Pauli (toim.), 2011. *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Johtamistaidon opisto.

Silverman, David (toim.), 2004. *Qualitative research : theory, method and practice*. London: Sage.

Sipilä, Joonas ja Koivula, Tommi, 2013. *Kuinka strategiaa tutkitaan*. Strategian laitos. Julkaisusarja 2: Tutkimuselosteita No 50. Helsinki: Juvenes Print Oy.

Syrjälä, Leena; Ahonen, Sirkka; Syrjäläinen, Erja ja Saari, Seppo, 1994. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Rauma: Kirjayhtymä.

Töttö, Pertti, 1997. *Pirullinen positivismi: kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Töttö, Pertti, 2004. *Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.

Winch, P., 2008 [1958]. *The Idea of Social Science and its Relation to Philosophy*, London and New York: Routledge.

METODIT ERITYISESTI

Sisällönanalyysi

Tuomi, J. & Sarajärvi, A., 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*.

Diskurssianalyysi

Fairclough, Norman, 1995. *Critical Discourse Analysis*. Boston: Addison Wesley.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero, 1993/2004. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero, 1999/2006. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Kuusisto, Riikka, 1988. *Oikeutettu sota ja julma teurastus? Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikkaa Persianlahdella ja Bosniassa*. Like.

Teun A. van Dijk (toim.), 1997. ”Discourse Studies : A Multidisciplinary Introduction”. Vol. 2: *Discourse as Social Interaction*. London: Sage.

Titscher, Stefan; Meyer, Michael; Wodak, Ruth & Vetter, Eva, 2000. *Methods of Text and Discourse Analysis*. Translated by Bryan Jenner [*Methoden der Textanalyse*]. SAGE.

Wodak, Ruth; de Cillia, Rudolf; Reisigl, Martin & Liebhart, Karin, 2005. *The Discursive Construction of National Identity*. Great Britain: Edinburgh University Press.

Historiallinen metodi

Skinner, Quentin, 2002. ”Visions of Politics”. *Vol. 1. Regarding Method*. Cambridge University Press.

Tulevaisuustutkimus

Aalto, H-K (toim.), 2003. *Tulevaisuudentutkimuksen tieteelliset menetelmät*. Turku.

Keskinen, Auli, 2002. *Systeeminen ajattelu ja menetelmät tulevaisuuden tutkimuksessa*. Turku.

Kvantitatiiviset menetelmät

Alkula, Tapani; Pöntinen, Seppo ja Ylöstalo, Pekka, 1994/2002. *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Helsinki: WSOY.

Grönroos, M., 2004. *Johdatus tilastotieteeseen. Kuvailu, mallit ja päättely*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Ketokivi, Mikko, 2011. *Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi*. Helsinki: Gaudeamus – Helsinki University Press.

Nummenmaa, T.; Konttinen, R.; Kuusinen, J. & Leskinen, E., 1997. *Tutkimusaineiston analyysi*. Helsinki: WSOY.

Tähtinen, J. & Isoaho, H., 2001. *Tilastollisen analyysin lähtökobtia. Ensiaskeleet kvantitatiivisen käsittelyyn, analyysiin ja tulkintaan SPSS-ohjelmaympäristössä*. Julkaisusarja C, Oppimateriaalit 13. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta.

Töttö, Pertti, 2012. *Paljonko on paljon? Luvuilla argumentoinnista empiirisessä tutkimuksessa*. Vastapaino.

Valli, Raine, 2001. *Jobdatus tilastolliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Yli-Luoma, Pertti, 2004. *Jobdatus kvantitatiivisiin analyysimenetelmiin SPSS for Windows -ohjelman avulla*. Helsinki: International Multimedia & Distance Learning.

Keskusteluanalyysi, haastattelut

Hirsjärvi, Sirkka ja Hurme, Helena, 2008. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.

Rubin, Herbert J. & Rubin, Irene S., 2012. *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data*. 3rd ed. Sage.

Ruusuvuori, Johanna; Haakana, Markku ja Raevaara, Liisa (toim.), 2001. *Institutionaalinen vuorovaikutus: keskusteluanalyttisiä tutkimuksia*. Helsinki: SKS.

Ruusuvuori, Johanna ja Tiittila, Liisa (toim.), 2005. *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.

Tainio, Liisa (toim.), 1997. *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.

Peliteoria

Davis, Morton D., 1997. *Game Theory: A Nontechnical Introduction*. Dover Publications Inc.

KANSAINVÄLISEN POLITIIKAN JA MAAILMANPOLITIIKAN TEORIAKIRJALLISUUTTA

Yleiskatsauksia kansainvälisen politiikan ja maailmanpolitiikan teoria- koulukuntiin

Jackson, Robert & Sørensen, Georg, 2007. *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*. 3rd edition. Oxford University Press.

Burchill, Scott; Linklater, Andrew; Devetak, Richard; Donnelly, Jack; Paterson, Matthew; Reus-Smit, Christian & True, Jacqui, 2005. *Theories of International Relations*. 3rd ed. Palgrave Macmillan.

Crotty, Michael, 2010. *The Foundations of Social Research. Meaning and Perspective in the Research Process*. SAGE Publications.

Dunne, Tim; Kurki, Milja & Smith, Steve (eds.), 2010. *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. 2nd edition. Oxford University Press.

Fukuyama, Francis, 1992. *The End of History and the Last Man*. England: Penguin Books.

Hollis, Martin and Smith, Steve, 2003. *Explaining and Understanding International Relations*. United States of America: Clarendon Press.

Savigny, Heather & Marsden, Lee, 2011. *Doing Political Science and International Relations: Theories in Action*. Palgrave Macmillan.

Klassinen realismi

Carr, Edward Hallett, 2001. *The Twenty Year's Crisis, 1919–1939*. United States of America: Harper Collins Perennial.

Hobbes, Thomas, 1985 [1651]. *Leviathan, or The Matter, Forme, & Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civill*. England: Penguin Books.

Machiavelli, Niccolo, 1995 [1514]. *The Prince*. England: Penguin Books.

Morgenthau, Hans, 1993 [1948]. *Politics among Nations – The Struggle for Power and Peace*. United States of America: McGraw-Hill.

Neorealismi (strukturealistinen realismi)

Waltz, Kenneth, 2000 [1959]. *Man, the State and War – A Theoretical Analysis*. 3rd edition. New York: Columbia University Press.

Waltz, Kenneth, 1979. *Theory of International Politics*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.

Neoliberalismi

Harvey, David, 2007. “Neoliberalism as Creative Destruction”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 610, no. 1, s. 21–44.

Keohane, Robert, O. and Nye, Joseph, S., 1977. *Power and Interdependence – World Politics in Transition*. United States of America: Little, Brown and Company (Inc.).

Idealismi (utopistinen liberalismi)

Kratochwil, Friedrich, 2005. “Politics, Norms, and Peaceful Change: Two Moves to Institutions”, teoksessa Kratochwil, Friedrich V. ja Mansfield, Edwards (eds.), 2005. *International Organization and Global Governance – A Reader*. New York: Pearson Longman.

President Wilson’s Fourteen Points, 1918. Delivered in Joint Session, 8 January 1918. [http://wwi.lib.byu.edu/index.php/President_Wilson%27s_Fourteen_Points]

Englantilainen koulukunta

Bull, Hedley, 1995 [1977]. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press.

Buzan, Barry, 2004. *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*. United Kingdom: Cambridge University Press.

Konstruktivismi (yhteiskuntateorian)

Adler, Emanuel, 1997. “Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics”, *European Journal of International Relations*, vol. 3, no. 3, s. 319–363.

Pettman, Ralph, 2000. *Commonsense Constructivism or the Making of World Affairs*. United States of America: M.E.Sharpe.

Price, Richard ja Reus-Smit, Christian, 1998. “Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism”, *European Journal of International Relations*, vol. 4, no. 3, s. 259–294.

Wendt, Alexander, 1992. “Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, vol. 46, no. 2, s. 391–425.

Wendt, Alexander, 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wendt, Alexander, 2003. “Why a World State is Inevitable”, *European Journal of International Relations*, vol. 9, no. 4, s. 491–542.

Wendt, Alexander, 2005. "Agency, Teleology and the World State: A Reply to Shannon", *European Journal of International Relations*, vol. 11, no. 4, s. 589–598.

Wendt, Alexander, 2006. "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics", teoksessa Kratochwil, Friedrich and Mansfield, Edward, D. (eds.), 2006. *International Organization and Global Governance – A Reader*. Second Edition. United States of America: Pearson Longman.

Kriittinen realismi

Bhaskar, Roy, 1979. *The Possibility of Naturalism: A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences*. Brighton: Harvester Press.

Kaboub, Fadhel, 2001. *Roy Bhaskar's Critical Realism – A Brief Overview and a Critical Evaluation*. Kansas City: University of Missouri.
[www.f.students.umkc.edu/fkfc8/BhaskarCR.htm]

Patomäki, Heikki and Wight, Colin, 2000. "After Postpositivism: The Promises of Critical Realism", *International Studies Quarterly*, vol. 44, no. 2, s. 213–237.

Wight, Colin, 2002. "Philosophy of Social Science and International Relations", teoksessa Carlsnaes, Walter; Risse, Thomas and Simmons, Beth A. (eds.), 2002. *Handbook of International Relations*. Great Britain: SAGE Publications Ltd.

Tulevaisuuden ja muutoksen tutkimus

Choucri, Nazli & Robinson, Thomas, W. (eds.), 1978. *Forecasting in International Relations: Theory, Methods, Problems, Prospects*. San Fransisco, CA: W.H. Freeman.

Gilpin, Robert, S., 1981. *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press.

Gray, Colin, S., 2010. *The Strategy Bridge: Theory for Practice*. Oxford: Oxford University Press.

Rosenau, James, N., 1990. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

STRATEGIA JA SOTATAITO YLEISESTI

Aurelius, Marcus, 2002 [170–180]. *The Emperor's Handbook*. A New Translation of the Meditations by Scot Hicks and David V. Hicks. United States of America: Scribner.

Baylis, John; Wirtz, James J. & Gray, Colin S., 2010. *Strategy in the Contemporary World. An Introduction to Strategic Studies*. 3rd edition. Oxford University Press.

Brzezinski, Zbigniew, 1997. *The Grand Chessboard – American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. United States of America: Basic Books.

Caesar, Gaius, Julius, 2000 [50 B.C.]. *Gallian sota [Commentarii de Bello Gallico]*. Hämeenlinna: Karisto.

Cerasini, Marc, 2003. *The Future of War – The Face of 21st-Century Warfare*. United States of America: Alpha.

Clausewitz, Carl von, 1982 [1832]. *On War [Vom Kriege]*. England: Penguin Classics.

Clausewitz, Carl von, 2003 [1942]. *Principles of War*. Translated and edited by Hans W. Gatzke. United States of America: Dover Publications.

Coutau-Bégarie, Hervé, 2008. *Traité de stratégie. 6e édition revue et augmentée*. Economica.

Crevald, Martin van, 2003 [1985]. *Command in War*. Eleventh Printing. United States of America: Harvard University Press.

Delbrück, Hans, 1990 [1920]. *History of the Art of War, Volume IV: The Dawn of Modern Warfare*. Translated by Walter J. Renfro, Jr. United States of America: Greenwood Press, Inc.

Gray, Colin S., 1999. *Modern Strategy*. Oxford University Press.

Heuser, Beatrice, 2010. *The Evolution of Strategy. Thinking War from Antiquity to the Present*. Cambridge University Press.

Kerttunen, Mika, 2010. *Kuinka sota voitetaan. Sotilasstrategiasta ja sen tutkimisesta*. Strategian laitos. Julkaisusarja 2: Tutkimuslustoja no 45. Maanpuolustuskorkeakoulu.

Liddell Hart, B.H., 1991 [1957]. *Strategy*. United States of America: A Meridian Book.

Luttwak, Edward N., 1987. *Strategy – The Logic of War and Peace*. Cambridge, Massachusetts and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.

Machiavelli, Niccolò, 2006 [1519–1520]. *The Art of War* [alkup. *Dell'Arte della Guerra*]. United States of America: Dover Publications, Inc.

Mahnken, Thomas & Maiolo, Joseph A. (eds.), 2008. *Strategic studies. A Reader*. Routledge.

Miyamoto, Musashi, 2005 [1644]. *The Book of Five Rings*. Translated by Thomas Cleary. United States of America: Shambhala.

Napoleon I, 1995 [1831]. *The Military Maxims of Napoleon* [maxims de guerre, English]. Translated from the French by George C. D'Aquilar. United States of America: Da Capo Press.

Paret, Peter (ed.), 1986. *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age*. University Press.

Raitasalo, Jyri ja Sipilä Joonas (toim.), 2008. *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 24. Helsinki: Edita Prima Oy.

Sirén, Torsti, 2013. *Winning Wars Before They Emerge - From Kinetic Warfare to Strategic Communications as a Proactive and Mind-Centric Paradigm of the Art of War*. Boca Raton, Florida: Universal-Publishers.

Sun Tzu, 1965 [400–320 B.C.]. *Art of War*. Oxford: Oxford University Press.

Thukydides, 1997 [431–411 B.C.]. *The History of the Peloponnesian War*. Denmark: Wordsworth Editions Ltd.

Vegetius, Flavius, 2001 [383–450]. *Concerning Military Matters [De Re Militari/Epitoma Rei Militaris]*. Translated from the Latin by Lieutenant John Clarke in 1767; Etext version by Mads Brevik (2001). [[Http://http://www.pvv.ntnu.no/~madsb/home/war/vegetius](http://www.pvv.ntnu.no/~madsb/home/war/vegetius)]

Visuri, Pekka, 1997. *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. Juva: WSOY.

Warden, John, 1995. “Air Theory for the Twenty-First Century”, teoksessa *Battlefield of the Future*. [[Http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/chp4.html](http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/chp4.html)]

Wedin, Lars, 2002. *Reflektioner över ämnet strategi*. Försvarshögskolan.

SOTILASSTRATEGIA ERITYISESTI (OPERATIIVISET STRATEGIAT)

Maasodankäynnin strategia

Fuller, J.,F.,C., 1983 [1943]. *Armored Warfare – An Annotated Edition of Lectures on F.S.R.III (Operations Between Mechanized Forces)*. United States of America: Greenwood Press, Publishers.

Jomini (Baron de), Antoine-Henri, 1862 [2007]. *The Art of War*. United States of America: Dover Publications.

Meristrategia

Corbett, Julian, 2008 [1911]. “Some Principles of Maritime Strategy” (exerpts), teoksessa Mahnken, Thomas G. and Maiolo, Joseph A. (eds.), 2008. *Strategic Studies—A Reader*. Great Britain: Routledge.

Crowl, Philip, A., 2008. “Alfred Thayer Mahan: The Naval Historian”, teoksessa Paret, Peter (ed.), 1986. *Makers of Modern Strategy – From Machiavelli to the Nuclear Age*. Great Britain: Oxford University Press.

Vego, Milan N., 2003. *Naval Strategy and Operations in Narrow Seas*. Second revised and expanded edition. Great Britain: Frank Cass Publishers.

Ilmastrategia

Douhet, Giulio, 1983 [1921]. *The Command of the Air*. USAF Warrior Studies, Office of Air Force History: Washington D.C.

Ydinstrategia

Brodie, Bernard, 2008 [1946]. “The Absolute Weapon”, teoksessa Mahnken, Thomas G. and Maiolo, Joseph A. (eds.), 2008. *Strategic Studies—A Reader*. Great Britain: Routledge.

Freedman, Lawrence, 1986. “The First Two Generations of Nuclear Strategists”, teoksessa Paret, Peter (ed.), 1986. *Makers of Modern Strategy – From Machiavelli to the Nuclear Age*. Great Britain: Oxford University Press.

Wohstetter, Albert, 2008 [1959]. “The Delicate Balance of Terror”, teoksessa Mahnken, Thomas G. and Maiolo, Joseph A. (eds.), 2008. *Strategic Studies—A Reader*. Great Britain: Routledge.

Kumouksellinen ja vastakumouksellinen strategia

Galula, 2008 [1964]. "Counterinsurgency Warfare – Theory and Practice", teoksessa Mahnken, Thomas G. and Maiolo, Joseph A. (eds.), 2008. *Strategic Studies—A Reader*. Great Britain: Routledge.

Guevara, Ernesto "Che", 2007 [1961]. *Guerrilla Warfare* [orig. *La Guerra de Guerrillas*]. United States of America: BN Publishing.

Lawrence, T., E., 1997 [1926]. *Seven Pillars of Wisdom*. Great Britain: Wordsworth.

Lawrence, T., E., 2008 [1929]. "Science of Guerrilla Warfare", teoksessa Mahnken, Thomas G. ja Maiolo, Joseph A. (eds.), 2008. *Strategic Studies—A Reader*. Great Britain: Routledge.

Mao, Tse-tung, 2007 [1937]. *On Guerrilla Warfare* [alkup. *Yu Chi Chan*]. Translated by Samuel B. Griffith. United States of America: BN Publishing.

Shy, John ja Collier, Thomas, W., 1986. "Revolutionary War", teoksessa Paret, Peter (ed.), 1986. *Makers of Modern Strategy – From Machiavelli to the Nuclear Age*. Great Britain: Oxford University Press.

KIRJOITTAJISTA

Yleisesikuntaeverstiluutnantti, ST, VTM **Fred Blombergs** on väitellyt Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitokselle vuonna 2013 aiheesta *Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012: Euroopan vakaus rakenteellisen, uusklassisen ja hegemonisen realismin näkökulmasta*. Blombergs on työskennellyt Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella tutkijaesiupseerina ja strategian opettajana vuosina 2003–2011. Hänen tutkimuskohteisiinsa kuuluvat erityisesti suurvaltapoliittikka ja sodan ja rauhan problematiikka realismin viitekehysessä.

Yleisesikuntaeverstiluutnantti, VTT **Mika Kerttunen** palvelee Baltic Defence Collegessa Tartossa johtamisen laitoksen johtajana. Hänellä on sotilasstrategian dosenttuuri Maanpuolustuskorkeakoulussa. Hän on palvellut Strategian laitoksessa opettajana, pääopettajana ja johtajana. Kerttunen väitteli Helsingin yliopiston valtiotieteen laitokselta 2009 Intian ulko- ja ydinasepolitiikan suhteesta. Hänen tutkimuskohteisiinsa kuuluu yleisten sotilasstrategisten ilmiöiden lisäksi kyberpuolustus.

Filosofian tohtori, dosentti **Joonas Sipilä** työskentelee Pääesikunnan suunnitteluosaston tutkimus- ja kehittämisseläktorilla erityisasiantuntijana. Hänellä on dosenttuuri Maanpuolustuskorkeakoulussa ja hän on aiemmin toiminut Strategian laitoksen erikoistutkijana. Hänen tutkimusintresseihinsä lukeutuvat sotateoria, kyberturvallisuus, sodan ja hallinnon suhde sekä antiikin sotataito. Sipilän viimeaikaisiin julkaisuihin aiheesta lukeutuvat mm. Tommi Koivula & Joonas Sipilä (2011) ”Missing in action? EU Crisis management and the link to the domestic political debate”, *Cooperation and Conflict* 46 (4) ja Joonas Sipilä (2011) ”Privatisation and the Character of War”, *Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift* Nr 1/2011. Hän on myös toimittanut yhdessä Jyri Raitasalon kanssa kaksi sotaa ja sodan kuvan muutosta käsittelevää teosta.

Kapteeni **Christian Perheentupa** työskentelee opettajana Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksella. Hän on mukana sotatieteiden tohtoriohjelmassa (Strategia). Hänen tutkimusintresseihinsä kuuluu turvallistaminen ja turvallistamisteoria sekä Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka.

Yhteiskuntatieteiden tohtori **Tommi Koivula** työskentelee erikoistutkijana Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella. Hän väitteli Tampereen yliopistossa vuonna 2004 kansainvälisen politiikan alalta. Hän on aiemmin työskennellyt Tampereen yliopistossa sivutoimisena tuntiopettajana vuosina 1998–2003 sekä vierailevana tutkijana Kentin yliopistossa (Iso-Britannia) vuonna 2001. Hänen ensisijaisia tutkimusalueitaan ovat Euroopan unionin turvallisuuskysymykset sekä kansainvälisten suhteiden teoria ja metodologia.

Strategian professori **Pekka Sivonen** on hoitanut kyseistä virkaa Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella vuodesta 2003. Hän on myös kansainvälisen politiikan dosentti Helsingin yliopistossa. Sivosen aikaisempiin tehtäviin on kuulunut mm. Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimusjohtajan viransijaisuus vuosina 1996–1999. Hän on suuntautunut tutkimaan varsinkin strategian ja kansainvälisen politiikan tutkimuksen teoriaa ja metodologiaa, Yhdysvaltain turvallisuuspolitiikkaa, transatlanttisia suhteita ja turvallisuuskehityksen ennakointia. Hän väitteli Valtiotieteen tohtoriksi Helsingin yliopistossa vuonna 1992.

Tekniikan tohtori, VTM, KTM **Antti Sillanpää** työskentelee erikoistutkijana puolustusministeriössä. Hän on toiminut erilaisissa tutkijan tehtävissä Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella sekä Teknillisessä korkeakoulussa. Hänen keskeiset tutkimusintressinsä ovat verkostot, strategiat sekä informaation analyysin ongelmat. Ennen akateemista uraansa hän toimi Yleisradion tv-uutisissa toimittajana 1993–1997 ja Nelosen uutisissa uutistuottajana ja toimituspäällikkönä 1997–2002.

Filosofian tohtori **Stefan Forss** toimi Valtion teknillisessä tutkimuskeskuksessa (VTI) vuosina 1985–2005 ja johti siellä maan turvallisuuspoliittisen päätöksenteon tueksi perustettua ns. STYX-projektia. Sen tehtäviin kuului mm. asevalvontaan ja asetekniikkaan, erityisesti ydinasekysymyksiin liittyvä tutkimus ja selvitystyö. Vuodesta 2005 vuoden 2012 eläköitymiseensä saakka Forss oli ulkoasiainministeriön johtava tutkija (sijoituspaikkana Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos). Tällöin hän työskenteli pääasiassa samojen aihealueiden parissa kuin aiemminkin, mukaan lukien turvallisuus- ja puolustuspolitiikka. Hän on Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksen dosentti.

Yleisesikuntaeverstiluutnantti, VTT **Jyri Raitasalo** on strategian ja turvallisuuspolitiikan dosentti Maanpuolustuskorkeakoulussa. Hän palvelee Strategian laitoksella pääopettajana. Aiemmin hän on työskennellyt Pääesikunnassa puolustusvoimain komentajan adjutanttina, Pääesikunnassa puolustusvoimien strategisen suunnittelun tehtävissä sekä Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitoksella tutkijaupseerina ja strategian opettajana. Raitasaloon tutkimustoiminta on painottunut länsimaiseen sodan kuvaan kylmän sodan jälkeisellä ajalla. Hänen kirjalliseen tuotantoonsa kuuluvat mm. *Reconstructing Finnish Defence in the Post-Cold War era* (2010), *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus* (2008) sekä *Constructing War and Military Power After the Cold War* (2005).

Yhteiskuntatieteiden tohtori, everstiluutnantti (evp.) **Arto Nokkala** on strategian ja turvallisuuspolitiikan dosentti Maanpuolustuskorkeakoulussa ja vapaa tutkija. Hän oli puolustusvoimissa upseerina vuosina 1970–95, jonka jälkeen vuoteen 2007 asti eri vaiheissa vierailevana tutkijana, yliassistenttina tai erikoistutkijana Tampereen yliopistossa.

Yleisesikuntakomentaja **Juha-Antero Puistola** palvelee Kotkan Rannikkopataljoonan komentajana. Hän on aiemmin palvellut mm. Strategian pääopettajana, operaatioupseerina Euroopan unionin ja Naton sotilasesikunnissa sekä Suomenalahden Meripuolustusalueella. Hän on Sotilasaikakauslehden vakituinen kolumnisti, Kylkiraudan päätoimittaja ja julkaissut useita turvallisuuspolitiikkaan sekä terrorismiin liittyviä artikkeleita. Hänen nykyisiin tutkimusintresseihinsä kuuluvat hajoavat valtiot, aseelliset selkkaukset sekä kansainvälinen terrorismi.

Valtiotieteiden maisteri **Tiina Tarvainen** työskentelee erityisasiantuntijana puolustusministeriössä ja opiskelee sotatieteiden tohtorihjelmassa (Strategian laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu). Hän on julkaissut useita terrorismiin liittyviä artikkeleita sekä toimittanut mm. artikkeliteoksen *Näkökulmia puolustuskyvyn uskottavuuteen* (Puolustusministeriö 2012). Hänen nykyisiin tutkimusintresseihinsä kuuluvat turvallisuus- ja puolustuspolitiikka.

Filosofian maisteri **Janne Malkki** on sodankäynnin muutosprosessien tutkimiseen erikoistunut sotahistorioitsija. Keskiajan ja uuden ajan alun taitteen eurooppalaista sodankäyntiä käsittelevän väitöskirjahankkeensa rinnalla hän on toimittanut ja suurelta osin kirjoittanut sodan historiaa käsittelevän yhteisteoksen *Sodan historia* (Otava 2008). Nykyisen ja tulevaisuuden sodankäynnin muutoksenäkymiin liittyen hänen keskeisimmät aikaisemmat julkaisunsa ovat: ”Kuinka sota muuttuu?” (*Kosmopolis* 3/2007, vertaisarvioitu), ”Kriisiytyvä maailma?” (*Kosmopolis* 4/2010, vertaisarvioitu) sekä lyhyemmät katsaukset ”Öljyn tuotantokuippu ja sodankäynnin tulevaisuus” (*Maanpuolustus* 1/2011) ja ”Ilmastonmuutos ja tulevaisuuden sodankäynti” (*Kylkikiranta* 1/2012).

Yleisesikuntaeverstiluutnantti, tutkijaesupseeri **Juha Mäkelä** työskentelee Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksella, missä hän valmistelee sotatieteiden tohtorin väitöskirjaa Lähi-idän turvallisuuskysymyksistä. Mäkelä on valmistunut Kadettikoulusta vuonna 1992 ja suorittanut yleisesikuntaupseerin tutkinnon vuosina 2001–2003 Ruotsin Maanpuolustuskorkeakoulussa (*Chefsprogrammet 01–03*). Vuoden 2011 hän toimi vierailevana tutkijana Egyptissä, Kairossa *al Abram Center for Political and Strategic Studies* -tutkimuslaitoksessa. Mäkelän tutkimusintresseihin kuuluvat Lähi-idän turvallisuuspolitiikka ja asevoimat, sekä terrorismi ja terrorismin torjunta Lähi-idässä, Venäjällä ja Pohjoismaissa. Julkaisuja: *Combating Terrorism in Nordic Countries* (2003), *Rannikkopataljoonapataljoonaopas* (2006 – ohjesääntökirjoittaja-työryhmä Tillander & Mäkelä & Kuuro), *Nykyajan merirosvous ja meriterrorismi* (2008), *Kriisinhallintaa Afganistanissa* (2010).

Aikaisemmin tässä sarjassa on julkaistu

JULKAISUSARJA 1: Strategian tutkimuksia

No 1, 1993

Sivonen, Pekka: Institutionalisoitu yhteistyö eurooppalaisen turvallisuuden vahvistamisessa

No 2, 1993

Nordberg, Erkki: Baltia: Strateginen perusselvitys

No 3, 1994

Sivonen, Pekka: Liittoutumisen uudet olosuhteet ja Suomen valinnat

No 4, 1995

Sivonen, Pekka: Liittoutumisen uudet olosuhteet ja Suomen valinnat. Toinen uudistettu painos

No 5, 1995

Österlund, Bo - Viitasalo, Mikko: Muutosten Itämeri

No 6, 1996

Soininen, Mika: Etykin konfliktinesto ja kriisinhallinta

No 7, 1996

Erroll, Erik: Vertailu Suomen ja Ruotsin suhtautumisesta Euroopan unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan

No 8, 1996

Ekström, Marko: Rauhaanpakotustoimia koskenut poliittinen kehitys ja analyysi rauhaan pakotuksen menestyksen edellytyksistä

No 9, 1996

Lintonen, Raimo: Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen

No 10, 1998

Forsström, Pentti: Itsenäisten valtioiden yhteisön sotilaallinen integraatio

No 11, 1998

Sivonen, Pekka: Tulevaisuuden ennakointi kansainvälisen turvallisuuden tutkimuksen kohteena

No 12, 1999

Virtanen, Vesa: Suomen ja Itävallan turvallisuuspolitiikka

No 13, 1999

Martelius, Juha: Neuvostoliiton/Venäjän sotilaspolitiikka, globaalista suurval-
lasta alueelliseksi hegemoniksi

No 14, 1999

Välimäki, Pasi: Tiedustelu rauhaa tukevissa operaatioissa

No 15, 1999

Ries, Tomas: Finland and NATO

No 16, 2000

Ahoniemi, Lea: Taistelu helikoptereista. Eduskunnan ja puolustushallinnon
välisen asiantuntijavallan tarkastelu, esimerkkitapauksena maavoimien tilaus-
valtuuskysymys 1998

No 17, 2000

Rantapelkonen, Jari: Konfliktin, konfliktinhallinnan ja turvallisuuden käsitteet
kylmän sodan jälkeen

No 18, 2001

Kurkinen, Petteri: Siviili-sotilasyhteistyö kriisinhallintaoperaatioissa

No 19, 2002

Nurmi, Sami: Combined Joint Task Force (CJTF) -järjestely kriisinhallinta- ja
rauhankumppanuusyhteistyön välineenä

No 20, 2002

von Weissenberg, Jon: Strategic Sea Lift Capacity in the Common European
Security and Defence Policy

No 21, 2005

Raitasalo, Jyri: Constructing War and Military Power after the Cold War. The
Role of the United States in the Shared Western Understandings of War and
Military Power in the Post-Cold War Era.

No 22, 2005

Lagerstam, Kaarle: Naton muutos. Tutkimus Naton sotilaallisen rakenteen
kehittämiseen vaikuttaneista tekijöistä kylmän sodan jälkeen.

No 23, 2008

Raitasalo, Jyri: Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus

No 24, 2008

Raitasalo, Jyri & Joonas, Sipilä (toim.): Sota – teoria ja todellisuus. Näkökul-
mia sodan muutokseen.

No 25, 2009

Juntunen, Alpo: Venäjän imperiumin paluu (1 p.)

No 26, 2009

Sirén, Torsti: State Agent and the "New World Order". Reconstructing Polish Defence Identity after the Cold War era.

No 27, 2009

Kerttunen, Mika: 'A Responsible Nuclear Weapons Power' – Nuclear Weapons and Indian Foreign Policy.

No 28, 2009

Nokkala, Arto: Uhka ja kumppani: Venäjä Suomen puolustushallinnossa

No 29, 2009

Limnell, Jarno: Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa.

No 30, 2012

Mohlin, Marcus: The Strategic Use of Military Contractors. American Commercial Military Service Providers in Bosnia and Liberia: 1995–2009.

No 31, 2012

Juntunen, Alpo: Venäjän imperiumin paluu (2. uudistettu painos).

No 32, 2013

Blombergs, Fred: Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012. Euroopan vakaus rakenteellisen, uusklassisen ja hegemonisen realismin näkökulmasta.

Strategian laitos

Maanpuolustuskorkeakoulu

PL 266

00171 HELSINKI

Department of Strategic and Defence Studies

National Defence University

POB 266

FIN - 00171 HELSINKI

FINLAND

Tel: +358 299 800

E-mail: strategianlaitos@mil.fi

Internet: <http://www.doria.fi/>

Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen

Strategian tutkimus on osa sotatieteellistä, mutta myös kansainvälisen politiikan tutkimuksen tiedeyhteisöä. Strategian tutkimuksen ja opetuksenainoayliopistollinenlaitosmaassamme on puolustusvoimiin kuuluvan Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos. Vuonna 2015 se yhdistetään Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan ja Sotahistorian laitosten kanssa Sotataidon laitokseksi, jonka puitteissa strategia jatkaa itsenäisenä tieteenalana ja oppiaineena.

Käsillä oleva kokoomateos on tarkoitettu strategian alan perusoppikirjaksi, mutta samalla se on suunnattu myös yleisesti kansainvälisestä turvallisuudesta ja sen tutkimuksesta kiinnostuneelle lukijakunnalle. Teos esittelee sekä perinteisistä lähtökohdista nousevia että uudempiin virtauksiin kiinnittyviä lähestymistapoja strategian tutkimukseen. Teoksen alkupuolella painottuvat tutkimuksen teoreettis-metodologiset kysymykset, jälkipuolella puolestaan tutkimuksen empiiriset kohdealueet.

